

**Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger / Harpestræng ;
udgivne for Universitets-Jubilæts danske Samfund ved Marius Kristensen.**

Contributors

Harpestraeng, Henrik, approximately 1164-1244.

Macer, Floridus. De viribus herbarum.

Marbode, Bishop of Rennes, 1035?-1123.

Arnoldus, Saxo.

Kristensen, Marius, 1869-1941.

Publication/Creation

København : H. H. Thieles bogtrykkeri, 1908-1920.

Persistent URL

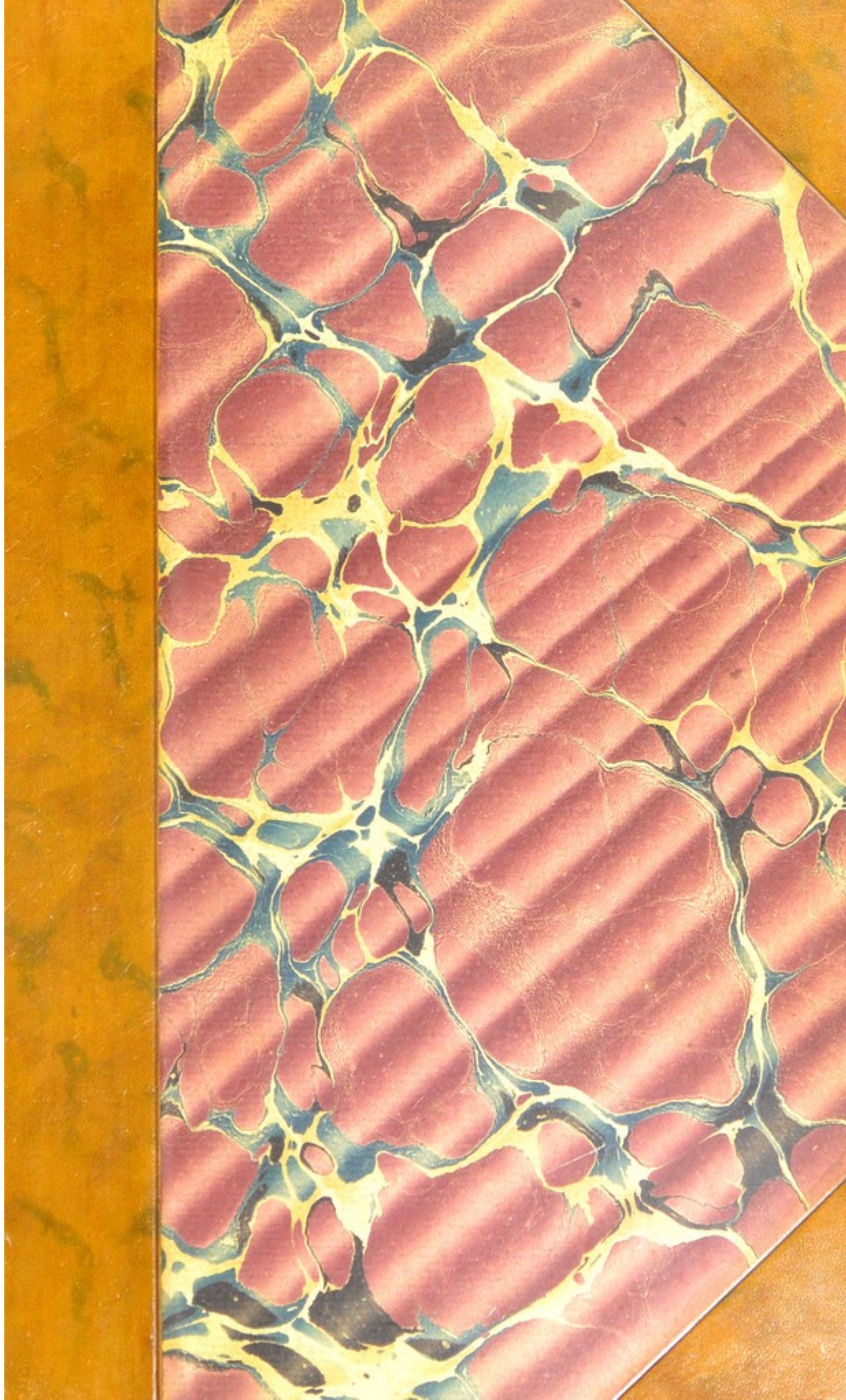
<https://wellcomecollection.org/works/ekuxsgk4>

License and attribution

Conditions of use: it is possible this item is protected by copyright and/or related rights. You are free to use this item in any way that is permitted by the copyright and related rights legislation that applies to your use. For other uses you need to obtain permission from the rights-holder(s).

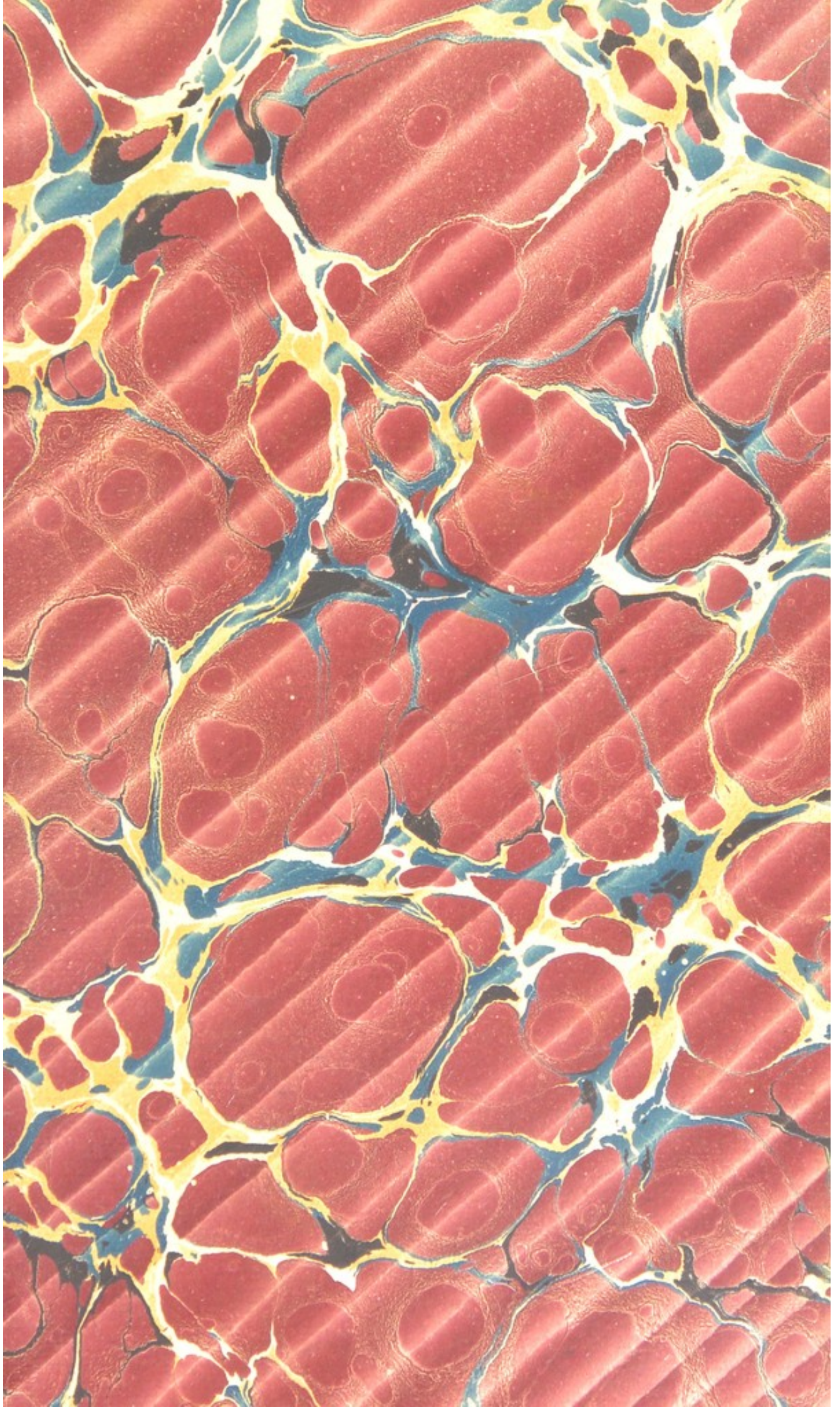

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

22101097406

10.00
(9)

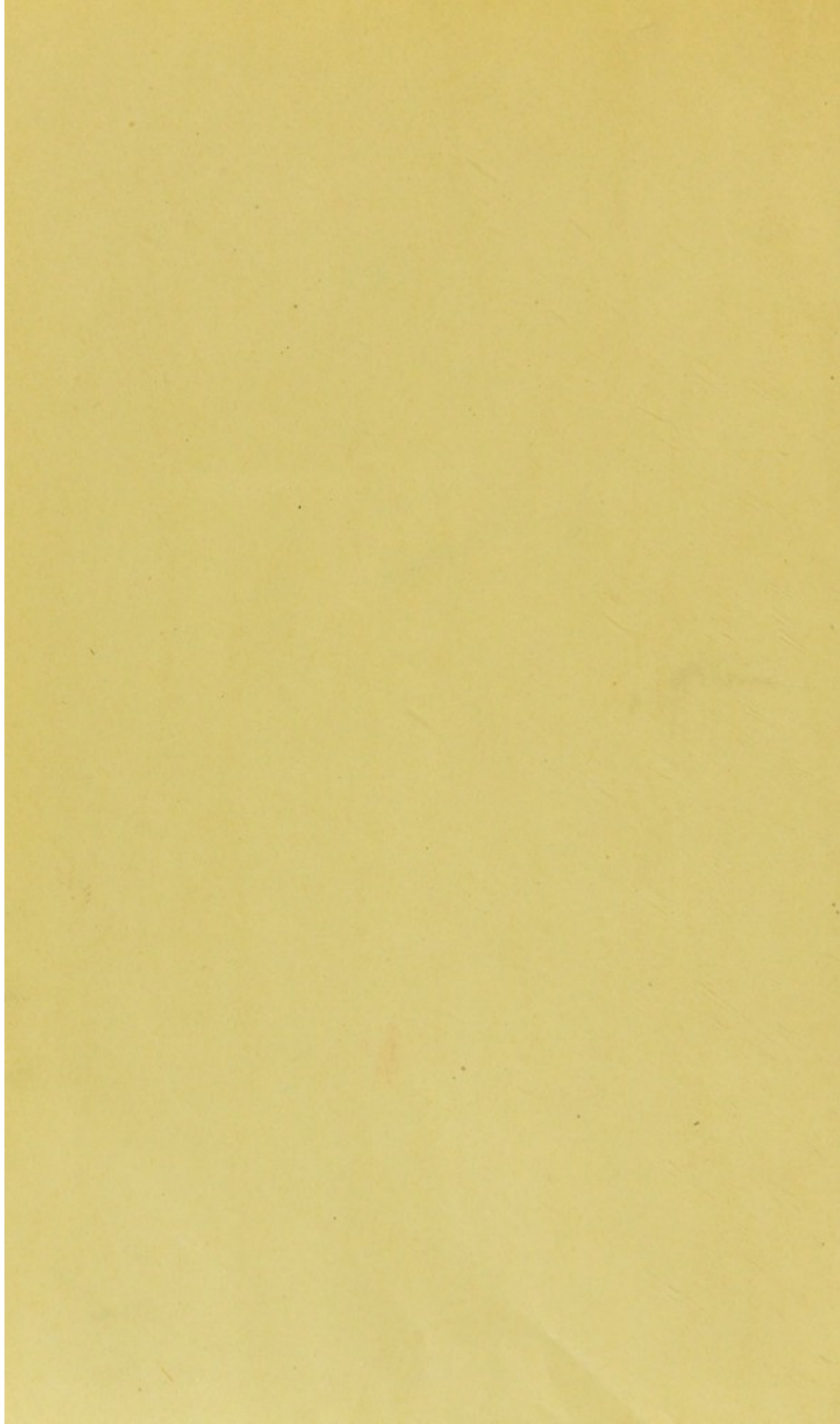
IDQ 4A 2

Penisk.
Karpertreng

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/b24867482>

HARPESTRÆNG

GAMLE DANSKE URTEBØGER,
STENBØGER OG KOGEBØGER

UDGIVET 1904

UDGIVET PÅ BEHÆLLEN AF DR. J. J. SAMDAL

HARPESTRÆNG

URTEBØGER — STENBØGER — KOGEBØGER

UDGIVET 1904

UDGIVET 1904

UDGIVET 1904

UDGIVET 1904

HARVESTING

THE HARVESTING OF THE WHEAT

HARPESTRÆNG

GAMLE DANSKE URTEBØGER,
STENBØGER OG KOGEBØGER

UDGIVNE FOR

UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

VED

MARIUS KRISTENSEN

KØBENHAVN

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

1908—1920

HARPESTRÆNG, Henrik
[c. 1164-1244]

HERBALS: Mediaeval
COOKERY, Texts: Mediaeval

(2)

1 DQ. AA2

310218

INDHOLD

INDLEDNING

I. Henrik Harpestræng	s. I
II. Den salernitanske skoles lægemidler	s. VI
III. Urtebøgernes kilder	s. XI
IV. De nordiske urtebøgers indbyrdes forhold	s. XXIII
V. Lægeplanter	s. XXXV
VI. Middelalderens lapidarier	s. XLI
VII. De nordiske stenbøger	s. L
VIII. Kogebøgerne	s. LX
IX. Håndskriftbeskrivelse	s. LXVIII
X. Sproglige bemærkninger	s. XCIX

TEKSTER

1. Urtebogen i Sth. K48	s. 1
2. Urtebøgerne i Ny kgl. Saml. 66, 8vo	s. 103
3. Stenbogen i Ny kgl. Saml. 66, 8vo	s. 174
4. Kogebogen i Ny kgl. Saml. 66, 8vo	s. 194
5. Urtebogen i Link. T67	s. 203
6. Kogebogen i Ny kgl. Saml. 70 R, 8vo	s. 213
7. Stenbogen i Sth. K4	s. 223
8. Urtebogen i Thott 710, 4to og Ny kgl. Saml. 314 B, 4to	s. 243
9. Tillæg fra forskellige håndskrifter	s. 283

REGISTRE

1. Planter, plantedele og plantesafter	s. 293
2. Mineralier og faste dyriske sekreter	s. 313
3. Dyr og produkter af dyr	s. 319
4. Geografiske navne	s. 322
RETTELSER OG TILFØJELSER	s. 323

INDEX

CONTENTS

1	General Introduction
2	On the History of the Subject
3	On the Principles of the Subject
4	On the Methods of the Subject
5	On the Results of the Subject
6	On the Applications of the Subject
7	On the Importance of the Subject
8	On the Necessity of the Subject
9	On the Possibility of the Subject
10	On the Utility of the Subject

INDEX

1	On the History of the Subject
2	On the Principles of the Subject
3	On the Methods of the Subject
4	On the Results of the Subject
5	On the Applications of the Subject
6	On the Importance of the Subject
7	On the Necessity of the Subject
8	On the Possibility of the Subject
9	On the Utility of the Subject
10	On the History of the Subject

INDEX

1	On the History of the Subject
2	On the Principles of the Subject
3	On the Methods of the Subject
4	On the Results of the Subject
5	On the Applications of the Subject
6	On the Importance of the Subject
7	On the Necessity of the Subject
8	On the Possibility of the Subject
9	On the Utility of the Subject
10	On the History of the Subject

INDLEDNING

INDICATING

I. HENRIK HARPESTRÆNG.

I den nordiske middelalders medicinske forfatterskab er der intet navn, som i samtidens anseelse kan måle sig med M. HENRIK HARPESTRÆNGS. Hvad vi for sikkert ved om denne forfatter, er des værre grumme lidt. Pontoppidan har i *Annales Ecclesiae Danicae* I, 656 meddelt en gravskrift, som skal have været i Roskilde domkirke: *Non. Apr. obiit Magister Henricus Harpestræng, huius ecclesiae canonicus, MCCXLIV, qui multiplices eleemosinas huic ecclesie contulit, tam in morte quam in vita sua.* I Hamsforts samlinger¹ angives dødsdagen til *IV Nonas Apriles*, og det er vel rimeligt, at dette er det rigtige, så dødsdagen bliver 2. april 1244, og da de to efterretninger rimeligvis stammer fra forskellig kilde, den ene fra gravskriften, den anden fra en dødebog, er der ingen grund til at tvivle om, at den berømte læge virkelig er død på det angivne tidspunkt som kannik i Roskilde.

Den næste nogenlunde troværdige efterretning om mester Henrik stammer fra to håndskrifter fra det 15. årh., det for tiden bortkomne Gl. kgl. Saml. 3659, 8vo (se Molbechs Nord. Tidsskr. for Historie, Literatur og Konst III, 1829, s. 276 flg.) og Lin. köping Saml. I, a (Codex Grensholmensis, se Klemming, Læke- och örteböcker s. 499 og Ahlstrand, S. Patriks-sagan s. XLVII). I sidstnævnte håndskrift står den s. 20 øverst og lyder: »Item thette er then legedom som mesther henrik harpestræng gaff kongh erik.« Skønt denne meddelelse kun findes i så unge håndskrifter, bærer den rimelighedens præg, da det vil passe godt til Henrik Harpestrængs dødsår, at han kan have givet Kong Erik Valdemars søn lægeråd.

¹ Script. Rer. Dan. I, 288.

² I de lignende opskrifter Sth. kgl. Bibl. K 46, s. 16 og A M 819, 4to bl. 20 nævnes Harpestræng ikke.

Hermed er vi i virkeligheden allerede kommet ind på spørgsmålet om Henrik Harpestrængs forfatterskab.

De nævnte råd om åreladning er egentlig den bedst bevidnede del af dette, og der er ingen grund til at antage, at de ikke skulde skyldes ham. Men desuden finder vi hans navn bragt i forbindelse med andre værker.

I overskriften til urtebøgerne i *A* og *C* (se s. 245) er disse tilskrevet den berømte kannik. Men da meddelelsen er så ung og ikke findes i de to gamle, langt fuldstændigere og for urtebøgernes vedkommende fuldstændigt bevarede håndskrifter *S* og *K*, kan det synes tvivlsomt, om meddelelsen har noget værd. Jeg er dog tilbøjelig til at tro, at den er pålidelig, dels fordi de to håndskrifter *A* og *C*, som det nedenfor skal påvises, danner en klasse med gamle traditioner, dels fordi det opgivne stemmer med, hvad bogens sprog fortæller os. Også håndskriftudviklingen og udbredelsen i de forskellige nordiske lande taler for, at urtebøgerne må være ældre end midten af det 13. årh., og så vil man vanskeligt finde noget andet forfatternavn end Mester Henriks at knytte dem til.

Medens den angivelse, vi først omtalte, ikke synes at henhøre sig til mere end en enkelt regel, gælder det her et stort værk. De såkaldte urtebøger er væsentlig en *liber de simplicibus medicaminibus* på dansk, men på to steder er der indført stykker af medicinsk-hygienisk og kirurgisk indhold, og derved er den delt i to dele, som også i hdskr. *K* kaldes første og anden urtebog. Navnet urtebog kunde tyde på, at det fra først af har været hensigten kun at medtage lægemidler af vegetabilsk oprindelse, ligesom i Macer, men i den foreliggende og sikkert oprindelige form indeholder de også mange midler af mineralisk oprindelse. Om disse urtebøger skal tales videre i det følgende.

De kapitler, som vi i *S* har givet numrene 147—150 og 80—81, danner i *A* og *C* indledningen til en lægebog fra top til tå, således at der umiddelbart efter S, 81 fortsættes: »Swa som howeth er op hoff tel allæ lymmæ, swa skal ther oc først fynnes lægædom tel« osv. (A bl. 27^v ned.). Ved afslutningen (bl. 41^r—41^v) står: »Thennæ bogh eer sammen sat aff wisæ læghæs kennæ domæ aff the tyngh ther oftæ prøwætæ æræ Som eer constan-

tinus, galienus, henrik harpæstreng og andræ wisæ mesteræ, oc for thi skullæ the tyngh gørlæ gømes ther wisæ men sammæn sættæ At gømstenæ kastes ey for swyn, oc the ther tørftaleghæ æræ wændes ey blan daræ tel spot oc flym.« Atter her møder vi da M. Henriks navn, men i en sammenhæng, som gør det meget tvivlsomt, om han er forfatter til lægebogen. Det er jo f. eks. meget muligt, at nævnelsen af hans navn kun refererer sig til det første stykke, som vi af andre grunde må antage er hans værk.

Foran de nævnte kapitler i *A* og *C* står endnu et stykke, som ikke findes i *S* (eller *K*), og begynder: »Menyskæ saa skullæ j gømæ ether daglyghæ lyffneth som her eer skreffwet.« Dette stykke finder vi som indledning til en svensk lægebog i hdskr. AM. 45, 4^{to}¹, og her har vi til overskrift: »Hær byrias lækedombir aff mæsther henrik harpostræng.« Den efter indledningskapitlet følgende lægebog er ikke den samme som i *A* og *C*, så den fælles indledning sikrer ikke Harpestrængs forfatterskab til nogen af dem (men måske til indledningskapitlet).

Vi kan da med nogen rimelighed gå ud fra, at M. Henrik Harpestræng på dansk har forfattet de to »urtebøger«, og desuden givet nogle råd af diætetisk, klinisk og kirurgisk art (især også om åreladning og kopsætning); men om han har forfattet en egentlig lægebog, oplyses ikke af de middelalderlige kilder. Skal imidlertid nogen lægebog henføres til ham, må det være den fra top til tå ordnede, som findes i *A* og *C*, og ikke de uordnede samlinger, som findes i *B*² og andensteds.

At Henrik Harpestræng skulde have noget at gøre med stenbøgerne eller kugebøgerne, er der ingen som helst grund til at antage, men tværtimod gode grunde til at nægte.

Til disse omtalte værker, som med eller uden tilstrækkelig grund er blevet tilskrevet Henrik Harpestræng, er nu imidlertid kommet endnu et, som på forskellig måde afviger fra de andre. Det er den *Liber de simplici medicina laxativa* af *Henricus Dacus*,

¹ Udg. af Klemming (I) i Læke- og örteb. og tidligere af Langebæk i Ny danske Mag. I, s. 57 flg.

² Således Molbech, fort. til Harpestreng-udgaven s. 5, antyder.

eller som den andensteds kaldes, *Dosis M. H. Daci*, som J. Johnsson fornylig har fræmdraget og udgivet¹. Udg. har igen fræmdraget den delvis allerede tidligere offentliggjorte notits om den udmærkede læge og store astrolog *Maistre Henry de Danemarche*, som virkede i Orléans i 1181, og han går ud fra, at denne og forfatteren må være samme person. Dette ser også overmåde rimeligt ud. Imellem de 40 kapitler, bogen består af, finder vi næmlig som nr. 35 (s. 31) et stykke, som åbenbart er originalen til et af de sikrest Harpestrængske stykker, det, der findes som kap. 81 i *S*, u.¹, 47 i *K* og desuden i lægebogsindledningen til *A* og *C*. Da stykket altså må være ældre end de danske urte- og lægebøger, vil det passe godt at henføre det til en dansk læge, som vides at have virket sidst i det 12. årh., så meget mere, som værket på den anden side ikke kan være ældre end o. 1150, da det benytter *Copho* den yngre (o. 1100) og *M. Nicolaus* (o. 1140). Forfatterens uddannelse er rent salernitansk, så hans bog med hensyn til hele sit præg på det nøjeste stemmer med de Harpestrængske urtebøgers latinske hovedkilder. Der opkommer da det spørgsmål, om vi kan forudsætte at Danmark i løbet af et halvt hundredår har haft to berømte læger, som bægge har ganske samme skolepræg og bægge hedder mester Henrik, eller om *M. Henricus Dacus* skulde være den samme som Roskildekanniken *M. Henrik Harpestræng*.

Udgiveren har valgt den sidste mulighed som den sandsynligste, og forudsat — hvad alt taler for — at *M. Henricus Dacus* er den samme som *Maistre Henry de Danemarche*, må jeg sige, at efterretningerne om bæggens virksomhed taler for denne opfattelse. De har bægge drevet både farmakologiske og astrologiske studier, og bægge har de ganske samme uddannelse med hensyn til medicinsk opfattelse. Kun tidsafstanden kan være en hindring (dr. Johnsson gör den dog större ved at regne 10 år for meget), men uoverstigelig er denne hindring langt fra. Biskop Gunner i Viborg, mester Henriks samtidige, var endnu i så høj en alder,

¹ *Henricus Dacus* (Henrik Harpestræng) *De simplicibus medicinis laxativis*. Udg. for første Gang af J. W. S. Johnsson. Kbh. 1914. (Efter hdskr. Gl. kgl. Saml. 1654, 4to).

som vi må antage Harpestræng har nået, sjælen i arbejdet med Jyske lov, og det var jo altid som unge, de danske studerede i udlandet. Skönt jeg altså, i modsætning til dr. Johnsson, ikke kan se nogen grund til at tvivle om, at M. Henrik Harpestræng virkelig døde 2. april 1244, kan jeg alligevel slutte mig til hans antagelse, at Henrik Harpestræng i sin ungdom har studeret i Frankrig og måske endogså i selve Salerno; det vil passe godt til hans senere virksomhed, om han har været ved skolen i dens tredje tidsrum, det populær-hygieniske¹, men det kan også være rimeligt nok, at hans første værk har været et latinsk forsøg, gjort i studieårene, og nærmere i slægt med det andet tidsrums værker. At han, ligesom den i Orléans omtalte M. Henrik, har givet sig af med astrologi, har vi jo vidnesbyrd om i hans åreladningsregler.

M. Henrik Harpestrængs værker er da med nogen rimelighed følgende:

1. Dosis laxativorum, et lærd ungdomsarbejde.
2. Astrologisk-prognostiske værker, hvoraf en rest er hans åreladningsregler for kong Erik.
3. Urtebøgerne.
4. Hygieniske, diagnostiske og kirurgiske stykker.
5. Muligvis en egentlig lægebog fra top til tå i lighed med adskillige salernitanske.

Det vil heraf ses, at dette bind kun med tvivlsom ret bærer titelen »Harpestræng«. Det rummer værker, som M. Henrik sandsynligvis ingen del har i, og af hans egne værker nævnes flere. Når jeg dog har valgt dette navn, er det, fordi det nu engang har fået gyldighed for den samling, som her er udgivet (sml. »Den ældre Edda«). Omfanget af denne er væsentlig bestemt ved indholdet i de tre ældste håndskrifter, *S*, *K* og *L*. Hvad der findes i disse, er medtaget, og så er desuden medtaget, hvad der kendes af lignende art fra andre middelalderlige danske håndskrifter.

Den her udgivne samling af middelalderlige skrifter omfatter da:

¹ Johnsson, *Henr. Dacus* s. 42.

1. Urtebøgerne med de dertil hørende stykker efter *S*, *K* (*B*), *L* og *AC* med enkelte tillæg.
2. Stenbogen i *K* (*B*) og en anden stenbog fra *s*.
3. Kogebogen i *K* og *Q*.

II. DEN SALERNITANSKE SKOLES LÆGEMIDLER.

Den europæiske lægekunsts fader er HIPPOKRATES fra Kos (o. 460—375 f. Kr.), af hvem alle de følgende har lært. Direkte har han, skönt hans navn ofte citeres i middelalderen¹, kun været lidet kendt. Af hans efterfølgere har særlig PEDANIUS DIOSCORIDES fra Anazarba i Kilikien (på Neros tid) givet en stor oversigt over lægemidlerne (*περὶ ὕλης ἱατρικῆς* i fem bøger), som bliver en hovedkilde for de følgende. Dioscorides ordnede sin bog sagligt, men — ligesom vi ser det med Harpestrængs — afskriverne har ofte omordnet den, så lægemidlerne er sat i alfabetisk orden, skönt Dioscorides selv havde udtalt sin misbilligelse heraf. Systemet strammes af GALENOS, Nikons søn, som i det andet årh. e. Kr. virkede i Pergamos. Her er ordningen bygget over læren om legemets safter, og da denne lære er den samme, vi finder hos Harpestræng, skal vi til forståelse give et kort overblik over den.

Legemets safter svarer til de fire elementer, og ligesom disse har hver af de vigtigste safter to forbundne egenskaber, de er enten tørre eller våde, hede eller kolde. Svarende til elementet ild har vi den røde galde (*cholera rubra*), som er hed og tør; til elementet jord den sorte galde (*melancholia*), kold og tør; til elementet vand hjærnevæsken flegma, kold og våd; og til elementet luft blodet (*sanguis*), hedt og vådt. Den saft, som har størst indflydelse, bestemmer saftblandingen (*temperamentum*), og derfor har man de fire »temperamenter«: kolerisk, melankolsk, flegmatisk og sangvinsk.

I det Galeniske system bestemmes nu ethvert lægemiddel

¹ Mest i formen *Ypocras*, som endnu lever i folkeetymologisk omdannelse i formen *hybenkradser*, knyttet til en formel for brænding af stærkt vand, som gik under hans navn.

efter sine egenskaber, og et koldt og vådt middel anses for at have en gavnlig indflydelse på sygdomme, som skyldes for stærk hede og tørhed (altså »koleriske« sygdomme) osv.

Gennem kejser Julians livlæge og fortrolige OREIBASIOS fra Pergamos (død kort efter 400) gøres dette Galeniske system endnu mere kendt, idet han både udsender en håndbog for lærde (Synopsis) og en for almindelige dannede (Euphorista), bægge skrevne på grundlag af Galenos. Også i den følgende tid lever den græske lægekunst videre, båret af læger som ALEXANDROS fra Tralles (broder til Sofiekirkens bygmester Anthemios) o. 600 og PAULUS fra Ægina (o. 650), som måske blev fordrevet fra Alexandria af de fræmrykkende Arabere. Også disse forfattere benyttes flittigt i den følgende tid.

Hermed ophører den græske tid, og i vesterlandene får vi nu den uvidenskabelige munkemedicin med mange overtroiske råd, som vi her hjemme bl. a. kender fra den lægebog (AM 187, 8^{ve}), som Såby har udgivet. Denne uvidenskabelige retning var for øvrigt langt ældre (Lucius Apulejus Barbarus el. Platonius i 4. årh. er fuld af overtro). ISIDOR (biskop i Sevilla 600—636) har i sine berømte etymologier ganske vist også en del om planter og anden medicin, men lidet værdifuldt, og de sidste udløbere af den gamle urtekundskab, som Walafrid Strabo (806—849), abbed i Reichenau, betyder ikke meget.

Det blev Araberne, som optog tråden, hvor den slap ud af hænderne på grækerne. Det fortælles, at år 948 sendte kejseren i Konstantinopel til kalifen i Cordoba bl. a. en Dioscorides med fortræffelige afbildninger, og da ingen af kalifens folk forstod græsk, sendte kejseren en munk, Nikolaos, fra Konstantinopel, som hjalp Araberne med at finde ud af håndskrifternes indhold.

Dengang var dog allerede Arabernes kendskab til den græske medicin forlængst grundlagt. De to Johanneser fra Damaskos, MESUE d. æ. og SERAPION d. æ., og den samtidige Mesopotamier Honein ben Ishak (JOHANNITIUS), alle omkring Midten af det 9. årh., indfører den græske medicin i oversættelse. Langt berømtere bliver RHAZES (Abu-Bekr Muhammed ben Zakarija er Razi) omkring 900; han er fra Persien (Chorazan) og hans store samler-

værk *Continens*, som det kaldes på latin, var en hovedkilde, til den blev afløst af hans landsmand AVICENNAS (Abu-Ali el-Hosein ben-Abdallah ibn-Sina) vældige *Canon*, som er oversat både på hebraisk og latin. Med dette værk (o. 1030) når den arabiske medicin sit højdepunkt, selv om den blev fornæmmere gennem mænd som Spansk-Araberer AVENZOAR (Abu-Merwan ibn-Zohr, d. 1162), der med foragt så ned på den ufilosofiske kirurgi. Hans virksomhed falder imidlertid efter den periode, som er af betydning for os i denne sammenhæng. Dærimod bør vi af de mindre fremragende nævne den ægyptiske Jøde ISAAK (Abu-Jakub Ishak ben-Soleiman el-Israili), som omkring år 900 virkede som læge i Kyrene og Marokko og skrev en »vejleder for læger«¹.

Hos Araberne, og det gælder særlig Rhazes og Avicenna og Spansk-Araberer ABULKASIM (11. årh.), finder vi ved siden af græsk lærdom en hel del nyt stof inddraget, lægemidler, som Araberne i forvejen har kendt eller har lært at kende på deres vandringer. Blandt disse lægemidler regner Schrutz² bl. a. ambra, moschus, kryddernellike, sukker, zedoar, galanga, amomum grana paradisi, rabarber, muskatnød, kamfer, berberis, cassia, myrobalani. Andre vil henhøre færre lægemidler til Araberne, men at de i en væsentlig grad har forøget lægemidlernes tal, er utvivlsomt.

Det tredje trin i udviklingen er den salernitanske skole. Denne bygger utvivlsomt på en gammel græsk overlevering i Syditalien, men denne kommer tidligt i berøring med arabisk lærdom. Den syditalienske Jøde DONNOLO (Sabbatai ben Abraham) i det 9. årh. bygger i det hele på græsk praxis, men allerede hos ham træffer vi mindst ét sikkert arabisk middel, kelkh (o: galbanum), rimeligvis et par mere (zedoar og sendros el. cedros³). Så tidligt som i det 9. årh. spores altså den arabiske urtekundskab her.

Hos de første Salernitanere (lombarderen (?) Raginfrid i det 9. årh., Alphanus d. æ., Warimpoto, Trotula, Joh. Platearius d.

¹ Om navnene Mesue d. y. og Serapion d. y. er andet end falsknerier, er tvivlsomt. De værker, der går under deres navne, kendes ikke på arabisk, men kun på latin.

² Puschmann, Handb. der Gesch. der Medicin I, 617.

³ Pagel, Puschmann, Handb. I, 636.

ældste, Copho d. æ. op mod 1050) finder vi stadig den græske praksis, men ingen kendelig arabisk indflydelse. Om man i det hele taget kan tale om en skole på denne tid, er tvivlsomt, men at der både af præster og lægfolk har været øvet lægekunst i Salerno, kan næppe betvivles, selv om kun grumme lidt af den salernitanske litteratur kan føres tilbage til denne tid.

Den første meget frugtbare forfatter er Carthageren CONSTANTINUS (AFRICANUS), f. omtr. 1020, som efter sin uddannelse kom hjem til Afrika, men drog til Italien og kom til hertug Robert af Salerno. Han slog sig ned i det berømte benediktinerkloster på Monte Cassino, hvor han skrev, kompilerede og oversatte til sin død i 1085. Skönt en stor del af hans skrifter kun er oversættelser (bl. a. af Isaak), har hans forfattervirksomhed den aller største betydning, idet han gjorde græsk og arabisk viden tilgængelig på latin. Hos ham, som hos Donnolo, er det endnu væsentlig græsk lægekunst men med arabiske lægemidler tilføjede.

Samtidig og lidt senere har vi en række andre frugtbare medicinske forfattere, som Joh. Afflacijs (Cura Afflacii), M. Bartholomæus (De urinis), M. Salernus (et større værk i fire dele), Copho d. y. (Svinets anatomi m. m.). Lidt senere kommer den arabiske medicin til fuldstændigt gennembrud med M. Nicolaus (Antidotarium) og Matth. Platearius (Circa instans), og samtidig med disse må man omtrent sætte de versificerede værker Regimen sanitatis og Macer. Skolens senere historie kommer os ikke ved.

Det er væsentlig én side af Salernitanernes virksomhed, vi her må have opmærksomheden rettet på. Allerede under WARIMPOTOS (Gariopontes) navn er der overleveret en bog De simplicibus medicaminibus, som væsentlig bygger på Dioscorides, men om denne hævder Giacosa¹, at den allerede findes i håndskrift fra det 9. årh. og altså ikke kan være af Warimpoto, som først levede omkr. 1000. At der har været medicinbøger i tidlig tid, er jo også ganske klart, og da Salerno bliver en rigtig lægekunstens bolig, fremkommer der adskillige. Constantins bog De

¹ Piero Giacosa, Magistri Salernitani nondum editi. Torino 1901, fort. s. XXVIII.

gradibus simplicium synes her at have været grundlæggende. Det er Dioscorides metode ført ud i sine yderste konsekvenser. De dominerende egenskaber angives for hver droge, og ikke blot det, men også i hvilken grad disse egenskaber findes. Inddelingen er efter fire grader, således at først behandles de svageste droger (første grad) og senere de andre op til fjerde. På Constantin bygger både Matth. Platearius sin alfabetiske fremstilling af de usammensatte mediciners virkning (Circa instans) og Nicolaus sin ligeledes alfabetiske beskrivelse af de sammensatte mediciner (Antidotarium).

Hvor godt dette system er slået an, ser vi af, at også udenlandske forfattere fuldstændig optager det, således både Macer og M. Henricus Dacus. Det er da også det, vi finder igen i de Harpestrængske urtebøger. Det må jo også siges at være et grumme bekvæmt system: så snart man er klar over sygdommens art (hvilke safters overvægt i mennesket den skyldes), så er behandlingen med det samme givet, idet den jo så skal behandles med modsat virkende midler, svagere eller stærkere efter lidelsens art. Men Constantin og hans efterfølgere har desuden ved de enkelte droger vedföjet en del erfaringsmæssige oplysninger om drogens virkning overfor bestemte sygdomme, dens farlighed el. lign., tit med angivelse af den autor, på hvis erfaring man bygger.

Selv om den salernitanske skoles medicin ikke er fri for, hvad vi kalder overtro, og selv om der forekommer enkelte tilfælde af det, som tyskerne kalder »skarnapotek«, så står den dog i disse henseender højt over munkemedicinen, og vi ser da også, at den holder sig i anseelse langt ind i lægekunstens renæssancetid. Ikke mindst gælder dette pharmacopoeerne, bøgerne *de simplici medicina*, som bearbejdes og optrykkes gang på gang.

Inden vi forlader den salernitanske skole, må vi endnu nævne, at dens betydning også for Norden fræmgår af en række kendsgerninger ud over dens indflydelse på Harpestræng; vi ser således, at ærkebiskop Jens Grands bibliotek¹ foruden nogle ikke nærmere angivne *libelli de medicina* og Petri Hispani (c: pave Johannes XXI) *Thesaurus pauperum* rummer sådanne salernitanske

¹ Ann. f. nord. Oldk. 1860 s. 174.

hovedværker som *Antidotarium Nicolai*, Cophos *De modis medendi*, *Regimen sanitatis* og *Aphorismi Hippocratis*, formodentlig i Constantins bearbejdelse. Dærimod er der ikke, som Ellen Jørgensen antager¹, noget spor af egentlig arabisk medicin.

Det kan også nævnes, at det bind, som indeholder *Dosis M. Henrici Daci* (Gl. kgl. Saml. 1654, 4to), foruden et betydeligt ældre Macer-håndskrift også rummer afskrifter af *Antidotarium Nicolai* og to skrifter af Math. Platearius, *Circa instans* og *De regimine acutorum*.

Regimen sanitatis forekommer citeret adskillige gange i Norden. I Ny kgl. Saml. 314^b (C), som også har et værk, der tilskrives M. Bartholomeus, på dansk, og i Sth. kgl. Bibl. K 46 (Dyredigt-hdskr.) findes vers deraf. Ligeledes i flere af de svenske urtebøger, i Flatøbogen² og i AM. 309 fol. (norsk hdskr. fra det 14. årh.).

Ja enkelte vers af *Regimen*, som det kendte *Post mensam stabis aut passus mille meabis* er næsten blevet til ord-sprog og kendes den dag idag.

III. URTEBØGERNES KILDER.

Foruden det enkelte kapittel, som er påvist på latin hos M. Henricus Dacus, er det muligt at Harpestræng selv kan have udformet et og andet af bogen. Således er der ganske vist et tydeligt slægtskab mellem åreladningsafsnittet i *S*, *A* og *C* og Constantins *De chirurgia*; der er mange ordrette overensstemmelser, så slægtskabet ikke kan betvivles, men den umiddelbare kilde er Constantin ikke. Måske har vi da også her ting, som M. Henrik selv har bearbejdet og senere oversat. Men for så at sige alt, hvad der findes om usammensatte droger, kan der påvises aldeles bestemt kilde i to skrifter af den salernitanske retning, Macer og Constantins bog *De gradibus*.

1. Under navnet MACER går en bog *De viribus herbarum* affattet i ganske gode latinske hexametre. Det er udelukkende

¹ Hist. Tidsskr. 8 R. IV, 9.

² Fr. Grön: Nogle bemærkninger om middelalderens medicinske videnskab i Norden (Særtryk af Norsk mag. for lægevidenskaben 1908 no. 10) s. 13.

simplicia fra planteriget, som behandles heri, og metoden er fuldstændig Constantins. Der har været tvivl om, fra hvilken tid digtet er, men både De Renzi, som er tilbøjelig til at regne bogen for et salernitansk produkt fra begyndelsen af det 12. årh.¹, og Rose, som efter det umiddelbare indtryk vilde være tilbøjelig til det samme² (men dog sætter det til 11. årh.), har ganske gode grunde for denne antagelse. Hvad der har voldt tvivl, er dels den ringe antydning af arabisk indflydelse, dels at ingen forfatter senere end Walafrid Strabo citeres (v. 900, Choulants udg. s. 65), dels at bogen citeres allerede for 1112 af Sigebertus Gemblacensis og af Regimen sanitatis. Den første angivelse har jeg ikke kunnet kontrollere, og hvad Regimen angår, så turde dateringen af dette mærkelige værk endnu være noget usikker.

Choulant har imidlertid fræmdraget, at Dresden-håndskriftet D 160 nævner som forfatter en Odo Magdunensis³ (fra Meun-sur-Loire), og denne angivelse vinder i værdi, når håndskriftet, som Rose hævder, ikke er fra det 14. men fra det 12. årh.² Når denne Odo undertiden siges at være død 1161⁴, beror denne angivelse nok på forveksling med cistercienserabbeden Odo Muremundensis (i Morimond i Bourgogne). Meget tyder dog på, at digtet virkelig må stamme fra det 12. århundredes begyndelse, og De Renzi forekommer mig at have absolut ret, når han hævder, at det går tilbage til Constantin. Mod Meyers påstand⁵, at der ingen arabiske droger nævnes, kan ialfald efter hans egen opfattelse nævnes, at zedoar forekommer, og der er for resten mere, som vi straks skal se. Allerede Choulant har for øvrigt antaget arabisk indflydelse³. På så særdeles gammel tid tyder heller ikke sammenblandingen af *anethum* og *anisum*⁶ (selv om den findes allerede hos Apulejus o. 400), da både Constantin og Nicolaus endnu har anisum som simplex.

Det er umagen værd at sammenligne Macers behandling af

¹ Collectio Salernitana I, 213.

² Hermes VIII s. 63 og note 1.

³ Udgaven af Macer, fortalen s. 4.

⁴ Puschmann, Handbuch I, 635.

⁵ Geschichte der Botanik III s. 426 flg., jfr. s. 483.

⁶ Sml. Rose, Hermes VIII, s. 37² og nedenfor s. XVI ned.

XIII

de droger, som Choulant antager for arabiske, med Constantins, så meget mere, som disse netop i Harp. delvis stammer fra Const., ikke fra Macer. Det er LXX—LXXII, Galanga, Zedoar og Gariofilus.

Const. s. 372: Galanga calida et sicca est in tertio gradu. Stomachum phlegmaticum corroborat, vim digestivam adiuvat, ventositatem dissolvit, os odoriferum reddit, colicam curat, renes calefacit et libidinem augmentat . . .

Macer LXX. Galanga.

Flegmonem stomachi sumptum Galanga resolvit,

Et si flegmaticus fuerit corroborat illum,

Inclusum ventum sumptum fugat interiorem,

Vim digestivam iuvat hoc colicisque medetur,

Oris non modicum mansum commendat odorem,

Augmentat sumptum Veneris renumque calorem.

(At S, 45 stammer fra Const., ses af gradsangivelsen, som Macer mangler).

Const. s. 374: Zedoar calidum in tertio gradu, siccum in primo. Est contra venenum et morsus reptilium. Inflationem et grossam ventositatem dissolvit, stomachum confortat, appetitum irritat, putorem oris propter allia amputat, si post allia zedoar accipiat. Similiter et vini odorem ab ore aufert.

Macer LXXI. Zedoar.

Adprime sumptis Zedoar obstare venenis

Affirmant, et reptilium morsus levat haustum.

Sumptum confortat stomachum ructusque salubres

Commovet, et crebro fastidia reprimit usu;

Antiquum stomachi dicunt curare dolorem,

Illud si patiens ieiuno masticet ore,

Et sic infectam sensim voret ore salivam.

Lumbricos ventris depellere dicitur haustum;

Allia quem faciunt foetorem pellit ab ore

Et nimium bibiti vini depellit odorem.

(S, 42 har grad fra Const, men slutningen, som i SAC er kommen ind på urigtigt sted, stammer fra Macer).

Const. s. 357: Gariophyllum calidum in secundo gradu. Stomachum et epar et interiora sua aromaticitate confortat, ventrem

constipat, cibum quoque digerit, et si ejus drachma una cum lacte bibatur, libidinem augmentat.

Macer LXXII. Gariofilus.

Garofilum dicunt calidum siccumque secundo
Esse gradu; jecur et stomachum corroborat haustum,
Et ferme cunctis valet interioribus ipsum.
Accendit Venerem, si dragmæ pondere tritum
Potatum fuerit cum vaccae lacte recenti;
Vim memorem cerebri confortat saepius haustum.

(S, 46 har benyttet bægge, *ventrem constipat cibum quoque digerit* fra Const., de to sidste linier fra Macer, sml. *ko mialk*).

Da der ellers i almindelighed ikke består noget nærmere forhold mellem Constantins og Macers ordlyd, er det påfaldende, at dette er tilfældet her, ja for *Galanga* kan man næsten tale om identitet, medens de to andre dog giver enkelte tillæg hos Macer. At Macer er afhængig af Constantin for disse artiklers vedkommende, synes indlysende, men det gælder væsentligt ikke blot for disse tre, men for næsten hele afsnittet om *species* (LXVI—LXXIII = S, 38—47).

Dersom dette forholder sig, som det synes mig umiskendeligt, har det mindre at sige, at Macer ikke citerer Constantin, han må i alle fald være yngre. Dette stemmer ganske med De Renzis opfattelse — at Macer er af salernitansk oprindelse og stammer fra tiden kort efter 1100 — og med Val. Roses umiddelbare indtryk af Macers sprog og metrik. Men selv om således Macer bliver yngre end den anden hovedkilde til urtebøgerne, må den dog nævnes først, fordi den er benyttet så udtømmende, medens ingen anden kilde er benyttet andet end i udvalgte.

Det er for øvrigt muligt, at Macer citerer Constantin. I vers 1814 nævnes nemlig Aphorismi Ypocratis, og det er meget muligt, ja næsten sikkert, at hermed ikke sigtes til det ægte Hippokratiske værk, men til Constantins meget benyttede bearbejdelse af dette (som vel også var det, der fandtes i Jens Grands bibliotek, se ovenfor s. XI).

At Macer er en hovedkilde for de Harpestrængske urtebøger, har allerede Molbech erkendt (Fort. til hans udgave s. 31 flg.); hvad hdskr. K ikke viser, men dærimod S, er at alle kapitler i

Macer har tilsvarende i den danske urtebog; de svarer næmlig således til hinanden:

Macer	S	Macer	S	Macer	S	Macer	S	Macer	S
1 —	9	17 —	13	32 —	32	48 —	102	62 —	36
2	8	18	115	33	23	49	117	63	111
3	6	19	97	34	112	50	103	64	118
4	7	20	27	35	19	+ 25		65	119
5	22	21	25	36	34	51	87	66	38
6	10		+ 105	37	20	52	15	67	47
7	11	22	26	38	88	53	72 (68)		39
8	12	23	24	39	91	54	105	69	40
9	30	24	16	40	29		+ 103	70	45
10	89	25	141, 98	41	35	55	74	71	42
11	96	26	99	42	116	56	120	72	46
12	107	27	31	43	100	57		73	44
13	21	28	113	44	110	58	104	74	66
14	114	29	95	45	17, 90	59	73	75	65
15	106	30	109	46	101	60	37	76	61
16	28	31	33	47	18	61	122	77	60

Som eksempel på forholdet mellem Macer og den danske urtebog kan vi tage kapitlet *Buglossa* (Macer XXXIV, S, 112).

Lingua bovis graeco sermone Buglossa vocatur,
Haec choleram rubeam nimio fervore perustam

3 Purgat, cum vino fuerit si sumpta frequenter;
Cardiacum, cholerae quem fecit copia nigrae,
Consimili potata modo curare valebit;

6 Humores nocuos pulmonis detrahit hausta.
Mixtus aquae tepidae si succus sumitur eius,
Illi, qui patitur sciasim, mire medicatur.

9 Vim memorem cerebri dicunt servare periti
Vinum potatum, quo sit macerata Buglossa.

10 Laetos convivas decoctio dicitur eius

12 Reddere, si fuerit inter convivia sparsa.

Hertil svarer i Harp. (idet jeg for hver sætning henviser til verslinie i det latinske):

Boglosa. Thorskræppe eller oksetunge (1) hun er god, med

vin ofte tagen, dem der meget ere hede og tørre (2—3) og så duer hun for hjærteværk, der kommer af et koldt blod og tørt (4—5). Om man drikker hende, da drager hun fra lunge alt der hende er skadeligt (6). Om hendes os tages med låt vand, da hjælper hun underlig meget for lårværk (7—8). Det vin, thordskræppe skærpes i, det gör hjærne god ammindelse (9—10). Vorder hun spredt om gildehus mellem gildebrødre, da gör hun glæde (for) gildebrødre (11—12).

Her er ingen mulighed for at tage fejl af kilden; som man ser, følges forskriften sætning for sætning.

Således er det imidlertid ikke overalt. Som allerede Molbech har gjort opmærksom på (fort. s. 32), udelader fordanskeren i reglen Macers oplysninger om oprindelsen til planternes navne (efter Isidor) og på adskillige steder forskrifter for kvindesygdomme og lignende sager, ligesom han også har udeladt nogle anekdoter. Ligeledes har han på enkelte steder udeladt andet, der forekom ham overflødigt, som slutningen af VI, *Plantago* (v. 262—66); undertiden har han vist også af forseelse sprunget noget over, eller udeladt det, fordi han ikke forstod det (sål. måske v. 221—24). Heller ikke hvad der er medtaget er uden fejl. Som regel har oversætteren forstået sin tekst, men det er dog typiske fejl, som når *colicis* (som v. 120) oversættes ved *siuknæth innæn kuddæ* (forveksling med *coleus*? Fejlen forekommer gentagne gange).

For øvrigt er oversættelsen holdt så nær op ad den latinske tekst, at man endogså kan bestemme denne nærmere. Harp. s. 9,1: *tha flyr hanum luppæ . oc flughu fly af hænnæ døn* svarer til det: *Non metuat culices, muscaeque fugantur odore*, som »plures codd.« har, men den rette læsemåde er *ustae*, ikke *muscae*, som Choulant påviser ved hjælp af Livius (nöt. til v. 72). Harp. s. 11,5: *got for etær . of man hauær thæt drukkit* går vist tilbage til læsemåden *bibitumque venenum* for *venena* (hdskr. γ v. 40). Med læsemåden *ædik* (Harp. s. 16,17) stemmer i Macer (v. 1704) *aceto* i tre håndskrifter og et par udgaver for det forholdsvis rigtige *anetho* (det skulde have været *aniso*, sml. foran s. XII). I v. 1835 flg. har Macer iflg. Choulants kritiske tekst:

Hoc quoque præcipiunt veteres in lente coquendum

Aut in iuscellis;

men Harpestrængs (s. 82,₁₆): *hun scal oc siuthæs innæn wælling . oc swa takæs ællær innæn æggi blomæ* går åbenbart tilbage til det forvanskede

Hoc quoque præcipiunt veteres in polenta coquendum

Aut in vitellis,

som også genfindes i håndskrifter (dog *vicellis*, ikke *vitellis*, om Choulant er pålidelig).

Blandt de håndskrifter, som her har *aceto* og *polenta*, er β (c: Wolfenbüttel Aug. 60. 15, 8vo), som også på andre punkter har berøringer med Harpestrængs grundhåndskrift. Sål. kan nævnes, at β v. 1163 har *Et multis causis hæc subvenit inveteratis* (Harp. s. 18,₂₄: *manghæ gamlæ siuknæth*) for det rigtige *multum*; at vi i β træffer den verslinie (efter v. 762): *Est hæmoptoicis hæc sæpe comesta salubris*, der genfindes i Harp. (s. 67,₂): *worthær hun oftæ ætæn . tha hialpær hun thæn thær bloth spittær*; og at β fælles med Harpestræng har de falske navneformer *germandrea* (c: chamædrys v. 1903 = Harp. s. 52,₁₇) og *ligustrum* (for *ligusticum*, se fortalen til Choulants udg. s. 23 og Harp. s. 67,₇ og 91,₇). Det forekommer mig, at intet andet af de af Choulant benyttede håndskrifter fræmbyder så stort et antal overensstemmelser; men naturligvis gör overførelsen til et andet sprog det vanskeligt at drage nogen endelig slutning.

Allerede Molbech havde set, at Harpestrængs stykke om *rosa* i sin senere del afviger fuldstændig fra Macer, men han gav ikke nogen forklaring. Dærimod har Choulant (fortalen til udg. af Macer s. 10—11) rigtigt set, at Harp. *barroculus* (S, 103) kun har sin begyndelse fra Macers *barroculus* (L), men allerede efter 3—4 vers går over i *dracontea* (Macer LIV). Dette kan imidlertid følges videre, idet Harp. til begyndelsen af *dracontea* (Macer v. 1728—33) knytter et stort stykke af *rosa* (v. 770—801) og ringen sluttet ved, at han efter 14 vers af Macers *rosa* fortsætter med en snes vers af *barroculus*. Dette må bero på, at enten blade eller snarere hele læg i det Macer-håndskrift, som lå til grund, har været flyttet om mellem hinanden. Men på grund af den store uoverensstemmelse i artiklernes rækkefølge i de forskellige Macer-

håndskrifter er det næppe længer muligt at fastslå, hvorledes det i enkelthederne forholder sig.

2. CONSTANTINUS AFRICANUS. Medens Choulant var helt på det rigtige spor med hensyn til forklaringen af en af afvigelserne mellem Macer og Harpestræng, tog han fejl, når han i sin anmeldelse af Molbechs udgave¹ antog, at både Macer og Harpestræng havde en fælles kilde (i Platearius' *Circa instans*). Macer er aldeles afgjort kilden til det meste i Harpestrængs urtebøger. Men at han kunde komme til at tænke paa Platearius, er ikke underligt. Enkelte af de ikke-Macerske artikler stemmer ganske med den berømte Simplex-bog, som kaldes *Circa instans*², således artiklen *solu* (S, 2); men det er dog en anden Salernitaner, som er den fælles kilde både for en del af Platearius og for dele af Harpestræng (og som vi ovenfor har set, også for dele af Macer), det er Constantinus Africanus. Den henpegning, som dels Choulant og dels henvisningerne i Barth. Anglicus' *De proprietatibus rerum* gav til Platearius, bestemte mig, da hans bog gav for lidt, til at søge bag ved, og allerede det første gengemsyn af Constantins *De gradibus liber* gav så tilfredsstillende udbytte, at det var unødvendigt at søge videre.

Fra Constantin³ har Harpestræng taget følgende stykker (med hensyn til de saakaldte *species* jfr. ovenfor s. XII flg.).

S.	Const.s	S.	Const.s	S.	Const.s
1	348	14	379	44 (sml. Macer)	374
2	348	39 (sml. Macer)	367	45 (se ovenfor)	372
3	346	40 (sml. Macer)	374	46 (se ovenfor)	357
4	354	41	372	(47)	(381)
5	364	42 (se ovenfor)	374	48	347
12 (delvis)	379	43	376	49	347

¹ Referat af Molbech i dennes Nord. Tidsskr. for Historie, Literatur og Konst. III, 1829 s. 286 flg.

² Se Serapionis Practica, Platearii Practica et Savonarolæ Canonica. Venet. 1497—98 fol. (findes på Kgl. Bibl.).

³ Her er benyttet *Constantini Africani . . . opera*. Bas. apud Henr. Petrum. 1536. Fol. (Kgl. Bibl.katal. 8.28, indbundet bagefter *Const. Afr. operum reliqua*. Ibid. 1539).

XIX

S.	Const.s	S.	Const.s	S.	Const.s
50	349	71	378	128	386
51	353	75	384	129	378
52	354	82	351	130	377
53	354	83	361	131	377
54	354	84	374	132	360
55	355	85	373	133	361
56	357	86	376	134	358
57	370	92	348	135	349
58	359	93	379	136	350
59	365	94	380	138	350
62	382	108	357	139	351
64	369	122 (sml. Macer)	384	140	361
66 (delvis)	366	123	387	142	352
67	387	124	387	143	353
68	383	125	386	144	353
69	383	126	382	145	365
70	378	127	383	146	365

Som exempel på Harpestrængs forhold til Constantin kan vi tage Const. s. 377:

Dioscor. (1) ferrum candens extinctum vino vel aqua dixit optimum esse solutioni diuturnae (2) et vulneribus intestinorum, (3) splenis apostemati (4) et stomachum mollificat. (5) (6) Aqua in qua ferrum candens extinctum fuerit ignoranti data iuvat. (7) Sed ferrugo frigida est et sicca in 3. gradu. (8) Quae vino infusa et bibita stomachum confortat. (9) Mixta cum aliquo antidoto valet contra mollitiem stomachi eiusque corruptionem. (10) Nervos enim confortat (11) grossum ventositatem dissolvit, (12) haemorrhoidas curat, et plumbeum aufert colorem qui est propter haemorrhoidas. (13) Sanguinis fluxum in mulieribus constringit, eas etiam ut non concipiant prohibet. (14) Cum aceto temperata et cocta (16) humores ab auribus diu fluentes desiccat. (17) Sed tamen bibita gravedinem et dolorem stomachi generat et singultum. (18) Quae bibita nisi dimidium exagium magnetis cum vino temperati poterit, mortem sine dubio generabit. (19) Pessarium de ferrugine compositum sanguinis fluxum constringit. (20) Temperata cum aceto et super calidas pustulas imposita (21) sive haemorrhoidas iuvat.

(22) Cataplasmata calidam podagram refrigerat. (23) Uncta super alopeciam capillos restaurat.

Hertil svarer S, 130—31 (sætningerne numererede som i foreg.).

Ferrum, jærn, det er koldt og tört i tredje trappe¹. (1) Vorder det glohedt og slukt i vin eller vand, da duer det for megen løsen (misforstået) (2) og for sår i indulve, (3) og for blødme i mave (misforst.). (5) Og Galienus siger, (6) at det vand der glohedt jærn vorder slukt i det hjælper dem, der ej vide deraf. (7) Ferrugo, jærn-rud, det er koldt og tört i tredje trappe. (8) Lader man det i vin og drikker, det duer [for] mave og styrker. (9) Vorder det blandet med noget (*antidoto* udeladt), da hjælper det for 'blomæ'² i mave og for det der hende (!) er skadeligt, (10) og det styrker sener, (12) og heler det kød der for neden opvokser ved baglod, og forkommer den onde lød, der man fanger deraf. (13) Det hæfter blod-rynd i koner, og gör at de mue ej føde. (14) Vorder det tempret med æddike og sodet, (15) og dryppet i øre³, (16) det törrer al den værk og onde humske der af øret rinder. (17) Drikker man det, da vorder man tung, og gör værk i mave, og hikken. (18) Drikker man jærn-rud og tager ej en exagium af magnet tempret med vin, da gör det død uden æven. (20) Tempret med æddike og pålagt, det hjælper for hede bylder (22) og fodesot. (23) Vorder det og smurt på skurvet hoved da vokser der hår op.

Man vil se, at overensstemmelsen er lige så fuldstændig som i de efter Macer bearbejdede stykker; også udeladelsen af (19) er ganske af samme art som udeladelserne i Macer.

Med hensyn til S, 63 og 137 må her göres nogle særlige bemærkninger. S, 63 *Bacca* har ikke noget tilsvarende under *Laurus* (Const. s. 370); at artiklen dog stammer fra en salernitansk urtebog, bekræftes ved, at *Antidotarium Nicolai* fol. 163 sp. 2 C-D har *bacca lauri* med samme gradsangivelse som Harp. Man kunde ellers være fristet til at sammenstille det med *Lacca*

¹ Gradsbetegnelsen vist lånt fra det følgende (7).

² Her kan kun den latinske tekst vise, at *blomæ* er fejl for *blotnæ* 'blødme, blødhed'.

³ Mangler i Const.

* Const. s. 362; grad passer her, og en fejl på en af siderne med hensyn til navnet er rimelig nok; men resten af *Lacca* synes ingen nærmere forbindelse at have med vort stykke¹. Med hensyn til S, 137 *Vitrum* stiller sagen sig noget anderledes. Ganske vist har Platearius i Circa Instans (U 2) et stykke om glas som lægemiddel, men hverken graderne (Plat. frigidum I, siccum II: Harp. hed III, tör IV) eller det øvrige indhold stemmer. Stykket står mellem to artikler (*Cypræus* og *Myrtus*), som begge genfindes på s. 350 hos Constantin, og mellem disse står en artikel, *Aros*, som i omvendt orden har de samme to sætninger som Harpestrængs *Vitrum*: »In multis collyriis mittitur, et valet contra impetigines et furfures capitis, capillos lenit et subtiliat. Quod subtiliter pulverizatum et in aceto bibitum frangit lapides vesicae«. Identiteten kan næppe nægtes, trods det afvigende navn og den afvigende gradsangivelse (Const. calid. I, siccum II: Harp. hed III, tör IV); navnet *Aros* hos Const. er forøvrigt ret enestående (= *Arun* Nic.?).

Heller ikke for det ganske korte stykke S, 121 (jfr. S, 87) kender jeg kilden.

Til afsnittet om åreladning (S, 147 flg.) findes, som tidligere antydte, nære paralleler i Constantins bog *De chirurgia*². Således står selve begyndelsen åbenbart nær ved Constantins kap. 2: »Oportet nos ergo neque parvulos neque decrepitos phlebotomare... Item nec ancillam ('thræl') nisi ex dominorum licentia quisquis phlebotomare praesumet«. Ligeledes svarer s. 94, flg. til »Brachium autem spatio quatuor digitorum ligetur, ligamine nec multum grosso, nec nimium subtili. Si corpus pingue fuerit, fortiter; si macilentum, mediocriter stringatur. Et ut vena appareat, manu fricari, aut gravia sustinere cogatur« (s. 325). Men skönt også ellers utvivlsomme ligheder findes, kan Constantins afhandling ikke være den egentlige kilde til Harpestrængs åreladningsafsnit. Denne har jeg ikke fundet, men at den må søges

¹ Benyttet er *Supplementum in Secundum Librum Compendii Joannis Mesues*. Ven. 1602 fol. (Kgl. Bibl. katal. 8,26, indbunden med *Joannis Mesuae Opera* p. p. ibid. cod.).

² Samme udg. og bind af Constantins værker s. 324 flg.

indenfor den salernitanske skole, synes efter overensstemmelserne med Constantin åbenbart.

3. HENRICUS DACUS. At Harpestræng også har haft latinsk original til de afsnit, som ikke angår simplicia, er næsten en selvfølge. Vi har set, at afsnittet om åreladning og kopsætning er nær beslægtet med en afhandling af Constantin. Også de afsnit, som oprindeligt stod (og i S står) mellem første og anden urtebog, forudsætter latinske originaler, men muligvis findes disse endnu ikke udgivne. For et enkelt stykke, S, 81, er denne latinske kilde i den nyeste tid funden og udgivet af J. Johnsson¹, og da dær s. 40 er givet en fuldstændig jævnførelse af de to tekster, kan vi her nøjes med en henvisning. Det herhen hørende spørgsmål om, hvem Henricus Dacus var, er foran behandlet (s. IV flg.).

4. De to kapitler, som K har mere end S, u² 10 *Basilica seu Genciana* og u² 42 *Raphanum*, stammer hverken fra Macer eller Constantin og hører heller ikke til de »spuria Macri«, som findes i forskellige udgaver (skönt der findes vers om *gentiana* i den Rantzowske udgave, Hamb. 1590, og om *raphanus* i den ældste kendte udg. Neapel 1477 — ingen af disse har noget med K.s tekst at gøre). Dærimod genfindes det meste af første halvdel af u² 42 hos Isidor af Sevilla og efter ham hos Vincentius Bellovacensis (X, 125) og Alexander Neckam (De naturis rerum kap. 60). At K også har en forgænger med hensyn til u² 10 viser sammenstillingen *Basilica id est regina, vel gentiana* i den salernitanske synonymliste² og *Basilica id est regina vel gentiana secundum quosdam* og *Basilica etiam ab antiquis gentiana vocabatur in libro aliquo de simplici medicina* hos Matth. Silvaticus³, begyndelsen stemmer med Dioskorides og stammer sikkert indi-

¹ Henricus Dacus, De simplicibus medicinis laxativis. Kbh. 1914; jfr. kap. I ovenfor.

² Trykt i Supplementum Mesues, Venetiis 1602 fol. 237 col. 3.

³ Opus Pandectarum Matthei Siluatici, Venet. 1507 fol. 32 r. (Kgl. Bibl. katol. 8,76). Også navnelisten i A bl. 35 har *basilica skærsøde gentiana* idem.

rekte derfra. I slutningen af bægge artikler anføres udtalelser af Papias (dog kun i u² 10 med navns nævnelse). Hvad der imidlertid er den egentlige kilde, ved jeg ikke. St. Hildegardis er det heller ikke, og klassisk kan den jo ikke være, da den citerer Isidorus.

5. Fra en fælles kilde stammer de fra *SA* afvigende stykker i *C* og en række kapitler i svensk III (19—42 og det meste af 52—69), uddrag heraf i sv. VII 223—236 og indholdsfortegnelse i sv. VI. Hvilken kilde det har været, ved jeg ikke, men et par kapitler af den findes på latin i VII, 66—71, så vi kan se at oversættelsen forholder sig til sin original, omtrent som de Harpestrængske stykker gør. Ejendommelig for denne urtebog er angivelsen af, på hvilken tid af dagen medicinen skal tages.

Til samme latinske urtebog hører vist de som tillæg II s. 285 flg. trykte stykker fra et Randers-håndskrift, Ny kgl. Saml. 134, 4to, og muligvis også det latinske stykke 67 i *A* (s. 282), som findes oversat paa svensk i VII, 60.

6. Stykket om katost i *B* (till. I, s. 285) kender jeg ingen sistedykker eller kilde til. Det står underlig forvildet midt inde i lægebogen mellem en recept på skolopendersirup og et råd mod blegner.

IV. DE NORDISKE URTEBØGERS INDBYRDES FORHOLD.

Af nordiske middelalderlige urtebøger, der helt eller delvis har deres indhold fra den Harpestrængske, således som vi kender den fra de ældste danske håndskrifter, kendes for tiden følgende.

I. Danske.

1. *S* (aftrykt her s. 1—99), indeholder 75 kapitler simplicia (46 helt el. delvis efter Macer, 36 helt el. delvis efter Constantin, 1 usikkert), 6 klinisk-diætetiske stykker, 65 simplicia (32 helt el. delvis efter Macer, 33 helt el. delvis efter Constantin, 1 usikkert) og 4 stykker om åreladning og kopsætning. Om ordningen indenfor de enkelte afsnit se senere.

2. *K* (aftrykt her s. 103—199), indeholder to »urtebøger«. Den første har 80 kapitler (tallet 77 er glemt), svarende til *S*, 1—81, således at *S*, 74 mangler; kap. 20, 40—43 og 47 svarer til *S*, 76—81. Den anden har 57 kapitler (tallet 15 forekommer ved to, og tal ved artiklen efter 22 er glemt), svarende til *S*, 82—142, således at gentagelserne 90 og 141, det tvivlsomme 121 og desuden 128, 139 og 143 flg. mangler. Ordningen er i hvær urtebog alfabetisk efter første bogstav.

3. *B* (benyttet i noterne til *K*), indeholder af *K*'s kapitler 1. urtebog 47—59, 70—81, hele 2. urtebog, 1. urtebog 7—38. Kapitlerne i de enkelte stykker kommer i samme orden som i *K*. Desuden findes midt inde i den foran stående lægebog et kapittel om *katost*, som ikke har noget sidestykke i de andre urtebøger (aftrykt s. 285 som tillæg I). Endvidere en lille bemærkning om røgelse efter stenbogen (se s. 289 nederst).

4. *L* (aftrykt her s. 203—209) indeholder kapittel 3—8 i *K*, desuden kap. 10 og begyndelsen af kap. 22; 3—8 i samme orden som i *K*.

5. *A* (aftrykt her s. 243—280) indeholder 64 kapitler af urtebøgerne, ordnede alfabetisk efter første bogstav, og desuden på et andet sted to til foruden et latinsk kapittel om enebærfrø (s. 281—82); ligeså stykkerne om åreladning, bade og tagen lægedom.

6. *C* (benyttet til noterne og delvis aftrykt sammen med *A*) indeholder væsentlig det samme som *A* og i samme orden, men desuden en del tillæg til nogle stykker og nogle hele kapitler fra en anden urtebog, ligesom nogle kapitler i *A* mangler. Ordenen er i de stykker, den har fælles med *A*, alfabetisk efter første bogstav.

II. Svenske.

7. *III* (trykt i Klemming, *Läke- och örteböcker* s. 51—152) indeholder, foruden en del andet, to urtebøger, af hvilke den ene (kap. 73—111) væsentlig er Harpestrængsk, dog med enkelte ændringer, medens den anden (kap. 19—69) ganske vist indeholder enkelte ting, der stammer fra Harpestræng, men væsentlig er forskellig og på vigtige punkter stemmer med tilføjelserne i *C*. Ordenen i den Harpestrængske del skal omtales senere.

8. *II* (trykt i Klemming, Läke- og örteböcker s. 11—50) indeholder, föruden andet, en urtebog (kap. 10—124, 128—133, 156—162), som væsentlig er Harpestrængsk. I ordningen synes at være enkelte tilløb til alfabetisering, men meget er der ikke kommet ud deraf. (Desuden har *II* en væsentlig ikke-Harpestrængsk urtebog i kapitlerne 177—193).

9. *VII* (trykt i Klemming, Läke- och örteböcker s. 196—399) har i kapitlerne 427—489 en urtebog, som stemmer med foreg. med hensyn til ordning og indhold med kun små afvigelser. Ofte giver den dog kun ganske korte uddrag af artiklerne.

10. *VIII* (trykt i Klemming, Läke- och örteböcker s. 400—410) er for en væsentlig del Harpestrængsk; dog er der både hele kapitler og indskud fra andre kilder.

11. *VII* (se ovenfor) indeholder i kapitlerne 504—512 en række simplex-stykker, som væsentlig svarer til *VIII*, 4—20, dog i omvendt rækkefølge.

12. *V* (trykt hos Klemming s. 164—181) indeholder i kapitlerne 13—61 en urtebog, som for omtrent halvdelens vedkommende stammer fra Harpestræng, resten fra forskellige andre kilder.

13. *IV* (trykt hos Klemming s. 153—163) har tre af sine 9 artikler fra Harpestræng.

14. *VII* (se ovenfor) har også udenfor de to sammenhængende stykker, som er omtalte, en del Harpestrængske kapitler, især kap. 72—79, 283—293, 362—366 og 486—489. Desuden indeholder den i kap. 218—238 og 275—281 væsentlig den samme ikke-Harpestrængske urtebog, som er omtalt under 7 (*III* og *C*).

15. Indholdsfortegnelsen til en urtebog i *VI* (Klemming s. 193—194) forudsætter vel for en stor del de samme stykker, som findes i den ikke-Harpestrængske del af *III* (*VII* og *C*), men den sidste del af fortegnelsen (fra *Galanga*) synes at tyde på Harpestræng.

III. Norsk.

16. *N* (udg. af M. Hægstad i Christiania Vid. Selsk. Skr. 1906. Hist. filos. klasse nr. 2) indeholder 15 kapitler af Harpestrængs simplicia i alfabetisk orden efter første bogstav.

IV. Islandske.

17. *℞* (udg. af Kr. Kålund i Kbh. Vid. Selsk. Skr. 6. R. Hist.-filos. Afd. VI, 4) indeholder s. 32—35 18 kapitler af Harpestrængs simplicia i alfabetisk orden efter første bogstav, og dærføer stykket om badstue (S, 80); på s. 40 findes endvidere S, 61 (*Tus*).

18. *℞*¹ (udg. af Kr. Kålund i *Alfræði íslenzk* I, 1908) indeholder s. 66—68 artiklerne *Alumen*, *Nasturcium*, *Sal*, *Mirrha*, *Tus*, *Pastinaca* og *Piper*, altså syv i det hele. Desuden et par, som ikke stammer fra Harpestræng (*Acetum* og *Juniperus*).

19. *℞*² (udg. af K. Gíslason i 44 *Prøver* 1860 s. 470—475) har ingen egentlig Harpestrængske stykker, men synes dog til dels at være uddrag af urtebøgerne.

20. *℞*³ (uudgiven). Da dette håndskrift er af særlig betydning, skal jeg efter velvillige meddelelser fra professor M. Hægstad antyde dets indhold. Håndskriftet (Royal Irish Academy, Dublin, nr. 23. D. 3) er på pergament i lille kvartformat, med god hånd fra det 15. årh.s første halvdel, 74 blade og indeholder efter prof. Marstrandens optegnelser:

bl. 1—3: trylleformler (på latin, ialtfald delvis).

bl. 4 a: jordens bælder.

bl. 4 b—74: noget over 100 af Harpestrængs simplicia i alfabetisk orden; antidota; begyndelsen af Marbods stenbog til lidt ind i kap. 2 (*Adamas*) — alt på islandsk.

Bogen blev fundet for nogle år siden af Edw. Gwynn, fellow of Trinity College, Dublin, og prof. Carl Marstrander (nu i Christiania) har taget en afskrift af den. Prof. Hægstad påtænker en udgave.

Disse urtebøger repræsenterer i det mindste følgende redaktioner:

S.; ualfabetisk.

K (*B* er ganske samme redaktion); alfabetisk i 2 dele; om *L* hører til samme redaktion, kan ikke afgøres.

A—C; uddrag; alfabetisk i én del.

III, 73—111; ualfabetisk.

II og *VII*, 427—489; tilløb til alfabetisk ordning (?)

¹ Jfr. s. 12 øverst.

VIII og *VII*, 504—512; ualfabetisk.

N og *℣*³; alfabetisk i én del.

Desuden forskelligt udpluk i *IV*, *V*, *VII* og de islandske lægebøger.

Der er altså mindst 7 redaktioner; dersom vi skal udfinde disses forhold til hinanden, kan vi dels henholde os til artiklernes antal og orden, dels til de enkelte artiklers form.

Der er da rimelighed for, at vi først vender os til de tre fuldstændigste redaktioner, *S*, *K* og *℣*³ (med *N*, som utvilsomt er et brudstykke af denne). Af disse har *S* flest simplicia, dernæst *K*, dernæst *℣*³. Men medens *K* har næsten hele første del fælles med *S*, mangler *℣*³ også enkelte artikler fra denne del, efter en indholdsfortegnelse at dømme, som går et godt stykke ind i bogstavet C. Da alle (næsten alle?) artiklerne i *S* går tilbage til de to hovedkilder, Macer og Constantin, er det rimeligt, at de alle er oprindelige i bogen (naturligvis fraregnet de tre gentagelser 90 = 17, 121 sml. 87 og 141 sml. 98). Dærimod må de to særkapitler i *K* (*Basilica* og *Raphanus*) på forhånd være mistænkelige. Nu finder vi, at *℣*³ mangler *Balaustia* og *Caparis*, som kun findes i *S*, men har *Basilica*¹, eller at den med hensyn til artiklernes tal slutter sig til *K*, ikke til *S*. Ser vi dernæst på de enkelte artiklers indhold, kan vi ikke undgå at lægge mærke til en lang række udeladelser i *K* (og en del andre håndskrifter), hvor *S* stemmer med den latinske kilde. Også på disse punkter ser vi *N* følge *K* (se s. 12 not. ¹¹, ¹⁷, s. 14 not. ⁹, ¹², s. 15 not. ¹, s. 28 not. ²¹ osv.), og at det samme gælder *℣*³, fremgår af, at iflg. prof. Hægstad følger denne *K* med hensyn til s. 47 not. ¹⁰, og med hensyn til *S*, 115 *Acedula*, som *℣*³ har fuldstændig, stemmer denne og *K* punkt for punkt, sål. også ved udeladelse af »tha æltær thæt burt wærken« l. 17.

Skönt oplysningerne om *℣*³ er noget ufuldstændige, er det dog afgjort, at *N* er to blade af et andet håndskrift af dette værk, idet der foran *N* mangler 5 artikler *Aurum*, *Argentum*, *Absinthium*, *Abrotanus*, *Arthemisia*) og mellem bladene 30 artikler. Det manglende første blad har rummet så meget som 83 linier af den

¹ Denne artikel findes også i *℣*.

danske tekst, det bevarede 2. blad 81 linier, mellem 2. og 7. blad skulde, hvis teksten var som i $\mathcal{F}^3$, stå 370 linier, d. v. s. godt 90 på hvert blad, og det bevarede 7. blad rummer 89 linier af den danske tekst. Som man vil se, passer dette så godt, som man på nogen måde kan vente. Hertil kommer endnu, at skönt artiklerne fra 1. og 2. urtebog som regel holdes hver for sig, er både i N og $\mathcal{F}^3$ *Carui* kommet til at stå umiddelbart foran *Cyperus*, altså mellem stykkerne fra 2. urtebog. Fundet af $\mathcal{F}^3$ bekræfter altså i fuldeste omfang, hvad jeg skrev i Nord. Tidskr. 1908 s. 207: Det norske håndskriftbrudstykke viser, hvor lille det end er, at denne redaktion har været ordnet alfabetisk for alle urtebogskapitlerne. At det også er rigtigt, hvad jeg tilføjede, at de klinisk-diætetiske kapitler ikke har stået mellem urtebogskapitlerne (som i K), fræmgår af, at badstuekapitlet ikke findes i $\mathcal{F}^3$ mellem kapitlerne på B. Vi vil da for fræmtiden kalde denne redaktion n .

Redaktionerne K og n stemmer altså overfor S dels i henseende til, hvilke artikler de rummer, dels i behandlingen af de enkelte artikler. Dærimod afviger de med hensyn til ordningen både indbyrdes og fra S .

Ligesom de norsk-islandske tekster (det gælder næmlig også de to udvalg $\mathcal{F}$ og $\mathcal{F}^1$) viser sig at udgå fra én grundredaktion, således må man antage, at de svenske også går tilbage til én svensk grundform. Da alle de svenske tekster er uddrag, kan man kun slutte fra tekstformen i de enkelte artikler. Som det vil fræmgå af de tekstkritiske noter, slutter de svenske tekster sig gennemgående til K imod S ; og i samme retning peger det også, at vi i urtefortegnelser i VI (s. 193 sp. 2) finder *Genciana skærsota Basilica idem*, som ikke godt kan være andet end en henvisning til det bekendte stykke i K og $N\mathcal{F}$ (sml. s. XXII³). Vi kalder den antagne svenske grundform z .

Dærimod slutter redaktionen i A og den væsentlig ensartede C sig trods mange fejl afgjort til S , som det også vil fræmgå af noterne. De for $K-n-z$ fælles særkapitler findes da heller ikke i AC , som dærimod, om end på anden plads, har de i S tilsidst skrevne kapitler om åreladning og kopsætning.

Kalder vi den for *S* og *AC* fælles grundform *a* og den for *K*, *n* og *z* fælles grundform *b*, får vi følgende foreløbige skema:

<i>h</i> (grundhdskr.)				
<i>a</i>			<i>b</i>	
<i>S</i> (ualfabetisk)	<i>x</i> (alfabetisk)	<i>K</i> (2 alfabeter)	<i>z</i> (ualfabetisk)	<i>n</i> (alfabetisk)
<i>A</i>	<i>C</i>	(<i>B</i>)	De senere svenske	<i>N</i> og De islandske

Som vi ser, er rækkefølgen afvigende indenfor hver enkelt hovedklasse, og der vil da være anledning til at undersøge, hvilken ordning der er den oprindelige. Vi har set, at *S* med hensyn til de enkelte artiklers tekst står de latinske originaler nærmest, og at den ligeledes næsten udelukkende stammer fra de to hovedkilder. At den dog ikke er selve originalen, fræmgår med sikkerhed dels af gentagelserne, dels af ikke få fejl, som kan rettes ved hjælp af andre håndskrifter. Den er, hvad enkelte rigtige ting i *AC*, hvor *S* har fejl, viser, ikke engang grundhåndskriftet i *a*-klassen. Men at den, hvad teksten angår, står originalen absolut nærmest, kan der ikke være tvivl om. Det samme gælder nu sikkert også ordningen.

På forholdsvis oprindelig ordning tyder, når man sammenligner den med originalerne, at man kan samle artikkelrækker, som væsentlig svarer til rækker i kilderne. I det hele og store svarer kap. 1—5, 48—86 og 123—146 til Constantin, og kap. 6—38 og 87—122 til Macer, medens kap. 39—47 (*species*) er sammenarbejdede af bægge kilder. Endvidere kan, foruden det at *species* danner et sammenhængende stykke, mærkes, at kap. 6—12 svarer til Macers første kapitler og at kap. 48—56 og 135—139 kommer i samme rækkefølge som hos Constantin. Der kan altså findes tydelige spor af kildernes rækkefølge, hvad man ikke finder i de andre redaktioner. Hertil kommer, at III 73—111, som også med hensyn til tekstformen er blandt de ypperste *b*-håndskrifter, falder i tre dele, således at kap. 73—82 svarer til kapitler i *S* mellem 12 og 47; kap. 83—97 svarer til *S*, 75, 82—120¹, og kap. 98—111 til *S*, 40—69.

¹ 84, *Nitrum*, svarer til *S*, 75, men ellers svarer alle til kapitler i 2. urtebog.

Vi kan altså spore ikke blot en ualfabetisk ordning, men den samme ualfabetiske ordning i bægge hovedklasser, og vi finder i denne ordning rester af de latinske kilders rækkefølge. Det vilde være utænkeligt, at en sådan ordning var sekundær overfor de alfabetiske ordninger, medens disse er let forklarlige. Således ser vi jo også, at de, efter andre principper eller principløst ordnede simplex-bøger, hos Platearius og Matth. Silvaticus bliver omordnet i alfabet, ja således ordner Vincents fra Beauvais sine enkelte bøger. Ja, ordningen i *S* og *III*, 73—111 spejler sig i den alfabetiske ordning. Denne er i alle redaktioner kun en ordning efter første bogstav, og indenfor det enkelte bogstav følger, med få undtagelser, ordningen i *S*. Vi skal tage Bogstavet *A* til eksempel; kapitlerne indenfor dette bogstav svarer i følgende håndskrifter i rækkefølge til de for hvert håndskrift angivne kapitler i *S*.

K — 1, 2, 6, 8, 9, 10, 12, 22, 30, 35, 43, 56, 59, 60, 62; — 85, 86, 89, 113, 115, 126.

(*N*) *Ÿ*³ — 1, 2, 6, 8, 9, 10, 12, 22, 30, 35, 56, 59, 60, 62, 85, 89, 113, 115, 126, 43.

A (*C*) — 6, 8, 9, 10, 12, (35), 22, (89), (43), 62, 60, 56, 59 (35, 89, 43 er omarbejdede).

Sammen med, hvad der fræmgår af *III*, 73—111, afgiver selve rækkefølgen i de alfabetiske håndskrifter det tydeligste bevis for, at også *b*-rækken oprindeligt har haft samme ordning, som endnu findes i *S*. Bagved denne ordning synes der ikke at være nogen anden at finde, og vi må gå ud fra, at ordningen i *S* stemmer med den, hvori bøgerne lige fra begyndelsen har foreligget på dansk.

På ét punkt giver *K* dog et fingerpeg, som bør agtes; det er ved sin inddeling i 2 urtebøger. Skellet i *K* er efter de første ikke-simplex-kapitler i *S*, og det kan gerne være, at den fælles grundredaktion for *a*- og *b*-rækkerne har haft en lignende udtrykkelig angivelse af en deling på dette sted. En antydning af noget lignende har vi i registret til *S*, hvor der er ladet plads åben mellem *Nitrum* og *Fumus terre* (se s. 4), og stykket 83—97 i *III* svarer jo også næsten helt til dele af 2. urtebog.

Der vil ikke her være grund til nærmere at undersøge de forskellige svenske og islandske uddrags forhold til hinanden og

til deres grundform. Kun ganske enkelte ting — som det omtalte afsnit af III — måtte på grund af deres vigtighed for forståelsen af det hele nødvendigvis behandles. Ligeledes må det bemærkes, at den norsk-islandske redaktion har haft i det mindste badstuekapitlet, måske også andet af indskuddene mellem 1. og 2. urtebog, til sidst (efter det *Explicit*, som har afsluttet simplex-kapitlerne, og som afskriveren i *Ÿ* urigtigt har sat foran badstuestykket); om det forekommer på denne plads i *Ÿ*³, kan jeg ikke oplyse, men at det har stået der i den oprindelige norske form, anser jeg for sikkert.

Dærimod skal de enkelte danske redaktioners forhold göres op.

1. *S* er, som vi har set, i alle henseender den, der står det oprindelige værk nærmest. Selve forfatter-håndskriftet kan den ikke være, dels på grund af en del tydelige afskriverfejl¹, som vidner om, at skriveren ikke har forstået sin forskrift, dels fordi det åbenbart er fra tiden omkring år 1300, medens originalen må have været en del ældre, da der ellers ikke vilde være tid til udviklingen af en afvigende hovedredaktion, som vi træffer i afvigende former dels i *K* kort efter 1300, dels i *N*, som stammer fra c. 1350 og ikke er det norske grundhåndskrift. Ja *S* kan endda ikke være afskrift efter forfatterhåndskriftet; i så fald måtte nemlig *AC* enten stamme fra det eller være ganske uafhængige af det, men ingen af delene er tilfældet, som vi straks skal se, så de må sammen med *S* stamme fra en afskrift af værket. Om denne har været på første eller anden hånd fra forfatterhåndskriftet, er det nu umuligt at afgøre.

2. *AC* er væsentlig én redaktion. Men medens *A* er et rent udvalg af en urtebog af *a*-klassen², er *C* på forskellig måde ændret, dels ved udeladelser, dels som allerede nævnt ved tilføjelser fra en urtebog, som formodentlig intet har med Henrik Harpestræng at gøre. De to håndskrifter går, som den gennemgående overensstemmelse viser, tilbage til samme kilde — måske gennem mellemed —, men er indbyrdes uafhængige. *C* har ofte

¹ Jeg skal her særlig nævne *unin* for *uuin* s. 21,1 (jfr. *uuætæ* s. 85,20), *withæ rath* for *hwithæræth* s. 43,19, *ofthylict* for *ofthyuct* s. 49,19, *innærst* for *ymærst* s. 78,26.

² Dog ikke tillæggene 65—67; 66, *Fumus terræ*, er en afgjort *b*-redaktion.

moderniseret sproget og har også adskillige fejl, som ikke findes i *A*, men ikke sjældent stemmer *C* med *S* i modsætning til *A*, se f. eks. noterne s. 245¹⁵, 246^{5, 19, 26, 30}, 248^{5, 19} osv. Om der ligger et eller flere mellemlid mellem *A* og *C* og den fælles kilde, kan ikke afgøres.

Denne kilde har været et håndskrift af *a*-klassen, dog hverken *S* eller forfatterhåndskriftet, men et mellemlid mellem disse (*a*), som nu er tabt. *AC* har nemlig dels en række fejl fælles med *S*, som i bægge må stamme fra *a*, dels en række rigtige læsemåder, hvor *S* har fejl; da *AC* også har talrige fælles fejl, som ikke findes i *S*, kan *a* ikke være den umiddelbare fælles kilde, men der må indskydes et mellemlid.

Fælles fejl for *AC* og *S* er f. eks. *ra* for *la* s. 16,26, forvanskningen af s. 17,23, *mykæl* brænd for *myælk* brænd s. 18,4, udeladelsen af *um hugormæ thaær* hun ær grøn s. 66,12, ligesom den urigtige gradsbetegnelse i *AC* for kommen s. 256,16 viser tilbage til udeladelsen i *S* s. 37¹¹.

Men sammen med *b*-klassens håndskrifter har *AC* det rigtige f. eks. s. 9,10 *gaar* — *S* *gørs*; s. 21,8 udelader *S* en hel sætning, som er bevaret i *AC* og *b*-håndskrifterne *K* og *VII*; *wærk* ær s. 28,20 — *S* *wrækær*; *styrkær* s. 38,10 — *S* *thyrær*; sætningen s. 38,12 findes i *A*, som i *K*, *VII*, *VIII* på sin rette plads (men delvis også i *AC* på samme urigtige plads som i *S*); *mun* s. 39,16 — *S* *man*; *hugh* s. 41,6 — *S* *huth*; *siun* s. 61,22 — *S* *siuk*; *war* s. 72,15 — *S* *wæthær*. Selv om nogle af disse er rene skrivefejl i *S*, som måske kunde rettes af en ny afskriver, er dog navnlig de to hele sætninger umulige at forklare på denne måde. Her må *AC* gå tilbage til en kilde, som har haft det rigtige.

Med hensyn til fælles afvigelser i *AC* fra alle de andre håndskrifter skal her blot henvises til noterne s. 246^{2, 17}, 249^{5, 8, 9, 14, 9¹, 9, 15, 10⁶} osv.; med hensyn til overensstemmelser, hvor det oprindelige er bevaret i alle *a*-klassens håndskrifter, henvises til noterne under *S* (f. eks. s. 9¹⁹, 10⁹, 11^{5, 11} osv.).

Hermed kan forholdet mellem *a*-klassens håndskrifter anses for fastslået; det viser sig at stemme med det foreløbige skema, blot med den tilføjelse, at der vist må indskydes et mellemlid mellem *x* og *C*, og at der også på andre punkter kan have været mellemlid

3. Blandt *b*-klassens håndskrifter har *III* bevaret temmelig tydelige spor af den oprindelige ordning (s. XXIX ned.), og i det hele kan der ikke være tvivl om, at den danske grundform for de svenske redaktioner (*z*) også i andre henseender har været oprindeligere end den form, der er grundlaget ikke alene for *K* men også for *N* og *L*. Dette fræmgår af, at disse har fælles fejl, som ikke findes i *z*-håndskrifterne. Således stemmer *K* og *N* i det urigtige hals- s. 28,20 mod *S*, *AC*, *III* bak-, og *K*, *L* og *ſ* i det urigtige blenæ s. 9 note ¹⁶ mod *S*, *IV* blanæth og i den urigtige tilføjelse »hos i sin sæng« s. 9 note ¹³, som ikke findes i *S*, *AC*, *IV* og *VII*. Om fejlen fynd for gund i *ſ*³ har nogen forbindelse med rettelsen i *K* (s. 150 note ¹²), er vel mere tvivlsomt. Da *ſ*³ endnu for største delen er utilgængeligt, må *K* i mange tilfælde stå som eneste repræsentant for denne underklasse, og her kan da nævnes s. 31 note ¹⁰, 71 note ² og 81 note ^{10, 14}, hvor hele sætninger, der mangler i *K*, er fælles for *S* og *III* (og den latinske kilde). Vi kalder det antagne fælles grundlag for *K*, *L* og *n* for *y*, som altså bliver yngre i forhold til *z*.

Anm. I hdskr. Ny kgl. Saml. 67 c, 8vo fra det 18. årh. finder vi måske direkte spor af den danske *z*-redaktion. Samleren af dette håndskrift eller dets forlag har foruden andre kilder også benyttet en Harpestræng-tekst, og at denne har hørt til *b*-klassen, fræmgår med sikkerhed af udeladelser som 15⁷⁻⁷, 47^{8, 10-10}, 52¹³⁻¹³, 83⁸⁻⁸; misforståelser som ned for nøtær (s. 85³⁻³), Merche och Balsom for miro balsamus (s. 58³); navnene Fumus Terræ. Bukierne (*S*, 82), Ligustrum. Ageruld (*S*, 98), og Marocus (*S*, 103, for Barocus), alt sammen let kendelige *b*-ejendommeligheder.

Imidlertid peger håndskriftet ud over *K* ved at have slutningen af *S*, 72 (det samme gælder *z*, se *III*, 134) og sætningen s. 86¹⁰⁻¹⁰; ikke heller kan det gå tilbage til den alfabetiske orden, vi har i *K* eller *n*, idet fejllæste navne er indført på urigtigt sted, sål. Cupitorium (Eupatorium), Agella (Nigella), Laurella (Maurella) — jfr. den fejlagtige overførelse af Tapsia til bogstavet C i *N*, men modsat forholdet i *C*.

Det kan også bemærkes, at hdskr. har en form af stykket om Pimpinella, som står nærmere ved *III*, 58 end ved *C*, 51.

Trods sin ungdom synes da dette håndskrift at pege tilbage til den danske grundform af *z*; gennem hvor mange mellemlid, vil det næppe blive muligt at afgøre.

4. *K* er en typisk repræsentant for *b*-klassen. Da *y*, som er fælles grundlag for redaktioner med ordning i et og i to

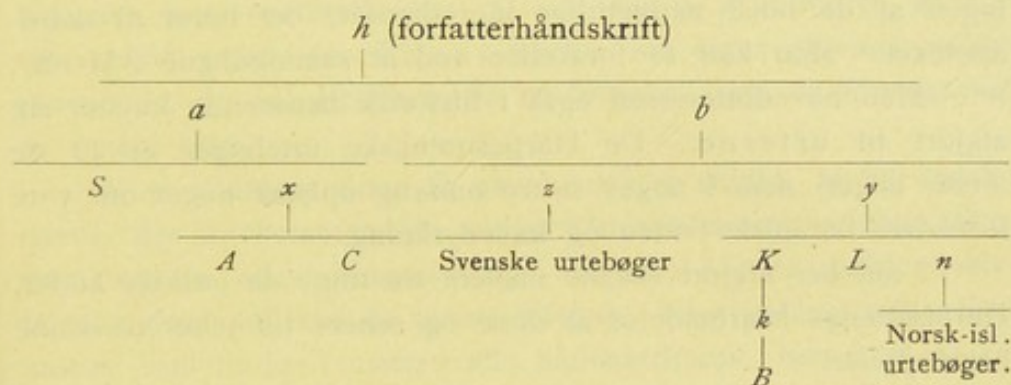
alfabeter, efter al sandsynlighed, ligesom *z*, endnu havde bevaret den oprindelige orden, rejser det spørgsmål sig, om *K* kan være udgået direkte fra *y*. Jeg ser intet, der taler imod dette, da omstillingen i alfabetisk orden nok kan være foretaget af Knud Jul selv; enkelte fejl i kapitlernes numrering kunde endog snarest tale for, at det forholder sig således. Som der ovenfor er påvist, har den orden, der ligger bagved den alfabetiske, været identisk med den i *S*, således at ordneren som regel tager artiklerne i samme bogstav og urtebog i den rækkefølge, de har i *S*. Overspringninger, som senere er rettede, har dog medført mindre afvigelser herfra, men kun således, at regelen bekræftes derved.

5. *B* viser ved sin ordning et meget nært slægtskab med *K*, og dette slægtskab betones yderligere ved, at også en stenbog er indført i samme håndskrift, og det den af Knud Jul afskrevne stenbog kap. 1—4 og 22—61 i samme orden som i *K*-håndskriftet. Der er da heller ingen tvivl om, at *B* ligefræm nedstammer fra *K*; det har ikke en eneste læsemåde, som behøver at stamme andensteds fra, og læse- og skrivefejl fraregnet følger det slavisk sin kilde. Men netop dærfør må dens umiddelbare forskrift have været ikke *K*, men et tabt mellemlid, ti hvorfor skulde ellers håndskriftet have afskrevet Knud Juls bog i ordenen: Stenb. s. 5—9, 20—48, Urteb. s. 74—92, 117—219, 16—64? Dette kan kun forklares ved, at han har haft et håndskrift, hvor blade har manglet og resterne ligget i delvis urigtig orden. *B* bliver således ikke en afskrift men en afskrifts afskrift af *K*; men dette giver selvfølgelig ikke *B* nogen tekstkritisk værdi.

6. *L* viser på et eneste punkt ud over *K*, nemlig ved den rigtige læsemåde hwetæbrøthz s. 208,6 (jfr. 14¹¹), og måske ved man (se s. 8¹³); ellers er afvigelserne, som f. eks. den stadige udeladelse af grad, af den art, at de kan skyldes skriveren selv. I øvrigt slutter det sig nær til *K*. Det går sikkert tilbage til et håndskrift uden alfabetisk orden. Afskriveren er begyndt på at gennemføre en sådan, men om han nogensinde er nået længere, end vi nu har hans håndskrift, er tvivlsomt. Har der været mere, har dette ialfald ikke udgjort dele af samme læg, ti der mangler næppe noget foran og sikkert ikke inde i det, som er bevaret.

7. Skönt n også, ligesom B , har noget af en stenbog, er denne redaktion dog ikke umiddelbart afhængig af K , men går ligesom L tilbage til y ; ligesom L har den det rigtige huæitistump, og i modsætning til L har den bevaret gradsangivelserne.

Nu kan vi da opstille den endelige stamtavle:

(Små bogstaver betegner tabte, store bevarede former).

TILLÆG. At også den ikke-Harpestrængske urtebog, som er benyttet i C , III og VII , er af dansk oprindelse, får vi en mistanke om ved at se, at III , 53 og 54 meddeler planternes navn både på svensk og dansk. Hvad dette sidste skulde til i en svensk bog, er vanskeligt at forstå, medens det er let at forstå, at det er bevaret ved overførelse fra dansk til svensk (ligesom tilfældet er i den norske ved *Cicuta*).

Den foreligger rimeligvis i sin forholdsvis reneste form i III , men at vi står det oprindelige meget nær i denne form, tør jeg ikke forudsætte, og jeg skal ikke indlade mig på at opstille noget stamtræ.

V. LÆGEPLANTER.

Skönt der også nævnes dyriske og mineralske ingredienser mellem de midler, Harpestræng anbefaler, er det dog ikke uden grund, Knud Jul har kaldt bøgerne for urtebøger, ligesom den stærke anvendelse af urter stemmer godt med verset i A bl. 54* nederst:

Christus vim verbis, vim gemmis, vim dedit herbis:
verbis maiorem; gemmis herbisque minorem.

(Christus gav ordet magt, og sten, og urter at lindre;
størst blev i ordet lagt, i sten og urter en mindre).

Hvad verba angår, da må man til vor forfatters ros sige, at der slet ikke bruges besværgelser i disse urtebøger; lægemidlerne virker her *sans phrase*. De mineralske og dyriske midler er som regel hæderlige (spanskgrönt, bolus; honning, voks, moschus eller ambra), kun enkelte gange mælk af særlig virksom art (mest kvindemælk), yderst sjældent ekskrementer og ellers slet ingen af de højst uappetitlige ingredienser, der hører til skarnapoteket. Man kan se forskellen ved at sammenligne AM 187, 8vo. Men hovedinteressen også i historisk henseende knytter sig afgjort til urterne. De Harpestrængske urtebøger er jo de første bøger, som i noget større omfang oplyser noget om vore forfædres botaniske viden og have dyrkning.

Vi må her afgjort skælné mellem tre ting: de latinske kilder, Harpestrængs bearbejdelse af disse og senere tilføjelser til denne bearbejdelse.

Lad os først se på det sidste lag, som igen viser sig at være stærkt sammensat.

De få danske eller omdannede plantenavne, der kun forekommer i *S*, ser ud til at være oprindelige. Når oversættelserne *Rubea humlæ* og *Sponsa solis solyrt* kun findes i *S*, kommer det af, at de pågældende stykker ikke er optagne i andre danske afskrifter. Også det danske navn *brænnæ yrt* for *Tity-mallus*, som *S* har både i 124 og i teksten i 55, er vist oprindeligt bægge steder. Om *Chamomilla* kan henvises til registret. For oprindeligheden af dialte *S*, 30 taler ikke blot forekomsten i *AC*, men også *dialtea III*, 78; kun *K*, *N* mangler dette navn.

Anderledes er forholdet med de danske navne i *K* (selvfølgelig må skærsøde og peberrod her helt lades ude af betragtning, da de pågældende stykker er uoprindelige; men navnet *skærsøtæ* forekommer for øvrigt i teksten *S*, 60). Kun for *kattæ ost* (*K*¹, 53) taler den enslydende form både i *AC* og *III* for, at det her er *S*, som har udeladt det ene danske navn. Misforståelsen *hvitwith* for *Chamomilla* er *K* ene om. Om navnene *ostriz* (*K*², 37) og *hundæbær* (*K*¹, 54) kan på grund af manglende paralleltekster ikke siges noget bestemt; de kan være oprindelige, men behøver ikke at være det. Resten af de sær-

lige *K*-navne synes dærimod at skyldes den oprindelige *b*-redaktør¹. Således findes *akærull* (*K*², 26) også i Ny kgl. Saml. 67 c (se s. XXXIII); *mioth yrt* (*K*², 30) i II, VII, 446, V; *karui* (*K*¹, 26) i VIII, 15; *brænyrt* for *Chelidonium* (*K*¹, 21) i III, V, VII; *bukaruæ* (*K*², 22) i A, 66, III, Ny kgl. Saml. 67 c. Ligesom *hwitwith* må flere af disse navne, ialfald *akærull* og *bukaruæ*, betegnes som misforståelser, medens det i *B* tilføjede danske navn *wilddt rødhæ* for *Fumus terræ* må siges at være meget rammende, og vel ligefræm er en rettelse, som er foretaget af en senere ejer.

Når vi undtager disse få navne, må vi antage, at de danske navne, der forekommer i de ældste håndskrifers oprindelige tekst, stammer fra selve Harpestrængs original. Dette gælder selvfølgelig dærimod ikke de senere tilføjede, ikke sjældent tyskagtige, navne, som findes i næsten alle håndskrifterne, især i *B* (se registret!). Og så samler interessen for vort vedkommende sig om, hvorvidt denne oprindelige tekst kan siges at være en rigtig gengivelse af den latinske, eller om oversætteren har givet urigtige oversættelser af de latinske navne. For at kunne bedømme dette, må vi prøve dels at bestemme, hvad den latinske forfatter har ment, dels at fastslå, hvilken plante der har været tænkt på med det danske navn. Med hensyn til det første er der gjort gode forarbejder (bl. a. af Choulant i fortalen til sin *Macer*-udgave og i E. Meyers *Geschichte der Botanik*), og på grundlag af disse har jeg søgt at bestemme navnenes betydning i registret. En rettelse må dog gøres til *Spica* (s. 311), idet *Spica celtica* er *Valeriana celtica* L²; også om enkelte andre bestemmelser kan der være tvivl, men i det hele er de sikkert pålidelige.

Værre er det at bestemme, hvad oversætteren har ment med de danske navne. Dersom man kunde gå ud fra, at den danske oversættelse var rigtig, så var sagen let klaret, men oversættelser som *Acidula syræ*, *Buglossa oxæ tungæ ællær thorthskræppæ*, *Lolium klintæ*, *Rubea humlæ* viser tilstrækkeligt, at denne vej ikke er sikker.

¹ *bunæ*, *bonæ* *K*, *L*, *grabo* VII er gode nordiske sideformer til *bynkæ*.

² J. Lind: *Vore gamle Urtebøger*. Særtryk af *Farmaceutisk Tidende* 1916, s. 16.

En vej, som måske er farbar, men som jeg har været udelukket fra at benytte, er den at følge de danske navne op igennem tiden i urtebøger og botaniske håndbøger; men da Harpestræng er blevet meget (og ikke altid kritisk) benyttet af sine efterfølgere, er jeg ikke engang vis på, at denne vej vilde føre til sikre resultater.

Det, jeg har gjort, er da for det første at gennemgå det folkelige navnestof, som er samlet i Jenssen-Tusch: Nordiske plantenavne, og så at søge dærudfra at komme til en opfattelse af navnebrugen i nutiden. Den flertydighed, vi her finder, er næppe større i nutiden, end den var i gamle dage, og vil vi bestemme Harpestrængs plantenavne, kommer vi næppe videre, end at vi gang på gang må nævne flere planter, som der kan være tænkt på. Hele denne side har jeg behandlet i en lille afhandling: Folkelige planteslægter, som er trykt i Festskrift til H. F. Feilberg 1911.

Dærnæst kan man undersøge, hvilke planter der i ældre tid har været genstand for dyrkning til medicinsk brug. Her har J. Lind prøvet på at undersøge relik floraen omkring gamle klostre¹; i Rostrups Danske Flora² og i flere bind af Botanisk Tidsskr. findes oplysninger om rudera floraen, og et par private oplysninger om floraen ved Koldinghus ruin har jeg fra hr. pastor emeritus Deichmann Branth. Selvfølgelig er der ingen sikkerhed for, at de forvildede rudera planter just går tilbage til Harpestrængs tid, men træffer vi en sådan rudera plante, der med temmelig stor sikkerhed kan siges at være forvildet efter dyrkning i middelalderen, som efter sit danske navn at dømme er den samme som en af de Harpestrængske, så vil der være rimelighed for, at han har kendt den som dyrket her i landet, eller at dens dyrkning hænger sammen med kendskaben til urtebogskunsten.

Endelig kan vi sammenligne den liste, vi således får, med listen over officinelle planter i pharmacopoeen og se, hvilke af

¹ Ørslev kloster og Vitskøl kloster i Farmaceutisk Tidende 1913, Gl. Skivehus og Stubber kloster i Hist. Aarbog for Skive og Omegn 7. Bind, 1915.

² Jeg har benyttet 5. udg. 1878.

dem der har holdt sig til medicinsk brug helt op til vor egen tid.

Anm. Det vilde her være af særlig betydning, om de danske planteflavne kunde hjælpe os til at bestemme Harpestrængs hjemsted. Mange planteflavne har kun en ringe stedlig udbredelse, og AM 187, 8vo kan næsten med sikkerhed henføres til Østdanmark ved planteflavnene *getæ læchæ*, *hvide klokær* og *pipærling* (de to sidste dog tilføjede, så de viser kun, at håndskr. en tid har været i østdansk eje). I Harpestrængs urtebøger er imidlertid de danske planteflavne ikke særlig lokale. Det eneste særlig mærkelige i den henseende er *hvitæ tighæ* S, 114, men dette kendes nu kun fra Dalarne, Dalsland og Båhuslen, altså ikke fra dansk område.

Af vildt voksende planter, som endnu ved midten af forrige århundrede¹ var officinelle, nævnes sandsynligvis allerede hos Harpestræng følgende: *Artemisia*, *Arum* (? se *Dracontea*), *Carvi*, *Centaurium*, *Cichorium* (? se *Sponsa solis*), *Conium* (se *Cicuta*), *Dulcamara* (? se *Maurella*), *Fumaria* (se *Fumus terræ*), *Malva*, *Millefolium*, *Origanum*, *Salix*, *Serpyllium*, *Tormentilla* (? se *Virga pastoris*) og *Veronica* (? se *Chamædrys*); men af disse var i 1895 kun to, *Origanum* og *Veronica*, officinelle. Så ansete lægeurter som *Arnoglossa* (*Plantago*), *Betonica*, *Anchusa* (se *Buglossa*), *Eupatorium* (*Agrimonia*), *Lapathium*, *Myrtus* (pors), *Urtica* og *Mercurialis* var allerede før 1840 gået over fra lægekunst til husråd.

Endnu større interesse knytter sig til de urter, der har været genstand for dyrkning. Disse har til dels været indenlandske, som er forædlede ved dyrkning, som *Apium*, *Asparagus*, *Althæa* (?), *Pastinaca* (gulerod?, *pastinak*?), *Raphanus*, *Rosa*, *Sambucus* (formentlig) og humle (se *Rubea*). Men der er næppe tvivl om, at en langt større del, som nu må regnes til den vildt voksende flora, oprindeligt har været dyrkede planter, som har bredt sig mere eller mindre. Det er påfaldende mange gamle lægeplanter, der hører til ruderafloraen; for nogles vedkommende er det øjensynligt, at de må være forvildede, medens andre ved første øjekast synes så almindelige, at man næsten ikke kan tro det. Til de sikkert forvildede kan regnes *Absinthium*, *Anethum*, *Anisum* (o: *Myrrhis odorata*), *Aristolochia Clematitis*, *Atriplex hortensis*,

¹ Pharmacopœa Danica 1840.

Atropa (? se Maurella), Berberis, Borrigo, Brassica Napus og oleracea (se Caulis, Rapa), Calamus, Camelina sativa (se Nigella), Cerefolium, Coriandrum, Galega (se Galanga), Hesperis matronalis (se Viola), Hyssopus, Inula Helenium (+ Telekia speciosa?), Isatis (se Gaisdus), Lepidium sativum (se Naturtium), Levisticum, Melissa (se Borrigo), Mentha viridis, Ostruthium, Papaver somniferum og Rhoëas, Polygonum Bistorta (se Dracontea), Pulegium, Pyrethrum, Rubia tinctorum, Salvia, Sanguisorba (se Pimpinella), Satureja, Sempervivum (se Acidula), Sinapis alba, Thapsia (= Verbascum Lychnitis), Verbena, Viola odorata og Vulgago (Asarum). Men også for andre er den oprindelige hjemstedsret meget tvivlsom. Selv om man har vanskeligt ved at tænke sig den lille brændenælde (Urtica urens) som haveplante, er den en så udpræget ruderatplante, at man ikke kan undgå at mistænke den; i endnu højere grad gælder dette Conium (se Cicuta), Chamomilla, Chelidonium, Hyoscyamus, Lamium album (se Marrubium), flere Malva-arter, Marrubium, Nepeta Cataria (se Calamentum), Pastinaca, ja også Solanum nigrum (se Maurella). Selv Arum maculatum (se Dracontea) og Petasites (se Buglossa) peger næsten altid hen mod gamle dyrkningscentre, og det samme gælder vist strandplanter som Althæa, Apium graveolens og Asparagus. Det er da med tvivlsom ret, disse og nogle andre ovenfor er nævnte som vildt voksende.

Hertil kommer så de, der endnu dyrkes som markplanter, som Cannabis, Faba, Pisa, eller som haveurter, som Abrotanum, Allium (sativum, Cepa og Porrus), Beta, Crocus, Dictamnus, Foeniculum, Helleborus, Lilium, Lupinus, Pæonia, Petroselinum, Portulaca, Ruta, Sabina.

En stor del af disse (og efter ruderatfloraens vidnesbyrd endvidere nogle andre som Lithospermum, Saponaria og Ulex) har sikkert allerede i middelalderen været dyrket som lægeplanter i kloster- og herregårdshaver; hvor mange eller hvor få, er det nu vanskeligt at afgøre, men helt få har det sikkert ikke været, og den omstændighed, at de gamle lægebøger har et dansk navn til dem, tyder på, at de har været kendt udenfor den egentlig lærde kreds.

Men foruden disse mere eller mindre indenlandske urter

har Harpestræng kendt en hel del indførte varer, men med hensyn til disse kan jeg nøjes med at henvise til registret.

Sammenligner man nu Harpestrængs »urter« som helhed med en nyere pharmacopoe, vil man finde, at også en del af de indførte har holdt sig som officinelle helt op til ny tid; men forskellen mellem 1840 og 1895 er dog ikke så stor for disse som for de indenlandske. I alt var omtrent 100 af de hos Harpestræng nævnte simplicia fra planteriget endnu officinelle i 1840, men i 1895 kun omtrent 60, og af disse er endda nogle nu også gået ud. Dette viser, at procentvis er der forsvundet flere af de gamle midler fra apoteket i et halvt hundrede år i vor tid end i de 600 år fra 1240 til 1840, og det vidner på samme tid om den rivende udvikling — især i retning af overgang til kemiske midler — som vor tid oplever, og om den forrige tids konservatisme, men vel også om, at det udvalg af lægemidler, Harpestrængs bøger rummer, efter tid og lejlighed må kaldes endogså meget tilfredsstillende.

VI. MIDDELALDERENS LAPIDARIER.

»Christus vim verbis, vim gemmis, vim dedit herbis« — således stod der jo i det gamle vers, og dærfor er det ikke så underligt, at der til flere af de middelalderlige lægebogshåndskrifter også hører en bog om de ædle stene og deres »dyd«¹. Også heri, ligesom i andre henseender, følger de nordiske håndskrifter udenlandske forbilleder.

De middelalderlige stenbøger går for en del tilbage til virkelig klassiske kilder, især til PLINIUS den yngre, hvis store naturhistorie er en hovedkilde til den ældre middelalders naturvidenskab. Gennem SOLINUS (o. 250 e. Kr.) og den store spanske polyhistor ISIDOR fra Sevilla (—636) blev meget af det plinianske stof ført over til den senere middelalder. Her blev det imidlertid blandet med stof fra helt andre kilder.

¹ Betydningen af det gldanske *dygh*, *dygth* er latinsk virtus o: »kraft, god virkning«, og er afledet af udsagnsordet *dughæ* i betydningen »virke, gavne«; det synes at være forskelligt fra oldnorsk *dygð*, der nærmest slutter sig til tillægsordet *dyggrr* »retskaffen, trofast«.

Det er, som PANNIER¹ bemærker, ejendommeligt, at medens den mystik, som knytter sig til dyreriget, fuldstændig gennemtrænges af kirkens ånd², er det de hedenske stenbøger, som særlig gør sig gældende, og som en af kirkens mest fræmragende mænd, en gennemreligiøs fransk biskop, i selve kirkens glanstid, gør til genstand for en behandling, som sikrer dem en plads i hele middelalderens bevidsthed.

Dette havde ikke sin grund i, at der ingen kirkelig behandling findes af ædelstenene. Med udgangspunkt dels fra det ypperstepræstelige klenodium (2. Moseb. 18 v. 17—20), dels fra grundstenene til det ny Jerusalem (Joh. Åbenb. 21 v. 19—20)³ har man middelalderlige behandlinger i kirkelig-symbolsk ånd af de tolv ædle stene. Ja, man anbragte også disse sammen med seks stjerner og seks blomster i den hellige jomfrus himmelske krone⁴.

En anden behandling af ædelstenene, som ikke får større udbredelse i Nordevropa, men som vi dog har spor af, er den, som knytter dem sammen med himmeltegnene. Hovedværket her er den så godt som utilgængelige »Abolays« eller Kong Alfonsos stenbog, et arabisk værk, der foreligger i spansk oversættelse og behandler 360 ædelstene, hver knyttet til sin grad i Dyrekredsen⁵. Et andet, hvor ædelstene knyttes til Dyrekredsens enkelte tegn, findes der spor af i Pariser-håndskriftet af Damigeron (se nedenfor), hvor syv ædelstene forbindes med stjernebillederne Løven, Krebsen, Vædderen, Skytten, Tyren, Jomfruen og Stenbukken⁶.

Den række af stenbøger, vi skal beskæftige os med, har hverken været under jødisk-kirkelig indflydelse, således som den

¹ Les Lapidaires Français (Bibliothèque de l'école des hautes études. 52. fasc. Paris 1882) s. 3 flg.

² Se Physiologus, udg. af V. Dahlerup (Aarb. f. nord. Oldk. 1889), med udførlig indledning.

³ En islandsk oversættelse er delvis bevaret, Alfræði I s. 40; et lille brudstykke på latin findes i håndskr. af Valdemars jordebog bl. 98 b, se Steenstrup, Studier s. 291; en latinsk form heraf er trykt i Beckmanns udgave af Marbod s. 138 flg.

⁴ Pannier a. a. s. 207 flg.

⁵ Fr. de Fontenay i »Vor Tid« udg. af Kohl, I, 209.

⁶ Pitra, Spicilegium Solesmense III (Paris 1855) s. 325.

førstnævnte, eller under østerlandsk-astrologisk, som den anden. Den går i sin oprindelse, foruden til den klassisk-isidorske linie, tilbage til den fabeldigtning, der tager sit udgangspunkt fra Alexanderstoget og beretningerne om østerlandenes vidunderlige rigdomme. Vi kan følge disse beretninger tilbage til to kilder, som bægge tilhører den sidste oldtid eller den ældste middelalder.

Den ene af disse er den såkaldte DAMIGERON¹. Navnet citeres allerede af kirkefædrene Tertullian og Arnobius, men deres Damigeron må være et græsk værk, medens det eneste håndskrift, der nu er bevaret (i Paris), indeholder en latinsk stenbog, som har modtaget tilskud også fra Plinius og ikke er nogen oversættelse fra græsk, selv om den væsentlig har optaget den græske bogs indhold i sig². I fortalen knyttes dette værk for øvrigt til *Euax*, *Arabie rex*, som tilegner kejser Tiberius (rettere, iflg. Plinius, Nero) sit værk. Det giver beskrivelse af 50 ædle stene, gennemgående med græske navne, hvad der tyder paa, at der virkelig ligger et græsk værk bagved.

Om det er denne DAMIGERON-EUAX, eller en anden meget nær beslægtet kompilation, der ligger bagved MARBODS digt, er måske usikkert. Rose antager det første, Pannier det andet. Men nært slægtskab er der i alle tilfælde mellem de to værker. Forskellen er, at det ene er på prosa og kun bevaret i et enkelt latinsk håndskrift, medens det andet er på vers og bevaret i en mængde latinske håndskrifter, desuden oversat i det mindste på provençalsk, italiensk, engelsk, irsk, fransk (fire gange), islandsk og dansk (to gange) og overmåde flittigt benyttet af det 12. og 13. hundredårs kompilatorer³.

Fortalen bærer ligesom »Damigeron« forfatternavnet *Euax*, men man har allerede længe formodet, at den virkelige forfatter var den bekendte MARBODUS, biskop i Rennes i Bretagne 1096, død i sin fødeby Angers 1123, og Pannier finder en yderligere bekræftelse herpå i den omstændighed, at ikke blot et håndskrift fra o. 1200 udtrykkelig nævner ham som forfatter, men at et andet håndskrift som er omkr. 100 år ældre og synes at stamme

¹ Udg. af Pitra *Spicilegium Solesmense* III, s. 324 flg.

² Sål. Val. Rose, *Z. d. Alt.* XVIII, 326 not.

³ Pannier a. a. s. 20—21.

fra Angers eller den nærmeste omegn, altså fra forfatterens hjemegn og egen levetid, udtrykkelig kalder digtet *Marbodi Rhedonensis episcopi poema de lapidibus pretiosis*¹.

Da digtet behandler 60 ædle stene, er det tydeligt, at det må have andre kilder end »Damigeron«. Blandt disse kan nogle fastslås (Plinius, Isidor, Solinus, Constantins *De gradibus*, Costa ben Luca), medens andre endnu er ukendte². Digtet består i det hele af 743 hexametre uden rim, det er ofte udgivet. Her er benyttet Beckmanns udgave (Göttingen 1799), som ganske vist hviler på et alt for lille håndskriftmateriale, men ikke mindst ved sine jævnførelser med de dengang kendte kilder (altså ikke »Damigeron«) er værdifuld.

Dette digt er hovedkilden til den danske stenbog, som findes i håndskriftet *K* (og *B*) og eneste (eller ialfald næsten eneste) kilde til stenbogen i *s* og de islandske (norske?) oversættelser. Det er også en hovedkilde til de stenbøger, vi finder hos det 12. århundredes samlere (Albertus Magnus, Bartholomæus Anglicus osv.), men hos disse træffer vi desuden stykker som stammer andensteds fra. Da en stor del af disse stykker genfindes i vort håndskrift *K*, er der grund til at se på disse stykkers oprindelse.

Kun en af de store samlere, VINCENTIUS biskop i Beauvais (BELLOVACENSIS, d. 1264) nævner til stadighed i åttende bog af sit *Speculum naturale* forfatteren til de partier af stenbogen, som stemmer med den danske oversættelse, og vejledet af hans angivelser kan man, som jeg for år siden gjorde, uddrage en temmelig fuldstændig *liber lapidum*, hvis forfatter han kalder ARNOLDUS DE SAXONIA eller ARNOLDUS SAXO. Under påberåbelse af 'Lapidarius' findes en stor del af de samme stykker hos BARTHOLOMÆUS ANGLICUS' *De rerum proprietatibus* (o. 1240); og ALBERTUS MAGNUS (grev Albert af Bollstädt, biskop i Regensburg, d. 1280) har i sin stenbog (o. 1250) også benyttet det samme værk, men nævner lige så lidt forfatteren. At dette værk er den anden hovedkilde til den gamle danske stenbog, var øjensynligt, og den er da også i noterne citeret (efter Vincents).

Vistnok ad helt anden vej er Fr. de Fontenay kommen til

¹ Pannier a. a. s. 19 flg.

² Rose, Z. d. Alt. XVIII s. 428 flg.

samme resultat (»Vor Tid« I s. 210), og ham skylder jeg henvisningen til Valentin Roses udgave af Arnolds stenbog i *Zeitschrift für deutsches alterthum* XVIII (1875) s. 428 flg. Udgaven er besørget efter det eneste håndskrift, som har bevaret forfatterens navn, Cod. Amplon. 77, 8vo i Erfurt, og da den er fuldstændig, medens Vincents kun har udtog, er den bedre til jævnførelse. Det viser sig således, at *Nicomach* (se s. 187) fra Arnold er kommet til Alb. Magnus (også *De mineralibus* II, 2, XII) og altså har samme herkomst som de andre stykker (her kan bemærkes, at den sætning s. 192 note ¹⁸, som jeg savnede kilde til, beror på en fejllæsning, *lunam* for *limam*, i Marbod, se Rose a. st. s. 446 note; parentes om Marbod 13 bør altså slettes).

Arnold, som altså er en hovedkilde for ikke blot vor oversætter, men også for Vincents, Albert og andre, kender man for øvrigt intet andet til, end at hans samlede værker findes i det omtalte Erfurt-håndskrift, og at han har arbejdet netop med andres benyttelse for øje. En mere åndløs kompilation end hans *De virtute universale* (»ein handbuch für büchermacher« kalder Rose den) skal man lede længe om. Men mellem hans kilder er den mystiske Aristoteles' stenbog, et værk, som kendes på hebraisk, arabisk og i to latinske bearbejdelser¹, men hver kun i ét håndskrift, og det er kun gennem Arnold, den har virket videre på eftertiden. Dette pseudoaristoteliske værk, som kun er bevaret gennem araberne, går efter Rose formodentlig tilbage til det 7. årh. og synes i hvert fald at have været kendt af HONEIN BEN ISHAK (d. 873), ja er måske forfattet af denne², og fra dette værk stammer muligvis en del af det, som Arnold har for sig selv³.

¹ Det er herfra, Arnold har den mærkelige oplysning om magnetens polaritet, som fra ham er gået over til Albert. Det vilde være den ældste omtale heraf i Evropa (Rose a. st. s. 321), men Ruska (*Das Steinbuch des Aristoteles*, Heidelb. 1912, s. 40) mener med grund, at det er et indskud fra det 12. årh.

² Ruska a. skr. s. 46.

³ I sin arabiske form har Arist. stenb. dog været benyttet af de italienske araberlærlinge som Constantin, Costa ben Luca »*De physicis ligaturis*«, som undertiden trykkes mellem Constantins værker, og Serapion d. y. Gennem disse er også Marbod kommen til enkelte stykker af den.

Tiden for Arholds værk kan bestemmes temmelig nøje. At han har benyttet Marbod fræmgår af mange ting og bevises, som også Rose har set, af hans *bimari* (under Epistites), som er en misforståelse af Marbods *bimari Corintho*, som igen (med en Horatsisk reminiscens) er en fejl for *Coryco*. Men det fræmgår af andre steder, at han har benyttet Gerhard af Cremona (d. 1187), medens han på den anden side selv benyttes som kilde fra o. 1240. Man kan da med sikkerhed fastslå, at han har virket i første tredjedel af det 13. årh.

Der er nogle sære navne, som først forekommer hos Arnold (Kabrates, Kakma, Nicomar, Nose, Quandidros, Radai, Ranni), ligesom også navnet Tyrkis første gang forekommer hos ham. Ialfald nogle af disse navne stammer fra arabisk, sål. Kakabre arab. *cahruba* halmrøver (Rose a. st. s. 439). Pannier, som ikke kendte Arnolds bog, mente (Les lapid. s. 195 flg.), at disse navne først forekom hos Mandeville (o. 1330), men dette er for øvrigt alene af hensyn til Knud Juls håndskrift en umulig antagelse. Imidlertid løser selv Arnolds håndskrift ikke den gåde, hvad »*eindros*« i den danske stenbog er for noget; en sten »*dreconcides*«, som Pannier nævner (s. 197), og som opstår, »når flere slanger stikker hovederne sammen og hvisler«, synes at have nogen lighed med vor *eindros*, men ligheden er alligevel ikke helt slående¹.

Videnskabelige er Marbods og Arnolds lapidarier mindst af alt. Hvilke ædelstene der menes med de enkelte navne, er det oftest umuligt at afgøre², og de moderne bestemmelser, jeg har fået en kemiker til at give mig til registret, kunde uden skade have været udeladte, så meget mere, som de, selv som moderne angivelser, har deres fejl³. De gamle kendte ikke nogen virkelig

¹ Også de udskårne stene, som Pannier s. 12 mener først kommer fræm o. 1250, findes der eksempel på hos Arnold (Kakma eller Kauma, som ikke er gået over i den danske tekst). En række sådanne stene nævnes og behandles i CETHEL aut veterum Judæorum physiologorum de lapidibus sententiæ (Spicileg. Solesm. III, 335), som citeres af Thomas fra Cantimpré (død o. 1280) i fortalen til De naturis rerum og af Vincents (VIII, 60).

² Sml. Axel Garboe: Kulturhist. Studier over Ædelstene. Kbh. 1915, især s. 11 flg.

³ Hr. ingeniør Ad. Clément har elskværdigt meddelt mig en række rettelser; de vigtigste er følgende: Om Alabandina er en granat, er tvivlsomt,

prøve på, hvilken ædelsten man havde for sig, men holdt sig så at sige udelukkende til farven, og forfalskninger kunde de ikke skelne fra de ægte stene — undtagen efter den metode, som også vor danske stebog kender, at hvis de ikke havde den tilskrevne virkning, var de ikke ærlige stene, men kun farvet glas (s. 174 l. 7 flg.). Og der havde dog endnu ret tidlig i middelalderen været et tilløb til en virkelig prøve af stenene, idet »Aristoteles' stebog« giver en antydning af en ordning af ædelstenene efter deres hårdhed¹. Dette forsøg blev slet ikke påagtet. Kun Araberne forsøgte at finde virkelige forskelle (vægtfylden).

Men jo mindre man i virkeligheden kendte ædelstenene, des mere troede man på dem, og at denne grove overtro var lige så udbredt i Norden som andensteds, derom vidner ikke blot vore stebøger, men også den islandske historie om kong Valdemars indiske ædelstene, som Konráð Gíslason har optrykt efter AM 657 B, 4to 2.

Som det ovenfor³ er omtalt, gik både de ældre kilders og Marbods og Arnolds visdom over i det 13. århundredes store samlerværker, og af disse er ialfald et, BARTHOLOMÆUS ANGLICUS *De rerum proprietatibus* også blevet benyttet her i landet til stenkundskab, se tillæg III.

Endnu op i langt senere tider lever troen på stenenes kraft. Et hovedværk er BOETIUS DE BOOTS (død 1634) *Gemmarum et lapidum historiae* (Hannover 1609), som giver uddrag af næsten alle sine forgængere, men der findes andre både samtidige og

men granat er ikke siliciumoxyd, men calcium-aluminium-silikat med forskellige indblandinger. Asbestus synes at være vor asbest, men ved en misforståelse af ordet opstår troen på dens uslukkelighed i st. f. uforbrændelighed. Chelonites synes at være en forstening (»tordensten«). Citrinus er en gulfarvet kvarts eller bjærgekrystal. Diadoches har sikkert intet med diadochit at gøre. Ligurius er måske rav, fordi Ligurerne handlede med rav. Sapphirus er nu aluminiumoxyd. Selenites synes at være brugt om en forstening (af halvmåneform) og om marieglas, men næppe om den sten, der nu kaldes månensten. Tecolithus kaldes således, fordi den opløser (»smelter«) blæresten.

¹ Rose Z. d. Alt. XVIII s. 332.

² 44 Prøver (Sýnisbók ísl. tungu) 1860, s. 416.

³ Se s. VII.

senere, ja selv i vore dage er troen på ædelstenenes dyd langt fra at være helt uddød¹. Til de allerede af andre givne oplysninger kan jeg føje, at forfatteren Gunnar Gunnarson ejer et håndskrift af en kunstebog, som næppe er ældre end midten af forrige årh., hvori der også findes et afsnit »Um náttúru steina«, fjorten stene, dæriblandt flere af de gammelkendte »ærlige stene«.

Det er en selvfølge, at efterretningerne på den lange vej, de har passeret, tit blev genstand for forvanskninger. Jeg skal — idet jeg blot nævner, at enkelte forvanskninger er omtalte i noterne — her give et eneste eksempel på, hvorledes en linie kan omdannes. Det er Marbods v. 341 (se s. 177 note ¹⁸):

Judicis ambiguum de nomine fallit acumen.

I benediktinerudgaven af Vincentius (VIII, 42) er dette blevet til:

Indicis ambiguum de nomine fallit amicum.

Man vil forstå, at med den slags forbedringer som mulighed kan semuncem (en halv unze, Marbod v. 652) med lethed i afskrifterne (og hos Vincents) blive seminucem (en halv nød, s. 192 note ¹⁹).

Men selvfølgelig kan misforståelserne i århundredernes løb let øges endnu mere. Et enkelt eksempel skal her endnu nævnes, fordi det har nogen interesse for nyere dansk digtning². I Plinius' 9. bog fortælles om perlemuslingerne: Når den til avling bestemte tid har vakt driften i dem, åbner de sig som om de gabede, og bliver, siger man, befrugtede af duggen; så føder de, og det, de føder, skal være perlerne, hvis værdi retter sig efter den dug, muslingen undfangede ved. Var duggen ren, så er perlerne af blændende hvid farve; men var den uklar, så bliver også frugten uren, og den er bleg, hvis himlen under undfangelsen var skydækket. Heraf fræmgår, at de har mere tilfælles med himlen end med jorden; ti det er fra den de får

¹ Garboe, Kulturhist. Studier over Ædelstene 1915 og Fr. de Fontenay Vor Tid, I, 204 flg.

² Det er prof. Verner Dahlerup, som i sin tid har henledt min opmærksomhed på Chr. Winthers digt.

en skyet eller, alt efter som vejret var klart om morgenen, en mere eller mindre klar farve. Når de får deres føde til rette tid, vokser også perlerne. Når det lyner, lukke muslingerne sig og formindskes, alt som de lider sult. Men når det tordner, skræmmes de og lukker sig pludselig og fræmbringer de såkaldte *physemata* (hule perler), der blot har form af en oppustet perle, men er hule indvendig, og det er muslingernes misfostre. De sunde fostre består nemlig af mange lag. Jeg undrer mig over, at de er så afhængige af himlen, rødmer under indflydelse af solen og mister deres hvidhed, ligesom menneskekroppen. Dærfor rummer de muslinger de ypperste perler, som ligger så dybt i havet, at solstrålerne ikke kan nå dem.

Dette når, delvis gennem Isidor, til Marbod (v. 643—650), hvor det gengives omtrent således: Man siger, at muslingerne til visse tider gaber imod himlen for at inddrikke duggen fra det høje, og af den undfanges de hvide småkugler. Perlen bliver mere blændende af morgenduggen, aftenduggen plejer at give dunkle fostre; men unge muslinger giver hvidere perler. Jo mere dug muslingen inddrak fra luften, des større perle avler beduggelsen. Dog mener man ingen bliver større end en halv unze (se ovenfor). Men lyner og tordner det fra den høje hvælving, lukker muslingerne sig straks og flygter, og så afbrydes undfangelsen, og hvad der var begyndt at danne sig, bliver et misfoster.

Det er vanskeligt nok at genkende den klassiske overtro i vor stenbogs alt for sammentrængte form (*K*, 40); det er da heller ikke fra denne, men ad en eller anden vej snarest fra selve Plinius, Chr. Winther har fået mythen, som han har benyttet i en sonnet (Saml. Digt. I s. 84):

Som når en dråbe, født i morgenrøden,
selv i sit fald med tusind farver praler,
og blank i muslingdyrets barm neddaler,
som ubevidst modtager æterføden;

og føler snart så stærkt sin indre gløden,
at skallen sig som himmelbuen maler,
men dog sin skat med livet dyrt betaler,
ti perlen bliver moden først ved døden; —

således er min elskov i mit hiærte
 en himmelsk dråbe, der med alt det søde,
 som jord og hav og eden har i eje,

fortærer livets kraft, men trods sin smærte
 dog lader mig i hellig vellyst gløde,
 indtil den strækker mig på gravens leje.

VII. DE NORDISKE STENBØGER.

Med hensyn til urtebøgerne fandt vi ganske vist, at der var flere nordiske¹; men der er dog én, den Harpestrængske, som i udbredelse og betydning langt overgår de andre. Når vi nu går over til stenbøgerne, er forholdet et helt andet. Vi har i middelalderlige håndskrifter overleveret to danske stenbøger, den i Knud Juls Harpestræng-håndskrift og i det dærfra på anden hånd afskrevne håndskrift *B*, som allerede tidligere har været udgivet af C. Molbech, og den her for første gang udgivne (*s*) fra det stockholmske håndskrift K 4. Skönt dette håndskrift er omtrent halvandet hundrede år yngre end Knud Juls, er der i ordforrådet ting, der tyder på, at oversættelsen er gammel, snarest ældre end 1300. Yngre er dærimod de brudstykker (af Bartholomæus Anglicus) og korte notitser på latin og dansk, som er indførte i håndskrift *B* (tillæg III). På svensk kender jeg ingen middelalderlig stenbog. På islandsk er der dærimod bevaret flere brudstykker, dæriblandt også af en oversættelse af Marbod, men denne er uafhængig af de danske tekster; det største af disse er efter et håndskrift fra 1387 udgivet af Kålund i *Alfræði íslensk* I s. 77 flg. Mindre brudstykker findes i Hauksbók, i brudstykket AM 696 II, 4to fra det 15. årh., og i Dublin-håndskriftet af Harpestræng.

At Marbods digt er hovedkilden til de middelalderlige nordiske stenbøger, er forlængst erkendt, og en sammenligning af

¹ *III* eller dens original har oversat adskilligt fra selve Macer, sål. den første del af 56, Verbena (sml. Letterst. t. 1908 s. 209), samtidig med, at Harpestræng er benyttet. Af en udmærket höjtysk prosaoversættelse af Macer er for øvrigt nylig fundet et brudstykke (kap. 30—32 = vers 1008—1079 Choulant) på pergamentstrimler i det sjællandske landsarkiv.

de nordiske tekster med Marbods digt på den ene side og hans hovedkilde Damigeron og Arnolds stenbog på den anden, vil også tydeligt vise, at det forholder sig således. Nærmest ved Marbod står den islandske tekst, så Knud Juls — for så vidt den stammer fra Marbod —, medens teksten i *s* ikke sjældent har tilføjelser, som det ikke er lykkedes mig at finde kilden til¹; formodentlig har til grund for den ligget en Marbod med tilføjelser — på prosa eller vers.

For klart at vise, at det forholder sig således, skal her gives et enkelt stykke i alle disse former; hvilket af de Marbodske stykker vi vælger, er for så vidt ligegyldigt, men vi tager stykket om Alectorius, som findes hos alle de tre latinske forfattere, og i alle de tre nordiske tekster går tilbage til samme kilde.

Damigeron XIX. Alectorius vero lapis invenitur in ventriculis gallinaeorum, modo fabæ, crystallina specie, aut aquæ limpidæ. Hunc lapidem qui portat, invictus erit ab omni homine, tamen a multis tentatus et probatus est. Nec gladiator aut pugnator, habens in ore suo, superatus permanebit et sine exitu, et athletam et aurigam omnimodo vincit. Milo enim Crotoniensis hunc lapidem portans numquam est victus. Præterea multi alii per prælia eum habentes fortiter belligerabant et invicti permanebant. Et reges expulsi sunt a regno suo et receperunt dominationem, non solum suam, verum etiam alienam. Facit etiam securos et gratos et placentes gestantes eum. Præterea circa venereas voluptates reddidit (!). Sed et mulieribus proderit portantibus eum, qui volunt viris placere: communis enim lapis est. Gestatus quoque firmitatem in oratione præbet. Facit etiam portantem speciosum et magnanimum et probum et bonum, omnia proposita obtinentem fortibus tutamentis.

Marbod III. De alectorio.

	Ventriculo galli, qui testibus est viduatus,
75	Cum tribus, ut minimum, factus spado, vixerit annis,
	Nascitur ille lapis, cujus non ultima laus est,
	Et per bis binos capit incrementa sequentes,
	Mensuramque fabæ crescens excedere nescit.
	Crystallo similis, vel aquæ, cum limpida paret.
80	Hinc alectorio nomen posuere priores.

¹ Når vi tænker på, at man kun kender et eneste håndskrift af Damigeron, og Arnolds stenbog kun hos Vincents og i ét håndskrift har bevaret forfatterens navn, er der rimelighed for, at adskillige andre stenbøger helt er gået tabt — Rose må da også hvært øjeblik for Arnold anføre »ubekendt kilde« —, og en sådan kan være brugt af vor oversætter.

- Invictum reddit lapis hic quemcumque gerentem,
 Exstinguitque sitim patientis in ore receptus.
 Nam Milo Crotonias pugiles hoc præsiede vicit.
 Hoc etiam multi superarunt praelia reges.
 85 Hic expulsum promptus solet esse reductor,
 Adquirique novos, veteresque reformat honores.
 Hic oratorem verbis facit esse disertum,
 Constantem reddens, cunctisque per omnia gratum.
 Hic circa Veneris facit incentiva vigentes.
 90 Commodus uxori quæ vult fore grata marito.
 Ut bona tot præstet clausus portetur in ore.

Arnold VI (Vinc. Bellov. VIII, 43).

Alectorius lapis est crystallo obscuro similis. A ventriculo galli castrati trahitur post quartum annum. Ultima ejus quantitas est ad fabæ quantitatem. Hic excitat Venerem, gratum facit et constantem et victorem, disertum et oratorem, amicos reformat, et in ore tentus sitim reprimat.

K, 4. Allectorius.

Allectorius hedder en ærlig sten, den der inden kapun vorder fra tre vinter til sjunde vinter. Denne sten vorder ej mer æns en bønne. Han er i lød æns krystalle og haver en grøn dymmels. Denne sten gör mand at fange sejer. Han mindsker tørst, og gör ny ære, og gör mand gammel, og er god at bede med, og gör god tokke, og er god til elskov, og kvinde er han god, der sine bønder ville være gædelig.

s, 3. Alectorius.

Alectorius fødes i den hane mave der tre vinter haver kapun været. End stenen vokser e til han er fire vinter gammel. Han vorder ikke mere ænse en bøn. Og ad lød er han ænse en ren vandsdråbe. Med denne stens dyd have mange konninge sejer stridt i orlog, fordi at han er sejergæv, og giver mand gode snilde, og gör mand sandfager i sin ord, og avler mand e mere ære. Han slykker tørst og gör mand stadig. Kommer den mand til strid der sit fædersland haver mist, han gör mand stærk og den kone der hannem elsker hjærtelig kær. Han er og god den kone der vil, at hende husbond haver hende kær. Vil mand, at denne sten haver naturlig dyd, da skal han have hannem lukt udi sin mund¹. Så må man og denne sten rønne, at man binder hannem om den hane hals der gærne strider. Af han er ret, da strider han om alle andre haner.

Alfræði íslensk I, s. 82 (også i Hauksbók, hvorfra enkelte rettelser).

»Iliasborius« heitir sá steinn er finnz á hana geldum 3 vetr eða 4 fæddr síðan. Hann er [eigi] meiri en baun. Hann er líkr gimsteini eða skíru

¹ Herfra er Marbod ikke kilde til s.

vatni. Han gerir hafanda mjök graðan, slökkir hann þorsta í munni hafðr. Einn kongr forðum sigraði marga konga með hans náttúru, ok er hann öruggs sigrsteinn. Hann kemr aptr burtreknur ok fær manni nýjan metnað ok leidréttir hans fyrri metnað. Hann gerir hvern mann staðfastan ok góðan í öllum lutum ok mikilmagnaðan í kvennsemi, en variz hann at veita ofmart konu sinni.

Skönt alle de tre latinske stenbøger ligner hinanden meget, kan man dog ikke være i tvivl om, at Marbods digt er den egentlige kilde for de tre gamle nordiske oversættelser. Dette styrkes yderligere derved, at ordenen i *s* og *Alfr.* er i alt væsentligt den samme som hos Marbod¹, medens den hos Damigeron er helt forskellig, og Arnold har alfabetisk orden, i reglen endda efter mere end første bogstav.

Men at stenbogen i *K* også har benyttet Arnold, og det ikke blot, hvor Marbod svigtede, viser adskillige stykker. Således *K*, 9 *Calcedonius*.

Damigeron XXVII: Carsydonius lapis sanctificatus et circumligatus aquaticos curat. Præterea qui portaverit eum a pueritia, numquam mergitur neque vexatur. Pulchrum quoque facit gestantem et fidelem et potentem et omnia perficientem. Sculptere oportet Martem armatum aut Virginem stolatam, veste circumfactam, tenentem laurum. Consecratur perpetua consecratione.

Marbod VI: De calcedonio.

130

Calcedon lapis est hebeti pallore refulgens,
Inter hyacinthum medioximus atque beryllum;
Qui si pertusus digito colloque geratur,
Is qui portat eum perhibetur vincere causam,
Hæc species lapidis tantum tricolor reperitur.

Arnold XII (Vinc. Bellov. VIII, 50). Calcedonius lapis . Color eius pallidus . Hic perforandus est tamen virtute lapidis smeril et collo gestandus . Virtus eius est contra illusiones diabolicas et ut perfecte causas adversariorum evincat . Virtutes conservat.

K, 9: Calcedonius hedder en ærlig sten. Han haver en dum bleg lød. Vorder han gennemboret, og om hals hængt, da duer han for vildning og gæld og forvinder alle sage og gømmer mands dyd, der hannem bærer.

¹ Fra kap. 5 følger Marbod nøjagtig samme orden som Åbenbaringsbogen, blot med Onyx indskudt efter Sardonyx, fra Jaspis til Ametyst; det er næppe tilfældigt, at *Alfr.* begynder netop med denne række.

s, 7: Det er sagt, at den der Calcedonium bær om sin hals eller i sin hand, der gennem er boret, det han forvinder alle trætter med sin ord og vorder højlig vird oppå alle stævne. Deskøns stene have trende lød; den der ljuslig er grön, de finde man fleste.

Alfræði I s. 78: Caledonius er blautr ok er ljóss á þann hátt sem iacinctus ok þó eigi svá dökkur sem berillus. En ef hann er boraðr ok á hálsi eða fingri hafðr, þá mun hafa mál sitt, hvatki er hverr á at mæla eða flytja. Hann hefir 3 at eins litu.

At Arnold her er kilden til *K*, er tydeligt nok, ja det ser endda ud, som om forskriften ligesom Erfurt-håndskriftet har udeladt *ut* mellem *et* og *perfecte*. Dærimod viser de to andre nordiske former atter her tilbage til Marbod.

Selvfølgelig er det samme tilfældet, hvor Marbod intet har og Arnold er eneste kilde, som ved *K*, 22 *Cabrates*, som Rose kun kender fra *Arnold* XLVIII (Vinc. Bellov. VIII, 78):

Kabrates lapis est similis cristallo. Eloquentiam dat et honorem et gratiam, defendit a noxiis et ydropisim curat.

K, 22: Cabrates hedder en sten. Han er lig kristalle. Han røgter mands ære og giver fager framsørelse og værger fra alt det, der skadeligt er, og er god for vandsot.

Sammenarbejdelse af bægge kilder findes dog også, som *K*, 27 *Eliotropia*.

Damigeron II: Heliotropius lapis nascitur in Æthiopia et Cypro et Libya. Est autem colore smaragdino, sanguinis habens venas. Appellatur autem heliotropium eo quod vertit solem. Missus enim in pelvem argenteam, aqua plenam, et positam contra solem, vertit eum et facit quasi sanguineum et obscurum. Consecratus¹ enim, videbis divinam potentiam. Continuo enim pelvis incipiet aquam confundere, turbidus esse aer cum tonitruis et fulgoribus et pluviis et procellis, adeo ut etiam imperita (!) potentia lapidum terreantur et conturbentur. Tantas vires et divinitates lapis iste habet. Præterea vaticinatur et prænuntiat futura per fluvios perennes, et vocaliter per carmina. Ad salutem conservat cuicumque vivendi facultatem et corpus incolume, et bonam existimationem præbet gestantibus et omnem veneni ablationem, et universi generis terribiles amovet. Nam qui hunc lapidem gerit, numquam decipitur: tanta est hujus lapidis gratia, a Deo concessa hominibus. Hic lapis Heliotropius vertit solem, involuta nubila. Igitur et iste lapis imbres evocat &c.

¹ 3: stenen (absolut nominativ).

Marbod XXIX: De heliotropio.

Ex re nomen habens est heliotropia gemma,
 430 Quæ solis radiis in aqua subjecta batillo,
 Sanguineum reddit mutato lumine solem,
 Eclipsimque novam terris effundere cogit.
 Denique post modicum vas ebullire videbis,
 Aspergique foras subitæ scaturiginis imbrem,
 435 Ut fit cum nimbis distillat turbidus aer.
 Imbres de cælo vocat, adstringitque serenum.
 Se quoque gestanti dat plurima vaticinari
 Atque futurarum quasdam cognoscere rerum.
 Hosque bonæ famæ, quibus est data, laudibus ornat,
 440 Servat et incolumes, producens tempora vitæ.
 Sanguinis adstringit fluxum, pellitque venena;
 Nec falli poterit, lapidem qui gesserit istum.
 Tot bona divino data sunt huic munere gemmæ,
 Cui tamen amplior his concessa potentia fertur;
 445 Nam si jungatur ejusdem nominis herba,
 Carmine legitimo, verboque sacrata potenti,
 Subtrahit humanis oculis quemcumque gerentem,
 Hanc nunc Æthiopes, nunc Cyprus et Africa mittit
 Sanguinis adpersam guttis, similemque smaragdo.

Arnold XXX (Vinc. Bellov. VIII, 67): Eliotropia gemma est viridis, similis est smaragdo, cum sanguineis guttis. Hunc mittit Ethiopia et Cyprus et India. Hic lapis in aquam positus eandem, quæ in vase est, aquam, cum radiis solis exponitur, ebullire facit et resolvit in nebulam, quæ post paululum imbrem inducit. Hic reddit hominem bonæ famæ, et vaticinari quædam, et incolumen et longæ vitæ. Contra fluxum sanguinis valet et venena. Si ungatur cum herba ejusdem nominis, in fallendo visum hominis se videri prohibet.

K, 27: Eliotropia hedder en ærlig sten. Han er grøn æns smaragdus og haver hvide spotte. Om han lades i et kar med vand og sættes inden solskin, da vælder det vand og løber over og gør æns tåge. Med denne sten må man spå, og han gör god frejd og langt liv, stiller blod og vræger edder og svig. Lykker mand hannem i sin hand med den yrt, der så hedder, da er han usynlig.

s, 31: Elitropia er grøn ad lød med røde spotte. Han kommer af Afrika land og af Æthiopia og af den ø, der Kyper hedder. Om denne sten vorder i vand lagt og sæt å mod solen, da vorder solen så rød såsom blod. Siden da drypper vandet op af karret såsom tjuk regn. Den der denne sten å, kan mange hande ting sige, der vorde skal. Han stemmer blod og giver hellig bod for edder og sviglig råd. End om han er laden veder den yrt, der det samme navn haver, og tald de ord over, der dære hører til, da tager han den, hannem haver, af alle mænds øjensjun, såsom han havde hullendshjælm å sit hoved.

Her er det tydeligt, at slutningen af stykket i *K* ligger nærmere ved Arnolds end ved Marbods redaktion, og den sidste sætning viser, at der hverken ved *K* eller *s* kan være tale om, at stykket skulde stamme direkte fra Damigeron.

Vi skal opstille en tabel over de forskellige kapitler i de to gammeldanske stenbøger (den islandske følger næsten samme orden som *s*) og de tilsvarende i Marbods digt (Beckmanns udg.) og Arnolds lapidarium; med hensyn til Vincents kan henvises til noterne under teksten, som gælder dennes *Speculum Naturale* (benyttet er benediktiner-udgaven i fol. Duaci 1624). Hvor man kan se, at *K* har benyttet Arnold, sættes både *K*'s og Arnolds tal kursive.

	Marbod	<i>s</i>	<i>K</i>	Arnold
Achates	2	2	3	4
Adamas	1	1	2	3
Aetites	25	27	26	29
Alabandina	21	23	5	5
Alectorius	3	3	4	6
Amethystus	16	18	1	8
Apsyctus	52	43	7	2
Asbestus	33	34	6	1
Beryllus	12	14	8	11
Cabrates			22	48
Chalazias	37	44	34	40
Chalcedonius	6	7	9	12
Chalcophonos	53		18	14
Carbunculus	23	25	15	13
Chelidonium	17	19	12	16
Chelonites	39		56	17
Ceraunius	28	30	16	15
Corallus	20	22	13	19
Corneolus	22	24	14	20
Chryselectrus	59		20	24
Chrysolithus	11	13	10	22
Chrysoptasios (?)	60	9	21	25
Chrysoprasius	15		11	21
Crystallus	41	15	17	23

LVII

	Marbod	s	K	Arnold
Dæmonius			25	26
Diadochos	57		23	27
Dionysia	58	41	24	28
»Eindros«	?		30	?
Gagates	18	20	31	38
»Gagatromeus« . . .	27	29	32	39
Galactites	42		[17]	41
Geranites	30	4	33	42
Heliotropion	29	31	27	30
Hæmatites	32	33	[28]	31
Hephæstites	31	32	28	33
Hexacontalithus . . .	38	39	29	35
Hyacinthus	14	17	36	44
Hyæna	44		61	45
Iris	47	38	62	46
Jaspis	4	5	35	43
Ligurius	24	26	37	50
Liparea	45	42	38	51
Magnes	19	21	39	52
Malachites	54		42	55
Medus	36	36	40—41	54
Nichoman			43	57
Nose			44	58
Onyx	9	11	46 [54]	59
»Optallius«	49	40		60
Orites	43		45	61
Pantherus	51	37	49	62
Pæanites	34	35	47	63
Prasius	40		48	64
Psagda	35		58	72
Quirin			50	65
Radaim			51	68
Sapphirus	5	6	52	69
Sardius	10	12	54	17
Sardonyx	8	10	55	70
Selenites	26	28	57	73

	Marbod	s	K	Arnold
Smaragdus	7	8	53	74
Tecolithus	55		19	18
Topazius	13	16	59	75
Unio	50		60	53

Angående de enkelte stenbøgers forhold kan endnu siges følgende:

1. *K* har ganske vist ofte benyttet Arnold, også hvor der forelå et stykke om den pågældende ædelsten hos Marbod, således *K*, 1, 8, 9, 21, 31, 36, 40, 41, 46, 48, 59, men at grundlaget dog har været Marbod fræmgår ikke blot af, at kun tre stykker i Marbod (*Androdamanta*, *Optallius* og *Pyrites*) ikke er benyttet, medens af Arnold foruden disse endnu 15 andre mangler, men især deraf, at man ser, at i den stenbog, som ligger til grund for vor, må *Galactites* have fulgt efter *Crystallus* (Marbod 41—42, men Arnold 23, 41), *Hæmatites* efter *Hephæstites* (Marbod 32—33, men Arnold 33, 31), og *Sardius* efter *Onyx* (Marbod 9—10, men Arnold 59, 71)¹, og skönt ordningen i de forskellige udgaver og håndskrifter af Marbod afviger på mange punkter, synes de med hensyn til disse kapitlers rækkefølge at stemme fuldkommen overens.

Stenbogen er altså udarbejdet på grundlag af Marbods digt, men derefter er der foretaget indskud efter Arnolds stenbog, dels hele kapitler, dels mindre stykker; det er muligt, men aldeles ikke sikkert, at omsætningen til alfabetisk orden er foretaget samtidig med denne bearbejdelse, da Arnold har alfabetisk rækkefølge. At den alfabetiske orden kun er gennemført for første bogstav, taler snarest imod denne opfattelse, da Arnold har en strængere orden. Om denne udfyldning efter Arnold er foretaget af den oprindelige oversætter eller senere, er det umuligt at afgøre, men der er intet i sproget, som taler for, at det skal skyldes en senere hånd.

Hvis tillæggene efter Arnold, hvad jeg må anse for det sandsynligste, skyldes den oprindelige oversætter, kan denne næppe

¹ Se noterne s. 181⁵, 184⁸, 190²³.

være Henrik Harpestræng, da Arnolds bog først er blevet til lidt ind i det 13. århundrede og næppe har været kendt her i landet lige efter sin fræmkomst. Men det vil også af andre grunde være vanskeligt at tilskrive ham oversættelsen. Sproget er nok lidt mere fyldt med fremmede og nydannede ord end sproget i urtebøgerne, og det er også muligt, at stenbogens oversætter er lidt mindre sikker i latinen end urtebøgernes. Og endelig taler imod den antagelse, at stenbogen i *K* skulde skyldes Harpestræng, den omstændighed, at *s*-stenbogen vanskeligt kan være en ret meget yngre oversættelse, og at denne dog vist også har været knyttet til Harpestrængs urtebøger. Dersom der har været forskellige stenbøger knyttede til urtebøgerne, er der rimelighed for, at de alle er uafhængige af Harpestræng.

2. *B* er, ligesom for urtebøgerne, direkte afhængig af *K*, se s. XXXIV, og har altså ingensomhelst tekstkritisk værdi. At den har det forholdsvis rigtige *Celenites* (*K*, 56) betyder intet, da pladsen tydeligt viser, at kilden ikke har haft *C* men *S*, ligesom *K*.

3. *s* er, som det allerede er omtalt, en oversættelse af Marbod, men med nogle tilføjelser fra ukendt kilde. I det væsentlige følger artiklerne efter hinanden i samme rækkefølge som hos Marbod, så at afvigelserne ikke er større, end man kan træffe dem mellem de forskellige håndskrifter og udgaver af Marbods digt, men 15 af Marbods stene og kapitlet *de annulo et gemma* (som også mangler i *K*) er ikke med, hvad enten de nu aldrig har været med — og herpå tyder det, at 6 af de sidste 10 hos Marbod mangler —, eller de er blevet borte ved en afskrivning.

Håndskriftet, hvori *s* findes, er det samme, som indeholder legendesamlingen »De hellige Kvinder«, og da denne har stået i Harpestræng-håndskriftet *S*, er der ikke ringe mulighed for, at også stenbogen kan have stået i dette håndskrift, så meget mere, som ordforrådet tyder på ælde. Men selvfølgelig er hermed ikke givet noget om, at denne stenbog så skulde være mere Harpestrængsk end Knud Juls. Netop det, at de to ældste urtebogs-håndskrifter har haft hver sin stenbog, tyder snarest på, at ingen af disse oprindeligt har hørt sammen med urtebøgerne.

Anm. Medens stenbogsbrudstykket i *Alfrædi* (og Hauksbók) ikke viser noget slægtskab med vore danske stenbøger ud over det, at grundlaget også

her er Marbods digt, er der, efter de ganske vist meget sparsomme oplysninger, der har stået til min rådighed, rimelighed for, at det lille stenbogsbrudstykke i Dublin-håndskriftet er en stump af stenbogen i *K*. Næst efter stykket om Evax (konungr þess landz, er India heiter) har det næmlig Amatista (einn ærlegur steinn) og Adamas (einn góður steinn), 3: de to første kapitler af *K* med de samme, i de latinske kilder uhjemlede, titler til stenene som i *K* (ærlyk, goth). I *Alfræði* findes heller intet tilsvarende. Det vil da formodentlig vise sig, at sammenknytningen af urtebøgerne og denne stenbog går tilbage til *y* (s. XXXIII), ja muligvis endogså til *b*, selv om de svenske urtebøger ingen spor har bevaret.

Angående det med noget senere hånd tilføjede stykke i *K* (s. 193) og dærefter i *B* kan jeg ikke oplyse meget. Citatet efter Isidor (l. 12) om strålebrydningen, er rigtigt nok, men stammer rimeligvis fra en mellemhånd, ikke fra Isidor selv, og hvem denne mellemhånd har været, har jeg ikke kunnet opdage. Den mystiske hentydning i begyndelsen har fået mig til at søge i Brandanus-legenden, men jeg har intet fundet.

Om de små brudstykker af Bartholomæus Anglicus og de dertil knyttede korte notitser i *B* (tillæg III) er der ingen grund til at tale mere; kilden er tydelig nok at genkende. Lige så lidt er der her grund til at komme ind på de »mystiske« stenbøger i *Alfræði* og jordebogshåndskriftet, især da intet af disse findes her i udgaven.

Med hensyn til stenbøgernes oplysninger om vore forfædres geografiske viden (eller uvidenhed) kan det være nok at henvise til det geografiske register.

VIII. KOGEBØGERNE.

Medens vi for urtebøgerne og stenbøgerne kan påvise bestemte kilder, som de stammer fra, ialfald for langt de fleste stykkers vedkommende, er vi ikke så heldigt stillede, når vi kommer til kugebøgerne. At de bevarede gammeldanske kugebøger¹ dog ikke er oprindelig danske, har man allerede tidlig været klar over, idet, som Molbech udtrykker det²: nogle plat-

¹ Om en islandsk kugebog i Dublin-hdskr. af Harpestræng kan jeg intet oplyse.

² Henrik Harpestrengs danske Lægebog. 1826. Fort. s. 34.

tyske ord, som deri forekommer, synes at henvise til en original, skreven i dette sprog, eller dog i Tyskland.

Der er for øvrigt ting i kokebøgerne, som viser ud over Tyskland, således i det yngre håndskrift navne som *mortræas* (Q, 30, eng. *mortreus*, fr. *mortereul*) og *wærgius* (Q, 12, fr. *vertjus*, æddike af umodne vinbær), formodentlig også *kaliis* (K, 16), der vist må være samme ord som fr. *chaudeau*, en mælkesuppe af lignende art som den her beskrevne. Sådanne tekniske ord peger hen til Frankrig og lader os formode, at det er fransk kogekunst, vi her har at gøre med.

Det eneste værk om middelalderlig fransk kogekunst, der har været mig tilgængeligt, er den kokebog, som findes i anden del af den store håndbog *Le Ménagier de Paris, traité de morale et d'économie domestique, composé vers 1393 par un bourgeois parisien*. Paris 1846 (Pichons fortale er dateret 27. maj 1847). Der findes ganske vist ældre sådanne værker, men den kokebog, som hofkokken GUILLAUME TIREL DIT TAILLEVENT har forfattet, er kun få år ældre, idet Taillevent var hofkok fra 1360erne til 1380erne¹, og det værk, som kaldes *Le Grand Cuisinier*, er måske nok ældre, men kendes kun fra gamle tryk, det ældste fra Lyon 1542.

Det har altså ikke været muligt at finde en fransk kokebog, som er ældre end vort ældste danske håndskrift, og går vi til England, hvor den franske kogekunst også var nået hen, viser det samme sig. Der findes en pergamentsrulle, *The Forme of Cury* forfattet o. 1390, udgivet i London 1780 af præsten Samuel Pegge med tillæg af en anden gammel kokebog fra 1381, som udgiveren ejede², og at kogekunsten i disse værker er fransk, fremgår af en mængde franske tekniske udtryk i dem³.

Går vi til Tyskland, ser det ud til, at man har nogle opskrifter fra det thüringske landgrevehof⁴, men hvor de findes, og hvor

¹ *Le Ménagier de Paris*, Introduction s. XXXV.

² Jfr. W. Carew Hazlitt, *Old Cookery books*, London 1902; A. W. Oxford's *English Cookery Books*, London 1913, angår en noget senere tid.

³ Navne på retter som *Egurdouce* (aigre-douce), *Savose madame*, *Blank Manger*, *Blank Dessorre* (blanc-désordre), *Douce ame*, *Lete Lardes* (lait lardé); krydderier som *powder forte*, *powder douce*, *vertjuis* osv.

⁴ Zeiten und Völker X, 1912 s. 236.

gamle de er, har jeg ikke kunnet få opspurgt. De ældste prøver på kogeopskrifter skal være fra slutningen af det 14. årh., altså samtidige med de omtalte udførlige engelske og franske kogebøger, medens de ældste virkelige små kogebøger er fra det 15. årh., således en fastekogebog fra Tegernsee Benediktinerkloster¹. De er altså snarest endnu mindre jævndrende med vore danske end de engelske og franske, og dette er så meget mere beklageligt, som vore vel direkte må gå tilbage til tysk original, selv om de har deres rod i fransk kogekunst.

Da vi altså ikke kan komme bagved vore danske kogebøger, er der ikke andet at gøre end at undersøge deres forhold til den franske kogekunst, som vi kender fra lidt senere værker².

Dersom vi ser på vore nordiske kogebøger, vil vi snart opdage, at de foruden forskellige anvisninger til at lave sovs, væsentlig indeholder dessertretter, postejer og lignende, men intet om egentlige stege. Går vi til de engelske og franske kogebøger, træffer vi ganske det samme: sovser, stuvninger, søbemad, postejer og *mortreux* (kød og andet stødt sammen i en morter). At der har været hele stege, skal ikke nægtes. De *piprada páfugla*³, som riddersagaerne nævner blandt herreretterne, kunde nok være postejer, men der er vel rimelighed for, at de har været helstege og udstyrede med de afskårne dele (hoved, vinger og hale), så de har været en festlig skueret lige så fuldt som (ja mere end) en egentlig spiseanretning. De gamle kogebøger kender da også en sådan anretning⁴; men de kender for øvrigt også fuglen lavet i postej og dærpå udstyret med de afskårne dele, så det hele kommer til at ligne en fugl⁵. At de hele stege enten har været mindre almindelige, eller at man ikke har brudt sig om at give opskrifter på dem, da der ikke har været noget mærkeligt ved tilberedelsen, er tydeligt efter kogebøgernes vidnesbyrd; og at det mest er den første grund, der har virket, får vi en bestemt

¹ Udgivet af Birlinger i Germania IX s. 198 flg.; i »Daheim« XXXV, 1899 nr. 35 står en artikel om Die ältesten deutschen Kochbücher.

² Sml. Letterst. tidskr. 1912 s. 366 flg.

³ Kålund, Aarb. f. nord. Oldk. 1917 s. 8.

⁴ Cigne revestu en sa pel à toute la plume, Mén. II, 184, jfr. 181 ned.

⁵ Daheim XXXV, 1899 s. 559 (örn).

forestilling om, når vi ser, at Ménagier overhovedet intet har om forskærerkunsten, og det er først i 1467, ved en stor fest, ærkebiskop Neville gav, at vi i England hører tale om en forskærer (lord Wylloughby)¹. Senere blev det jo en meget fornæm kunst, og 1508 udgav Wynken de Worde en engelsk *Book of Kervinge*. Men i den egentlige middelalders kokekunst — her er altså ikke tale om bønders og krigsfolks måde at tilberede føden — var det skeën og fingrene, ikke kniven, som man brugte ved bordet. Kniven var allerede anvendt i køkkenet (gaffelen kom endnu senere i brug).

Et andet træk, foruden det nævnte, er også fælles for vore kokebøger og de engelske og franske; det er den utrolig rigelige anvendelse af krydderier. »Mange af retterne er så stærkt krydrede, er så underlige og forskelligartede sammensætninger, lutter oljer og plukkekød, at de synes så langt borte som muligt fra den hensigt at styrke helbreden; ja retterne er så overdådige og sammensatte, at sommetider ti slags urter bruges, hvor vi nu vilde nøjes med to eller tre²; og en salat består af ikke mindre end 14 ingredienser³.

»Det første indtryk, man får, når man læser kokebogen, er forbavselse over at se næsten alle retterne krydrede med en mængde specerier og aromatiske urter. Er en sådan sammenblanding af krydderier, så modsat den oprindelige enkelhed i menneskets naturlige næring, samtidig med dannelsen af nytidens monarkier, eller går den tilbage i det mindste til de ulykkelige tider, da romerne drev deres bords luksus og udsøghed til de overdrivelser, Petronius beskriver? Svaret kan ikke være tvivlsomt, dersom det mærkelige værk, som bærer Apicius Cælius' navn, virkelig er skrevet kort efter Heliogabals regering, således som den lærde Lister efter min mening har gjort det sandsynligt i den afhandling, han har sat foran sin udgave af værket. Hvis det er rigtigt, må vi tro, at middelalderens køkken er det samme som den romerske kejsertids. Frankerne har så fundet det i brug blandt de romaniserede Gallere, og de har antaget det, som de

¹ *Forme of Cury*, fortalen s. XX.

² Går vore 29 slags kål tilbage til en sådan gammel opskrift?

³ *Forme of Cury* s. XVI flg.

antog så mange andre sæder fra det folk, de havde underlagt sig, men som de selv kun dannede et lille mindretal iblandt . . .

»Den umådelige brug af krydderier varede til Henrik IV.s regering, uden at fransk køkkenskik ændrede sig synderligt; ialfald kan man drage en sådan slutning af optrykket af Taillevent fra 1602, hvoraf det fræmgår, at opskrifterne endnu dengang var i brug. Men den mere enkle tilberedelse af maden synes at være indkommen under Ludvig XIII. Mellem Taillevent-optrykket fra 1602 og François Pierre la Varennes *Cuisinier français*, trykt i 1651, er der ingen overensstemmelse. Mon ikke denne dybtgående forskel delvis kan tilskrives den prisnedgang for krydderierne, som fulgte med de bedre handelsforbindelser? For mange mennesker er den største glæde ved besiddelsen, at have hvad andre forgæves attrår. Når krydderierne kan komme på alles bord, og brugen af dem ikke længer er et bevis på overdådighed og rigdom, er man måske holdt op at sætte dem så højt, og deres brug er lidt efter lidt blevet indskrænket¹.

Hvad udgiverne af de engelske og franske kogekøger her har sagt om deres landes kogekunst, gælder ord til andet de små kogebøger, vi har på dansk fra middelalderen. Kun er omfanget af disse så langt ringere. Medens de engelske har henholdsvis 196 og 91 opskrifter, og Ménagier endnu betydelig flere, omfatter de danske tilsammen næppe 40 opskrifter. Men ellers er de ganske af samme art. Dette gælder også et sådant lille træk, som at de ofte underkaster kødet en dobbelt behandling (først koger det og så steger det eller omvendt) for at få en bestemt smag frem².

Vi skal tage nogle enkelte opskrifter til sammenligning og bevis for det, her er sagt.

K, 1, Q, 1: Mænd skulle tage en ren disk med (val)nøddekærne og en æggeskal fuld med salt og en æggeskal fuld med hedt vand og lade dem sammen i en hed mortar og stampe det vel og vride det gennem et linnet klæde, da vorder det olie.

¹ Pichons indledning til Ménagier I s. XXXVI flg.

² Sml. »Cocta torrere jubet et secundo destinat igni« i Saksens Ingjaldskvad, Letterst tidskr. 1912, 371.

Ménagier II s. 240: Buvrage de noisettes. Pourboutez et pelez, puis mettez en eaue froide, puis les broyez et allaiez d'eaue boulie et coulez: broyez et coulez deux fois, puis mettez reffroidir en la cave; et vault mieulx assez que tizanne.

Endnu større er ligheden mellem de følgende:

K, 2—3, Q, 2—3: Man skal tage amandels kærne og lade i hedt vand, til de skalles, og tørre dem siden å et klæde, og stampe dem i en mortel, og vride gemmen et klæde; den olie er god til alköns mad.

Man skal tage amandels kærne og gøre af mælk og lade til vand og lade i en gryde og gøre det varmt å gløde, og lade til safran vel vredet, og salt og æddik til måde, og gøre det hedt, alt til det tykner. Den time det er øvert tykt, lade det i et klæde, syd sammen som pose, og hænge det å en væg, alt til vullen er afsiet, og tage siden det ud og gøre af smörslag.

Forme of Cury, 86 Grewel of Almanders. Take Almanders blanchet, bray hem with oot meel and draw hem up with water; cast theron safron & salt &c.

85. Creme of Almanders. Take Almanders blanchet, grynde hem and drawe hem up thykke, set hem over the fyre & boile hem. Set hem adover and spryng hem with vyneger, cast hem abrode uppon a cloth and cast uppon hem sugar. Whan it is colde gadre it togydre and leshe it in dyshes.

Endvidere kan vi tage

K, 6, Q, 5 Herre-sovs: Man skal tage gørfers-nagle (kryddernælliker) og muskat (kardemomum), peber og ingefær, af hvær dere æmmeget, og æmmeget af cinnamomum (det er kanel) som alle hine andre, og tøsse æmmeget af hvidt brød stegt, som det er alt, og støde det alt sammen (og male det) med stærk æddike og lade i en lejel. Det er herresalse, og er god et halvt år.

Ménagier II, s. 230: Cameline. Nota que à Tournay, pour faire cameline, l'en broye gingembre, canelle et saffren et demye noix muguet: des: trempé de vin, puis osté du mortier; puis aiez mie de pain blanc, sans bruler, trempé en eaue froide et broyez au mortier, destrempez de vin et coulez, puis boulez tout, et mettez au derrain du sucre roux: et ce est cameline d'yver. Et en esté la tout autelle, mais elle n'est point boulie.

Eller følgende:

Q, 16: Mænd skulle tage sød mælk og lade dæri slagne æg, og lade dærtil flæsk skåret æmstort æsse tærning, og lade dærtil stampet bark safran og lade alt sammen vælde (koge), og sætte det siden op og lade det køles og hylle det vel, meden det køles, og lade siden si af alt det vand, deri er, tvinge det i et klæde, at alt løber af, det der vand er, og skære det, der efter er, i skive, og lægge tynde spåne oppå en rist, og stege det dærfå. Det hedder spækket mælk.

Ménagier II s. 224: Lait lardé¹. Prenez lait de vache ou de brebis et

¹ En noget forskellig opskrift (*Lete Lardes*) i *Forme of Cury*, 68.

mettez fremier sur le feu, et gettez des lardons et du saffran: et aiez œufs, *scilicet* blancs et moyeux, bien batus, et gettez à ung coup, sans mouvoir, et faites boullir tout ensemble, et après l'ostez hors du feu et laissez tourner; ou, sans œufs, le fait-l'en tourner de vertjus. Et quant il est refroidié, l'en le lie bien fort en une pièce de toile ou estamine et luy donne-l'en quelque forme que l'en veult, ou plate ou longue, et chargié d'une grosse pierre laissez refroidier sur un dréçouer toute nuit, et l'endemain lachié et frit au fer de la paelle, et se frit de luy mesmes sans autre gresse, ou à gresse qui veult; et est mis en plas ou escuelles comme lesche de lart, et lardé de girofle et de pignolat. Et qui le veult faire vert, si preigne du tournesot.

Endvidere:

K, 16: Man skal tage sød mælk og skære dæri skorpen af hvedebrød så småt som tærning, og syde det i en pande, og lade dætil æggeblomme vel slagne. Det hedder *kaliis*.

Forme of Cury, 87: Cawdel of almander mylk. Take almanders blanchèd and drawe hem up with wyne, do therto powdor of gynger and sugar, and color it with safron; boile it and serve it forth.

K, 23: Man skal skære et höns alt i stykke, og male peber og kanel og kardemomum alle jævne (i lige mængde), og tage det hvide af æg sodet hårdt, og skære småt, og lade til blommen al hel, safran og æddik, og gøre det tykt med æggeblomme, og salt til måde.

Forme of Cury, 22: Capons in concys. Take capons and rost hem right hoot that they be not half ynough, and hewe hem to gobetts, and cast hem in a pot, do therto clene broth, seeth hem that they be tendre. Take brede and the self broth and drawe it up yfer. Take strong powdor and safron and salt and cast therto. Tak ayren and seeth hem harde, take out the zolkes (o: yolkes) and hewe the whyte therinne, take the pot fro the fyre and cast the whyte therinne; messe the disshes therwith and lay the zolkes hool and flavor it with clowes.

Q, 30: Mænd skulle rive et sodet höns småt og lade dætil svinekød småt hakke og hvedebrødkrumme, vel småt vredet, og vin, og lade syde i en pande, og gøre det tyk med slagen æggedydder, og strø derpå pulver af cinamomum, der det der opræt; det hedder *mortræas*.

Form of Cury, 45: Mortrews. Take hennes and pork and seeth hem togyder, take the lyre of hennes and of the pork, and hewe it small and grinde it all to doust. Take brede ygrated and do therto, and temper it with the self broth, and alye it with zolkes of ayren, and cast theron powdor fort, boile it and do therin powdor of gynger, sugar, safron and salt, and loke that it be stondyng (stift, sml. *opræt* ovenfor), and flavor it with powdor of gynger.

Selv om man finder forskel mellem de enkelte opskrifter, kan ingen nægte, at den engelske *cawdel* og den danske *kaliis*, den engelske *mortrews* og den danske *mortræas*, den franske *lait lardé*

og den danske *spækket mælk* er i den allernærmeste slæg med hinanden. At de engelske og franske kokebøger ikke er kilderne for de danske, fræmgår alene af tidsforholdet mellem dem, men at de alle går tilbage til samme franske kogekunst, er utvivlsomt.

De to danske kokebøger er for øvrigt ikke afhængige af hinanden, men er to selvstændige fordanskninger af to meget nær beslægtede kilder; dette fræmgår dels af forskellene, som ikke kan skyldes afskriverfejl eller bevidste ændringer, dels af rækkefølgen af opskrifterne, som næsten helt er den samme i de to kokebøger. At der for kokebogen i *K* ligger et tysk mellemlid mellem den vesteuropæiske kilde og den danske oversættelse synes at fræmgå af de tyske navne i 10, 20 flg., men det er jo endnu umuligere at finde en jævnaldrende tysk opskrift end en fransk eller engelsk. *Q* har bevaret enkelte fransk-engelske ord (*wærgius, mortræas*), som ikke findes i *K*, og der er egentlig intet, som for dens vedkommende peger mod tysk forbillede.

Der må altså have været sådanne små lærebøger i den franske kogekunst, og ialfald en af dem synes at have været på tysk. Hvad for øvrigt den sovs angår, som kaldes *in der iæght* (*iæghæt*), aner jeg intet om, hvad den kan have heddet på tysk; det er vel ikke det franske *aigre-douce*, som er endt i denne mærkelige form?¹ Men som sagerne står, ser det virkelig ud, som om de ældste opskrifter af fransk kogekunst i middelalderen skulde foreligge på dansk.

At denne kogekunst længst ude går tilbage til den romerske kejsertids køkken, som Pichon formoder, er rimeligt nok. Men mon der ikke også er bevaret dele af den i bøndernes madlavning helt op imod nutiden? Ialfald er det ikke så længe siden, at der ikke kom nogen hel steg ind på bordet, men alt blev skåret ud i køkkenet, og skeen var endnu i vore bedsteforældres tid egentlig det eneste redskab, der hørte til bordet, selv om kniven også blev brugt.

Endnu må her tilføjes, at kokebogen lige så lidt som stenbogen med gyldige grunde kan knyttes til Harpestrængs navn,

¹ Sml. Egurdouce of fysshe, *Forme of Cury*, 133.

selv om det ser ud til, at en kogebog med den yngre *y*-redaktion er kommet til Norge¹. Men at en kogebog blev forenet med lægebøger i samme håndskrift, var ret rimeligt, da man havde den mening, som er udtrykt i det engelske håndskrift fra 1381:

Explicit de coquina, *quæ est optima medicina*².

Om forholdet mellem de to danske kogebøger er allerede bemærket, at de er uafhængige af hinanden, men umiddelbart eller snarere gennem mellemlid går tilbage til væsentlig samme kilde.

IX. HÅNSKRIFTBESKRIVELSE.

1. Håndskriftet *S* findes i det kgl. Bibliotek i Stockholm og er en pergamentsbog, bestående af 47 blade, indbunden i nyere bind. På forsatsen står med blæk noteret øverst på siden: *Molbech, Katal. N° 52³*, længere nede: *Henrik Harpestrengs Læge- og Urte-Bog*, senere: *från förra hälften af 14de århundr.* (rettet med blyant til: *slutet af 13^e århundradet*), 45 (rett. m. blyant til 47) *Blad 4°*. Med blyant er desuden skrevet for oven *Ant. Ark. K 48*, lidt nede *Läkebook* og nederst: *De 15 första läggen, som förmodligen innehållit legender, äro bortskurna för at erhålla läkareboken som särskild codex. Den gamla handskriften har således i sin fullständighet innehållit 158 blad inberäknadt det nu förlorade 3dje i 16^e lägget.*

Bladstørrelsen er $19,4 \times 15$ cm, den beskrevne del i urtebogen omtr. $15,8 \times 10,4$ cm; der er 27—29 linier på siden.

Til *Sth. K 48*, da codex endnu var fuldstændig, har i sin tid sikkert også hørt de to blade af en legendesamling, som blev fundet i Cambridge bag i bindet om en bibeludgave fra 1519 fra Venezia, og kort efter at de var løst af fra bindet, udgivet af Eiríkur Magnússon⁴. De har 27 linier på siden, og håndskriften er den samme som i *S*, så vidt man kan skønne.

¹ Se foran s. LX note ¹.

² *Forme of Cury* s. 122.

³ *Danske Haandskrifter, fornemmelig af historisk Indhold*, i det Kongelige Bibliothek i Stockholm, beskrevne af C. Molbech. *Hist. Tidsskr.* IV. Kbh. 1843.

⁴ *Cambridge Philological Society, Transactions* vol. V, part III, 1902; se *Palæografisk Atlas*, Dansk afdeling, XXII og nedenfor s. LXXVII.

Håndskriftet bærer arksignaturer, således at der på bl. 7* nederst står *xvi*°, bl. 15* *xvii*°, bl. 23* . . . *xviii*° (noget beskåret), bl. 31* *xix*°, bl. 39* *xx*°. Der er med andre ord bevaret 7 blade af 16. læg og alle 8 blade af de følgende fem læg.

Forsiden af det første blad er overordentlig medtaget, idet den har været limet til bindet og er revet løs på en sådan måde, at pergamentet på store dele af siden ligefræm er spaltet og øverste lag gået af. Det er derfor kun enkelte ord og bogstaver, der kan skimtes; muligvis har en anvendt reagens ikke bidraget til tydeligheden, idet hele bladet har fået en mørk farve. Jeg har gentagne gange både i København og under de gunstigste forhold i Stockholm forsøgt at læse siden, ligesom jeg til hjælp har haft nogle fortræffelige fotografier, som jeg har ladet tage. Også dr. Johs. Brøndum-Nielsen har venligt hjulpet mig ved læsningen, men meget har det ikke ført til. Jeg gengiver på næste side, hvad jeg har ment at kunne skimte, således at jeg udfylder manglende bogstaver (det omtrentlige rum) med ooo og sætter det mest usikre med kursiv.

Der er, på grund af det følgende stykke, anledning til at tro, at det har været en Maria-legende, og dette stemmer med, hvad jeg tror at skimte l. 9—10. Da den på den følgende side fortalte legende forekommer i den oldislandske *Maríu saga* som kap. 25 (Ungers udgave s. 108), ligger det nær at tro, at den legende, her har stået, er den samme som *Maríu saga* kap. 23 (s. 107), da der også dér er tale om, at nogle drabsmænd skal søge nåde hos St. Laurentius, hvad også vor tekst synes at angive¹. Imidlertid

¹ Også den sidste sides slutning på Cambridge-bladene findes i samme samling af Maria-legender (*Maríu saga* s. 80), som Unger regner til det ældste lag. De to blade har åbenbart været yderbladene i et læg; dette kan udregnes således, at det bevarede første blad svarer til 47 linier i *De hell. Kvinder*, det bevarede andet blad ligeledes til 47 linier, og det mellemliggende stykke af St. Kristines legende er omtr. 290 linier, altså svarende til 6 blade af samme størrelse. Hvis ikke det andet Cambridge-blad havde været så stærkt beskåret, vilde det sikkert for neden have båret signatur, formodentlig XIII' el. XIV', da der vel har været et eller to ark Maria-legender, næppe mere.

er der sikkert ikke så nært slægtskab mellem de to bearbejdelser, at det er muligt at udfylde antydningerne i *S* efter *Maríu saga*.

På første blads bagside findes, som nævnt, en Maria-legende, ligesom den på forsiden skrevet med samme hånd som urtebøgerne og Cambridge-bladene; den har för (efter Klemmings afskrift) været trykt i Brandt Gammeldansk Læsebog s. 56 flg., og aftrykkes her igen:

Innæn en stath i thæt land tha hørthæ en ærlik conæ en strætæ til ¹oc wæl¹ husæt . kunung sottæ thær til hærbaegh². Hun war af høgh slæct boræn oc unæ wæl *sancta maria* miscundæ mothær oc æræth hænnæ oc thienæth hænnæ iæfnlic. kunung æræth hænnæ oc war oft³ i hænnæ hus oc allæ hofthing hethræth hænnæ forthy at hun war rætvis cunæ. Æn en timæ thær hænnæ war both sænd at kunung sculdæ thit cummæ tha both hun sinæ swenæ at se swa costæn thæt kunungæn sculdæ ænskyns bristæ hwat han thyræ. The sysld³ thæt oc sogthæ at win oc øl war yfræt til. æn mōth war litæl til. Thæghær hun undær stoth thæt. tha thottæ hænnæ storlikæ illæ wæræ oc wissæ æki gørlæ hwat hun sculdæ til takæ oc hafthæ tha sin act til guth oc til hans hælghæ mothær oc bath hænnæ hialpæ sec i thæn nøth syn oc giæc foræ hænnæ alttæræ oc sogthæt swa lællæ foræ sin mun⁴. Hør thu allæ mænz frughæ ac bith thic miscundæ mec hialp mec brat i thænnæ nøth syn oc bith wor hæræ thæt thænnæ dryk mataæ woxæ thær til at ac mataæ thienæ thic oc thit hælghæ æmbæt. Hun giec hem oc helsæth kunungæn glathælic oc plæghæth hanum wæl i all thæn gærth oc war thæt mæst undærlic at se ouen a at e thæs meræ mæn drukkæ af et kar thæs meræ oc ||⁵ bætræ war thær i forthy louæth hun guth oc hans hælghæ mothær *sanctæ mariæ* thæn iærtakn.

Umiddelbart herefter, men med en anden hånd, som mere minder om brevskrift end om den smukke hovedhånds bogskrift, følger en skriftebön, som også skal aftrykkes her. Også denne skriftebön er aftrykt hos Brandt s. 57 flg.

¹⁻¹ Gentaget i hdskr. ² Sål. hdskr. ³ Linieskifte. ⁴ Punktum mangler, linieskifte. ⁵ Her begynder bl. 2.

Min alzkæræst hærræ oc min sötæ fagnæth oc min sials ¹ girnæ. æk ¹ syndægh mænæskæ oc ² æk brotælik mænæskæ oc æk uslæ mænæskæ awak at æk ær æi wærthigh ³ at thu scalt i dagh til mik kumæ for thy thu est thæn waldigæst hærræ yuær allæ wald bathæ i himærik oc i iorthærik oc i hæluti æk ær oc for thy æi wærthik at thu est thæn hethærlíkst thær himærikis hærscep ⁴ nighær oc bughær oc for knælæs oc ræthæs oc scialuæ thu æst oc thæn mildæ hærræ thær for mykæl gothwiliæ mandom took oc æruith oc mæthæ tholdæ oc thu æst thæn frethsumælist hærræ thær frith gorthæ mællæ thin hæligh fathær oc mankyn thær san guth oc san man ihesus christus tholdæ Døoth a kars oc lødæ thæm mæth sint hæligh blooth min kæræ hærræ æk ær oc æy wærthig for min yghæn scyld forthy ⁵ at æk ær ⁶ vfrals wanslactægh ⁷ oc thræl born til thik idagh at gangæ alz waldigh hærræ æk ær ok hin vndæ forrathær oc æk ær vwærthigh ⁸ thik i dagh at takæ for thy æk hauæ ofte uwærthlich takæn thægh oc for diauæls æggæls thæk ⁹ oftæ for rad Awak mik æk ¹⁰ ær uusæligh mænæskæ ¹¹ til thik i dagh at kumæ vwærthig forthy at æk hauæ minæ brotæ æy swo ¹² bathæ mæth hiartæligh træghæls oc fulkumæn withær gang oc kiozæns pinæ æk ær uwærthigh forthy at æk ithæligh ¹³ vro hauæ ¹⁴ i melle min sial oc mit licom || ¹⁵ Mellæ dygth oc synd mællæ guz nath oc diaflæn oc vtallæk synd thær æk hauæ gorth bothæ lønlæk oc openbarlæk we mik syndigh mænæsk Min kæræ hærræ æk ær allæ lundæ ¹⁶ vwærthigh at thu scalt i dagh til mik kumæ for thy i min sials hws ær ithælik høgmod storm auænd oc ill wiliæ oc vræt wærilz giræ sorigh oc nizscap wesæ oc kiozæns synd lisæ oc kiotligh hyggæls oc vrænsæl thær i mik ær til hwilk thær thu wilt æy til kumæ og æy mæth bo we ær mik vslæ mænæskæ ¹⁷ awak mik krank minæsk. For thy æk kænnes thær with at thu æst alzwoldæn hærræ oc scapær oc æk ær ¹⁸ thæn vslæst creaturæ oc thu æst thæn renæst oc æk ær thæn vrenæst ¹⁹

¹⁻¹ girnæfæk *hdskr.* ² et *hdskr.* ³ æiwærthigh *hdskr.* ⁴ s tilføjet oven over c. ⁵ h og y er forskrevet til ét tegn. ⁶ ær mgl. i *hdskr.* ⁷ wans lactægh *hdskr.* ⁸ vwær thigh *hdskr.* ⁹ thæl *hdskr.* ¹⁰ ær *hdskr.* ¹¹ mænæikæ *hdskr.* ¹² Her mangler vist bød. ¹³ Første bogstav ikke helt sikkert. ¹⁴ hanæ *hdskr.* ¹⁵ Her begynder bl. 2°. ¹⁶ luudæ *hdskr.* ¹⁷ mænæs kæ *hdskr.* ¹⁸ Herefter tomt rum til liniens slutning. ¹⁹ vernæft *hdskr.*

hu æst thæn gooth wiliæst oc æk ær thæn fulscakst¹ Thær for bithæ æk thæk alz woldæst hærræ for thit hælægh nauæn oc thin mykl miskundæligh heet oc woldægh¹ at thu fræls mik af diafls wald oc fansal¹ swosum thu frelsæth lazarum af dōthæns kiaft² oc sauthæ thæt hæligh orth mæth hiartæns ønk cum syndigh minæskæ³ kum alz venæst hærræ ræns mik af alkyns likoms vrønsæl⁴ swo sum thu reen gorthæ en likwærthing thær thu til sauth wrth reen ræns mik thu af allkyns vrænsæl⁵ swo sum thu rænsæth mariam magdalenam oc sauthæ thit hæligh orth wære thæk⁶ for latæn manugh faald syndæ Alz gooth wiliæst hærræ te thin goth wiliæ weth mik swo sum thu teeth⁷ with centurio hōfthing oc sauth et hæligh oorth æk scaf kumæ til thik oc rætæ thin sial af alkyns synd oc alkyns fræstæls oc algenorh⁸ cum miscun~~n~~alich⁹ cum nathligh hærræ cum gothwiliæst¹⁰ hærræ cum til mik ihesu thu æst all walwiliast¹¹ hærræ oc i hiartans¹¹ wro Ichæ¹² miscundæligh heet i nooth¹¹ oc wandæ fræsligh heet Nu bithæ æk til thik ihesu mæth hugh mæth hiartæ mæth ithælrich bōon¹³ ||

Ihesu min alz sōtæst hærræ oc al hoop oc al astund mæth hugh oc mæth all akallænd¹⁴ kallæ æk a thint¹⁵ hælighæ nauæn waldælighæ indærligh i hwilt stath thær æk kumæ i tha stundæ æk at fangæ thik ihesu æya huræ glath æk wrthæ thær æk thæk fangæ oc huræ sæligh æk wrthæ thær æk thæk se ækki siunæs¹⁶ sōtær oc ækki hōrs glathær thing oc ækki hyggæs bætær¹⁷ thing æn at¹⁸ hōræ dominum ihesum¹⁹ christum for thi at ængi tungæ ma talæ oc æi scrift sæghæ at bætær²⁰ ær til æn ihesu crist nauæn O hærræ ihesus crist hor¹¹ mik bithand¹¹ til thik fræls mæk af al minæ²¹ synd²² oc sænd²² mik thæn hæligh²³ anz gift thær thu sænd thin hæligh²³ apostol at han mattæ wære mæth mik e for vtæn ændæ nu wær thu mæk ihesu christe i hugh oc i allæ minæ

¹ Sål. hdskr. ² kraft hdskr. ³ minæs kæ hdskr. ⁴ vrøns æk hdskr. ⁵ vrænsf|æl hdskr. ⁶ Noget rettet i det sidste bogstav (k). ⁷ teeth hdskr. ⁸ Sål. hdskr. ⁹ mis|cū nalich, under påvirkning af følg., hdskr. ¹⁰ gothwiliæst hdskr. ¹¹ Sål. hdskr. ¹² Ichæ ? ¹³ Herefter mangler et blad. Med næste ord begynder bl. 3. ¹⁴ alla kallænd hdskr. ¹⁵ athint hdskr. ¹⁶ linnæs ? ¹⁷ bætær vist hdskr. ¹⁸ ænat hdskr. ¹⁹ Lidt forskrevet. ²⁰ Den første æ-streg lidet fremtrædende, sml. ¹⁷. ²¹ alminæ hdskr. ²²⁻²² Over linien. ²³⁻²³ Over linien med nedvisningstegn.

daghæ e til min vtærst¹ timæ Tha taak thu min and oc min sial til thin fagnaeth oc thæn glæthæ thær aldrih komær ændæ Amæn.

Hærræ ihesu christe liuænd guz son æk bithæ thik at thænnæ thimæ² oc thæn timæ thær æk gif min and up oc² doms dagh at thu neet mæk æy syndigh mænnæsk³ thit hæligh likom oc thint hæligh blooth num mæth thit hiælpæligh nath at æk mattæ⁴ wærthigh wæræ rætæ tro at hauæ oc fulkumæn øthmodælighheet at fangæ oc swo til at koom² thær sum thu æst waldigh mæth thin hæligh fathær oc mæth thæn hæligh and nu⁵ oc ee for vtæn ændæ Amen.

Herefter er der fire ubeskrevne linier, og på bagsiden af dette blad begynder så registret til urtebogen. Resten af håndskriftet er aftrykt s. 3—99.

Med undtagelse af skriftebønnen er hele den bevarede del af håndskriftet skrevet med samme meget smukke hånd (se facsimile s. 101, Palæogr. Atlas, Dansk afdeling nr. XXII, E. Magnússons facsimile af Cambridge-bladene), og denne hånd må være fra tiden tæt ved år 1300, om før eller senere, kan vanskeligt afgøres. Vi skal straks vende tilbage til denne del af håndskriftet.

Skriftebønnen er, som allerede nævnt, skrevet med en helt forskellig hånd, som trods nogle tilløb til flothed afgjort er mindre smuk og regelmæssig og desuden udmærker sig ved de særeste skrivefejl (se noterne til aftrykket foran). Let forståeligt er det, at den lille streg, som gör *a* til *æ*, er glemt adskillige gange (og sat galt til en enkelt gang), ligesom også kendestregen for *ø* er glemt et par gange⁶. Afvigende fra hovedhånden bruges *z* ikke blot efter *o*, *ð*, *p* og *b*, men også efter *ø*; dette hænger måske sammen med, at *ø*-stregerne først er tilsat efter at ordet var fuldskrevet, og hvis dette er tilfældet, forklares herved de glemte *ø*-streger i et par ord. Sprogligt er der særlig grund til at mærke nogle sønderjyske ejendommeligheder, som ikke genfindes i hovedhånden; hertil regner jeg æk som første persons pronomen (Leg. ac), hærs cup, yghæn egen. På en særlig måde forholder det

¹ vtærg *hdskr.* ² Sål. *hdskr.* ³ mæn næsk *hdskr.* ⁴ mættæ (mæctæ?) *hdskr.* ⁵ mí *hdskr.* ⁶ En lille sidestreg til *i* (eller sidste stav i *m*) giver undertiden dette lighed med *r* (LXXII¹³, LXXII^{2,10}, ligeså i *withær* LXXII l. 19)

sig med intetkönsformerne af min, din, sin: ved gamle intetkönsord findes både thint (nauæn, blooth), sint (blooth) og thit (nauæn, orth), men hvor ordet er overført fra andet kön, findes kun thit (likom, nath), mit (licom). Dette tyder snarest på, at den sønderjyske form med *n* er overført fra et ældre forlæg, og det samme kan vel så være tilfældet med de andre sønderjyske ejendommeligheder¹.

Ret meget yngre end hovedhånden er denne hånd ikke. Dog kan man lægge mærke til den stærke opløsning af *k* efter vokal i svag stilling, i endelsen -lik (-læk, -lich, -ligh, endog frethsumælist) og i pronominer (thik, thæk, thægh), men derudover er der intet, som peger på en senere tid end hovedhånden. Både brugen af akkusativ af personl. pronom. efter til og af hwilk som relativt pronomen skyldes vel forlægget og ikke afskriveren. De viser bægge, at forlægget ikke kan have været ret meget ældre end afskriften.

Nogen kilde til denne skriftebön kender jeg ikke.

Efter 4 liniers mellemrum begynder så registret til urtebogen (nedenfor s. 3—5) og på bl. 5 r. begynder selve urtebogens tekst, som ender med 7 linier på bl. 47 r., resten af dette blad er ubeskrevet (nedenfor s. 7—99). Med hensyn til aftrykket bemærkes følgende:

I håndskriftet er initialerne røde, og det samme gælder de fræmhævede C-tegn, og de fræmhævede bogstaver i nogle kapitler (f. eks. s. 29) er gennemtrukne med en rød streg. Kapitlernes numre er tilføjede af udgiveren². Aftrykket er forøvrigt bogstavret, forkortelser opløses med kursiv skrift, der skelnes i aftrykket mellem spidst v og rundt u, men ikke mellem d og ð, mellem langt f og kort s, eller mellem almindeligt r og rundt ɾ³. Fordelingen i håndskriftet af de to s-tegn er den sædvanlige, at f bruges gennem-

¹ Sønderjysk er vel også born (enstavelsesform) i thræl born; men den når for øvrigt, ligesom endnu mere brugen af fælleskön efter have (takæn, forrad, gørth), langt udenfor Sønderjyllands grænser.

² Ved kap. 2—16 er dog med nyere hånd numrene tilføjede i hdskr. med romertal; dette er i noterne bemærket ved kap. 4 (s. 8¹), men ikke ved de øvrige.

³ Dærimod er R beholdt de få gange det forekommer.

gående, s kun nu og da som sidste bogstav i et ord. Enkelte gange bruges d ved siden af det langt almindeligere ð uden nogen forskel i betydning (f. Eks. ædik s. 17.18, men æðik s. 17.21). 2 bruges efter de runde bogstaver o, b, ð og p, men ikke efter h og ø.

Om de øvrige bogstaver bemærkes følgende. Streg over i findes ofte, men mangler endnu hyppigere. Som regel er det dog tydeligt, hvad skriveren har ment. Stregen gennem ø er så at sige aldrig glemt, og dette i forbindelse med brugen af r (ikke 2) efter ø viser, at den er sat til ved selve bogstavets skrivning. De påfaldende hyppige fejl med a for æ kunde tyde på at forskriften har haft en anden æ-form, som lettere kunde blive a; håndskriftets æ-form tillader næppe en anden forklaring. Bindestreg efter linien findes sjældent, og ordene er derfor læst sammen, hvor meningen krævede det, selv om bindestreg fattedes.

Håndskriftets tegnsætning er egentlig fortræffelig, blot må man lægge mærke til, at ved lineslutning er i reglen ikke sat punkt. Tegnsætningen er bevaret i aftrykket, og af hensyn til, at det ikke altid med sikkerhed kan afgøres, om der skulde have været punkt ved en lineafslutning, er håndskriftets liniedeling angivet overalt, hvor der muligvis skulde stå punkt.

For øvrigt bemærkes følgende om aftrykket:

Da S må formodes at stå den oprindelige Harpestræng-tekst nærmere end nogen anden overleveret form, er der gjort forsøg på at få den oprindelige tekstform fræm. Dog vil man overalt kunne se, hvad håndskriftet i virkeligheden har, idet enhver forandring er mærket med en stjerne, og håndskriftets læsemåde er givet i noterne. Til at finde den oprindelige tekst er benyttet dels alle de andre foreliggende tekster i nordisk sprog, for så vidt de har været tilgængelige for udgiveren (altså f. eks. ikke den fuldstændige islandske tekst $\mathcal{F}^3$, se ovenfor s. XXVI), dels de latinske kilder til urtebogen. At det overalt skulde være lykkedes at nå det slutgyldige resultat, tør jeg ikke håbe, men teksten er sikkert meget nær ved det rigtige. På grund af usikkerheden i mange tilfælde er a dog ikke rettet til æ, selv om jeg personlig har været overbevist om, at der forelå skrivefejl.

Over hvert stykke er angivet tilsvarende stykker i de andre

nordiske tekster (med samme begrænsning som ovenfor nævnt), således at først angives egentlige Harpestræng-stykker; efter semikolon henvises til uddrag eller stykker, der er påvirkede af Harpestræng-teksten; endelig i [] til stykker om samme medikament, som ikke har nogen berøring med vor tekst.

Ved tal i indre margen angives blad i håndskriftet. Dettets sidste del har tidligere været trykt i Danske Magazin, 3. Række II, s. 171 flg.; hertil henvises s. 93 flg. med **DM** og sidetal (også i indre margen).

Tillæg.

Da den eneste offentliggørelse af de i Cambridge fundne brudstykker af vort håndskrift (Transactions of the Cambridge Philological Society Vol. V, Part III. 1902) er så vanskeligt tilgængelig, aftrykkes her indholdet af de to blade. Udfyldninger i [] er tagne fra »De hellige Kvinder«. En Legende-Samling, udg. af C. J. Brandt. Kbh. 1859 s. 41 flg. og s. 92.

[Tha wende sancte Cristine segh om oc hittæ brøth hoss sighlogh, hwit ænsæ mialc oc sōth ensæ hōrnugh. Tha thok hun thet vp oc saldet engellen, oc sagde: myn herræ, tag] thættæ brøth oc wigh thæt oc gif mic thæt [euerdelict] lif oc afløsæn minæ syndæ. Thæt ær nu tol[f daghe] sithæn ac brøth thæftæth. Wars herræ æng[ell togh thet] brøth oc wigthæ thæt oc brøth thæt oc gaf [henne] at ætæ udøthælic brøth. Fyr æn *sancta cristina* toc th[et brød] tha bath hun til war herræ oc ¹callæth a fathær thæn hælug hand oc ¹sogthæ. Herræ guth w . . . ²[fader] *ihesus crist* ac thackær thic at thu lost mic wæræ w[erdugh] at takæ udøthælict brøth. Sithæn aat *sancta* [cristina] thet hel]lughæ brøth. Sithæn aftæn com tha brøt *sancta* [cristine] allæ sin fathærs afguthæ. iuoæm. appollinem o[c uenerem] oc toc hwar theræ oc fōrthæ nithær a³ thre s[tæghæ . oc] hun for nithær af sit windugh oc skændæ a[lle affgu]thæ syndær oc gaf thæm fatøkt folc. Tha for h[un op afftær] gen oc wat sic up i tornæt mæth sin lindæ. Ann[en dag] thær æftær tha com hænnæ fathær oc wildæ hethræ [syne gu]thæ oc æftær thæt han saknæth thæm tha lot ha[n kalle] til sic hænnæ thienistæ

¹⁻¹ Mgl. Hell. Kv. ² Mgl. Hell. Kv. ³ ath Hell. Kv.

mør oc spurthæ h[uat aff] the afguthæ matae wrthæ. The fiullæ allæ [til hans] fœtær oc sogthæ. Hærræ thin dottær war frughæ h[un skien]dæ thæm allæ i syndær oc castæth them ut a gat[e. Hennis] fathær urbanus wrth harlæ wreth oc gripær sanctæ [Christine oc bar]thæ hænnæ i hænnæ anlæt mæth sin hand oc [sporde af] hænnæ oc sogthæ. Hwar hauær thu fiald wa[ræ gude?] sigh mic thæt. æn wilt thu mic thæt æi² [sighæ, iach] scal giuæ thit kiøt undæ diur at ætæ gac² [til oc hed]ræ guthæ af himnæ at s. 2. the warthæ thic æi w²[rethæ, ath thu skalt i]llæ forfaræs². Sancta cristina sogthæ. Rætælikæ mæltæ [thu ath iech sk]al hethræ himærikis guth oc hans sun ihesum christum [oc then h]ælugh and. Tha wrth hænnæ fathær wréth oc [loth he]nne bindæ oc fœræ hænnæ a gatae oc lot bæriæ hænnæ ther. Si]thæn lot han af clæthæ hænnæ oc huthstrykæ [H]ænnæ mothær wistæ thær ækki af. hwat hænnæ [fader gior]thæ withær hænnæ. Æn the thær barthæ the war [om træt]tæ ænsæ the waræ dœthæ. Tha sogthæ sancta cristina [til syn fader]. O hin urenæ thær utæn æræ ær oc guth for [gangen] urbane ser thu æi huræ thrættæ the æræ [ther mek h]auæ barth. ser thu æi thæt thinæ afguthæ thær [thu hed]rær hauæ ængi craft oc the orkæ æi at giuæ [thom styr]c at pinæ mic. Vrbanus scammathæs tha withær [sigh selff, a]t han worth swo spottæth af sin eghæn dotær. [oc lot tha] en boiæ um hænnæ hals oc lot bindæ bo[dee hen]næ hændær oc hænnæ fœtær oc ¹lot hænnæ sithæn [sættæ¹ i] myrki stouæ. Thæghær urbanus hem com tha [vordh h]an swo sorgh full for sin dottær at han gat æi æ[deth. The]ghær hans husfræ hœrthæ thæt hænnæ dottær [hafde t]hæt thold af sin fathær tha slet hun allæ sinæ [clæder s]yndær oc logthæ askæ a sit houæth oc giæc burt [til hin] myrki stouæ oc fial for hænnæ fœtær oc græt oc [sagde.] Kæræstæ dottær se ønk amic thin mothær oc mis[kunde m]ic forthy at thu æst min enugh dottær oc alt [thet ther mit æ]r thæt ær thit. Sætæ dottær cristinæ. thu æst [liuss af] min øghæn. West thu æi thæt ac thic fœd[dæ oc thu] minæ spænæ² dithæ. hwat s. 3. ær thic worthæt [at thu dyrker ænnen gudh æn voræ?].|| [Sancta

¹⁻¹ *Hell. Kv.*: henne siden sattæ. ² *Sål. læser Eir. Magnisson*; ulæseligt på fototypiet.

-cristinaa swareth: huærken vorder tegh roo i thætte værildh] oc æi i hint thær ewinnælict ær. *Julianus* g[ath then] harm æi længær thold oc gaf thæn dom [at hennis] tungæ skuldæ af skæræs. Tha sogthæ s[ancta cristina: Hærræ] yuær all gøzki ac thackæ thic at thu hauær [mek ey for]tith ac bith thæc at thu tac min sial oc l[ath mek æn]dæ min strith nu ær timæ til at ac scal [min lön¹] takæ. Swa com en røst af himæn oc sogt[he: renæ] oc usmittæth mø thær mykæt æruæth oc [pyne haffuer] thold. for mic himæn ær opæn for thec o[c himmeri]ki ær thic at rethæ allæ hælghæ mæn. t[he faghne] thec forthy at thu hauær swa mykæt thold [af barn]dom. Tha hørthæ *iulianus* hænnæ røst oc [lodh i stæt] skæræ hænnæ tungæ af. Thæghær tungæn [var af] skoræn tha toc *sancta cristina* thæt stykkæ thær [aff var sko]ræt oc castæth *iulianum* i anlæt oc slo han[um vth an]næt øghæt oc mæltæ æn sithæn oc sog[dhæ: iulia]næ undæ oc urenæ thu girndæthæs at [ædæ myn] tungæ thær. ac sculdæ guth mæth louæ nu ær [gudz rætte] dom yuær thæc cumæt at thu hauær thit ø[ghæ misth.] Thænnæ harm gat *iulianus* æi længær thold [men greb] sin boghæ oc sattæ a twa stralæ oc mæth e[en skøt han] hænnæ i hiartæ oc mæth annæn i sithæ oc [hun æn]dæth sit lif oc for til himærikis. Sithæn [kom een man] thær af *sancta cristina* slæct war thær oc trothæ a guth [foræ hennis] skyld han toc hænnæ licom oc grof thæt i a[ppolonis] templum. *Sancta cristina* fulcum sit *martirium sexto kalendas aug[usti oc togh]* lön oc glæthæ af war hærræ ihesu crist. Amæn.

[*Sancta Mari*]a mothær ihesu christi skær iungfrughæ foræ byrth s. 4. [oc skær] æftær ær swa mykæt lof wærth oc utallic [æræ, thæt] ænctæ hiartæ gitær actæt oc ængi tungæ gitær [sagt eller] sungæt hænnæ lof fulcumlic. Num² af nokær [man fanger] thæt af thæn hælugh anzd gift. for all [then nadh]æ oc mildugh het thær hun hauær til allæ cristnæ [men, ther hi]alp oc nathæ fa for hænnæ ithælic bønæ sa[ke ther aldrigh] fingæ ældær. Ængi boddæ hauæ wi æm gothæ [sosom the]nnæ sötæ iungfrughu thær bothæscap fæc [aff then h]ælugh and at føthæ thæn sun thær hænnæ [scapeth

¹⁻¹ *Hell. Kv. bøn (trykfejl?)*. ² *Der står kun fire streger efter N; Eir. Magnússon læser Nim.*

oc alt] iorthriki. For thæn sac sculu wi tro thæt [at sosom] guth wildæ 0thmykæ sec til at f0thæs af [then rene] iungfrughæ *sancta maria*. Swa ær han oc 0th[mugh at h]0ræ hænnæ b0n for allæ the thær thæt wilæ [tiæne, oc g]0r *ihesus* crist æn daghlic manghæ h0ghæ [iærntegen f]or sin kæræ mothær sakæ swa ænsæ han hauær [f0rræ giorth ther t]hænnæ boc sæghær af.

[Thet w]ar en lærth man fast i sin tro thær mintæs [vors-] hærræ mothær mykæt wal oc las hwar dagh wa[rfrug]æ tithær mæth ælskælict hiartæ allæ utæn nat[sang. En] nat tha¹ hanum sialf miscundæ mothær oc spur[de huath] hænnæ caplan g0rthæ. Æn han wrth ræd [soa at han] scalf oc swaræth hænnæ blyghlic oc mæltæ ²(min frug)hæ hwat ær thæt thær thu talær um. Win (min sogth)æ hun thær mic thiænær thu for smar sum (min thiæ)næstæ at thu wilt ækki min natsang (siungæ. Æn) brat han h0rthæ thæt tha worth han storlic.

2. Håndskriftet *K* findes i det kgl. Bibliotek i København i Ny kgl. Samling, 8vo og mindre format nr. 66. Det er indbundet i gammelt træbind med spor af læderbetræk og spænde og har 147 pergamentsblade foruden de to, der er klæbede på for- og bagbrættet. Formatet er 11,7 × 9 cm. I hoveddelen er den beskrevne del af siden omtr. 9,5 cm. høj og 7,5 cm. bred og har i urtebøgernes første del og i stenbogen 13 linier på siden, men i de sidste ark af urtebøgerne (fra s. 163) og i kgebogen 15—17 linier, dog ikke på læggenes yderste sider i urtebøgerne.

Håndskriftet består af flere dele, som ikke umiddelbart kommer hinanden ved.

På for- og bagbrættet af bindet er klistret brudstykker af to blade af et latinsk liturgisk håndskrift, således at det forreste har et stykke af en bön, og det bageste en del af begyndelsen af Johannes-evangeliet. På dette sidste findes dog også optegnelser, der har nærmere forbindelse med vor tekst, og som vi derfor skal vende tilbage til.

5 blade, oprindelig bl. 2—6 af et læg på 8 blade, indeholder

¹ tedis tilf. *Hell. Kv.* ² Her afbrydes teksten i *Hell. Kv.*; udfyldningen herefter i () er *Eir. Magnússons* konjektur.

Skånske kirkelov fra lidt ind i kap. 5 til ind i kap. 17 (Schlyter)¹, skrevet med en smuk kursivhånd fra slutningen af det 14. årh. Foran mangler nok til at fylde et blad af samme størrelse som de bevarede; slutningen af kirkeloven, som kun vilde fylde et par linier, har stået på det første af de to udskårne blade efter brudstykket. Disse blade har for øvrigt, som man ser af de bevarede rester, været beskrevne med en hånd, der er forskellig både fra kirkelovens og urtebøgernes. Når Schlyter (Skånelagen s. XXVII) siger, at der er bortskåret 3 blade, har han uret og Molbech ret. Det tredje bladspor hører til forsatsen. Brudstykket er beskrevet af Schlyter som nr. 8 (s. XXVII) og fuldstændig udgivet af Thorsen i hans udgave af Skånske Lov (1853) s. 259—264, temmelig nøjagtigt; af større fejl findes sinn for sinu kap. 5 l. 2 og halfuunnæ for halfuuæ kap. 8 l. 2.

Dærpå følger hoveddelen af håndskriftet. De tretten første læg af urtebøgerne er signerede nederst på første og sidste side; af disse er III og XII på 6 blade hver, de øvrige på 8 blade. Så kommer et usigneret læg på 8 blade og et enkelt bladpar, hvoraf kun første blad er beskrevet med den gamle hånd. Stenbogen er på tre, kogebogen på et 8-blades læg, alle usignerede. De to første læg har øverst et rødt *I* på de ulige, *Ij* på de lige sider; sidste gang dette forekommer er på forsiden af første blad i læg III, så er rubrikatoren bleven træt heraf. Hele hoveddelen er gennempagineret i ny tid, således at urtebøgerne har sidetallene 1—219², stenbogen 1—48 og kogebogen 1—14.

Skriften er smuk og regelret (se faksimile s. LXXXIII og de første 5 linier s. 201, Palæogr. Atlas, Dansk afdeling nr. XX) og stemmer med, hvad vi ellers kender af dansk skrift fra o. 1300. Skriveren har navngivet sig som *frater kanutus yuul* ved slutningen af 1ste urtebog, og formodentlig har det samme stået ved slutningen af kogebogen, men er senere raderet bort. Det er en gammel antagelse, vistnok først fræmsat af C. Molbech i hans udgave (s. 9), at denne *frater kanutus yuul* er den samme som

¹ = Thorsens kap. 6—25.

² Ved en mærkelig skødesløshed er tallet 17 sprunget over, så at fra og med ark II de ulige sider har lige, og de lige ulige sidetal. I aftrykket her er håndskriftets paginering bevaret.

den *Kanutus Fwl*, der i 1310 omtales som *procurator monasterii Sorensis* (SRD. IV, 496). Der er heller ikke senere frækomet noget, som taler imod denne antagelse. Dersom den er rigtig, bekræfter den kun, hvad vi på forhånd kunde sige, at vort håndskrift stammer fra den nærmeste tid før eller efter år 1300, altså på det allernærmeste fra samme tid som *S*.

Håndskriftet er udstyret med smukke initialer i rødt og blått eller grønt. (Det kan undertiden være vanskeligt nok at se, om den oprindelige farve er blå eller grøn). Særlig pragtfulde er de første initialer i hver urtebog, i stenbogen og i kgebogen. Rødt og blått er også anvendt til kapitteloverskrifterne og i registre, således som det på hvert sted er angivet. Fræmdeles er der regelret lagt en rød streg gennem de store begyndelsesbogstaver efter punktum; hvor denne streg mangler, er det bemærket i noterne. Næsten hele 1. urtebog er forsynet med røde indholds-henvisninger i den ydre rand; de er på det allernærmeste samtidige med teksten, som man vil se af hosstående faksimile af en side af denne del af håndskriftet.

Skriveren eller en samtidig korrektør har undertiden, især hvor der var noget uforståeligt i teksten, sat fire (se s. 111³, 140¹⁷, 143¹⁵) eller tre (s. 119¹², 136^{8, 13}, 137², 149², 153⁵, 183¹⁰) punkter ude i randen for derved at henlede opmærksomheden på fejlen.

Som i mange ældre bøger har der været fastlimet pergamentstrimler i randen af nogle blade for at gøre det lettere for brugeren at finde bestemte steder. Sådanne opslagsknopper eller sporene af dem findes s. 38—39 (register til C), s. 74—75 (tage lægedom), s. 120—121 (senop-sader), s. 142—143 (2. urtebog), s. 158—159 (basilica) og på stenbogens første blad.

Foruden de samtidige røde randnoter og de kritiske mærker, der er omtalt, findes en del senere tilskrifter af forskellig slags og nogle tegninger. Således findes oftere en henvisende hånd (se s. 106^{10, 11}, 108¹⁴, 109¹⁰, 117¹⁴, 118¹¹, 129⁶, 134¹⁵, 138⁸, 142¹⁶, 152³, 163², 171¹⁰ og desuden nederst på håndskriftets s. 203 og i randen s. 212), et enkelt sted er tegnet et hoved (s. 117⁵) og et øre (s. 117¹⁶). De tilskrevne ord er anførte i noterne; størst interesse fræmbyder de nyere plantenavne, som

findes enkelte steder (*fwlerth* 3: fugleært for *lupinus* s. 162⁷ er glemt i registret).

Flere navne på tidligere ejere af håndskriftet findes, således *Olaus Martini* s. 31 øverst (113¹¹), måske den samme som s. 186

93. **P**etrofilinum ær her oc thiuro.
 .i. thrithi trappa. Stampær man
 thæt oc læggær. a. blenæ. tha ær tha
 v got. oc hænnæ fæ goz av pissæ. oc
 løsar wathær oc ond blæst. oc thæt
 dughær for warn sot oc for rithæ. oc
 for wærk. i. muuæ. oc for wærk. i. blæ
 thær. oc kensær liuær oc laar. oc pæ
 rærsli kombær ut tæ barm ut af
 f moxæ. lx i. oo oo w Squith.
Dastinaca thæt ær mææ. hænnæ
 æ retær oc hænnæ fæ ær go
 dæ. Siuthær man hænnæ rotær

.vi.

nederst (162¹) skriver sig *Ole Holmboe*, s. 202 ned. (167¹⁰) synes at måtte læses *Hanis Holmboe* (der kan ikke læses *Olaus*), og endelig står nederst på forsiden af julemærke-bladet (se nedenfor!) *Johan Arnesen* 1790.

På det tomme blad efter urtebogen har to ejere i nyere tid noteret nogle stykkers indhold; den anden har med sin lönskrift

(se s. 173²), som betyder *prouocat foetum*, antydnet en særlig interesse for en vis slags midler, og den samme har tværs over skriften på det bageste forsats-blad skrevet: *Marochus mjørth prouocat fetum litera p... herbar. XXX libro 2° herba Nigella XXXV lib. 2. Ostricium mæsterurt 37 Sauina 45 Salix 48. — Pionia er god for Mare ridende 39.*

På det sidste blad af kogebogslægget er med samme hånd som brudstykket af Skånske kirkelov skrevet et stykke om julemærker (trykt af Molbech i *Nye Danske Mag.* V, 236 og i *Brandts Gammeldanske Læsebog.* 1857, s. 55).

Tilsvarende regler men med temmelig afvigende ordlyd findes på dansk desuden i håndskriftet *Codex Grensholmensis* i Linköpings Gymnasiibibliotek (Samlb. 1 a, lille 4to), et papirshåndskrift fra o. 1500 med danske og svenske stykker, indbundet i grønmalet pergament af et gradualhåndskrift, således som riksantikvarien Martin Laurentii Aschaneus (d. 1636) brugte til sine bøger. Fuldstændig fortegnelse over indholdet findes i S. Patriks-Sagan v. Stephens og Ahlstrand (*Sv. Fornskr.-Sällsk.* 1844) s. XLVII. Julemærke-stykket findes s. 26 flg.¹

Endvidere findes stykket på dansk i AM 819, 4to første del (skrevet 1514) bl. 18 flg.

På svensk findes det i *III*, 130 (Klemmings udg. s. 140)², i *VII*, 239 flg. (Klemmings udg. s. 234), i håndskriftet Sth. kgl. bibl. K 45 (aftrykt hos Klemming s. 484 flg.) og i Sth. kgl. bibl. B 4 (Arvid Trolles lovbog; aftrykt hos Klemming s. 470 flg.).

Endelig findes det på islandsk i AM 208, 8vo, IV (håndskrift fra det 17de årh.).

Da de tidligere aftryk i flere henseender er mindre tilfredsstillende, skal stykket meddeles her.

[V] m³ iula dagh warthær a sundagh. tha warthær goth vintær. oc blæsændæ war. warm. oc lystælek oc thør summær. oc got

¹ Fotografi findes på Københavns kgl. Bibliotek.

² Et afvigende stykke af lignende indhold findes *III*, 127 (Klemming s. 138).

³ Initialerne er ikke udfyldte.

korn. oc goth byrnth¹. oc bii thriuæs wæl. gamla dōō mannuæ. oc warthær got².

[Æ]n³ worthær iula dagh a mǣndagha tha worthær isblændygh wintær oc rægn. oc got war. først thør oc sithæn storm. oc wagh.⁴ oc thør hōst. oc summæstæth tapæs frith oc manheld⁵ worthær. oc bii dōō

[K]umær³ iula dagh a tisdagha. tha worthær goth wintær. oc war || rægblændygh⁶. och wagh.⁴ oc got summær⁷ quinna dōō mannuæ. oc conungæ tapæs

[T]hær³ iula dagh worthær a othens dagha. tha worthær harth wintær oc il war. oc il summær. oc wat hōst⁷ oc goth byrgh.¹ oc goth fruct. ynski mæn dōō. frith worthær goth. bii oc hunugh⁸ fortapæs oc skipmæn tapes. thera⁹ wærning worthær æi til winnings

[A]f³ iulæ dagh worthær a thorsdagha⁷ tha worthær goth wintær. oc blæsændæ war. oc got korn. oc goth byrngh¹

Aftrykket af *K* gælder det samme, som foran er bemærket om aftrykket af *S*, at forkortelser er opløste med kursiv skrift, at der er skelnet mellem *v* og *u* (og mellem *þ* og *y*), men ikke mellem *d* og *ð*, *f* og *s*, *r* og *z*. Medens *d—ð* og *f—s* forholder sig som i *S*, gælder for *r*-tegnene den regel, at *z* kun bruges efter *o* og *ø*, ellers allevegne *r* (altså også efter *b*, *p* og *ð*). I det lidt yngre stykke, som er aftrykt s. 193, bruges *z* også efter *b*. Bindestreg bruges næsten undtagelsesløst ved de overmåde hyppige orddelinger.

Hvor urtebogskapitlerne er fælles med *S*, er kun egentlige skrivefejl rettede (og altid med angivelse af håndskriftets læse-

¹ Dette ord, som vel ikke er forstået af skriveren, synes med Brandt at måtte forstås som 'bjærging' *z*: avl, men de øvrige tekster giver egentlig ingen bekræftelse på denne fortolkning.

² *win må vist være glemt.*

³ *Initialerne er ikke udfyldte.*

⁴ *III har mikle flodhe.*

⁵ folket bliffuer helbrygde *VII, B 4*; folket skal være *swnth Link., K 45*.

⁶ *næppe* — blændugh; *n* er glemt.

⁷ *Linieskifte.* ⁸ *Utydeligt.* ⁹ *Utydeligt, måske therra.*

måde), ligesom der kun er henvist til *S* og *B* som paralleltekster. For de særlige kapitler i anden urtebog (10 og 42) er *K* behandlet som hovedtekst, altså paralleller anførte i samme omfang som ved *S*. Det samme gælder stenbogen, hvor også de latinske originaler anføres under teksten (sml. ovenfor s. XLV). Ved kogebogen er anført parallelle tekster i *Q*, forsåvidt der findes sådanne.

I den indre rand henvises med **K** til den paginering, som er tilskrevet i håndskriftet (selv hvor den er fejlagtig), og med **M** til side i Henrik Harpestrengs Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede, for første Gang udgivet af Christian Molbech. Kbh. 1826.

3. Håndskriftet *L* findes i Linköpings Gymnasiibibliotek i et samlingsbind, der på forbladet bærer påskriften **T 67** øverst, og længere nede står: XXXVI. Bibliothecæ Lincopiensis. Ex Donatione C. J. Benzeli (Repert. Benzeli. p. 17). Ecclesiastiske Samlinger. Harpestræng-håndskriftet, som har nr. 199 i dette samlingsbind¹, består af to sammenhængende bladpar af pergament af størrelse 15,5 × 10 cm. Det blev fundet i sommeren 1907 af bibliotekar Carl S. Petersen, som straks velvilligt meddelte mig sit fund.

Håndskriftet, som vist stammer fra første halvdel af det 14. årh., eller omtrent fra samme tid som lægebogen AM 187, 8vo, omfatter kun de lidt over 7 stykker, som er aftrykte her s. 205 flg. Med hensyn til skriften kan henvises til faksimile s. 211. Aftrykket er gjort på samme måde som urtebøgerne i *K*, altså kun rene skrivefejl rettede. Det ser ud, som om håndskriftet er ufærdigt, idet kun s. 2—4 har initialerne udfyldte og rødt i de store bogstaver; på s. 5 er der et enkelt initial, men på s. 1 og 6—7 er initialerne udfyldte. På s. 8 er de igen udfyldte, men rød streg i begyndelsesbogstaverne mangler også her.

Der er ingen paginering eller foliering, men ud for hver femte linie er sat linietællere fra 5 til 165. Der er 19 linier på første side, ellers 21 el. 22. Den samme, som har sat linietallene,

¹ Fotografi af dette findes i Københavns kgl. Bibl.

har over *døn* (s. 206,10) skrevet *14 3*: henvisning til samme ords forekomst tidligere, hvor han har været i uvished om ordets betydning og sat et spørgsmålstegn.

Med hensyn til *2* følger dette håndskrift den samme brug som AM 187, 8vo, idet *2* forekommer efter *o*, *ø*, *ð*, *b*, *p* og *y*. De to *s*-tegn bruges som i *S* og *K*. Da strengen gennem *ø* ofte er meget svag, kan der være tvivl om, hvorvidt der skal læses *for* eller *før* enkelte steder.

Af yngre tilskrifter er der — bortset fra de ovenfor omtalte linietal — ingen ved den egentlige tekst, men det ubeskrevne rum mellem siderne er to steder udfyldt.

Mellem s. 3 og s. 6 (altså på et tidspunkt, da bladparrene lå løse) er med en hånd fra omkring reformationstiden skrevet på langs ad bladene:

Gudz moder sigher brudhennē ath ephther sonens opfærdh
liffdhe hon jn werldenne met mykle sorgh sokiandhis stædherna
ther han war pinther ok thedde sina vndherlika gerningha ok thet
læth gud til ath gudh liffwernis ok dygdænnas ephtherdome ath
manghe skulde til (?) Apostlane sculdo styrkias ok henna
krona sculde økias Ok tedde sakeria hwr hennas vpfærdh til
himbla war ey tha manghom kwnnwgh capitulum sexagesimum
primum (se Klemmings udg. af St. Birgittas Uppenbarelser III,
s. 161—162).

Mellem s. 4 og s. 5 har stået nogle latinske sentenser med sen middelalderlig hånd; de er udkradsede og overskrevne med ligegyldige sager.

4. Håndskriftet *Q* findes i det kgl. bibliotek i København i Ny kgl. Samling 8vo som nr. 70 R. Det består af 5 pergamentsblade af størrelse 13 × 11 cm.; liniernes antal på hver side er 21. Bag på det første blad står for neden signaturen X i rød firkantet ramme. Alle bladene er løse og har udgjort sidste blad af det 10. og de fire første blade af det 11. læg af et håndskrift. Skriften er fra det 14. årh., snarest fra den sidste halvdel af dette.

Håndskriftet har i sin tid tilhørt C. Molbech, som tilfældigt fik det mellem nogle pergamentsbreve omkring ved 1840; han

har ladet det tarveligt indbinde. Efter hans død har det kgl. bibliotek erhvervet håndskriftet.

Kogebogen fylder de fire sidste blade og bagsiden af det første. På forsiden af dette står slutningen af Abels forordning af 1251, med samme hånd som kogebogen. Da dette stykke så at sige bogstavret stemmer med Kofod Anchers optryk i Lovhistorien II s. 548—549¹, efter håndskriftet C 41 i Stockholms kgl. Bibliotek, tillod jeg mig at sende en forespørgsel til dette, som håndskriftafdelingens forstander, dr. O. Wieselgren, velvilligst besvarede og det på en sådan måde, at der ikke kan være tvivl om, at *Q* er en bortkommen del af dette håndskrift.

Håndskriftet C 41 har en bladstørrelse af 15,5 × 11,5 cm., er altså måske knapt så beskåret som *Q*. Det er indbundet i gammelt træbind overtrukket med brunt skind og med metalbeslag (spænderne er nu forsvundne), i nyere tid repareret på ryggen og bagpermen. På bagpermen er med et skarpt instrument indridset et våbenskjold (en sparre). Håndskriftet består nu af 82 blade, et enkelt er dog til dels bortrevet. Bl. 1—81^r l. 13 indeholder Jyske lov (endende med brandkapitlet) og umiddelbart dærefrer begynder den Abelske forordning, som afbrydes nederst på bl. 82^v med ordene: *thrang a liggær. Hwo sum* (§ 15).

Her fortsætter *Q* umiddelbart med: *takær kunæ mæt wald. han scal mistæ sin hals. oc cunæ fyrtiugh marc at boot. oc kung hans houæth loot.* Hvad der fuldstændig beviser, at det er samme håndskrift, er, at på bl. 75^v findes signatur IX i rød firkantet ramme, og at håndskriftet har de samme karakteristiske forlængede bogstaver, pyntede med rødt, i øverste linie på siden, som vi finder i *Q*.

Der kan da ingen tvivl være om, at de fem blade er udrevne af C 41. Dette må være sket efter at Kofod Ancher havde taget sin afskrift (i 1776), da han har hele stykket. Om bladene fandtes i håndskriftet, da det i 1780 blev afleveret fra Antikvitetsarkivet til det kgl. Bibliotek, kan ikke med sikkerhed oplyses; at de har været udrevet (næppe udskåret, da der ingen rand er tilbage) en god stund för Molbech fik dem, er rimeligt.

¹ Genoptrykt i Aarsberetn. fra Geheimearchivet V, 11—12.

Om håndskriftets ældre historie kan oplyses, at en ejer, Mogens Jenssön, har skrevet sit navn nederst bl. 23^r (med årstal 1621) og på bl. 24^r. På bl. 23^v findes en tegning af en kullet kirke og dærover navnet Jahan prentet med gotiske minuskler og med krone over; på samme side til venstre står med alm. skrift Nicolaus Georgii. Hvem disse forskellige ejermænd har været, kan jeg ikke oplyse.

Med hensyn til aftrykket bemærkes, at kapitteltallene skyldes udgiveren; i parentes tilføjes paralleltekst i *K*, hvis den findes. I indre rand henvises med **Q** og tal til blad i håndskriftet, med **HT** og tal til side i Molbechs aftryk i Historisk Tidsskrift V, 1844. Gengivelsen er for øvrigt som ved de foregående; det kan endnu bemærkes, at tegnet 2 kun bruges i forbindelsen 12.

5. Håndskriftet *s* findes i det kgl. Bibliotek i Stockholm; det er på papir og indeholder 162 beskrevne og 16 ubeskrevne blade. På forsatsen findes følgende angivelser:

K: 4 i Antiquitets Arkivi förteckning. — 59 hos Molbech. — Beskrifven af G. Stephens i Inledningen till Herr Iwan Lejonriddaren, sidorna CVIII—CXXII. —

I. (Bl. 1—20). En Dansk Krönika (intill år 1296).

II. (Bl. 21—27). En bok om Ädla Stenar.

III. (Bl. 27—77). XVI Helgona-Sagor¹.

IV. (Bl. 78—162). Herr Ivan.

Bogen er indbunden i temmelig nyt læderbind med krone og det svenske våben (tre kroner).

Håndskriftsidens størrelse er 23 × 19,5 cm., tospaltet beskrevet, således at den beskrevne spalte er 21,4 × 8 cm. med 32—33 linier på siden. Fra bl. 78 bliver siden ikke spaltet, og der bliver et par linier færre på siden. Håndskriftet er beskrevet af Stephens i Herr Ivan Lejon-Riddaren (Sv. Fornskr. Sällsk. Saml. II) Sth. 1849. s. CVIII—CXXII med uddrag af de forskellige dele. Disse

¹ Her er tilskrevet med fin skrift: 14 säger Brandt i sin upplaga af dem, tryckt i Kbhvn. 1859, 8o under titel De Hellige Kvinder (= Dansk Kloster-Læsning II).

foreligger nu alle trykte, så der er ingen anledning til her at give sådanne prøver.

Indholdsfortegnelsen på forbladet svarer til håndskriftets nuværende udseende, men dette, ligesom folieringen, er senere tilkomne omstændigheder. På mange steder findes endnu tydelig de gamle signaturer, og disse viser, at det er skrevet i to dele, idet der to gange begyndes forfra på alfabetet.

Den ene del består af følgende:

Stenbogen (trykt her s. 223—241) begynder med sign. *a 2* (et blad er altså borte), i det nuværende hdskr. bl. 21. De 4 følgende blade (22—25) er signerede *a 3—a 6*, de 6 følgende usignerede; af de opr. 12 blade i lægget er altså de 11 tilbage. Stenbogen ender øverst i første spalte bl. 27, og allerede i samme linie, hvor det sidste ord (*brodet*) står, har vi overskriften: *Om joachim oc anna oc maria*.

De hellige Kvinder (udg. af Brandt i Dansk Klosterlæsning fra Middelalderen I, 2, 1859) omfatter altså den sidste del af læg *a*, læg *b* (bl. 32—41, hvor signaturerne alle er bortskårne og bægge yderbladene mangler, se Brandts udg. s. 10 og 30, lægget er altså kun på 5 bladpar), læg *c* (bl. 42—53, de normale 6 bladpar, tydelig signatur *c 3—c 5* på bl. 44—46), læg *d* (bl. 54—65, tydelig signatur *d 4* på bl. 57), læg *e* (bl. 66—77, usikre spor af signatur på bl. 71). Legendesamlingen ender i tredje spalte på bl. 77. Fjerde spalte er tom.

Ryde-årbogen på Dansk (udg. af M. Lorenzen i Gammeldanske krøniker. 2. hæfte. 1911 s. 135—192) omfatter læg *ff* (bl. 1—12, tydelig signatur *ff j* på bl. 1) og læg *g* (bl. 13—20, derefter mangler 4 blade; tydelig signatur *g j* på bl. 13 og *g 4—6* på bl. 16—18).

Ivan løveridder (udg. af Brandt i Romantisk Digtning fra Middelalderen II, 1870, s. 129—288) udgør den anden del og omfatter 7 fuldstændige læg (som regel på 6 bladpar hvert), i modsætning til det foregående ikke skrevet i spalter. Signatur (eller lævninger deraf) findes kun på de tre første læg, *a* (bl. 78—89, sign. bevaret på bl. 80: *a 3*, bl. 81: *a 4*, bl. 83: *a 6*), *b* (bl. 90—101, sign. bevaret på bl. 91: *b 2*, delvis bl. 94: *b 5*, små rester også på de øvrige blade i første halvlæg), *c* (bl. 102—114,

altså 7 bladpar, sign. kun på bl. 102: *cj*, mellem bl. 111 og 112 mangler et blad). De øvrige læg (bl. 115—126, bl. 127—138, bl. 139—150, bl. 151—162) er uden spor af signering¹.

Foran de beskrevne blade er (ved indbindingen?) indsat 4, efter dem 12 hvide blade. Håndskriftet, som snarest stammer fra tiden omkring 1450, har ikke nogen kendt historie. En del steder (bl. 3 c to gange, bl. 6 c, bl. 12 c to gange, bl. 30 c) forekommer i randen navnet *Per Hardbo* med (snarest) middelalderlig skrift; dette navn er imidlertid så almindeligt, at det ingen oplysning giver. Hvorledes håndskriftet er kommet til Antikvitetsarkivet (fra Stefanius?), ved man ikke; derfra er det gået ind i det kgl. Bibliotek i Stockholm.

Med hensyn til aftrykket her bemærkes, at kapitlernes begyndelsesbogstaver er røde; med rød streg fræmhæves også ofte begyndelsesbogstav til nyt afsnit, og dette er i aftrykket gengivet ved halvfed skrift. Dærimod er der ikke i aftrykket skelnet imellem, om skilletegn er rødt eller sort. Det noget ejendommelige store **O** har jeg ikke fundet grund til (som Lorenzen) at give noget særligt tegn, ligesom jeg har gengivet **ff** og **ll** i ordbegyndelser ved **F** og **L**, hvad skriveren åbenbart har ment. I brugen af **r** og **z** er dette håndskrift upålideligt: efter de »runde« bogstaver (o, ø, y, b, d, h) og **r** er **z** vist enerådende; efter de øvrige vokaltegn er der vaklen, således at **z** er almindeligst efter a, e og æ, **r** efter i og u; også efter nogle konsonanttegn (som l) er der vaklen.

Håndskriftets (nyere) bladnummer og spalte (a—b forsiden, c—d bagsiden) er angivet i indre rand. Kapitteltallene er tilføjede af mig; hvis tilsvarende findes i *K*, er der henvist dertil i parentes, i modsat fald er der under siden givet henvisning til kapittel i Marbods digt.

6. Håndskriftet *B* findes i Københavns kongelige Bibliotek som nr. 249, 8vo i den Thottske samling. Det består af 17 pergamentslæg, alle på 8 blade, bladstørrelsen er 10,5 × 7,5 cm.,

¹ Sml. Danske Studier 1910 s. 135 f.

det er pagineret 1—272 af Molbech og indbundet i nyere (Frederik VII.s) tid. Det indeholder:

En lægebog (p. 1—128). Der er ingen begyndelse, så der må fortil være gået mindst et læg tabt. På s. 37—38 står det lille stykke om Katost, som er aftrykt i Tillæg s. 285.

Stenbogen (p. 129—159) i afskrifts afskrift (se s. xxxiv ovenfor) efter *K*, med følgende overskrift: Incipit compendium notabile lapidum preciosorum necnon diuersarum herbarum ac arborum Et primo de lapidibus. Afskriften omfatter kap. 1—4, 21—slutn., også med det tilføjede stykke efter kap. 52, og dærefter de stykker, som er aftrykte i Tillæg s. 286—289.

Urtebøgerne (p. 161—272) ligeledes efter *K*, begynder med kapitlet om lægedom (1. urtebog 47) og går så, i samme rækkefølge som *K*, til Nitrum (1. urtebog 59), de følgende kapitler (bogstaverne P og R) mangler, men der fortsættes umiddelbart med 1. urtebog 70 Salvia og dærfra videre 1. urtebog ud og ligeledes 2. urtebog helt til enden, og til sidst følger 1. urtebog 12 Apium til 38 Foeniculum, i alt 113 kapitler.

B er benyttet til noterne under aftrykket af *K*; den giver dog ingen reelt værdifulde varianter, da den ligefræm er afledet af *K*.¹ Dærimod har sprogformen betydelig interesse, og af den grund burde i det mindste lægebogen udgives inden ret længe. Håndskriftet er snarest fra første halvdel af det 15. århundrede.

7. Håndskriftet *A* findes på det kgl. Bibliotek i København som nr. 710 i 4to i den Thottske samling. Det er et blandet håndskrift både med hensyn til indhold og alder. Det er omhæftet i sit gamle pergamentsomslag (bl. a. for at udtage et par middelalderlige breve); hele håndskriftet har gennemgående nyere foliering. Håndskriftet består af følgende enkelte dele:

a. (bl. 1—5), pergament, medens resten af håndskriftet er på papir. Indholdet er væsentlig en fræmstilling af romersk vægt o. lign. på latin.

b. (bl. 6—9) fire blade i ganske lille format, anvisning til at tilberede plastre. Skriften er sent middelalderlig.

¹ Se dog s. 140 note ¹⁴ og 146 note ¹, som kunde tyde på en bedre tekst.

c. (bl. 10—23) 14 blade i ét læg, mest af medicinsk indhold, dog også *stadierne på korsets vej* (bl. 11); skriften er med forskellige hænder fra reformationstiden.

d. (bl. 24—57) er kærnen i håndskriftet. Formatet er 21×15 cm., og den egentlige hovedhånd er en smuk og tydelig hånd fra o. 1450, måske snarest lidt ældre; der er omtr. 36 linier på siden. Bl. 24 indeholder en række trylleformler (Ohrt, Danmarks Trylleformler I (1917) nr. 266, 252, 261, et vejrspådomsvers på latin, St. Birgittes læsning over usatte ægtefolk, Ohrt nr. 1084). På bl. 25 står stykket om den daglige levemåde (trykt i Brandt Glda. Læsebog s. 284¹, tilsvarende findes i svenske lægebøger), og umiddelbart efter dette fortsættes med åreladningskapitlerne (S, 147 flg.) på bl. 24—27 (varianter herfra findes i noterne til S). Herpå følger på bl. 27—27* S, 80—81 (varianter herfra s. 56—57), og nederst på bl. 27* begynder så en lægebog fra top til tå med ordene: [S]wa som howether ophoff tel allæ lymmæ, swa scal ther oc først fynnes lægædom tel forthy then tymæ ther Herefter mangler det meste af lægebogen, som er udfyldt på indsatte blade med en lidt nyere hånd (se nedenfor); slutningen af lægebogen er bevaret på bl. 38—41*, hvor den afsluttes med en indholdsfortegnelse. Det manglende må have fyldt 6 blade, så lægget fra først af har været på 14 blade.

Derpå følger et læg på 16 blade (bl. 42—57) der med samme skrift har urtebogen (aftrykt her s. 273—281) til bl. 54*, derefter pavens råd mod rorbyld og forskellige andre gode råd, endende med nogle overstregede trylleformler (Ohrt nr. 354, 103). På bl. 56 står med andre hænder nogle tillæg til urtebogen (trykt s. 281—282), et råd mod orme og et par overstregede trylleråd (Ohrt nr. 72 og en »utydes«), på bagsiden (med forskellige yngre hænder) fire lægeråd. På bl. 57 en lang latinsk trylleformel (Ohrt nr. 328), på bagsiden med gammel hånd (hovedhånden?) en salve af gås², en öjensalve og nogle trylleformler (Ohrt nr. 792 og tre utydes, de to i nedre rand).

¹Optrykket er ikke helt korrekt (se Danske Studier 1919 s. 95 flg.).

²Se Giacosa, Magistri Salernitani nondum editi, s. 377 og 444.

e. I lægebogen er som nævnt indsat et stykke med noget nyere hånd (bl. 28—37), som næsten slutter sig til, hvor den gamle hånd afbrydes, med *thy then tymæ ther howet werker tha surgher allæ lemmæ*. — Lægebogen fortsætter så — i nøje overensstemmelse med den gamle indholdsfortegnelse — til bl. 33 midt på forsiden, hvor den afbrydes med en henvisning til den bevarede gamle tekst, og den nederste halvdel af siden er så fyldt med et par råd som tillæg til lægebogen.

Lægebogen er altså fuldstændig, men en del af den er allerede i middelalderen forsvundet og udfyldt med en o. 50 år yngre hånd; den fortjener, også på grund af sit nære slægtskab med de Harpestrængske urtebøger¹, at udgives, og utvivlsomt bør *A* lægges til grund for udgivelsen.

På bl. 33* og den øverste del af 34 fortsætter samme hånd med et stykke om sjælemesser, pavens råd mod rørbyld (sml. bl. 54*), nogle lægeråd, en trylleformel (latinsk) mod mus og rotter, en opskrift på rosenolie og et trylleråd. Med forskellige yngre hænder er der i nedre rand på bl. 33*, på nederste del af bl. 34 og på bl. 34* forskellige opskrifter på dansk og latin, fortsat på bl. 35 (sluttende med Ohrt nr. 872). På nederste halvdel af bl. 35 står en liste over plantenavne, som gengives her:

Arnoglossa	}	weybrødæ	Angelica	
Plantago			alium	cloflog
Absintem		malørth	atanasia	reghenfar
Apiago herba		de qua apes	amigdala	mændel
faciunt mel			Alga	tang
Artemesia		bønckæ	Vlua	flædæ
Apium		merckæ	abrotanem	awbrod
Aristologia		holørth	andiuum	swindiild
Alumen		alwn	Auelana	
asa		idem	Bacca	lawerber
Anisum		aanyes	betonica	iordhomlæ
Agrimonium			benedicta	bønckæ
anetum		dild	buglossa	tordenskreppæ
atriplex		meldh	basilica	skersødæ
acedula		swræ	gensiana	idem

¹ Se Danske Studier 1919 s. III flg.

Hertil slutter sig øverst på bl. 35^v

brionia	walskæ rower
barago	barkamæ

Dærefter tre salver mod værk, podagra og kræft. Så (bl. 36) et stykke om messer og (bl. 36*—37*) en latinsk trylleformel (Ohrtr. nr. 332) og fem lægeråd (bl. 37*), og hermed ender de indskudte blade (endnu to opskrifter findes på en indlagt seddel).

f. På lægget bl. 58—67 findes med lidt mindre skrift, men ellers i høj grad lignende hovedhånden og sikkert omtrent samtidig med denne, et stort brudstykke af Guidos åbenbaring¹ på latin; det ender på bl. 62, og lidt nedenfor findes (på latin) De syv grunde til, at Fadervor er så kort, og indledning til den Ordo confessionis, som findes på bl. 62*. Derpå følger (med samme hånd) Sompnia Danielis, en udtydning af drømme (bl. 63—65*), og Infrascriptis prohibetur corpus Christi (bl. 66). Med nyere hænder findes nederst på 65* et råd mod feber (at høre messer) og nederst på 66 nogle latinske verskunster. Bl. 66* har først er trylleslæsning (lat.) mod mus og rotter; derefter med yngre (næppe middelalderlig) hånd et latinsk råd mod feber²; samme hånd har på læggets sidste blad skrevet en opskrift på en sår-drik, manelse for at binde en tyv³ og fem korte lægeråd, alt på dansk.

g. Lægget bl. 68—77 (på forskelligt papir, men i samme format) har med yngre hænder en del læge- og trylleråd på latin og dansk, deriblandt læsning af Davids salmer som trylleråd, og et stykke om apotekervægt.

h. Endelig er der vedhæftet to (ufuldstændige) middelalderlige breve, som sad i den gamle indbinding.

Håndskriftet bærer følgende ejerpåtegning: *Denne gode gamle Munke legebog hafver ieg bekommit effter min Sal: Stiffader Hans Hesselbergß död i Kiöbenhafnß belegring. Johan Friis.* Hvem denne Johan Friis er, har jeg ikke kunnet oplyse; hans skrift minder meget om den Johan Frijs (1689) som var Peder Syvs discipel² og hvis eksemplar af Peder Syvs Sprogkunst og Ordsprog findes

¹ Se Danske Studier 1919 s. 49 flg.

² Winkel-Horn: Peder Syv s. 18, 21**, 36.

³ Ohrtr. nr. 272, 924 II, efter AM 819, 4to.

i Ny kgl. Saml. 179^d, 8vo; men om ligheden er stor nok til at identificere de to, tvivler jeg stærkt om.

Skönt afsnittene d—g har samme format, hører de ikke fra først af sammen, også papiret er forskelligt fra afsnit til afsnit, men samlingen af dem til én bog må være foretaget ret tidlig.

Hvad aftrykket her angår, da er det foretaget på samme måde som ellers. Hvor der er initialer, er de i den her aftrykte del af håndskriftet overalt sorte. Med **DM** er i randen angivet side i det ældre aftryk i Nye Danske Magazin I s. 109—122 og s. 130—137. Med **A** er angivet blad i håndskriftet. Kapitteltallene skyldes udgiveren; ved hvært angives også kapittel i *C* og i parentes i *S* (eller, hvis *S* mangler stykket, i andre urtebøger).

8. Håndskriftet *C* findes på Københavns kgl. Bibliotek som nr. 314^b, 4to i Ny kgl. Saml.; det er på papir og indbundet i gammelt bind af træ med skindovertræk, spænderne er nu borte. På s. 1 nederst er et ældre ejernavn udkradset og overstreget og der står nu: *Tilhører det Kgl. Danske Selskab. B. Sandvig.* Formatet er 21 × 14,5 cm., skriften klar og tydelig, fra den sidste del af middelalderen, måske snarest efter 1500.

Foran den egentlige tekst er der 16 blade med nogen blyantsfoliering, de første 14 blade indeholder et register til urtebogen, de to sidste er ubeskrevne. Derpå følger 15 læg, opr. på 10 blade hvært, folierede med rødt A j—P x. Urtebogen går fra A j til B v. Efter 3 tomme blade følger så *S*, 147 flg, 80—81 og på blad C ij fortsættes umiddelbart med lægebogen fra top til tå, den samme som i *A*, indtil blad E ij, hvor der gives nogle tillæg til lægebogen.

Resten af håndskriftet indeholder en række lægeråd, delvis på tysk (i et plattysk digt på bl. H vij—H x findes nogle vers af Regimen Salernitanum), anvisninger til forskellige medikamenter, nogle overtroiske råd, kalendervers (plattysk) og nogle længere afsnit: om Cardo benedictus (L ij—v), om kvindesygdomme (L vij—M j), om ulykkelige dage og åreladning (M v—x), »Thette er Yppocras met syn phisenomyen« (N ij—v j) og »Her begyndes mesther Bartholomeus boegh och dicht« om urinen (O ij—P ij).

Medens de to første stykker i det væsentligt svarer til dele af *A*, har de senere stykker selvstændig betydning og burde udgives. Her er det første stykke benyttet i noterne til *A*, hvor der med **C** i indre rand er angivet blad i vort håndskrift og over stykkerne kapitlets nummer (tilf. af udgiveren). De stykker, som *C* har ud over *A*, er trykte med mindre skrift ind i teksten, og over dem er givet henvisning til paralleller. *C* har røde initialer.

9. Af *C* har Sandvig taget en afskrift, Thotts samling nr. 192 fol. på Københavns kgl. Bibliotek; han har dog hverken fulgt håndskriftets orden eller taget alting med, ligesom afskriften ikke i alle henseender er nøjagtig.

10. Håndskriftet Ny kgl. Samling 134, 4to er kun et læg på ti papirsblade, 21 × 15 cm., med ny foliering 1—10, i papbind. De tre stykker, som her er aftrykte s. 285 flg., står på første blad. Mellem 2 og 4 findes et dansk råd for gift, efter 4 et plattysk mod podagra og et dansk mod blodflod. Derpå følger et latinsk rim: *Comparatio philomene ad passionem domini nostri Jesu Christi* (bl. 2—6), en *Salutatio ad sacra Christi membra principalia* (bl. 6—8) og *Verba . . . Sancti Francisci ad omnes fratres et ad omnes religiosos* (bl. 8—10).

Hånden minder, som dr. Ellen Jørgensen har påpeget for mig, meget stærkt om den i Ny kgl. Saml. 120, 4to, selv om papiret ikke har samme vandmærke, og dette er skrevet »*per fratrem Johannem Mathie presbiterum primum domus siue hospitalis Sancti Spiritus Randrusiensis ad Sanctum Martinum Arusiensis diocesis licet indignum et immeritum. Anno Domini 1499 die lune 21 mensis octobris.*»

Håndskriftet 134, 4to er da sandsynligvis skrevet i Randers omkring ved året 1500.

11. Håndskriftet Ny kgl. Saml. 67 c, 8vo er ikke middelalderligt og har ikke været benyttet ved udgaven. Om dets forhold til de Harpestrængske urtebøger se s. XXXIII ovenfor.

12. Det Arna-Magnæanske håndskrift 819, 4to, består, som Hauberg gør rede for det i Danske Studier 1919 s. 117 flg., af

to dele. Den første, som er dateret pinselørdag 1514, indeholder nogle stykker, som vi genfinder i Linköping-håndskriftet Codex Grensholm. (se ovenfor s. LXXXIV), på pergamentsbladene i Stockholms-håndskriftet K 46¹ fra Næstved gråbrødrekloster, og i Gl. kgl. Saml. 3457, 8vo. I den anden (udaterede) del finder vi lægebogen fra *A* og *C*, sluttende med åreladningsstykkerne (*S*, 147 flg.). Håndskriftet er ikke benyttet i denne udgave. (Om andre nyere håndskrifter af lægebogen, se Hauberg a. st.).

13. Håndskriftet Gl. kgl. Saml. 3457, 8vo (dateret 1520, ifl. dr. Ellen Jørgensen fra Maribo kloster) indeholder foruden gudelige stykker også en del medicinsk og komputistisk stof og deriblandt en liste over plantenavne (bl. 12), som skal aftrykkes her til sammenligning:

Absintium	mølørt	calamus	rør
abrotaneum	ambrot	camfora	ipsum
artemecia	grobøn ²	canapum	hampæ ⁴
arnoglossa	hæntong	Epatica	beueryrt
apium	skow merk	esula	brentyrt
alium	hvidløg ³	eruca	agerkoll
alumen	aalon	Diragante	: serpentina :
anetum	dyll	maritissell	
ambra	hvalrav	diptanus	piberrød
agrimonia	bruørt	Feniculum	fenekol
anglica	benyt	fumus terre	ipsum
Betonica	iorhomel	gariofilus	nelicken
bacca	lauerber	Jusquiamus	
boglosa	tordenscrepe	Iris	mæger
benedicta	benedit	Lilium	ipsum lilli
Celidonia	celidon	liquiricia	ligris
cepa	røløg	liuisticum	lovstilk
cerifolium	keruel	lolium	kleet
centaurea	agermon	ligustrum	agervld
cinamomum	kanelbær	lactuca	lactucke
crocus	saffrin	lupinus	vil bone ⁵
camomilla		Menta	mønt

¹ J. Brøndum-Nielsen, De gamle danske dyrerim, 1908, s. 1.

² På næste blad oversættes Artemesia ved *bone* i en latinsk urtebog.

³ I randen ⁴ Oversættelsen tilføjet i randen ⁵ bønne?

marubium	blin nald	rapa	rowe
millefolium	rølicker	raphanus	piperrod ¹
marosus	miødyrt	Saluia	ipsum
mirtus	pors	sinapis	senope
muscus	desmer	solsequium	morgenfro ²
morela	hustong	satura	saer
Narstucium	karss	sambuca	hiøbe
nigella	dider koru	serpentina	mantizer ³
Origanus	kongher	serpillum	komyn
Pepenilla	cusørt	Tus	røgels
petrocilium	persily	titumaldus	brægen
pastinaca	more	Vrtica	nalde
porrus	puløg	verbina	iernørt
puleum	puley	viola	fiall
papauer	volm	virga pastoris :	
piretrum	bærtram	tissel	
pionia	pyon	Ysopus	isoppe
polepagium	stinbræcken	Zizania	klet
Ruta	rudher	zinciber	ingefer
rampnus	hiøbentorn	zedefer	ipsum
rosa	ipsum	Astrologia	holirt

Mange af navnene stemmer med de Harpestrængske (mærk særlig *Ligustrum* med sin B-oversættelse!), men selv fraregnet skrivefejl og andre fejl er det ikke nogen ren Harpestrængsk liste.

X.

Det havde været min tanke at forsøge, om det gennem en nøje undersøgelse særlig af de to ældste håndskrifers sprogform var muligt at bestemme, i hvilken del af Danmark urtebøgernes forfatter hører hjemme. For at nå frem hertil måtte først selve disse håndskrifers sprogform bestemmes. Dette er for så vidt ikke vanskeligt for *K*, idet en række ejendommeligheder her peger i en bestemt retning. Særlig skal jeg fræmhæve tre:

Opr. *gh* efter *l* og *r* vokaliseres til *u* (*talwh* s. 143¹⁹, *talugh* s. 144⁸; *swælugh* 118¹⁹, *swælwær* 132¹⁸; *morwæn* 117⁶ o. fl.);

¹ Foran *piperrod* er udstreget *renfan*.

² Det sidste *o* står over *r*.

³ Skal være *maritissel*, se *Dragantea* (= *diragante**) ovenfor!

denne vokalisation er ejendommelig for den nordlige del af Djursland.

I brugen af *ø* og *e* så vel som af *æ*, *y* og *i* råder påfaldende usikkerhed; eksempler herpå findes næsten på hvert blad i *K*; denne usikkerhed må bero på, at *ø* og *y* har mistet deres læberunding i skriverens dialekt, således som tilfældet er i den sydlige del af Djursland (med Anholt og Nordsams).

Disse to ejendommeligheder mødes i Sønder herreds mål, og dermed er dialekten ret snævert bestemt.

I god overensstemmelse hermed er det, at fælleskøn og intetkøn holdes ude fra hinanden i de stærke verber, medens fælleskønsformen er herskende i de svage verbers participier. Også dette er åbenbart en Djurslandsejendommelighed, men om den i hin tid har været indskrænket til Djursland er et andet spørgsmål.

Ligeledes taler skriverens navn for, at bestemmelsen er rigtig, idet Juul (Juel) fra gammel tid er kendt som adelsnavn på Djursland og endnu findes som bondenavn (og adelsnavn) i de samme egne.

Også sproget i *S* bærer et afgjort jysk præg. I legenderne har vi det jyske første persons pronomen *ac* og de jyske første persons verbalformer uden *-r*, men her viser det yngre håndskrift, som ikke synes direkte at gå tilbage til *S*, de samme jyske verbalformer, som altså muligvis skyldes grundhåndskriftet, og der er andre ting, der kan tyde i samme retning.

Skulde man dømme ud fra *S* alene, vilde man snarest tro, at hovedpræget var sydjysk. Former som *spi* (9¹⁴, 18¹, 81¹⁴, 87²², 92⁹) og *bli* (87^{12, 14}) er ret udpræget sydjyske, ligeledes de ofte forekommende verbalformer *sogthæ* (eks. 45¹⁹, 60¹), *sogth* (52¹⁵), *logth* (eks. 58¹⁶, 77⁸), ligeså den gennemgående usikkerhed i brugen af *iu* og *y*. Også de ret ofte forekommende omlydsformer i præsens af stærke verber som *stændær* (71¹²), *stær* (71³⁰, 90⁸), *gængær* (48⁸, 71⁹), *gær* (42²⁴, 59⁵ o. fl.), *thwær* (12²⁶, 23¹² o. fl.), *slær* (85⁴, 93²², 94⁸), *hældær* (60²⁷, 83¹⁵, 92¹³), *fællær* (98⁸) gör et afgjort sønderjysk indtryk. Det samme gælder den gennemgående form *ent* (dog *et* 71⁸) og *sint* (23²⁷, 27¹¹, 47¹).

Men imod dette kan indvendes, at formen *wæxær*, som er fuldt så almindelig som *waxær* og *woxær* tilsammen, ved sin

endelse viser bestemt bort fra Syddjylland, hvor den endelseløse form *wæx* har holdt sig fra den ældste tid til nutiden. Endvidere, at omlydte former af verberne, om end i mindre tal, også findes i *K*, *stær* (på bægge de samme steder som i *S*), *gær* (kun 106²⁰, 167¹⁸), *thvær* (svar. til *S* 12²⁶, 23¹²; men *S* 9¹³, 17²¹ og de tilsvarende steder i *K* har *thvar*), dærimod kun *slar*, *haldær*, *faldær*, *waxær* og *woxær*¹. Dette tyder på, at disse former, som i bægge håndskrifter har talrige former uden omlyd ved siden af sig, ikke skyldes skriverne, men går tilbage til grundlaget. Således har også *K*, ved siden af gennemgående *et*, *ent* nogle gange (129²⁷, 131¹⁵, 135²⁹).

Hertil kommer, at *S* har *sighæ* (80², 81⁹, 86¹⁸ o. fl.), medens *K* normalt har den jyske form *sæghæ* (160⁴, 174¹⁶; men *syghær* 174⁸), og at i *S* formen *mar(gh)* er langt almindeligere end *mang(h)*, som er enerådende i *K*. Formen synes at være østdansk, og der er vel mest rimelighed for, at den skyldes skriveren.

Dette — og enkelte andre ting kunde måske endnu anføres — tyder på, at de sydjyske ejendommeligheder, vi finder i de ældste håndskrifter, og særlig i *S*, går tilbage til grundskriftet. Der er ingen af disse ting, som peger mod det sydligste Sønderjylland (f. eks. aldrig omlyd i *have* eller *komme*), så skulde jeg vove en formodning, vilde jeg antage, at urtebøgernes forfatter hørte hjemme i Nordslesvig nordvest for linien Åbenrå—Husum, og af hensyn til den gennemførte kønsbøjning i adjektiverne snarest i den nordøstlige del af dette område, altså omkring Haderslev.

Men jeg må tilstå, at et bevis for, at Mester Henrik Harpestræng virkelig var Sønderjyde, næppe vil kunne føres på det grundlag, vi nu har at bygge på.

Man kan for øvrigt se, at skrivebrugen i *S* på visse punkter er forskellig fra den, der har hersket i forlægget. *S* bruger næsten aldrig *y* i betydningen *i*, men enkelte gange forekommer det dog, som *mythben* 42⁴, *yarn* 71², *drykkær* 79¹⁷, *synær* 87²¹, og at

¹ *draghær* — *dræghær* (kun i *K*) og *wrahær* — *wræhær* (ikke i de senere dele af *K*, men svarende til *S* 23⁵, 31²⁸, 33²⁰, 49⁴) har jeg ikke medtaget, da deres forståelse er mindre sikker.

disse skrivemåder går tilbage til forlægget bliver mere end sand-synligt, når vi ser, at der forekommer skrivefejl som *mykæl* for *myælk* 18⁴, *ofthylict* for *ofthyuct* 49¹⁹, som må gå tilbage til skrivning med *y* i forlægget og som netop er læste fejl på grund heraf. Også en anden ældre bogstavbrug finder vi spor af i *uuætæ* for *wætæ* 85²⁰, sml. skrivefejlen *uin* for *win* 21¹, som også må gå tilbage til et *uin*.

Men når vi ser, hvor fuldstændigt skriveren har forandret disse ting, så kun ganske få rester står tilbage, så vil vi blive meget forsigtige også med hensyn til andre ting, og dette er hovedgrunden til, at jeg tilskriver selve skriveren af *S* formen *mar(gh)*.

Til sidst må jeg takke alle, der har bidraget til at fræmme dette arbejde, min trofaste hjælper med korrektoren, docent Johs. Brøndum-Nielsen, overbibliotekarerne Collijn og Lange, bibliotekarerne R. Geete, Sune Hildebrand, Ellen Jørgensen, Kr. Kålund, Carl S. Petersen og Wieselgren, cand. pharm. Poul Hauberg, prof. Marius Hægstad og læge J. Johnsson, foruden adskillige andre, der på forskellig måde har vist deres interesse for arbejdet. Listen over rettelser og tillæg er blevet lang, til dels på grund af min noget vanskelige stilling så fjærnt fra de store biblioteker; meget er dog kun småting, men de større fejl må nødvendigvis rettes for brugen.

TEKSTER

DET
STOCKHOLMSKE HÅNSKRIFT
K 48.

STOCKHOLM SKRIFTHANDLINGSBOK
F. 14

3 ^a	1. Aurum. gull. ¹	27. Lectuca. lectukæ.	
	2. ARGentum. silf.	3 ^b 28. Pulegium. ⁵	
	3. Eupatorium.	29. Viola. violæ.	
	4. Mastix	30. Altea. dialtæ.	
	5. Berberis	31. Cerofolium. kiruæl.	5
	6. Absinthium. malyrt	32. Papauar. ⁶ walmughæ.	
	7. Vrtica ² nætlæ.	33. Eruca. akærkal.	
	8. Abrotanus. ³ hetær abrot.	34. Caulis romana.	
	9. Arthemisia. bynkæ.	35. Aristologia. holyrt.	
10.	Arnoglosa. wæghbrethæ.	36. Malua. ⁵	10
11.	Ruta. ar ⁶ rutæ.	37. Maurella. hælghæbær yrt.	
12.	Apium. mærki.	38. Piper. ær ent frø.	
13.	Feniculum. fenikæl	39. Zinziber. ingefær.	
14.	Petrocilium. pætærceliæ	40. Cuminum. thythæst cumin.	
15.	Celidonia. ⁴	41. Karui. danst cumin	15
16.	Saluia. saluiæ	42. Zeodar. sidyuær. ⁷	
17.	Ysopus. ysop.	43. Anisum. anis.	
18.	Menta. mintæ.	44. Cinamomum. kanel.	
19.	Sinapis. sinvp.	45. Galanga. galiga.	
20.	Pastinaca. moræ.	46. Garifilum. geroforsnaghlæ.	20
21.	Porrus. purløk	47. Piretrum. bætrafn.	
22.	Allium. klofløk.	48. Cardæmomum.	
23.	Cepa. røthløk.	49. Liquiricia. likrizæ.	
24.	Satureia. satheriæ.	50. Cumbeba. cobebæ.	
25.	Rosa. rosæ.	51. Crocus. ⁸ saphran.	25
26.	Lilium. liliæ.	52. Muscus ær muscus.	

¹ Numrene tilf. af udg.; i hdskr. er efter navnene senere sat romertallene i—cxl, således at 76—81 har tallet lxxvi, 82 lxxvii, 146 cxi. ² Stærkt skadet, men utvivlsomt. ³ Noget rettet i forkortelsestegnet. ⁴ Herefter med ung hånd schelyrt. ⁵ Herefter noget udslettet. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ Forkortelsen næppe m. ⁸ o over linien.

53. Nux muscata. muscat.	88. Origanus. kunung
54. Mace. muscat blomæ.	89. Anetum. dill.
55. Balsamus. ær ent træ. ^{4a}	90. Ysopus. ysop.
56. Amra. hwala ¹ scot.	91. Serpillum. kolnæ
5 57. Camphora.	92. Borago. ⁶
58. Mirra. mirræ.	93. Liuisticum. louæstikkæ.
59. Amigdale. mandælkiærne. ²	94. Diptannum. dictani.
60. Aloe.	95. Chorandrium. ⁷
61. Thus. røkæls.	96. Betonica. iorth humlæ.
10 62. Alumen. alun.	97. Portulaca
63. Bacca. lauærbær.	98. Ligustrum
64. Casia.	99. Ostrucium.
65. Spica.	100. Yris. ⁸
66. Costus.	101. Wlgago.
15 67. Salt.	102. Ciperus.
68. Flos eris. kopærrøk.	103. Barocus.
69. Es ustum. grøn færwæ.	104. Verbena. iarn yrt.
70. Pic liquida	105. Dragantea.
71. Bitumen iudaicum.	106. Calamentum. mintæ. ⁹
20 72. Centaurea. ³	107. Sauina.
73. Germandrea. ⁴	108. Calamus. ¹⁰
74. Gaisdus.	109. Castrucium. karsæ.
75. Nitrum. ⁵	110. Enula. ¹¹
	111. Lapacium. skræppæ.
82. Fumus terre	112. Boglosa. ¹²
25 83. Lolium. klintæ.	113. Atriplex. mældæ.
84. Virga pastoris.	114. Camomilla. hwitæ tighæ. ¹³ ^{4a}
85. Asa.	115. Accidula. syræ.
86. Amomum.	116. Marrubium. blindæ nætlæ.
87. Senecyon. scampuni. ^{4b}	117. Peonia. krycæ yrt. ¹⁴

¹ Sål. hdskr. ² madælkiærne hdskr. ³ Ny hd. tilf. aurn. ⁴ Tilf. løy (samme hd. som ³). ⁵ Se note ¹ på forr. side. ⁶ Tilf. med ung hd. boras. ⁷ Tilf. calender (s. hd. som ³). ⁸ Tilf. m. ung hd. gule lilie. ⁹ Tilf. sicut crescit in lapidibus (s. hd. som ³). horse mynte. ¹⁰ Tilf. m. ung hd. calmus. ¹¹ Tilf. m. ung hd. clempanne. ¹² Rasur; m. ung hd. oxetungæ. ¹³ Det danske navn overstreget, og med ung hd. tilf. commelleblome. ¹⁴ Det danske navn overstreget; m. ung hd. tilf. peon.

118. Nigella. dudrækorn.	132. Plumbum. blii. ⁴	
119. Cicuta. othyrt. ¹	133. Sambuca. hyllæ.	
120. Elleborus. thung.	134. Salix. pilæ.	
121. Scamonea.	135. Ramnus. haghun thorn.	
122. Jusquiamus. ² bylnæ.	136. Cipresus. cipræs.	5
123. Tapsia. liusbrand.	137. Vitrum. glar.	
124. Titimallus. brænnæyrt.	138. Mirtus. pors.	
125. Sulphur. brænnæstæn.	139. Rubea. humlæ.	
126. Argentum uiuum. quic- silf.	140. Lolium. klinttæ.	
127. Calx. calkælim.	4* ^b 141. Ligustrium.	10
129. Magnates. ³	142. Ligumen.	
128. Semen nigri papaueris.	143. Sponsa solis. solyrt.	
130. Ferrum. iarn.	144. Terra sigillata.	
131. Ferrugo. iarnruth.	145. Caparis.	
	146. Balaustia. ⁵	15

¹ r ses endnu tildels, t helt borte; umiddelbart efter y m. ung hd. scarn-
tude. ² Det første s mgl. i hdskr. ³ Sål. hdskr.; dærefter m. ung hd. seyl-
sten. ⁴ Eller blu (?), med sen. tilf. u-krølle. ⁵ Dærefter i to linier m. ung
hd. iusquianus bølmefrød — aquilegia ackeley.

100	100
101	101
102	102
103	103
104	104
105	105
106	106
107	107
108	108
109	109
110	110
111	111
112	112
113	113
114	114
115	115
116	116
117	117
118	118
119	119
120	120
121	121
122	122
123	123
124	124
125	125
126	126
127	127
128	128
129	129
130	130
131	131
132	132
133	133
134	134
135	135
136	136
137	137
138	138
139	139
140	140
141	141
142	142
143	143
144	144
145	145
146	146
147	147
148	148
149	149
150	150

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of the President of the United States, from the year 1789 to the present time. The names are given in the order in which they were elected, and the year of their election is given in parentheses.

1789	George Washington
1792	John Adams
1796	Thomas Jefferson
1800	James Madison
1804	James Monroe
1808	James Monroe
1812	James Madison
1816	James Monroe
1820	James Monroe
1824	Andrew Jackson
1828	Andrew Jackson
1832	Andrew Jackson
1836	Andrew Jackson
1840	William Henry Harrison
1844	John Tyler
1848	Franklin Pierce
1852	Franklin Pierce
1856	James Buchanan
1860	Abraham Lincoln
1864	Abraham Lincoln
1868	Ulysses S. Grant
1872	Ulysses S. Grant
1876	Rutherford B. Hayes
1880	Rutherford B. Hayes
1884	James A. Garfield
1888	James A. Garfield
1892	Benjamin Harrison
1896	Benjamin Harrison
1900	William McKinley
1904	Theodore Roosevelt
1908	Theodore Roosevelt
1912	Woodrow Wilson
1916	Woodrow Wilson
1920	Warren G. Harding
1924	Calvin Coolidge
1928	Herbert Hoover
1932	Franklin D. Roosevelt
1936	Franklin D. Roosevelt
1940	Franklin D. Roosevelt
1944	Franklin D. Roosevelt
1948	Dwight D. Eisenhower
1952	Dwight D. Eisenhower
1956	Dwight D. Eisenhower
1960	John F. Kennedy
1964	Lyndon B. Johnson
1968	Richard M. Nixon
1972	Richard M. Nixon
1976	Gerald R. Ford
1980	Jimmy Carter
1984	Ronald Reagan
1988	George H. W. Bush
1992	Bill Clinton
1996	Bill Clinton
2000	George W. Bush
2004	George W. Bush
2008	Barack Obama
2012	Barack Obama
2016	Donald Trump
2020	Donald Trump

1. (K¹, 1, A till. 1).

5 **A**urum. thæt ær gull. oc thæt ær meræ tempræt¹ innæn sinæ naturæ. æn nokæt annæt kyns malm. Oc forthy qwæmær thæt wæl gull. at hiælpæ thæn maghæ thær wanskæs oc mykæt ær kranc. gull styrkær oc them thær kranc hauæ 5 hiartæ.² oc ræddæ æræ innæn thæm. gull styrkær oc thæm. thær æræ kaldæ oc thyrræ. oc kranc hauæ naturæ. hylkæt sarøkæ thær mæth gull hanlæs. thær i kummær æi rætæ. Innæn thæn stath thær³ gull worthær gutæt. ær æftær swa sum frothæ. oc thæt dughær for øghæn wærk. oc for hinnæ 10 yuær øghæn. oc for mykæl wætæ thær til øghæn cummær. oc gull styrkær brar.⁴ oc gømær *the sinær fra skathæ.⁵ thær innæn brar⁴ liggæ.⁶

2. (K¹, 2).

Argentum. thæt ær silf. oc ær kalt innæn sinæ naturæ. oc 15 hauær matælek wætæ. Silfs frothæ dughær thæt samæ. thær gull frothæ. oc tho ær gull frothæ starkær. Silf dughær for vnt kalt bloth oc wat thær ænsæ lim ær.

3. (K¹, 35, N, 15).

Eupatorium. ær het i fyrstæ trappæ oc thyr innæn annæn 20 trappæ. thæt hauær kraft til at thynnæ. oc at rensæ. oc forthy minskær thæt wærk innæn liuær oc løsær hænnæ *harthlæk.⁷ oc latær up thæt thær luct ær. worthæ hænnæ grenæ stampæth mæth swinæ istær. tha hialpær thæt gamlæ

Constantin s. 348, 348, 346.

¹ Mgl. *K. urigt.*; *temperatus Const.* ² *Sml. VII, 783.* ³ thær gentaget, linieskifte. ⁴ brahar *K*, palpebras *Const.* ⁵ Rettet efter *K, A*, nervos eorum servat incolumes *Const.*, thæm fra clathæ *S.* ⁶ Dærefter ii, yngre hånd, sål. også i det følg. ⁷ *K* harthælyk, *S* harklæk.

sar. oc the *thær* wandælic ær at helæ. oc thæt dughær for rithæ⁴ oc for quartan.¹

4. (K¹, 51).

Mastix. ær enkyns glar² *thær* af træ løpær. oc ær thæt
 5 het oc thyrt innæn annæn trappæ. thæt løsær ent kalt
 bloth oc wat. thæt wærmær maghæ. oc gør lustæ at ætæ. oc
 thæt helær byld innæn maghæ. oc innæn liuær. oc innæn
 inyflæ. oc ³fortakær undæ³ hyggælsæ. oc thæt styrkær maghæ
 mæth || gamæl oli af rosæ. worthær thæt oc mæth *kalt⁵ 5*
 10 watn giuæt tha styrkær thæt maghæ. oc minskær yuærwætæs
 wætæ. æn mæth warmt watn dughær thæt ækki.

5. (K¹, 16).

Berberis. kald oc thyr innæn annæn trappæ. thæt slykkær
 thyrt af *hetæ. styrkær liuær. oc kølær⁶ hetæ boldær
 15 of thæt lægs with.

6. (K¹, 3, L, 1, AC, 1, II, 75—92, IV, 6; J I, V, 15, VII,
 5—14, 283—285, 451 [III, 46, VII, 357]).

Absinthium. thæt ær malyrt.⁷ het innæn fyrstæ trappæ⁴ oc
 thyr innæn annan⁸ trappæ.⁷ hwilkæ lund man ætær
 20 hænnæ ællær drikkær tha styrkær hun maghæ. ⁹tho bæst⁴
 of hun siuthæs i waghæ¹⁰ watn. oc skauæs¹¹ sithæn. oc kølæs
 yuær en dagh. fyrræ æn han drikkær thæt.⁹ ¹²thæssæ lund
 ma hun hialpæ markyns syknæth. *thær* man¹³ innæn maghæ
 fangær.¹⁴ oc thæssæ lund æltær hun spolormæ bort.¹² oc
 25 løsær manz quid.⁸ oc dughær for manghæ kyns ilt. *thær* man¹⁵

Constantin s. 346, 354, 364; Macer 3.

⁴ *Linieskifte.* ¹ *Dærefter* iiiii. ² *Mgl. K.* ³⁻⁸ gør genwarthælik *K*; malas cogitationes aufert *Const.* ^{*5} *Sål. K, frigida Const.; S salt.* ^{*6} *Glemt i S, sml. K, Const.* ⁷⁻⁷ *Mgl. L.* ⁸ *Sål. hdskr.* ⁹⁻⁹ *Mgl. AC.* ¹⁰ *rægnh K, J, IV, V, reno L, VII 5, II, pluvie Macer.* ¹¹ *skæræs K, L, II, IV, V, VII, mgl. Macer J.* ¹²⁻¹² *Omvendt orden L.* ¹³ *Sål. L, C, II, manygh K, IV, mgl. A, II, VII.* ¹⁴⁻¹⁴ *Stærkt forkortet AC; L tilf. ok quinnæ bathæ.* ¹⁵ *manygh K, mangæ men L.*

fangær innæn sin qwith.¹⁴ hvn dughær til at pissæ. ¹ Stampær
 man hænnæ mæth ædik oc smør sic mæth tha flyr hanum
 luppæ. oc flughu fly af hænnæ døn.¹ Blændæ man hænnæ
 mæth mærki² oc tempræ. oc giuæn swa vsothæn. tha dughær
 hun for gulæ sot. ⁶oc thæt *helær⁵ liuær. of man latær ⁵
 nardus oc malyrt bathæ sammæn. Blændær man ædik with
 malyrt oc drikkær. tha hialpær thæt niuræ.⁶ Malyrt dughær
 for etær af othyrt oc for etær⁴ thær man fangær af bit. La-
 tær man hunigh with malyrt⁴ tha skærær thæt øghæn thær
 smøræs⁷ mæth. Thæn eem⁴ af sothæn malyrt gørs⁸ frælsær ¹⁰
 saræ øræn thær war⁹ ær innæn. Malyrt ær goth with grønæ
 sar. of hun stampæs oc lægs with. oc hun dughær for clathæ.
 of man thwar sec innæn¹⁰ thæt hun worthær sothæn i.¹⁰ Man
 spir æi a haf thær hænnæ drikkær mæth annæn dryk fyrræ.
⁶ Stampær || man malyrt oc bindær vm¹¹ bolæt anboth mæth ¹⁵
 linæn clut⁴ tha hialpær thæt. ¹²Læggær man malyrt with
 manz sæng.¹³ tha dughær thæt til at fangæ syfn. oc hwar
 svm malyrt lægs innæn clæthæ thæræ skathær møl æi.¹²
¹⁵Stampær man malyrt mæth hunigh tha dughær thæt tungæ
 byld. oc thæn swartæ blanæn¹⁶ vm øghæn.¹⁵ for øræ sang ær ²⁰
 malyrt goth mæth oxæ gallæ. ær manz nyræ hart. læggæ
 malyrt with. Siuthær man malyrt grønæ¹⁷ innæn oli. oc smør
 utæn gen maghæn tha hialpær thæt hænnæ mykæt. Mus
 ætær æi thænnæ bok⁴ thær skriuæs mæth blæk thær¹⁸ mal-
 yrt kummær i.¹⁸ Romæræ gauæ theræ for man¹⁹ malyrt at ²⁵
 drikkæ til hans hælændæ gømslæ oc prisæth thæt meræ æn
 gull ællær silf.

Macer 3.

¹⁴⁻¹⁴ S. forr. s. ¹⁻¹ Mgl. AC. ² ædykæ A urigt. ^{*5} helæ hdskr. ⁶⁻⁶ Mgl. L.
⁷ Første s over linien. ⁴ Linieskifte. ⁸ Gær K, II, IV. ⁹ = IV, wærk K,
 II, J urigt., Macer obstrusas aures si manant sanie, misforstået AC. ¹⁰⁻¹⁰
 hænnæ sooth K, L, II, IV, J. ¹¹ = II, AC, J; K, L, IV tilf. manz.
¹²⁻¹² Mgl. II. ¹³ K, L, J hoos i sin sæng, sml. Macer, men AC, IV, VII
 10 som S. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl. AC. ¹⁶ blanadh IV, livor Macer; urigt. blenæ K,
 L, sml. II, VII, 284, J. ¹⁷ Henført til oli i K, L, II, IV, VII 14.
¹⁸⁻¹⁸ mæth malyrt siuthæs K, L, IV. ¹⁹ = AC, sml. Macer, afvigende K, L,
 II, IV, VII 451.

7. (K¹, 76, A, 64, C, 65, III, 48, IV, 7; V, 34, VII, 280, 367, VIII, 34).

Vrtica. ær nætlæ. hun ær mykæt het. hun dughær for gulæ
 sot. of man stampær hænnæ mæth win oc drikkær. Nætlæ
 5 frø wæld innæn hunugh. thæt dughær for siuknæth innæn
 kuddæ. oc thæt helær gamæl hostæ of man drikkær thæt
 oftæ. oc thæt wrækær burt *kuld¹ af lungæ oc ær got bo-
 læn qwith. for allæ thæssæ ær nætlæ frø got mæth hunugh.
 ællær of man drikkær oftæ grøn nætlæ wos.² Stampær man
 10 salt wit² nætlæ blath. tha ær thæt got til boldæ oc fulæ sar
 oc thæt ær got for tændær oc hundæ bit. oc hær mæth ska-
 pæs kiøt thær burtæ ær af ben. oc thørrær³ allæ skathælic
 wætæ. of nætlæ rot stampæs mæth ædik tha dughær thæt
 for byld innæn milt. oc swa for fotæ bold. ⁵oc allæ sykdom
 15 innæn || manz læth.⁶ oc for allæ thæssæ dughær at siuthæ 6*
 rotæn i oli oc *smøriæ⁷ mæth.⁵ læggær man nætlæ løf ⁸ællær
 os⁸ i næsæ tha bløthær hun. ⁹til bloth at stillæ. tha smør
 anlæt mæth nætlæ os.⁹ for bold innæn rif. oc for sithæ wærk.
 oc for bold innæn lungæ ær nætlæ frø got stampæt innæn
 20 hunugh oc smurth ofna. ¹⁰kal sothæn af grønæ nætlæ gør løsn
 innæn qwith⁴ oc nætlæ os of hun sqwalpræs længi innæn
 mun. tha dughær thæt for bolæn drypæl. Smørælsæ af nætlæ
 dughær oc til at swetæs.

8. (K¹, 4, L, 2, AC, 2, II 93—100, III, 50; VII, 286—288,
 25 452 [V, 14]).

Abrotanus. hetær abrot ¹¹het oc thiurt innæn thrithi trappæ
 oc hænnæ frø ær æn hetær oc ¹¹hun dughær for all
 wærk¹² innæn bryst oc i sinær. of man drikkær thæt thær

Macer 4, 2.

*¹ Sål. AC, III, IV, VII, frigus *Macer*, buld S, V; glemt i K. ² Sål. hdskr. ³ = III, IV; K thørræs; mgl. AC. ⁵⁻⁵ Mgl. K, III, IV. ⁶ articulorum, *Macer*; AC lif. ⁷ smøriæs S, sml. AC. ⁸⁻⁸ succus foliumve *Macer* sml. K, III, IV. ⁹⁻⁹ = AC, anden orden i K, III, IV. ¹⁰ Plads afsat til initial. ⁴ Linieskifte. ¹¹⁻¹¹ Mgl. L., ligesom alle gradsangivelser i flg. ¹² I randen verk med ung hånd.

abrot siuthæs i. oc swa dughær thæt for ængi oc for hostæ.
 oc ¹swa dughær thæt¹ for wærk i lynd. oc of thæt stampæs
 innæn win swa rat oc drikkæs. tha dughær thæt oc for the
 sammæ. oc rensær nættæ. oc hiartæ røtær. oc dughær for
 *wærk² innæn lar. Døn af abrot æltær burt hugormæ. oc ær ⁵
 got for etær. of man hauær thæt drukkit. abrot ær got for
 kaldæ sot³ of man drikkær thæt innæn watn. oc swa of man
 smør ⁵sinæ limmæ⁵ mæth thæn oli abrot ær sothæn i. Drik-
 kær man abrot oftæ. thæt dughær for spolormæ.⁶ Siuthær
 man abrot innæn watn⁴ oc læggær with øghæn wark⁷ thæt ¹⁰
 dughær. ⁸Swa oc of man stampær abrot mæth talgh. oc
⁷ smør mæth.⁹ ||⁸ abrot stampæth mæth ædik. oc drukkæt du-
 ghær thæm thær mykæt mælæ innæn syfn.¹⁰

9. (K¹, 5, L, 3, C 3; A 3, VII, 289—290 [III, 45, V, 13,
 VII, 358]).

15

A rthemesia. thæt ær bynkæ. Drikkær kunæ hænnæ thær
 döt barn hauær. tha kummær¹¹ barn ut af hænnæ.
 thænnæ yrt gør¹² at pissæ. oc løsær sten innæn blæthra. hun
 dughær for gulæ sot of man drikkær hænnæ oftæ mæth win.
¹³of bynkæ stampæs mæth istær oc lægx yuær oxæl.¹⁴ thæt ²⁰
 dughær¹³. ⁹.⁴ of man drikkær bynkæ mæth win. tha ma han
 æi skathæ fangæ af nokær lækdom. ¹⁸oc æi af¹⁵ dyr warthæ
 bitæn. ¹⁵¹⁸ worthær bynkæ stampæth ællær wæld innæn win.⁴
 ællær øl.¹⁶ tha dughær thæt bothæ mæth goth døn oc goth
 thæft *oc¹⁷ for the siuknæth thær sogthæ æræ. oc thæt ²⁵
 styrkær maghæ oc helær hiartæ røtær oc ær nytlict til markt
 annæt⁹.

Macer 2, I.

¹⁻¹ Mgl. K, L, AC, II, III. ^{*2} wær S, sml. K, L, AC, II 94. ³ I randen
 kald sot med ung hånd. ⁵⁻⁵ sik K, L, II, III; AC som S. ⁶ I randen spol-
 worm (?) meget falmet ung hånd. ⁷ Sål. hdskr. ⁸⁻⁸ Mgl. L. ⁹ Punkt tilf.
¹⁰ Slutningen i AC (og Macer) mgl. også i K, L, II, III. ¹¹ AC som her,
 K, VII gar; afvigende L. ¹² dughær for K, urigt. ¹³⁻¹³ Mgl. C. ¹⁴ I ran-
 den oxel med ung hånd. ¹⁵⁻¹⁵ diurbt K, VII, men Macer stemmer nærmest
 med S; resten af stykket mgl. L. ⁴ Linieskifte. ¹⁶ = AC, sml. Macer musto;
 K, urigt. oli. ^{*17} oc mgl. S.

10. (K¹, 6, L, 4, AC, 4, N, 1, II, 101—107, III, 54; VII, 291—93, 453—54, C, 50 [V, 16, VII, 405]).

Arnoglosa oc¹ plantago. thæt ær wæghæbrethæ. ²hun ær kald innæn fyrstæ trappæ. thyr innæn annæn trappæ.²
 5 hun thyrær sar thær mykæl wætæ hauæ. oc rensær thæn fylsnæ oc thæn rætæ i sar ær. of hun tempræs mæth hunugh⁴ oc lægs a saar. Siwthær³ man hænnæ ænsæ kal mæth salt.⁵ oc ædik oc ætær tha dughær thæt. for mykit lōs buc. cum-mær gryn til tha ⁶bætrær thæt.⁶ ⁷Stampær man wæghæ-
 10 brethæ oc læggær ⁸a tha stillær thæt bloth.⁸ stampær man hænnæ⁹ mæth clar af æg. tha dughær thæt storlic thæt thær brænt ær. Lægiæs hun oc with hundæbit. tha dughær thæt. Siuthær man hænnæ ænzæ kal. oc ætær thæt ær got || for ^{7*}
 watn sot. oc swa for ængi. oc brotfællinggæ. **¶** Squalpær
 15 man hænnæ os innæn mun. tha dughær thæt for allæ fulæ sarøkæ i mun. **¶** hænnæ os ¹⁰ær oc goth for ilt innæn^{*11} øræn oc for thæn illæ eld. hun¹⁰ ær oc goth for alkyns byld oc hetnæ innæn øghæn ¹²thær mæth hænnæ worthæ smurthæ.¹²
¶ of hun knusæs oc lægs with tangiorth thær bolæn ær oc
 20 full¹³ mæth bloth.¹⁴ tha dughær thæt mykæt for tan wærk.¹⁵
¶ Drikkær man hænnæ. tha dughær hun for wærk¹⁶ innæn blæthræ oc innæn niuræ. **¶** thæt ær oc en mindræ wæghbrethæ. thær ær længræ. oc dughær alt thæt sammæ. thær thæn annæn. oc hun ær goth with boldæ thær hos næsæ ællær
 25 øghæn worthær. of hun lægx with ¹⁷mæth blōt ull. vm ni daghæ særnyt.¹⁷ **¶** thwær man¹⁸ qwith mæth hænnæ la os. tha ær thæt got for mykæl wærk innæn qwith. oc hænnæ os æltær bort spolorm ¹⁹af qwith.¹⁹ **¶** Stampær man hænnæ

Macer 6.

¹ Bedre ællær, smlg. AC, K, II. ² Mgl. L. ⁴ Linieskifte. ³ i over linien. ⁵ Herefter udraderet oc ætær. ⁶⁻⁶ ær thæt bætræ K, L, AC, III; II forkortet. ⁷ Her begynder N. ⁸⁻⁸ with bloth run. tha stæmmæs thæt K, L, II, III, sml. N. ⁹⁻⁹ = AC; tempræs thæt K (hon) N, II, III. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. N, II, III. ^{*11} øghæn oc tilf. S urigt., smlg. K, III, Macer. ¹²⁻¹² Mgl. K, L, N, II, III, VII. ¹³ Sål. N, III, VII, Macer; Kurigt. fuul, mgl. AC. ¹⁴ Herefter et rødt §-tegn udraderet. ¹⁵ M. ung hd. for tanuerck i randen. ¹⁶ Sål. hdskr. ¹⁷⁻¹⁷ = K, L, misforstået i N, C; udel. A, II, III, VII 293, 453. ¹⁸ sin tilf. K, N, III, VII. ¹⁹⁻¹⁹ Udel. K, N, III, VII.

with gamælt swinæ istær. tha dughær thæt harthæ boldæ oc storæ of the smøræs thær mæth. ¶ thæn thær hauær¹ en rithæ. quartane hetær.¹ ²drikkær han² os af thænnæ mindræ wæghbrethæ twa timæ foræ⁴ tha fangær han gothæ hialp. ¶ fangær man³ wærk innæn fotær³ af mykæl gang tha hialpær ⁵wæghbrethæ tempræth mæth ædik.⁵ ¶ temprær man wæghbrethæ frø mæth thæt win. thær gorth ær af the winbær thær gen sol æræ thiurthæ ællær with eld. tha dughær thæt markyns siukdom. thær innæn blæthræ worthær.^{5, 6} ||

8 11. (K¹, 68, AC, 52; VII, 366, VIII, 32 [III, 42, V, 17, 10 VII, 39, 275, II, 186]).

Ruta. rutæ ær thør oc het innæn thrithi trappæ. hun dughær maghæ. of hun drikkæs oftæ. oc hun menær lustæ til quinnæ oc spækær hostæ. ¶ Siuthær man hænnæ i watn oc ædik. tha dughær thæt for vrith⁷ i qwith oc thæt hial- ¹⁵pær lungæ oc bryst. oc thæt dughær⁸ wærk innæn rit. ællær innæn sithæ. ællær lar. oc for rithæ sot⁹ ⁴of man drikkær hænnæ ællær siuthær grøn innæn¹⁰ oli. oc qwekær mæth swa lat. fyrræ æn rithæn takær man. oc thæt ær got for boldæ innæn iniulfuæ.¹¹ of man drikkær hænnæ. ætær man ²⁰rutæ ¹²ra swa grøn.¹² tha dughær thæt *myrk¹³ øghæn. oc hun forkummær barn byrth. ¶ Blændær man sammæn rutæ os. mæth fænikæl os. oc honsæ gallæ oc hunugh oc smør oftæ øghæn thær mæth. tha lysær thæt manz øghæn.¹⁴ ¶ Latær man sammæn rutæ os oc ædik⁴ oc oli af rosæ. thæt ²⁵dughær ¹⁵mykæt for¹⁵ huwæth wærk. ¶ of man giutær¹⁶ rutæ os innæn næsæ røf¹⁷. tha stillær¹⁸ thæt bloth ryn.

Macer 6, 7.

¹⁻¹ omtrent = C, quartanæ K, A, N, III. ²⁻² = AC, N; drikkæ K, III.
⁴ Linieskifte. ³⁻³ = AC, fotæ sot K, N, III, VII. ⁵⁻⁵ Udel. VII; III har i stedet en historie. ⁶ Nederst bl. 7^v står signaturen xvi^{9*}. ⁷ Sål. hdskr. ⁸ for tilf. K, AC, VII, VIII. ⁹ = AC, sml. K. ¹⁰ in hdskr. ¹¹ Sål. hdskr.
¹²⁻¹² = cruda recens Macer, ra udel. K, swa grøn udel. AC. ¹³⁻¹³ Sål. K, AC, caligine Macer, mykæt S. ¹⁴ I randen klarer øgen, ung hd. ¹⁵⁻¹⁵ for mykel K.
¹⁶ Herefter rot, straks udstreget. ¹⁷ thyrlæ K. ¹⁸ stæmmær K.

5 **ƿ** Drikkær man rutæ os. ællær ætær hænnæ ra. tha ma etær
 hanum æi skathæ. ¹oc thæt kænnæ wæslæ. ²forthy thighær
 the skulæ withær hugormæ bæriæs ⁴tha ætæ the fyrræ af
 rutæ ¹. **ƿ** Siuthær man rutæ innæn oli. æthæ lit smør. tha
 5 dughær thæt for bolnæ koddæ. oc annæn byld for innæn
 *oc siukdomæ. ³

12. (K¹, 7, L, 5, AC, 5, N, 2, III, 73; V, 35,
 VII, 487—488 [II, 185]).

10 **A** ⁵pium. ⁵mærki. thæt ær het oc thyrt innæn thrithi trappæ.
⁶hun dughær siuk liuær. oc draghær fram nættæ. ⁷
 mærkæ frø thæt gør hæftæ. **ƿ** Galienus sighær at the kunær
⁸mæth bœrn æræ. oc æræ wanæ til mærkæ. ⁸at theræ bœrn
 utæn twiuæl fangæ boldæ oc fulæ sar. ⁹**ƿ** oc forthy forbiuthæ
 lækær kunær thær mæth bœrn æræ. oc the || thær giuæ bœrn ^{8*}
 15 at di at ætæ mærkæ at barnæt worthær æi usniælt ¹⁰. ⁹Stampæ
 hwetæ ¹¹brøth krummæ mæth mærki ⁴oc læggi um nat a.
 thæt ær got for øghnæ wærk. oc thæt ær got for spinæ
 boldæ. ¹²oc mærki thæt ær got for bolæn maghæ. oc for
 wæthær oc etær. oc all siuknæth innæn maghæ. oc æltær
 20 thæt bort mæth swet. mærki gør at pissæ. oc mæst af røtæren
 siuthæs. oc drikkæs sothæt. oc mærki frø dughær æn mæst
 thær til. ¹²mærki dughær for etær oc orm styng. ællær dyræ
 bit. of man drikkær hænnæ. oc for hostæ. oc hænnæ frø
 dughær æn meræ. ætær man oftæ mærki ra tha fangær man
 25 sin rættæ lyt. Blændæ man mærki os mæth watn. oc drikkær
 fyrræ æn rithæn kummær tha hialpær thæt. Blændær man oc
¹³ædik oc ¹³watn mæth mærki os. oc drikkær. tha dughær
 thæt for mykæl løsn. Stampær man fænikæl with mærki. oc

Macer 7, 8; Constantin s. 379.

¹⁻¹ = AC, Macer; udel. K. ² Herefter rødt §-tegn, udraderet. ⁴ Linie-
 skifte. ⁵⁻³ oc tilf. efter AC; K man. ⁵ Punkt usikkert. ⁶ Herfra til usniælt
 efter Const. ⁷ Punkt tilf., linieskifte. ⁸⁻⁸ = AC, anderledes K, L, N,
 III, VII. ⁹⁻⁹ Mgl. i K, L, N, III, VII; AC udelader den sidste sætning.
¹⁰ insipiens Const. ¹¹ = AC, L, N, III, VII; KB urigt. wat. ¹²⁻¹² Macer;
 udel. K, L, N, III, VII. ¹³⁻¹³ Mgl. L.

drikkær thæn os. thæt dughær for watn sot. oc bolæn liuær.
oc bolæn milt. Gør man *plastær¹ af mærki mæth hvitæ af
æg² oc læggær oftæ with² thæt dughær bothæ til sar oc boldæ.

13. (K¹, 38, A, 27, C, 23, III, 75; V, 19, VIII, 29).

Feniculum. fænikæl thæt ær³ thyr³ oc het³ innæn annæn 5
trappæ. Drikkær man fænikæl os oc win sammæn. thæt
dughær for alt etær. fænikæl rot stampæth oc osæn blandæth
mæth hunugh hialpær øghæn af alt myrk⁵. of the smøriæs
oftæ thær mæth. takær man grønt fænikæl frø. oc stampær.
oc thyrrær mæth sol thæn os thær af cummær. thæt dughær 10
for alskyns siuknæth innæn øghæn. oc fænikæl os dræpær
9 orm innæn øræn. fe-||nikæl rot sothæn innæn biug soth. du-
ghær for siuknæth i niuræ. Drikkær man fænikæl os oc win.
thæt dughær for throtnæ limmæ af watn sot oc swa dughær
thæt. oc for etær bit. oc for lungæ sot⁴ oc for siuk liuær. 15
oc swa giuær thæt fostærmøthær mykæl mælk⁶. fænikæl rot
sothæn innæn win ællær watn oc drukkæn ær goth for sot
i blæthræ⁴ oc rensær manz nættæ. Drikkær man hænnæ
mæth win. thæt hialpær for wæmæls. ⁷oc mæth watn⁴ for
hetmæ i maghæ.⁷ Siuthær man fænikil *rot⁸ innæn win. thæt 20
dughær for wærk innæn manz anbutth of thæt qwekæs
thær mæth. ⁹ællær mæth smørælsæ gørth thær af⁹. tæmpræ
fænikæl rot mæth ædik thæt dughær oc for hwarkyns bold.¹⁰
fænikæl frø tempæræth mæth win oc drukkæt gør lust til
quinnæ.¹¹ oc swa dughær thæt oc for sithæ wærk. ællær of 25
man drikkær thæt watn hun siuthæs innæn. hugormæ thæghær
the ællæs tha ætæ the fænikæl. oc worthæ ungæ. oc forthy
ma thæt dughæ gamælt folc mykæt.

Macer 8, 17.

¹ S har plaff med streg gm. sidste f. ²⁻² = Macer (og delvis AC), mgl. K, L, III, VII (N²). ³⁻³ = C; K, A og Macer omvendt orden. ⁵ skæmæl K, III, VIII. ⁴ Linieskifte. ⁶ Måske niælk. ⁷⁻⁷ = Macer; mgl. K, AC, III, VIII. ⁸⁻⁸ Sæl. K, AC, III, VIII, Macer; rat S. ⁹⁻⁹ = AC, Macer; mgl. K, III, VIII. ¹⁰ Rettet til bøld, senere blæk. ¹¹ I randen quinne m. ung hd.

14. (K¹, 60, A, 51, C, 47 [72], II, 27; VII, 430; V, 31 [III, 44]).

Petrocilium. pætærcilæ thæt ær het oc thyrt innæn thri-
thi trappæ. Stampær man thæt oc læggær a blænæ thæt
5 ær got. oc hænnæ frø gør at pissæ oc løsær wæthær oc
*und¹ blæst⁴ oc thæt dughær for watn sot. oc for rithæ. oc
for wærk innæn niuræ. oc for wærk innæn blæthræ⁴ oc ren-
sær liuær oc sar. oc pætærcilæ cummær oc vt döt barn
af qwith.

- 10 15. (K¹, 21, A, 18, C, 16, III, 76, VII, 418; V, 42 [VII, 403]).

Celidonia. surgurinæ². thighær hun standær i blostær tha
skal man || hænnæ os siuthæ mæth hunugh innæn kopær 9^{*}
kar mæth litæl eld⁴ til all frothæn ær auæ. oc thæt worthær
15 thyct ænzæ hunugh.³ smøriæs øghæn thær mæth oftæ. tha
dughær ænctæ meræ myrk øghæn. Stampæs hænnæ rot
mæth ædik⁵ tha ær thæt got for gulæ sot. of man drikkær
thæt mæth hwit win. oc hun ær goth for tan wærk. of hun
knusæs⁶. oc lægs with tan giørth. stampær man hænnæ blath
20 mæth win. oc læggær with tha dughær thæt for smittæ.

16. (K¹, 70, A, 56, C, 58, II, 31—33; VII, 433, 79, II, 187 [III, 41, V, 20]).

Saluia. saluæ hun dughær manz liuær. worthær hun
stampæth. oc lagth with tha dughær thæt for etær ful
25 bit. ⁷Læg stampæth saluia ofna sar thær mykæt bløthær.
tha stillæs blothæt⁷. Drikkær man *la⁸ saluia os mæth win.
tha dughær thæt for gamæl hostæ. oc for sithæ wærk.⁹

Constantin s. 379; Macer 52, 24.

*¹ Sål. K, AC, II; utæn S. ⁴ Linieskifte. ² Sål. S for surgunnæ; K, III tilf. ællær brænyrt. ³ Punkt tilf., linieskifte. ⁵ Sål. også flere hdskr. af Macer (aceto for det rigtige anetho). ⁶ støtæs K, III, VII; stampes AC. ⁷⁻⁷ = Macer, AC; mgl. K, II. ⁸ Sål. K, Macer (tepidus), ra S, AC, II. ⁹ Punkt tilf., linieskifte.

¹Fangæ mæn ællær kunær mykæl klathæ a theræ fang.¹ tha ær thær til got thæt win thær saluia siuthæs i. of thæt qwekis thær mæth. ²oc har swartnæ of the thwas i hænnæ os.²

17. (S, 90, K¹, 79, A, 31, C, 27; VII, 507, VIII, 10, III, 43, V, 36, [VII, 82; 1201]).

5

Ysopus. ysop. ær *het oc³ thyr innæn thrithi trappæ. Siuthær man sammæn fikæ thyrræ oc hunugh. oc ysop. oc drikkær. tha dughær thæt for hostæ. oc for allæ siuknæth innæn lungæ. Ysop dughær oc for hesæ. ⁵of man waghlar⁶ hænnæ innæn sinæ gomæ.⁵ of man drikkær ysop. tha dughær ¹⁰thæt for spolormæ. oc thæt sammæ dughær for hostæ. allæ thæssæ dughær ysop stampæth sma⁷ mæth hunugh. Stampær man ysop grøn. mæth⁸ twa lotæ af ædik. oc thrithing af hunugh⁴ oc drikkær thæt. tha løsær thæt buc oc latær thu karsæ til⁴ tha løsær thæt⁹ æn meræ. of man drikkær ¹⁵thæt grønt ællær thiurt. Stampæs hun mæth fikæ oc nitro. tha gør hun faghær lyt. Oc ysop dughær oc bolæn milt. oc for watn sot. of hun siuthæs og lægs ofna. Drikkær man ¹⁰ysop || mæth win. tha slakær¹⁰ thæt hiartæ røtær. thær thandæ æræ oc all bold for innæn skathælic gangær burt. of man ²⁰thwar tændær mæth ædik thær ysop siuthæs i tha ær thæt got for tan wærk. Siuthær man ysop oc latær innæn manz øræ ¹¹ællær næsæ røf.¹¹ thæt ær got for mykæl wærk innæn øræ. of oli af rosæ blandæs with ¹²oc latæs innæn øræn.¹²

18. (K¹, 52, A, 39, C, 33; V, 41, VII, 365, VIII, 30 [III, 62]). ²⁵

Menta. mintæ. ær thyr oc het innæn annæn trappæ. af hænnæ dryk smæltær mat i maghæ. oc styrkær maghæ ⁴

Macer 24, 45, 47.

¹⁻¹ = *Macer*, sml. *K*, *AC*, *II*. ²⁻² *Mgl. II*, misforstået *V*, 433. ³⁻³ *mgl.*, se *90*, *K*. ⁴ *Linieskifte*. ⁵⁻⁵ *Mgl. 90*. ⁶ = *versata Macer*, valkar *VII*, *VIII*; holder *AC*, wællær med fejlmærke *K*. ⁷ = *90* (*Macer pulvis*), *mgl. K*, *AC*. ⁸ *oximæl* (= *Macer*) thæt ær tilf. *90*. ⁹ *Rettet med øpr. hånd fra thæn*. ¹⁰ = *90*, slagner *C*, relaxat *Macer*: jfr. *KA*. ¹¹⁻¹¹ = *AC*; rigtigt i *90* (= *Macer*); udel. *K*; i randen øre m. ung *hd*. ¹²⁻¹² = *90*, *Macer*, *AC*; *mgl. K*.

oc menær at spi. oc æltær bort spolormæ. mintæ hialpær
 koddæ for marskyns siuknæth. of the qwekæs mæth thæt
 watn. thær mintæ siuthæs innæn. Stampær man mintæ oc
 læggær with spinæ. tha løsær thæt *miælk brænd i¹ spinæ.
 5 mintæ os bland mæth hunugh oc droppæth innæn øræ. ær
 got for øræn wærk. oc sarøkæ a tungæ *flyr² of hun nithæs
 oftæ³ mæth mintæ. ⁵Drikkær kunæ mintæ mæth sapæ.⁶
 tha skyndær hun barnbyrth.⁵ mintæ stampæth mæth salt. ⁷oc
 lagth with⁷ dughær til hundæ bit. mintæ blandæth mæth
 10 ædik. hialpær for bloth ryn. mintæ latær æi sma ostæ rotnæ.
 thær thær mæth worthæ thoghnæ.

19. (K¹, 71, A, 54, C, 56, II, 114—124, IV, 4; J, 18, VII,
 456—460, 227, VIII, 31 [III, 29, V, 23]).

Sinapis. sinup ær het oc thyr innæn fiærthæ trappæ⁴ oc
 15 hænnæ frø ⁸hauær en starkær kraft.⁸ Sinup gør man⁹
 hwast wit. oc løsær buk. brytær sten oc rensær nættæ.¹⁰
 Stampæ sinup mæth lat watn. oc hwærf for innæn gomæn
¹¹gen sol¹¹ tha rensær thæt houæth mæth nysæn. ætær man
 sinup tha styrkær thæt maghæ. oc lætær sukkælsæ. Sinup
 20 stampæth mæth ædik helær hugormæ bit. ¹²of thæt lægs
 thær ofna.¹² Sinup brænnær manz huth⁴ oc gør¹³ dil.¹⁴ thær
 goth ær with øghæn. oc houæth. oc lungæ || oc maghæ. oc 10
 hostæ. oc wærk ¹⁵innæn blæthræ. oc innæn lar¹⁵. oc with
 boldæ innæn milt.¹⁶ oc liuær. oc with manghæ¹⁷ gamlæ siuk-
 25 næth.¹⁶ Swa ær oc of man stampær sinupæ frø. oc *crum-
 mæ¹⁸ af hwit hwetæbroth. Swa at sinupæ frø waræ twa

Macer 47, 35.

*-1 brend miolk i VIII, VII, miælk brændæ K, sml. concretum lac
 Macer; mykæl brænd i S, AC. *2 fyr S, linieskifte; i randen øre med ung hd.
³ = AC, Macer; mgl. K. ⁴ Linieskifte. ⁵⁻⁶ Mgl. AC. ⁶ sapa Macer, K.
 urigt. soppæ. ⁷⁻⁷ = AC, Macer; mgl. K. ⁸⁻⁸ = AC; fjærnere fra Macer:
 ær æn hetær K, J, II, IV, VII. ⁹ = AC, IV, J; mgl. K, II. ¹⁰ Punkt tilf.,
 linieskifte. ¹¹⁻¹¹ og ¹²⁻¹² = AC, Macer; mgl. K, J, II, IV. ¹³ man tilf. K,
 AC, II, IV. ¹⁴ ustio, Macer, dul K, AC, II urigt.; wiis (!) IV. ¹⁵ = AC,
 Macer; omvendt K, II, IV. ¹⁶⁻¹⁶ Mgl. AC. ¹⁷ = flere Macer-hdskr. multis;
 urigt. maghæ K, II, IV. *18 cummæ, S.

lotæ. oc ¹hwetæ krummæ¹ thrithing. thær til skal man latae thyrræ fikæ. oc hunugh. oc ædik. oc e thys meræ thæræ ær with af fikæ oc hunugh⁴ oc mindræ af krummæ. ²swa myklæ² bætræ worthær thæt. Thættæ ær oftæ prouæt. tho skal man æi læggæ thæt with hwar siukdom. ³num with myklæ oc ⁶storæ siukdom.⁸ Læggær man sinupæ frø oc røtær innæn most⁴ swa at thæt fangær kraft af sinupæn. tha ær thæn dryk helsum. thæt dughær manz qwærki. oc maghæ oc øghæn. oc marskyns wærk innæn howæth. ⁵af sinupæ frø gøres oli. thær mykæt dughæ lynd. oc sinæ wærk. ⁶⁵os af ⁷grøn oc ¹⁰mør⁷ sinup. ⁸of man ætær thæt thyrt⁴ tha dughær thæt for tanwærk.⁸ of mæn¹¹ ætær sinupæ frø⁴ tha linær thæt manz røst. Sinupæ røk dughær myket brotfællæng. Stampæ man sinup⁹ mæth fikæ. oc læggær ofna¹⁰ rakat¹¹ hovæth. tha dughær thæt for gælnæ.¹² ællær of man smør oftæ hans¹³ ¹⁵føtær thær mæth. Stampæs sinupæ frø mæth thæt thær smøruct ær. ¹⁴oc smørs a skurf oftæ tha hiælpær thæt.¹⁴ Stampæ man sinup oc ædik samæn. tha rensær thæt lik-wærthinggæ sar. * of¹⁵ of thæt smøriæs thær mæth. Ætær man sinup fyrræ æn rithæ takær man⁴ tha dughær thæt for rithæ.¹⁶ ²⁰

20. (K¹, 6I, III, 77; A, 48, C, 44, J, s. 12³⁻¹¹, VII, 489, II, 10-12, V, 39).

¹¹ **P**astinaca.¹⁷ thæt ær moræ.¹⁶ ⁴hænnæ røtær. oc hænnæ frø æræ gothæ. Siuthæ man moræ¹⁸ røtær¹⁹ || innæn win mæth lit hvnugh oc drikkær. thæt ær got for²⁰ siuk milt. oc ²⁵

Macer 35, 37.

¹⁻¹ breth (o: brøth) K, II, IV; sml. AC. ²⁻² = AC; thæs K, J, II, IV. ³⁻³ = AC, Macer; mgl. K, II, IV. ⁴ Linieskifte. ⁵ Plads til §-tegn. ⁶ Punkt tilf., linieskifte. ⁷⁻⁷ = AC; K omvendt; misforst. i IV. ⁸⁻⁸ = AC; K omvendt. ⁹ = AC, Macer; synups frø K, J, II, IV. ¹⁰ = AC, Macer; ny tilf. K, J, II, IV. ¹¹ Sål. hdskr. ¹² houæth giæld K, J, II, IV. ¹³ sinæ K, AC, J, II, IV. ¹⁴⁻¹⁴ = AC, Macer; tha dughær thæt for skurf K, J, II, IV. ¹⁵ oc S. ¹⁶ Punkt tilf. ¹⁷ Fra Pastinaca er trukket en streg til blad-foden, hvor med hånd fra o. 1550 står brekkanne rod. ¹⁸ = AC; hænnæ K, J, III, VII. ¹⁹ Dærefter oc hænnæ (gentaget fra forr. linie), straks udstreget. ²⁰⁻²⁰ = III, VII; omvendt K.

siuk liuær.²⁰ oc lyndæ wærk. Siuthær man moræ røtær¹ in-
næn miælk. oc ætær ællær drikkær thæn soth⁴ han dughær
thæm thær ængi hauær. oc ær goth for løs buc.² Moræ
rot hængd um hals ær goth for bolnæ koddæ.² Thæn thær
5 moræ ætær. ællær bær ofna sic. hanum mughæ æi hugormæ
skathæ. of man ætær mykæt af moræ. tha fangær man ³lust
til quinnæ.³ of man smør tændær mæth moræ rot. tha linæs
tan wærk oftæ.⁵ Drikkær man moræ os. tha ær thæt got for
scorpions styng. æn stampær man moræ mæth hunugh oc
10 læggær with qwith⁶ thær *dighær⁷ ær. tha hiælpær thæt.
Ingi røtær fothæ batær⁸ æn moræ røtær.

21. (K¹, 62, II, 13—24, VII, 427; A, 47, C, 43, V, 58
[III, 28, VII, 226]).

15 P orrus. purløk ær goth. til lækidom purløk os ær thæm
goth ⁹at drikkæ⁹ thær bloth spittæ.¹⁰ ællær for næthæn
ut lataæ. takær man purløkæ frø oc røkælsæ *miæl¹¹ oc litæt
mirræ. oc stampær alt sammæn. oc drikkær thæt dughær oc
thæm thær bloth rinddær af qwith.¹² Stampær man purløk
mæth win. oc drikkær⁴ thæt løsær buk. æn stampær man
20 thæt mæth hunugh⁴ ¹³oc læggær with boldæ. tha hialpær
thæt.¹³ Blandær man purløk os mæth biogsoth¹⁴. oc drikkær.
thæt dughær howæth⁴ oc lungæ. oc bryst. oc røst. of man
siuthær howæthæn¹⁵ af ¹⁶løk thær hwitæ æræ innæn watn.¹⁰
oc latær burt fyrstæ watn. oc latær annæt watn a oc siuthær.
25 thæt ær got harth qwith *of¹⁷ man drikkær thæt. Stampær
man purløk mæth win oc drikkær thæt hæftær løs buk.

Macer 37, 13.

²⁰⁻²⁰ Se forr. s. ¹ = AC, VIII; mgl. K, III. ² Linieskifte, punkt mgl.,
plads til §-tegn. ³⁻³ = AC, III; quinnæ lyst K, VII. ⁴ Linieskifte. ⁵ = Macer;
mgl. K, AC, J, II, III. ⁶ = AC, J, II, III; houæth K urigt. ⁷ dihæghær
S, med ændring i første h. ⁸ Sål. hdskr.; foran ordet tilf. K, II, III, J man.
⁹⁻⁹ = AC; mgl. K, II, VII. ¹⁰ I randen med ung hånd bot spøtte. ¹¹ miælk
hdskr., sml. K, VII, Macer (thuris farina). ¹² I randen med ung hånd blood
soet. ¹³⁻¹³ = AC, VII; tha ær thæt got for byld K, II. ¹⁴ = II, VII,
Macer; K urigt. hunugh. ¹⁵ w noget rettet. ¹⁶⁻¹⁶ = Macer; purløks hoffwidh
II, honum i watn VII, løkæn K. ¹⁷ oc hdskr.

Giuær man purlök mæth *uuin¹ oc drikkæ thæn thær skad ær af hugorm. tha hialpær thæt. oc swa for hwart etær² thot
 11* man || læggær thæt ofna saræt. of thæt gøres ænzæ plastær mæth hunugh.² ³[Stampær man purlök mæth win oc drikkær thæt hæftær løs buk].³ Drikkær man purlök os oc quinnæ 5 miælk sammæn bland. thæt dughær for gamæl hostæ. oc for *manghæ⁵ kyns lungæ syknæth. Blandær man getæ gallæ⁶ mæth purlök os *thæt dughær for wærk i øræ. Blandær man twa lotæ af purlök os⁷ oc thrithing af hunugh. oc latær lat innæn næsæ røf.⁸ ællær innæn øræ tha dughær thæt for 10 mykæl huwæth wærk. Drikkær man purlök os mæth win. tha dughær ænktæ meræ. for lyndæ wærk.⁹ Læggær man stampæth purlök with ben brut. tha helær thæt skot. oc linær thæt thær hart ær.¹⁰ ¹¹latær man salt with purlök tha helær thæt oc *lykær¹² skot¹³ grønt sar.¹¹ of man ætær ra purlök. 15 thæt ær got for drukkæn skap. oc gør quinnæ lust. oc bløtær harth buk.

22. (K¹, 8, L, 6, AC, 7, N, 3; II, 108—113, VII, 455, V, 57, [III, 26, VII, 80, 225]).

A^{llium}. kloflök. thæt ær het oc thiurt innæn fiærthæ trappæ. Smør man sec mæth kloflök ællær ætær hænnæ⁴ tha 20 helær thæt hugormæ bit. oc scorpions styng. allæ skathælæk ormæ fly for kloflök døn. Siuthær man kloflök mæth oli. tha ær thæn smørælsæ goth for allæ etær *fullæ¹⁴ bit. ¹⁵Thæt thær sundær worthær knusæt. helæs oc mæth thæt sammæ.¹⁵ Siuthær man kloflök mæth hunugh⁴ oc drikkær. thæt hiæl- 25

Macer 13, 5.

*¹ unin *hdskr.* urigt., *jfr.* 128, *sml.* K, II, VII, *Macer.* ²⁻² Samme tekst ligger bagved VII; K *anderledes*, *mgl.* AC, II. ³⁻³ Urigtig gentaget fra s. 20 linie 17. ⁴ *Linieskifte.* *⁵ Eller marghæ, *hdskr.* maghæ. ⁶ = A, VII, *Macer* (felle); K *urigt.* watlæ. *⁷ Mangler i S, se K, AC, VII, *Macer.* ⁸ thyrlæ K. ⁹ I randen med ung hånd lende werck. ¹⁰ Punkt tilf., *linieskifte.* ¹¹⁻¹¹ *Mgl.* AC, VII. ¹² linær S *urigt.*; K lækær, II heler (*Macer* claudit). ¹³ *Hdskr.* har punkt, *linieskifte.* *¹⁴ fulæ S, full N, *sml.* AC, ful K, *mgl.* L. ¹⁵⁻¹⁵ = AC; *afvig.* K, N, VII; *mgl.* L; *herefter tilf.* K, L, N, VII; oc for boldæ ællær wære i blæthræ.

pær for lungæ sot. oc swa of man ætær klofløk oftæ.¹
² Giuæs klofløk mæth centaurea³ en yrt⁴ thæm thær hauæ
 watn sot.⁵ tha thyrrær thæt theræ myklæ watn thær the hauæ
 innæn thæm.² klofløk mæth win drukkæt gør løsn. oc swa
 5 dughær thæt oc for gulæ sot.⁶ ⁷ Siuthær man klofløk mæth
 bønæ oc smør thynninggæ mæth tha ær thæt got for howæth
 wærk.⁷ ⁸ Stampæ gasæ istær with klofløk. oc giut thæt ||
 innæn øræ. tha dughær thæt mykæt øræn wærk. Worthær 12
 klofløk sothæn. tha hialpær han for hostæ. oc wrækær bort
 10 sukkælsæ.⁹ oc thæt gør skær røst bathæ¹⁰ sothæt oc rat.¹¹
 oc tho meræ of man ætær thæt oftæ sothæt. Siuthær man
 klofløk innæn grøt oc ætær thæt hialpær for hald. Stampær
 man klofløk mæth swinæ istær ¹² oc læggær a byld⁴ thæt
 dughær for stor byld.¹² hwa sum fastandæ¹³ ætær klofløk⁴
 15 hanum skathær æi dryk af ukænd watn. of man cummær i
 ukænd stath.

23. (K¹, 22, L, 8, A, 17, C, 15; II, 52—54, VII, 442^a,
 V, 56 [III, 27]).

²⁰ Cēpa. røthløk thæt ær uni. oc hun ær thæm goth thær
 hauæ kald oc wat naturæ.¹⁴ oc hun ær goth i maghæ.
 oc gør thæn faghær lyt thær hænnæ ser.¹⁵ hwa sum hænnæ
 ætær fastand^{13, 4} ællær drikkær. tha fangær han thæn dagh
 ængin wærk. vniløk¹⁵ gør at souæ. oc gør oc løsn. thæm
 thær hænnæ ætæ. oc uni¹⁶ hialpær thæt thær af hund wor-
 25 thær bit. of hun stampæs mæth hunugh ællær ædik. oc læg-
 gæs with vm¹⁷ thre daghæ. Stampær man salt oc uni¹⁶

Macer 5, 33.

¹ = AC, Macer; K, L, N har i stedet mæth ædikæ. ²⁻² = AC, afvig.
 K, L, N, VII; II begynder først herefter. ³ u tilf. af skriveren over linien.
⁴ Linieskifte. ⁵ I randen med ung hånd Wand Soth. ⁶ Ligeså Gule Soedt.
⁷⁻⁷ Mgl. L. ⁸ Plads til §-tegn. ⁹ = VII, Macer (suspiria); synkæls K, A,
 siukleik N, sml. L, C. ¹⁰ Eller bothæ, rettet i andet bogstav. ¹¹ Rettet af
 skriveren fra wat. ¹²⁻¹² = Macer (stor = non modicos), afvig. K, L, AC, N,
¹³ Sål. hdskr. ¹⁴ Her ender L. ¹⁵ = conspexerit Macer; faar K, ædæ AC, II.
¹⁶ cipul K, sml. II, VII, V. ¹⁷ i A, VII; mgl. K, II.

sammæn. thæt ær got for hugormæ bit. Vni¹ oc kunæ miælk
sammæn blændæ æltæ oftæ burt mykæl wærk af øræn. Drik-
kær man vni¹ os mæth watn. thæt ær them got thær brath-
likæ mistæ theræ mal. Draghær man up i sin næsæ vni¹
os. tha wrækær thæt ut af houæth skathælic wætæ. ²thæt 5
thær harthæ solæ af sco ællær harthæ hosæ hauæ knusæt a
fotær. thær foræ ær vni¹ os gothær mæth honsæ istær oftæ
smurth.² *Thwær man sinæ tændær fast um morwæn mæth
cipul oos. tha faar han aldrigh⁵ tanwærk.⁸ ætær man vni¹
mæth broth thæt dughær sar mun oc bolæn. Siuthær man ¹⁰
oli mæth vni⁴ ællær smør. oc ætær. thæt dughær for bloth
sot.⁶ Thwær man ⁷houæth thær sum bart ær af har.⁷ mæth
¹²vni¹ os oftæ. || tha fangær han thæræ faghært har. vni¹ æræ
gothæ for und døn af mun. oc the takæ burt lethæ. vni¹ os
dughær for myrk øghæn. bland mæth hunugh. Blændæs ¹⁵
thæt mæth ædik. tha rensær thæt smittæ. of the worthæ oftæ
thær mæth wættæ.

24. (K¹, 72, A, 55, C, 57; VII, 1200, V, 27).

Satureia. satheriæ. ær mykæt het oc mykæt⁸ thyr. hun dughær
til at pissæ. hun cummær ut döt barn og rensær kunær ²⁰
for innæn. Thyrrær man sathæri oc stampær sma. oc blændær
with sothæt hunugh oc ætær. ællær mæth win oc drikkær
thæt dughær for bryst wærk.⁹ mæth lat win ær thæt got for
writh i qwith. ¹⁰of man drikkær thæt mykæt. Gælnæ for
biuthæ syfn.¹⁰ Sathæri gør man mykæt at souæ. of man ²⁵
siuthær hænnæ innæn ædik. oc qwekær howæth with. kunæ
mæth barnæ scal withær se sathæri. at hun mistær æi sint
barn. drikkær man sathæri mæth win ællær ætær innæn æg.
thæt ær got for wæmælsæ. of man drikkær sathæri mykæt

Macer 33, 23.

¹ cipul K. ²⁻² = AC; K anderledes; mgl. II, VII. ³⁻³ Mgl. i S, tilf. efter K, AC, VII (VII tillægger then daghin urigt. sml. Macer). ⁴ Linieskifte. ⁵ æi K, VII. ⁶ I randen med ung hånd pro fluxu sanguinis. ⁷⁻⁷ skallæt houæth K, II, VII; forkortet i AC. ⁸ Mgl. K, AC; Macer minus. ⁹ I randen med ung hånd brist. ¹⁰ = Macer; misforstået i AC, mgl. K.

tha gør thæt quinnæ lust. oc æn myklæ meræ. of win oc hunugh oc pipær cummær thær til.

25. (K¹, 69, AC, 53; II, 69—73, VII, 449, V, 21, VIII, 6, [III, 39, VII, 27, 511]).

- 5 **R**osa. rosæ. thyr oc kalt¹ innæn fystæ¹ trappæ. ²hwar sum thæn illæ eld cummær. oc stampær man rosæ oc læggær a. tha dughær thæt.² ³hauær maghæ ællær hiartæ mykæl hetmæ. tha dughær oc thæt. at rosæ stampæs oc lægs with.³ Rosæ oc win sammæn stampæth⁵ oc drukkæt^{5 4} *thæt⁶
 10 dughær for mykæl løsn. ⁷allæ øghæn smørælsæ sculæ flæstæ os *af⁸ rosæ hauæ. Thørrær man rosæ oc stampær sma. tha dughær thæt sar mun. oc swa || oc of hunugh blandæs with. 13 Stampæs grøn rosæ^{4 9} oc lægs with.⁹ tha dughær hun for alkyns hetnæ. ællær oc mæth hunugh of hun drikkæs.¹⁰ Hwa
 15 sum bistokkæ wætær mæth rosæ os. tha fly bir æi. oc lætæs miælk with. tha ær thæt bætræ. thæt thær etær kop scathær. thæt helær rosæ. Stampær man rosæ oc salt samæn⁴ oc læggæ a oxæl¹¹ thæt dughær thot thæt¹² ær gamælt.¹³
¹⁴kunæ ma oc rensæs mæth rosæ os. *sothæn mæth salt.
 20 Drikkær¹⁵ man thæt tha for worthær *scathælic buld¹⁶ for innæn. oc thæt dughær for bloth sot. Rosæ oc salt sammæn stampæth oc a lagth dughær for hundz bit. Haldær man rosæ os innæn mun. thæt ær got with tændær. Stampær man rosæ mæth hunugh *oc¹⁷ smør øghæn mæth. tha
 25 gør thæt øghæn¹⁸ wæl at se.

Macer 23, 21, 50.

¹ Sål. hdskr. ²⁻² = AC, afvig. K, mgl. II, VII. ⁴ Linieskifte. ³⁻³ Mgl. AC., forkortet II, VII. ⁵⁻⁵ = AC, mgl. K. ^{*6} thær hdskr. ⁷ Plads til §-tegn. ^{*8} æf hdskr. ⁹⁻⁹ = AC, Macer superaddita, mgl. K. ¹⁰ Herfra sprunget over til Macer 50, Barrocos, sml. Kap. 103. ¹¹ Sml. K. ¹² Nl. oxæl. ¹³ I randen med ung hånd i fem linier oxel — bloso^t — hunde b^t — tender — øgen. ¹⁴ Punkt tilføjet, linieskifte. ^{*15} Sål. K, AC og Macer; Sothæn mæth salt drikkær S; II, VII mgl. ^{*16} Sål. K, II, VII, inflatio Macer; scathælict bloth S, AC. ¹⁷ oc mgl. S. ¹⁸ = Macer, AC; mgl. K, II, VII.

26. (K¹, 48, A, 33, C, 28 [III, 36, VIII, 234 bis]).

Lilium. thæt ær liliæ. Stampær man ¹thæt howæth thær a
 liliæ rot *ær^{2,1} mæth oli af oliuæ. tha ær thæt got til
 thæt thær worthær brænt af eld. of thæt lægs ofna. Siuthær³
 man liliæ blath oc læggær a. *thæt⁵ ær got ⁶with sinær oc
 brændæ limmæ. oc thæt dughær⁶ for hugormæ bit.⁷ Stam-
 pær man lili howæth. oc siuthær mæth win oc læggær with
 the illæ naghla. thær a foter up risæ. vm thre daghæ. ⁸oc
 løsæ æi fyrræ thæt dughær⁸. Siuthær man thæt mæth oli.
 ællær swinæ istær. oc smør a thæt thær brænt ær. oc æi ¹⁰
 woxær har a. tha dughær thæt til har waxt.⁹ Drikkær man
 lili mæth win. thæt rensær skathælict bloth ut af manz qwith.
 oc bætrær for milt. Blændær man os af lili blath mæth hu-
 nugh oc ædik. oc læggær a. thæt dughær the sinær thær
 13* hugnæ æræ.¹² tho || sculæ fæm lotæ af osæn wæræ. oc twa af ¹⁵
 hunugh oc ædik. ¹⁰oc swa siuthæs.¹⁰ Oc ingti ær bætræ at
 thyrræ sar. oc til gamlæ arr. ¹⁰howæth af¹⁰ lili rot sothæn.
 oc blændæth mæth oli thær mæth wox ær gorth. thæt du-
 ghær for rynki innæn anlætæ oc alkyns smittæ.

27. (K¹, 49, A, 34, C, 29; III, 63; VII, 25).

20

Lectuca. lætukæ¹¹. hun ær mykæt kald. oc mykæt wat.¹²
 Lætær man hænnæ tha dughær hun for mykæl hætmae.
 hun dughær maghæ. oc gør at souæ. oc løsær qwith. mæst
 dughær hun. of hun ær sothæn. Lætukæ frø ær got for
 undæ drømæ. Drikkær man lectukæ mæth win. thæt ær got ²⁵
 for løs qwith. ætær fostær mothær oftæ lætukæ. tha fangær
 hun mykæl miælk.¹² The thær ithælic ætæ lætukæ. the fangæ
 myrk øghæn.

Macer 22, 20.

¹⁻¹ = AC, *Macer*; liliæ root *K*. *² ær *mgl. S*. ³ = *Macer* (elixis);
K *urigt.* stampær. *⁵ thær *hdskr.* ⁶⁻⁶ = AC, *Macer*; *mgl. K*. ⁷ oc for
 liuær *tilf. K, urigt.* ⁸⁻⁸ = AC, *Macer*; *mgl. K*. ⁹ *Sål. hdskr.* ¹⁰⁻¹⁰ = AC,
Macer; *mgl. K*. ¹¹ *Nappe lædukæ.* ¹² *Punkt tilf.*

28. (K¹, 63, A, 49, C, 45; III, 51, VII, 74 [V, 49]).

Pulegium. thyr oc het innæn thrithi trappæ. of kunæ mæth
barnæ takær oftæ af hænnæ⁴ tha ma hun döt barn fanga.¹
Drikkær man hænnæ mæth lat win. tha draghær hun vt the
5 skin thær vm barn æræ i mothærs qwith.² æræ the skin
længær innan³ æn naturæn kræuær. tha fanghær kunæ thær
af sin døth *ællær mykæl wærk ok siukdom⁵. Stampæ
hænnæ mæth salt oc blænd hvnugh. tha dughær thæt the
limmæ krupnæ⁷ æræ. worthær hun mæth hunugh stampæth⁴
10 oc swa ætæn ællær drukkæn. tha dughær hun bryst. for thæt
thær ænzæ lim ær innæn manz bryst. Drikkær man hænnæ
mæth win. tha dughær hun for etær bit. oc for ent unt
bloth thyr⁸ oc kalt. of thæn thær siuk ær⁴ wanskæs brathæ-
lic. antiggæ af rithæ⁹. ællær af mykæl bloth ryn. ællær an-
15 dræ lundæ. tha skal thænnæ yrt stampæs mæth stark¹⁰ ædik.
oc latæ til hans næsæ. oc af || thæn døn ma thæn thær 14
liggær bætræ fangæ. worthær hun thyrth oc stampæth sma.
tha fæstær hun løsæ tan giorthæ.¹¹ Lægs hun with fotæ
sykdom¹² ællær annæn bold. tha ær hun goth mæth la
20 polæntæ. ¹³ællæ stampæ win oc pollegium sammæn foræ
wisnæ limmær. oc læg withær tha hialpær thæt.¹³ Stampæs
hun mæth salt oc lægs utæn a. tha dughær hun milt. of
man thwas ¹⁴oftæ af thæt thær hun siuthæs innæn.¹⁴ thæt
dughær for klathæ.¹⁵ Drikkær man hænnæ mæth lat win.
25 tha dughær hun for hostæ. oc swa gør hun oc mykæt¹⁶ at
pissæ. ¹⁷oc mer of hun siuthæs innæn win ællær oli. oc
stampæth with.¹⁷ worthær hænnæ rot stampæth. oc lagth

Macer 16.

⁴ Linieskifte. ¹ Sål. hdskr. ² thet hetir secundina pa lathino tilf. III.
³ Sål. opr., senere rettet til innæ eller innæn. ⁴⁻⁵ Tilføjet efter K, III, VII,
Macer; mgl. S, AC. ⁷ Sål. hdskr. ⁸ = AC (Macer nigram coleram); K thiukt.
⁹ = AC (Macer vim febris); siucdom K, III. ¹⁰ = AC (Macer valido); suur K.
Hele stykket nærmere besl. med Macer end i K. ¹¹ Punkt tilf., linieskifte. I
randen med ung hånd ten werck. ¹² = AC (Macer podagram); byld K, III.
¹³⁻¹³ = AC, Macer; mgl. K, III. ¹⁴⁻¹⁴ = AC; i hænnæ soth K, III. ¹⁵ I ran-
den med ung hånd klade. ¹⁶ = AC, III; mgl. K. ¹⁷⁻¹⁷ = AC (sml. Macer); mgl. K.

innæn surt win. ællær ædikæ tha dughær thæt storlic for hwærkyns boldæ. Drikkæs hun mæth win. tha dughær thæt for etær. oc swa gør hun lustæ til quinnæ. oc swa ær hun goth with lungæ oc liuær. oc swa giuær thæt fostær mothær mykæl¹ mialk.² Stampæs hun grøn mæth hunugh. oc lægs 5 with. tha dughær hun for hundæ bit. ællær of hun drikkæs mæth win.³

29. (K¹, 78; A, 63, C, 64, III, 40).

Uiola. violæ. hun ær wat oc kald innæn fyrstæ trappæ. hun ær thrinnæ kyns. oc hwar theræ ma kœnnæs af 10 sint blostær. for thy summæ blostær æræ brunæ. Summæ hwitæ. Summæ swartæ. oc allæ hauæ the muxæn en *kraft⁵ innæn lækædom. Thæt hialpæ the thær bræn⁶ ær af eld. of the stampæs oc læggæs up a. hauær man huwæth thyngsæl⁴ 7 ællær of mykæt æt⁷. oc drikkær violæ. thæt hialpær. 15 violæ dughær for hugormæ mæth døn at enæ ællær⁸ of man hauær siæppæl a howæth af hænnæ. ællær of man drikkær hænnæ os. violæ⁹ thær hauær brunt blostær. dughær 14* brotsælling || oc hælst bœrn. of man drikkær hænnæ mæth watn¹⁰. Stampæ violæ røtær mæth mirræ oc siuth. oc læg 20 with øghæn vm nat. thær mykæl hetmæ hauæ. thæt hiælpær. Stampæs violæ blath mæth hunugh oc smør *a¹¹ boldæ a howæth thæt dughær. latæs ædik til uiolæ tha helær thæt hwærkyns sarøkæ of thæt lægs ofnæ. Siuthæs violæ. tha dughær hun for byld. oc¹² thæt qwekæs thær mæth lat 25 Læggia violæ knusæth¹⁴ with blæghn. thæt dughær. Stampæs uiolæ rot oc blændæs mæth ædik oc¹⁵ drikkis. tha hialpær thæt*¹⁶ ællæ of¹⁵ thæt lægs utæn ofnæ. oc swa du-

Macer 16, 40.

¹ = AC; diær K. ² i tilskrevet over linien af den opr. skriver. ³ tha dughær thæt tilf. K. ⁴ skaft hdskr. ⁵ Sål. hdskr. ⁶ Linieskifte. ⁷⁻⁷ af drik ællær af mat K, III. ⁸ Mgl. K. ⁹ = AC, violæ mgl. K, som urigt. henfører foreg. sætning til det følg. ¹⁰ af aa tilf. K (amne Macer). ¹¹ æ hdskr. ¹² Sål. S, K. ¹³ tepida Macer; mgl. K. ¹⁴ støt K. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl. K. ¹⁶ Her skal vist, efter Macer, tilføjes milt.

ghur¹ hun oc fotæ bold. Drikkær man uiolæ. tha dughær
 hun het maghæ oc thyr. Drikkær *man² mæth rent a watn
 uiolæ³ yrt. ællær³ blostær. ællær os tha hialpær thæt lungæ.
 oc blötæ rif⁵ ⁶for siuknæth⁶ thær cummær af ent⁷ thyr
 5 bloth^{4,8} oli af uiolæ ænzæ⁹ rosæ hialpær for bōrnæ hostæ⁴
 oc for siukælsæ¹⁰. oc thæt ær got for markyns ilt. Gytæs
 thæt innæn øræ. tha dughær thæt for øræ *sang¹¹ oc for
 øræ wærk. oc thæt dughær for alkyns¹² hetmæ innæn
 houæth. oc thæt kōlær softælic¹³ licomæ. oc gōr syfn. oc
 10 thæt dughær for spolormæ of man drikkær hænnæ ællær
 smørs mæth hænnæ. oc thæt ær got for enkyns ænzæ skial
 innæn¹⁴ howæth. haldær man hwitæ violæ rot innæn mun.
¹⁵oc swælhæ¹ in. ¹⁵ællær hænnæ os⁴ tha stæthær¹⁶ thæt bloth
 innæn sar. thær mykæt rindær. Oc thæt sammæ dughær oc
 15 likræzsæ.

30. (K¹, 9, A. 24, C, 20, N, 4, III, 78).

Altea. dialtiæ¹⁷. worthær hænnæ¹⁸ blostær sothæt innæn
 A watn oc win. tha rensær thæt sar. takær man dialtæ
 blostær oc stampær mæth win. oc læggær with manz ||
 20 baklot¹⁹ thær *wærk ær²⁰ innæn tha hialpær thæt. ²¹oc 15
 thæt thær knusæt ær.²¹ Siuthær man hænnæ rot. oc stampær
 sithæn mæth swinæ istær. thæt helær byld oc ²²andræ
 wærkæ²³. og swa hialpær hun²² sinær. oc swa brytær hun⁴
 ællær sprethær hartha²⁴ boldæ. allæ thæssæ hialpæs mæth
 25 sothæn dialte. of limmæ qwekis oftæ mæth hænnæ la. Siuthæ

Macer 40, 9.

¹ Sål. hdskr. *² man mgl. S. ³⁻⁸ = *Macer*; mgl. K. ⁵ mollibus costis *Macer*. ⁶⁻⁶ Mgl. K. ⁷ het oc tilf. K, vist rigtigt. ⁸ Plads til §-tegn. ⁹ = *Macer* sicut; ællær af K. ⁴ Linieskifte. ¹⁰ = K, suspiria *Macer*. *¹¹ Sål. rigt. K (sonitum *Macer*) soth S, AC. ¹² k med opr. hånd rettet fra h. ¹³ = K, leniter *Macer*. ¹⁴ Således skal der vist læses i S. ¹⁵⁻¹⁵ = AC; mgl. K. ¹⁶ = sistere *Macer*; stærkær K. ¹⁷ Mgl. K. ¹⁸ gres ælla tilf. III. ¹⁹ = AC, III, *Macer* anum; halslot K, halsprota N. *²⁰ wrækær S, men sml. AC, K, III. ²¹⁻²¹ = *Macer*, C (forvansket); mgl. K, A, N, III. ²²⁻²² = AC, *Macer*; mgl. K, N, III. ²³ matricis tilf. *Macer*. ²⁴ Sål. hdskr.

man hænnæ røtær mæth win. tha dughæ the for bloth sot.
 oc thæt cummær ut barnæ skin. oc thæt dughær for sten
 innæn blæthræ. ¹oc for ymærstæ ²siuknæth innæn blæthræ. ¹
³worthær dialte frø stampæth mæth ædik. oc oli ⁵withær
 lat. ⁵ tha takær thæn smørælsæ lethæ smittæ. ⁸ Siuthær man 5
 dialte. mæth twa lotæ watn ⁴ oc thrithing win. oc drikkær.
 thæt dughær for etær. ⁸ ⁶worthær hun sothæn oc stampæth
 mæth hunugh. tha fyllær thæt holæ sar of thæt lægs oftæ a.
 oc swa bløtær han hint thær hart ær. oc linær ⁷thæt thær
 stiuær ⁷. ⁸ ⁶ Siuthær man dialte blath innæn oli. oc læggær 10
 with ⁴ tha dughær thæt for alkyns ⁹etær ful bit ⁹. oc thæt
 thær brænt ær.

31. (K¹, 23, A, 19, C, 17; II, 184, III, 79, V, 24,
 VII, 364, VIII, 27).

Cerofolium. kiruæl hun ær mykæt het oc thyr. worthær 15
 hun stampæth mæth hunugh. ¹⁰oc a lagth ¹⁰. tha hial-
 pær hun for ¹¹en byld ¹¹ cancær. Drikkær man kiruæl mæth
 win. tha ær thæt got for sithæ wærk. of thær latæs hunugh
 til. Drikkær man kiruæl mæth watn. oc litæt win thæt du-
 ghær for und hunskæ sammæn ¹² wrakæn ¹⁸ innæn mun. 20
 Siuthæs hun i oli. oc smøris mæth. tha hialpær hun for
 kuld. Stampæs hun mæth stark ædik oc drikkæs ¹⁴ thæt du-
 15* ghær for spolormæ. || **¶** Drikkær man hænnæ mæth win. tha
 gær hun at pissæ. oc rensær kunæ siuknæth. **¶** Blænd sam-
 mæn nyt wox. ¹⁵ oc gamælt istær. oc kiruæl. ¹⁶oc læg with ¹⁶ 25
 thæt dughær for bolnæ øræn. ⁴ oc for hwærkyns *boldæ ¹⁷. of
 thæt lægs oftæ with. ætær man hænnæ mæth stark ¹⁸ ædik.

Macer 9, 27.

¹⁻¹ Mgl. K, N, III. ² variis Macer, mgl. AC. ³⁻³ Mgl. AC. ⁵⁻⁵ jungito
 Macer; mgl. K, N, III. ⁴ Linieskifte. ⁶ Plads til §-tegn. ⁷⁻⁷ þat sem stirt
 er N, stynt K, III. ⁸ Punkt tilf., linieskifte. ⁹⁻⁹ = C(A); etærbit K, III.
¹⁰⁻¹⁰ = AC; mgl. K. ¹¹⁻¹¹ een siuknæt ther hedher AC; mgl. K. ¹² samn
 S, mgl. K. ¹³ dragen AC. ¹⁴ s over æ, linieskifte. ¹⁵ virgine cera Macer.
¹⁶⁻¹⁶ Mgl. K. *¹⁷ Sål. K (tumores Macer), bloth S. ¹⁸ valido Macer; mgl. K.

tha dughær thæt lōs qwith. oc for wæmælsæ. of man drikkær kiruæl os.¹ oc læggær thæt tempræth ofna manz wand² owæn with. tha lukæs³ up allæ the wæghæ⁴ thær nættæ skal faræ ut at. of barns halsben gangær af læth tha scal
 5 houæth oftæ ⁵qwekis oc⁵ *thwas⁶ mæth thæn yrt la. oc bindæs til thynningæ. ⁷e til ænnæ⁷. of hun ær sothæn fyrræ.

32. (K¹, 64; A, 50, C, 46, II, 25—26, V, 22, VII, 429, [S, 128; III, 30]).

Papauar⁸. walmughæ. kald oc thyr.¹⁶ hun ær thrinnæ lund.
 10 en hauær hwit blostær. oc annæn rōth. oc thrithi ær minst. oc wæxær innæn akræ. oc hauær bleklic brunt blostær. ⁹thæt ær bæst. thær hwit hauær blostær⁹. **Þ** Thighær howæthin æræ mōræ tha stingæ man rōf a howæthæn. oc lataæ af lōpæ miælkin innæn skethæ. ¹⁰oc gōmæt¹⁰. oc thæt
 15 ær nyt til markyns. **Σ** ¹¹Summæ knusæ howæthæn. oc takær osæn. oc thyræ giæn sol¹¹. **Σ** af thæn thær brunt blostær hauær gōrs oli af hænnæ frō. ¹²æilitæt¹³ thær man gōr¹² at souæ. oc glath innæn thæft. **Σ** oc thæn thær rōt hauær blostær. gōr oc syfn. swa sum the andræ. siuthær man wal-
 20 mughæ. oc qwekær anlæt mæth lat. tha gōr thæt syfn. of dōth ær æi¹⁴ at cūmmæn. ¹⁵ællær of man drikræn¹⁵. **Þ** Drikkær man thæn brunæ walmughæ os. mæth win. tha gōr hun haft. **Σ** oc swa bindær hun oc thæn siuknæth⁴ thær kunær hauæ innæn bloth ryn.¹⁶ ¹⁷drikkær man thæt. tha dughær
 25 thæt siufn¹⁷. **Σ** oc thæt spækær hostæ. **Σ** En pænnings wæt skal man af thættæ frō takæ. worthær thæt meræ.¹⁸ || tha 16
 ma man dōth af fangæ. Stampæ man walmughæ blath⁴ oc

Macer 27, 32.

¹ Herfra mgl. AC. ² anboth K, pecten Macer. ³ latæs K. ⁴ Linie-
 skifte. ⁵⁻⁶ Mgl. K, Macer. ⁶ thwa S. ⁷⁻⁷ et fronti Macer, oc til anlæt K
 (annat III). ⁸ Sål. S. ⁹⁻⁹ = AC, Macer; mgl. K. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. K. ¹¹⁻¹¹ =
 Macer, mgl. K. ¹²⁻¹² thæt gōr man K. ¹³ non modicum Macer. ¹⁴ = V,
 Macer; mgl. urigt. K. ¹⁵⁻¹⁵ = Macer; udel. K. ¹⁶ Punkt tilf. ¹⁷⁻¹⁷ = AC,
 Macer; udel. K, II. ¹⁸ Nederst på siden signaturen xvii⁹.

læggi with. tha hialpær thæt mykæt bolnæ qwærki. oc swa
 dughær thæt oc for hin illæ eld. hwilkæ lund man ær wrthæn
 hes. af kuld. sang¹. dryk. mat. ællær af hetmæ. tha fangær
 han bætræ mæth thænnæ lækidom. Thæn hwitæ walmughæ
 ær *langt² bætræ æn the andræ twa. Innæn thæn timæ ³miælk 5
 ær innæn hænnæ howæth³ tha scal mangæ howæth sammæn
 sankæ. oc siuthæ thæm innæn watn thær thrithing ær hu-
 nugh. oc siuthæ thæt e til thæt thiukkæs ænzæ hunugh. oc
 swa ma thæt gômæs til markyns tharwæ. ⁵thæghær man
 thæt takær. tha gør thæt⁵ syfn. oc æltær burt hostæ. oc ær 10
 goth for mykæl *løsn⁶. oc for hesæ. ⁷of man gør lækædom af
 hænnæ möræ howæth. swa sum saght ær. tha scal⁷ oli af
 rosæ latæs mæth oc smöræ howæth thær mæth. oc tha
 gangær burt all wærk. oc thæt gør at souæ. oc latæs thær
 til saphran. oc giutær innæn øræ. tha dughær thæt for øræ 15
 wærk. Latær man quinnæ miælk ⁸mæth thænnæ yrt oc sa-
 phran⁸ oc læggi with skab a fætær. tha hialpær thæt. Latær
 man thættæ for næthæn innæn manz baklot⁹ ⁴tha gør thæt
 syfn. oc of man dønær thæt at enæ. tha gør thæt oc syfn.

33. (K¹, 36, A, 26, C, 22; III, 65). 20

Eruca. akærkal matælic het oc thyr. thæt smæltær mat i
 maghæ oc thæt gør at pissæ. ¹⁰of man ætær ællær drik-
 kær thæt. man¹¹ ætær thæt mykæt nytlæct¹⁰. thæt wrækær
 burt hostæ. worthær thæt mæth hunugh ælt. tha rensær thæt
 manz huth af smittæ. oc gør anlæt rent. worthær hænnæ rot 25
 sothæn. oc sithæn sma stampæth oc lagth with brotæn ben.
 tha ¹²cummær thæt the brutnæ ben ut¹². worthær ¹³hænnæ
 16* frø¹³ stampæt mæth win. oc drukkæt tha dughær || thæt for

Macer 32, 31.

¹ = *Macer*; mgl. *K*. *² *Sål. K* (longe *Macer*), luct *S*. ³⁻³ = *Macer*
 lacte fluunt; hænnæ howæth ær möræ *K*. ⁵⁻⁵ sumpta facit *Macer*; Thæt gør
K. *⁶ syfn *S*. ⁷⁻⁷ = *Macer. forkortet i K*. ⁸⁻⁸ = *Macer*; til *K*. ⁹ bak *K*
 på rasur. ⁴ *Linieskifte*. ¹⁰⁻¹⁰ = *AC, III*; mgl. *K*. ¹¹ *Macer pueris, III*
 sma barn. ¹²⁻¹² = *Macer, III*; bitæs thæt *K*. ¹³⁻¹³ = *Macer*; hun *K*.

hwarkyns wathælict¹ hug. worthær hun stampæth *mæth²
 oxæ gallæ. oc smurth up a. tha *rensær³ thæt swartæ
 smittæ. worthær hun mæth win fastælic⁵ drukkæn. tha hær-
 thær hun man til at tholæ bardaghæ.⁶ Latæs hun til solæ⁷
 5 oc ætæs. tha gør hun syfn⁸. oc hænnæ frø thæt sammæ
¹⁶worthær hun ætæn ællær drukkæn. tha gør hun mykæl lust
 til quinnæ. Blandæs læktukæ oc mæth hænnæ. ⁹oc ætæs¹⁰
 swa⁹. thæt ær ¹¹mykæt helsumt.¹¹

34. (K¹, 24, III, 80 [VIII, 3]).

10 **C**aulis romana¹². thæt helær grønæ sar oc swa gamlæ oc
 cancær. tho scal man fyrræ thwa thæt mæth rinnændæ
 watn. ællær lat win. oc sithæn tysæ um dagh stampæ hænnæ
 raa. oc læggæ with. ¹⁸Blandær man biugmiæl⁴ oc kal. oc
 coriandrum. oc lit salt. oc stampæ alt samæn. thæt dughær
 15 mykæt for siuknæth¹⁴. oc thæt ær got for wærk innæn lithæ.
 oc for ymærstæ boldæ¹³. kal dughær oc for wærk innæn
 sinær. hwa sum hænnæ warmæ os oftæ takær. worthæ bœrn
 oftæ thwaghnæ mæth thænnæ¹⁵ os. tha dughær thæt mykæt
 til theræ hælændæ.¹⁶ hwa sum ætær grøn kal ithælic. thæt
 20 skærær ¹⁷hans øghæn af myrk¹⁷. oc thæt gør kunær miælk.
 oc *rensær¹⁸ quinnæ af theræ bloth ryn. oc gør mat i ma-
 ghæ at smæltæ. worthær hun mykæt sothæn. tha bindær
 hun buk. ær hun lit sothæn. tha dughær hun til løsn. oc
 hun ær goth for bolæn milt. oc ¹⁹hænnæ frø¹⁹ cummær ut
 25 dœt barn. Siuthær man kal innæn gamælt win. oc stampær

Macer 31, 36.

¹ pestiferos *Macer*. *² mæth *mgl. S.* *³ rensæ *S.* ⁵ largius *Macer*.
⁶ verbera *Macer*. ⁷ condituris *Macer*. ⁸ = *K, III s. 101*²⁸; fejlæsning i
Macer (soporem for saporem), *sml. III s. 101*²¹. ⁹⁻⁹ *Mgl. K.* ¹⁰ s over det
 andet æ, linieskifte. ¹¹⁻¹¹ swa mykæt helsumær *K, III.* ¹² romana *S, K,*
III, misforståelse af Macers tekst, hvor ordet hører til lingua. ¹³⁻¹³ = *Macer;*
mgl. K, III. ⁴ Linieskifte. ¹⁴ I randen med ung hånd verk y ley og sener.
¹⁵ Sål. vist *S, men rettet ved t, hac Macer; hænnæ K, III.* ¹⁶ Plads til
 §-tegn. ¹⁷⁻¹⁷ myrkæ (*III mykyt*) øghn *K, III.* ¹⁸ rensæ *S.* ¹⁹⁻¹⁹ = *K,*
Macer; mgl. III.

man. oc latær with oli af rosæ. thæt dughær for rithæ. of
 man læggær thæt a maghæ. ællær annæn lim. thær hetmæ
 hauær ⁵Stampæs thænnæ kal oc alun uscoræt¹. oc ædik ||
 17 allæ sammæn længgi oc wal. *Thæt ær² got for likwær-
 thingæ sot. oc fleræ andræ *smittæ³. of the smøriæs thær ⁵
 mæth oftæ. ⁵Oc thæt dughær the har thær ⁶burt flytæ⁶.
 oc thæt dughær for bolnæ ⁷skræplingæ sot⁷. oc for manskyns
 siuknæth innæn manz anbuth. oc dughær thæt meræ. of
 sothnæ bønæ stampæs with. Stampæs *kals askæ⁸ mæth
 gamælt istær ^{9,10}oc lægs with^{10,4} tha dughær thæt for ga- ¹⁰
 mæl sithæ wærk oc⁹ lar wærk¹¹. ⁵Stampæs kalæ frø mæth
 ædik. oc drikkæs^{12,9} tha cummær thæt ut ¹³ormæ oc ska-
 thælict¹³ af manz qwith. Brænnær man thyrræ kalrøtær til
 askæ. oc ¹⁴lyftær drypæl thær mæth up.¹⁴ thæt dughær.
 knusæ grøn kal mællæ sinæ tændær. oc swælghæ osæn in. ¹⁵
 thæt hiælpær for hes røst. Kalæ os in gotæn at næsæ ær
 goth howæth. oc rænsær thæt. Hwa sum ætær ra kal. han
 worthær trøst¹⁵ drukkæn.¹⁷ Hwa sum kalrot draghær up af
 iorth¹⁸. oc latær hænnæ sithæn æi cummæ aftær til iorth
 num hængær um hals. tha wrækær thæt burt all siukknæth ²⁰
 thær drypæl fangær.

35. (K¹, 10, L, 7; AC, 6, J, 2, II, 51, III, 74, VII, 441
 [V, 53]).

Aristologia. holyrt. hun ær thrinnæ kyns. oc æræ allæ ¹⁹thyrræ
 A innæn fyrstæ trappæ. oc het innæn annæn trappæ¹⁹. ²⁵
 fyrstæ hauær lang rot. oc hetær forthy lang. annæn hauær

Macer 36, 41.

¹ non scissum *Macer*, with skorith III, mgl. K. *² Thær S. *³ mittæ
 hdskr. ⁵ Plads til §-tegn. ⁶⁻⁸ fluentes *Macer*, af fallæ K, III. ⁷⁻⁷ testes
Macer koddæ K, III. *⁸ Sål. K, III, *Macer*; kal S. ⁹ Hul i pergam.
 för skrivningen. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. K, III. ⁴ Linieskifte. ¹¹ I randen med ung hånd
 syde oc lar verk. ¹² s skrevet over æ. ¹³⁻¹³ ondæ ormæ oc skathælikæ K
 (sml. III), animalia noxia *Macer*. ¹⁴⁻¹⁴ uvam relevat jacentem *Macer*. ¹⁵ Sål.
 S, K; vix *Macer*, sent III. ¹⁷ Herfra mgl. III. ¹⁸ Senere rettet til iorth.
¹⁹⁻¹⁹ = AC, *Macer*; h. i førstæ tr. oc th. i annæn K.

siwol rot. oc hetær siwol. oc thrithi hetær *clemetis¹. Thæn
 siwol holyrt drikkis hun mæth win. tha dughær hwn for
²etær fullæ bit. oc swa for² etær. Oc cummær ut fra kunær
 thæt skin thær *barnæt³ liggær innæn. holyrt dughær for
 5 ængi. oc for hostæ. oc for sithæ wærk. of hun drikkis mæth
 a watn. ⁵oc for hwarkyns wærk. of hun stampæs oc lægs
 with. worthær hun mæth hunugh stampæth⁶ tha rensær hwn
 sar. oc fyllær sar. hun løsær byld a milt. oc sithæ wærk. of
 hun ⁷[stampæs oc lægs with oc]⁷ drikkæs mæth || watn⁵. oc 17⁴
 10 swa dughær hun for ill⁸ rithæ. ⁵oc swa mæst for ængi⁵. oc
 for fotæ sot. of man drikkærnæ oftæ. Oc swa dughær hun
 brotfælling. oc mykæl wærk innæn qwith. ⁹oc ¹⁰thæn thær
 limmæ æræ unætæ.¹⁰ ¹¹hialpær oc holyrt¹¹. oc hænnæ røk^{12, 9}
 ær goth for gælnæ. ¹³oc sma børn glæthæs af thænnæ¹⁴
 15 røk.¹³ ¹⁵mæth hænnæ¹⁶ rot helæs en syknæth¹⁷. fistula.
¹⁸* of¹⁹ the rensæs¹⁶ wal. oc *stoppæs²⁰ innæn. hikkæn spæ-
 kæs oc thær mæth. of¹⁶ hun ætæs ællær drikkæs.¹⁸ All
 thæn sammæ kraft hauær thæn langæ holyrt. thær thæn
 siwolæ hauær.²² oc tho ær hun krankær. oc scal swa myklæ
 20 meræ af thæn langæ takæs til lækædom. swat thrinnæ wæt
 læggæs for twinæ wæt. ¹⁸Lætær man lim²¹ with thæn siwolæ
 swa dræpær thæt fiskæ.¹⁸

36. (K¹, 53, III, 81; A, 40, C, 34, II, 44, V, 44, VII, 438
 [B, s. 37]).

25 **M**alua.²² salyrt²³. takær man hænnæ swa sum kal. tha
 løsær hun bundæn qwith. oc swa dughær hun oc²⁴

Macer 41, 62.

*¹ clemecis S. ²⁻² = K, mgl. L. *³ Sål. K, L, II, VII; mgl. S.
⁵⁻⁵ Mgl. L. ⁶ = AC; tempræth K. ⁷⁻⁷ Urigtig gentaget fra l. 6—7; mgl.
Macer, K. ⁸ malignas *Macer*, mgl. K, L, A. ⁹⁻⁹ hwn L. ¹⁰⁻¹⁰ paralyticus
Macer. ¹¹⁻¹¹ Mgl. K. ¹² fumus *Macer*, root K urigt. ¹³⁻¹³ Mgl. L. ¹⁴ hoc
Macer, hænnæ K. ¹⁵ Plads til §-tegn. ¹⁶ Hul i pergam. ¹⁷ thær hetær
 tilf. K, L, filstu udstreget i S. ¹⁸⁻¹⁸ Mgl. L. *¹⁹ oc S. *²⁰ Sål. K rigt.
 (*Macer* farcis) stöpæs S. ²¹ calce *Macer*. ²² Punkt tilf. ²³ ællær kattæ ost
 tilf. K, III. ²⁴ syuk tilf. K, VII; for steen j III.

blæthræ. Swa dughær hun oc for etær dryk. Stampær man
 pilæ løf. oc salyrtæ blath iafnæ. tha helær thæt skötær¹
 blothugt sar. ¹æn mæth dyræ plastær.¹ worthær hun stam-
 pæth mæth gamælt istær. tha dughær thæt for ²knus. oc²
 thæt thær brut ær. latær man en³ rot with tanwærk⁵ stam- 5
 pæth. thæt hiælpær.¹⁵ Swepær man hænnæ innæn swart vll.
 oc bær a sik. tha sighær sum. at thæt hiælpær for spinæ
 wærk.⁶ *Warthær man af bi stungæn. tha stampæ salyrt
 mæth oli oc smør sik. tha dughær thæt⁷ oc gømær for
 andræ bir. at the stingæ hanum æi. ⁸worthær salyrt wæld 10
 innæn locio. oc lagth swa up a howæth. tha hialpær thæt
 for illæ boldæ. oc kart thær innæn howæth woxær ænzæ
 naghlae howæth. for thæn illæ eld.⁸ siuth salyrtæ blath. oc
 18 lat with oli. ⁹oc læg a oc bakæ mæth.⁹ Oc thæt dughær
 for thæt thær brænt ær af eld. ¹⁰Siuthær kunæ salyrt || oc 15
 bakær sik for næthæn. tha dughær thæt bothæ bakum oc
 foræ storlikæ mykæt.¹⁰

37. (K¹, 54, A, 38, C, 32).

Maurella. halghæ¹¹ bær yrt.¹² hun ær storlic¹³ kald. Drø-
 pær man hænnæ os innæn øræ. tha dughær thæt stor- 20
 lic for ¹⁴ilt innæn øræ¹⁴. worthær hun stampæth oc lagth
 with ¹⁶thæt thær woxær innæn manz¹⁷ øghæ næst. ænkyns¹⁸
 kiøt æncæ¹⁹ wartæ¹⁶ thæt hialpær. Blandær man salt oc
 brøth with thænnæ yrt. oc læggær with. thæt hialpær for
 ent²⁰ thær woxær innæn øræ ænzæ litæl nut. of hænnæ os 25

Macer 62, 60.

¹⁵ S. forr. s. ^{1, 1-1} = A, Macer, mgl. K, III, C. ²⁻² Sml. AC, mgl. K, III. ³ unius Macer; hænnæ K, III. ⁵ w rettet under skrivningen fra k.
⁶ Fra Swepær hertil mgl. III. ⁷⁻⁷ Tilf. efter K, III; mgl. S; den følgende sætning til æi mgl. K. ⁸⁻⁸ Mgl. III. ⁹⁻⁹ Mgl. K, III. ¹⁰⁻¹⁰ = III; mgl. K.
¹¹ Sål. hdskr. ¹² Punkt tilf., ællær hundæbær tilf. K. ¹³ Næppe storlit.
¹⁴⁻¹⁴ øgnæ wærk K, urigt. ¹⁶⁻¹⁶ = egilopis (tårefistels) cataplasma Macer; ikke forstået i K, C, rigtigt i A; jfr. VII, 640. ¹⁷ Herefter skrevet og straks slettet øræ. ¹⁸ Rettet ved underprikning fra ænskyns. ¹⁹ Herefter skrevet og straks slettet nut, sml. l. 25. ²⁰ kiet tilf. K.

smitæs ofna¹ thær mykæl klathæ hauæ. thæt hialpær.
²Thænnæ os for næthæn lagth dughær oc quinnæ for theræ
 syknæth³ bloth ryn.² *Stampæs⁵ hænnæ blath. oc lat po-
 læntam with. thæt dughær for thæn illæ eld. æn latæs thær
 5 with silf frothæ⁴ oc oli af rosæ. tha dughær thæt æn meræ.⁶
 worthær thæt stampæth oc lagth with hetæ boldær. thæt
 hialpær. bothæ innæn. oc swa utæn. oc mæst for boldæ⁷ in-
 næn liuær. of man drikkær hænnæ os. ællær ætær rat. ællær
 sothæt tha dughær thæt.

10 38. (K¹, 65; J, 16, II, 28, C, 48, III, 25, VII, 224 [II, 177]).

Piper. ⁸ær ent frø af ent træ thær waxær innæn india land.
 oc ær enskyns⁹ pipær langt oc hwit. oc annæt ær siwolt.
 oc ær swart oc thæt ær thyrræræ innæn sik oc hetæræ æn
 thæn hwitæ pipær. Bathæ twiggiaæ af thæssæ pipær.⁸ ¹⁰du-
 15 ghær them thær hostæ hauæ. oc thæn¹¹ thær siuknæth¹²
 hauæ innæn theræ liuær.¹⁰ ¹³worthær manz muk brænd til
 askæ. oc lat pipær with⁴ tha dughær for orm innæn mun.¹³
 oc thæm thær siukæ æræ innæn theræ maghæ af kuldæ. oc
 thæt || *minskær¹⁴ wærk innæn sinær. Oc thæt rensær manz
 20 bryst. oc lungæ oc maghæ. Oc ær thæt nytlict foræ writh
 innæn qwith. of thæt giuæs mæth grenæ af lauærbær træ.
 Oc pipær løsær oc thæn kuld. oc thæn wætæ thær ær innæn
 manz buk ænzæ lim. Oc pipær ær goth til myrk øghæn
 at the mughæ liusæs. of thæt worthær blandæt innæn
 25 ¹⁶øghæn smørælsæ¹⁶. pipær dughær oc for skialuæ sot of
 thæt stampæs mæth oli. oc smør likumæn mæth. fyrræ æn
 man fangær thæt.

Macer 60, 66.

¹ thet tilf. AC. ²⁻² = Macer; mgl. K. ³ oc tilf. AC. ⁴ Sål. AC
 stampær S, man tilf. K. ⁵ Linieskifte. ⁶ Herfra mgl. Macer, smil. VI
 1087, 798. ⁷ Herfra mgl. K. ⁸⁻⁸ ær het oc thiurt K, J; mgl. II, VII, C
⁹ Noget rettet under skrivningen. ¹⁰⁻¹⁰ Efter ormæ i mun K, J. ¹¹ Sål. hdskr
¹² h tilf., vist med opr. hånd. ¹³⁻¹³ Mgl. II, VII, C. ¹⁴ mī. fkær S. ¹⁵⁻¹⁵ Mg
 K, J. ¹⁶⁻¹⁶ egg J.

39. (K¹, 80, [III, 20, C, 67, VII, 218]).

Zinziber. thæt ær ingæfær. thæt hauær thæn sammæ kraft. **I**nnæn lækidom thær pipær hauær. Thæt dughær oc siuk liuær. af wætæ oc kuldæ. Oc thæt løsær blæsdæ in-
nyluæ. oc syknæth innæn maghæ. Thæt wærmær maghæ. 5
oc gør at smæltæ mat i maghæ. Ingefær thyrrær oc thæn
yuær wætæs wætæ thær worthær innæn maghæ af fiskæ oc
af fryct¹.

40. (K¹, 25, A, 20, C, 18, III, 101; 74, VII, 450, 72, 486,
VIII, 14).

10

Kvminum. thythæst kumin ær het oc thiurt innæn *thrithi²
trappa³. thæt løsær unt wæthær oc blæst innæn maghæ.
Oc thæt gør man at mighæ⁵. Thæt dughær oc for *kuld⁶
innæn liuær. worthær oc thæt thiurt ⁷ællær sprækt⁷. ⁸oc
stampæt⁸. oc mæth ædik tempræt. tha dughær thæt for my- 15
kæl løsn ⁸innæn qwith. ⁸Drikkær man thæt mæth ædik⁹ oc
watn. tha lisær¹⁰ thæt ængi. Drikkær man thæt mæth win.
tha dughær thæt for ormæ styng ællær bit. mængd mæth
gamælt oli tha ær thæt got for bloth ryn. ¹¹Blæs man thæt
innæn næsæ. tha hæftær thæt bloth ryn¹¹. ¹²oc thættæ bloth¹² 20
for menær¹³ ¹⁴licum manz¹⁴ lustæ til quinnæ. of thæt ær
19 stampæt mæth || bønæ. oc hunugh. tha dughær thæt for
bolnæ koddæ. of man ætær kumin oftæ. tha dughær thæt
for blek lyt.¹⁵

Macer 68, 69; Constantin s. 367, 374.

¹ houæth i leguminibus K. *² Sål. K, III, Macer; mgl. S, førstæ urigt. AC.
³ Sål. S. ⁵ pissæ K, AC, mgl. III. ⁶ byld S, C urigt.; kuld K, A, II, III,
VII, Const. frigiditatem. ⁷⁻⁷ eller sprakt A, mgl. K, C, II, III (thiurt—
stampæt mgl. tilsvær i Macer; in aceto solutum et assum Const., sml. VII,
486). ⁸⁻⁸ Mgl. K, II, III. ⁹ = AC, Macer (pusca); win urigt. K, III, II.
¹⁰ løsær K, III. ¹¹⁻¹¹ Mgl. K, AC, III, Macer. ¹²⁻¹² oc thette kommyen
AC; mgl. K, III. ¹³ = C, III, menær K; gør A. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. K, AC, III.
¹⁵ Punkt tilf.

41. (K¹, 26, N, 5, VII, 72, VIII, 15; A, 32).

Karui. thæt ær danst kumin. thæt ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. thæt for cummæ unt wæthær oc blæst innæn maghæ. *Thæt gør oc mat at smæltæ i maghæ¹.
 5 ²Thæt gør³ at pissæ². Thæt dræpær spolormæ. oc styrkær maghæ.

42. (K¹, 81, A, 60; VIII, 25, VII, 362, II, 179 [III, 24, C, 66, VII, 222]).

Zedouær. thæt ær sidouær. thæt ær thrifald het. oc en fald thyrt⁵. thæt dughær for etær oc for ormæ stying
 10 ⁶oc bit⁶. Thæt *styrkær⁷ maghæ. oc gør lust at ætæ. oc løsær unt wæthær innæn maghæ. thæt takær burt⁸ und døn innæn mun af læk. *Thæt gør oc at ræpæ. Drikkær man thæt. tha dughær thæt for spolormæ⁹.

43. (K¹, 11, III, 98; AC, 9, VIII, 33, II, 188).

15 Anisum. thæt ær anis. het oc thiurt innæn thrithi trappæ¹⁰. thæt løsær unt ¹¹wæthær oc ¹¹blæst innæn maghæ. oc dughær for syk liuær. [oc siuk liuær.] oc siuk milt*¹².
¹³Thæt økær kunæ miælk. oc up wækkær lustæ til quinnæ. thæt gør at swetæs. oc hæftæ innæn qwith. Brænnær man
 20 thæt. oc gangær røkæn innæn næsæ. tha dughær thæt for howæth wærk. for wærk innæn øræn dughær thæt for howæth wærk. for wærk innæn øræn dughær thæt. of thæt stampæs oc mængis innæn oli¹⁴ oc latæs i øræ.

Constantin s. 372, 374 (Macer 71), 376.

*-1 Sål. K, N, VII, VIII, vim digestivam confortat Const.; mgl. S.
 2-2 Mgl. N. ³ gør tilf. over linien. ⁵ Punkt tilf., linieskifte; gradsangivelse efter Const., mgl. i Macer. ⁶⁻⁶ Mgl. K, A. *⁷ Sål. K, A, Const.; thyrrær S. ⁸ burt tilf. i randen med indvisningstegn. ⁹⁻⁹ Sål. K, A, VII, VIII og Macer; i S (og delvis AC) står det ved *¹². ¹⁰ Punkt tilf., linieskifte.
 11-11 = Const.; mgl. K, III. *¹² Se *-9. ¹³ Plads til §-tegn. ¹⁴ oleo rosato Const.

44. (K¹, 27, VII, 363, VIII, 26; A, 21, C, 19^a [III, 23, C, 19^b, VII, 221]).

Cinamomum. hetær kaniæl. thri fald ¹het oc *twifald² thyrt¹. thæt *ær³ enskyns bark. thæn thunnæræ ær bætræ æn thiukær⁵. thæt styrkær maghæ. oc giuær hanum ⁵ goth thæft. oc thyrrær und wætæ innæn hanum. oc smæltær mat i maghæ. oc løsær siuknæth innæn hanum. Thæt dughær at pissæ. oc ær got for hostæ. oc for siuk nyræ. oc dughær for watn sot. ⁶oc *for ormæ⁷ bit⁶. Latæs thæt innæn øghæn smørælsæ. tha minzkær thæt yuær wætæs ¹⁰ wætæ. innæn øghæn.

45. (K¹, 44, A, 30; J, 13, VIII, 21^a [III, 19, C, 26, VII, 223; II, 178, VII, 368, VIII, 21^b]).

¹⁹ **G**alanga. ær galiga. ⁸het thrifald oc thyr⁸. Thæt dughær || kald maghæ. og gør mat at smæltæ i hænnæ. ¹⁵ oc gør *mun⁹ wæl at dønæ. thæt wærmær nyræ. oc gør lust til quinnæ. Thæt dughær oc thæm thær hauæ ¹⁰siuknæth innæn koddæ¹⁰.

46. (K¹, 45; A, 29, C, 25, VII, 75, VIII, 22^{a,c} [III, 22, VII, 220, VIII, 22^b; II, 181]). ²⁰

Gariophilum. geroforsnaglæ. ær twifald het oc thyrt.¹¹ thæt styrkær liuær oc maghæ. oc dughær flæst alt thær innæn licummæn¹² ær. oc thæt gør mykæt. at mat ma smæltæ ¹³innæn maghæ¹³. tho gør thæt hæftæ. oc lustæ til quinnæ. worthær thæt tempræt mæth ko mialk. oc druk- ²⁵ kæt. tha dughær thæt manz hiærne. oc manz aminnælsæ.

Constantin s. 368, 372; Macer (73, 70), 72.

¹⁻¹ Mgl. C (*Macer*: tres species, tweggia handa VII, VIII). ² Sål. K *Const.*; mgl. S. ³ ær mgl. S. ⁵ Punkt tilf., linieskifte. ⁶⁻⁶ reptilium curat morsus *Macer*; mgl. K, VII, VIII. ⁷⁻⁷ foimæ (med prik over i) S. ⁸⁻⁸ = K, A; mgl. *Macer*; *Const.* calida et sicca in III. gr. ⁹ Sål. K, A, VIII, *Macer* (oris); man S. ¹⁰⁻¹⁰ bolnæ koddæ K, sml. J, VIII. ¹¹ Punkt tilf., linieskifte. ¹² = VII; mannæn K. ¹³⁻¹³ Mgl. K, VII, VIII.

47. (K¹, 66. III, 82; II, 29—30, VII, 73, 432).

Piretrum. bertrafn. thæt ær het oc thiurt innæn fiærthæ
trappæ. Thæn thær¹ wærk hauær innæn tændær af und
kald wætæ. oc¹ tyggær bærtrafn. oc hældær længi innæn
5 mun. ællær læggær with tangiorth. tha ma thæt mykæt du-
ghæ. Stampær man bærtrafn. oc temprær mæth ædik. oc
sqwalprær længi innæn mun. tha dughær of drypæl ær fal-
læn. ²oc sar tungæ². oc for all sarøkæ innæn mun. Latær
man thæt innæn hunugh. tha ær thæt got thæm thær innæn
10 brot fallæ. ³oc swa thæm thær limmæ mughæ æi røæ.
Thæt dughær oc sma børn thær i brot fallæ. of man bin-
dær thæt um manz hals³. worthær man smurth mæth oli
thær bærtrafn worthær sothæn i. fyrræ æn hun takær man.
tha dughær thæt for rithæ sot. oc for nyræ syknæth. thæt
15 dughær oc undærlic⁵ mykæt thæm thær theræ limmæ gitæ
æi røth⁶. of the worthæ oftæ⁷ smurthæ mæth thænnæ smø-
rælsæ. ⁷oc fastælic mæth hændær.⁷ hwa sum sin licummæ
hær mæth smør. tha ma hun mykæt swet fangæ. oc ma
dughæ allæ the limmæ man hauær syknæth i.⁸ oc rensær
20 thæt strupæ.

48. (K¹, 28, III, 102).

Cardomomum. ær twinnækyns. Ent ær størær⁹ oc annæt ||
ær smæræ. The æræ bathæ hetæ innæn fyrstæ trappæ. 20
tho ær thæt støræræ¹⁰ mindræ het. oc dønær bætræ. thæt
25 styrkær maghæ oc dughær til. at mat smæltæ innæn maghæ.

49. (K¹, 50, A, 37; J, 14, III, 103, VIII, 23).

Liqwiricia. thæt ær likrizsæ. thæt ær matælict het oc wat.
oc hauær innæn sik ¹¹nokæt swa¹¹ sœtmæ. Thæt ær

Macer 67, Constantin s. 347.

¹⁻¹ Mgl. K, III. ²⁻² = Macer, mgl. K, III. ³⁻³ = Macer, mgl. K, III. ⁵ undær K, mgl. III. ⁶ Det andet r tilf. over linien. ^{7, 7-7} non leviter manibus fuerit si sæpe fricatus Macer; mgl. K, III. ⁸ Punkt tilf. ⁹ Sål. hdskr. ¹⁰ Sål. hdskr. ¹¹⁻¹¹ aliquantulum Const.

got for hostæ. oc wætær manz bryst. oc manz strupæ oc lungæ. oc minskær thiurst. oc thæt dughær¹ bathæ bryst^{1,4} oc alt thæt thær man scal sin andæ mæth draghæ.

50. (K¹, 29, A, 23, J, 9, III, 99; VIII, 16, VII, 506).

Cumbeba. ær ænzæ pipær. korn. oc ær tempræt mællæ⁵ het oc kalt. og gør manz *hugh² glath. oc giuær goth døn. bathæ af manz mun. oc af maghæ. oc thæt dughær for mykæl løsn. oc ær got with alt thær innæn likomæn bundæt ær. oc thæt draghær nættæ fram. oc brytær sten innæn nyræ.

51. (K¹, 30, A, 22, J, 10, III, 104, VIII, 17^a [VII, 485; VIII, 17^b]).

Crocus. saphran. thæt ær het oc thyrt innæn fyrstæ trappæ. thæt forkummær siuknæth innæn maghæ. oc gør howæth thungkt. oc gør man at souæ. thæt helær saræ innulfæ. oc *løsn³ i buk minzskær han⁵ oc for dughær⁶ han⁵.¹⁵

52. (K¹, 55; J¹ s. 28 note til 27¹⁸).

Muscus. ær enskyns thær waxær uppa ent diur. innæn india land⁷ thær licet ær rabuk. ok ær⁷ ænzæ en boldæ. thæghær thæt ær⁸ fult af⁸ løpt bloth. tha nithær dyræt sik with træ ællær annæt. oc thæt fallær af diuræt.⁹ mvscus ær²⁰ het oc thiurt innæn annæn trappæ. oc qwæmær gamælt folc. oc thæt styrkær manz limmæ mæth sin gothæ døn. mæst um wintær. thæt wrækær burt byld¹⁰ af unt bloth. Thæt gør man diarf. oc forkummær yuær wætæs *blæst¹¹. innæn

Constantin s. 347, 349, 353, 354.

¹⁻¹ = K, J; mgl. A, III, VIII. ⁴ Linieskifte. ^{*2} Sål. K, A, III, VIII: animum Const.; huth S. ^{*3} Sål. K, J, III; løs S. ⁵⁻⁵ Mgl. K, A, J, III, VIII. ⁶ g rettet fra et højt bogstav (h?). ⁷⁻⁷ þat er kiðlingi glicet J¹, capreolo similis Const., mgl. K. ⁸⁻⁸ Sml. J¹, Goagulato sanguine Const.; thiurt oc K (sml. dette). ⁹ Punkt tilf., linieskifte. ¹⁰ timorem Const. (læst tumorem). ^{*11} bloth S, K; ventositatem Const.

øghæn oc innæn allæ limmæ. Latær man lit saphran oc lit
camphor with muscus oc || gør swa at niusæ tha ær thæt 20*
got for howæth wærk⁴ af kuldæ oc af wætæ. worthær mus-
cus stampæth mæth oli af hyllæ. oc smurt. a mythben¹. tha
5 økær thæt lustæ til quinnæ.

53. (K¹, 58, A, 42; VIII, 24^a).

Nux muscata. muscat². thyrt oc het innæn annæn trappæ.⁵
hun styrkær liuær oc maghæ. oc løsær bold innæn liuær.
oc innæn milt. oc gør mat at smæltæ innæn maghæ.

10 54. (K¹, 56, A, 43 [III, 21 VII, 219, VIII, 24^b, C, 36]).

Mace. muskat blomæ. thæt ær en bark af grenæ. af mu-
scat træ innæn india land. thæt ær het oc thiurt innæn
annæn trappæ. oc thæt styrkær liuær. oc milt oc maghæ⁴
oc rensær theræ fyllæn.

15 55. (K¹, 17).

Balsamus. ær ent træ. thær waxær³ innæn india land.
Swa hæt ænzæ manz arm. ællæ lit høræ. oc hauær
grenæ røthælic grønæ⁶ innæn⁷ lyt⁶. oc bær fryct ænzæ pipær
korn. oc thær sum nokæt⁸ rif ær⁸ a trææt thæræ løpær ut
20 ænzæ⁹ brænnæ yrtæ⁹ mialk innæn agustæ manæth.¹⁰ Swa
at innæn ent ar rinnær¹¹ wæl ut af træet trysætiughæ pund
ællær fæmtiughæ pund.¹² oc thættæ træ ær ængin stath
innæn wærældæn utæn india land. oc en stath innæn egipt
land. oc thæn *wætæ¹³ ænsæ mialk thær af gær hetær bal-
25 samus oc dughær mykæt myrkæ øghæn. ☉ Oc dughær for

Constantin s. 354, 355.

⁴ Linieskifte. ¹ ysben K, femoribus Const. ² Mgl. K. ³ Noget rettet ved a. ⁵ Punkt tilf., linieskifte. ⁶⁻⁶ Mgl. K. ⁷ Rettet fra innæt ved underprikning. ⁸⁻⁸ ryfs K, ex fissuris ramorum Const. ⁹⁻⁹ ex tithymalo Const.; mgl. K. ¹⁰ Punkt tilf., linieskifte. ¹¹ tænnær K. ¹² Punkt tilf. ¹³ Sål. K, wætæ S.

rithæ. oc gør wal at pissæ. oc linær lungæ¹ hostæ. oc ær got for harth *andælsæ². Grenænæ hetæ. *xilobalsamum³. oc fructæn hetæ⁴ *carpobalsamum^{5,4} oc æræ gothæ til markyns lækidom.

56. (K¹, 12, A, 12, J, 3; III, 68).

5

Amra. hwalæ skot. oc thæt ær⁶ bæst. thær smøruct ær. oc hauær flakkæth⁷ lyt. Thæt ær het oc thyrt innæn annæn⁸ trappæ. Oc thæt styrkær maghæ. oc thæt styrkær
21 wit⁹ oc allæ limmæ for innæn. || Oc dughær mæst *gamælt¹⁰ folc. oc thæn thær kald¹¹ hauæ naturæ. oc hælst um win- 10 tær. hauær man æi amra. tha ma man thær foræ takæ kardæmomæ.

57. (K¹, 31, III, 105).

Camphora. thæt ær enskyns. thær rindær af ent træ innæn the biarghæ wæxær. thær æræ innæn india land¹². 15 oc thæt ær kalt oc thyrt innæn thrithiæ trappæ. hwn styrkær manz wit. oc the framærstæ¹³ limmæ. oc minskær theræ wærk.¹⁴ Oc hænnæ døn minskær lustæ til quinnæ. 15 hauær man wanæ til¹⁶ hænnæ. tha gør hun man skot *hwit-hæræth^{17, 15}

20

58. (K¹, 57, A, 41, C, 35, III, 106, IV, 3^b; VIII, 162—165 [IV, 3^a]).

Mirra. mirræ. *ær¹⁸ het oc thiurt innæn annæn trappæ. thæt ær got for *spolormæ¹⁹. oc kummær döt barn vt

Constantin s. 355, 357, 370, 359.

¹ langæ K. ² andæulsæ S, andæfang K. ³ xilobalsamum K. carpobalsamum S. ⁴ Sål. K, uilobalsamum S. ⁵ Linieskifte. ⁶ got udstreget i S. ⁷ varii Const. ⁸ Beg. af annæn (an) på ny skrevet, men udstreget i S. ⁹ = K, J; qwit A. ¹⁰ gæmælt S. ¹¹ Rettet i S fra hald. ¹² Sml. K.; in montanis Indiæ Const. ¹³ principalium Const. ¹⁴ Plads til §-tegn. ¹⁵⁻¹⁶ Mgl. K, III. ¹⁶ Herefter begyndt på quin, men straks udstreget. ¹⁷ caniciem venire festinat Const., withæ rath senere rettet til ræth S. ¹⁸ æt S. ¹⁹ splormæ S.

fra kunæ.¹ Latær man æi meræ æn en bøn innæn manz dryk. tha ær got for lang hostæ. oc thrang² andæ. oc for wærk i sithæ. oc innæn bryst.³ oc for mykæl løsn³. oc of manz innylfæ æræ saræ. haldær man mirræ undæ tungæ. oc
 5 swælgær het⁵ in. thæn timæ thæt rindær oc wætæs. tha
 6 løsær thæn hwaslec thær tungæ røtær hauæ. oc gør manz⁷
 røst skæræræ. mirra rensær *sar bryst. oc strupæ^{8, 6}. **¶** Takær
 man æi meræ æn en bøn af mirræ fyrræ æn rithæ takær
 man⁹. tha dughær thæt for rithæ. Tempræs mirræ mæth
 10 win. oc¹⁰ latæs up a howæth¹⁰. tha dughær thæt for howæth
 wærk. worthær hun bland with øghæn smørælsæ. tha gør
 hun skær siun. oc hun rensær sar. oc linær hwassæ bryn¹¹.

59. (K¹, 13, A, 13, III, 108; II, 59, VII, 445^b).

15 **A** migdale. mandælkiærne¹². æræ thyrræ. oc hetæ innæn
 annæn trappæ. Oc æræ gothæ for siuk liuær. oc siuk
 milt. oc the rensæ bryst.¹³ oc lungæ. oc nyræ. oc gøræ man
 at pissæ¹³. Drikkær man them mæth minttæ. tha hæftæ ||
 the bloth ryn. Thæt oli man gørs af mandælkiærne⁴ thæt 21^a
 ær oc het oc thyrt. oc thæt dughær¹⁴ siuk liuær. oc milt. oc
 20 wætær bryst oc helær øræ wærk. oc ær goth for wærk innæn
 howæth af mykæt bloth. oc dughær for niuræ wærk^{14, 15}
 oli af amandæl bland mæth hunugh. ¹⁶oc oli af rosæ¹⁶ ær
 goth for harth milt.¹⁷ ¹⁸Oli af amandæl ær goth øghæn.
 oc manz siun⁴ of hun minskær¹⁸. Drikkær man win thær

Constantin s. 359, 365.

¹ Punkt tilf., linieskifte. ² Herefter hostæ udstreget S. ³⁻³ = Const., mgl. K. ⁵ Vist fejl for thæt som i K, mgl. Const. ⁶⁻⁶ = AC (A tilf. oc al carræ, et omnia vasa Const.); lynær thæt thung røst oc gør hænnæ skier K, III, IV. ⁷ Herefter udstreget tungæ røtær S. ⁴⁻⁵ sar. bryst. strupæ. S. ⁹ Sml. K. ¹⁰ = AC; thwas i III, IV. ¹¹ bruna III, brynær AC, asperitatem palpebrarum Const., mgl. IV. ¹² r tilf. over linien med opr. hånd. ¹³⁻¹³ = Const.; mgl. K, A, III. ⁴ Linieskifte. ¹⁴⁻¹⁴ = Const.; alt thæt sammæ K, A, III. ¹⁵ Punkt tilf. ¹⁶⁻¹⁶ = Const.; mgl. K, A, III. ¹⁷ Plads til §-tegn. ¹⁸⁻¹⁸ = Const.; Hun dughær oc for øghn of the wanskæs K, mgl. A, III.

amandælkiærnae stampæs i. thæt dughær for hostæ. oc brytær
sten. ¹paulus sogthæ. at malyrt dughær thæt sammæ.

60. (K¹, 14; AC, 11).

Aloe. ær swart. oc annæn røth. thæn swartæ ær bætræ.
A hun rensær maghæ. oc howæth oc andræ lithæ. mæth ⁵
en læt *løsn². oc ær goth for gulæ sot oc siuk liuær. Aloe
rensær hwart grønt sar. af al røtæ. of hun stampæs sma.
oc strøs innæn saræt. ³oc mæst af allæ helær aloe manz
wand. oc manz koddæ of the warthæ bolnæ ællær saræ. ⁸ of
man fangær saræ lippæ⁴ ællær bolnæ. tha hialpær watn thær ¹⁰
aloe løsæs i. Swa oc bolæn næsæ. oc bolnæ øghæn. oc æl-
tær burt thæn blanæn⁵ um øghæn. Oc tempræ aloe mæth
ædikæ. oc oli af rosæ. ⁶oc smør øghæn. oc ænnæ tha du-
ghær thæt for howæth wærk. oc mæth hænnæ smørælsæ⁴
krankæ øghæn. ⁷Stampær man aloe mæth win. tha styrkær ¹⁵
thæt. the har thær af fallæ. oc haldær aftær. ⁷Stampær man
aloe mæth win oc hunugh. oc smør thær mæth ⁷tungæ ællær
tangiorth ællær annæn stath i^{8,7} mun thær saræt ær. tha
hialpær thæt. Takær man aloe enæ tha løsær thæt qwith.
²² oc tho æi mykæt. oc thæt gør || oc maghæ at kastæ up ²⁰
thæn siuknæth hun hauær. ⁷Drikkær man aloe mæth win
oc lit hunugh⁴ tha rensær thæt hanum af und siuknæth⁷.
Stampæs aloe mæth kal os grøn. swa mykæt sum en bøn.
oc drikkær. tha løsær thæt wæl buk.⁹ æn latær man iafn
lot af skærsøtæ. swa at skærsøtæ ær en thrithing. oc en thri- ²⁵
thing kal os. oc thrithing aloe. oc blændær sammæn oc drikkær.
thæt gør meræ løsn. oc rensær manz likom af siuknæth.
Æftæ natworth⁴ skal thæt drikkæs. manghæ daghæ. Thæt
sogthæ ebirasi^{10,4} at hwa sum thæt gør. han skal æi oftæ

Constantin s. 365, Macer 77.

¹ Herfra mgl. III. ² løsn *rigt. K., sml. Macer, syfn S.* ³⁻⁵ = *Macer, mgl. K, A, C.* ⁴ *Linieskifte.* ⁵ *livorem Macer; blenæ K.* ⁶⁻⁶ *caput et frontem Macer; mgl. K.* ⁷⁻⁷ = *Macer; mgl. K.* ⁸ *Punkt i S.* ⁹ *Herfra mgl. Macer.* ¹⁰ *o; Oribasius.*

fangæ howæth wærk. oc æi oftæ øghæn wærk. oc sighær at ænskyns ær helsumæræ with øghæn oc howæth.

61. (K¹, 75, A, 61, C, 62, J s. 40¹, II, 48—50, III, 107, IV, 1, VII, 440; VII, 217, VIII, 13).

- 5 **T**hus. røkilsæ. thæt ær het oc thiurt innæn annæn trappæ.
¹Stampær man røkilsæ. oc temprær mæth ²klar. thæt
 hwitæ af æg². ællær mæth la kunæ miælk tha skæræ thæt
 øghæn¹. ³Stampær man røkælsæ. oc temprær mæth ædik.
 oc qwathæ⁵. oc miælk. tha helær thæt grønæ sar³. ⁶Stam-
 10 pær man røkælsæ mæth ⁷fet af swin⁷. thæt dughær til thæt
 thær brænt ær. ællær mæth wæthræ talgh⁶.⁸ Temprær man
 røkælsæ mæth lat win. oc latae innæn øræ. tha dughær thæt
 for øræ wærk. ⁹Temprær man røkælsæ mæth oli af rosæ. oc
 mæth kriit. thæt ær got for¹⁰ spinæ boldæ⁹. ¹¹Temprær man
 15 røkælsæ mæth win ællær ædik. oc drikkær. thæt dughær
 mæst for bloth sot¹¹. ¹²Temprær man røkælsæ. mæth kunæ
 mialk oc læggæ a bold thær worthæ for næthæn innæn
 manz baklot. ¹³ællær annæn stath¹³. tha lækæs thæt thær
 af. || Temprær man røkælsæ¹⁴ oc aloe. mæth thæt hwitæ af ^{22*}
 20 æg. Swat thæt worthær thiuct. oc læggær uppa ¹⁵athræ⁴
 thær sundær ær huggæn¹⁵. ællær up a the sar. thær mæth
 mykæt bloth flytæ. oc bindær um. tha løsæ æi fyrræ. æn han
 wet. at the æræ sammæn ¹⁶gangæn thær sundær waræ hug-
 gæn¹⁶. oc læggæ aftær with thæn sammæ lækdom thær
 25 fyrræ. e til thæt worthær helt.¹⁷ Røkælsæ ær goth for bloth
 ryn. oc thæt styrkær aminnælsæ mæth sin døn¹². hwa sum
 ætær røkælsæ mæth en yrt hetær origanus han ma up spittæ

Macer 76.

¹⁻¹ Mgl. K. ²⁻² klar J, AC, clar aff ægh IV, tz huita af eggit VII, 217; glar II, III, mgl. VII, 440. ³⁻³ Mgl. AC, J, II, III. ⁵ pice Macer. ⁶⁻⁶ Mgl. J, II, III. ⁷ gasa ister III. ⁸ Punkt tilf., linieshifte. ⁹⁻⁹ Mgl. AC, J, II, III, VII. ¹⁰ spolorma som plæga i buk wæxa tilf. IV. ¹¹⁻¹¹ Mgl. AC (J, sml. not). ¹²⁻¹² Mgl. II, VII. ¹³⁻¹³ = AC, Macer; mgl. K, III, J. ¹⁴ R. af skriveren fra røkælsæ. ¹⁵⁻¹⁵ sectæ venæ Macer; benbrot K, AC, J, III, IV. ⁴ Linieshifte. ¹⁶⁻¹⁶ groth K, III, IV. ¹⁷ Herfra mgl. J.

all siuknæth af sint howæth. oc thæt sammæ lættær tungæ af hænnæ siuknæth.¹ Af røkælsæ oc gasæ istær ællær wæthræ talgh² sammæn stampæthæ gøres smørælsæ thær mykæt dughær thæm thær brændæ æræ oc eld hauær *skad³.

62. (K¹, 15, AC, 10, J, 4—5, III, 100; II, 56, 5
VII, 443—444 [VII, 491]).

Alumen. alun. thæt ær het oc thiurt. innæn⁵ fiarthæ⁶ trappæ. thæt rensær øghæn. oc gør skær siun. ⁷oc nõtær yuærwætæs kiöt uppa manz brar⁴ ællær andræ limmæ. oc menær vndæ oc andræ⁸ illæ sar⁴ at the brethæs æi⁷. Alun tem- ¹⁰præth mæth ædik. oc hunugh styrkær the tændær thær løsæ æræ. oc fæstær. oc thæt dughær bolnæ tangiørthæ⁹. ¹⁰oc bindær bloth⁴ um mun flytær¹⁰. Alun helær blæghnæ oc skab⁴ of the thwas innæn thæt watn alun smæltær i. ¹¹wor- thær alun tempræth mæth ædik oc casya^{*12} en yrt. tha ¹⁵hæftær thæt en sarøki hetær farfa.

63. (K¹, 18, A, 16, C, 14, III, 109; VII, 360, VIII, 18).

Bacca. lauærbær. het oc thyrt innæn annæn trappæ. thæt dughær for siuk ¹⁸maghæ. oc for siuk liuær¹³. ⁴forthy ²³thæt styrkær thæn. oc løsær byld oc thæt || gør at pissæ. ²⁰Gør man plastær thær af. tha dughær thæt for øghæn byld.¹⁴

64. (K¹, 32).

Casya. ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. Thæt styrkær maghæ. oc liuær. oc allæ frammærstæ limmæ. ¹⁵oc løsær

Macer 76, Constantin 382, —²—, 369.

¹ Plads til §-tegn; herfra mgl. III, sml. s. 46 note ⁷. ² anatis (læst arietis?) Macer. ³ Sål. rigt. K, IV. (læserit Macer); skald S. ⁵ Sål. hdskr. ⁶ annan J¹ urigt. ⁷⁻⁷ Mgl. AC. ⁴ Linieskifte. ⁸ Mgl. K, sml. J, III. ⁹ Sål. hdskr. ¹⁰⁻¹⁰ = Const., AC; mgl. K, J, III. ¹¹ Plads til §-tegn. ^{*12} oc tilf. S. ¹³⁻¹³ Omvendt K, III, VII, VIII. ¹⁴ Se tilføjelsen i C, VIII. ¹⁵⁻¹⁵ = Const., mgl. K.

thæn syknæth innæn thæm ær. oc gør man at pissæ¹⁵. wor-
thær hun lat til thæn lækdom⁴ thær løsn gør. tha hialpær
hun til. of casia worthær tempræth mæth hunugh oc lagth
ofna harthæ boldær. tha helær hun them. hauær man æi
5 casiam. tha tak kanyæl.¹ Swo gørthæ dyascorides.

65. (K¹, 73).

Spica. thæt ær nardus. thær cummær af india land⁴. oc
ær het oc thiurt innæn fyrstæ trappæ. Drikkær man
hænnæ. tha styrkær hun maghæ. oc liuær. oc linær theræ
10 wærk. oc thæt rensær oc nyræ. of man smør thær mæth
²for utæn. Oc thæt hialpær blæthræ. oc gør at pissæ². oc
thæt dughær for gulæ sot. ²oc wær manz licom for skathæ-
lic siuknæth³. thær oftæ gængær fra howæth til bryst fram.
foræ manz drypæl². Oc thæt dughær for illæ styng innæn
15 manz lif. Oc drikkær man thæt⁴ tha æltær thæt burt unt
wæthær ⁵luct innæn manz lif⁵. ^{1,6}Giuær man hænnæ at drikkæ
²mæth kalt watn². tha dughær thæt for hiartæ skialuæ⁷. oc
for wæmælsæ. ⁶for klathæ ²innæn øghæn². dughær hun. of
the qwekæs ²oftæ² mæth hænnæ. ²of hun worthær la². oc
20 brar⁸ styrkæs oc mæth hænnæ. En annæn nardus ær oc til.
thær af annæt land cummær. oc hetær celtica spica. oc hun
dughær alt thæt sammæ thær hin annæn. thot hun hauær
æi swa mykæl kraft. ||

66. (K¹, 33).⁹

23*

25 Costus. ær twinnæ kyns. en ær røth. oc thung. oc besk⁴
oc kummær af india land. ¶ Oc annæn ær hwit oc

Constantin s. 369, Macer 75, 74.

¹⁵⁻¹⁵ Se forr. s. ⁴ Linieskifte. ¹ Punkt tilf., linieskifte. ²⁻² = Macer;
mgl. K. ³ humoribus Macer. ⁵⁻⁵ in stomacho clausum Macer, i maghæ K.
⁶ Plads til §-tegn. ⁷ skiælwæn K. ⁸ bra har K rigt. (palpepræ pili Macer).
⁹ Dærover med ung hånd, halvt udslettet . . . dominus non habet ergo
minus.

læt⁴ oc hau^{er} æi besklec. oc cummæ^r af arabia land. **¶** Tho ær thæn røthæ nytlær innæn lækdom. the æræ bathæ hetæ oc thyrræ innæn thrithiæ trappæ.¹ oc the rensæ nættæ. oc wrakæ burt alt thæt thæ^r menær.² the helæ³ milt. oc liuæ^r. oc æltæ burt³ sithæ wærk. *of⁵ the giuæs mæth lat win. ⁵ ³The dughæ for spolormæ³. of the stampæs mæth hunugh. oc bæræs a anlætæ. tha rensæ the alnæt⁶ af ent illt. thæt⁶ he-tær lentigo. oc the gøræ qwinnæ lustæ. of the drikkæs mæth lat win⁷. oc lit hunugh. **¶** Smør man hænnæ thæ^r rithæ hau^{er}. fyrræ æn rithæ takæ^r⁸. tha hiælpæ^r⁹ thæt for rithæ. ¹⁰ Oc thæt dughæ^r for wærk innæn lar. oc worthær thæt stampæt smat. tha dughæ^r thæt gamælt sar. of thæt strøs thæræ innæn.

67. (K¹, 74; J, 19).

Salt. ær fiuræ kyns. oc alt ær het oc thiurt. oc tho sumt ¹⁵ meræ. oc sumt mindræ het oc thiurt. **¶** Salt gømæ^r fra røtæ. ¹⁰ oc rensær^{10, 11} salt økæ^r ruthmæ. *a¹² gull. oc gør silf hwitæræ. *of¹³ the thwas mæth salt. **¶** Oc salt styrkæ^r¹⁴ oc smæltær thæt undæ bloth thæ^r *ofthyuct¹⁵ ær. oc gømæ^r licomæ. oc menær at naturans wætæ løsæs æi. oc ²⁰ spiællæs æi. **¶** Latær man salt innæn illæ sar oc storæ. tha worthæ the æi meræ. of man latær salt with oli. oc smør limmæ mæth thæ^r af æruith wærki. tha gangæ^r wærkin burt. **¶** Stampæs salt mæth ysop⁴ oc ædik. oc læggis ofna enskyns sarøki. farfa¹⁶ hetær⁴ tha sprethæs thæt æi meræ. ²⁵ ¹⁷Stampæs salt mæth hør frø. tha dughæ^r thæt for ormæ bit. Ent kyns ²⁴ salt hetær¹⁸ || *salnauticum¹⁹ thæ^r af brun flytær. oc thyrræs.¹¹

Macer 74; Constantin s. 366, 387.

⁴ Linieskifte. ¹ Grad mgl. i Macer, tilf. efter Const. ² Punkt tilf. ³⁻³ = Macer; mgl. K. ⁵ oc S. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ watn urigt. K (Macer mulsa). ⁸ a rettet fra begyndt h. ⁹ Rettet fra linær? ¹⁰⁻¹⁰ mundificat Const.; mgl. K, J¹ (sml. J). ¹¹ Punkt tilf. ¹² oc S. ¹³ oc S. ¹⁴ thærrær K, J¹. ¹⁵ Sml: K, ofthyuct S, of þurt J¹. ¹⁶ farsam Const. ¹⁷ Herfra mgl. J¹ (sml. J). ¹⁸ Under siden signatur . . . ⁹xviii⁹, noget beskåret. ¹⁹ salnauticum S, sinapticum K.

thæt ær hetær æn annæt salt. thæt dughær for clathæ. oc
¹bitær af yuærwætæs kiøt. a brar. Oc lægs thæt with¹. tha
 dughær thæt for watn sot. Ent hetær salt amoniacum. thæt
 ær got for drypæl thær fallæn ær. oc rensær manz likom⁴
⁵²mer² for innæn ²æn for utæn². *Etkyns³ ær thæt salt. thær
 worthær innæn salt grauæ. oc ent ær salt af india land⁴ oc
 ær ²lyst oc² hart oc thæt rensær innæn man ent unt bloth.
 thær kummær af kuldæ. oc thiurkæ. oc rensær und røtæ
 innæn man. Ent salt hetær salgiæmmæ⁴ oc thæt rensær
¹⁰manz licom af enkyns ilt bloth⁴ thær kummær af kuld
 oc wætæ.

68. (K¹, 39, A, 28, C, 24, III, 110; VII, 77, VIII, 20,
 VII, 504).

¹⁵Flos eris. thæt ær kopærøk. het oc thiurt innæn fiærthæ
 trappæ. thæt nøtær yuærwætis⁵ kiøt. ⁶oc thæt skærær
 øghæn⁶. ⁷mæth mykæl bryn⁷. Oc thæt forcummær ent køt⁸
 thær wæxær innæn næsæ. oc innæn manz baklot. of thæt
 tempræs mæth win ⁹tha ær thæt bætræ⁹. Tempræs kopærøk
 mæth hunugh oc smør gomæ mæth thæt. tha lukær thæt
²⁰utæ all ¹⁰thæn røtæ. ¹¹oc¹⁰ siuknæth¹¹ a drypæl oc innæn
 mun worthær.¹²

69. (K¹, 37, III, 111; VII, 78; VIII, 19, VII, 505).

²⁵Es ustum. thæt ær ¹³grønt færg hæ af mæssing oc kopær
 worthær¹³. thæt ær het oc thiurt innæn fiærthæ¹⁴ trappæ.
 oc thæt rensær sar. oc skærær myrk øghæn. Oc thæt for

Constantin s. 387, 383, 383.

¹⁻¹ Mgl. K. ⁴ Linieshifte. ²⁻² = Const.; mgl. K. ³⁻³ Ethyns S.
⁵ superfluam Const.; døth K, III, VII, VIII. ⁶⁻⁶ Mgl. AC. ⁷⁻⁷ cum magna
 ustione Const., henført til det følgende; mgl. K, AC, III. ⁸ Rettet fra høl
 under skrivningen. ⁹⁻⁹ = Const.; mgl. K, III. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. AC. ¹¹⁻¹¹ Mgl.
 Const., K, III. ¹² I randen med ung hånd Huigh (?; hunigh?). ¹³⁻¹³ spænst
 grønt K, III, VII, VIII. ¹⁴ thrithi K, III.

cummær yuærwætæs kōt innæn sar⁴ ¹oc menær at illæ sar worthæ æi meræ.¹ worthær thæt thoghæt. tha ær thæt nyt-lær ²til manz naturæ². bathæ ³thæm thær æi wiliæ kunær hauæ oc bōrn³.

70. (K¹, 67, J, 17; A, 45, C, 41).

5

^{24*} Pic⁵ liquida. Bik⁶. thæt ær het oc thiurt innæn || thrithi trappæ. ⁷thæt ær gen etær⁷. Takær man en sketh⁸ af hunugh mæth bik. thæt hialpær sar *a⁹ lungæ. oc innæn bryst.¹⁰ ¹¹Oc hialpær hun for hostæ¹¹. oc for kranct andæ fang.¹² worthær thæt mæth oli af amandæl lat innæn øræ. ¹⁰ thæt thiurrær wætæ innæn thæm. Lætær man salt oc bik⁶ ofna sar. thær ormæ hauæ gorth¹³ worthær hun iæfnt blænt mæth wox. tha helær thæt ¹⁴sar¹⁵ bærændæ oc¹⁴ inpetigines. oc bløtær thæt harthæ a hænnæ. ¹⁶Blandæs thæt with hunugh. thæt helær fulæ sar oc rensær¹⁶. Blandæs thæt with ¹⁵ brænnæ sten. ¹⁷oc mæth sathæ¹⁷. tha dughær thæt for enskyns sarøki. farfa. at han kummæ æi framær mer. thiurt¹⁸ bik *dughær¹⁹ alt thæt sammæ ²⁰thær wat²⁰. num thæt ær krankær i sik. oc thæt ²⁰thiurræ²⁰ latæs oftær with plastær. oc smørælsæ til sar. ²⁰

71. (K¹, 19).

Bitumen iudaicum.²¹ thæt ær iuthæ bik.²¹ oc ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. thæt thættær hint⁴ thær sar

Constantin s. 383, 378, 378.

⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ = Const.; mgl. K, III. ²⁻² humidis (læst hominis?) natura Const. ³⁻³ sicut eunuchis, pueris et mulieribus Const., anderledes i K, III. ⁵ Sål. S. ⁶ tiæræ K, J. ⁷ = K, mgl. J. ⁸ = AC, cochlearium Const., sponn J; skaarth K. ⁹ oc S. ¹⁰ Plads til S-tegn. ¹¹⁻¹¹ = Const., J; mgl. K. ¹² Sml. J. ¹³ thæt skal hiælpæ tilf. K, J, Const. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. K, J; vulnera vulvæ Const. ¹⁵ oc tilf. S. ¹⁶⁻¹⁶ = C(A) Const.; mgl. K, J. ¹⁷⁻¹⁷ furfure Const., mgl. J. ¹⁸ pix sicca Const., mgl. K, J. ¹⁹ dughær mgl. i S. ²⁰⁻²⁰ Mgl. K, J. ²¹ Punkt tilf.

hauær. ær bærændæ for dæruæt tha helær thæt. ¹Røk af thættæ bik dughær thæm thær hwardax rithæ hauæ. oc thæm thær² bloth hauæ kalt oc wat.

72. (K¹, 34; VII, 76, III, 134 [III, 61. 129]).

5 Centaurea. ær twinnæ kyns. meræ oc mindræ. hun ær het oc thiur innæn thrithi trappæ. ³thæn meræ *kænnæ⁵ fa mæn³. Thæn mindræ hun draghær sar sammæn mykæt. ⁶thær grønæ æræ⁶. oc lægx hun uppa gamalt⁷ ar. tha helæs thæt. Bakær man sin baklot mæth hænnæ sothæn.
10 tha hialpær thæt lar wærk. Bakæs sinær thær wærki mæth hænnæ. tha dughær thæt. hun cummær ut döt barn. Drikkæs thæt mæth win. tha løsær thæt qwith. Latær man hunugh til hænnæ. thæt ren-|sær øghæn af myrk. ⁸Man takær 25 um høst hænnæ os. oc thiurrær gen sol. til theræ lækædom
15 thær nu sogth æræ.⁸

73. (K¹, 46).

Germandrea⁹. hun ær het oc thiur innæn thrithi trappæ. hun *wrækær¹⁰ ut döt barn. of thæt drikkæs mæth watn. ¹¹oc thæt dughær for hostæ. oc thæt thær synddær
20 ær helær hun. of thæt blandæs mæth ædik. oc drikkæs.¹¹ hun thyrrær milt. oc drikkæs hun mæth win. tha rensær hun kunær. oc swa dughær thæt for watn sot. oc swa dughær hun oc for etærlikt bit.¹² ¹¹Stampæs hun oc lægx ofna. tha dughær thæt allæ thæssæ thær nu æræ saghæ.¹¹
25 oc thæt rensær fult sar. ¹³thot thæt ær gamælt¹³. of thæt stampæs ¹³mæth hunugh⁴ ¹³oc lægx ofna. Stampæs hænnæ os mæth hunugh oc smøris a øghæn. tha worthæ the skæræ

Constantin s. 378; Macer 53, 59.

¹ Plads til §-tegn. ² naturælict tilf. K. ³⁻³ perpaucis species est cognita maior Macer; mgl. K, VII. ⁴ hænnæ S. ⁵⁻⁶ = Macer; mgl. K, VII. ⁷ Sål. hdskr. ⁸⁻⁸ = Macer; mgl. K. ⁹ = K og flere Macer-hdskr., Gamandrea rigtigere andré. ¹⁰ wrækær S. ¹¹⁻¹¹ = Macer; mgl. K. ¹² Plads til §-tegn. ¹³⁻¹³ = Macer; mgl. K. ¹⁴ Linieskifte.

¹³oc æi myrki¹³. Stampær thu hænnæ *mæth* oli. oc smør likomæn^{1,4} *mæth*. tha æltær hun kuld burt. oc gør hetmæ.

74.

Gaysdus. worthær hun stampæth hænnæ blath. oc uppa lagt. tha stæmmær hun bloth i myklæ sar⁴ oc gør 5 thæm thættæ. oc dughær for hwærkyns *bold². ³Stampæs hun *mæth* hunugh oc lægx with. tha helær thæt fulæ sar. oc rensær. thæt rensær smittæ. oc hialpær for thæn illæ eld. of hun tempræs *mæth* thæt hwitæ af æg. oc lægx ofna.

75. (K¹, 59; III, 84).

20

Nitrum. ær enkyns ænsæ is. oc sumt cummær af ærmeni land. oc annæt cummær af arabia land⁴ oc thæt hauær thæn kraft. at thæt gør løsn. ⁵oc rensær thæt thær til cummær. oc thwær licomæn for innæn⁴ of hun blandæs *mæth* 25* ædik.⁵ worthær thæt smat || stampæt. ⁶oc stænct a lokkær 15 tha worthæ the spælæræ.⁶ ⁷worthær thæt blandæt *mæth* nokær dryk thær løsn gør. tha *hialpær⁸ thæt mykæt til. han gør hænnæ *skot⁹ nithær at fœræ af maghæ. worthær thæt for næthæn til lagth. tha gør thæt løsn. for thy thæt gør innæn qwith fræt^{10,7}. Tempæræs thæt *mæth* oli. oc smørs 20 a thæn thær rithæ hauær. fyrræ æn hun kummær. tha cummær hun æi meræ. hun draghær oc mykæl swet ut. Blandæs thæt *mæth* oli. tha dughær thæt øghæn. Blandæs thæt *mæth* ædik. oc droppæs innæn øræ. tha thyrræs thæn hunskæ innæn thæm ær. oc thæt takær¹¹ burt sang innæn øræ. oc 25 alt unt syknæth.

Macer 59, 55; *Constantin* s. 384.

¹³⁻¹³ *S. forr. s.* ¹ likom̄ *hdskr.* ⁴ *Linieskifte.* ^{*2} tumores *Macer*; bloth *S* urigt.; punkt tilf. ³ Plads til §-tegn. ⁵⁻⁵ = *Const.*; mgl. *K*, III. ⁶⁻⁶ *Afvig.* *K*, III; capillis aspersum eos subtiliat *Const.* ⁷⁻⁷ Mgl. *K*, III. ^{*8} halpær *hdskr.* ^{*9} køt *S*, festinanter *Const.* ¹⁰ morsionem *Const.* ¹¹ Rettet i andet bogstav (fra h?).

76. (K¹, 40).

Fanghær man ilt innæn bryst. ¹oc siuknæth. tha swetæs
 bryst¹. Tungæn thiuknæs. thæt thær han spittær⁴ ær best
 sum gallæ. oc thyngslæ ær innæn sithæn. oc gespæn cum-
 5 mær oftæ. oc mykæl thyrst. oc nat wæctæ⁴ thrancet andæ
 fang. oc ryg *hugh². kuld innæn bryst. Stundum skialuæ
 armænæ. oc thyr hostæ. thæssæ allæ æræ sant mark at innæn
 bryst ær siuknæth. hwa sum gen sykdom innæn bryst wil
 lækædom hauæ. han skal oftæ³ natworth up castæ. Thæ-
 10 ghær man ær ful mæth mat⁴ oc mæth dryk. oc thæn timæ
 man ær fastændæ. tha ær thæt thærflict up at kastæ. ⁵at
 thæt thær bryst ær skathælict. at thæt cummæ burt⁵. oc
 ætæ pipærrot. oc kardæmomæ. oc mōræ løf af sinup. ⁵ællær
 akærkal⁵. ællær karsæ. oc drikkæ sithæn watn lat oc thæt
 15 ma til hiælpæ. up at kastæ. Gitær man æi up kastæt. tha fastæ
 all daghæn. oc swa annæn daghæn of⁶ thæt hiælpær⁴ at
 thæn undæ siuknæth mattæ minzscæs. Hwa sum || thættæ 26
 wil æi gōræ. han fangær sithæ wærk. oc lungæ sot. oc mar-
 ghæ andræ syknæth swa sum rithæ sot. oc gælnæ.

20

77. (K¹, 41 [VII, 303]).

Fangær man innæn qwith sykdom. tha æræ thæssæ mark
 til. writh innæn qwith. oc mataen cummær æi af bukæn
 timlæk. utæn mæth⁷ drōuælsæ. oc dryk ær hanum all besk.
 oc all likumæ thyngæs⁸ oc hauær wærk. knæ wanskæs. oc
 25 lægben wisnæ⁹. Thæghær swa ær. tha skal likomæn rōktæs
 mæth blōtæ lækdom. Swa at skræppæ kal scal mykæt siu-
 thæs oc oftæ ætæs. oc hænnæ *os¹⁰ drikkæs. ællæ siuthæ
 kal storlic mykæt. oc drikkæ thæn os. mæth salt. oc mæth
 hunugh⁴ oc en yrt thær hetær mercurialis. dughær oc thær

¹⁻¹ Mgl. K. ⁴ Linieskifte. ^{*2} Sål. K; huth hdskr. ³ æftær K; herefter
 udstreget læk i S. ⁵⁻⁵ Mgl. K. ⁶ oc K. ⁷ Mgl. K. ⁸ thwingæs K. ⁹ wegnæ
 K. ^{*10} oos rigt. K, of S.

til storlikæ mykæt. Hwa sum sik hær i for glømær.¹ oc sik æi røctær^{1,4} han fangær sithæn mykæt ilt. Swa sum mykæl løsn. mæth bloth. oc siuknæth innæn ændæ tharm. oc wærk innæn hals¹ oc andræ flæræ¹.

78. (K¹, 42).

5

Fangær man siuknæth innæn blæthræ. tha æræ thæssæ marc til. at man ræpær oftæ. oc hauær blek lyt. thung syfn.² fult nættæ. wandælic doræn. Hwa sum thættæ hauær. han skal fænikæl rot skærpæ³ innæn got gamælt win. oc æm mykæt lat watn. ⁵latæ thær til⁵. oc ⁵supæ⁴ ællær⁵ ¹⁰drikkæ. oc os af ⁵usothæn rot af⁵ en yrt thær hetær aspergus. ⁵ær oc thær for goth⁵. Thæn thær thættæ glømær⁴ ma skøt fangæ watn sot. ællær siuknæth innæn liuær⁴ gælnæ. oc sithæ wærk. oc pinlik doræn. ⁵oc slikæ flæræ⁵.

79. (K¹, 43 [VII, 498—500]).

15

Fangær man innæn howæth siuknæth. tha æræ thæssæ marc til. oftæ howæth wærk. bolnæ bryn oc athræ innæn
26* thynninggæ hoppæ mykæt. oc tar flytæ af øghæn || ⁵um morghæn⁵. oc øghæn myrknæ. Thæn thær thættæ hauær. takæ sinupæ frø oc stampæ wæl smat. oc siktæ oc blandæ ²⁰with watn. oc lit win. oc sqwalpræ thæt innæn sin mun. up oc nithær innæn bastuwæ. Saluia ær oc goth thær til mæth watn oc win. Hwa sum sik for glømær. han ma døf worthæ. oc innæn øghæn ma han fangæ ⁶yfræn clathæ⁶. oc har flytæ⁷ af howæth. ⁸oc boldæ worthæ i howæth⁸ oc tan wærk i ²⁵mun. Thæn sec ma æi doræ. tha takæ af swalæ rethæ iorth. oc blandæ with warmt watn oc drikkæ. æræ ormæ innæn øræ. tha takæ kaluæ margh. oc stampæ mæth⁹ win. oc lat

¹⁻¹ Mgl. K. ⁴ Linieskifte. ² Punkt tilf. ³ skæræ K. ⁵⁻⁵ Mgl. K.
⁶⁻⁶ mikæl skathæ K. ⁷ fallæ K. ⁸⁻⁸ Mgl. K. ⁹ Herefter margh udstreget S.

innæn¹ ðær. Thæn thær æi ma kunæ plæghæ. smøræ sinæ
koddæ mæth bukkæ gallæ¹.

80. (K¹, 20, AC², 5, J, 20 [VII, 531—534, II, 224, III, 18]).

Bastuwæ. ær thæm goth. thær thyrræ hauæ licomæ. oc
5 skarpæ. oc thurwæ with at ²theræ licomæ² mattæ nokær
wætæ³ fangæ. oc for thy skulæ the gørlík waktæ. at the
fangæ thæræ æi of mykæl hetmæ. oc mykæl swet. at theræ
licomæ. oc theræ naturæ worthær æi thyrræræ æn hun war
fyrre. oc thæræ mughæ the wæræ. til theræ licomæ thiuk-
10 kæs⁵ litæt swa. oc sithæn skulæ the æi hæ⁶ watn a thæm
bæræ. ⁷num kalt⁷. Thæssæ gangn⁸ gør bastuwæ. hun *wæ-
tær⁹ licomæn. oc opnær swetrøuæ¹⁰. oc thwær af⁴ thæn¹¹
sør. ¹²thær fyrre ær sankæth¹². oc minskær¹³ thæn fyllæ⁴
thær licomæn hauær¹³. oc lōsær hunskæ¹⁴ innæn licomæn¹⁴.
15 oc gør at souæ. oc gør thæt bloth at thynnæs thær thioct ær.
Bastuwæ hæftær qwith. oc linær wærk. oc gør hwil thæn
thær thræt ær. Thæssæ skathæ gør bastuwæ oc. hun minzs-
cær manz kraft. oc gør stundum hiærtæ swa het. at man
danær thær af. Bastuf gør at wæmiæ || oc giuær sumæ æfnæ 27
20 skøt at dō. oc forthy skulæ the⁴ thær rithæ hauæ. ællær
sar. ællær boldæ. ællær knus. bastuf ræthæs. Hwar man skal
sik waktæ. at faræ innæn bastuf æftær mat. vtæn thæn thær
licomæns fetlic *wil¹⁵ fangæ. ¹⁶æftæ bastuf skal man nokær
stund dwæliæ¹⁷ fyrre æn man ætær.

25 81. (K¹, 47, AC², 6 [III, 71—72]).

Hwa sum lækædom wil takæ ¹⁸til lōsn¹⁸ han scal thæt
witæ. at nokær stark lækdom ma æi giuæs bōrn. oc

¹ I randen med ung hånd kune plege. ²⁻² the K. ³ wermæ AC. ⁵ swe-
tes A, sygges C. ⁶ Vist rettet fra thæt. ⁷⁻⁷ men matelyg laat AC; mgl. K,
J. ⁸ Sål. S. ⁹ watær S. ¹⁰ swetkorer A. ⁴ Linieskifte. ¹¹ man K, mgl.
AC, J. ¹²⁻¹² Mgl. AC, K, J. ¹³⁻¹³ fwlsnæ A. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. K, J. ¹⁵ wil
mgl. i S; sml. K, J, AC. ¹⁶ Plads til S-tegn. ¹⁷ Herefter æ udstreget S.
18-18 = AC, mgl. K.

æi gamælt folk. oc æi andræ the thær krankæ æræ. oc æi
 scal lækdom takæs ællær giuæs innæn mykæl hetmæ. oc æi
 innæn mykæl kuldæ. Man scal ¹æi twa¹ lækdomæ takæ en
 dagh. Thæghær lækdom til løsn ær takæn. oc man hauær²
 løsn fangæt. tha scal³ mat æi takæs⁴ fyrræ æn lækdom ⁵
 hauær sin dygth fulkumæt. takær han mat fyrræ. tha ma
 han ræthæs at han scal fangæ rithæ sot. Thæn thær læk-
 dom hauær drukkæt. *ma⁵ andagh⁶ bathæs. at thæt thær
 lefth⁷ ær af lækædom. mughæ mæth bastuf af tōmas⁶. wil
 han gærnæ bastuf hauæ. thæt ær got marc. oc⁸ wæræ ¹⁰
 længæ i. ⁹æn thol han mykæt hetmæ⁹. tha gangæ¹⁰ ut.
 Æftæ løsn drikkæ sik biog soth. of man fangær wærk in-
 næn liuær æftæ lækdom. ¹¹ællær æftæ bloth lat¹¹. tha drikkæ
 warmt watn. Thæn thær lækdom hauær til løsn takæt. fan-
 gær stundum upkasting^{12,4} oc æi løsn. oc thæt worthær ¹⁵
 for¹³ thæn *kranclæk¹⁴. thær maghæn hauær. oftæ oc thæn
 thær spi drykkæ takær. fangær *løsn¹⁵ oc æi upcastning¹⁶.
 oc thæt ær thær foræ at maghæn ær stark. hwa sum wil
 løsn gøræ um wintær. han scal sunnæn wæthær thær til
 27* waktæ. ¹⁷oc um summær scal || man northæn wæthær waktæ ²⁰
 til lækdom¹⁷. Mark til at witæ nær lækidom hauær yuært
 gørth thæt ær mykæl thyrst. ¹⁸oc thæt thær ut ær cum-
 mæt¹⁸. wil han danæ æftær at lækdom hauær innæn¹⁹ gær-
 ning tulcummæt. tha scal²⁰ win drikkæ. oc rosæ²¹ watn
 stænkæs a hans anlæt. 25

82. (K², 22, A, 66; III, 85).

Fumus terre.²² thæt ær het innæn fyrstæ trappæ. oc thiurt innæn
 Annæn trappæ. thæt styrkær maghæ.²³ ²⁴Gør at pissæ.²⁴

— —; Constantin s. 357.

¹⁻¹ Mgl. A. ² = AC, æi tilf. K. ³ Rettet ved a i hdskr. (fra l i).
⁴ Linieskifte. ⁵ man hdskr. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ løfth K, fæst AC, løff B.
⁸ = AC; at K. ⁹⁻⁹ Sål. også K, AC. ¹⁰ gangher bylden AC. ¹¹⁻¹¹ = AC,
 mgl. K. ¹² Sål. hdskr. ¹³ Mgl. K. ¹⁴ kraclæk hdskr. ¹⁵ løn hdskr.
¹⁶ Sål. hdskr. ¹⁷⁻¹⁷ Mgl. AC. ¹⁸⁻¹⁸ Væsentlig = AC; mgl. K. ¹⁹ sin K,
 AC. ²⁰ han tilf. K, C, man A. ²¹ Herefter mat udstreget S. ²² bukarue
 tilf. K, III. ²³ Punkt tilf., linieskifte. ²⁴⁻²⁴ = Const., mgl. K, A, III.

hun dughær siuknæth innæn liuær. worthær hænnæ os ra
drukkæn. tha rensær thæt likumæ af skab. oc af blæghnæ.
hun rensær ¹thæt ²yuærwætæs bloth. thær af mykæl hetmæ.
oc af mykæl thyrræ worthær¹. hun gør skært bloth. oc mæst
5 of hun worthær blænd mæth ³*mirobalanis³. Thænnæ yrt
rensær licom af alskyns røtæ. thær af unt bloth ut kummær.

83. (S, 140, s. d.).

Lolium. klintæ. thæt ær het oc thiurt innæn annæn trappæ.
oc styrkær liuær oc maghæ. oc løsær thæt thær bolæt
10 ær oc blæst. Thæt draghær nættæ fram. worthær thæt stampæt
oc a lagth tha løsær thæt byld a øghæn.

84. (K², 51).

Uirga pastoris. ær en yrt. thær grønæ hauær qwistæ. oc
rotæn ær røth. oc lit swart with oc hun ær kald oc
15 thyr innæn thrithi trappæ. worthær hun stampæth oc ofna
logth. tha linær thæt howæth wærk. oc hetmæ innæn maghæ.
Blændæs hun mæth camphor. tha thyrrær hun næsæ bloth⁴
⁵Dropæs hænnæ os innæn øræ. tha helær thæt blæghnæ
innæn øræ. worthær hun drukkæn tha dughær hun kunær
20 for bloth ryn. ⁶oc ⁷*hwathæn⁷ sum bloth løpær⁶ || thæt 28
lisær⁸ hetæ boldær. ⁹Swa sum ær thæn illæ eld^{4,5} oc en
kyns røth byld. thær hetær fleugmon. of thæt siuthæs oc
læggæs with. hænnæ os helær bloth sot⁹ oc saræ inulfæ.

Constantin s. 351, 361, 374.

¹⁻² choleram ustam purgat *Const.*, oc ont bloth af mykæl wætæ *K*, *A*.
² Her synes likumæ af i linien ovenfor at være vist ned ved en streg. ³ mi-
robolanis *S*; miro balsamus *urigt. K, A.* ⁵ Plads til §-tegn. ⁶⁻⁶ *Mgl. K.*
⁷ hwa thæn *S*, de quocunque loco *Const.* ⁸ løsær *K.* ⁹⁻⁹ sicut phlegmones
et erysipelam *Const.*, *mgl. K.* ⁴ Linieskifte.

85. (K², 1).

A^{sa}¹. ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. oc helær
 qwartan. enskyns rithæ. Thæghær hun drikkæs mæth²
 warm sapæ². tha rensær thæt thæn rætæ thær af qwartan
 gær. Swælghær man thæt mæth stekt æg. tha helær thæt 5
 hostæ³ af kuld. Lægx hun innæn soth^{5,4} tha dughær thæt
 for lungæ sot af kuldæ. thæt løsær oc byld. oc siuknæth
 innæn liuær. worthær hun giuæn mæth thyrræ fikæ. tha
 hialpær thæt for gulæ sot. oc for watn sot af und hunskæ³.
 worthær hun bland mæth⁶ win. ællær⁶ ædik. oc lagth ofna 10
 skurf. tha rensær thæt. Gør man hænnæ til øghæn smørælsæ.
 tha hwæssær thæt siun. Drikkæs hun mæth warmt watn⁴
 tha⁷ hialpær thæt for hes røst.

86. (K², 2).

A^{momum}⁸. het oc thyrt innæn thrithi trappæ⁹. worthær 15
 hænnæ soth¹⁰ drukkæt thæt dughær¹¹ thæm⁴ thær theræ
 limmæ¹² nõtæ¹² hauæ mist¹¹. oc for gælnæ. oc for fotæ sot. oc
 kunæ bærændæ thær wærk hauær⁴ 12 qwekæs thær mæth¹².

87. (K², 43 [III, 133; S, 121]).

S^{enetyon}. scampuni. hun hauær kald naturæ. hænnæ¹³ rot 20
 ær æi til lækidom. Stampæ blath oc blostær mæth lit¹⁴
 söt win. oc læg lat¹⁵ with boldæ. thæt dughær. latæs røkilsæ
 with oc lægx ofna. tha dughær thæt. for hwarkyns sar. oc
 sinær. oc siukdom innæn boldæ¹⁶ koddæ oc hænnæ¹⁷ sma
 28* houæth¹² gøræ alt || thæt sammæ. Æn æi ma hun drikkæs. 25

Constantin s. 373, 376; Macer 51.

¹ I randen nota med streg ned langs siden. ²⁻² calida sapa Const.; watn
 söppæ K. ³⁻³ = Const.; mgl. K. ⁵ juribus Const. ⁴ Linieskifte. ⁶⁻⁶ vino
 et Const.; mgl. K. ⁷ Dærefter udstreget hiælia S. ⁸ Ammonium urigt. K.
⁹ Punkt tilf., linieskifte. ¹⁰ apozema Const., sæth ur. K. ¹¹⁻¹¹ epilepticis
 Const. ¹²⁻¹² Mgl. K. ¹³ Rettet fra bænnæ i S m. opr. hånd. ¹⁴ permodicum
 Macer; mgl. K. ¹⁵ tepefacta Macer; mgl. K. ¹⁶ Sål. S; mgl. K. ¹⁷⁻¹⁷ ca-
 pitella Macer.

for thy hun ær wathelæk with lif. oc ^{*}tho¹ sogthæ plinius.
 at han gauæn mæth win. for gulæ sot. oc for ²siuknæth
 innæn blæthræ. oc ²hiartæ wærk. oc ³swa for liuær. oc for
 with³ innæn qwith. ⁵mæth thæt thær worthær af winbær⁴
 5 gen sol ællær gen eld thivrtæ. oc for markyns siuknæth⁶.
 thær hiartæ røtær fangæ. oc thæt sammæ dughær hun. oc
 of hun wætæs innæn ædik oc ætæs⁵. Stampæs hun mæth
 salt. oc lægx ofna thæt hialpær for oxæl.

88. (K², 36, A, 46, C, 42, III, 83 [V, 40]).

10 **O**riganus. kunung. het oc thyr innæn thrithæ trappæ.⁷
⁸of hun siuthæs innæn win. oc drikkær sithæn thæt
 win oftæ. tha dughær thæt for hwar kyns qwaldrykkia^{8,7}.
 Blandæ man nindæ lot win with ⁹atæ lotæ⁹ watn. oc drikkær
 hænnæ thær mæth. thæt hialpær hanum thær hauær
 15 etær drukkæt. oc swa for als kyns etær. Thæt hialpær watn
 sot. of man drikkær hænnæ. ¹⁰oc thyrrær byld. Drikkær
 man hænnæ mæth watn oc lit win. tha rensæs man af ent
 unt thiurt bloth. oc kalt. oc hun dughær oc for quinnæ
 siuknæth for næthæn. of hun knusæs ællær worthær sothæn.
 20 oc lagth næthæn til. ællær bakæs mæth.¹⁰ worthær hun sma
 stampæth ænzæ duft mæth hunugh. tha dughær hun for
 hostæ. ¹¹Thwær man sic oftæ innæn thæt watn thær hun
 siuthæs innæn. tha hialpær hun for klathæ⁴ oc æltær burt
 allæ the smittæ thær a manz likomæ mughæ for utæn kumæ.
 25 Oc hun hialpær¹¹ oc for gulæ sot.¹² Stampær man hænnæ.
 oc drikkær hænnæ grønæ os. tha hialpær hun bolnæ qwærki.
¹³oc swa dryplæ. oc hældær man hænnæ innæn mun. tha

Macer 51, 38.

¹ tha S, at contra *Macer*; thæt K. ²⁻² = *Macer*; mgl. K. ³⁻³ = *Macer*; for ilt K. ⁵⁻⁵ Mgl. K, *Macer*. ⁴ *Linieskifte*. ⁶ i tilf. over linien.
⁷ Punkt tilf., *linieskifte*. ⁸⁻⁸ Mgl. AC. ⁹⁻⁹ = III, atændæ lot K, misforst. i AC. ¹⁰⁻¹⁰ = *Macer*; mgl. K, III. ¹¹⁻¹¹ = *Macer*, AC; mgl. K, III.
¹² Punkt tilf., *linieskifte*. ¹³⁻¹³ = *Macer*, AC; mgl. K, III.

29 helær hun sar i mun || ¹Blandær man hænnæ with miælk
oc giutær innæn øræ. thæt dughær for øræ wærk. Drikkær
man hænnæ os⁴ tha gør hun at pissæ.¹³ knusær man hænnæ
sundær mæth sinæ tændær. tha ær hun goth for tanwærk.
Hun dughær oc for spolormæ. of hænnæ os drikkæs. ²Oc 5
hænnæ os drukkæn mæth camrica³ hialpær alt thæt for in-
næn ær. oc hun gør swet. Latæs hun til lar mæth polline⁴
tha dughær hun for lar wærk.² Oc hun skærær myrkæ
øghæn.

89. (K², 3, III, 86; AC, 8, II, 64—68, VII, 448, 512, VIII, 4 10
[V, 18, VII, 22]).

A netum. dil. thæt ær het oc thiurt innæn annæn trappæ.
Drikkær fostær mothær thæt thær dil ær sothæn i tha
worthær⁵ hun yfræt mialk⁴ oc ær goth for siukdom innæn
maghæ. ⁶takær thæn siukæ thry kar la af hænnæ. og ræpær 15
oftæ. tha ær thæt mark. at thæn undæ siuknæth ær burtæ
af maghæn⁶. ⁷Oc thæt ær got for wæmmælsæ. oc thæt gør
at pissæ. oc for kummær alt thær thæt⁸ menær⁷. Stampær
man dil. oc drikkær hænnæ os. tha hialpær thæt for wærk
innæn qwith. ⁹oc innulfæ⁹. oc thæt gør mat at smæltæ 20
skøtælik¹⁰. ¹¹Drikkær man¹² thæt oftæ. tha scathær hun
*siun¹⁴ ¹¹. ¹⁵Oc hun thyrrær oc thæn sæth thær man skal
føthæs af¹⁵. Thyrrær man dilfrø. oc stampær smat. oc læg-
gær with drypæl. thæt ær hænnæ storlic got. Thyrrær man
dil rot. oc stampær sma. tha hialpær thæt for dæt køt in- 25
næn sar. ¹⁶oc thæt helær fulæ sar. oc boldær¹⁷. oc mæst a
manz scap. of man strør thæt i saræn oftæ¹⁶. of dil frø

Macer 38, 10.

¹³⁻¹³ S. forr. s. ¹ Plads til §-tegn. ⁴ Linieskifte. ²⁻² = Macer; mgl. K, AC, III. ³ carica Macer. ⁵ faar K, III osv. ⁶⁻⁶ Mgl. III. ⁷⁻⁷ = Macer; mgl. K, III. ⁸ Næppe thæc hdskr. ⁹⁻⁹ = Macer; mgl. K, III. ¹⁰ digestio tarda juvatur Macer; storlyk K, wæl III. ¹¹⁻¹¹ Mgl. III. ¹² tho tilf. K. ¹⁴ siuk S urigt.; visum Macer, syin K, A, II, VII, VIII (C). ¹⁵⁻¹⁵ = Macer, C(A); mgl. K, III. ¹⁶⁻¹⁶ = Macer; mgl. K, III. ¹⁷ I randen bolder sar med ung hd.

stampæs. tha dughær thæn døn for mykæl hikkæn. of¹ thæt ær fyrræ thiurt oc wæl het. oc dønæs oftæ. Stampær man || dil røtær. oc læggær with øghæn. Thæt dughær for my- 29* kæl hetmæ innæn øghæn. ²Thyrrær man dil frø mykæt oc
5 læggær with. ællær² of man takær blostær af dil. oc siuthær innæn oli. tha hialpær thæt for the knytræ oc thæt kæt thær for næthæn wæxær innæn ³oc hos³ manz baklot. Oc thæt dughær mæst the siukdomæ thær man fangær af kuld. oc thæt hialpær for howæth wærk. Oc thæt hialpær for
10 sina⁴ sprængæ⁵. ⁶oc wrækær burt kuld⁶.

90. (S, 17, s. d.).

Ysopus. ysop. thæt⁷ ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ⁸. Siuthæ man sammæn ysop. oc fikæ. oc hunugh. oc drikkær⁹ thæn søth⁹. thæt dughær mykæt for hostæ. oc thæt
15 dughær for all syknæth innæn lungæ. oc thæt dughær oc for hesæ. ¹⁰Drikkær man ysop. oc stampær sma. oc siuthær innæn hunugh hun dughær alt thæt sammæ. for thæssæ thær fyrræ æræ sogthæ¹⁰. Stampæs hun grøn. oc latæs with oximæl. thæt ær twa lotæ ædikæ och thrithi hunugh⁴ oc siu-
20 thæs thær i oc drikkæs thæt gør løsn. of man drikkær hænnæ grøn ællær thiur oftæ. tha gør hun faghær lyt i anlætæ. Stampær man thyrræ fikæ mæth¹¹ ysop. oc mæth nitro. oc læggær utæn a milt. thær bolnæ æræ⁴ tha dughær thæt. oc swa oc for watn sot. Drikkær man ysop mæth win.
25 tha slakær thæt hiartæ røtær thær thandæ ær. oc thæt dughær for hwærkyns boldæ thær scathælic ær for innæn. Siuthæs ysop innæn ædik. oc lægx with tangiorth. thæt dughær mykæt for tanwærk oc skøt. Røk af ysop hialpær for øræ sang. Hwærkyns blænæn flyr for sothæn ysop. of
30 hun lægx with. ¹²worthær hænnæ os innæn næsæ gotæn.

Macer 10, 45.

¹ oc K. ²⁻² Tilsvær. i Macer; mgl. K, III. ³⁻³ Mgl. K, III. ⁵ Sål. hdskr. ⁶⁻⁶ = Macer, AC; mgl. K, III. ⁷ Første t rettet, vist fra h. ⁸ Punkt tilf., linieskifte. ⁹⁻⁹ Mgl. 17. ¹⁰⁻¹⁰ Sml. 17. ⁴ Linieskifte. ¹¹ Herefter overstreget hunugh i hdskr. ¹²⁻¹² = Macer; sml. 17 og noterne.

30 tha dughær thæt for gulæ sot. Latæs || oli af rosæ with ysop. oc giutæs innæn øræ. thæt dughær for øræ wærk¹².

91. (K², 44).

Serpillum. kolnæ. thæt ær het oc thiurt innæn sin naturæ. Stampæ hænnæ mæth ædik. oc lat til oli af rosæ. oc 5 smør anlæt mæth. thæt dughær for howæth wærk. Brænnær man thænnæ yrt. af thæn røk⁴ oc døn fly alkyns ormæ. oc alkyns diur thær etær hauæ. oc for thy ær thæt want at siuthæs innæn mat ¹thæghær man skæræ¹. at of the souæ². at the fangæ æi skathæ af etær. Ær man etær bitæn ællær 10 stungæn oc drikkær ællær læggær thænnæ yrt with. tha hialpær *thæt³. ⁵oc thæt gør at pissæ. oc dughær for writh innæn qwith. Drikkær man thæt oftæ mæth ædik. tha hialpær thæt siuk milt. Latær man hunugh with hænnæ⁴ tha dughær hun fostær mothær at fangæ mialk⁵. Oc thæt du- 15 ghær oc. of man spittær bloth. Drikkær man thæt mæth win. tha hialpær thæt for siuknæth innæn liuær.

92. (K², 7, III, 87).

Borago. enkyns kal. thæt ær het oc wat innæn fyrstæ trappæ. Hun hialpær thæm⁴ thær hiartæ wærk hauær 20 ⁶af ent kalt bloth oc thyrt⁶. Latær man hænnæ til win oc drikkær. tha gør hun *glæthæ⁷. worthær hun sothæn mæth hunugh oc sukær. oc swa drukkæt. tha hialpær thæt bryst. oc lungæ oc strupæ fra thæt thær scathælict ær.

93. (K², 25; V, 30, A, 45 [C, 70]).

25

Liusticum. lowæstikkæ. thæt ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. hun gør mat at smæltæ⁴ oc hun dughær liuær

Macer 45, 39; Constantin s. 348, 379.

¹²⁻¹² S. forr. s. ⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ messoribus *Macer*; *mgl. K.* ² utæ a markæ tilf. *K.* ³⁻³ thæt *mgl. S.* ⁵⁻⁵ = *Macer*; *mgl. K.* ⁶⁻⁶ ex cholera nigra patientibus *Const.*; *mgl. K, III.* ⁷ lætitiæ *Const.*, man glath *K, III*, klathæ *S*; over hun har *S* henvisningstegn, og i margin m. yngre hånd glæde.

thær siuk ær af kuldæ oc wætæ. oc hun minskær wærk innæn maghæ. oc hun løsær || unt wæthær. oc ¹rutlan². oc 30* writh. oc uphærælsæ^{3,1} innæn qwith. oc hun gør at pissæ.

94. (K², 18, N, 13 [V, 29]).

5 **D**iptannum. diktani. thæt ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. hun rensær sar⁵ af undæ hunskæ. worthær hænnæ os drukkæn ællær næthæn undær lagth⁴ tha cum-mær hun döt barn ut ⁶af mothær qwith⁶. oc thæt skin um barnæt war ænzæ hinnæ.

10 95. (K², 11, III, 88).

Chorandrum⁷. thæt ær kalt. oc thiurt. worthær thænnæ yrt stampæth. oc mæth win ællær ædik drukkæt. tha wrækær thæt ut spolormæ. Stampær man hænnæ mæth hunugh. oh mæth thyrræ win bær. tha dughær thæt for markyns byld. of thæt lægx with. oc mæst hialpær thæt bolnæ 15 koddæ. Drikkær⁸ hænnæ frø mæth watn. tha dughær thæt ⁹læs qwith⁹ mykæt. ¹⁰Bland hænnæ os mæth ædik. oc hwetæ krummæ. tha dughær thæt for hænnæ¹¹ illæ eld. oc for hwarkyns het boldæ¹⁰. Bland *mial¹² af bønæ with¹³ 20 thænnæ os. oc læg a het blæghn. tha for worthær hun. ¹⁴Hwa sum rithæ hauær hwar thrithi dagh¹⁵. oc ætær thry korn af coriandro. af thænnæ yrt⁴ fyrræ æn skialwæn cum-mær. tha for gangær sottæn¹⁴. hwa sum thænnæ yrt nõtær¹⁶ ithælic. tha gør hun døth. oc markyns ill *siuknæth¹⁷.

Constantin s. 379, 380. Macer 29.

¹⁻¹ inflationem, rugitum et torsionem *Const.* ² rutlæn *K*, ramblan *V*.
³ upwaxæls *K*, trutma *V*. ⁵ vulvam (*læst* vulnera) *Const.* ⁴ *Linieskifte*.
⁶⁻⁶ *Mgl. K.* ⁷ *Sål. hdskr.* ⁸ man tilf. *K, III.* ⁹⁻⁹ ventrem stipare solutum *Macer*; for løsn *K, III.* ¹⁰⁻¹⁰ *Mgl. III.* ¹¹ thæn *K.* ^{*12} mial *rigt. K*, farina *Macer*, mialk *S*; *III* misforstår bønæ mial(k) som quinnæ miolk. ¹³ *Her- efter udstreget* bønæ *S.* ¹⁴⁻¹⁴ *Anderledes udtrykt i K, III.* ¹⁵ *I randen med ung hånd Kolde—sughe—iij dag.* ¹⁶ ætær *K, III.* ^{*17} siukæth *S.*

96. (K², 8, A, 14, C, 12; VIII, 7, VII, 510 [III, 59]).

Betonica. Iorth humlæ. hun gør at pissæ. oc for cummær
 sten innæn blæthræ. mæth hunugh. oc mæth win ¹bland.
 oc¹ drukkæt tha dughær thæt for watn sot. oc thæm thær
 bloth spittæ. ær hun goth mæth puscha. fangær man hug² 5
 a øghæn. oc gør plastær af hænnæ blath stampæth⁴ oc læg-
 31 gær a. thæt hialpær. Blandær man hænnæ os til || oli af
 rosæ. oc druppær innæn øræn. tha dughær thæt for wærk
 innæn øræn. Stampær man thænnæ yrt wæl smat. oc blan-
 dær with sothæt hunugh. thæt hialpær hostæ. ^{3, 5}oc sukkælsæ⁵. 10
 oc thæt hialpær markyns syknæth innæn maghæ³. ⁶Stampær
 man thænnæ yrt sma. oc blandær with ⁷attæ lotæ⁷ watn. oc
 nindæ win. oc drikkær⁴ thæt dughær *at⁸ fangæ løsn⁶. til
 grønæ sar scal man hænnæ blath stampæ mæth salt. oc
 læggæ with ⁹tha helæs the⁹. Stampæs hun en¹⁰ oc læggæ¹¹ 15
 with brot houæth⁴ thæt hialpær. ¹²Siuthær man hænnæ blath
 tha dughær thæt¹³ øghæn ¹⁴mykæt for markyns ilt¹². ætær
 man thænnæ yrt⁴ ællær drikkær tha hialpær thæt øghæn
 thær¹⁴ mykæt rinnæ. ^{15, 16}Oc thæt dughær oc storlic myrkæ
 øghæn.¹⁷ Stampær man iafnt wæt af rutæ with hænnæ. oc 20
 drikkæs mæth lat watn. tha wrækæs burt thæt bloth. thær
 øghæn skathær. oc swa frælsæs øghæn¹⁶. Drikkær man
 hænnæ mæth lat watn. tha rensæs bryst. oc maghæ af mar-
 kyns illæ siuknæth. Liuær oc milt hialpæs af hænnæ dryk
¹⁸thæghær hun worthær sothæn¹⁸. Drikkær man lat watn 25
 mæth hænnæ. tha dughær thæt for mykæl¹⁹ wærk²⁰ innæn
 qwith. ²¹Latær man hunugh til hænnæ. tha dughær hun
 for hostæ. oc løsær qwith²¹. for hwar dax rithæ. tak en lot

Macer II.

¹⁻¹ Mgl. K. ² = AC, VII, VIII, ictus Macer; sml. K. ⁴ Linieskifte.
³⁻³ = Macer; mgl. K. ⁵⁻⁵ Mgl. AC. ⁶⁻⁶ Mgl. AC. ⁷⁻⁷ atændæ lot K.
 urigt. ⁸ af hdskr. ⁹⁻⁹ Mgl. K. ¹⁰ enæ K, AC. ¹¹ lægs K, AC. ¹²⁻¹² Mgl.
 AC. ¹³ krankæ tilf. K. ¹⁴⁻¹⁴ of the bathæs thær mæth. oc of K. ¹⁵ Plads
 til §-tegn. ¹⁶⁻¹⁶ = Macer; mgl. K. ¹⁷ I randen med temmelig gammel hånd
 de ho . . . (resten skåret bort). ¹⁸⁻¹⁸ decoctio Macer; mgl. K. ¹⁹ immodicum
 Macer; mgl. K. ²⁰ wræth A. ²¹⁻²¹ Mgl. AC.

af wæghbrethæ. oc twa lotæ af thænnæ yrt ¹oc stampæ¹. oc
 drik mæth lat watn ²fyrre æn kuldæn takær². thæt hialpær.
 Stampæs hun oc drikkæs ithelic warm³. tha dughær hun
 for watn sot⁵. Stampær man hænnæ rot. oc drikkær mæth
 5 watn. oc lit win. thæt rensær und hunskæ mæth upcastæn.
 Drikkær man hænnæ blath. ællær frø stampæth mæth win.
 thæt || dughær for etær. Drikkæs hun mæth lat win. thæt 31*
 dughær for gulæ sot. worthær hun thiurt oc stampæth oc
 ælt mæth hunugh⁴ oc æt swa mykæt ænzæ en bøn æftæ
 10 natworth. tha dughær thæt maghæ at mat mughæ⁶ smæl-
 tæs wæl innæn hænnæ⁷. worthær en kringlæ gorth af thænnæ
 yrt *um hugormæ thaær hun ær grøn⁸. tha thoræ the⁹ al-
 drigh yuær thæn kringlæ faræ. num bitæ hwar annæn. oc
 sla mæth theræ halæ. e til the dō. Hwa thænnæ yrt a sik
 15 bær. han ma af ængæn skathælic lækdom fangæ skathæ.
 Oc thæn thær hænnæ ithælik drikkær. tha gangær burt
 bleknæ. oc cummær bætræ lyt.

97. (K², 38).

20 **P**ortulaca. thænnæ yrt ær kald innæn annæn trappæ⁴ oc
 wat innæn thrithi trappæ. oc hun dughær for rithæ⁴ of
 10 hun stampæs grøn oc lægx ofna maghæ. ællær¹⁰ of osæn
 drikkis. 10 ællær of man ætær yrtæn. ællær of hun nōtæs
 ænzæ kal. tha for takær thæt hetmæ¹⁰. Drikkær man thænnæ
 yrt. ællær ætær. tha haldær hun aftær mykæl qwith ryn.
 25 bathæ af bloth. oc swa annæn thær scathælic ær. for tan-
 wærk hialpær hun. of hun stæmpæs¹¹. oc lægx with tændær.
 Bolnæ øghæn hialpær hun of hun knusæs oc lægx ¹²[with
 tændær. Bolnæ øghæn hialpær hun. of hun knusæs. oc lægx]¹²
 ofnæ. Ætær man hænnæ um sumær. tha skathær hanum

Macer II, 19.

¹⁻¹ contrita *Macer*; *mgl. K.* ²⁻² = *Macer*; for acces *K.* ³ tepida *Macer*; *mgl. K.* ⁵ I randen med ung hånd wan so . . . ⁴ Linieskifte. ⁶ ma *K, A* (*C omskrevet*). ⁷ hanum *K, A.* ⁸⁻⁸ Sål. *K, Macer*; *mgl. S, AC.* ⁹ ormæ *AC.* ¹⁰⁻¹⁰ = *Macer*, *mgl. K.* ¹¹ Sål. *hdskr.* ¹²⁻¹² Urigtig gentagelse i *S.*

æi of mykæl hetmæ. oc hun gør bløt qwith blænd mæth salt oc win. Ætær man hænnæ. tha hialpær hun for wærk¹ innæn blæthræ. ²worthær hun oftæ ætæn². tha hialpær hun thæn thær bloth spittær. thænnæ yrt. oc *accidula³ hauæ likæ kraftæ. oc gøræ iafnæ gærningæ.

5

98. (S, 141, K², 26, III, 89).

³² **L**igustrum. thænnæ yrt ær thyr oc het innæn thrithi trappæ. hænnæ kraft ær⁵ || *⁶mæræ innæn rot. oc frø. æn ældræs. hauær man bolæn maghæ. drikkæ thænnæ yrt mæth win. oc hun dughær swa mat at smæltæ. oc hialpær alt thæt. ¹⁰ thær for innæn ær. for allæ siuknæth. worthæ the oc swa taknæ. tha ⁷dughær thæt at pissæ. oc ⁷rensær kunær af theræ urenslæ næthæn oc tho foræ.⁸ Stampær man thænnæ yrt. ⁹oc drikkær⁹ mæth win. oc læggær¹⁰ ofna. thæt dughær thæm thær pinæ hauæ i theræ ændæ thærm¹¹. Oc all thænnæ ¹⁵ yrt standær gen etær^{10,12}. oc hun dughær mykæt for wærk innæn ændæ thærm¹¹. of hun worthær ætæn ællær drukkæn. oc swo of man siuthær hænnæ rotær. oc drikkær sithæn thæn søth. tha dughær thæt for allæ the thær sagthæ æræ.

99. (K², 37).

20

Ostrucium. thæt hauær het naturæ oc thyr. Stampæs hænnæ rot mæth win⁴ oc drikkæs tha dughær thæt for siuknæth i liuær. Oc swa hialpær thæt for gulæ sot. ¹³oc for bolæn milt¹³. oc swa wrækær thæt burt stenæ af blæthræ. oc swa¹⁴ dughær for hostæ. Læggæs thæt for næ- ²⁵ thæn with¹⁵. tha cummær thæt ut dōt barn. Blandær man thæt

Macer 19, 25, 26.

¹ dolores *Macer*; sten *K*. ²⁻² sæpe comesta *Macer* (se *Choulants note til v. 762*); mgl. *K*. ³ occidula *urigt. S*. ⁵ *Nederst på siden signaturen x⁹ix⁹*. ⁶ æi *S* *urigtigt, sml. 141, K, III*. ⁷⁻⁷ = *Macer, 141; mgl. K, III*. ⁸ *Herfra mgl. III*. ⁹⁻⁹ *Mgl. 141*. ¹⁰⁻¹⁰ with ætær fullæ bit. tha hialpær thæt *141*. ¹¹ *Sål. hdskr.* ¹² *Herfra mgl. K*. ⁴ *Linieskifte*. ¹³⁻¹³ = *Macer; mgl. K*. ¹⁴ swa bør slettes, *sml. K*. ¹⁵ quinnæ tilf. *K*.

with ædik. oc mæth polenta oc smitær ofna *tha rensær
thæt likwærthing sot. Stampæs hænnæ os mæth biugsoth¹.
thæt dughær for hwær kyns blæghn. Stampæs hun mæth
hunugh. tha rensær hun hunskæ af howæth. of hun stampæs.
5 tha gør hænnæ døn at nysæ. hænnæ os blandæth til kunæ
mialk. oc *in at² næsæ *draghæn³. han dughær storlic for
gulæ sot.

100. (K², 55 [VII, 17]).

Yris. hauær bla lyt. oc ær het oc thiur innæn annæn
10 trappæ. oc hænnæ kraft ær mæst⁵ innæn rötær. man
skal hænnæ rot takæ. oc skæræ sundær i siwolæ lotæ. oc
latæ a thrath || hwar fra annæn. oc hænck thæn innæn thiur 32*
stath⁴ innæn skuggæ. ⁶for thy the thyrræs næplæk. ældærs⁷
um ent ar⁶. mæth win dughær hun for hostæ. oc gør at
15 souæ. ær boldæ oc war for innæn um hiartæ rötær⁴ tha
hialpær ⁸thæt for⁸ thænnæ yrt stampæth sma oc drukkæn
mæth win. Drikkær man hænnæ mæth watn⁴ oc lit win. tha
wrækær hun burt und hunskæ. oc drukkæn mæth ædik. tha
dughær thæt for writh innæn buk. Oc swa dughær thæt oc.
20 of man hauær fangæt etær. Stampæs hun sma oc drikkæs
mæth win. tha dughær thæt ⁹siuk milt. oc⁹ thæm thær
krampæ hauæ. ⁹oc thæm thær af kuldæ hauæ fangæt sca-
thæ. oc swa rensær thæt oc kunæ siuknæth⁹. Stampæs¹⁰
rotæn oc drikkæs. tha blötær thæt harth bærænd. ¹¹oc oftæ
25 scal thæt qwekæs mæth hænnæ gorth la¹¹. worthær hun
lagth with *baklot¹². tha dughær thæt for lar wærk. tho
scal hun in stoppæs. Stampæs rotæn mæth hunugh. oc lægx
næthæn foræ with. tha cummær thæt barn skin ut. worthær
thæt smat stampæt mæth hunugh. ¹³tha thyrrær thæt sar¹³.

Macer 26, 43.

*-1 Mgl. S., sml. K, Macer. *2 inæt S. *3 Efter K, mgl. S; Macer
si nare trahant. ⁵ maior Macer; al K. ⁴ Linieskifte. ⁶⁻⁶ Misforståelse af
Macer, også i K. ⁷ aliter Macer, mgl. K. ⁸⁻⁸ Sål. hdskr., mgl. K. ⁹⁻⁹ =
Macer; mgl. K. ¹⁰ s over linien, linieskifte. ¹¹⁻¹¹ = Macer; mgl. K. *12 Sål.
rigt. K, anum Macer; bolæt S. ¹³⁻¹³ = Macer; mgl. K.

oc lægx thæt a ben thær æi hauær kæt. *tha fyllær thæt kæt.¹ mængær man thrithing af hwit thung. oc twa lotæ af thænnæ yrt mæth hunugh. oc læggær with anlætæ tha ren-sær thæt af læntigine. oc wrækær burt allæ the smittæ.

101. (K², 52; III, 132^b).

5

Uulgago. thæt ær het oc thyrt innæn thrithi trappæ. Thæt gør at pissæ. oc rensær ²kunær af theræ urenslæ. oc swa dughær thæt foræ² siuknæth innæn liuær. Drikkær
33 man hænnæ oftæ. tha hialpær || hun for *watn³ sot. ⁵oc for
lar sot⁵. oc swa for gulæ sot. hvn rensær oc hiartæ røtær 10
mæth upcastæn.

102. (K², 14, N, 6).

Ciperus. hun ær thyr oc het innæn annæn trappæ⁶. Drik-
kær man hænnæ. tha dughær hun for sten⁴ oc rymær.
⁷oc rensær⁷ allæ wæghæ thær nættæ ma ut gangæ. oc thæt 15
gør döt barn ut at kumæ af⁸ kunæ bakæ sik mæth thæt
watn thær yrtæn siuthæs i. ⁹fangær hel man røk af thænnæ
yrt⁹. tha worthær han ¹⁰fast oc lættæræ¹⁰. hun thyrrær of
mykæl wætæ. of man drikkær hænnæ oftæ. worthær hun sma
stampæth⁴ oc ælt mæth hunugh. tha rensær thæt storlic¹¹ bol- 20
dær⁴ oc fulæ sar. oc hælst dughær thæt sar mun. Drikkær
man hænnæ. tha styrkær hun krank maghæ. oc ¹²drikkær
man thæt oftæ. tha¹² hialpær thæt mykæt for watn sot. oc
hun rensær watnsfull hunskæ⁴ mæth nættæ. Stampæs thænnæ
yrt. oc latæs ædik with. tha helær thæt sma boldær. ¹³oc 25
menær thæm at sprethæs¹³.

Macer 43, 46, 48.

*-1 Sål. K, carne replei Macer; mgl. S. ²⁻² = Macer; mgl. K. ^{*3} wtn
hdskr. ⁵⁻⁵ = Macer; mgl. K. ⁶ Punkt tilf., linieskifte. ⁴ Linieskifte. ⁷⁻⁷ pur-
gat Macer; mgl. K, N. ⁸ Sål. hdskr., of K. ⁹⁻⁹ fær madr hælsu af þess
reyk N urigt. ¹⁰⁻¹⁰ firmum magis et leviozem Macer. ¹¹ mirifice Macer,
stora N. urigt. ¹²⁻¹² = Macer; mgl. K, N. ¹³⁻¹³ ulcera quæ serpunt Macer;
mgl. N.

103. (K², 30; II, 60–62, VII, 428, 446, V, 51
[III, 60, VII, 71]).

Barocus¹. thænnæ yrt² ær bir kær for allæ andræ yrtæ. oc
hun ær tryg for hugormæ³. Drikkær man hænnæ mæth
5 win. tha lækær thæt hugormæ bit. ⁵Stampær man hænnæ
frø. oc latær oli til osæn. oc latær innæn øræ. thæt dughær
for øræ wærk⁵. wætær man ul af thænnæ os. oc latær til
næsæ. thæt dughær for en siuknæth thær man fangær a
næsæ. Oc thænnæ os ær mykæl lækdom for cancer. Stam-
10 pær man hænnæ rot. tha dughær thæn os myrk øghæn^{*6}.
oc for markyns siuknæth^{*6} thær øghæn fangæ. ⁷⁸of øghæn
worthæ smitnæ mæth thænnæ || skæræ os. ællær of hunugh **33***
blandæs with⁸. of man ætær hænnæ rot stekt. thæt hialpær
oc øghæn. Blandær man twa lotæ watn. oc thrithingæn win
15 til thrætiughæ korn af hænnæ ^{*9}frø. oc drikkær. thæt gør
øghæn skæræ⁷. ¹⁰worthær hænnæ blostær ¹¹wisæt. oc fangær
kunæ mæth barnæ til sin næsæ døn thær af¹¹. tha kastær
hun barnæt. oc swa oc of hænnæ rot knusæs. oc lægx un-
dær bærændæ¹⁰. worthær hænnæ rot stampæth mæth hunugh.
20 oc swa¹² nõt⁴ thæt spækær hostæ. oc dughær them thær
bloth spittæ. oc for takær allæ undæ hostæ¹³ innæn bryst.
Oc for allæ thæssæ⁴ ær rotæn goth stekt. Drikkær man
thæt thær rotæn siuthæs i thæt dughær slict sammæ. Stam-
pær man rotæn mæth win oc drikkær. thæt gør lust til
25 quinnæ. oc gør at pissæ. Blandær man hænnæ with ædik.
tha hialpær hun fotæ særæ thær frost gangær i.

Macer (50), 54.

¹ Marochus urigt. K, V, sml. II, VII, 446 og randtilf. i S. ² Herefter med temmelig gammel hånd indskudt mødyrt, og med en anden gl. hånd i randen maro . . . mødyr . . . ³ Efter Macer v. 1643 springes her over i artiklen Dragontea (Colubrina) v. 1734; sml. kap. 25 og 105. ⁵⁻⁵ = Macer; mgl. K. ^{*6} hauæ indskudt urigt. i S. ⁷⁻⁷ = Macer; mgl. K, men ⁸⁻⁸ findes i VII, 428. ^{*9} af hænnæ gentaget i S. ¹⁰ Punkt tilf., linieskifte, plads til §-tegn. ¹¹⁻¹¹ = Macer; fangæt konæ til næsæ at dønæ K, II (VII, 428, 446). ¹² Rettet under skrivningen ved a. ¹³ hunske K, catarrhum Macer.
⁴ Linieskifte.

104. (K², 53, A, 52, C, 63; III, 56 [VII, 401, 406]).

Uerbenā. yārn yrt. hun ær twinnæ kyns. oc bathæ gōræ
the muxæn et. Drikkær hænnæ¹ oftæ mæth win⁴ tha
hialpær thæt for gulæ sot. Stampær man hænnæ. oc læggær
a etær bit. tha hialpær thæt. ²oc skal mæth win gōræs fiuræ ⁵
daghæ². ³Oc hænnæ os rensær sar innæn mun⁴ of hun ær
warm. oc sqwalpæs innæn mun. ⁵thæt sammæ gōr oc thæt
watn thær hun ær grōn sothæn i³. Swa hwærkyns hunskæ
thær man hauær innæn mun. tha gængær hun burt. of hun
sqwalpræs innæn qwærki warm⁵. Stampær man thænnæ yrt. ¹⁰
oc læggær with grōnt sar. tha draghær thæt saræt sammæn.
⁶Drikkær hænnæ mæth win. tha stændær hun gen alkyns
etær⁶. Stampær man thre rōtær. oc thry blath af *hænnæ⁷ |
³⁴ mæth watn. oc drikkær fyrræ æn rithæ takær man. hwar
annæn dagh. tha hialpær thæt. Oc swa dughær thæt for ¹⁵
qwartan. of man stampæ *fyrræ rōtær. oc fyrræ⁸ lōf. oc drik-
kær. of the æræ sothnæ innæn win. of man strōr thænnæ yrt
i bland folk thær sum the drikkæ. tha worthæ the glathæ.
Bær man thænnæ yrt innæn sinn⁹ hand. oc spyr siuk man at.
huræ han ma. Swarær han wæl. tha liuær han. æn swarær ²⁰
han illæ. tha ær æi wan lif⁹. Gōr man siæppæl af thænnæ¹⁰
yrt. oc sætær a siuk manz howæth. tha fangær han skōt hialp.
Plinius sogthæ. *at¹¹ thænnæ yrt ær helsum allæ innulfæ. oc
sithæ wærk. oc siuknæth innæn liuær. oc siuknæth innæn
bryst. oc mæst lungæ sot. ¹²worthær thænnæ yrt stampæth ²⁵
mæth gamælt istær. tha dughær hun for en siuknæth⁴ innæn
ōræ wæxær ænzæ en nut¹². Latær man millefolium⁴ oc ue-
tonicam¹³ iafnt with thænnæ yrt oc siuthær sammæn oc
drikkær. Inctæ dughær meræ for sten innæn blæthræ. ¹⁴Hun
stær gen alkyns siukdom¹⁴.

Macer 58.

¹ Dærefter henvisningstegn, men det pågældende ord (man?) er ikke skrevet; sml. K og AC. ²⁻² = Macer, AC (Macer misforstået i III); mgl. K. ³⁻³ Mgl. AC. ⁴ Linieskifte. ⁵⁻⁵ = Macer; mgl. K. ⁶⁻⁶ = AC, Macer; mgl. K. ^{*7} hæn hdskr. ^{*8} Sål. K, fyrræ rōtræn. oc fyrræ S. ⁹ Sål. hdskr. ¹⁰ t tilf. over linien. ^{*11} æt hdskr. ¹²⁻¹² = Macer (AC gasæystær); mgl. K (III). ¹³ be-tonicam K, Macer. ¹⁴⁻¹⁴ = K, Macer; mgl. AC.

105. (K², 19, N, 14 [II, 156—157, VII, 46, VIII, 1, J, s. 18¹³, 22¹⁰; VII, 71, III, 60]).

Dragantea. hwa sum stampæ hænnæ røtær. oc smør sic mæth¹. tha dughær thæt for markyns siuknæth.² of
 5 man drikkær thæt. tha løsær thæt qwith. ³oc maghæ hetmæ mykæl slykkær thæt. of thæt qwekæs wæl thær mæth. for howæth hetmæ. oc³ for howæth wærk. dughær thæt. of thær blandæs ædik with. oc thæt rensær fulæ sar. oc fyllær
⁵diup i⁵ sar. oc thæt hialpær⁶ wæl thæt thær brænt ær af
 10 eld.⁷ haldær man thæt længæ innæn sin mun. tha *hialpær⁸ thæt⁶ for tanwærk. ⁹oc harthæ brar gør thæt bløtæ. oc thæt takær burt klathæ for innæn⁹. ||

106. (K², 12, N, 7).

15 **C**alamentum. ¹⁰mintæ. ællær¹⁰ næpta. hun ær het oc thyr **34***
 innæn thrithi trappæ. Drikkær man hænnæ thyr¹¹ mæth lat watn. oc lit win. thæt gør all licomæ at swetæs. Thæn thær kaldæ sot hauær. smøriæ sik mæth thæt oli thær hun ær sothæn i¹². tha fly ¹³bathæ kuldæ oc¹³ rithæ. Stampæs
 20 hun grøn¹⁴. oc lægx with lar¹⁵. ¹⁶tha brænnær hun skinnæt. oc¹⁶ thyrær hunskæn. oc swa flyr wærkæn. ¹⁷Drikkær kunæ hænnæ. tha rensæs hun for næthæn af blothryn¹⁷. Drikkær man hænnæ mæth win. tha hialpær hun for likwærthingæ sot innæn uphof. ¹⁸Stampær man hænnæ. oc læggær with
 25 hugormæ bit tha dughær thæt. Drikkær man hænnæ mæth win. tha¹⁸ wrækær hun etær. oc hun dræpær spolormæ. ¹⁹oc andræ ormæ innæn allæ limmæ. Latær man salt oc hunugh

Macer (54), 21, 15.

¹ Her springes fra *Macer* v. 1733 over til *Rosa* v. 790; sml. kap. 103 og 25. ² Punkt tilf. ³⁻³ Mgl. K, N. ⁵⁻⁵ diupæ K, N. ⁶⁻⁶ Mgl. N. ⁷ Punkt tilf., lineskifte. ⁸⁻⁸ halpær hdskr. ⁹⁻⁹ Mgl. K, N. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. K. ¹¹ sicca *Macer*; mgl. K, N. ¹² ante accessum tilf. K (sml. N); mgl. *Macer*. ¹³⁻¹³ = *Macer*; mgl. K, N. ¹⁴ viridem *Macer*; mgl. K, N. ¹⁵ I randen m. ung hånd laarverk; dærover med rødkridt lar. ¹⁶⁻¹⁶ = *Macer*; thær brænnæ mæth hunskæ tha K, N. ¹⁷⁻¹⁷ = *Macer*; mgl. K, N. ¹⁸⁻¹⁸ = *Macer*; oc swa K, oc N. ¹⁹⁻¹⁹ = *Macer*; mgl. K, N.

with. tha dughær thæt mer¹⁹. Drikkær kunæ mæth barnæ hænnæ. ællær stampær oc læggær næthæn with. tha kastær hun thæt hun hauær. oc hun rensær gulæ sot. ¹oc thæm thær ilt andæ fang hauæ⁴ oc ængi helær oc thæm¹. ²for siuknæth innæn buk. dughær hun oc mæth win. of hun drikkæs. Swa dughær thæt oc for gamæl sithæ wærk^{3,2}. worthær oc næpta stampæth⁴ oc lagth ofna. tha dughær thæt swartæ sar. oc rensær⁴ ⁵oc cummær aftær til naturlic lyt. Ær hun sothæn mæth win. tha dughær thæt bætræ⁵. worthær hun oc mæth win drukkæn. tha hialpær hun maghæ wærk⁶. ¹⁰Hænnæ røk æltæ¹ hugormæ fra hus. Drikkær man hænnæ mæth win. tha hialpær hun for hikkæn. Swa hialpær hun oc for mykæl *løsn⁷.

107. (K², 45).

35 **S**auina. hun ær het. oc thyr innæn thrithi trappæ. kummær ¹⁵hunugh til || hænnæ. tha thyrrær thæt storlec⁸ sar oc boldæ. oc rensær theræ fylsnæ. Drikkæs hun oftæ mæth win. ællær of hun stampæs oc lægx foræ bærændæ. tha draghær thæt ut forworthæt barn fœthælsæ. Latæs with hwit win. ⁹thær cerusæ hetær⁹. tha gôr thæt skinændæ huth⁴ oc thæt ²⁰dughær allæ the siukdomæ thær af kuld worthær. **W**orthær howæth thwoghæt innæn thæt win. ællær thæt *watn¹⁰ thær sauina siuthæs i. tha hialpær thæt hanum thær sca-thær. *ællær¹¹ of hun worthær sothæn. oc bundæn um thynning oc um anlætæ. 25

Macer 15, 12.

¹⁹⁻¹⁹ S. forr. s. ¹⁻¹, ¹ Sål. hdskr. ⁴ Linieskifte. ²⁻² = Macer; mgl. K, N. ³ I randen med ung hånd syverk, dærover med rødkridt side. ⁵⁻⁵ = Macer; Ær hun sothæn mæth win tha dughær hun qwinnæ til at fangæ therræ naturlyk lyt K, N. ⁶ I randen m. ung hånd mau verk. ⁴ ⁷ Sål. K, N, venerem (læst ventrem?) Macer; syfn S. ⁸ fortiter Macer; skathælyk K. ⁹⁻⁹ cerotis Macer; mgl. K. ¹⁰ win S, aqua Macer; mgl. K. ¹¹ Mgl. S, sml. K, Macer.

108. (K², 12, N, 8).

Calamus. ær holt. oc gult. oc siuolt¹. worthær thæt thiurt.
 oc nithæt mællæ hænder. ²tha brytæs thæt smat². thæt
 hauær söt dön⁴ oc thæt wæxær innæn india land. oc pærsia
 5 land. tho ær thæt bætræ³ thær kummær af india land. oc
 ær *het⁵ oc thyrt innæn annæn trappæ. Drikkær man thæt.
 tha dughær thæt liuær wærk. oc maghæ wark⁶. worthær
 thæt sothæt oc lagth with bærændæ. tha helær thæt hænnæ
 byld. Gængær thær em af til bryst. tha dughær thæt for
 10 gamæl hostæ.

109. (K², 34, A, 44, C, 40, III, 90; II, 36—39, VII, 435,
 J¹ Alfr. s. 66: [20—21, 282, 359]).

Nastrucium. karsæ. het oc thiurt innæn fiærthæ trappæ.
 thæt bindær lust til quinnæ. Stampæs karsæ mæth
 15 syræ⁷. oc lægx ofna boldæ⁴ tha draghær ut *war⁸. oc swa
 minskæs wærkæn. karsæ os haldær aftær the har thær af
 flytæ⁹. oc ær got for tan wærk of thæn os gytæs innæn
 thæt øræ thær wærkæn ær næst. karsæ frø ær starkær æn
 yrtæn. karsæ wrækær burt af mothær döt barn. oc undæ
 20 ormæ af manz qwith. of man stampær karsæ frø mæth win
 oc drikkær⁴ oc swa dughær thæt for hugormæ¹⁰ etær. fangæ
 ormæ || dön af karsæ brænd a eld tha fly the. ¹¹Drikkær 35*
 man oftæ¹² karsæ mæth ædik. tha dughær thæt siuk milt¹¹.
 Stampæs karsæ ¹³ællær karsæ frø¹³ mæth ædik. oc lægx a
 25 laræ wærk^{14, 4} thæt dughær. ¹⁵kummær mykæl klathæ. ællær
 und sarøki a howæth. tha skal thæt oftæ smøriæs mæth
 gasæ istær. oc karsæ stampæth sammæn. tha dughær thæt

Constantin s. 357; Macer 30.

¹ smat K, N rigt., subtilis Const. ²⁻² = Const.; mgl. N, sml. K. ⁴ Linie-
 skifte. ³ hetær K, N. ⁵ Sål. K, N; thæt S. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ = AC, III,
 suræ K, fermento Macer. ⁸ Sål. K, AC, III, VII; sanien Macer; wæthær
 S. ⁹ fluentes Macer; fallæ K, sml. AC, III, VII. ¹⁰ serpentis Macer; mgl.
 K, III. ¹¹⁻¹¹ Mgl. III. ¹² sæpe Macer; mgl. K. ¹³⁻¹³ = Macer; mgl. K,
 III. ¹⁴ I randen m. ung hånd laarverk. ¹⁵⁻¹⁵ Anderledes udtrykt K, III.

for bathæ¹⁵. Siuthær man karsæ ællær karsæ frø mæth söt
getæ miælk⁴ ¹oc drikkær thæt swa lat¹. tha ær thæt got
for alkyns bryst wærk. ²Stampær man karsæ frø. oc drikkær
osæn la. en *dragmæ³ wæt. tha dughær thæt at fangæ løsn
innæn qwith². ⁵Stampær man karsæ frø mæth hunugh oc
⁶[drikkær. ællær]⁶ ætær. thæt spækær hostæ. 5

110. (K², 20, A, 25, C, 21, J, 11, VIII, 28; V, 25 [III, 31,
VIII, 9, II, 190, VII, 229, 81]).

Enula. thæt ær halzyrt. hun ær wat innæn fyrstæ trappæ.
oc het innæn annæn trappæ. ⁷Drikkær man hænnæ. tha ¹⁰
gør hun at pissæ. oc wrækær ut bœrn⁴ oc hun gør løsn in-
næn harth qwith⁷. Hænnæ rot of hun stampæs oc lægx a
lar⁸. tha dughær hun for laræ wærk. af haldzyrt blath sythæs
mæth win. thæt dughær for niuræ *wærk⁹. of thæt lægx
thæræ with. Stampær man hænnæ rötær mæth hunugh. oc ¹⁵
ætær thæt spækær hostæ¹⁰.

111. (K², 27, A, 36, C, 31, III, 91; II, 128—133, VII, 461).

Lapacium. skræppæ. hun ær fiuræ kyns. oc the hauæ allæ
L moxan en kraft innæn lækædom. oc allæ æræ hetæ oc
thyræ. ¹¹oc the styrkæ maghæ. oc ræpæ up unt wæthær ²⁰
thær luct worthær innæn maghæ¹¹. of man ætær skræppæ
kal. tha bindær thæt manz qwith. ¹²mykæl klathæ. oc skurf.
thær huthæn riuær sundær the fly for¹³ lat skræppæ os. of
the bakæs thær mæth¹². ¹⁴Skræppæ rötær knusæth mæth
³⁶win sothnæ. || oc withær lagthæ. the dughæ for en siuknæth ²⁵
thær innæn øræ worthær ¹⁶ænzæ nut^{16, 14}. worthær la skræppæ

Macer 30, 44, 63.

¹⁵⁻¹⁵ S. forr. s. ⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ = Macer; mgl. K, III. ²⁻² Mgl. AC.
^{*3} Sål. K, Macer; mgl. S. ⁵ Plads til §-tegn. ⁶⁻⁶ Urigt.; mgl. K, Macer.
⁷⁻⁷ Mgl. AC. ⁸ I randen med ung hånd lar verk. ^{*9} wæik hdskr. ¹⁰ oc
thet gør at pissæ tilf. AC. ¹¹ Mgl. AC. ¹² Anderledes udtrykt i K, III,
II, VII. ¹³ froi med prik under r S. ¹⁴⁻¹⁴ = Macer, AC; mgl. K, III, II,
VII. ¹⁶⁻¹⁶ Mgl. C.

os oftæ¹ innæn mun sqwalpræth. tha dughær thæt for bolæn² drypæl⁴ oc for tanwærk³. Drikkær man skræppæ os. thæt dughær for bloth sot. ⁵La skræppæ os æltær burt wærk af øræ.⁶ for bolæn milt. dughæ skræppæ røtær ⁷knusæthæ⁴ oc
 5 mykæt innæn stark ædik sothæn. oc swa upa lagth^{7,5}. Siuthæ man skræppæ røtær mæth win ællær watn. oc drikkær thæt wrækær sten af blæthræ. oc thæt sammæ dughær for gulæ sot.

112. (K², 9, III, 92; A, 15, C, 13 [V, 46]).

¹⁰ **B**oglosa. thorskræppæ⁴ ⁸ær ænzæ⁸ tungæ. hun ær goth
 oc thyrræ. oc swa dughær hun for hiartæ wærk. ¹¹thær
 *kummær¹² af ent kalt bloth oc thiurt¹¹. of man drikkær
 hænnæ. tha *draghær hun fra¹³ lungæ alt thær hænnæ ær
 skathælict. of hænnæ os takæs ¹⁴mæth lat¹⁵ watn. tha hial-
 15 pær hun wandælic¹⁰ mykæt for laræ wærk^{16,14}. Thæt win
 thorthskræppæ skærpæs¹⁷ innæn. thæt gør *hiarnæ¹⁸ goth
 aminnælsæ. worthær hun spreth¹⁹ um gild hus mællæ gild
 brøthær. tha gør hun glæthæ gild brøthær²⁰.

113. (K², 4; II, 57—58, VII, 445^a, V, 38).

²⁰ **A**triplex. mældæ. hun ær kald innæn fyrstæ trappæ⁴ *wat²¹
 innæn annæn trappæ. hun gør løsn innæn qwith. oc
 thæt dughær for ²²manghkyns harknæth²³. oc ²²harthæ
 naghælæ. of man gør plastær æntigh af ra mældæ ællær so-

Macer 63, 34, 28.

¹ sæpe *Macer*; *mgl. K, III, II, VII.* ² tumidas *Macer*; *mgl. K, III, II, VII.* ⁴ *Linieskifte.* ³ *I randen med ung hånd tanuerk — øre verk.*
⁵⁻⁵ = *Macer*; *mgl. K, III, II, VII.* ⁶ *Punkt tilf., linieskifte.* ⁷⁻⁷ *Mgl. C.*
⁸⁻⁸ = *A*; ællær *oxæ vist rigt. K, III, sml. Macer*; *mgl. C.* ⁹⁻⁹ *Mgl. III.*
¹⁰ *Mgl. K.* ¹¹⁻¹¹ = *Macer*; *mgl. K, III.* ^{*12} kum *S.* ^{*13} *Sål. K, III, AC,*
detrakit Macer; dughær hun for *S.* ¹⁴⁻¹⁴ ællær *III.* ¹⁵ tepidæ *Macer*; *mgl.*
K. ¹⁶ *I randen m. ung hånd laarverk.* ¹⁷ siuthæs *K, III, stampes AC.*
¹⁸ hiarnæ *rigt. K, C*; hiartæ *S, III, mgl. A, B.* ¹⁹ sparsa *Macer*, strødh
III, B; stoth *K.* ²⁰ *Dæfter med temmelig gl. hånd of thæ hawe yuerth at*
drickæ. ^{*21} watn *S.* ²²⁻²² *duricias solvit varias Macer*; *mgl. K.* ²³ *Sål. hdskr.*

thæn. oc læggær a. *Thæt ær oc got for thæn illæ eld¹.
 worthær mældæ stampæth mæth nitro. oc hunugh. oc ædik.
 oc swa logth warmt with. tha dughær thæt fotæ sot. mældæ
 36* frø drikkær man thæt oftæ stampæth mæth win. tha² || du-
 ghær thæt for gulæ sot. oc helær hænnæ.

5

114. (K², 15, III, 93).

Camomilla. whitæ tighæ³. ⁵ær en besk yrt. oc dønær illæ.
 oc hun ær thrinnæ kyns. oc hwar theræ ma kænnæs
 af sint blostær. ⁶oc theræ lyt⁶. oc allæ hauæ the gyldænæ⁷
 blostær i mit. oc blathæn um kring æræ summæ whitæ oc ¹⁰
⁸summæ swartæ oc summæ brunæ⁸. Anthemis hetær hun.
 thær brunæ blathæ hauær. oc hun ær mest oc starkæst.
 thæn annæn hetær *leucantemeon⁹ oc hauær whitæ blathæ.
 thæn thrithi hetær *crisanthemon¹⁰. ¹¹oc hauær swartæ bla-
 thæ^{11, 4} ¹²allæ thæssæ thrinnæ yrtæ⁵. æræ hetæ oc thyrræ innæn ¹⁵
 fyrstæ trappæ. Allæ thæssæ mæth win taknæ⁴ gør man at
 pissæ. oc brytæ sten innæn blæthræ. ^{13, 14}Drikkæs hun oftæ
 mæth win. tha¹³ dughær hun for writh innæn qwith¹⁵. ¹¹oc
 for *blæst¹⁶ innæn maghæ¹¹. Drikkær man thæt thær hun
 siuthæs i tha ær thæt got for gulæ sot. ¹⁷oc undærlic mykæt ²⁰
 dughær hun for liuær siuknæth¹⁷. Drikkæs hun mæth win.
 tha¹⁴ cummæ hun forwrthæt barn af mothær. Siuthær man
 hænnæ mæth oli oc smør mæth thæn thær rithæ hauær. tha
 gangær bathæ kuld burt oc rithæ. Stampæs hun oc lægx
 with fulæ sar. tha hialpær thæt. oc thæt dughær ¹⁸thunct ²⁵
 howæth¹⁹ of standær ill siuknæth innæn¹⁸. of hun wrthær
 grøn sothæn innæn oli. oc howæth smøriæs thær mæth. ær

Macer 28, 14.

*-1 *Sål. K, Macer; mgl. S.* ² *Punkt i S.* ³ *whitwith K, commilla bloma III.* ⁵⁻⁶ *Mgl. III.* ⁶⁻⁶ *Mgl. K.* ⁷ *aureus Macer, gult K.* ⁸⁻⁸ = *Macer; omvendt K.* ⁹ *leutantemeon måske S.* ¹⁰ *crisauthemon S.* ¹¹⁻¹¹ = *Macer; mgl. K.* ⁴ *Linieskifte.* ¹² *Plads til §-tegn.* ¹³⁻¹³ *oc K.* ¹⁴⁻¹⁴ *Mgl. III.* ¹⁵ *I randen med ung hånd vred y bu (?).* ¹⁶ *inflatio Macer; bloth S.* ¹⁷⁻¹⁷ = *Macer; mgl. K.* ¹⁸⁻¹⁸ *febris fervore gravatum Macer; siuct houæth K, krankt hofwdh III.* ¹⁹ *I randen med ung hånd hoyverk.*

hun æi gron. tha skal hun innæn ædik skærpæs¹. oc howæth skal thær i thwas oc ingin smørælsæ ær bætræ with howæth.

115. (K², 5, J, 6; III, 94, V, 52, III, 96 [VII, 185; 113—114; II, 192; II, 55, VII, 442^b]).

5 **A**ccidula. syræ². ær kald oc thyrt. innæn thrithi || trappæ. 37
 hun ær goth for matlethæ. oc æltær burt thæn undæ
 eld. Stampæs hun. oc lægx with bolæn øghæn. tha hialpær
 hun. oc swa oc of hun lægx with thæt thær brænt ær. ³oc
 swa dughær hun fotæ boldæ³. Hænnæ os stampæth mæth
 10 oli af rosæ dughær gamæl ⁵howæth wærk⁵. Drikkær man
 hænnæ mæth win. tha dughær hun for alkyns løsn af qwith.
⁶bathæ bloth ryn. oc swa annæt⁶. ællær man ætær hænnæ
 ithælic. ⁷Drikkær man hænnæ ællær ætær⁷. tha dughær hun
 for etær ⁷oc spolormæ⁷. Latær man hænnæ os um øghæn.
 15 tha gør thæt clar øghæn. ⁸Hwa sum thæn yrt bær a sic
 tha ma scorpion hanum æi skathæ⁹. of man latær syræ os
 innæn øræ. tha æltær thæt burt wærkæn. oc gør wæl at
 høræ^{10,8}. Annæn yrt mindræ. oc ær thæn sammæ kyns. oc
 hetær huslök oc dughær ækki *mindræ¹¹ for alt thæt thær
 20 sagth ær. Takær man huslök os. oc smitær a øghæn thær
 sammæn æræ gronæ mæth gund. tha hialpær thæt mykæt.

116. (K², 33; III, 49, VII, 279, V, 47 [C, 37; II, 182]).

Marrubium. Blindæ nætlæ. hun ær het oc thyr innæn an-
 næn trappæ. Drikkær man hænnæ. tha dughær hun
 25 for *ymærst¹² bryst wærk. hun dughær for ængi. oc for
 hostæ. hun skyndær barn byrth⁴ oc kummær ut barnæ skin.

Macer 14, 18, 42.

¹ maceretur *Macer*; skæræs *K*, siudhas *III*. ² suræ *K*, *J*. ³⁻³ = *Macer*; *mgl. K*, *J*. ⁵⁻⁵ = *Macer*; hostæ *K*, *J*. ⁶⁻⁶ = *Macer*; *mgl. K*, *J*. ⁷⁻⁷ = *Macer*; *mgl. K*, *J*. ⁸⁻⁸ = *Macer*, omvendt *K*, *J*; herefter *mgl. J*. ⁹ Punkt tilf., linieskifte. ¹⁰ I randen med ung hånd øreverk. ¹¹ *S* meræ urigt.; minus *Macer*, mynnæ *K*, *III*. ¹² *varios Macer*, innærst *S*, *mgl. K*, *III*. *Linieskifte*.

Latær man hunugh with hænnæ. tha rensær hun sar. oc boldæ i sit kœt. ¹Drikkær man hænnæ. tha hialpær hun sithæ wærk.² ³worthær hænnæ os thiurth. tha dughær hun allæ thæssæ³. Blandær man hænnæ os mæth win oc *hunugh^{5,4} tha dughær thæt myrk øghæn oc swa dughær 5
 37* thæt || ⁶[myrk øghæn. oc swa dughær thæt]⁶ for gulæ sot. ⁷of man latær osæn innæn næsæ. oc for mykæl *øræn⁸ wærk⁴ of hun blandæs mæth oli af rosæ oc gytæs innæn øræ⁷. ⁹Thæm thær syknæth hauæ innæn blæthræ ær thænnæ yrt æi¹⁰ goth. 10

117. (K², 39; V, 28 [VII, 15—16, J, s. 22⁹, 28²]).

Peonia. kryzæ yrt⁴ het oc thyr innæn annæn trappæ. hun ær goth with milt. ¹¹oc nyræ oc liuær¹¹. of hun takæs mæth atæ lotæ watn. oc nind lot win. ¹¹Siuthær man hænnæ innæn win. oc drikkær oftæ. thæt ær hialp for mykæl wærk 15
 innæn blæthræ. oc for yuærwætæs hetmæ innæn maghæ. oc for gulæ sot¹¹. Hauær barn sten innæn blæthræ. oc drykkær hænnæ. tha worthær han burtæ. Drikkær man hænnæ *frø¹² oftæ. tha dughær thæt for maræ. ¹³oc auærlic søfn¹³. Barn thær brut fælling ær. hauær thæt thænnæ rot yuær sin hals 20
 tha hialpær thæt. Swa oc of man drikkær hænnæ. oc thæt prouæthæ galienus læki wæræ sant¹⁴. ¹⁵Thænnæ yrt ær twinnæ kyns. thæn meræ hetær man. oc thæn mindræ kunæ. Rotæn af thænnæ meræ. ær twa palma lang. oc dighær ænzæ fingær. oc *rotæn¹⁶ af thæn mindræ ær skild i fleræ lotæ¹⁵. 25
 hun rensær kunær æftæ barn byrth⁴ of hun driks mæth win. ¹⁵allæ¹⁷ hauæ thæssæ en kraft¹⁵.

Macer 42, 49.

¹ Plads til §-tegn. ² Punkt tilf., linieskifte, plads til §-tegn; i randen med ung hd. sy verk. ³⁻³ = Macer; mgl. K. ^{*5} hungh hdskr. ⁴ Linieskifte. ⁶⁻⁶ Urigt. gentagelse i S på grund af sideskifte. ⁷⁻⁷ = Macer; mgl. K. ⁸⁻⁸ øræn hdskr.; foran dette øg udstreget. ⁹ Plads til §-tegn. ¹⁰ Rigt.; udel. i K. ¹¹⁻¹¹ = Macer; mgl. K. ¹² Sål. K rigt., Macer semen; mgl. S. ¹³⁻¹³ Vist misforståelse af Macer; mgl. K. ¹⁴ Sml. fortællingen J, s. 28², VII, 15. ¹⁵⁻¹⁵ = Macer; mgl. K. ^{*16} rot S. ¹⁷ Vist fejl for ældræs.

118. (K², 35; V, 45).

Nigella. dudrækorn. ¹thær summæ sikhæ at klint ær¹.
Stampæs hun mæth pipær rot. oc mæth lit salt⁴ oc
lægs a. tha dughær hun for cancer. ²oc upnæ sar^{2,4} oc swa
5 dughær hun oc likwærthing. ³Siuth sammæn brænnæ sten
mæth win. oc duuæ muk. oc frø af liliæ. thæt brytær boldær.
oc bløtær thæt thær hart || ær. of thæt lægs a oc bakæs 38
mæth³. man scal sythæ hænnæ⁴ oc blandæ røkælsæ. oc sa-
phran. oc læggi with lar wærk.⁵ hun scal siuthæs i attæ
10 lotæ watn oc nindæ lot win.⁵ of kunæ mæth barnæ røkær
næthæn mæth thænnæ yrt. tha læggær hun sin byrthæn skøt.⁶

119. (K², 15 bis, N, 9, III, 95 [V, 37]).

Cicuta. othyrt. hun ær kald ænzæ etær. Hwa sum hænnæ
drikkær. tha ma han swa af hænnæ dō. swa sum af
15 annæt etær. Hwa sum af thænnæ yrt dōr. hans huth ær al
smittugh. Hwa sum af thænnæ yrt hauær fangæt skathæ.
drikkær lat stark win. oc thæt hialpær. of man stampær
hænnæ blath. oc læggær um alnætæ⁷ ællær smør up a øghæn
mæth hænnæ os. thæt dughær øghæn storlic for ⁸swithæ
20 gund⁴ oc brynd⁸. thæt ær oc got for hin illæ eld. Smitær
mø oftæ thænnæ os a sinæ spinær. tha stiuæ⁹ the fyrst. oc
sithæn standæ the iæmlic. Stampær man hænnæ. oc læggær
wit¹⁰ spinæ. tha thyrrær thæt miælk innæn spinæ. Stampær
man hænnæ. oc læggær oftæ¹¹ for owæn manz anbut⁴ tha
25 for takær thæt lust til quinnæ. oc for cummær all thæn sæth⁴
barn scal af fōthæs. Latæs oc with hænnæ talgh oc quicsilf.

Macer 64, 65.

¹⁻¹ Mgl. K. ⁴ Linieskifte. ²⁻² = Macer; mgl. K. ³⁻³ = Macer (sml. Choulants note til v. 2020); mgl. K. ⁵ Punkt tilf., linieskifte, plads til §-tegn. ⁶ Punkt tilf., linieskifte. ⁷ = Macer, III; mgl. K (N forkortet). ⁸⁻⁸ æstivas epiphoras Macer; swithæ mgl. K, III omskriver, N misforstår bryn (sål. K for brynd). ⁹ stinæ måske S, styuæ K, stinnas III; hele stedet misforståelse af Macer. ¹⁰ Sål. hdskr. ¹¹ sæpius Macer; mgl. K, N, II.

oc læggæs with fotæ siuknæth. tha ær thæt got. ¹Stampæs thænnæ yrt oc lægs with. tha dughær⁴ *thæt² for hwærkyns hetmæ¹.

120. (K², 21, III, 97; II, 161—162, VII, 477—478, J s. 297).

E leborus thung. het oc thiurt innæn thrithi trappæ.³ hun 5
ær twinnækyns. hwit oc swart. thæn hwitæ hauær star-
kær kraft. Hwilkæ lund thæt undær lægs. tha gør thæt dōt
barn ut at cummæ. Of man draghær thæt til næsæ. tha gør
thæt at nysæ. ^{5,6}of hun worthær stampæth innæn duft⁶.
38* oc thæn nysæn. wrækær burt siuknæth || af houæth⁵. Lataes 10
hun wit øghæn smørælsæ. tha dughær hun mykæt. worthær
hun stampæth sma. oc lat innæn grønt. oc kast for rytter
ællær mus⁷ *tha⁸ dō the. worthær hun mæth mialk stampæth.
tha dræpær hun flughær. Giuæs hun innæn spidrykkia
tha lethær hun ut ymærstæ⁹ hunskæ⁴ oc wrækær burt storæ 15
siukdomæ oc gamlæ. ¹⁰Hun dughær for gælnæ thær kum-
mæ af ¹¹und hunskæ. af ent kalt bloth oc thiurt^{10,11}. Brot-
fælling dughær hun oc. oc thæm thær hauæ *watn sot¹².
¹³hialpær thæt oc innæn fyrstæ¹³. Likwærthing sot. dughær
hun oc. ¹⁴oc til fotæ siuknæth. thæm thær skialuæ sot hauæ. 20
styrkær hun. for ymærstæ syknæth innæn maghæ. oc for lar
sot. ær hun goth¹⁴. oc for gamæl hostæ. Oc for alt quar-
tan⁴ oc rithæ thær marghæ wintær hauær wæret dughær
hun.¹⁵ plinius aminnær. at hwa sum thænnæ yrt wil takæ in-
næn lækdom. han scal siu daghæ fyrræ sik withær bo. oc 25
tempræ. oc thæn aftæn æi ætæ. thær han wet. at¹⁶ han
takær hænnæ um morghæn. oc scal wære tha skært. oc
¹⁷æi myrct¹⁷ wæthær. oc warmt. thæn thær thættæ glømær.

Macer 65, 56.

¹⁻¹ = *Macer*; *mgl. K, III.* ² *Mgl. S.* ³ *Punkt tilf., linieskifte.*
⁵⁻⁶ = *Macer*; *mgl. K.* ⁶⁻⁶ *Mgl. III.* ⁷ *Næppe mus S.* ⁸ *thæ hdskr.* ⁹ *the*
indærst K, mgl. III. ⁴ *Linieskifte.* ¹⁰⁻¹⁰ = *Macer*; *mgl. K.* ¹¹⁻¹¹ *ont blodh*
III. ¹² *Sål. K, III rigt.; bloth sot S.* ¹³⁻¹³ = *Macer*; *mgl. K, III.*
¹⁴⁻¹⁴ = *III, Macer*; *mgl. K.* ¹⁵ *Punkt tilf., linieskifte, Plads til §-tegn.*
¹⁶ *a rettet m. opr. hånd fra e (?).* ¹⁷⁻¹⁷ *ey stort III, myket K, claram ventis*
carentem Macer.

ællær for har. han fangær ¹manskyns pinæ. oc thwang¹.
 Thænnæ yrt scal man takæ innæn grøt thær fyrræ² ær
 gørth. ællær mæth wælling. oc skathær hun æi. Oc hænnæ
 skulæ æi takæ gamlæ folc⁴ oc æi sma bœrn. oc æi the thær
 5 bløtæ ær innæn them⁴ ællær ræddæ. oc æi the thær hauæ
 quinnæ hiartæ⁵. oc æi mykæt³ scarpæ. ⁶Innæn ptisan thæt
 ær biugsoth⁴ ællær innæn mulsæ. thæt ær win. oc watn sa-
 mæn blænd⁴ swat attæ lotæ æræ watn. oc nindæ lot win.
 thæn- næ yrt of hun worthær sothæn. swa sighæ summæ. 39
 10 at thæt ær nytlic at takæ hænnæ⁶. Hwa sum thænnæ yrt⁴
 oc andræ etær yrtæ wilæ⁷ innæn lækædom takæ the sculæ
 warlic gøræ thæt. at the fangæ thæræ æi dōth af. ællær an-
 næn wathæ⁵. ⁸Annæn thung ær oc thær swart ær. hun ær
 æi swa kraftugh oc æi swa ræthælic⁹. hun scal oc siuthæs
 15 innæn walling¹⁰. oc swa takæs ællær innæn æggi blomæ.
 oc dughær thæt them. thær witlōsæ æræ. Oc swa oc for
 fotæ siuknæth. oc for watn sot. ¹¹Oc the thær theræ limmæ
 mughæ æi nytæ. them dughær hun storlic. oc for markyns
 siukdom ær hun nytlic. of hun drikkæs¹¹. ¹²oc gør hun
 20 løsn¹². ¹³Stampæ swart thung. oc læg til biogmiæl. thæt
 dughær thæn byld. thær af watn sot cummæ. worthær thæt
 for næthæn til lagth. tha rensær thæt quinnæ bloth ryn. oc
 cummæ ut thæt barn thær dōt ær. Læggær thæn thær dōf
 ær twa daghæ ællær thre thung innæn øræ. oc takær sithæn
 25 burt. thæt¹⁴ dughær.¹⁵ ¹⁶Siuthær man thæt. ællær stampær.
 oc læggær ofna. thæt kummær undæ smittæ burt. oc scab.
 oc likqwærthing sot¹⁶. Siuthær man thung. innæn ædik. oc
 sqwalprær thæn ædik innæn sin mun længi. thæt hiælpær
 tanwærk. Plinius bōth at giuæ ækki meræ. æn en dragma wæt.

Macer 56, 57.

¹⁻¹ nimios cruciatus *Macer*; *III* har for de to sidste ord wanlika dōdhin;
 mykel skathæ thær af *K*. ² = *III*, antea *Macer*; til *K*. ⁴ *Linieskifte*.
³ swartæ *udstreget*, *S*. ⁵⁻⁵ *Mgl. III*; stykket i *S* er uddrag af *Macer*.
⁶⁻⁶ *Mgl. K*. ⁷ *Henvisningstegn i S over linien*. ⁸ *Her begynder Macer 57*.
⁹ *formidandum Macer*; wathælik *K, III*. ¹⁰ *Sål. hdskr.* ¹¹⁻¹¹ = *III, Macer*;
mgl. K. ¹²⁻¹² *Mgl. III*. ¹³ *Plads til §-tegn*. ¹⁴ *Første r rettet fra d med*
oprindelig hånd. ¹⁵ *Herfra mgl. III*. ¹⁶⁻¹⁶ = *Macer, mgl. K*.

oc thæt l      qwith l       . oc han for byth    at tak  
mer   samm   ⁴   n tolf obolorum w   .

121. ([S, 87, s. d.]).

Scamonea. hun   r thyr oc het inn    thrithi trapp  . Hun
  r liu   r scath     . oc swa magh   oc g  r ann    myk    5
skath  . oc   r for thy   i got at w  ni  s til h  nn  .

122. (K², 24; V 43 [VII, 402]).

39* **I**vsquiamus. Byln  . hun   r thrinn   kyns. oc hau    || kald
natur  . **E**n hau   r hwit fr  . ann    r   . thrithi swart⁴
   Th   n th   r hwit hau   r fr  . hun   r m    t i l  kdom. 10
Th   n^{*1} m    h swart fr   hau   s   i til l  kdom². **  ** Stamp  
h  nn   blath. oc lat til polentam. oc ³l  g with hwarkyns
byld⁴ th   t dugh   r. oc swa³ hialp   r th   t fot   sykn   h.
h  nn   os ⁵dr  p  r orm i   r  ⁵. of hun lat  s th   r i. oc du-
gh   r for marskyns   r   w  rk. H  ld   r man l  ngi th   n   dik 15
inn    sin mun. th   r h  nn   r    r   r   sothn   inn   . th   t
hialp   r⁶ for tanw  rk. Stamp   r man byln   oc tak   r h  nn  
os⁴ af h  nn   fr   th   r stamp  s. oc smit  r ofna manz
  gh   n⁴ th   t dugh   r for ⁷und hunsk   th   r ut rind   r⁷.
Stamp   r man byln   fr   m    h win. oc l  gg   r ofn  . th   t 20
hialp   r boln   spin  r. oc boln   kodd  . ⁸  t  s hun   nz  
kal. tha g  r hun syfn. oc h  nn   os dugh   r hwart sar hun
lat  s⁹ inn   . ¹⁰Oc hun sp  k   r host  ⁸. Lat  s hun til
  gh   n sm  r  ls  . tha dugh   r hun for   gh   n hetm  . oc
byld inn      gh   n. 25

Macer 57, —, 61; Constantin s. 384.

⁴ Linieskifte. ^{*1} th   r tilf. S. ² k   skrevet meget t  t sammen, k vist
rettet fra l. ³⁻³ = Macer; mgl. K. ⁵⁻⁵ = Macer; mgl. K. ⁶ i tilf. over
linien m. oprind. hd. ⁷⁻⁷ = Macer; w  rk i   gh   K. ⁸⁻⁸ Mgl. K. ⁹ s over
linien; linieskifte. ¹⁰ Herfra mgl. Macer; resten efter Const.

123. (K², 49, N, 10).

Tapsia. Lysbrand. hun ær het oc thyr innæn fæρθæ trappæ. thæt thynnæ¹ thiukkæ hunskæ. oc dughær for lar wærk. oc fotæ særæ². oc hun rensær und hunskæ af
5 kuldæ. oc af wætæ. oc hun rensær skab.

124. (K², 50).

Titimallus. brænnæ yrt. het oc thiur innæn fæρθæ³ trappæ. hun rensær unt kalt bloth oc thiurt. oc swa oc kalt bloth oc wat⁴ oc unt. oc thæt watn thær watn sot hauær.
10 Thænnæ yrt ær tho⁵ angærs full⁵. for thy takæs mykæt sammæn af hænnæ tha giuær hun døth.

125. (K², 46; II, 40, VII, 257).

Sulphur. *brænnæsten⁶. het oc thiurt innæn fæρθæ trappæ. Thæt hetærman.⁷ oc gørlangæ⁸ || hostæ monæ⁷. oc cummær
15 war af bryst ut. warthær thæt mæθh ædik bland. tha hialpær thæt for skab.⁹ oc for skurf^{10, 4, 13} fangær¹¹ rosæ ællær røthæ klæthæ¹¹ af brænnæ stens røk⁴ tha fangæ the hwit *lyt¹². Blandæs thæt mæθh hunugh⁴ oc mæθh nitro. thæ¹ hialpær thæt for skab⁹. oc for blæghnæ. ¹³worthær thæt smat stam-
20 pæt. oc strøth¹⁴ a licomæ tha forbythær thæt swet. worthær thæt bland mæθh nitro oc watn. tha dughær thæt for het sykdom innæn fætær.

126. (K², 6; J, 7).

Argentum uiuum. quicsilf. thæt ær als hetæst. oc als wa-
25 tæst. thæt dræpær lys¹⁵ oc andræ sma ormæ. Blandæs

Constantin s. 387, 387, 386, 382.

¹ Sål. hdskr. ² podagricis Const. ³ = Const., thrithi K. ⁴ Linieskifte. ⁵⁻⁵ angustiosi Const. ⁶ brænnæsten S. ⁷⁻⁷ diurnas tusses curat et maturat Const.; mgl. K. ⁸ Nederst på siden signaturen .xx⁹. ⁹⁻⁹ Mgl. K. ¹⁰ I randen med ung hånd Schab—skorov. ¹¹⁻¹¹ rosei aut rubicundi panni Const. ¹² lyft hdskr. ¹³ Plads til §-tegn. ¹⁴ stratum Const.; støth K, II. ¹⁵ loppæ oc tilf. K.

thæt *mæth* oli oc ædik. ¹oc *letargiro¹. tha worthær *thær²
af goth smørælsæ for skab oc for blæghnæ. hwa sum quic-
silt drikkær⁴ han drikkær sin dœth. ³hwilt lim thæt løpær
til. tha slær thæt thæt. oc naghær³. lægs thæt til eld. tha
⁵worthær thæt unæt⁵. oc gør røk. fangæ manz sinær⁴ ællær ⁵
armben af thænnæ røk. tha blotnæ the. oc wænskær⁶. oc
swa oc andræ limmæ. thær sæluæ *røræs⁷ mughæ. oc thær
foræ⁸ fangæ manghæ. at the mughæ theræ limmæ æi røre.
oc skiæluæ sot⁴ dœuælsæ. oc ængi. oc und lyt. oc ful mun.
oc thyr hiærnæ. Oc e hwar sum kummær røk af quicsilt⁴ ¹⁰
*thæthæn⁹ fly ormæ. ællær sculæ dø.

127. (K², 16, N, 11).

Calx. kalkæ lim. het oc thyrt innæn fiærthæ trappæ. Blan-
dæs thæt *mæth* ¹⁰fet. oc ¹⁰*mæth* oli. tha dughær thæt
for blæghnæ. oc rotnæ boldær. oc thættær oc sammæn kum- ¹⁵
mær sar. oc alt thæt thær scoræt ær. ællær sundær huggæt. ||

128. ([S, 32, s. d.]).

^{40*} **S**emen nigri papaueris. thæt ær swart walmughæ frø. kalt
oc thyrt innæn fyrstæ træppæ¹¹. thæt gør skøt hæftæ.
oc minskær naturlic uuætæ¹². oc swa innæn howæth. oc ²⁰
minskær manz wit. oc for thy giuæs thæt ¹³annæn timæ¹³
lit *mæth* win. them thær løsn hauæ. oc kunær thær marskyns
hunske flytær for næthæn af. Thæt dughær oc thæm thær
æi gitæ souæt. of man takær oc stampær thæt. oc smitær
theræ anlæt *mæth*. ²⁵

Constantin s. 382, 383, 386.

¹⁻¹ Mgl. *ſ*; oc letær giro *hdskr.*, *sml. K.* ² thæt *S.* ⁴ *Linieskifte.*
³⁻³ Mgl. *ſ*, men *sml. ſ s. 29¹⁵*; sidste ord nøtær *K*, corrodit *Const.* ⁵⁻⁵ de-
struetur *Const.* ⁶ *Sål. hdskr.* (for wanskæs (*sål. K*); *nervi deficiunt Const.*).
⁷ *Sål. K*; røtæs *S.* ⁸ *Dærefter udstreget m i S.* ⁹ thæ thæn *hdskr.*
¹⁰⁻¹⁰ *sevo et Const.*; fet af *K*, mgl. *N.* ¹¹ *Sål. hdskr.*; skal være fiærthæ
trappæ. ¹² *Urigt.*; *calorem Const.*; men skyldes sikkert sammenblanding med sæt-
ningen *quorum humiditas naturalis . . . desiccata est.* ¹³⁻¹³ aliquando *Const.*

129. (K², 31 [VII, 495, 971]).

Magnates. ær en sten thær finnæs ¹innæn haf¹ innæn in-
dia land. oc hauær het natura. oc thyr innæn thrithi
trappæ. han draghær iærn til sic. oc forthy mughæ thit æi
5 skip kummæ² thær iæn³ hauæ. Drikkær man litæt mæth
miælk. tha dughær thæt them. thær af iærn ruth hauæ fan-
gæt skathæ. ællær af iæn³ hauæ sar fangæt⁴ thær etær gotæt
ær. worthær thænnæ sten oc stampæth mæth plastær. oc with
logth. tha dughær han. at han draghær ut ⁵stralæ ællær
10 annæt⁵ skotæ af *sar⁶. Thænnæ sten han styrkær. oc thæn³
thær hauæ kald naturæ bloth⁴ oc thyr. oc takær fra them
ræzæl. oc ⁷und akt⁷.

130. (K², 22 bis, J, 12^a; II, 46).

Ferrum. iærn. thæt ær kalt. oc thyr. innæn thrithi trappæ.
15 F worthær thæt glohet. oc sluct ⁸innæn win⁴ ællær watn.⁸
tha dughær thæt for mykæl løsn. oc for sar innæn inulfæ.
oc for bold innæn milt. oc for blotnæ innæn maghæ⁹. Oc
galienus sighær. at thæt watn ¹⁰thær glohet iærn worthær
sloct i thæt¹⁰ hialpær thæm thær æi witæ thær af.

20 131. (K², 23, J, 12^b; II, 47, VII, 439).

Ferrugo. iærn ruth. thæt ær kalt oc thiurt innæn thrithi
trappæ. ¹¹Latær man thæt innæn win oc drik- kær. thæt 41
dughær maghæ. oc styrkær. worthær thæt blandæth mæth
nokæt¹². tha hialpær thæt for blomæ¹³ innæn maghæ oc for
25 thæt thær hænnæ ær skathælict. oc¹¹ thæt styrkær sinær.
oc helær thæt kiøt thær for næthæn up wæxær with baklot.
¹¹oc for kummær thæn undæ lyt. thær man fangær thær af¹¹.

Constantin s. 378, 377, 377.

¹⁻¹ Mgl. K. ² k rettet med opr. hånd fra h. ³ Sål. hdskr. ⁴ Linie-
skifte. ⁵⁻⁵ Mgl. K; sagittas Const. ⁶ far S. ⁷⁻⁷ suspicionem Const.
⁸⁻⁸ Mgl. K; win ællær mgl. J. ⁹ Herfra mgl. J, II. ¹⁰⁻¹⁰ = Const.; mgl. K.
¹¹⁻¹¹ = Const.; mgl. K, J. ¹² aliquo antidoto Const. ¹³ ɔ: blotnæ, mollitiem Const.

Thæt *hæftær¹ bloth ryn i kunær oc gør at the mughæ æi
 fōthæ. worthær thæt tempræth mæth ædik oc sothæt. oc
 druppæt innæn øræ⁴ thæt thyrrær all thæn wærk. ²oc undæ
 hunskæ thær af øræt rindær². Drikkær man thæt. tha wrthær
 man thung. ¹¹oc gør wærk innæn maghæ. oc hikkæn¹¹. ⁵
³Drikkær man iærn ruth. oc takær æi en⁵ exagium. af
 magnate tempræth mæth win. tha gør thæt dōth⁴ ¹¹utæn
 æuæn¹¹. Tempræt mæth ædik oc uppa lagth. thæt hialpær
 for hetæ boldær oc fotæ sot. wrthær thæt *oc smurth⁶ a
 scuruæt howæth tha wæxær thær har up. ¹⁰

132. (K², 40).

Plumbum. bli. thæt ær kalt innæn annæn trappæ⁴ oc
 hauær nokæt swa af wætæ. gør man en mortær oc
 stæmpæl af bli. oc lat thær i win mæth oli af rosæ. ællær
 af pors oli. ællær mæth husløkæ os. oc portulaca oc æltæs ¹⁵
 thær i thre daghæ ⁷gen sol ællær het wæthær⁷. tha wor-
 thær thæt goth smørælsæ. for hetæ boldær. oc for sar a
 manz anbuth. oc kunæ spinæ sar. ⁸oc for theræ rotnæ hun-
 skæ⁸. oc for cancer ⁸oc for andræ illæ boldær⁸.

133. (K², 47; A, 57, C, 60, II, 41, VII, 436).

20

Sambuca. hyllæ. het innæn⁹ annæn trappæ. hun gør synær
 at blotnæ. oc swa maghæ. oc gør at spi. Siuthær man
 hyllæ løf oc læggær with spinæ boldæ. thæt helær. Oli gorth
^{41*} af hyllæ. thæt helær || scab. ¹⁰oc blæghnæ oc boldær innæn
 howæth¹⁰. oc upnær lukta¹² sar¹³. oc hun linær ørnæ wærk. ²⁵
 Of man drikkær hænnæ os. tha dughær thæt for spolormæ.

Constantin s. 377, 360, 361.

¹¹⁻¹¹ *Se forr. s.* *¹ *Sål. K, J, constringit Const.; hetær S.* ⁴ *Linieskifte.*
²⁻² thær i øræt warthær *K, forkortet i J.* ³ *Plads til §-tegn.* ⁵ *dimidium*
Const. *⁶ *smurth oc S.* ⁷⁻⁷ *ad solem vel calidum aëra Const.* ⁸⁻⁸ *Mgl. K.*
⁹ *førstæ trappæ oc thyr i tilf. K, men Constantin har hed i anden, tør i*
første gr. ¹⁰⁻¹⁰ *Mgl. K.* ¹² *Sål. hdskr.* ¹³ *vulvam (læst vulnera) Const.*

¹⁰oc andræ ormæ¹⁰. Oc thæt rensær sar¹ fornæthæn undæ siuknæth thær worthæ af kald² naturæ oc thyrræ. oc swa oc af kald² naturæ⁴ oc wat.

134. (K², 48; A, 58, C, 61, II, 42, VII, 437, 1199, VIII, 5; V, 59 [VII, 24]).

5 **S**alix. pilæ. ær kald innæn annæn trappæ oc thyr innæn fyrstæ trappæ. Thæt hialpær for houæth wærk af hetmæ. of hænnæ os latæs innæn næsæ røuæ³. ⁵Oc hun thættær sar⁵. Pilæ bark brænd⁶. oc stampæth mæth ædik. thæt ta-
10 kær burt wartær. Pilæ os dughær for bloth ryn. Takær man miælkæn af pilæ bark⁴ thæghær hun blostræs. thæt skærær øghæn. oc thæt styrkær the øghæn thær wanskæs. Pilæ grønæ⁷ os. oc pilæ æplæ os worthær hun drukkæn. hun menær⁴ barn fœthælsæ.

15 135. (K², 41).

Rampnus⁸. haghæn thorn. kalt innæn fyrstæ trappæ. oc thyrt innæn annæn trappæ. Thæt dughær for blæghn innæn mun. oc for wærk innæn qwith⁴ oc helær kranc maghæ. Stampæs thæt oc lægx ofna⁴ thæt forkummær hin
20 illæ eld. Hænnæ os of han latæs innæn ⁹smørælsæ. tha dughær han for ¹¹alkyns øghæn wærk. oc mæst for¹¹ hinnæ yuær øghæn gær¹². oc swa hænnæ os æn summæn. Drikkær man hænnæ os⁴ tha for kummær thæt stenæ innæn nyræ.

Constantin s. 361, 358, 349.

¹⁰⁻¹⁰ Mgl. K. ¹ Mgl. K; sar for næthæn urigt. tilføjelse. ²⁻² Mgl. K.
⁴ Linieskifte. ³ thyræ K, aurem Const. (læst nares?). ⁵⁻⁵ Vulnera solidat
Const., mgl. K. ⁶ Ø rettet fra t (næppe omvendt) S. ⁷ Ligeså K; grenæ AC;
frondium Const. ⁸ I randen med humanisthånd cornus. ⁹ øghn tilf. K.
¹¹⁻¹¹ = Const.; mgl. K. ¹² I randen m. ung hd. hynde øwer øgen.

136. (K², 17, N, 12).

Cipresus. cipræs. ær ent træ het oc thiurt innæn fyrstæ
trappæ. hænnæ grenæ¹. oc æplæ æræ gothæ til læk-
dom. thighær the æræ gronæ. the helæ ²thæt⁴ thær nysko-
42 ræt ær⁵. oc thæt thær riuæt ær. Gøræs || plastær af hænnæ 5
³æplæ oc gronæ³. oc lægx mællæ ræthiænæ. tha hialpær
thæt ⁵thæn thær tharmæ æræ nithær lupnæ i manz skap⁵.
⁶thæt thyrrær blætæ limmæ oc giuær thæm at worthæ har-
thæ oc hauæ theræ kraft⁶. worthæ hænnæ *grenæ⁷ sma
stampæth mæth lit mirræ. oc drukkæt mæth win thæt styr- 10
kær⁸ manz blæthræ. ⁹at thæt fangær æi ill siuknæth innæn
sik⁹ oc helær strangwirtam¹⁰. Cipræs. oc biogmiæl. oc ædik
samman¹⁰ bland. thæt dughær for thæn illæ eld. Cipræs æplæ
gronæ druknæ mæth win ¹¹dughær scaddæ inulfæ. oc for
bloth ryn. oc æltær burt allæ undæ hunskæ thær nithær 15
faræ til mans tharmæ oc inulfæ. Oc hun¹¹ dughær for hostæ.
Stampæs hænnæ grenæ mæth ædik. oc mæth wox oc oli.
oc lagth ofna maghæ. tha styrkær thæt maghæ.

137. (K², 54; VII, 252; J, s. 27⁹, II, 43).

¹²Uitrum. glar¹². thæt ær het innæn thrithi trappæ. oc 20
thyrt innæn fiærthæ. worthær thæt mykæt smæt stam-
pæt. oc *mæth¹³ ædik drukkæt. tha brytær thæt sten innæn
blæthræ.¹⁴ Latær man thæt innæn smørælsæ. ællær pla-
stær⁴ tha dughær thæt for howæth siuknæth. oc gør sma-
likæ¹⁵ lokkæ. 25

Constantin s. 350 (350^r).

¹ frondes *Const.* ²⁻² nyskoræt saar *K, N.* ⁴ *Linieskifte.* ³⁻³ grenæ
(kuistum) oc hænnæ æplæ *K, N.* ⁵⁻⁵ intestino ad testiculos descendenti
Const.; rupturas *K*, sprungr sem þar uerda *N.* ⁶⁻⁶ = *Const.*; *mgl. K, N.*
⁷ *Sål. K, mgl. S, kuistir N; K, N udelader sma.* ⁸ *Rigtigt; reinsar N,*
dughær at fensær *K.* ⁹⁻⁹ *Mgl. K, N.* ¹⁰ *Sål. hdskr.* ¹¹⁻¹¹ = *Const.*; *mgl.*
K, N. ¹²⁻¹² *Fejl for Arum? Aron Const., men sml. Platearius Uz, som for*
Vitrum har hed i 1., tør i 2. gr., ligesom Const. for Aron. ¹³ *Mgl. S.* ¹⁴ *I*
randen m. ung hd. Steen. ¹⁵ smætælic *K*, subtiliat *Const.*

138. (K², 32; J, 15, C, 39, II, 63, VII, 447, VIII, 8 [IV, 8]).

Mirtus. pors.¹ kald innæn fyrstæ trappæ. oc thyr innæn
annæn trappæ. hænnæ døn stær gen het røk. ²thær
fløghær innæn manz howæth². worthær pors stampæth.
5 ^{3,5}tha thyrær thæt boldær. Thyrth oc mæth oli tempræth.
tha dughær thæt sar⁶. Porsæ os⁵ droppæth innæn øræ⁸.
thyrær thæn wætæ innæn thæm ær. Pors ær goth bathæ
for bloth sot. oc annæn qwith ryn. worthær pors stampæth
grøn. oc mæth ædik bland. oc a howæth lagth tha⁷ stillær
10 hun bloth af næsæ⁸. ⁹Pors styrkær maghæ. oc blæthræ. oc
inulfæ oc gør at pissæ. || oc linær wærk. oc styng innæn **42***
blæthræ. Stampær man pors ¹⁰mæth grenæ¹⁰ wæl sma oc
læggær a thæt hialpær wærk innæn læthæ mot. oc gør
hartha¹¹ the limmæ thær bløtnæs⁹. Thwær man howæth
15 mæth pors oli. tha styrkær thæt har¹². oc the waxæ meræ¹³.
oc howæth rensæs af sma kartæ¹⁴. The thær nylic hauæ
siukæ læghæt. of the swetæs swa mykæt swat the wanskæs.
smøri the thæm thær mæth oli af pors. tha stillæs swetæn.

139. (; J, s. 27¹⁴).

20 **R**ubea. humlæ¹⁵. hun ær het oc thyr innæn fyrstæ trappæ.¹⁶
hun rensær milt. oc liuær. oc hialpær theræ sykdom.
oc gør at pissæ. allæ licomæns limmæ rensær hun af røtæ.
of hun worthær kunær for næthæn logth. tha rensær hun
theræ bloth ryn. oc kummær döt barn ut. Giuæs hun at
25 drikkæ. mæth hunugh. oc lat watn tha dughær thæt for
wærk innæn lyskæ. oc for lar wærk.

Constantin s. 350, 351.

¹ Med samme humanisthånd som s. 88 note ⁸ i randen: Myricum — liung — vt quidam — volunt — vel pors — p: p: — tamari. — ca (?) idem — p: p:.
²⁻² ad caput salienti Const. ³⁻³ Mgl. K. ⁵⁻⁵ Mgl. J, II, VIII; medh honagh VII. ⁶ vulvam Const. (læst vulnera). ⁷ Mgl. K; i S er først skrevet ft, men dette er udstreget, og så skrevet tha; i randen m. ung hd. nese bløde.
⁸ Herfra mgl. J, II, VII, VIII. ⁹⁻⁹ Mgl. K. ¹⁰⁻¹⁰ cum frondibus Const.
¹¹ Sål. hdskr. ¹² capilli Const.; mgl. K. ¹³ Herfra mgl. K. ¹⁴ pustulis Const.
¹⁵ I randen m. samme humanisthånd som note ¹ lupu — lus ¹⁶ Punkt tilf., linieskifte.

140. (S, 83, K², 28; A, 35, C, 30).

Lolium. klintæ. thæt ær het oc thyrt innæn annæn trappæ. Thæt styrkær maghæ. oc liuær oc løsær byld^{1,4} oc gør at pissæ. worthær thæt stampæt. oc a bolnæ øghæn lagth tha hialpær thæt.

5

141. (S, 98, s. d.)

Ligustrum. thæt ær het oc thiurt innæn thrithi trappæ. hænnæ kraft ær mæst i rot. oc frø. worthær hænnæ frø ællær rot drukkæn mæth win. tha dughær thæt bolæn maghæ² oc thæn sammæ gør mat at smæltæ innæn maghæ. 10 Swa hialpær thæt oc for all siuknæth for innæn. oc swa dughær thæt til at pissæ. oc rensær kunær af bloth sot. Stampær man thænnæ yrt mæth win. oc læggær with ætær fullæ bit. tha hialpær thæt. Ætær man thænnæ yrt ællær 43 drikkær. tha hialpær thæt for bolæn ændæ tharm | ællær of 15 man siuthær rotæn. oc drikkær sothæn. oc swa dughær thæt allæ the thær fyrræ æræ sagthæ.

142. (K², 29).

Ligumen *lupinus³. enskyns ligumen. ær het oc thiurt innæn fyrstæ trappæ. Hvn rensær thæt yuær wætæs bloth 20 ⁵thær het ær oc thyrt⁵. oc dughær for wærk i liuær. oc boldær *oc for⁶ watn sot. oc the qwithæ thær hæftæ hauæ helær thæt. worthær thænnæ os ra drukkæn. tha løsæ⁷ hun æn meræ. oc hun helær gulæ sot. hun wætær qwith. oc for cummær hetmæ. *Lægx hun stampæth a milt⁸ tha takær 25 thæt skøt wærkæn burt af hænnæ. Droppæs hænnæ os innæn øræ. tha rensær hun thæm af all røtæ. worthær hænnæ⁹ os tempræth mæth oli af rosæ. thæt hialpær thæt thær brænd ær.

Constantin s. 361; Macer 25; Constantin s. 352.

¹ buuk *K*, sml. 83. ⁴ Linieskifte. ² Dærover henvisningstegn (som s. 82 note ¹). ³ upinus *S*. ⁵⁻⁵ *Mgl. K* urigt. ⁶ Sål. *K*; af *S*. ⁷ Sål. *S*. ⁸⁻⁸ Tålf. efter *K*, cataplasmatum super splen *Const.*; *mgl. S*. ⁹ Rettet i det første æ.

143. (A, 59; III, 52 [C, 59; V, 26]).

Sponsa solis. solyrt. hun ær kald oc thyr innæn fyrstæ¹ trappæ. oc styrkær maghæ. oc dughær for hugormæ bit. oc scorpions. oc for andræ ormæ styng ællær bit.

5 144. (; J, s. 27¹⁶).

Terra sigillata. hun ær kald oc thyr innæn fiurstæ trappæ. hun dughær rotnæ sar. oc gamlæ. oc ær gen hugormæ bit. Drikkær man nokær dryk. thær døth ma gøræ. tha gør thænnæ yrt at spi etræt up. Blændæs hun mæth ædik
10 oc oli af rosæ. oc upa lagth. tha helær thæt hetæ boldær. Thæt dughær oc for bloth ryn. e hwar sum han ær. oc hun helær særthæ inulfæ. oc hialpær for bolæn ændæ tharm. oc for mykæl løsn. oc thæt hældær æftær mykæl bloth ryn innæn kunær. worthær hun mæth ædik drukkæn. tha helær
15 thæt galæn hundz bit. of thæt stampæs oc lægx a hundz bitæt.

145.

Caparis. ær² oc thyr innæn annæn trappæ. hænnæ fruct. oc løf || ællær grenæ oc røtær dughæ allæ i lækdom. 43*
oc tho ær hænnæ furuct³. oc hænnæ grenæ qwæmlic til mat.
20 Rotæn ær tho starkæræ oc kraftughæræ. The æræ tho allæ gothæ for syk liuær oc siuk milt. worthær rotæn stampæth mæth ædik. oc swa drukkæn. tha løsær hun thæt harthæ innæn milt. Hvn kastær mæth nættæ ut af blæthræ thiukkæ hunskæ. oc stundum cummær ut ⁵ænzæ brænd bloth⁵. wor-
25 thæ hænnæ grenæ stampæth⁴ oc osæn innæn øræ droppæth. tha dræpær thæt ormæ innæn øræ. worthær thæt sothæt oc stampæt. oc up a lagth. thæt løsær harthæ boldær. Hænnæ fruct mæth ædik linær tan wærk.⁶ of thæt siuthæs. oc læggæs with the limmæ thær man gitær æi røth tha ma thæt hialpæ.

Constantin s. 353, 353, 365.

¹ annæn A, III. ² Hul i pergam., men det manglende het har nætpe stået der. ³ Sål. hdskr. ⁵⁻⁶ cum egestionē sanguinis ustus Const. ⁴ Linieskifte.

⁶ Punkt tilf.

146.

Balaustia. ær kald oc thyr innæn annæn trappæ. thæt du-
 ghær for blothryn⁴ oc helær inulfæ thær spiællæth æræ.
 oc thæt styrkær qwith oc standær gen undæ hunskæ. at the
 kummæ æi til hænnæ. oc thæt gôr haft oc menær løsn thær 5
 mæth bloth ut gær. worthær hun sma stampæth. oc strøth
 uppa thæt thær huth ær af gangæn oc sart ær. tha helær
 thæt skot. Thwæs¹ mun af thæt thær hun worthær sothæn
 innæn. tha thyrræs thæn undæ hunskæ thær ²til tangiør-
 thænæ² flytæ¹. oc the tændær ³thær rötæs³. the fangæ fæstæ. 10
 Lægx thæt a thæt thær riuæt ællær slitæt ær tha gôræs
 thæt thææt.⁵

DM171

147. (AC², 1).

- 44 Thæghær man thrængær. tha skal man sik bloth latae.
⁶allæ timæ a aræt⁶. oc sighæ lækær at innæn aprils ma- 15
 næth. oc swa til august manæth ær nytlicet at latæs bloth.
 Thæt ær for bothæt af lækær. at man scal æi bœrn oc æi
 gamlæ latae athræ bloth for the⁷ kranclæk. at thær scal æi
 wathæ kummæ af. ⁸Thræl⁹ skal man æi bloth latae. forthy.
 kummær thræl ¹⁰nokær wathæ til¹⁰. tha ma hans hærræ 20
¹¹kallæ bötær a thæn thær hanum bloth lot^{11,8}. Thæn thær
 bloth latær han scal skær øghæn hauæ. at han slær æi in-
 næn¹² sinær for athræ. oc æi scal han oc drukkæn wæræ.
¹³Thæn stath man latær sik¹⁴ bloth i han scal lys wæræ. oc
 æi myrk. at han willæs æi i¹⁵ thær skal sla¹³. Thæn thær 25
 bloth latær han scal thæt iærn hauæ thær liust ær. oc
 skinændæ. ¹⁶thunt⁴ ¹⁷oc æi thyct¹⁷. oc æi lanct. ¹⁸at thæt
 scal æi gôræ diup undæ¹⁶. oc thæt scal matælicet wæræ. Thæn

Constantin s. 365, —.

⁴ Linieskifte. ¹ Sål. hdskr. ²⁻² de gingivis Const. ³⁻³ mobiles Const.
⁵ Dærefter tre ubeskrevne linier i hdskr. ⁶⁻⁶ = A, mgl. C. ⁷ therre A(C).
⁸⁻⁸ Mgl. C. ⁹ man tilf. A. ¹⁰⁻¹⁰ noghet ath A. ¹¹⁻¹¹ kreffuæ bodh for han-
 num A. ¹² Mgl. AC. ¹³⁻¹³ = A, mgl. C. ¹⁴ Rettet fra fck i S. ¹⁵ Mgl.
 A. ¹⁶⁻¹⁶ Mgl. A. ¹⁷⁻¹⁷ Mgl. C. ¹⁸⁻¹⁸ Mgl. C.

thær bloth latær¹⁸. han scal witæ oc¹ skilliæ athræ. fra
 sinær⁴ oc witæ hwat gangnæ² thæn athræ gør thær han
 slær. Thæn thær bloth latær. han scal athræn gøræ synlic
 mæth thæt. at han bindæ² armæn thre fingræ⁴ ællær fiuræ
 5 ouæn fra athræn mæth linnæn³ dræghæl⁵. ⁶thær æi ær of DM172
 stor. oc æi of sma⁶. Ær thæn thær bloth scal latæs skarp.
 tha scal armæn bindæ lætlic. ær han kōt lagth⁷. tha scal
 armæn fastær bindæs. Bloth latær scal mæth sin² hændær
 gøræ athræn at risæ. ⁸oc scal sæliæ⁹ hanum ent siwolt træ
 10 innæn hans hand. oc sithæn skal han athræn sla⁸. Athræns
 undæ. scal wære matælic. æi of litæl. at ¹⁰thæt thun-||næ 44*
 bloth lōpær ut. oc¹⁰ thæt thiukkæ¹¹ standær æftær oc swa
 mattæ armæn bolnæ. oc byld worthæ a athræn.¹² worthær
 oc undæn stor. tha ma thær af stor wathæ worthæ¹³. uppa
 15 armæn thær sum armæn hōghæs¹⁴ ⁴ liggæ thre athæl¹⁵
 athræ. En liggær ouærst. oc hetær howæth athræ. ¹⁶thænnæ
 athræ¹⁶ scal latæs for howæth wærk. oc for siuknæth innæn
 howæth. Ma thænnæ athræ æi thæræ finnæs. tha scal hun
 hittæs nithær a armæn til handæn. Annæn¹⁷ athræ liggær
 20 for næthæn howæth athræ. ¹⁹oc hetær hiartathræ¹⁹. hun scal
 latæs for hiartæ²⁰ wærk oc hænnæ²¹ siukdom innæn lungæ.
 oc andræ fleræ. Thrithi athræ liggær næthærst a armæn.
 oc hun scal latæs for wærk⁴ ²²oc for siuknæth innæn liuær.
 oc innæn milt. oc innæn nyræ. oc swa andræ fleræ. swa sum
 25 siuknæth innæn maghæ. oc foræ wærk innæn sithæ²². oc
 thæn athræ hetær liuær adræ²³. Thæn athræ²⁴ thær liggær
 a thummælfingær²⁵. hun scal latæs innæn ræthnæ manæth⁴
 lit æftæ kyndælmæssæ. at etær²⁶ mughu²³ thæræ burt lōpæ.
 Thæn athræ²⁴ thær liggær a minztæ fingær. scal latæs³

¹⁸⁻¹⁸ S. forr. s. ¹ at A, C omskriver sætningen. ⁴ Linieskifte. ² Sål. hdskr. ³ Efter lin og latæs (samme) hul i pergam. ⁵ klethæ AC. ⁶⁻⁶ Mgl. C. ⁷ kōtlygh AC. ⁸⁻⁸ Mgl. C. ⁹ fangæ A. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. AC. ¹¹ blod tilf. AC. ¹² Punkt tilf., linieskifte, plads til §-tegn. ¹³ Ny linie og plads til initial i A. ¹⁴ bōghes AC. ¹⁵ Mgl. AC. ¹⁶⁻¹⁶ Then andhen aren C. ¹⁷ armenæ (!) C. ¹⁹⁻¹⁹ Mgl. AC. ²⁰ hiernæ C. ²¹ annen siwkdōm oc for A, for C. ²²⁻²² Mgl. C. ²³ Sål. hdskr. ²⁴ andhen C. ²⁵ tōmelfinggher AC. ²⁶ eder (effter C), blaneth bloth AC.

for siuknæth innæn milt. oc hun scal latæs innæn fyrstæ
 ukæ i nouembærs manæth. Thæn athræ¹ thær innæn manz
 ænnæ liggær. hun scal latæs for howæth wærk. oc² of *man³
 tapær sin wit. Thæghær wærk ær foræ i howæth. tha scal
 bloth latæs bakum⁴ oc thæghær wærkæn ær bakum. tha 5
 scal bloth latæs foræ. The athræ thær innæn thynningæ⁵
 DM173 ligiæ⁴ the sculæ latæs for⁶ mentæflæ innæn øghæn. Thæn ||
 45 athræ² undæ tungæ liggær. hun scal latæs for tanwærk.
 oc for qwaf⁷ innæn howæth. Hals athræ scal *latæs³ for
 licqwärthingæ sot⁸ innæn fyrstæ⁸. oc for bryst wærk. oc 10
 siukdom innæn bryst. The athræ⁹ thær¹⁰ innæn øghænæst
 liggær¹⁰. sculæ latæs for hetmæ¹¹ innæn øghæn¹². Athræ⁹
 a næsæ sculæ latæs for howæth *thyngslæ¹³. Thæn athræ²
 thær a lar liggær⁴ scal latæs for lar wærk. 14 oc for wærk
 innæn skinæben¹⁴. oc for wærk innæn limmæ thær bœrn skal 15
 fœthæs ællær aflæs mæth. The athræ¹⁵ thær innæn knæ¹⁶
 liggær the hialpæ for siukdom i lægben¹⁷. oc foræ siuk-
 næth innæn nyræ⁴ oc for theræ limmæ siuknæth¹⁸ thær bœrn
 skulæ aflæ. 19 Athræ¹⁵ 20 thær undær halæ²⁰ liggær. 21 worthæ
 the slaghnæ²¹. the hialpæ for siuknæth innæn fœtær. oc the 20
 dughæ²² oc the kunær thær æi²³ mughæ bœrn²³ fœthæ²².
 *oc²⁴ the kunær thær æi hauæ rensælsæ næthæn foræ mæth
 25 bloth ryn²⁵. 19. Athræ¹⁵ thær liggær a thæn²⁶ framærstæ
 ællær stœrstæ²⁶ ta. the dughæ for siuknæth innæn kuddæ²⁷.
 Thæghær man hauær hæftæ. tha scal man sic æi athræ²⁸ 25
 bloth latæ. forthy²⁹ tha naturæ blothæt²⁹ etær fult worthæ.
 oc sithæn skathæ *storlic³⁰ mykæt. *Blothlat³¹ ær up hof

¹ andhen C. ² Der står måske oo i S. *³ Sål. AC, mgl. S.
⁴ Linieskifte. ⁵ twngnen C. ⁶ Mgl. A. ⁷ werk AC. ⁸⁻⁸ Mgl. AC. ⁹ an-
 dræ C. ¹⁰⁻¹⁰ lyggæ j øghen nest A, ligger nest i øget C. ¹¹ oc werk tilf.
 C. ¹² oc om verk standher i øgnæ tilf. A. *¹³ thyngslæ S. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. AC.
¹⁵ andhræ C. ¹⁶ lønæ C. ¹⁷ legken A. ¹⁸ Mgl. AC. ¹⁹⁻¹⁹ Dette stykke er
 gentaget i AC efter kuddæ l. 24. ²⁰⁻²⁰ C¹: bag lønæ, A¹ wndher baklot,
 AC² wndher hæl. ²¹⁻²¹ Mgl. C¹⁻², A². ²²⁻²² Mgl. C¹. ²³⁻²³ ey som manghæ
 C². *²⁴ the S. ²⁵⁻²⁵ blod C¹⁻², blæthrw A¹, bledrun A². ²⁶⁻²⁶ = C;
 mestæ A. ²⁷ = C, manz lymmæ A. ²⁸ Mgl. AC. ²⁹⁻²⁹ naturans blot ma
 tha AC (tha mgl. C). *³⁰ stolic S, storlyghæ A, scabit C. *³¹ Sål. AC;
 Blothæt S.

at helsnæ. oc gør ren buk¹. oc skær aminnælsæ. rensær
 blæthræ. thyrrær hiærnæ. wærmær margh². gør wæl at høræ.
³menær tar. takær burt lethæ. ⁵dughær maghæ^{5,3}. gør røst
 lættær⁴ ⁶styrær wit⁶. gør lanct lif. oc forcummær marskyns
 5 siukdomæ. Athræ⁷ ma rinnæ ⁸mæthæn let⁸ bloth oc swart
 ut far. e til røt bloth oc faghært kummær. of naturæn gitær^{DM 174}
 thold. oc ær æi kranc. Latæs liuær athræ⁴ tha scal fyrst
 ut løpæ røt bloth. oc sithæn swart. || Them thær oftæ danæ⁹. **45***
 scal man æi gærnæ bloth lata⁴ oc æi bœrn. of theræ athræ
 10 æræ mykæt litlæ ¹⁰oc sma. oc æi gamælt folc. of the æræ
 krankæ¹⁰. man scal æi æftæ bloth lat plæghæ bath. oc æi
 drukkænschap¹¹.

148. (AC², 2).

Swa sum mæth bloth lat af athræ draghæs bloth fra storæ
 15 limmæ *swa draghæs fra smæræ limmæ¹² mæth koppæ¹³.
 Thot yuærwætæs bloth løpær af likomæ¹⁴ mæth koppæ. tha
 krankæs ¹⁵likomanz dygth. oc¹⁵ likomænz styrk meræ af
 athræ bloth lat. æn koppæ bloth lat. Ær høghræ wæghæn
 wærk. tha scal winstræ wæghæn koppæ sættæs. forthy bloth
 20 scal e fra thæt¹⁶ lim thær wærk hauær draghæs. oc aldrih
 til. ¹⁷Man ma kuppæ sættæ ¹⁸a bathæ howæth hyrnæ^{19,18}
 for øghæn wærk. ²⁰oc for thyngslæ i howæth. oc for wærk
 innæn ²¹howæth oc²¹ thynning⁴ oc for ²²styng. oc brynd²⁰
 oc²² blæghnæ innæn thæssæ stathæ worthæ. ^{23,24}Swa dughær
 25 thænnæ koppæ²³ oc for tan wærk²⁴. oc for war²⁵ innæn øræ.
²⁶vndær hakæ²⁶ sættæs koppæ. for blæghnæ innæn mun.

¹ hugh AC. ² maghæ AC. ³⁻³ Mgl. C. ⁵⁻⁵ Mgl. A. ⁴ Linieskifte.
⁶⁻⁶ Mgl. A. ⁷ Andher C. ⁸⁻⁸ mæthen læt A, meget leet C. ⁹ dørne C.
¹⁰⁻¹⁰ Mgl. A; hele stykket forvrøvet i C. ¹¹ oc ey elskwæ tilf. AC.
¹² Mgl. S, tilf. efter AC. ¹³ bloth lath tilf. A. ¹⁴ bodhæ aff adhræ oc
 tilf. AC. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl. AC. ¹⁶ then AC. ¹⁷ Initialplads og ny linie i A.
¹⁸⁻¹⁸ bothæ pa howeth oc hyærnæ oc A. ¹⁹ hynner C. ²⁰⁻²⁰ oc i thininge
 for stinger oc for brin C. ²¹⁻²¹ Mgl. A. ²²⁻²² werk i brynæ och styng oc
 for A. ²³⁻²³ Mgl. A. ²⁴⁻²⁴ Mgl. C. ²⁵ = A, werk C. ²⁶⁻²⁶ = C, mgl. A.

for wærk innæn tændær. oc ¹for² war innæn øræ¹. ³Sættær
 man koppæ innæn nakkæ. thæt dughær³ for myrk syn. for
 scurf⁵ innæn howæth. oc for wærk innæn skoldær. Sættæs
 koppæ en ⁶ful palm⁶ for owæn⁷ næsæ. thæt dughær for
 øghæn wærk. thæt dughær⁸ for bolæn baklot. oc for und ⁵
 DM 175 hunsæ oc wærk innæn øræn. Sættæs koppæ for næthæn
 hals thæt hialpær for hiartæ skiæluæn. oc af man gitær æi
 wæl sin andæ draghæt. Sættæs koppæ gen liuær thæt du-
 46 ghær for ⁹luct liuær oc brænd⁹. Sættæs || koppæ ouæn
¹⁰rumpæ ben¹⁰ ¹¹thæt dughær for scab. oc¹¹ for nyræ wærk. ¹⁰
 oc thæt for takær ¹²quinnæ lustæ¹². Sættæs koppæ¹³ palm¹⁴
 ouæn halan¹⁵. thæt dughær for myrk syn. oc for marskyns
 øghæn¹⁶ wærk. oc tha skulæ fōtær¹⁷ innæn warmt¹⁸ watn
 sættæs up til knæs. Sættæs koppæ lit for ovæn knæ. thæt
 dughær for bold innæn knæ. ¹⁹oc for blæghnæ. oc for scurf ¹⁵
 thær um kring^{19, 4} ²⁰Sættæs koppæ ouæn øræn. thæt dughær
 for bold a hiartæ. oc for wærk innæn nyræ. oc for andræ²¹
 wærki innæn manz tharmæ. Sættæs koppæ²² a winstræ axæl.
 thæt hialpær liuær oc milt. ²³Sættæs koppæ ofnæ hand
 borth. thæt dughær²³ for scab. oc blæghnæ a boldæ²⁴ i ²⁰
 hand⁴ oc ²⁵for throtnæ ²⁶limmæ oc^{26, 25} fingræ. oc for
²⁷* manghskyns²⁸ siuknæth²⁹ a fingræ oc a hændær²⁷. ³⁰Thæn
 thær koppæ sættær. han scal fyrst koppæn a sættæ. at hu-
 thæn mughæ sik up lyftæ. oc tha skal han huggæ til mæth
 iærnet. oc sættæ tha koppæn ³¹ent sin a³¹. oc draghæ tha ²⁵

¹⁻¹ øghen werk AC. ² Herefter wærk, igen udslettet, S. ³⁻³ for alkyns
 sarokæ, oc for ond lyd j andledhæ ænsæ lywertyngæ soet (*de tre sidste ord*
mgl. C). A hals AC. ⁵ = C, sarakæ A. ⁶⁻⁶ twer handh A. ⁷ øwen oc C.
⁸ Her tilføjer AC: for bleynæ j endlædhæ, for ond døn j næsæ, for skwrff
 oc blegnæ j howeth, for owen nakken. ⁹⁻⁹ for mykel hetæ j lyweren A(C).
¹⁰⁻¹⁰ rompen C, baklot A. ¹¹⁻¹¹ Mgl. AC. ¹²⁻¹² løst tel quinnæ A, lystelig
 quinnæ C. ¹³ ful tilf. AC. ¹⁴ span A. ¹⁵ hælæn AC. ¹⁶ ammen A, ørnæ
 C. ¹⁷ coppæ C. ¹⁸ laat AC. ¹⁹⁻¹⁹ Mgl. C. ⁴ Linieskifte. ²⁰ Plads til §-
 tegn; punkt tilf. ²¹ Mgl. AC. ²² Sål. hdskr. ²³⁻²³ A thet holæ j handhen
 A, I thet hwæ i sammæ axel C. ²⁴ oc werk tilf. C. ²⁵⁻²⁶ Mgl. C. ²⁶⁻²⁶ Mgl.
 A. ²⁷⁻²⁷ Mgl. C. *²⁸ manghskys S. ²⁹ werk A. ³⁰ Initialplads og ny linie
 i A. ³¹⁻³¹ paa C, mgl. A.

blothæt ut. Ær mannæn kranc. tha scal lit af latae. ær han stark oc full mæth bloth. tha ma meræ af lataes. koppæn scal likæs thæt¹ lim. thær hun sættæs a. swa at litæt² lim scal hauæ litæl koppæ³.

5

149. (AC², 3).

Man ma oc koppæ sættæ oc draghæ æi bloth ut. *oc⁵ huggæ æi foræ mæth iarn. E hwar sum mykæl hunskæ⁶ fællær til. thær a ma man koppæ sættæ. thær sum wærkæn ær⁶. Sættæs koppæ for næthæn naflæ. tha dughær thæt for¹⁰ ⁷wærk oc foræ⁷ syknæth innæn ændæ tharm⁸. oc for writh⁹ innæn qwith. Sættæs koppæ ¹⁰for utæn¹⁰ gen wart maghæ. tha hialpær¹¹ || thæt for *kuld¹² innæn maghæ. forthy at ^{46*} bloth draghs til⁴ oc maghæn wærmæs tha. oc fangær meræ styrk. Sættæs koppæ genwart liuær. tha dughær thæt for¹⁵ bloth ryn af næsæ. Löpær¹³ bloth af winstræ næsæ røf¹⁴. ^{DM 176} tha scal koppæ sættæs høghræ wægh æn løpær bloth af høghræ ¹⁵næsæ røf¹⁵. tha scal koppæ sættæs a winstræ wæghn. koppæ sættæs yuær øræ for war innæn øræ. oc thæn koppæ scal lukæ alt øræt innæn sik. ma man¹⁶ sin arm ¹⁷røræ. oc ²⁰tho ækki følæ a hanum¹⁷. tha scal fyrst koppæ sættæs. ofna axlæn¹⁸. *thær sum axlæn¹⁹ oc armæn kummæ²⁰ sammæn. at koppæn draghæ bloth til armæn. ²¹Sithæn skal koppæn sættæs mer til albughæn oc sithæn nær mer til handæn. Thæghær koppæ sættæs ²²swa ofna²². oc huggær²³ æi mæth ²⁵iærn foræ. tha draghær hun bloth til. oc gør theræ wærmæ. oc swa kummær følæn aftær²⁴ til thæ²⁵ lim.

¹ then AC. ² lydden AC. ³ oc stoer lym skal stoer koppæ hawæ tilf. A(C). ⁵ o S. ⁶⁻⁶ selff falder oc werk C. ⁷⁻⁷ Mgl. AC. ⁸ oc i baklot tilf. AC. ⁹ = A, werk C. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. AC. ¹¹ Under siden bracia(?) &cetera. ¹² Sål. AC, byld S urigt. ⁴ Linieskifte. ¹³ koppæ C. ¹⁴ reff C, boræ A. ¹⁵⁻¹⁵ næsæ boræ A, weyn C. ¹⁶ ey tilf. C urigt. ¹⁷⁻¹⁷ ey følæ A. ¹⁸ i skyllet tilf. C. ¹⁹ Mgl. S, tilf. efter AC. ²⁰ k rettet i hdskr. (fra b?). ²¹ Punkt tilf., linieskifte, plads til §-tegn. ²²⁻²² saa offtæ C, mgl. A. ²³ hugs AC. ²⁴ effther C, mgl. A. ²⁵ Sål. S, then AC.

150. (AC², 4).

Latær man bloth oftæ. tha fangær man thær af lit¹ bloth.
 L oc ma man thær af fangæ watn sot. oc skøt worthæ
 gamæl. oc *fangæ² lethæ til mat. ³oc litæl puls³. oc kranc
 maghæ. oc kranclek innæn liuær. oc kranclek innæn hiærtæ. 5
⁵oc skialuæn⁵. oc kranklec⁶ innæn allæ limmæ. oc ma man
 tapæ folæn innæn summæ limmæ. ⁷Thær man bloth fik æi.
 thæghær man thær mykæt⁴ tha oo ooo⁸ thæræ foræ fangæ
 boldær oo⁹ ¹⁰at man rindær bloth¹⁰ oo oo ooo¹¹ fangæ brat
 døth⁴ oo ooooo oooooo ooooo¹² swart. oc likwærthingæ sot. 10
¹³ooo oooo oooo ooooo athræ¹⁴. oc lothæt licomæ ¹⁵ællær
 47 brun^{4,15} oo oooo ooo ooooo oo ooghæ¹⁶ meræ bloth latae || æn
 andræ. The thær manghæ hauæ boldæ oc blæghnæ. oc oftæ
 fangæ rithæ. oc mykæt liuæ with kæt mat. oc oftæ fangæ
 söt dryk. oc sötmetæ¹⁷. thæssæ thuruæ mykæt bloth lat. 15
 The mughæ blothlat wæl mistæ. thær kranc hauæ liuær. oc
 maghæ. oc kaldæ sot hauæ oftæ. Innæn of mykæl hetmæ
 ællær of mykæl kuldæ scal man æi mykæt bloth af sik latae.¹⁸

¹ ont AC. ^{*2} Sål. AC; mgl. S. ³⁻³ Mgl. AC. ⁵⁻⁵ Mgl. C. ⁶ krank-
 heyt A, krank lijd C. ⁷ Initialplads i A, rød indstregning i C. ⁴ Linieskifte.
⁸ ma man AC. ⁹ oc AC. ¹⁰⁻¹⁰ = C; A blot rwn. ¹¹ oc ma man syn folæ
 (folæ C) tapæ, oc AC, men pladsen i S rummer kun de tre første ord; linien
 er ikke skrevet ud. ¹² oc grønt ænledhæ eller AC. ¹³ Rød indstregning i C,
 spor af rødt T i S. ¹³⁻¹⁴ The ther storæ (mgl. C) adræ hawæ AC. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl.
 C. ¹⁶ Må vist udfyldes: . . oc meræ køtlagth. the mughæ; sml.: oc møræ
 oc køtykæ the mugæ A, oc mere kød the mwæ C. ¹⁷ sōth math AC.
¹⁸ Efter disse syv første linier er sidste blad i S tomt.

Oc dugh' mæst gamalt folc. oc thæn th' hald hana nam
ra. oc halst um wint. hau' man æi amra. tha ma man
th' foræ takæ kardarmoma.

Camphora. thæt ær enkynt. thær rind af em næ inæ
the biarghæ wæxæ. th' æræ innæ india land. oc thæt
ær kalt oc thyrnt innæ thridnæ trappæ. hwen styrk manz
wit. oc the framærste limmæ. oc minsk theræ wærk.

Ochænna den minsk lustæ til gænnæ. hau' man wa
næ til æghænna. tha gær hun man skot withæ rath.

Mirra. mirra. æt het oc thyrnt innæ annæ trappæ. thæt
ær got for spozina. oc kûmæ dot barn ut fra kunnæ
later man æi meræ æn en bæn innæ manz dryk. tha ær
got for lang hostæ. oc thrang hostæ anda. oc for wærk.
i sithæ. oc innæ byst. oc for mykæl losn. oc of manz m
nylæ æræ saræ. hald man mirra undæ tungæ. oc swælg
gh het m. thæn tûnæ thæt rindær oc wæxæs. tha losær
thæn hwallec th' tunga rætær hauæ. oc gær manz tun
ga rætær rost skaræ. mirra renser sar. byst. strupa.
Tak man æi meræ æn en bæn af mirra fyræ æn
rithæ tak man. tha dugh' thæt for rithæ. Tempras
mirra m; win. oc lates up a howarth. tha dugh' thæt
for howarth wærk. worth hun bland with oghæn smø
rellæ. tha gær hun skar suun. oc hun renser sar. oc
linær hwasæ bryn.

Amgdale. mandalkia'na. æræ thyræ. oc heta inæ
annæ trappæ. Oc æræ gothæ for siuk hû. oc siuk
mit. oc the renser byst. oc lungæ. oc nyra. oc gæræ
man æt pisse. Drick man them m; minæ. tha hæste

HÅNSKRIFTET
NY KGL. SAMLING 66, 8vo.

NY BOT. SAMPLING CO. 2nd
HANDS KEPT

K 1
M 41

Byriæs capitel af yrtæ book.¹

Af ² gul. i. ³	Af ² wæghbreth. vi.	Af ⁵ anys. xi.
Af ⁵ sylf. ii.	Af ⁵ mærky. vii.	Af ² amra. xii.
Af ⁶ malyrt. iii.	Af ² klofløk. viii.	Af ⁵ mandel. xiii.
Af ² ambrot. iiii.	Af ⁵ altea. ix.	Af ² aloe. xiiii.
Af ⁵ bynkæ. v.	Af ² holyrt. x.	Af ⁵ alun. xv.

Af gull. i⁷ (S, 1).

Aurum⁸ ær gul. oc thæt ær meræ *tempræt⁹ .i. syn naturæ æn nokær annær kyns malm. oc for thi qwæmær
K 2 thæt¹⁰ || ¹¹wæl gul. at hiælpæ thæn maghæ thær wanskæs 10 kranc
M 42 oc mikæt ær krank⁴ Gul stærkær oc them thær krankæ *hauæ⁹ maghæ
hiartæ oc ræddæ æræ .i. thæm. Gul stærkær oc them thær krank
kaldæ ær. oc thyrræ. oc krankæ hauæ naturæ. Hwilk et sar
mæth gul halnæs. thær .i. kombær æi rætæ. I thæn stæth
thær gul warthær gutæt. ær æftær swa sum froth⁴ oc thæt 15
K 3 dughær for øgnæ wærk. *oc¹² for hynnæ for þuær øgnh⁴ øgnæ
oc for mykæl wætæ thær til øgnh || ¹³kombær. Gul styrkær wærk
oc brahar. oc *gømær¹⁴ the synær fra skath. thær innæn
brahar lyggæ. hinnæ
brahar
synær.

Af silf. capitulum. ii. ¹⁵ (S, 2).

Argentum¹⁶ ær sylf. thæt ær kalt .i. synæ naturæ⁴ oc hauær
matelik wætæ.¹⁷ Silfs frothæ dughær thæt sammæ thær
gulz frothæ. oc tho ær gulz frothæ starkær. Silf dughær for
ont kalt bloth. oc wat. thær æns lim ær. kalt bloth.
wat.

¹ B grönt, resten af overskriften, ligesom I øverst på siden rødt. ² A rødt. ³ Tallene alle røde. ⁵ A grönt. ⁶ A rødt og grönt. ⁷ A og g grönt, resten rødt. ⁸ Initialen grøn og rød. ⁹ Mgl. K. ¹⁰ Rød signatur I nederst på siden. ¹¹ Rødt II øverst på siden. ⁴ Linieskifte. ¹² of K. ¹³ Rødt I øverst på siden. ¹⁴ gomær K. ¹⁵ A og opvisningstegn blå, resten rød. ¹⁶ Initialen rød og blå. ¹⁷ Punkt tilføjet.

Af malyrt. iii.¹ (S, 6).

Absinthium² malyrt. Hun ær heet .i. *førstæ³ trappæ oc
 thyre a. annæn. Hwilkæ || ⁵lund mæn ætæ hænnæ. ællær **K 4**
 maghæ drikær. tha styrkær hun maghæ. tho bæst of man siuthæ
 5 hænnæ .i. rægnh watn. oc skæræs^{*6} sithæn oc kælæs yuær
 en dagh. fyrræ æn han drikær hænnæ. Thæssæ lund ma
 siucdom hun hiælpæ manughkyns siucdom⁴ thær manygh fængær
 spol orm .i. maghæ. Thæssæ lund æltær hun oc spol orm burt. **M 43**
 løsn.i. quith oc løsær manz quith. oc dughær for mangkyns ilt. thær
 ilt .i. quith **10** manygh fangær .i. sin quith. Hun dughær oc til at pissæ.
 Stampær || ⁷man hænnæ mæth ædikæ oc smør sic mæth. **K 5**
 loppæ. tha fly hanum loppæ. oc flughær af hænnæ døn. Blandær
 fluæ. man hænnæ mæth mærky oc tæmpær oc giuæ swa .u. so-
 gulæsot. thæn. tha dughær hun⁴ for gulæ sot. Hun hølær oc lyuær
 liuær. **15** of man latær nardus oc malyrt bathæ samæn. Blændær man
 niuræ. ædik mæth malyrt oc drykær. tha hiælpær thæt niuræ. Mal-
 etær. yrt dughær for etær af oth yrt. oc for etær thær man fangær
 af byt. Latær man hunugh with malyrt. tha skærær thæt
 øghn. øgnh thær || ⁵*smørs⁸ mæth. Thæn em *thær af sothæn **K 6**
 .ørnæ. **20** malyrt gær.⁹ frælsær ørnæ thær wærk ær .i. Malyrt ær goth
 .saar. with grøn sar. of hun stampæs oc lægs with. Hun dughær
 .clathæ. oc for clathæ of man thwar sic .i. hænnæ sooth.¹⁰ Man spyr
 æi .a. haf of man drickær hænnæ fæ mæth annæn dryk.
 .byld. Stampær man malyrt oc bindær um manz bolæt anboth
 25 mæth linæn klut. tha hiælpær thæt. Læggæ man malyrt
 .syfn. hoos .i. sin sæng. tha dughær hun for || ⁷syfn. Oc hwar **M 44**
 .klæthæ. sum malyrt lægs .i. klæthæ. tha skathær them æi møl. Stam- **K 7**
 .byld. pær man malyrt mæth hunugh. tha dughær thæt tungæ byld.
 .blænæ. oc for blænæ thær um øghæn kombær. ¹¹For øræn sang.
 .øræn. ær malyrt goth¹¹ mæth oxæ gallæ. Ær *manz¹² niuræ hart
 .niuræ. **30** lægge malyrt with. Siutær man malyrt mæth oli grøn. oc
 .maghæ. smør utæn geen maghæn tha hiælpær thæt^{*6} mikæt. Muus
 .mus.

¹ A blåt, resten rødt. ² Initialen blå og rød. ³ førstæ K. ⁵ Over siden rødt II. ^{*6} Punkt i K. ⁴ Linieskifte. ⁷ Over siden rødt I⁹. ^{*8} smørs K.
⁹ ær thær sothæn malyrt gær af K. ¹⁰ so-|oth K. I randen senere tegnet en hånd. ¹¹⁻¹¹ Senere understreget og en henvisende hånd samtidig tegnet i randen. ^{*12} man K.

ætær thæn book æi thær scriuæs mæth thæt blæk thær mæth
K 8 ma-||¹lyrt siuthæs. Rommær gauæ man malyrt at drickæ for
 manz hælænd gømsæl. oc prysde hænnæ meræ æn gul ællær silf.

Af ambrot. iiii.² (S, 8).

Ambrotanus³ thæt ær ambrot *het⁵ og thyrt .i. thrithi trappæ. 5
 oc hænnæ frø ær æn *høtær.⁶ Oc hun dughær for al
 wærk .i. bryst. oc .i. synær of man drykær thæt thær hun
 *siuthæs⁷ .i. Swa dughær thæt oc for ængæ. oc for hostæ.
 oc for wærk .i. lynd. Stampær man ambrot mæth win swa
K 9 ra. oc drikkær. tha ||⁸ dughær thæt oc for thæt sammæ. oc 10
 rønsær thæt nætte. oc hiartæ røtær. oc for wærk .i. laar.
 Døøn af ambrot æltær burt hughorm. oc ær goth for etær.
 of man hauær hænnæ drukæt.⁹ Ambrot ær goth for kaldæ
 sot. of man drikkær thæt .i. watn. sua oc of man smør sic
 mæth thæn oli thær thæn ambrot ær sothæn .i. Drikær man 15
 ambrot oftæ. tha dughær thæt for spol orm. Siutær¹⁰ man
M 45
K 10 ambrot mæth watn. oc læggær with øghn wærk. tha ||¹¹ du-
 ghær thæt. Swa oc of man stampær ambrot mæth talgh. oc
 smør øghæn mæth. Ambrot stampæt mæth ædik oc druc-
 kæn dughær them thær mikæt talæ .i. syfnæ. 20

wærk. i.
 bryst.
 sinær
 hostæ
 lynd

nætte.
 hiartæ.
 larwæræ.
 etær.
 kaldæ.

spolorm.
 øghn.

øghæn.
 talæ .i.
 syfnæ.

Af bynkæ. v.¹² (S, 9).

Artimesia¹³ ær bunæ. Drikær konæ hænnæ thær döt barn .döt barn.
 hauær. tha gar thæt ut.⁴ af hænnæ. Thæn yrt dughær
 for at pissæ. oc løsær steen .i. blæthræ. Hun dughær oc for .pissæ.
 gulæsot of man drykær hænnæ oftæ mæth win. Stampær 25
K 11 man bunæ¹⁴ mæth ||¹⁵ istær. oc læggær with oxl. tha dughær
 thæt. Of man drikkær bunæ¹⁴ mæth win. tha far man æi
 skathæ af nokærkyns lækydom. oc æi af diurbit. Warthær
 bunæ¹⁴ stampæt mæth win. ællær wæld mæth oli. tha dughær
 lækydom.

¹ Over siden rødt II. ² A grönt, resten rødt. ³ Initialen rød. ⁵ et K.
⁶ hotær K.; i randen senere tegnet en henvisende hånd. ⁷ siut-|thæs K.
⁸ Over siden rødt I⁹. ⁹ dru-|kæt K. ¹⁰ siu-|tær K. ¹¹ Over siden rødt II.
¹² A blåt, resten rødt. ¹³ Initialen blå og rød. ⁴ Linieskifte. ¹⁴ Rettet tml.
 gammelt til bynkæ. ¹⁵ Over siden rødt I⁹.

.maghæ.
.hyartæ.

thæt bathæ til goth dōon. oc til goth thæft. oc for the siuc-
dom thær sauth ær. oc styrkær maghæ oc helær hiarthæ¹
rōtær. oc ær nytælict til mangt annæt.

Af wæghbreth. vi.² (S, 10).

5 **A**rnoglossa³ siue plantago. thæt ær wæghbreth || ⁵hun ær kald **K 12**
.i. fōrstæ *trappæ⁶. oc thyr .i. annæn. Hun thōrrær sar
.wat saar. thær mykæl wætæ hauær. oc rensær thæn fylsnæ. oc thæn
rōtæ thær .i. saar ær. of hun tæmpræs mæth hunugh oc **M 46**
lægs with. Siuthær man hænnæ æns kaal. mæth salt oc
.lōs buuk. 10 ædyk. tha dughær thæt. for mykæt lōs buuk. komær græn til.
tha ær thæt bætræ. Stampær man hænnæ oc læggær with
.bloth
runæ. bloth run. tha stæmmæs thæt. Tæmpræs thæt mæth klaar.
.brænd. af⁷ æg. tha dughær thæt storlyk for thæt || ⁸ær brænd ær. **K 13**
.hundæ
bit. Lægs thæt with hundæbit. tha dughær thæt. Siuthær man
15 hænnæ æns kaal. oc ætær. tha ær thæt got for watn sot.
oc sua for ængæ. oc swa for brotfælling. Sqwalpær man
.fuul sa- hænnæ oos .i. syn mun. tha dughær han for allæ fulæ *sarōky⁹
rōkæ. .i. manz mun. Hænnæ oos ær oc goth for ilt .i. ørnæ. oc for
.ørnæ. .i. manz mun. Hænnæ oos ær oc goth for ilt .i. ørnæ. oc for
eld. tha ær thæt got. for mykæl wærk .i. quith.
byld oc hænnæ oos drukkæn. æltær burt spol ormæ. Stampær
.bolæn 20 oghn.¹⁰ Stampær man hænnæ oc læggær with bolæn tangiærth.
tangiærh. fuul mæth bloth. tha || ⁵dughær thæt mykæt for tanwærk. **K 14**
tanwærk Dryckær man hænnæ tha dughær hun for wærk .i. blæthræ.
wærk oc .i. niuræ.

Oc¹¹ ær en annæn minnæ wæghbreth⁴ oc hun ær lēngræ
25 oc dughær alt thæt sammæ thær thæn annæn. oc hun ær
.boldæ. goth for boldæ hos næsæ. ællær hos øghn. of hun lægs with
mæth blōt ull ni dagh .e. sēnyt. Thwær man sin quith mæth
hænnæ la oos^{12, 4} tha ær thæt got. for mykæl wærk .i. quith.
wærk. .i. quith
30 man hæn-||¹³ næ mæth gamælt swinæ ystær. tha dughær thæt **K 15**
boldæ. harthæ boldæ oc storæ⁴ of thæt smørs mæth. ¹⁴Hwa sum **M 47**

¹ Sål. K. ² A blåt, resten rōdt. ³ Initialen rōd og blå. ⁵ Over siden rōdt II. ⁶ Mgl. (rasur) i K. ⁷ f ulæseligt på grund af fejl i pergamentet. ⁸ Over siden rōdt I. ⁹ faroky hdskr. ¹⁰⁻¹⁰ Skrevet på rasur. ¹¹ Initialen blå og rōd. ⁴ Linieskifte. ¹² óós K. ¹³ Over siden rōdt I. ¹⁴ I randen senere tegnet en hånd.

hauær quartanæ. drikkæ thæn mindræ wæghbrethæ oos. twa quartanæ.
timæ færræ. tha fangær han goth hiælp. Fangær man fotæ sotæbot
sot. af mykæl gang. tha hiælpær wæghbreth tæmpræth mæth
ædyk. Tæmprær man wæghbræth frø mæth thæt win thær
gørthæs af the winbær thær geen sool ær thyrthæ ællær with 5
K 16 eld. tha dughær thæt with mangkyns siuc dom. thær .i. || ¹blæ- .siuc dom
thræ. kan kummæ.

Af mærky. vii.² (S, 12, B, 82).

Apium³. ær mærky. Thæt ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ.
Hun dughær siuk liuær. oc dræghær fram⁵ nættæ. 10 .siuc
Mærky frø gør man haft. Galienus sæghær. at the konær lyuær
thær ætæ mærky .i. barnbyrth. tha faar thæt barn utæn twi- .haft.
uæl boldæ. oc fulæ sarøky.⁶ Stampær man mærky mæth .boldæ.
wat⁷ brøt⁸ crummæ. oc læggær with bolæn øghn um nat. .bolæn
tha hiælpær thæt. oc ær thæt got for spynæ boldæ. Mærky øghæn.
K 18 dughær for⁹ || ¹⁰etær. oc for orm styng. ællær diurbit. of 15 .spynæ
man drickær hænnæ. oc for hostæ. oc hænnæ frø dughær boldæ.
æn møræ. Ætær man oftæ mærky raa. tha fangær man syn .ormst yng.
rætæ lyt. Blændær man mærky oos mæth watn. oc drykær⁴ .hostæ.
færræ æn rythæ takær hanum. tha hiælpær thæt. Blændær .lyt.
M 48 man ædikæ oc watn mæth mærky oos oc drykkær.¹¹ tha 20 rithæ
dughær thæt for mykæl løsn. Stampær man fænykæl with .løsn.
K 19 mærky oc drykær thæn oos. tha ær thæt got for watn sot. .liuær
oc bolæn lyuær¹² || ¹oc bolæn mylt. Gør man plastær af mærky. 25 saar
mæth thæt hwitæ af æg. tha dughær thæt saar.

Af klofløk. viii.¹³ (S, 22, B, 83).

Allium.¹⁴ clofløk. Thæt ær het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ.
Smør man syk mæth klofløk ællær ætær hanum. tha
hølær thæt hugs orm⁸ bit. oc scorpion styng. oc allæ skathæ. 30 .orms bit
st yng

¹ Over siden rødt II. ²⁻² A blåt, resten rødt. ³ Initialen rød og grøn.
⁵ B fran. ⁶ B surke. ⁷ B woth, sml. S. ⁸ Sål. hdskr. ⁹ Under siden rød
signatur I. ¹⁰ Over siden rødt I og senere tilføjet henvisende hånd. Herfra
er K galt pagineret. ⁴ Linieskifte. ¹¹ dryk-|kær K. ¹² Under siden rød
signatur II. ¹³ A grönt, resten rødt. ¹⁴ Initialen rød og grøn.

lyk¹ ormæ fly for hans døn^{2,4} Syuthær man klofløk .i. oli.
 etærful tha ær thæn smøræls goth for allæ etærful bit. thæt ær oc
 bit boldæ got for thæt syndær warthær knusæt. oc for boldæ. ællær ||³ K 20
 boldæ wærc .i. blæthræ. Siuthær man klofløk .i. hunugh. oc dry-
 blæthræ. kær. thæt dughær for lungæ sot. oc swa of man ætær klof
 lungæ sot, 5 løk mæth ædikæ. ⁵Ætær man klof løk. mæth centaurea. en
 watnsot yrt. tha dughær thæt mykæt for watn sot.⁵ Clof løk mæth
 gulæsot. win druckæn. gør løsn. oc ær goth for gulæ sot. Siuthær
 man klof løk .i. bønæ⁴ oc smør thinnyngh mæth. thæt ær got
 .houæth 10 for houæth wærk. Stampær man gasæ ystræ mæth klof løk.
 wærc. oc gyutær thæt .i. ørnæ. tha dughær ||⁶ thæt for wærk .i. K 21
 ørnæ. ⁷Warthær klof løk sothæn. tha hyælpær thæt⁷ for hostæ.
 .hostæ. ⁸oc wrakær burt synkæls.^{8,9} oc thæt gør skiær røst. bathæ
 .røst. sothæn. oc raa. oc tho meræ sothæn. Siuthær man klof løk
 .hald. 15 .i. grøt. oc ætær. tha dughær thæt for hald. Stampær man M 49
 .byld. hanum mæth swinæ ystræ. tha dughær thæt for bæld of thæt
 lægs with. Ætær man klof løk fastændæ. tha skathær ha-
 .dræk. num æi dræk af ukænd watn.¹⁰ of man komær .i. ukænd stath.¹⁰

Af altea. ix.¹¹ || (S, 30, B, 84).

20 ¹²A ltea.¹³ warthær hænnæ blomstær sothæt .i. watn oc K 22
 .saar. win. tha rensær thæt saar. Takær man hænnæ blom-
 stær ¹⁴oc stampær¹⁴ mæth win. oc læggær with manz¹⁵
 .hals. ¹⁶hals lot¹⁶ thær¹⁷ ¹⁸wærc ær innæn.¹⁸ tha hiælpær¹⁹ thæt⁴
 Siuthær man altee rot. oc stampær sithæn mæth swinæ ystræ.
 .byld. 25 tha helær thæt byld. oc synær. oc brithær.²⁰ ²¹ællær spri-
 boldæ. thær²¹ harthæ boldæ. ²²of lymmæ quekæs oftæ mæth hænnæ
 laa.²² Siuthær man altee root mæth win. thæt dughær for
 .bloth bloth sot. ||⁶ oc kombær ut barnæ skin. oc dughær for steen K 23
 sot.

¹ Rettet under skrivningen fra skathæ|k. ² Rettet efter skrivningen fra døth. ³ Over siden rødt I. ⁴⁻⁵ Mgl. B. ⁴ Linieskifte. ⁶ Rødt II over siden. ⁷⁻⁷ og ⁸⁻⁸ Mgl. B. ⁹ nkæls utyd. i hdskr., sml. S. ¹⁰⁻¹⁰ Lidt ændret i B. ¹¹ A blåt, resten rødt. ¹² Rødt I over siden. ¹³ A blåt og rødt. ¹⁴⁻¹⁴ Utydeligt. ¹⁵ nz utyd. ¹⁶⁻¹⁶ lot mgl. B, bak lot rigt. S m. fl. ¹⁷ Linien udfyldt med en slyngning. ¹⁸⁻¹⁸ c ær (?) inn utydeligt; B: verk i er. ¹⁹ B dughær. ²⁰ brytær S. ²¹⁻²¹ og ²²⁻²² Mgl. B.

.i. blæthræ. Warthær altee frø stampæt mæth ædik oc oli. .steen.
 tha dughær *thæt¹ for lethæ smittæ. Siuthær man altee rot² .smittæ.
 mæth twa lotæ watn oc thrithing win oc drikær. tha dughær
 thæt for etær. Stampær man hænnæ sothæn mæth hunugh⁴ .etær
M 50 tha fyllær hun hool saar oftæ .a. lauth. oc sua blötær hun 5 hoolsaar.
 hart. oc lynær stynt.³ Siuthær man altee blath .i. oli tha
K 24 dughær thæt wethærlauth. for alkyns etærbit. oc ||⁵ for thæt
 thær brænd ær.

Af holyrt. x.⁶ (S, 35, B, 85).

Aristologia.⁷ ær holyrt. Hun ær thrinnækyns. oc allæ æræ 10
 the ⁸hötæ .i. førstæ trappæ. oc thyr .i. annæn.⁸ Thæn
 *förstæ⁹ hauær langh rot. oc hötær for thi lang. annæn ha-
 uær siwæl root. oc hötær for thi siuol. oc thæn thrithi hötær
 clemetis.¹⁰ Thæn siuæl dryks hun mæth win tha dughær
 hun for etærfult bit. oc for etær. ¹¹oc kombær ut thæt skin 15
 thær barnæt liggær .i.¹¹ Holyrt dughær for ængiæ. oc for
K 25 hostæ oc for sithæ ||¹² wærk. of hun driks mæth .a.¹³ watn.
 Oc for hwærkyns wærk of hun stampæs oc lægs with. Warthær
 hun tæmpræth mæth hunugh. tha rensær hun saar. oc fyllær
 saar. Hun løsær boldæ .i. mylt. oc sithæ wærk. of hun dryks 20
 mæth watn. Oc swa dughær hun for rythæ oc mæst for
 ængæ oc for fotæ sot. of man drykær hænnæ oftæ. Oc du-
 ghær hun for brotfælling. oc for mykæl wærk .i. quith. oc
M 51 thæn thær lymmæ ær unæt .aa. Hænnæ root¹⁴ ær goth for
K 26 giæld. oc sma børn glæ-||¹⁵ thæs af ¹⁶hænnæ røøk¹⁶. Mæth 25
 hænnæ root¹⁷ helæs en siucdom thær hetær fistula of¹⁸ thæt
 rensæs wæl oc stoppæs.¹⁹ Al thæn sammæ kraft²⁰ hauær
 thæn sammæ langæ holyrt. thær thæn syuæl hauær. oc tho
 ær hun krankæræ. oc scal sua mykæt meræ takæs af hænnæ
 tyl lækydom. ²¹swa at thrinne wet. lægs for twinnæ wæt.²¹ 30
 Latær man lyim with thæn siwæl. tha dræpær hun fysk. fysc.

¹ thæ hdskr. ² = B, N, mgl. S, III, AC. ⁴ Linieskifte. ³ I randen ::
⁵ Rødt I over siden. ⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ A rødt og blåt. ⁸⁻⁹ Sml. S.
¹⁰ förstæ hdskr. ¹¹⁻¹² Mgl. B. ¹³ Rødt II over siden. ¹⁴ Mgl. B. ¹⁵ Sml. S. ¹⁶⁻¹⁷ rodhen B. ¹⁸ Mgl. B. ¹⁹ oc B.
²⁰ Her mgl. en sætning, se S. ²¹⁻²² makth B. ²³⁻²⁴ Mgl. A.

Af anis. xi.¹ (S, 43, B, 86).

Anisum² ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt *lösær³
 .und blæst. ||⁵ .i. maghæ. oc dughær for siuc mylt. oc K 27
 .mylt. siuc liuær. oc økær konær miælk. oc wækkær lyst til quinnæ.
 .liuær. 5 Thæt gør at suetæs. oc haft .i. quith. Giær brænd anis røk
 .houæth wærc. .i. manz næsæ tha dughær thæt for howæth wærk. Stam-
 pæth anis mæth oli dughær for ørnæwærk .i. ørnæ latæt.

Af hwælsøky⁶. xii.⁷ (S, 56, B, 87).

Amra.⁸ hwalsøky. Thæt ær bæst thær smørwgh ær. oc
 10 flakkæth. het oc thiurt .i. annæn trappæ. Thæt styr-
 kær maghæ oc with⁶ oc allæ lymmæ for innæn. oc mæst .a.
 gamælt folc. oc ||⁹ thæn thær kaldæ hauær naturæ hælst um K 28
 wintær. Hauær man æi¹⁰ amræ. tha ma han takæ cardæmomum. M 52

Af mandæl. xiii.¹¹ (S, 59, B 88).

Amigdala.¹² mandelkiærnæ. thør oc høet¹³ .i. annæn trappæ.
 .liuær. 15 oc ær goth with siuk liuær oc milt. oc the rensæ bryst.
 .mylt. Drickær man them mæth *myntæ¹⁴. tha hæftæ the bloth
 blothrun run. Thæn oli thær gørs af them. dughær alt thæt sammæ.
 Blændær man thæn oli mæth hunugh thæt dughær for harth
 Øghn. 20 mylt. ¹⁵Hun dughær oc for øghn of the wanskæs¹⁵. Dri-
 kær ||¹⁶ man win thær mandæl stampæs .i. thæt dughær for K 29
 hostæ. ok brytær steen. ¹⁷Paulus sauthe at malyrt dughær
 thæt samæ¹⁷

Af aloë. xiiii.¹⁸ (S, 60, C, 89).

Aloe¹⁹ ær et swart. oc annæt røt. Thæt swartæ ær bætræ.
 25 Hun dughær at rensæ maghæ. oc houuæt²⁰ oc andær
 .maghæ houæth

¹ A grønt, resten rødt. ² A grönt og rødt. ³ løsær hdskr. ⁵ Rødt II over siden. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ A blåt, resten rødt. ⁸ Initialen rød og grøn. ⁹ Over siden rødt I. ¹⁰ æi over linien med nedvisningstegn. ¹¹ A blåt, resten rødt. ¹² Initialen rød og blå. ¹³ Måske heet rettet fra hoet. ¹⁴ Mgl. KB. ¹⁵⁻¹⁶ oc for vanskelighe øghen B. ¹⁶ Over siden rødt II. ¹⁷⁻¹⁷ Mgl. B. ¹⁸ A blåt, resten rødt. ¹⁹ Initialen rød og blå. ²⁰ hou-|uæt med linie-skifte.

- lymmæ mæth en læt løsn. oc ær goth for gulæ sot. oc siuk
lyuær. Aloe rensær grønt saar. af allæ røtæ. of hun stam-
pæs sma oc strøs .i. saræt. ¹Thæt watn thær aloe øsæs² .i.¹
K 30 helær saar lippæ. oc bolæn næsæ. oc æltær burt af øg||³hæn
blenæ. Aloe⁵ tæmpræt mæth ædik. oc oli af rosæ dughær
for houæthwærc. ⁶Thænnæ smøræls dughær⁶ oc for øghn.
Stampær man aloe. mæth win. oc hunugh. oc smurth .a.
M 53 manz mun. thær sum sart ær. tha helær thæt. Takær man
aloe enæ. tha løsær⁷ hun ⁸haft .i.⁸ quith. oc tho æi mækæt.
Thæt ær oc got maghæ at kastæ up. Stampæs aloe mæth 10
kaal oos⁹ grøn swa mækæt sum en bønæ oc dryks. tha lø-
sær thæt buuk.¹⁰ Æn⁵ latær man iæfn lot af skærsøt. swa
K 31 at skærsøt ær en thrythingh. ||¹¹ oc en thrithing ¹²kaal os.¹²
oc en thrithing aloe. oc drykær thæt samæn tha gør thæt
meræ løsn. oc rensær manz lykum.⁴ af sykdom. Æftær⁵ 15
natwarth scal thæt drykæs. ¹³manugh daghæ.¹³ Thæt sauth
ebirasius. at hwa sum thæt gør. han fangær æi oftæ houæth
wærk. oc æi oftæ øghn wærk oc sikhær at ængikyns ær
¹⁴æm hølsum¹⁴ til houæth oc øghn

gulæsot
lyuær

.bolnæ
læpæ.
5 houæth.
wærk.
øghn.

sart.
.haft.

lösær
buuk.

15 .løsn.

.houæth
wærk.

Af alumen. xv.¹⁵ (S, 62, B, 90).

20

- K 32 Alumen.¹⁶ ær alun. het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. Thæt
rensær øgn⁴ oc gør¹⁷ skiær sūn oc nōtær yuær-||¹⁸wæ-
tæs kōt .i. manz bra. ællær andræ lymmæ. oc mōnær undæ.
oc illæ saar at sprethæs. Alun tæmpræt mæth hunugh oc
ædyk fæstær løsæ tændær. oc helær bolnæ tangiærth. Alun¹⁹ 25
helær blenæ oc scab. of the thwas .i. thæt watn thær alun
smøltær .i. Alun tæmpræt mæth ædyk oc cassia en yrt. hō-
lær en *sarōky²⁰ thær hetær farfa.

.sūn.

.saar.

25 tændær
blenæ.

¹⁻¹ hemmes ooss B. ² løsæs rigt. S. ³ Over siden rødt I. ⁵ Ingen rød
streg i forbogstavet. ⁶⁻⁶ Mgl. B. ⁷ heler B. ⁸⁻⁸ Mgl. S. ⁹ óós hdskr., sml.
s. 106¹⁰. ¹⁰biuk B. ¹¹ Over siden rødt II og med ung hånd OLAVS MAR-
T(I)NI. ¹²⁻¹² Mgl. B. ¹³⁻¹³ Mgl. S. ¹⁴⁻¹⁴ hanum bedre B. ¹⁵ A grønt, resten
rødt. ¹⁶ Initialen rød og grøn. ¹⁷ Linieskifte. ¹⁸ Mgl. B. ¹⁹ Over siden rødt
I. ²⁰ Ikke rød streg i A. ^{*20} saroky K.

Hær bærs af .b.¹

M 54

Berberis² xvi.³Af⁶ iuthæbik. xix.Balsamus⁵ xvii.Af² bastugh. xx.Af² lauærbær. xviii.

5

Af berberis. xvi.⁷ || (S, 5, B, 91)..liuær.
.boldæ

⁹ Berberis.⁸ er thyr oc kald .i. annæn trappæ. thæt slykær **K 33**
 B thyrst af hetæ. Styrkær lyuær. oc kælær hetæ boldæ⁴
 of thæt lægs with.

Af balsamus. xvii.⁷ (S, 55, B, 92).

10

Balsamus.¹⁰ ær et træ. thær waxær .i. indiæ land. hæt æns
 manz armæ ællær lyt hœrræ. oc hauær grenæ rœthælik
 grônæ. oc bær fruct ænz¹¹ pipær corn. oc thær sum nokæt
 ryfs .a. træt. thær lœpær. ut æns miælk .i. august manæth.
 swa at et aar tænnær¹² wæl ut af træt trystiughæ¹³ pund. ællær
 15 fæmtiugh pund. oc thættæ træ ær ¹⁴||¹⁵ ænygh stath .i. wæ- **K 34**
 rældæn. utæn .i. indy land. oc en stath .i. egyptæ land. Oc
 thæn wætæ thær ¹⁶af træt ryndær¹⁶ æzæ miælk⁴ hetær bal-
 samus oc dughæ myrkæ øghæn. oc for rythæ. oc gør at
 pissæ. oc linær langæ hostæ. oc ær goth for hart andæfang.
 20 Grenæn hetær *xilobalsamum.¹⁷ oc fructen hetær carpobalsa-
 mum⁴ oc ær goth til mangkyns lækydom.

Af lauærbær. xviii.¹⁸ (S, 63, B, 93).

M 55

.lyuær
.byld.
.pissæ
.byld.

Bacca.⁸ lauærbær. het oc thiurt .i. annæn trappæ. Thæt
 dughær for siuk lyuær ok maghæ. ¹⁹oc styrkær them.¹⁹
 25 oc lœsær byld. oc ²⁰|| gør at pissæ. Gør man plastær af them **K 35**
 tha dughær thæt for øgnæ byld.

¹ H blåt, resten rødt. ² Første bogstav blåt. ³ Tallene røde. ⁴ B rødt.
⁵ A rødt. ⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ Initialen rød og blå. ⁸ Over siden rødt
 II. ⁹ Initialen blå og rød. ¹⁰ z næppe oprindeligt. ¹¹ B: rindher ligesom
 S. ¹² trædiuæ B. ¹³ Under siden rød signatur II. ¹⁴ Over siden rødt I.
¹⁵⁻¹⁶ vdh flydher B. ¹⁷ Linieskifte. ¹⁸ vlobalsamum K, sml. S. ¹⁹ A grönt,
 resten rødt. ²⁰⁻²¹ Mgl. B. ²² Under siden rød signatur III.

Af iuthæbyk. xix.¹ (S, 71, B, 94).

Bitumen² iudaicum. het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Thæt
helær saar. Ær bærænde fordæruæt tha helær thæt. saar
Røok af thættæ byk⁴. dughær ³them thær³ huærdags rythæ rythæ
³hauæ. oc them thær naturælict bloth hauær kalt oc wat³. 5

Af bastuf. .xx.⁵ (S, 80, B, 95).

- K 36** **B**astugh⁶ ær them goth⁴ thær thyrræ likum hauæ. oc
skarpæ. oc thyruæ with at the || matte nokæt wætæs.
⁷Oc for thi scal man gørlig wactæ⁷ at man far æi *mækæt⁸
af hetæ oc af swet. oc therræ lykum skal æi therræs. oc 10
therræ naturæ. oc thær mughæ the wæræ til therræ *likum⁹
thiukkæs nokæt swa. oc sithæn skul the æi het watn .a. them
bæræ. **Thæssæ**¹⁰ gaghæn gør bastuf. **Hun**¹¹ wætær lykum
⁷oc opnær swetæ røuæ^{7, 4} oc thwar af man sør. oc minskær
thæn fülle thær lykum hauær. oc løsær hunskæ. oc gør at 15
K 37 souæ || oc gør thæt bloth thunt thær thioc⁴ ær. Hun¹² hæftær
quith. oc linær wære. gør man hwil ær *thræt¹³ ær.
M 56 **Thæssæ**¹⁴ skathæ gør bastuf. Hun minskær manz kraft.
oc gør stundum hiarthæt¹⁵ swa het at man danær thær af.
Bastuf.¹² gør at wæmi oc giuær summæ mæn æfnæ til skot 20
at dø. Oc¹² for thi skul the thær sar hauæ ællær rythæ.
ællær boldæ. ¹⁶ællær knus.¹⁶ *se wet¹⁷ bastuf. ⁷Man¹² skal æi
faræ .i. bastuf⁷ æftær mat utæn man wil warthæ feet .i. ||
K 38 syn lykum. æftær bastuf scal nokær stund wæræ fæc æn
man ætær. 25

¹ Overskriften rød. ² Initialen blå og rød. ⁴ Linieskifte. ⁸⁻⁹ Mgl. B.
⁵ A blåt, resten rød. ⁶ Initialen rød og blå; derefter udraderet et bogstav
(h). ⁷⁻⁷ Mgl. B. ⁸ mukæt hdskr. ⁹ likum hdskr. ¹⁰ §-tegnet grønt, T
rødt. ¹¹ §-tegnet rødt, H grønt. ¹² Intet rødt i forbogstavet. ¹³ thæræt
hdskr. ¹⁴ T blåt og rødt. ¹⁵ Sål. hdskr. ¹⁶⁻¹⁶ oc ammen kyns B. ¹⁷ fewet
hdskr.

Hær burs af .c.¹

	Af ² brænyrt xxi.	Af ³ cardæmomæ. xxviii.
	Af ³ cipul. xxii.	Af ² cobebæ. xxix.
	Af ² kyruæl. xxiii.	Af ³ safran. xxx
5	Af ³ kaal. xxiiii.	Af ² camfora. xxxi.
	Af ² kumyn. xxv.	Af ³ cassia. xxxii.
	Af ³ karui. xxvi.	Af ² costus xxxiii.
	Af ² kaniel. xxvii.	Af ³ centaurum. xxxiiii.

Af brænyrt. xxi.⁵ (S, 15, B, 96).

K 39

10 **C**elidonia⁶. thæt ær surgunnæ⁴ ællær brænyrt. Thæghær
hun *star⁷ .i. blómstær. tha skal man hænnæ oos siu-
thæ .i. kopærkaar mæth hunugh with lyt eld til all frothe
ær auæ. oc thæt warthær thiukt. sum hunugh. Smørs øghæn
thær mæth oftæ tha dughær ægnt⁸ æm mykæt for myrk øghn.

øgn

15 Stampæs hænnæ root mæth ædik. tha dughær hun for gulæ **M 57**
sot. of man drickær thæt with hwit win. Oc ær || hun goth **K 40**
tangærth for tanwærk. of hun stötæs oc lægs with tangærth. Stam-
pær man hænnæ blathæ mæth win og læggær with nokær
af smittæ. tha gangæ the af.¹¹

gulæsot
tangærth
af smittæ.

20 Af cypul. xxii.⁵ (S, 23, B, 97).

Cepa⁹ thæt ær uniæn¹⁰. thæt ær them got. thær hauæ
kald oc wat naturæ. oc hun ær goth .i. maghæ. oc
gør faghær lët. thær hænnæ faar. Hwa sum ætær hænnæ
fastænd ællær dryckær. tha fangær han æi thæn dagh nokæt
wærk. Cipul gør at souæ. oc løsn them thær hænnæ ætæ.¹¹

lët
wærk
souæ.

25 Cipul¹² ær oc goth for hundæbit of hun || stampæs mæth hu- **K 41**
nugh ællær ædikæ. oc lægs with thre daghæ. Stampær man
salt oc cipul samæn tha dughær thæt for hug orms bit.
Cipul oos. oc qwinnæ miælk blændæth ¹³ samæn æltær oftæ
ørnæ wære³⁰ mikæl¹³ wærk af ørnæ. Dryckær man cipul oos mæth watn⁴

byt

ørnæ wære³⁰

¹ H blåt, resten rødt. ² A rødt; alle tallene røde. ³ A blåt. ⁴ A blåt, resten rødt. ⁵ Initialen rød og blå. ⁶ Linieskifte. ⁷ strar hdskr. ⁸ Lidt rettet. ⁹ Initialen blå og rød. ¹⁰ sipul B. ¹¹ Punkt tilf., linieskifte. ¹² Intet rødt i forbogstavet. ¹³⁻¹³ dughær for B.

- thæt dughær thæn brathælikæ¹ mistær maal. Dræghær man
up .i. syn næsæ cipul oos. tha wrækær thæt ut af houæth.
skathælik wætæ². Blændær man cipul oos oc honsæ ystræ
K 42 samæn. tha ær thæt got for thæt || thær harthæ skoh³ ællær
harthæ hosær hauæ æt røf .a. Thwær man sinæ tændær fast 5
M 58 um morwæn mæth cipul oos. tha far han æi tanwærk. Ætær
man cipul mæth brøh^{3,4} thæt ær got for saar mun. oc bolen.
Siuthær man uniæn .i. oli. ællær smør. oc ætær tha dughær
thæt for bloth sot. ⁵Thwær man skallæt⁵ houæth .i. cipul
hoos³ oftæ. tha fangær han haar. Cipul ær goth for und 10
døn af mun oc takær burt lethæ. ⁶Cipul oos dughær for ||
K 43 myrk øghn.⁶ blændæth mæth hunnugh⁷. ⁸Blændæs hun⁸ ædyk.
tha rønsær hun smittæ. of thæt thwas thær mæth. øghn

Af kyruæl. xxiii.⁹ (S, 31, B, 98).

- Cerifolium¹⁰. thæt ær kyruæl. hun ær mykæt het oc thyr. 15
Warthær hun stampæth mæth hunugh tha dughær hun
for cancer. Drikær man kiruæl mæth win. tha dughær thæt
for sithæwærc⁴ of hunugh lataes til. ⁶Drikær man kyruæl
K 44 mæth watn oc litæt win. thæt dughær for ondæ huns-||kæ .i.
mun wrakæn⁶. Siuthæs *hun¹¹ .i. oli oc smørs mæth tha 20
*hiælpær¹² thæt for kuld¹³. Stampæs hun mæth starc ædikæ
oc dryks. tha dughær hun for spol orm¹⁴. Drickær man
hænnæ mæth win. tha gør hun at pissæ. oc rensær quinnæ
siucdom¹⁵. Blændær man wax nyt. oc gamælt istær. oc
kyruæl. tha dughær thæt for bolæn ørnæ¹⁶. oc for hwærkyns 25
M 59 boldæ. ⁶lauth oftæ with. Ætær man hænnæ mæth ædik.
K 45 tha dughær thæt løs quith. oc for wæmæls⁶. Drikær || man
kyruæl oos oc læggær hænnæ stampæth¹⁷. with manz an-
both. tha lathæs up allæ the wæghæ thær nættæ scal ut
faræ. Gangær barnæ hals af lythæ. tha scal houæthæt 30 lyth

¹ werk oc wadhe oc them ther tilf. B. ² verk B. ³ Sål. hdskr. ⁴ Linie-
skifte. ⁵⁻⁶ Senere understreget og i randen tegnet et hoved. ⁶⁻⁶ Mgl. B.
⁷⁻⁷ hun-|nugh hdskr. ⁸⁻⁸ oc B. ⁹ A blåt, resten rødt. ¹⁰ Initialen rød og blå.
¹¹ Mgl. K, B. ¹² hiæpær K. ¹³ buld B. ¹⁴ I randen tegnet en hånd.
¹⁵ Måske siuc dom hdskr. ¹⁶ I randen tegnet et øre. ¹⁷ tempræth S.

oftæ thwas⁴ mæth hænnæ laa¹. oc bindæs til thinning oc til anlæt wæl sothæn.

Af kaal. xxiii.² (S, 34, B, 99).

5 **C**aulis³ romana. thæt helær thæt⁵ grøn saar. ⁶oc gam-
 saar. mæl saar⁶. oc cancer. tho scal man *förræ⁷ thwa thæt
 cancer
 10 mæth rynnænde watn ællær laat⁸ win. oc lægiæ hænnæ with
 stampæth raa. tyswær um⁹ || dagh. Kaal dughær oc for **K 46**
 sinær wærk .i. synær. hwa sum hænnæ *warmæ¹⁰ oos takær oftæ.
 warthæ börn oftæ thwawæn mæth hænnæ oos. tha dughær
 hælænd 10 thæt mykæt til therra hælænd. Ætær¹¹ man ithælikæ grøn kaal.
 øghn thæt skiærær myrkæ øghn. oc gør quinnæ miælk. oc rensær
 maghæ. therræ blothrun. oc smæltær maat .i. maghæ. Warthær hun
 mykæt sothæn tha byndær hun buuk. Ær hun lytæt sothæn
 milt tha dughær hun til løsn. oc ær hun goth for bolæn mylt.¹² ||
 döt barn 15 oc hænnæ frø kombær ut döt barn. Siuthær man kaal .i. **K 47**
 gamælt win. oc stampær ¹³oc latær¹³ with oli af rosæ⁴ thæt
 rithæ dughær for rythæ of man læggær thæt .a. maghæ. ællær .a. **M 60**
 maghæ. nokær andær lymmæ thær wærmæ hauær.¹⁴ Stampæs han oc
 alun oc ædikæ samæn wæl oc længy. thæt ær got for lik-
 smittæ 20 wærthing. oc fleræ andær smittæ ¹⁵of the smøræs thær mæth
 oftæ¹⁵. Thæt dughær oc for the haar thær af fallæ. oc for
 bolnæ koddæ. oc for mangkyns siucdom .i. manz anboth ||
 oc æn möræ of thær stampæs sothnæ bønær mæth. Stam- **K 48**
 pæs kaals askæ mæth gamælt ystær. tha dughær *thæt¹⁶ for
 sithæ 25 gamæl sithæwærk oc larwærk. Stampæs kaal frø mæth
 wærc. ædikæ oc dryks. tha kombær thæt oc ondæ ormæ ¹⁷oc ska-
 thælikæ¹⁷ af manz quith¹⁸. Brænnær man thyrræ kaal rötær
 quith til askæ oc lyftær⁴ *dræpæl¹⁹ thær mæth up. thæt skal du-
 dræpel ghæ. Knusæ grøn kaal mællæ sinæ tændær oc swælugh
 røst 30 osæn in. thæt hiælpær for hees røst. Kaal || oos gutæn²⁰ .i. **K 49**

⁴ Linieskifte. ¹ warm B. ² A blåt, resten rødt. ³ Initialen blå og rød. ⁵ Sål. hdskr. ⁶⁻⁶ Mgl. B. ⁷ förræ hdskr. ⁸ laedh B. ⁹ Under siden rød signatur III. ¹⁰ Tilf. efter S, III, mgl. K. ¹¹ I randen tegnet en hånd. ¹² Under siden rød signatur III. ¹³⁻¹³ Mgl. B. ¹⁴ Punkt tilf., linieskifte. ¹⁵⁻¹⁵ og ¹⁷⁻¹⁷ Mgl. B. ¹⁶ Mgl. K. ¹⁸ lif B. ¹⁹ drupæl hdskr. ²⁰ opdraghen B.

manz næsæ ær goth for houæth¹ oc rensær thæt. Ætær .houæth.
 man ra kaal tha warthær han trøft² drukæn. Hwa sum kaal .drukæn.
 rot dræghær up af yorth oc latær han æi sithæn mōræ
 kummæ til iorth. num³ hængær hænnæ um syn hals. thæt
 wrækær al siuc dom burt thær⁴ dræpel fangær. 5 drupæl

M 61

*Af thitæst kumyn. xxv.⁵ (S, 40, B, 100).

Ciminum⁶. thythest kumyn ær het oc thiurt .i. thrithi
 trappæ. Thæt løsær ond wæthær ⁷oc blæst⁷ .i. maghæ maghæ.
 K 50 oc thæt gør man⁷ || at pissæ. thæt dughær oc for kuld .i.
 liuær. ⁷Warthær thæt oc thiurt. oc mæth ædikæ tæmpræt 10 liuær.
 tha duwær thæt for mykel løsn⁷. Drykkær man thæt mæth
 win oc watn. tha løsær thæt ængæ. ⁸Drickær man thæt ængæ.
 mæth win. tha dughær thæt for⁸ orm styng. ællær byt. styng.
 Mængd mæth gamæl oli dughær *thæt⁹ for blothrunæ. oc
 menær lust til quinnæ. Stampæth mæth bōnæ thæt dughær 15 lyst
 for bolnæ koddæ. oc mæth hunugh. Ætær man thæt oftæ.
 K 51 tha || hiælpær thæt blek lyt.

Af danst kumyn. xxvi.¹⁰ (S, 41, B, 101).

Carui¹¹ ær danst kumyn het oc thiurt .i. thrithi trappæ.
 Thæt forkombær ond wæthær af maghæ. thæt gør oc 20 maghæ.
 mat at smæltæ .i. maghæ. thæt gør at pissæ. thæt dræpær .pissæ.
 spol ormæ oc stærkær maghæ.

Af caniael. xxvii.¹⁰ (S, 44, B, 102).

Cinamomum⁶. kaniel thryfald het. oc twifald thiurt. Thæt
 M 62 ær en kyns bark. oc thæn tymæ¹² ær bætræ æn thæn 25
 K 52 thiuckæ. Thæt styrkær maghæ oc gi||uær goth thæft. oc
 thyrrær ondæ wætæ. oc smæltær mat .i. maghæ. oc løsær wætæ

¹ verk tilf. B. urigt. ² Understreget med nyere blæk; trøff B. ³ Senere tilf. fire skrå streger over nu. ⁴ Linieskifte. ⁵ A mangler, resten rødt.

⁶ Initialen rød og blå. ⁷⁻⁷ Mgl. B. ⁸⁻⁸ oc B. ⁹ Mgl. K. ¹⁰ A blåt, resten rødt. ¹¹ Initialen blå og rød. ¹² Sål. hdskr., .i. i randen; B tyndhe.

Niuræ. hans¹ siucdom. Thæt gør at pissæ. oc thæt ær got hostæ.
øghn. oc ¹for siuk niuræ. oc for¹ watn sot. Latæs thæt .i. øghn
*smøræls² tha mynskær thæt yuerwætæs wætæ .i. øghn.

Af kardemomæ. xxviii³ (S, 48, B, 103).

5 C ardemomum⁵ ær twinnækyns. En ær størræ. oc annæn
maghæ. ær smærræ⁶ oc tho ær the bathæ hetæ .i. førstæ trappæ.
Thæn størræ ær mindær het oc dønær bætær. thæt styrkær
maghæ oc smæltær || mat i maghæ.

K 53

Af kobebæ. xxix.³ (S, 50, B, 104).

10 C obebæ⁷ ær ænsæ pipær korn. oc ær tæmpræth mællæ
glath. het oc kalt. Thæt gør manz hwgh glaath oc giuær
goth døn bathæ af manz mun oc maghæ. oc thæt dughær
.løsn. for mykæl løsn. ¹oc ær goth with alt thæt thær innæn
.nættæ manz lykum bundæt ær¹. oc dræghær nættæ fram. oc *bry-
15 tær⁸ steen .i.⁹ niuræ.

Af safran. xxx.³ (S, 51, B, 105).

maghæ C rocus⁵. safran. het oc thiurt .i. *førstæ¹⁰ trappæ. Thæt
forkumbær siuk dom .i. maghæ. oc *gør¹¹ houæth thungt
oc *gør¹¹ at so-||uæ. Thæt helær saræ innuluæ oc mynskær
løsn. 20 løsn .i. buuk.

M 63

Af camphora. xxxi.³ (S, 57, B, 106).

C amphora⁷. ær enkyns⁴ thær ryndær af et træ. thær
waxær in montibus indie. oc ¹thæt ær kalt oc thiurt
.i. thrithi trappæ¹. Hun styrkær manz wit oc the frammærst

¹⁻¹ Mgl. B. ^{*2} smøræls hdskr. ³ A blåt, resten rødt. ⁵ Initialen blå og rød. ⁶ myndhre B. ⁷ Initialen rød og blå. ^{*8} byutær (med oprindelig rettelse til r i andet bogstav) hdskr. ⁹ blædhre oc tilf. B urigt. ^{*10} førstæ hdskr. ^{*11} gør hdskr. ⁴ Linieskifte.

limmær. oc mynskær therræ¹ wærc. oc ¹hænnæ døn myn-
skær¹ quinnæ lyst.

lyst.

Af cassia. xxxii². (S, 64, B, 107).

Cassia³. ær het *oc thør⁵ .i. thrithi trappæ. oc styrkær
maghæ oc liuær. oc allæ¹ the frammærst lymmæ oc
K 55 gør || at pissæ. ¹Lætær man hænnæ til thæn lækidom thær
løsn gør tha hiælpær hun til¹. Tæmprær man hænnæ mæth
hunugh. tha helær hun harthæ boldæ withær lauth. ¹Hauær
man æi cassiam tha takæ kanyel. Swa gørthe diastorides.^{6, 1}

5 maghæ
liuær

.løsn.

.boldæ.

Af costus. xxxiii² (S, 66, B, 108).

10

Costus³. ær twinnækyns. En ær *røth⁷ oc thung oc besk.
oc kombær af indy land. Oc annæn ær hwit oc læt.
oc æi besk. oc kombær af arabia. tho ær thæn røthæ bætre
K 56 .i. lækydom. The ær || hetæ bathæ oc thyrræ .i. thrithi
trappæ. oc the rensæ nættæ. oc wrækæ burt alt thær thæt⁸
menær. The helæ sithæwærc. of the giuæs mæth lat win.
Stampæs the mæth hunugh oc smøræs oppæ anlæt. tha
M 64 rensæ the anlæt. af en smittæ thær hetær læntigo. ¹Drikæs
the mæth laat watn oc lit hunugh tha gør the quinnæ lust¹.
*Smør⁹ man sik thær mæth ante¹⁰ accessum. tha dughær
thæt for rythæ. oc for larwærk. Stampær man hænnæ sma.
K 57 oc strør .i. gamæl sar || tha helæs the.

15 nættæ.
sithæ
wærc.

lentigo

lyst

larwær.

Af centaureum. xxxiiii¹¹ (S, 72, B, 109).

Centaureum¹² ær twinnækyns. møræ oc myndær. ¹Thæn
møræ¹ kennæ fa mæn. Hun ær het oc thyr .i. thrithi ²⁵
trappæ. Thæn myndær draghær saar samæn. oc lægs hun
uppæ gamælt ar tha helæs thæt. Bakær man syn baklot

.saar.

.ar.

¹⁻¹ Mgl. B. ² A blåt, resten rødt. ³ Initialen blå og rød. ⁴⁻⁵ o thør
hdskr. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ roth hdskr. ⁸ Sidste bogstav rettet under skrivningen
(fra r?). ⁹ Smør hdskr. ¹⁰ før B. ¹¹ A grönt, resten rødt. ¹² Initialen
rød og grøn.

.larwære. mæth hænnæ sothæn thæt hiælpær larwærk. ¹Bakæs synær
 .synær. mæth hænnæ thær wærkæ. tha dughær thæt¹. ²*Hun kom-
 .barn. bær³ oc döt barn ut². Dryks hun mæth win. tha løsær
 thæt quith. || Latær man hunugh mæth⁵ hænnæ⁴ tha røn- K 58
 øghn. 5 sær hun myrk øghæn.

Hær bær af .e⁶

Af⁷ eupatorio. xxxv.⁸ Af⁹ akærkaal.¹⁰ Af⁷ spænst grønt.¹⁰

Af eupatorium. xxxv.¹¹ (S, 3, B, 110).

10 Eupatorium¹². ær het .i. førstæ trappæ. oc thyr .i. annæn.
 .liuær. Thæt hauær kraft til at ¹³thænnæ⁴ oc rensæ. oc for thi M 65
 .saar. minskær¹³ thæt værc .i. lyuær. oc rensær hænnæ harthælyk⁴
 oc latær up thæt thær lut¹⁷ ær. Warthæ hænnæ grenæ stam-
 pæth mæth swinæ ystær tha hiælpær thæt gamæl saar. oc
 the thær illæ æræ at || helæ. oc thæt dughær for rithæ K 59
 15 ²oc for qwartan².

Af akærkaal. xxxvi.¹¹ (S, 33, B, 111).

.maghæ. Eruca¹⁴. akærkaal. mathælic¹⁷ het oc thyr. Thæt smæltær
 .hostæ. hostæ of man ætær thæt. Warthær thæt mæth hunugh ælt.
 .smittæ. 20 tha rensær thæt manz huth af smittæ. oc gør anlæt rent.
 Warthæ⁴ hennæ root sothæn. oc sithæn sma stampæth oc
 lauth with benbrot. tha bitæs¹⁵ thet Warthær hun stam-
 pæh¹⁶.⁴ mæth win oc drukæn tha dughær || hun for hwær- K 60
 hog. kyns wathælyk hog. ²Warthær hun stampæth mæth oxæ-

¹⁻¹ oc for sener ther werke B. ²⁻² Mgl. B. ³⁻³ I hdskr. først skrevet
 Humbær | bær, men sidste m-streg og bær sidst i linien er raderet bort, så
 der egl. kun står Hun bær. ⁵ Rævne i perg. efter m. ⁴ Linieskifte. ⁶ H
 blåt, resten rødt. ⁷ A rødt. ⁸ Tallet rødt. ⁹ A blåt. ¹⁰ Tallene mgl. i
 hdskr. ¹¹ A blåt, resten rødt. ¹² Initialen blå og rød. ¹³⁻¹³ minskæ B.
¹⁴ Initialen rød og blå. ¹⁵ Sml. S., bindes B. ¹⁶ Sål.hdskr.

gallæ oc smurth oppæ swartæ smittæ tha dughær thæt².
 Warthær hun fastælikæ mæth win drukæn thæ¹ hærthær
 thæt man til at tholæ bardaghæ. Latæs hun til solæ oc
 ætæs. tha gør hun syfn. oc hænnæ frø *thæt³ sammæ. ⁵War-
 thær hun ætæn ællær druckæn tha gør hun mykæl lyst til
 quinnæ⁵. Blændæs lectukæ mæth hænnæ tha warthær hun
 swa mykæt helsumær. ||

M 66

K 61

Af spænst grønt. xxxvii.⁶ (S, 69, B, 112).

E^{sustum}⁷. spæst grønt. ⁵het oc thiurt .i. thrithi trappæ⁵.
 Thæt *rensær⁸ saar. oc skiærær myrk øghn. oc forkom-
 bær døth køt .i. saar. Warthær thæt thwaghæt tha ær thæt
 nætteleræ til manz naturæ. bathæ børn oc konær oc the
 mæn thær æi wilæ konæ hauæ.

.saar.

.øghn.

Hær byriæs af .f.⁹

Af¹⁰ fænikæl. xxxviii.¹¹

15

Af¹² kopærøk. xxxix.¹¹

Af¹⁰ man fangær ilt .i. bryst. xl.¹¹

Af¹² man fangær ilt .i. quith. xli.¹¹

Af¹⁰ man fangær ilt .i. blæthræ. xlii.^{11, 13} ||

K 62

Af¹² man fangær ilt .i. houæth.¹⁴

20

Af fænikæl. xxxviii.¹⁵ (S, 13, B, 113).

Feniculum¹⁶ ær fænikæl. oc ær het oc thiurt .i. annæn¹⁷
 trappæ. Drickær man fænikæl oc win samæn thæt du-
 ghær for alt etær. Fænikæl root stampæth oc osæn blæn-
 dæth mæth hunugh. thæt hiælpær øghn af alt skæmæl of
 the smøræs oftæ thær mæth. Takær man grønt frø oc
 stampær oc thyrrær with sool. thæn oos thær kombær⁴ af

etær

øghn.

²⁻² Se forr. s. ¹ Sål. hdskr. ³⁻³ th-|thæt K. ⁵⁻⁵ Mgl. B. ⁶ A grønt, resten
 rødt. ⁷ Initialen grøn og rød. ⁸⁻⁸ resær K. ⁹ H blåt, resten rødt. ¹⁰ A
 rødt. ¹¹ Tallene røde. ¹² A grønt. ¹³ Rød signatur III under siden.
¹⁴ Kapitteltallet mgl. i hdskr. ¹⁵ A blåt, resten rødt. ¹⁶ Initialen blå og rød.
¹⁷ tredje B. ⁴ Linieskifte.

alkyns
siucdom.
ormæ.
.niuræ.
.etær.
.lungæsot.
.nætte.
wæmæls
.wærk.
.byld.
lyst
sithæwærc.

thæt dughær for alkyns¹ siuc dom .i. øghn. Fænikæl oos
dræpær ormæ² || .i. ørnæ. Fænikæl root sothæn .i. biugsoth.
dughær for siuc dom .i. niuræ. Drickær man fænikæl oos oc
win. thæt dughær for throtnæ lymmæ af watn sot. swa du-
ghær thæt oc for etærbit. oc for lungæ sot. oc for siuk li-
uær. oc giuær thæt fastær³ mothær mikæt miælk. Fænikæl
root sothæn .i. win ællær⁴ watn oc drukæn. ær goth for sot
.i. blæthræ. oc rensær manz nættæ. Drickær man hænnæ
mæth win. tha hiælpær thæt for wæmæls. Siuthær man
fænikæl root .i. win. thæt dug|hær for wærk .i. manz anboth
of thæt quekæs thær mæth. Tæmpræth fænikæl root mæth
ædykæ thæt dughær for hwærkyns byld. Fænickæl frø tæm-
præt mæth win oc druckæt gør quinnæ læst. Sua ær oc
for sithæwærc. ællær of man dryckær thæt watn hun siuthæs
.i. Hugormæ thawær the ællæs tha ætæ the fænikæl oc
warthæ ungæ. oc for thy dughær thæt mykæt gamlæ mæn.

Af kopærøk. xxxix.⁵ (S, 68).

døthket
.næsæ.
drypel

Flos⁶ eris. kopærrøk hæt oc thiurt || .i. fiarthæ trappæ thæt
nøthær⁷ døth kæt oc thæt skiærær øghn. Thæt forkom-
bær et kæt thær waxær .i. manz bak lot. oc .i. manz næsæ.
of thæt tæmpræs mæth win. Tæmpræs kopær røk mæth
hunugh oc smørs gomæn mæth. tha forkumbær thæt al rætæ
thær .a. drypæl oc .i. mun warthær.

Vm man fangær ylt .i. *bryst⁸. xl.⁹ (S, 76).

25 Fangær¹⁰ man ilt .i. bryst. tungæn thiukkæs. thæt han
spyttær thæt ær best.⁴ sum gallæ. oc thingsæl ær .i.
sith-|æn. oc gespær oftæ. oc thyrstær. oc natwæctæ. oc
thrang andæ fang. oc ryg¹¹ hugh. kuld .i. brystæt. oc stun-
dum armæ skiæluæ. oc thær hostæ. Thessæ allæ ær sænt

¹ Her ender den læselige del af B. ² Rød signatur V under siden.
³ fa^ttær hdskr. ⁴ Linieskifte. ⁵ A grønt, resten rødt. ⁶ Initialen rød og grøn. ⁷ Sål. hdskr. ⁸ byst hdskr. ⁹ V blåt, resten rødt. ¹⁰ Initialen blå og rød. ¹¹ Punkt i hdskr.

mark at .i. bræst ær siucdom. Hwa sum gen siucdom wil¹
 lækydom. han skal æftær natwarth upkastæ. *Thæghær² man
 ær ful mæth mat oc drik⁴ oc thæghær man ær fastænd. tha
 ær thæt thæftælict up at castæ. oc ætæ pipær root. oc car-
 demomum. oc mœur synups løf ællær karsæ. oc drickæ si- 5
K 67 thæn lat watn. oc hiælpæ || til up at castæ. Gytær man
 æi upcast⁴ tha faste al daghæn oc thæt hiælpær til at thæn
 ondæ siuc dom matte mynskæs. Hwa sum thættæ wil æi
 *gøræ³. han faar sithæ wærk oc lungæ sot. oc mangh andræ
 swa sum ær rithæ⁴ oc giæld. 10

Af man fangær ilt .i. quith xli.⁵ (S, 77).

Fangær⁶ man ilt .i. quith. tha ær thæssæ marc til. Writh
 .i. quith. oc mat kombær æi af bukæn tymælic utæn
 drøuæls. oc dræk ær hanum al besk. oc al lykum thwingæs
K 68 oc || wærkær. knæ wanskæs. oc lægben wegnæ. Thawær 15
M 69 swa ær. tha skal lykum røctæs mæth bløtæ lækædom. swa.
 Skræppæ kaal skal mikæt siuthæs. oc oftæ ætæs. oc hænnæ
 oos oftæ drikæs. Ællær siuthæ kaal storlyc mikæt. oc
 drickæ hænnæ oos mæth salt oc hunugh. En yrt hetær
 mercurialis⁴ dughær oc thær til storlyk mykæt. Hwa sum 20
 sic hær .i. for *glømær⁷ han fangær sithæn mikæt ylt.
K 69 swa sum mykæl løsn. mæth bloth || oc siuc dom .i. ændæ-
 tharm. oc wærc .i. hals.

Far man ylt .i. blæthær. xlii.⁸ (S, 78).

Far⁹ man ilt .i. blæthær tha ær thæssæ mark til. Man 25
 ræpær oftæ. oc hauær blek lyt. thung sifn. fuult nættæ.
 oc wandælyk doræn. Hwa sum thættæ hauær han skal
 skæræ fænikælroot .i. got gamælt win. oc latæ æm mækæt
 lat watn. oc drickæ. oc osæn af en yrt rot thær hetær asper-

¹ Rettet ved sidste bogstav (fra k²). ² Thæghæn hdskr. ⁴ Linieskifte.
³ gøæ hdskr. ⁵ A blåt, resten rødt. ⁶ Initialen rød. ⁷ glømær el. glomær
 hdskr. ⁸ F blåt, resten rødt. ⁹ Initialen blå og rød.

gus. Thæn thær thættæ *glømær¹ ma fangæ skøt watn sot ællær siuc dom .i. liuær. oc || sithæwærk oc pinlek doræn. K 70

Of man far ylt *.i.² houæth. xliii.³ (S, 79).

5 Far⁵ man ilt .i. houæth. tha ær thæssæ marc til. Oftæ houæth wærk. bolnæ brynæ. adhræ .i. thinningæ hoppæ oftæ⁶. oc taar flætær af øghn. oc øghn myrkæ. Thæn thær thættæ hauær take synup frø oc stampæ wæl smat oc sygtæ M 7 oc blændæ with watn oc lit win. oc sqwælpræ thæt .i. syn mun up oc nithær .i. bastuf. Saluæ ær oc goth thær til 10 mæth watn oc win. Hwa sum sic forglømær. ma || warthæ K 7 døøf. oc .i. øghn ma fangæ mikæl skathæ. oc haar fallær af houæth. oc tanwærc .i. mun. C⁷ Thæn⁸ sic ma æi doræ. takæ af swalæ rethæ iorth oc blændæ with warmt watn oc drickæ. Ær⁹ orm .i. manz øræ tha take kaluæ margh oc stampæ 15 mæth win oc latae i ørnæ. C Thæn⁸ thær æi ma konæ plæghæ smøræ sinæ koddæ mæth buckæ gallæ. oc thæt dughær.

Hær byrs af .G.¹⁰

Af¹¹ galiga. xliiii.¹² Af¹¹ gerfærsnaulæ. xlv.¹² ||

Af¹¹ germandrea. xlv.¹² K

20

Af galliga. xliiii.¹³ (S, 45).

.maghæ.
lyst. G alliga¹⁴. ær het thrifald. oc thyr. Thæt dughær for kald maghæ. oc gør mat at smæltæ .i. maghæ. oc mun wæl at dønæ. oc gør lyst til quinnæ. Thæt dughær oc for bolnæ koddæ.

*¹ glømær *hdskr.* *² *Mgl. K.* ³ O grönt, resten rødt. ⁵ Initialen rød. ⁶ Med ung hånd i randen Houed werk. ⁷ I randen m. senere *hd. nota.* ⁸ §-tegnet blåt, T rødt. ⁹ Æ blåt. ¹⁰ H grönt, resten rødt. ¹¹ A rødt. ¹² Tal-lene røde. ¹³ A blåt, resten rødt. ¹⁴ Initialen blå og rød; i randen med senere hånd *hic.*

Af gørfærs naghæl. xlv.¹ (S, 46).

Gariophilum². ær gørfærs naulæ. ær twifald het oc thyr.
 Thæt styrkær liuær oc maghæ. oc flæst alt thæt thær liuær
M 71 innæn mannæn ær. thæt gør mykæt mat at smæltæ. oc thæt
K 73 gør haft. oc lyst til quinnæ. Warthær hun || mæth komiælk 5 lyst.
 tæmpræth oc drukæn⁴ tha dughær thæt manz hiærne. oc .hiærne.
 manz amminnæls.

Af germandrea. xlvi.⁵ (S, 73).

Germandrea³. ær heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun
 wrækær ut döt barn oc hun dughær for hostæ. Hun 10 .barn.
 thyrrær milt. oc rensær quinnæ. drukæn mæth win. Oc du- hostæ
 ghær thæt for watn sot. oc for etær bit. oc rensær thæt .watnsot.
 fulæ saar. stampæth. oc withær lauth. Hænnæ oos blæn- .saar.
 dæth mæth hunugh gør⁶ skæræ øghn. Stampær man hænnæ ||
K 74 mæth oli. oc smør syk mæth. thæt æltær kuld burt. oc gør 15 kuld.
 man heet.

Hwa sum wil takæ lækidom. xlvii.⁵ (S, 81, B, 1).

Hwa⁷ sum wil lækidom takæ. han skal thæt witæ at
 nokær stærk lækydom ma æi giuæs børn. ⁸oc æi⁸ ga-
 mælt folc. oc æi andær thær kranckæ ær. Oc æi ⁹skal læ- 20
 kydom takæs ællær⁹ giuæs .i. mykæl hetæ. oc æi .i. mykæl
 kuld. ¹⁰Man skal¹⁰ æi twa lækydom takæ en dagh. Thæ-
 ghær lækydom ær takæn til løsn. hauær man æi fangæt
K 75 løsn. tha skal mat || æi takæs færræ æn læki dom hauær syn
 dygh fulkummæt. Takær man mat færræ tha ma han ræ- 25
M 72 thæs⁴ at han fangær rythæ. Thæn thær lækydom hauær
 takæt. ma annæn dagh bathæs. af¹¹ thæt thær løfth¹² ær af
 lækydom ma mæth bastuf af tømæs. Wil han giærne¹³ ba-
 stuf hauæ¹³. thæt ær got mark at wære længi. Æn thol

¹ A blåt, resten rødt. ² Initialen rød og blå. ⁴ Linieskifte. ³ Initialen blå og rød. ⁵ Forbogstavet blåt, resten rødt. ⁶ gør, senere rettet til gør hdskr. ⁷ Initialen rød og grøn. ⁸⁻⁸ eller B. ⁹⁻⁹ Mgl. B. ¹⁰⁻¹⁰ oc B. ¹¹ aff også B. ¹² løff B. ¹³⁻¹³ badhe B.

han mikæt het. tha gangæ ¹ut. æftær løsn drickæ ¹sik biug
 soth. Fangær ²man ilt .i. liuær æftær lækydom || tha dricke **K 76**
 warmt watn. Thæn thær lækydom hauær takæt til løsn.
 fangær stundum upkastnynghe oc æi løsn. oc thæt warthær
 5 thæn kranclyc thær maghæn hauær. Oftæ oc thæn thær
 spydrickæ takær fangær løsn oc æi upkastninghe. oc ³thær
 for ⁵ær thæt ³at maghæn ær stærk ⁵. Hwa sum wil løsn
 gør ³um wintær ⁴han skal sunnæn wæthær wactæ thær til.
 oc um sumær scal man northæn wæthær hauæ. til lækydom.
 10 Mark til at witæ næær || lækydom hauær æfræt dughæt. **K 77**
 thæt ær mykæl thyrst. Wil han danæ æftær at læky dom
 hauær syn giærnynghe fulkummæt. tha skal han win dryckæ.
 oc rosæ watn skal stænkæs .a. hans anlæt.

Hær biriaes capitula af L.⁶

M 73

15 Af⁷ lyliæ. xl viii.⁸ Af⁹ læctukæ. xli x. Af⁷ lykryz. l.

Af lyliæ. xli viii.¹⁰ (S, 26, B, 2).

Lylum¹¹ ær lyliæ. Stampær man lyliæ root. mæth oli af
 oliuæ tha dughær thæt for thæt thær¹² || brænd ær af **K 78**
 eld. Stampær man lyli blathæ. tha ær thæt got for hug
 eld. hugorms bit. 20 orms byt. oc for liuær. Stampær man lyli root oc siuthær
 lyuær. næghlæ. .i. win oc læggær with ¹³the illæ næghlæ thær warthær .a.
 fætær¹³. thre daghæ. tha dughær thæt. Siuthær man thæt .i.
 brænd. oli ællær swinæ ystær oc smør .a. thæt thær brænd ær. oc
 æi waxær haar .a. tha dughær thæt ¹⁴thær for¹⁴. Drykær
 bloth. 25 man lyli mæth win. tha rensær thæt skathælict bloth. ut af
 milt. manz lyf. oc bætær¹⁵ mylt. Blændær¹⁶ || man oos af lyli bla- **K 79**
 synær. thæ mæth hunugh oc ædikæ tha dughær thæt for the synær
 thær hoggæn ær. oc tho skal fæm lotæ wære af osæn. oc

¹⁻¹ ut æftær løsn. drickæ K. ² F rødt. ³⁻³ Sål. hdskr. ⁵⁻⁵ ath monghe
 stercke B. ⁴ Linieskifte. ⁶ H grönt, resten rødt. ⁷ A rødt. ⁸ Tallene røde.
⁹ A grönt. ¹⁰ A grönt, resten rødt. ¹¹ Initialen grøn og rød. ¹² Under siden
 rød signatur V. ¹³⁻¹³ ligtornæ B. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. B. ¹⁵ bødher B. ¹⁶ Under
 siden rød signatur VI.

twā af *hunugh¹ oc ædikæ. ²Ængnt ær oc bætær at thyrræ
 saar. oc til gamblæ aar². Lylæ root sothæn oc blænd .saar.
 mæth oli thær mæth wax ær gørth. thæt dughær⁴ for ryn-
 kiæ .i. anlæt. oc alkyns smittæ. .smittæ.

M 74

Af læctukæ. xl ix.³ (S, 27, B, 3).

5

Læctukæ⁵ hun ær mykæt kald oc wat mikæt. Ætær man
 lænnæ. tha dughær hun for mykæl hetæ. Hun dug-|| hetæ
 K 80 hær maghæ oc gør at souæ oc løsær quith. Mæst dughær qwith.
 hun sothæn. Læctukæ frø ær goth for ondæ drømæ⁴ Dric- drømæ.
 kær man læctukæ mæth win. thæt ær goth for løs quith. 10 løsqwith.
 Ætær fastærmothær⁶ oftæ læctukæ. tha fangær hun mykæl
 myælk. Thæn thær ætær⁴ ithælikæ læctukæ tha fangær han
 myrk⁷ øghn. øghn.

Af lykrizzæ. l.³ (S, 49, B, 4).

Lyquericia.⁸ ær lykriz. Thæt ær matælyk het oc wat. oc 15
 Lhauær .i. sik nokæt swa sœtmæ. Thæt ær got for hostæ hostæ
 K 81 oc wætær⁹ manz bryst. || oc strupæ oc lungæ. ²oc thæt .lungæ.
 mynskær thærst². oc dughær ²bathæ. bræst oc ²alt thæt thær .thyrst.
 man skal syn andæ mæth draghæ. .bryst.

Hær byriæs capitula af .M.¹⁰

20

Af¹¹ mastyx. li.¹²Af¹¹ muscus. lv.Af¹³ myntæ. liiAf¹¹ muskatæ blomæ. lvi.Af¹¹ salyrt. liii.Af¹¹ myrræ. lvii.Af¹³ hælæghbær. liiii.Af mastix. li.¹⁰ (S, 4, B, 5).

25

Mastix.¹⁴ ær en kyns thær af træ løpær. oc ær het oc
 thiurt .i. annæn trappæ. ²Thæt løsær ent kalt bloth oc bloth

*¹ hunn-|ugh hdskr. ²⁻² Mgl. B. ⁴ Linieskifte. ⁸ A grönt, resten rødt.
⁵ Initialen grøn og rød. ⁶ I randen senere tegnet en hånd; fastær mgl. i B;
 linieskifte efter fastær. ⁷ dummæ B. ⁸ Initialen rød og grøn. ⁹ wedh B.
¹⁰ H (og A) blå, resten rødt. ¹¹ A blå. ¹² Tallene alle røde. ¹³ A rødt.
¹⁴ Initialen blå og rød.

ætæ. wat². || thæt wærmær maghæ oc gør lūst at ætæ. Thæt **K 82**
 byld. helær oc byld .i. maghæ. oc .i. liuær. oc .i. innulf. ¹oc gør **M 75**
 genwarthælik hyggæls¹. oc thæt styrkær maghæ mæth ga-
 mæl oli af rosæn. Warthær thæt oc mæth kalt watn giuæt.
 bloth. 5 tha stærkær thæt maghæ. oc mynskær þuæruætæs bloth.
 Æn mæth warmt watn dughær thæt æky.

Af myntæ⁴ lii.³ (S, 18, B, 6).

mat. **M**enta⁵ ær thær. oc het .i. annæn trappæ. Af hænnæ
 .maghæ. dræk smæltær mat .i. || maghæ. ⁶oc stærkær maghæ⁶. **K 83**
 spolorm. 10 oc menær at spæ. oc æltær burt spol orm. Myntæ hiælpær
 koddæ for manghkyns siucdom. of the quekæs⁷ mæth hænnæ
 .spinæ. soth. Stampær man myntæ. oc læggær with spinæ. tha løsær
 thæt miælk brændæ⁸ spinæ. Myntæ oos blændæth⁹ mæth
 .øræ. hunugh oc drøpt .i. øræ. ær got for ørnæ wærk. oc ¹⁰sarøki
 15 *.a.¹¹ tungæ flær of hun nythæs mæth mintæ¹⁰. Drickær
 konæ hænnæ mæth soppæ¹² tha skændær hænnæ barnbærth.
 byt. Myntæ stampæth mæth || salt dughær for hundæbyt. Myntæ **K 84**
 blændæth mæth ædikæ. hiælpær for blothrunæ. ⁶Thwar man
 ostæ.¹⁹ ostæ .i. myntæ oos. tha rotnæ the æi⁶.

20 Af *salyrt¹³. liii.¹⁴ (S, 36, B, 7).

Malua.¹⁵ salyrt ællær kattæ ost. Takær man hænnæ swa
 sum kaal. tha løsær hun bundæn qwith. oc swa du- **M 76**
 .etær. ghær hun oc syuk blæthræ. oc for etærdryk. Stampær man
 saar. hænnæ mæth pilæ løøf¹⁶. tha hølær hun blothugh saar.
 25 Warthær⁴ hun stampæth mæth gamæl ystræ⁴ tha dughær
 *thæt¹⁷ for hint thær brotæt || ær. Latær man hænnæ root **K 85**
 tanwærc. oc with tanwærk stampæth¹⁸ tha hiælpær thæt. Swöpær

²⁻² Mgl. B. ¹⁻¹ Mgl. B, sml. S. ³ A grönt, resten rødt. ⁵ Initialen rød og grøn. ⁶⁻⁶ Mgl. B. ⁷ swalppes B. ⁸ melk i brænd spenæ B, sml. S. ⁹ blandhen B. ¹⁰⁻¹⁰ sirke oc om tynning gnides ther meth B. ^{*11} af hdskr. ¹² Sål. også B, sml. S. ^{*13} Malyrt hdskr. ¹⁴ A og opvisningstegn blåt, resten af overskriften rød. ¹⁵ Initialen blå og rød. ¹⁶ blad B. ⁴ Linieskifte. ^{*17} Mgl. K, hwn B. ¹⁸ stampen B. ¹⁹ Over ostæ rødt o.

man hænnæ .i. swart ull. oc bær .a. syk. tha sighæ summæ
 mæn at thæt dughær for spynæ wærk. Warthær man af bi .spinæ.¹²
 stungæn⁴ tha stampæ salyrt mæth oli oc smør syk. tha du-
 ghær thæt. ¹Warthær hun *wæld² .i. locio oc lauth a. houæth
 houæth⁴ tha hiælpær thæt for boldæ .i. houeth⁴ oc for 5
 ondæ cartys¹. Siuthær man hænnæ blathæ mæth oli. tha
 K 86 dughær thæt for thæn illæ eld. oc thæt || dughær for thæt
 ær brænd ær.

Af hælghæbær. liiii.³ (S, 37, B, 8).

M aurella⁵. ær hælghæbær. ællær hundæbær⁴ Hun ær stor- 10
 lyk kald. Drøpær man hænnæ oos .i. ørnæ. tha du-
 ghær hun for øgnæ⁶ wærk. Hun dughær for thæt køt thær øghn.
 *waxær i. øgnæ⁷ næst æns⁴ wartær⁸ of hun stampæs oc lægs
 with. Blændær man salt oc brøth with hænnæ oc læggær
 with ent kiet thær waxær .i. manz ørnæ. ænse en lytæn 15 øren.
 M 77 K 87 nut. tha hiælpær⁴ thæt. Oc hænnæ oos ær goth for || cla-
 thæ. ¹smurth syk mæth¹. Stampær man hænnæ blathæ. oc
 lætær polæntam tyl. thæt dughær for thæn illæ eld. Latæs .eld.
 thær til sylfs frothæ oc oli af rosæ. tha dughær thæt æn
 meræ. Warthær⁴ hun stampæth. tha dughær hun for hetæ 20
 boldæ. bathæ innæn man. oc utæn ¹mæst for boldæ¹. .boldæ.

Af muscus. lv.³ (S, 52, B, 9).

M uscus⁹ waxær up .a. et diur .i. india land. æns en
 bolde. thæghær thæt ær thiurt¹⁰ ¹¹oc løpt bloth¹¹. tha
 nythær diuret sic with træt oc thæt faldær af diuret. Muscus 25
 K 88 ær || het oc thiurt .i. annæn trappæ. oc qwæmær gamælt
 folk. Thæt styrkær manz lymmæ mæth syn gothæ døøn. lymmæ.

⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ Mgl. B. ^{*2} wæl hdskr.; i randen med ung hd. søden og wæl understreget. ³ A blåt, resten rødt. ⁵ Initialen rød; i randen med ung hd. Honde|ber. ⁶ ørn B rigt. ⁷ ø-stregen tilsat med rødt blæk. ^{*8} waxær .i. øgnæ næstæns warthær K, sml. S; i øghen voxer nefth warther B. ⁹ Initialen rød. ¹⁰ Sml. S. ¹¹⁻¹¹ Mgl. B; oc er med lidt mindre bogstaver end ellers. ¹² Derover med ung hd. Spenne, og spynæ i teksten understreget.

byld. mæst um wintær. Thæt wrækær burt byld af ilt bloth.
 øghn. Thæt gør man diærf. oc forkombær yuærwætæs bloth¹ .i. øghn.
 oc .i. allæ lymmæ. Latær man lyt saffran. oc lit camphora
 houæth. til muscus oc gør swa at nysæ. thæt ær got for houæth
 5 wærk. af kuld oc wætæ. Warthær muscus mæth oli af hylle.
 lyst. tæmpræt. oc smurth .a. ysben. tha økær thæt lyst til quinnæ.

Af muscatæblomæ. lvi.² (S, 54, B, 10).

Matæ³ muscatæ blomæ ær enkyns bark af grenæ af mu- **K 89**
 scatæ træ .i. indi land. Thæt ær het oc thiurt .i. an- **M 78**
 .liuær. 10 næn trappæ. Oc thæt stærkær⁴ liuær oc milt oc maghæ.
 .mylt. ⁵oc rensær therræ fylsnæ⁵.

Af myrræ. lvij.² (S, 58, B, 11).

Mirra.⁶ ær mirræ. het oc thør .i. annæn trappæ. Thæt
 .spolorm. ær got for spol orm. oc kombær ut döt barn⁴ Latær
 15 han æi meræ æn ens en bønæ .i. manz drik. tha dughær
 .hostæ thæt for langæ hostæ. oc kranc andæfang. oc for sithæ-
 .saræ. wærk. oc of manz || innulf⁷ æræ saræ. Haldær man myrræ **K 90**
 unde tungæ. oc swælwær⁸ thæt in. thæghær thæt rindær oc
 røst. wætæs. tha lynær thæt thung røst oc gør hænnæ skiær.
 20 Takær man æi meræ æn en ⁹bønæ ante⁹ accessum¹⁰. tha
 rythæ. dughær thæt for rythæ¹¹. Tæmpræs myrræ mæth win. oc
 houæth thwas .i. tha dughær thæt for houæthwærk. Warthær hun
 blænd with ¹²øghn smøræls¹². tha dughær hun til skiær sūn.
 saar. oc hun rensær saar. oc linær hwassæ bryn

¹ Sml. S. ² A blåt, resten rodt. ³ Initialen blå og rød; over linien med humanisthånd Macis. ⁴ Linieskifte. ⁵⁻⁶ Mgl. B. ⁶ Initialen rød og grøn.
⁷ Over innulf o. 1600 skrevet intestina. ⁸ smeltis B. ⁹⁻⁹ nød for B. ¹⁰ Sml. S, III än febres koma, IV en kalda sot grypir man. ¹¹ Udstreget i ny tid, ud dærfør skrevet feber (?) senere udvisket. ¹²⁻¹² Opr. skrevet omvendt, rettet ved omstillingstegn.

Hær byriæs capitula af .N.¹ . .

K 91

Af² muskat lviii.³Af⁵ nitro. lix.³Af muskat. lviii.⁶ (S, 53, B, 12).

N^{ux}⁷ muscata. thær oc het .i. annæn trappæ. Hun styr-
kær liuær oc maghæ oc løsær bæld .i. liuær. oc .i. milt.
oc smæltær mat .i. maghæ.

5 .liuær
.byld.

M 79

Af nitro. lix.⁸ (S, 75, B, 13).

N^{itrum}⁹ ær enskyns æns iis. oc kombær af armenia oc
arabia. oc thæt gør løsn. Warthær thæt smat stampæt
oc thwaghæt manz haar .i. tha warthær thæt faghært. Tæm-
præs thæt mæth win. oc smø-||ørs manz likum mæth ante
accessum tha dughær thæt for rithæ. Thæt dræghær miket
swet ut. oc thæt dughær øghn. Blændæs thæt mæth ædikæ.
oc drøps .i. manz øræ. thæt thærrær hunskæ. oc takær burt
sang af them oc all siuc dom.

10 .løsn.
.haar.accæs.
rithæ.
øgh.
øræ

15

biriaes capitula af .p.¹⁰Af² pætærsyliæ lx.³Af² walmwæ. lxiii.³Af⁵ moræ lxi.³Af¹¹ pipær. lxv.³Af² purløk. lxii.³Af⁵ bertram. lxvi.³Af⁵ pulegi. lxiii.³Af² tiæræ. lxvii.³

20

Af pætærsyliæ. lx.¹² (S, 14).

K 93

P^{etrosilinum}⁷ ær het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Stampær
man thæt oc læggær .a. blenæ. tha ær thæt got. oc
hænnæ frø gør at pissæ. oc løsær wæthær oc ond blæst. oc
thæt dughær for watn sot oc for rithæ. oc for wærk .i. niuræ.

.blenæ.

25 .rithæ.

¹ H blåt, resten rødt. ² A rødt. ³ Tallene røde. ⁵ A blåt. ⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ Initialen blå og rød. ⁸ A grønt, resten rødt. ⁹ Initialen rød; nitrum B. ¹⁰ Rødt med blåt opvisningstegn foran capitula. ¹¹ A grønt. ¹² A og opvisningstegn grønne, resten rødt.

.saar. oc for wærk .i. blæthær. oc rensær liuær oc saar. oc pætær-sili kombær ut döt barn ut af quith.

Af moræ. lxi.¹ (S, 20).

M 80

Pastinaca² thæt ær moræ. Hænnæ røtær oc hænnæ frø
 5 ær gothæ. Siuthær man hænnæ *røtær³ || mæth win. **K 94**
 oc litet hunugh oc drickær⁴ thæt ær got for siuk liuær. oc
 siuk milt.¹⁴ siuk milt⁴ oc lændæwærk. Siuthær man moræ .i. mielk. oc
 ætær ællær drickær thæt soth. thæt dughær for ængæ. oc
 løs buuk. for løs buk. Moræ rot hængd um hals. ær gooth⁵ for bolnæ
 byld 10 koddæ. Thæn thær ætær moræ ællær bær oppæ sic. hanum
 hugorms ma hug orm æi skathæ. Ætær man mækæt. af moræ. tha
 .bit lystæ. far han quinnæ lyst. *Smør⁶ man sinæ tændær mæth moræ
 tanwærk. root. tha linæs tanwærk. Drickær man moræ oos. tha du-
 styng ghær thæt ⁷|| for skorpion styng. Stampær man moræ mæth **K 95**
 15 hunugh oc læggær with *qwith⁸ thær dighær ær tha dughær
 thæt. Ængin root fethær man bætær æn moræ røtær.

Af purløk. lx ii.⁹ (S, 21).

Porrus.¹⁰ purløk. han ær goth with lækydom. Purløk ¹¹oos
 bloth. spittæ. ær them¹¹ goth thær bloth spyttæ ællær næthæn ut latæ.
 20 Takær man purløk frø. oc røkæls^{*12} miel oc lütæt mirræ oc
 bloth stampær thæt samæn. tha dughær thæt them thær bloth ||
 ryndær. af quith. Stampær man hanum mæth win oc drickær. **K 96**
 løsær. buuk. tha løsær thæt buk. Stampær man hanum mæth hunugh **M 81**
 byld tha ær thæt got for byld. Blandær man hænnæ oos mæth
 houæth 25 *biug¹³ soth. tha ær thæt got for houæth. oc lungæ oc
 bryst oc røst. Siuthær man houæthæn af lækæn oc latær
 burt førstæ watn oc latær annæt watn .a. oc siuthær tha du-
 .quith. ghær thæt harth quith of man drickær thæt. Stampær man

¹ A og opvisningstegn grønne, resten rødt. ² Initialen rød. ³ røtær hdskr.; under siden rød signatur .vi. ⁴ Linieskifte. ⁵ go-|oth hdskr. ⁶ Smør hdskr. ⁷ Under siden rød sign. .vii. ⁸ houæth K mod alle andre hdskr. og Macer. ⁹ A blå, resten rødt. ¹⁰ Initialen blå og rød. ¹¹⁻¹¹ ær them. oos. med omflytningstegn K. ¹² Punkt (urigt.) i hdskr. ¹³ hunugh K urigt. ¹⁴ I to linier. ¹⁵ I randen senere tegnet en hånd.

- K 97** hanum mæth win || oc drickær. thæt hæftær løs buuk. Giuær løsbuk
 man purløk mæth win at drickæ. hin thær scad ær af hug
 orm ællær af annæt etær. tha hiælpær thæt. ællær of man gør .etær.
 thæt ænse plastær oc læggær thæt ofnæ saræt. Drickær
 man hans oos mæth quinnæ myælk. tha dughær thæt for 5
 gamlæ hostæ. oc for mangkyns lungæ siuc dom. Blændær .hostæ.
 man getæ *gallæ¹ mæth purløk oos thæt dughær for wærk .lungæ.
K 98 .i. øræ. Blændær man twa lot af purløk oos oc thri-||thing wærk.
 af hunugh oc latær thæt lat .i. næsæ thyrlæ ællær .i. øræ .i. øræ
 tha dughær thæt for mikæl houæthwærc Dryckær man 10
 purløk oos. mæth win. tha dughær ængtæ meræ. for lændæ houæth.
 wærk. Læggær man stampæth purløk with benbrot. tha lændæ
 helær thæt skøt. oc lynær thæt ær hart ær. Latær man wærk.
 salt with purløk thæt helær oc lakkær skøt grønæ saar. saar
 Ætær man raa purløk tha ær thæt got for drukænskap. oc 15
K 99 gør quinnæ læst. oc blø-||tær harh² buuk.

M 82

Af pulegy. lxiii.³ (S, 28).

- P**ulegium⁵ ær thyr oc het .i. thrithi trappæ. Ætær konæ
 mæth barnæ hænnæ oftæ. tha ma hun fangæ dōt barn.
 Drickær man hænnæ mæth lat win. tha draghær hun ut the 20
 skyn thær um barn ær innæn mothærs quith Ær the skyn
 længær innæ æn naturæn hørær tha fangær konæ thær af
 syn dōth. ællær mykæl wærk oc siuc dom. Stampær man wærk
K 100 hænnæ mæth salt oc blændær || with hunugh. tha dughær siucdom
 hun for krumbæth limmæ. Warthær hun mæth hunugh 25
 stampæth oc swa ætæn ællær drukæn. tha dughær thæt .lymmæ.
 bræst. for thæt thær warthær .i. manz bræst ænsæ liim. Dric-
 kær man hænnæ mæth win tha dughær hun for etærbit oc bryst
 for ent ond² bloth *thiurt⁶ oc kalt. Stampær⁴ man hænnæ etær
 mæth suur ædikæ oc lætær .i. thæns manz næsæ thær⁴ bra- 30
 thælik wanskæs af nokær siuc dom. ællær af blothrun æl|| næsæ
K 101 lær nokær andær lund. tha far⁷ han bætær. warthær hun
 stampæth sma thør tha fæstær hun løsæ tangiærh². Lægs tangiærh.

¹ watlæ *K* urigt. ² *Sål. hdskr.* ³ *Overskr. rød.* ⁵ *Initialen rød.*⁶ thiukt *K* urigt. ⁷ *Sml. S.*

.byld. hun with fotæ byld. ællær annæn byld. tha ær hun goth
 mæth laa polenta. Stampær man hænnæ mæth salt oc læg-
 mylt gær utæn mylt. tha dughær thæt. Thwar man sic .i. hænnæ
 .clæthæ. soth tha dughær thæt for clathæ. Drickær man hænnæ
 hostæ 5 mæth laat win tha dughær thæt for *hostæ¹. Swa gør hun **M 83**
 oc *mykæt² at pissæ. Warthær hænnæ root stampæth oc ||
 lauth .i. surt win. ællær ædikæ. tha dughær thæt storlik for **K 102**
 alkins³ byld. Drichær⁵ man hænnæ mæth win. tha dughær
 etær. thæt for etær oc swa gør thæt lyst til quinnæ. Oc hun
 .lungæ. 10 ærth⁵ goth with lungæ oc liuær. Oc swa giuær thæt fastær-
 mothær⁵ diær mielk. Stampæs hun grøn mæth hunugh oc
 lægs with hundæbit ællær of man drickær thæt mæth win
 tha dughær thæt

Af walmuæ. lxiii.⁶ (S, 32).

15 **P**apauær.⁷ walmuæ. kald oc thør. hun || ær thrynnækyns. **K 103**
 En hauær hwit blomstær. oc en røt. oc thæn thrithæ ær
 minst. oc waxær .i. akræ. oc hauær brunlyc blomstær⁸. Thæn
 tymæ houæthæn ær meør⁴ tha styngær man røf⁹ .a. thæm oc
 lætær løpæ ut mielk af them .i. en skøth. Hun ær goth for
 20 mangkyns. Af¹⁰ thæn thær brun blomstær hauær gørs oli
 .souæ. af frøt. thæt gør man at souæ oc ær glath .i. thæftæ. Swa
 *gør¹¹ hun oc thæt røthæ blomstær hauær. Siuthær man **M 84**
 walmuæ oc qwekær anlæt || mæth laat. tha gør thæt oc at **K 104**
 .souæ. souæ of døth ær *æi¹² atkumæn. Drickær man thæn brunæ
 25 walmuæ oos mæth win⁴ tha gør hun haft oc bindær thæn
 blothrun thær konær hauær. Thæt *spækær¹³ oc hostæ. En
 pænningh wæt skul man af thættæ frø takæ. takær man
 .døth. møræ tha ma han fa thær af sin døth. Stampær man
 hænnæ^{*14, 4} blathæ oc læggær with bolæn qwærkæ. tha du-
 eld. 30 ghær thæt mykæt. oc dughær hun for thæn illæ eld. Hwilkæ

¹ host-tæ *hdskr.* ² *Mgl. K.* ³ *Rettet i hdskr. fra alkyl; i randen* .
⁵ *Sål. hdskr.* ⁶ *A grønt, resten rødt.* ⁷ *Initialen grøn og rød.* ⁸ *Sål. i hdskr. m. ung hånd, opr. har vist stået lyc; i indre rand* .
⁹ *Over ordet ny streg og i randen med ung hånd Hul.* ¹⁰ *Intet rødt i A.* ¹¹ *gør hdskr.*
^{*12} *Mgl. K.* ⁴ *Linieskifte.* ^{*13} *skækær K; i randen* .^{*14} *Punkt i hdskr.*

lund man ær wrthæn høos af kuld. af mat. af drick. af
 K 105 hetæ. || tha far man bætær af thænnæ lækydom. Thæn
 whitæ walmæ¹ ær langt bætræ. æn the twa andær. Thæn
 timæ hænnæ houæth ær møør tha skal man sankæ manygh
 samæn. oc siuthæ them .i. watn. thær thrithing ær hunugh 5
 .e. til thæt warthær æm thiukt sum hunugh ær. oc gømæ
 thæt sithæn til mangkyns tharf. Thæt gør sifn oc æltær
 burt hostæ. oc ær goth for mikæl løsn. oc for hesæ. Latær
 K 106 man oli af rosa thær mæth oc smør sit houæth mæ-||th. tha
 ær thæt got for wærk. oc gør at souæ. Latær man til sa- 10
 M 85 fran oc giuthær¹ .i. ørnæ. tha dughær thæt for ørnæwærk.
 Latær man til quinnæ miælk oc læggær witn scab .a. fætær.
 tha dughær thæt. Latær man thætte næthæn i manz bak²
 tha gør thæt syfn. Of man dønær thær til. tha *gør³ thæt
 oc syfn. 15

Af pipær⁴ lxv.⁵ (S, 38).

Pipær⁶ ær het oc.⁴ thiurt. Warthær manz myk brænd til
 askæ oc latet with pipær⁴ tha dughær hun for ormæ .i.
 K 107 mun || Pipær dughær oc for hostæ. oc them thær hauæ
 siuc dom .i. liuær oc them⁴ ther hauæ siuc dom .i. maghæ 20
 af kuld. oc thæt mynskær wærk .i. synær. oc thæt rensær
 bryst. oc thæt ær nytælict for writh .i. quith. *Pipær løsær⁷
 thæn kuld oc thæn wætæ thær ær .i. manz buuk æns lyim.
 Pipær liusær myrkæ øghn⁴ of han blændæs mæth øghn
 smøræls. Pipær dughær for skiæluæ sot of thæt stampæs 25
 mæth oli. oc smøræs likum mæth.⁸

K 108

Af bertram. lxvi.⁹ (S, 47).

Piretrum.¹⁰ bærtram. heet oc thær .i. fiarthæ trappæ. Tæg-
 gær man hænnæ oc haldær .i. sin mun ællær læggær with
 tangiærth tha dughær thæt for tangiærth. Stampæth bærtram 30

¹ Sål. hdskr. ² bak skrevet på rasur; både i indre og ydre rand.
³ gør hdskr. ⁴ Linieskifte. ⁵ Overskr. rød. ⁶ Initialen rød. ⁷ Pip-|pær
 løfær hdskr. ⁸ Under siden m. ung hd. skelwe sooth. ⁹ A opr. grønt, resten
 rødt. ¹⁰ Initialen grøn og rød. ¹¹ Over ormæ en rød prik.

drupæl⁹ mæth ædikæ oc sqwælpræth innæn mun dughær for dripæl
 fallen. oc for allæ sarøki .i. mun. Latær man thæt .i. hu- **M 86**
 nugh. tha dughær thæt brotfællingæ. Smør man sic mæth
 rithæ oli thær hun siuthæs .i. færræ. æn rithæ takær man. tha du-
 5 ghær thæt. oc for niu||ræ siuc dom. Thæt dughær oc un- **K 109**
 dær⁴ mykæt *them¹ thær sinæ limmæ gytæ æi rørth. of
 the warthæ smurthæ mæth thæn smøræls. Thænnæ smøræls
 dughær oc for sweet at fangæ. oc for allæ limmæ thær siuc
 dom ær .i. oc thæt rensær strupæ.
 .swet.
 allæ
 lymmæ¹⁸
 .strupæ.

10

Af tyæræ. lxvii.² (S, 70).

Pix³ liquida. tiæræ. het oc thiurt .i. thrithi trappæ⁴ Takær
 man skaarth⁵ mæth thæt af hunugh. thæt hiælpær saar
 .a. lungæ. oc .i. bryst. oc for hostæ. oc for krank andæfang.
 Latær⁶ man thæt⁷ || mæth oli af mandæl .i. manz ørnæ. tha **K 110**
 15 thærræs wætæ .i. them. Latær⁸ man salt oc tiæræ ouæn .a.
 saar thær ormæ gørthe. thæt skal hiælpæ. Warthær hun
 iæfn blandæth mæth wax tha helær thæt impetigines. oc
 bløthær⁸ thæt harthæ .a. hænnæ. Blændæs hun mæth brænnæ
 steen oc mæth sathæ. tha dughær thæt for farfar at hun
 20 kombær æi frammær meræ. Byk dughær alt thæt sammæ **M 87**
 utæn at thæt ær krankær .i. sik. oc tho lats thæt oftær with¹⁰ ||
 .saar. plastær oc *smøræls¹¹ til saar. **K 111**

Hær byræs af .R.¹²Af¹³ rutæ. lxviii.¹⁴Af¹⁵ rosæ. lxix¹⁴

25

Af rutæ. lxviii.¹⁶ (S, 11).

Ruta¹⁷ ær het. oc thør .i. thrithi trappæ. Hun dughær
 maghæ of hun dryckæs oftæ. oc mønær læst til quinnæ

⁴ Linieskifte. ^{*1} Mgl. K. ² Overskr. rød. ³ Initialen rød. ⁵ Vist fejl for skeeth, se S. ⁶ Intet rødt i L. ⁷ Under siden rød signatur .vii. ⁸ I randen senere tegnet en hånd. ⁹ Sål. hdskr. ¹⁰ Under siden rød signatur .viii. ^{*11} smøræls hdskr. ¹² H og nedvisningstegn blåt, resten rødt. ¹³ A blåt. ¹⁴ Tallene røde. ¹⁵ A rødt. ¹⁶ A blåt, resten rødt. ¹⁷ Initialen blå og rød. ¹⁸ mæ på ny linie.

- oc spækær hostæ⁴ Siuthær man hænnæ .i. watn oc ædik .hostæ.
 tha dughær hun for writh .i. quith. oc thæt hiælpær lungæ qwith.
 oc bryst. oc dughær for wærk .i. ryf. ællær .i. sithæ ællær .bryst.
K 112 laar. Hun ær for rythæ goth of man || drickær hænnæ. æl-
 lær of man siuthær hænnæ grøn .i. oli oc quekær sic swa 5
 laat. *færræ¹ æn rithæ takær hanum. oc thæt ær got for
 boldæ .i. innulf. of man dryckær hænnæ. Ætær man rutæ boldæ⁹
 sua grøn. tha dughær thæt for mærk øghn. oc hun for øghn.
 kumbær barn *bærrh^{2,4} Blændær man rutæ oos mæth fæni-
 kæl oos. oc honsæ gallæ. oc hunugh samæn. tha liusær 10
 thæt manz øghæn. Latær man rutæ oos oc ædyk oc oli af
K 113 rosæ samæn. tha || dughær thæt for mykel houæthwærc. .houæth.
 Giuthær man rutæ oos .i. næsæ thyrlæ. tha stæmmær thæt
M 88 blothrunæ. Ætær man rutæ raa. tha skathær hanum æi .bloth.
 etær. Siuthær man rutæ .i. oli. ællær lit smør tha dughær 15 etær
 thæt for bolnæ koddæ. oc for annæn siuc dom .i. man.

Af rosæ. lxix.³ (S, 25).

- R**osa⁵ ær thær oc kald .i. førstæ trappæ. Stampær man
 rosæ oc lægær⁶ with thæn illæ eld. tha dughær thæt. .eld.
 Hauær manz maghæ ællær⁴ hiartæ mykel hetæ tha dughær 20 hetæ
K 114 oc || thæt samæ. Rosæ oc win samæn stampæth. dughær
 for mikel løsn. Allæ øghn smøræls skul flæstæ oos af rosæ løsn.
 hauæ. Thyrrær man rosæ oc stampær sma tha dughær thæt øghn.
 for saar mun. oc of man blændær hunugh with. Stampæth
 grøn rosæ dughær for mykæl hetæ. ællær oc mæth hunugh 25 .hetæ.
 of hun dryks. Wætær man bystok mæth rosæ oos. tha fly
 bæ æi. oc latær man miælk thær til. tha ær thæt bætær.
 Hwat etærkop skathær⁴ thæt helær rosa. Stampær man etær
K 115 ro-||sæ mæth salt tha dughær thæt. for *oxl⁷. æn tho at thæt
 ær gammælt⁸. Konæ ma oc rensæs mæth rosæ oos sothen 30
 mæth salt. Drickær man oc thæt tha ær thæt got for
 skathælic byld for innæn man. Thæt dughær oc for bloth byld.

⁴ Linieskifte. ¹ færræ hdskr. ² burth hdskr. ³ A grönt, resten rødt.
⁵ Initialen rød. ⁶ læ-gær hdskr. ⁷ oxt K. ⁸ gam-mælt hdskr. ⁹ l tilføjet
 over linien.

.byt. sot. Læggær man⁴ salt oc rosæ stampæth with *hundæbit¹.
 .tændær tha dughær thæt. Haldær⁴ man rosæ oos .i. sin mun thæt **M 89**
 øghn. ær got with tændær. Stampær man rosæ mæth hunugh oc
 smør øghn mæth. tha gør thæt wæl at se.

5

Hær byræs af .S.²

K 116

Af³ saluia. lxx.⁵Af³ nardus. lxxiii.⁵Af⁶ synap. lxxi.⁵Af⁶ salt. lxxiii.⁵Af⁸ sathær. lxxii.Af Saluia. lxx.⁷ (S, 16, B, 14).

liuær. 10 **S**aluia.⁸ hun dughær for liuær. Stampær man hænnæ oc
 etær. læggær with etær bit tha dughær thæt. Drickær man
 hostæ. laa saluia oos mæth win tha dughær thæt for gamblæ hostæ.
 clathæ. oc for sithæwærk.⁹ Fangær man clathæ .a. syt anboth. tha
 ær thæt win thær til got thær salui war sothæn .i. of thæt
 15 quekæs thær mæth. Oc swart haar warthær af hænnæ oos

Af synæp. lxxi.¹⁰ (S, 19, B, 15).

K 117

Sinapis¹¹ ær het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. oc hænnæ
 frø ær æn hetær. Sinup gør hwast wit. oc løsær buuk.
 oc britær sten. oc rensær nættæ. Stampæth¹² synup mæth
 20 lat¹³ watn oc hwærf¹⁴ for innæn gomæ¹⁵. thæt rønsær ho-
 uæth mæth nysæn. Ætær man synup tha styrkær thæt ma-
 ghæ. oc lætær siukæls¹⁶. Stampæth sinup mæth ædikæ **M 90**
 helær hug orm bit. Sinup brænnær manz huth. oc gør
 man dul¹⁷. thær goth ær with || øghn. oc houæth. oc lungæ. **K 118**
 25 oc maghæ. oc hostæ. oc wærk .i. laar. oc .i. blæthær. oc

⁴ Linieskifte. ^{*1} hund-|dæbit *hdskr.* ² H blåt, resten rødt. ³ A rødt.
⁵ Disse tal røde. ⁶ A grønt. ⁷ A grønt, resten rødt. ⁸ Initialen grøn og rød,
 punkt efter første ord rødt. ⁹ Herfra stærkt forkortet i B. ¹⁰ A blåt, resten
 rødt. ¹¹ Initialen rød. ¹² Lille hul i pergamentet. ¹³ løth B. ¹⁴ hweridh B.
¹⁵ gømme B. ¹⁶ lædher siugdom B. ¹⁷ Fejl for dil (*sml. S*); i randen ::;
 dyl B.

with boldæ .i. milt. oc liuær. oc with gamæl siuc dom
 1.i. maghæ¹. Swa ær oc of man stampær sinups frø oc
 krummæ af hwit hwetebreth. swa at twa lotæ ær sinup oc
 thrithing breth. thær til latæ han thærræ fikæ. oc *hunugh².
 oc ædikæ. oc .e. this mer thær ær withær af fykæ oc hu- 5
 nugh. oc myndær af krummæ thæs bætær ær thæt. Thættæ
 K 119 ær oftæ prouæth. || tho skal man æi læggæ thæt with hwær
 siuc dom. Læggær man sinæp frø ællær røtær³ innæn
 most ⁵swa at han far thær kraft af⁵. tha ær thæn dryk my-
 kæt helsum for manz qwærkæ oc for maghæ. oc for øgnh. 10
 oc for mangkyns⁶ wærk .i. houæth. ⁵Af sinups frø gøræs
 oli thær mikæt dughær lænd. oc sinæ wærk. Oos af møør
 oc grøn sinup. dughær for tanwærk. of man ætær thæt
 thiurt. Ætær man sinups frø. tha linær thæt røst. Sinup
 K 120 røøk dughær || mikæt brotfælling⁵. Sinups frø stampæth 15
 mæth fikæ oc ofnæ ny rakæt houæth lauth. tha dughær
 M 91 thæt for houæth giæld. ællær of han smør oftæ sinæ *fætær⁷
 thær mæth. Stampær⁴ man sinups frø mæth nokæt thær
 smørught ær. tha dughær thæt for skurf. Sinup ⁵stampæth
 ællær⁵ malen mæth ædikæ. rensær lykwærthing saar. of the 20
 smøræs thær mæth. ætær man synup færræ æn rithæ takær
 man. tha dughær thæt for rithæ.

Af sathær.⁸ lxxii. (S, 24, B, 16).

K 121 Satureia.⁹ thæt ær sathær. Hun ær mikæt het oc thyr. Hun
 S gør *at¹⁰ pissæ. hun kombær ut dæt barn⁴ oc rensær 25
 quinnæ for innæn. Thyrrær man sathær oc stampær sma.
 oc blændær with sothæt hunugh oc ætær. ællær mæth win
 oc drickær thæt dughær for bryst wærk. Mæth lat¹¹ win
 ær thæt got for writh .i. qwith. Sathær gør man mikæt at
 souæ of man siuthær hænnæ mæth ædik. oc qwekær houæth 30

¹⁻¹ Fejl for manghæ, se S. ^{*2} hun|nugh hdskr. ³ Over t står et punkt.
^{5-5, 6} Mgl. B. ^{*7} fæthæ med de to sidste bogstaver udraderede, K. ⁴ Linie-
 skifte. ⁸ A grønt, resten rødt. ⁹ Initialen blå og rød. ^{*10} at | at hdskr.
²¹ løth B.

mæth. Konæ mæth barne skal se with || sathær at hun **K 122**
 mistær æi barnæt. ¹Drickær man sathær*² mæth win. ællær
 mæth æg. thæt ær got for wæmæls. Drickær man sathær
 mykæt tha gør thæt quinnæ lyst⁴ oc æn micklæ meræ of
 5 watn³. oc hunugh oc pipær kombær thær til.

Af nardus. lxxiii.⁵ (S, 65, B, 17).

M 92

Spica.⁶ ær nardus. Thæt kombær af indiæ oc ær het oc
 thiurt .i. førstæ trappæ. ⁷Drickær man hænnæ tha⁷ *stur-
 kær⁸ hun maghæ. oc liuær. oc linær theræ wære. ⁷Thæt
 10 rensær niuræ of man smør || sic thær mæth. oc thæt hælær **K 123**
 blæthær⁷. Thæt dughær for gulæ sot. oc wæriær manz
 lykum for siuc dom⁴ oc thæt dughær for illæ stung .i. manz
 liif. ⁹Drickær man hænnæ tha æltær hun burt⁹ ond wæthær
 .i. maghæ. ⁷Giuær man hænnæ at drikæ⁴ tha dughær hun
 15 for hiartæ skiælwæn oc wæmæls. for clathæ dughær hun
 oc. of the quekæs mæth hænnæ⁷. oc bra har sturkæs mæth
 hænnæ. En annæn nardus ær oc til ⁷thær annæt land kom-
 bær af⁷ || oc hetær celtica spica. oc hun dughær alt thæt **K 124**
 sammæ thær hin annæn. oc hun hauær æi swa mikkæl¹⁰
 20 craft¹¹.

Af salt. lxxiiii.¹² (S, 67, B, 18).

Salt¹³ ær fyrækyns oc alt ær thæt het oc thiurt. oc tho
 summæ meræ. oc summæ minnæ. Salt gømær for
 rætæ¹⁴. Salt økær ruth .a. gull. oc gør silf hwitær of the
 25 thwas thær mæth. Salt thærrær oc smæltær thæt ondæ bloth
 thær of thiuct ær⁴ oc gømær ¹⁵at manz¹⁵ naturlyk || wætæ **K 125**
 løsæs æi oc spiællæs æi. Latær man salt .i. illæ saar oc
 storæ. tha warthæ the æi meræ. Latær man salt with **M 93**
 oli oc smør sinæ limmæ mæth. thær wærkæ af æruæth.¹⁶

.saar.

¹ Herfra mgl. B. ^{*2} thær tilf. K. ⁴ Linieskifte. ³ win S. ⁵ A grönt, resten rödt. ⁶ Initialen rød og grøn. ⁷⁻⁷ Mgl. B. ^{*8} sturkær hdskr. ⁹⁻⁹ oc for B. ¹⁰ mik|kæl hdskr. ¹¹ makth B. ¹² A blåt, resten rödt. ¹³ Initialen blå og rød. ¹⁴ Rettet fra röth under skrivningen. ¹⁵⁻¹⁵ all B. ¹⁶ I randen senere tegnet en hånd.

- ¹tha gar¹ wærkæn burt. Stampær man salt oc ysop oc ædikæ. oc læggær with en sarøki thær hetær farfar. tha .farfar.
 sprethæs thæt æi meræ. Stampær man salt mæth hørfrø. thæt dughær for² orm bit. Enkyns salt hetær sinapticum³ ormbit
 thær² af bryn flætær oc thørnes⁵ thæt ær *hetær⁶ æn an- 5
K 126 næt⁷ || salt. Thæt dughær for clathæ oc thæt dughær for
 watn sot. Et salt hetær ammoniacum⁸ thæt ær got with watnsot.
 dripæl thær fallæn ær. oc rensær man lykum for innæn. drypel.
 Enskyns salt gørs⁹ .i. salt grauæ. oc et kombær af indie
 land oc ær hart. thæt rensær oc mannæn innæn af et ont 10 bloth
 bloth thær kombær af kuld. oc thærræ.*¹⁰ oc rensær und røtæ
 .i. man. Enskyns salt hetær saltgiæmmæ. oc thæt rensær
K 127 man af et ilt¹¹ || bloth thær kombær af kuld oc wætæ.

Af røkælsø. lxxv.¹² (S, 61, B, 19).

- T**hus¹³ rekælse thæt ær het oc thiurt .i. annæn trappæ.¹⁴ 15
 Stampær¹⁵ man røkæls oc tæmpræth mæth ædikæ oc
 qwathæ. oc miælk. tha helær thæt gren¹⁶ saar. Tæmpær .saar.
 man thæt mæth thæt fetæ af swin^{17,4} tha dughær thæt til
 thæt ær brænd ær. ællær mæth wæthræ talwh¹⁸. Tæmprær .brænd.
M 94 man thæt mæt lat win oc latær thæt .i. øræn tha dughær 20 .øræn.
K 128 thæt for ørnæwærc. Tæmpær || man thæt mæth oli af rosæ
 oc mæth kretæ. thæt dughær for spinæ boldæ. Tæmprær boldæ.
 man røkæls mæth win ællær ædikæ. oc drikær. thæt dughær
 for bloth sot. Stampær man røkæls mæth konæ miælk oc .blothsot.
 læggær with boldæ thær warthær for næthæn .a. manz bak- 25 boldæ.
 lot tha helær thæt. Stampær man røkæls oc aloe mæth
 thæt hwitæ af æg swa at thæt warthær*¹⁹ thiuct. oc læggær
K 129 with benbrot ællær the saar thær mikæt || bløthæ. oc bindær saar.

¹⁻¹ thet gener B. ² Skrevet på rasur. ³ = B, sml. S og note dertil.
⁶ Sål. hdskr.; i randen .i. ¹⁰ hetæt, med to følgende bogstaver udraderede, hdskr. ⁷ Under siden rød signatur .viii. ⁸ ammamatum B. ⁹ gørs skrevet med ung hånd på rasur. ¹⁰ Punkt tilføjet, sml. S. ¹¹ Under siden rød signatur .ix. ¹² A blå, resten rødt. ¹³ Initialen rød og blå. ¹⁴ Den her udeladte sætning mgl. også i B. ¹⁵ Efter Stam- står i indre rand .i. ¹⁶ grønt B. ¹⁷ Måske swiin K. ⁴ Linieskifte. ¹⁸ taligh B. ¹⁹ thæt warthær gentaget i K.

with. oc løsær thæt æi af ¹færræ æn han wet hwat hældær
thæt ær samæn ær groth⁴ oc læggær aftær with. thæt
sammæ⁴ Lækidom² til thæt warthær helt¹. Røkæls ær goth
.minnæ. for blothrun oc thæt styrkær manz minnæ mæth syn døn.
5 Hwa sum ætær thæt mæth en yrt hetær origanus. han ma
houæh upspittæ al siuc dom af houæth. oc thæt sammæ lættær tungæ
tungæ. af hænnæ siuc dom. Stampær man røkels⁴ oc gasæ istræ
samæn. ællær wæth||ær talugh. tha dughær thæt mikæt for K 130
eld. thæt ær brænd ær oc eld hauær skad.

10

Hær byræs af .V.³Af⁵ nætlæ. lxxvi.^{6,7}Af⁸ uiolæ. lxxvii.⁶Af nætlæ. lxxvi.⁹ (S, 7, B, 20).

M 95

15 **V**rtica.¹⁰ ær nætlæ. hun ær mikæt heet. Hun dughær for
gulæsot. 15 gulæsot of man stampær hænnæ mæth win oc drickær.
Nætlæ frø wæld .i. hunugh thæt dughær for siucdom .i.
hostæ.¹⁷ koddæ. oc thæt helær gamblæ hostæ ¹¹of man drickær thæt
oftæ¹¹. oc thæt urækær burt *kuld¹² af lun|gæ. oc thæt ær K 131
quith got for bolæn quith. ¹¹For allæ thæssæ ær nætlæ frø got
20 mæth hunugh. ællær of man drickær oftæ grøn nætlæ oos¹¹.
Stampær⁴ man salt with nætlæ blathæ tha ær thæt got til
saar. boldæ oc fulæ sar⁴ oc thæt ær got for tændær oc hundæ-
.bit. bit¹³. Hær mæth skapæs oc kæt thær burtæ ær. af been.
oc thærræs¹⁴ all skathælic wætæ. Of nætlæ root stampæs
25 mæth ædikæ tha dughær thæt for byld .i. mylt oc for fotæ
bild byld. Læggær man næt||læ løf¹⁵ .i. næsæ. tha bløthær hun. K 132
blothrun. Smør man sit anlæt mæth nætlæ oos for blothrun. tha
stæmmæs thæt. For boldæ .i. rif oc for sithæ wærk oc for
boldæ .i. lungæ ær ¹⁶nætlæ frø¹⁶ got. stampæth .i. hunugh.

¹⁻¹ forengh thet bliffuer helth B. ⁴ Linieskifte. ² Intet rødt i L. ³ H
blåt, resten rødt. ⁵ A blåt. ⁶ Tallene røde. ⁷ Opr. lxxvii, men det sidste i
udraderet. ⁸ A rødt. ⁹ A blåt, resten rødt. ¹⁰ Initialen blå og rød;
i randen m. ung hd. hic. ¹¹⁻¹¹ Mgl. B. ¹² Mgl. K. ¹³ hundæ mgl. i B.
¹⁴ thæR-|ræf hdskr. ¹⁵ frø B. ¹⁶⁻¹⁶ ffroeth B. ¹⁷ Over dette m. ung hd. n.

oc smurth ofnæ. Kaal sothæn af grønæ nætlæ gør løsn .i. quith. Oc nætlæ oos of hun squalpræs længi .i. mun. tha dughær thæt for bolæn drypæl. Smøræls af nætlæ dughær dripel. oc til at swetæs. ||

K 133
M 96

Af violæ. lxxviii.¹ (S, 29, B, 21).

5

Viola² ær.⁴ wat oc kald .i. *førstæ² trappæ. oc ær thrin- nækyns oc hwærtheræ ma kiænnæs af sit blomstær.⁴ for thi at summæ æræ brunæ⁴ oc summæ æræ hwitæ. oc summæ æræ swartæ oc allæ hauæ the muxæ⁵ en kraft .i. læki dom. Stampær man hænnæ oc læggær with brænd af 10 .brænd. eld tha dughær thæt. Hauær man thyngslæ .i. houæth af houæth drik ællær af mat. oc drikær uiolæ. tha hiælpær thæt. Hun ||

K 134

dughær oc for hugh⁶ orm mæth en døn⁷. of man hauær hugorm. siæpæl .a. sit houæth af uiolæ. Of man drikær hænnæ oos. thær brun blomstær hauær⁴ thæt dughær for brotfællung oc 15 hælst bœrn of man drikær thæt. mæth watn af .aa. Stampær man uiolæ rot mæth mirræ oc siuthær. oc lægær⁸ with øghn thær mikæt ær⁴ hetæ um nat. tha dughær thæt. Stam- øghn. pær man uiolæ blathæ mæth hunugh oc smør .a. boldæ .i.

K 135

houæth. thæt⁹ skal dughæ of dughær⁹. Latæs ædikæ with 20 violæ tha helær thæt sarøk alskyns. of thæt lægs ofnæ. So- .sarøky. thæn uiolæ dughær for byld¹⁰ oc thæt quekæs thær mæth. .byld. Læggær man stot uiolæ with blænæ. thæt dughær¹⁰. Stam- pær man uiolæ røtær mæth ædikæ oc læggær with fotæ-

M 97

byld. tha dughær thæt. Drikær man uiolæ tha dughær hun 25 het oc thyr maghæ. Drikær man uiolæ blomstær ællær os. maghæ

K 136

mæth watn. ¹⁰af .a.¹⁰ tha || dughær thæt for lungæ. ¹⁰oc lungæ bløtæ rif. thær warthær af et het bloth oc thiurt. Oli af¹⁰ uiolæ ællær af rosæ hiælpær for bœrnæ hostæ. oc for siukæls hostæ oc mangkins ilt. Giutæs thæt .i. øræ tha dughær thæt for 30

¹ A blåt, resten rødt; NB kap.tallet 77 oversprunget. ² Initialen rød og blå.
⁴ Linieskifte. ⁵ foistæ hdskr. ⁶ Sål. hdskr. ⁷ Noget rettet i hu. ⁸ = B, sml. S: mæth døn at enæ. ⁹ læ-gær hdskr. ⁹⁻⁹ thien B. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. B.

ormæ sang¹. oc wærk. oc thæt dughær for alkins hetæ .i. houæth. oc thæt kælær softælic² likum oc gør sifn⁴ oc thæt dughær³ for spol orm of man drikær thæt. ællær of man⁵ smørs mæth oc || hænnæ. oc thæt ær got³ for thæt skæl **K 137**
 5 thær warthær .i. houæth. Haldær man hwitæ uiol rot .i. sin mun ællær hænnæ oos. tha stærkær thæt bloth thær .i. sar *rindær⁶. oc thæt sammæ dughær lykryz.

Af ysop. lxxix.⁷ (S, 17 og 90, B, 22).

10 **Y**sopus⁸ ær het oc thær .i. thrithi trappæ. Siuthær man samæn thyrræ fikæ oc hunugh oc ysop. oc drickær thæt. tha dughær thæt for hostæ oc for al siuc dom .i. lungæ⁹ || **K 138**
 .hostæ. .lungæ. hesæ. Ysop ær oc goth for hesæ *of¹⁰ man wællær¹¹ hænnæ innæn¹² sit gomæ^{12 4} Dryckær man ysop tha dughær⁴ thæt for
 orm. spol orm. ³swa dughær hun oc for hostæ. For allæ thæssæ **M 98**
 15 tha dughær hun oc³ stampæth mæth hunugh. Stampæth grøn ysop mæth twa lotæ af ædikæ. oc thrithing af hunugh oc druckæt. tha gør thæt løs buuk. ³Æn latær thu karsæ til. tha dughær thæt *æi¹³ minnæ of man drickær thæt thiurt. ællær grønt.³ Stampæs hun¹⁴ || mæth fikæ oc nitro¹⁵. **K 139**
 .lyt. 20 tha gør hun faghær lyt. Oc dughær hun for bolæn mylt oc for watn sot. of hun siuthæs oc lægs ouæn oppæ. Dric-
 watnsot kær man ysop mæth win tha dughær thæt for hiartæ røtær⁴
 .bild. ³thær thændæ ær³. oc al skathælic bild thær for innæn ær gar burt. Of man siuthær ysop .i. ædikæ oc thwar sinæ
 tanwærc 25 tændær thær .i. tha dughær thæt for tanwærc. Siuthær man ysop. oc latær .i. manz øræ. ³tha dughær thæt for wærk .i. øræ³. af || oli af¹⁶ rosæ blændæs thær with. **K 140**

¹ Sål. K, ørensangh B. ² sødheligh B. ⁴ Linieskifte. ³⁻³ Mgl. B.
⁵ Foran an flænge i pergamentet. ^{*6} rind-dær hdskr. ⁷ A blåt, resten rødt.
⁸ Initialen blå og rød. ⁹ Efter lungæ flænge i pergamentet. ^{*10} of hdskr.
¹¹ Ude i randen står et k., som måske betegner, at her er en fejl (valkar VII, VIII); B har welther. ¹²⁻¹² göien B. ^{*13} Urigtigt rettet til æn under skrivningen; æn meræ S. ¹⁴ n synes senere tilføjet. ¹⁵ vitro B. ¹⁶ oc B.

Af yngifær. lxxx.¹ (S, 39, B, 23).

Zinziber² thæt ær ingifær. thæt hauær thæn sammæ kraft³
 .i. lækidom thær pipær. ⁵Thæt dughær siuk liuær. oc ⁶
 wætæ. oc kuld. oc thæt løsær blæsdæ innuluæ oc siuknæth
 .i. maghæ. ⁷Thæt wærmær maghæ oc gør mat at smæltæ ⁵ maghæ.
 .i. maghæ^{7, 5}. Ingifær thørrær thæn yuærwætæs wætæ thær
 warthær .i. manz maghæ af fisk oc af houæth .i. leguminibus.

M 99

Af zedwar. lxxxi.⁸ (S, 42, B, 24).

K 141 Zeduar⁹ ær thrifald het. oc enfald thør. ¹⁰Thæt dughær for .etær.
 etær oc orm styng. thæt stærkær maghæ oc gør læst at ¹⁰ lyst.
 ætæ oc løsær ont wæthær .i. maghæ¹⁰. Hun takær burt ond
 døn af mun thær warthær af løøk. Thæt gør at ræpæ. .døn.
 Drikær man thæt. tha dræpær thæt spol orm. spolorm.

Hær ændæs førstæ yrtæ book.

per manum fratris kanuti yuul¹¹.

15

¹ A blåt, resten rødt. ² Initialen rød og blå. ³ makt B. ⁵⁻⁵ Se note ¹⁰⁻¹⁰.
⁶ Sål. også B. ⁷⁻⁷ Mgl. B. ⁸ A grønt, resten rødt. ⁹ Intialen grøn og rød.
¹⁰⁻¹⁰ I stedet for dette har B l. 3—6 her. ¹¹ H grønt og rødt, resten af
 underskriften rød. Under siden rød signatur .ix.

Hær byrs annæn yrtæ bok¹

K 142

* Asa. i.²

Af⁶ meld. iii.⁷

ammonium. ii.³

Af⁵ suræ. v.⁷

Af⁵ dyllæ. iii.⁷

Af⁶ quiksif. vi.⁷

5 Asa .i.³ (S, 85, B, 25).

Asa⁸ ær het oc thyr .i. thrithi trappæ. hun helær quartan. Drikær man hænnæ mæth ⁹watn soppæ⁹ tha rensær thæt thæn røtæ thær af qwartanæ kombær. Ætær man thæt mæth stæct æg tha helær thæt hostæ. Blændær man hænnæ
10 mæth ædikæ oc læggær with¹⁰ || skurf. tha rensær han **K 143** thæt. Gør man hænnæ .i. øghn smøræls⁴ tha hwæssær hun sunn. Drykæs hun mæth warmt watn tha hiælpær thæt hees røst.

Af ammonium. ii.¹¹ (S, 86, B, 26).

M 100

15 **A**mmonium¹² het oc thyr .i. thrithi trappæ. Drykær man hænnæ sæth¹³. tha helær thæt. thæn thær lymmæ hauær myst. oc¹⁴ for giæld oc for fotæsoð. oc for konæ bærændæ thær wærk hauær.

Af dyllæ. iii.¹¹ (S, 89. B, 27).

20 **A**netum¹⁵ ær dyllæ. || het. oc thyr .i. annæn trappæ. Dri- **K 144**
 kær fastærmothær dyllæsoth⁴ tha faar hun yuært¹⁶
 miælk. oc ær thæt got for ilt .i. maghæ. Takær thæn thær
 siuk ær thry kaar laa af hænnæ oc ræpær oftæ. tha ær thæt

¹ H grønt, resten rødt. I B fortsættes uden angivelse af, at noget nyt begynder. ² Udeladt, da det står lige efter .ii. som overskrift til kap. i.

³ Hele linien rød. ⁵ A grønt. ⁶ A rødt. ⁷ Tallene røde. ⁸ Initialen rød, grøn og rød. ⁹⁻⁹ = B; for varm sapæ. ¹⁰ Under siden rød signatur .x.

⁴ *Linieskifte.* ¹¹ *Overskriften rød.* ¹² *Initialen grøn og rød.* ¹³ *soth rigt. S,*
B. ¹⁴ *oc mgl. B.* ¹⁵ *Initialen rød.* ¹⁶ *megel B.*

marc tyl at thæn ondæ siuc dom ær burtæ af maghæ. Stampær man dyllæ oc drykær hænnæ oos tha hiælpær thæt. for ilt .i. quith oc gør mat at smæltæ storlyk. Drykær man
K 145 tho thæt || oftæ. tha skathær thæt syin. Thyrrær man dillæ frø oc stampær smat. *tha¹ helær thæt storlyk drypæl. wi- 5
 thær laugh. Thyrrær² man dyllæ root oc stampær sma tha dughær thæt for døth kæt .i. saar. Stampær man dillæ frø. tha dughær thæn døon for hickæn. ³*of⁵ thæt ær fyrræ thiurt oc wæl het oc dønæs oftæ³. Stampær man dillæ røtær oc læggær with øghn. thæt dughær for mykæl hetæ 10
K 146 .i. øghn. Siuthær man || dyllæ blomstær .i. oli. tha hiælpær
M 101 thæt. for the knytræ⁶. oc thæt kæt thær ⁸for næthæn⁸ woxær .i. manz baklot. Oc thæt dughær mæst the siuc dom thær man far af kuld⁷. oc thæt ær got for houæthwærk. ³oc sinsprængæ³. 15

Af Meld. iiiii.⁸ (S, 113, B, 28).

Atriplex⁹ meld. kald .i.¹⁰ førstæ trappæ. oc wat¹⁰ .i. annæn. Han *gør¹¹ løsn .i. qwith. Hun ær goth for harthæ naghælæ⁴ of man gør plastær antigh af ra meld ællær af so-
K 147 thæn oc læggær .a. || Thæt ær oc got for thæn illæ eld⁴ 20
 Stampær man meld mæth nitro¹² oc hunugh oc ædyk. oc læggær⁴ warm with fotæsot. thæt dughær. Drykær¹³ man meldæ frø mæth win thæt dughær for gulæsot.

Af suræ. v.⁸ (S, 115, B, 29).

Accidula¹⁴ suræ¹⁵. kald oc thyr .i. thrithi¹⁵ trappæ. Hun 25
 ær goth for matlethæ. oc æltær burt thæn illæ eld. Lægs hun with bolen øghn. tha hiælpær thæt. oc for thæt
K 148 thær brænd ær. oc tho || stampæth. Hænnæ oos ¹⁶blændh mæth oli af rosæ ællær stampæth¹⁶ dughær for gamæl hostæ.

¹ thæt K. ² Intet rødt i T; i randen .: ³⁻³ Mgl. B. ⁵ oc K.
⁶ knytræ delvis på rasur; knyrre B. ⁷ buldh urigt. B. ⁸ Overskriften rød.
⁹ Initialen rød. ¹⁰ Herefter rævne i perg., kantet med rødt; wat, opr. watn, men n overmalet med rødt. ¹¹ got hdskr. ⁴ Linieskifte. ¹² vitro B. ¹³ Intet rødt i D. ¹⁴ Initialen grøn og rød. ¹⁵ Efter su punkt (foran Af); foran ræ og thi hul i perg., rødkantet. ¹⁶⁻¹⁶ Omvendt orden i B.

Dryckær¹ man hænnæ mæth win tha dughær hun for alkyns løsn. Ætær man hænnæ ithælyk tha dughær thæt for etær. Latær man hænnæ oos .i. manz øghn.² tha gør thæt man claar øghæn². *Latær³ man hænnæ .i. øræ⁵ tha ma han **M 102**
 5 wæl høræ. Bær man yrtæn .a. syk⁴ tha skathær hanum scorpion *æi⁶. || Andær⁷ yrt ær mynnæ oc tho thæt sammæ **K 149**
 kyns. oc hetær huslök. Hun dughær æi mynnæ⁸ æn thæn fyrmeræ⁹. for alt thæt samæ. Takær man huslök oos. oc smytær a. øghn¹⁰ ær samæn æræ grooth¹¹ mæth gund¹² ¹⁰.
 10 tha hiælpær⁴ thæt myket.

Af quiksylf. vi.¹³ (S, 126, B, 30).

Argentum¹⁴ uiuum. qwiksylv. Thæt ær alz¹⁵ hetæst oc alz watæst. Thæt¹⁵ dræpær lys oc loppær oc andræ sma ormæ. Blændæs thæt mæth oli. || oc ædikæ oc letargiro **K 150**
 15 tha warthær thær af goth *smøræls¹⁶ ¹⁰for scab oc ¹⁰for blenæ. Hwa sum quicsylv drykær. han drykær syn døth. Hwilk en lymmæ thæt løpær til. tha slar thæt hanum⁴ oc nõtær¹⁷. Lægs quiksylv til eld⁴ tha warthær thæt unæt oc gør røk. Fangær manz synær ællær armben af thæn røk. tha bløtnæ
 20 the oc wanskæs. Oc allæ andær limmæ thær siæluæ ma røres oc thær || foræ fangær manygh at the muæ æi røræ **K 151**
 therræ lymmæ. oc skiæluæsot. dœuæls oc ængæ. ¹⁰oc ond lyt. fuul mun oc thyrræ hiærne¹⁰. oc .e. hwar sum røk kom-bær af quiksylv thæthæn fly¹⁸ ormæ. ællær dø the.

25 Af borake. vii.¹⁹ (S, 92, B, 31).

M 103

Borago²⁰ ær enskyns kaal. het oc wat .i. førstæ trappæ. Hun hiælpær thæn thær hiartæ wærk hauær. Latær

¹ Intet rødt i D. ²⁻² thet claar then B. ^{*3} Lat- -tær på begge sider af hul, hdskr. ⁵ Hul i perg. ⁴ Linieskifte. ^{*6} æi. mgl. K, B, indsat efter S, J. ⁷ A rødt. ⁸ mere B. ⁹ minde B. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. B. ¹¹ gro-|oth hdskr. ¹² Første bogstav i gund rettet under skrivningen. ¹³ Overskriften rød. ¹⁴ Initialen rød. ¹⁵ Herefter rødkantet hul i perg. ^{*16} smøræls hdskr. ¹⁷ nødher B. ¹⁸ rømæ B. ¹⁹ A grønt, resten rødt; herover et rødt b. ²⁰ Initialen grøn og rød.

K 152 man hænnæ til win oc drikær. tha gør thæt man gla-||ath.
 Warthær hun sothæn .i. hunugh oc zukær. oc druken swa⁴
 tha hiælpær thæt bryst. oc lungæ oc strupæ fra thæt thær
 skathælyct ær

Af iorthumblæ. viii.¹ (S, 66, B, 32).

5

Betonica² iorthhumblæ. Hun *gør³ at pissæ. oc hun for-
 kumbær steen .i. blæthær. Mæth *hunugh⁵ oc win
 drukæn. dughær hun for watnsot. Oc mæth pusca dughær
 hun them thær blooth⁶ spittæ. Far man høg⁷ .a. øghæn
K 153 og gør plastær af hænnæ || stampæth⁸ blathæ oc lawth with. 10
 thæt hiælpær. Blændær man hænnæ oos⁹ mæth oli⁹ af rosæ
 oc drøpær .i. øræ. thæt dughær for øræ wærc. Stampær
 man hænnæ wæl sma oc blændær with sothet hunugh⁴
 thæt dughær for hostæ¹⁰. Stampær man hænnæ sma oc
 blændær with atændæ¹¹ lot watn oc nindæ win oc drickær. 15
 thæt dughær for løsn.⁴ at fangæ. Tyl grønæ saar skal man
 stampæ hænnæ blathæ¹² oc lægær¹³ with. Stampæs hun
K 154 enæ || oc lægs with brotæt houæth. thæt hiælpær. Siuthær
M 104 man hænnæ blathæ tha dughær thæt krankæ øghæn of the
 bathæs thær mæth. oc of the rinnæ mykæt. Drykær⁴ man 20
 hænnæ mæth lat watn tha rensær thæt bryst. oc maghæ oc¹⁴
 mangkyns¹⁵ siuc dom. oc dughær thæt liuær oc mylt. ¹⁶ Dric-
 kær man hænnæ mæth lat watn⁴ thæt dughær for wærk .i.
 qwith¹⁶ ¹⁷. Latær man hunugh til hænnæ⁴ tha dughær hun
K 155 for hostæ. oc || løsær qwith. For hwærdags rythæ. tak en 25
 lot af wægbrethæ. oc twa lotæ af yorthhumblæ. oc drickæ
 mæth lat watn for acces. tha hiælpær thæt. Stampæs hun
 oc dryks ythælik warm. tha dughær hun for watnsot. Stam-
 pær man hænnæ root. oc drickær mæth watn oc lyt win⁴

⁴ Linieskifte. ¹ A grönt, resten rødt. ² Initialen rød og grøn. ³ go? hdskr.; i H i Hun foran er intet rødt. ⁵ hunu-|ugh hdskr. ⁶ blo-|oth hdskr. ⁷ hagh B, sml. S. ⁸ meth tilf. B urigt. ⁹⁻⁹ Skrevet i ét ord, men rettet. ¹⁰ I randen med ung hånd Hoste. ¹¹ ædhendhe B, sml. S. ¹² blathæ mgl. i B. ¹³ Sål. hdskr. ¹⁴ af S, bedre. ¹⁵ oc tilf. B. ¹⁶⁻¹⁶ Mgl. B; i randen et rødt tegn omtrent som 5⁹. ¹⁷ I randen med ung hånd ÷ liff.

thæt rensær ond *hunska¹ mæth upkastningh. Drykær man
 hænnæ blathæ. ællær frø stampæt mæth win. thæt dughær ||
 for etær. ²Dryks hun mæth laat win. tha dughær hun for **K 156**
 gulæsot². Warthær hun thiurth oc stampæth oc ælt mæth
 5 hunugh oc ætær man swa myket sum en bønæ æftær nat-
 warth. tha dughær thæt maghæ at mat ma smæltæ .i. ha-
 num³. Warthær en krynglæ gøth af thænnæ yrt um hug-
 ormæ thaær hun ær grøn. tha thoræ the aldri faræ þuær
 thæn krynglæ. utæn bitæ hwær annæn oc sla mæth || therræ **K 157**
 10 halæ tyl the dø. Hwa thænnæ yrt .a. syk bær. han ma af
 ængy skathælyk lækydom fa wathæ. oc thæn thær hænnæ **M 105**
 ithælyk drykær gaar burt blek lyt oc kombær bætræ lyt.

Af thorhskreppæ. ix.⁵ (S, 112, B, 33).

Boglossa⁶ thorth skræppæ. ællær oxæ tungæ. Hun ær
 15 goth mæth win. thæm thær mykæt æræ hetæ.⁴ oc
 thyrræ. oc for hiartæ wærk. Hun draghær fra lungæ alt
 thæt hænnæ ær skathælict.⁷ || of hun warthær druken. Driks **K 158**
 hænnæ oos mæth lat watn. tha hiælpær thæt mikæt for lar-
 wærc. Drykær man thæt win thær⁴ hun siuthæs .i. thæt
 20 gør hiærna² goth mynnæls. Warthær hun *stroth⁸ i gyldæ
 huus mællæ gilbrøthær. tha gør hun them glathæ.

Af skærsøtæ. x.⁹ (B, 34, J, 8 [III, 69]).

Basilisca.¹⁰ seu genciana. skærsøtæ. ¹¹Hun ær storlyk
 myket het. oc mikæt besk¹². oc hun waxær summæ
 25 stæthæ .i. kiæriorth¹³ || oc summæ stathæ .i. stenugh iorh.⁴ **K 159**
 oc bathæ hauæ the en kraft. tho ær thæn starkær thær .i.
 stenugh iorh finnæs. oc¹¹ al hænnæ kraft ær .i. rothæn¹⁴.
 Hun ær them mikæt goth thær siuk maghæ hauæ. oc siuk

*¹ kunfkae hdskr. ²⁻² Mgl. B. ³ I randen senere tegnet en hånd.

⁵ Overskriften rød. ⁶ Initialen grøn og rød. ⁷ Under siden rød signatur .x.

⁴ Linieskifte. ⁸ støth K, stroet B. ⁹ A grönt, resten rødt. ¹⁰ Initialen rød; i randen senere tegnet en hånd og skrevet noget nu næsten udvisket.

¹¹⁻¹¹ Mgl. J. ¹² blegh B. ¹³ Unden siden rød signatur .xi. ¹⁴ Sål. hdskr.

- liuær oc siuk niuræ⁴ oc siuk mylt. oc siuk hiartæ. Allæ ær hun them goth. hwat hældær hun taks mæth win⁴ ællær
M 106 mæth ædikæ. ællær mæth hunugh oc swa mæth watn. thær
K 160 laat ær. Æn ¹the || thær starkær ær .i. therræ lykum^{1,4}
 the skulæ hænnæ mæth win drickæ ællær ædikæ ællær ²oc 5
 ætæ² raa fastænd. ³Æn the ær krankæ æræ .i. them the
 mughæ hænnæ warlær ²bathæ mæt² oc fastend takæ mæth
 hunugh ællær mæth watn. ællær oc ætæ ra. ²Warthær hun
 ra ætæn tha gar thæn beslek næpælekæ af manz mun .i. en
 half dagh fyrræ æn han ætær ællær drikær. num ær thæt 10
K 161 bætær at³ skæræ hænnæ || sma .i. thæt thær nu war saugh
 oc supæ hænnæ in oc swælghæ nythær saugh^{5,2}. Hwa sum
 thænnæ yrt takær ythælik. tha ær thæt got for *larwærk⁶.
 oc æi fangær thæssæ siuc dom thær hetær krampæ. oc æi
 hostæ oc æi writh .i. buuk ællær haft. ²num fly the allæ 15
 for hænnæ⁴ Thæn skathær oc æi watn sot oc æi krankæ
 andæfang thær hænnæ takæ². Hun ær oc them⁴ goth miket.
K 162 thær wærk hauæ || .i. sithæ. oc bloth spittæ. ⁷Hun dughær
 oc for hug orm slæt⁸. oc the wætæ thær skathælyk ær oc
 thiuk innæn man gør hun thyndær. oc røth gallæ wrækær 20
 hun burt. antigh mæth vrinæ⁴ ællær oc næthæn af manz
 liif. Hun rensær oc niuræ. oc hinæ thær etær hauær takæt.
M 107 frælsær hun af døzz wathæ .i. *timæ⁹ takæn. Thænnæ yrt
 prisæth¹⁰ papias storlik mikæt for thæssæ dygh thær nu ær
 saugh || 25

K 163

Af coriandær. xi.¹¹ (S, 95, B, 35).

Coriandrum¹² ær kalt oc thiurt. Stampær man hænnæ
 mæth win ællær⁴ ædikæ. oc drykær tha wrækær thæt
 ut spol orm. Stampær man hænnæ mæth hunugh oc mæth
 thyrre winbær tha dughær thæt for manighkyns bild of 30

⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ bukstyrkir *ſ*; i Æ idet foregående ord intet rødt. ²⁻² Mgl. B. ³⁻³ Mgl. *ſ*. ⁵ I randen *.. ⁶ larwær hdskr. ⁷ I stedet for resten af stykket har *ſ* noget helt afvigende. ⁸ stingh B, som udelader det følgende til liif l. 22. ⁹ tim-|mæ hdskr. ¹⁰ prøwer B. ¹¹ A blåt, resten rødt. ¹² Initialen blå og rød.

thæt lægs with oc mæst for bolnæ koddæ. Drickær man hænnæ frø mæth watn thæt dughær miket for løsn. Blændæs hænnæ oos mæth ædikæ oc hwete krummæ. tha dughær thæt for thæn illæ eld oc for hwærkyns heet boldæ.
 5 Blændæth miæl af bønæ with hænnæ oos oc lauth .a. ble-næ **K 164**
 tha forwarthær hun¹. Ætær man thry korn af koriandær⁴ fyrræ æn rythæ kombær hwær thrythi dagh for accessum. tha far han bætær². Hwa sum hænnæ ætær ythælik. tha far han døth af ællær mangkyns illæ siucdom.

10 Af nepta. xii.³ (S, 106, B, 36).

Calamentum⁵. næpta. heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Drickær man hænnæ mæth lat watn oc lyt win⁴ tha gør thæt lykum all⁶. at swetæs. Smør man sik mæth oli thæn thær hun siuthæs .i. ante accessum. tha dughær hun for rythæ.
 15 Stampæs hun oc lægs with laar⁷ thær brænnær mæth || hun- **K 165**
 skæ tha thyrrær hun hunskæn oc swa⁸ flyr wærken⁸. Dri- **M 108**
 kær man hænnæ mæth win tha hiælpær⁴ hun lykwærthing sot .i. uphoof. oc swa wrakær hun etær oc dræpær spolorm. Drykær konæ mæth barne hænnæ. ællær stampær oc læg-
 20 gær næthæn⁹ with tha kastær hun barnet. oc hun rensær gulæ sot. oc thæm thær ængæ hauæ. ællær hart andæfangh. Warthær hun stampæth oc lauth with swartæ saar. tha rensæs the. Ær hun sothæn mæth win tha dughær hun qwinnæ til at fangæ therræ naturlyk lyt. ¹⁰Thæssæ lund || helær hun **K 166**
 25 oc maghæ¹⁰. Hænnæ røøk¹¹ æltær hugh orm ¹²fra huus¹². Drykær man hænnæ mæth win⁴ tha hiælpær hun for hyk-kæn. oc mykel løsn.

¹ the *B* urigt. ⁴ *Linieskifte*. ² bødher *B*. ³ A blåt, resten rødt. *I randen med ung hd.* wather mytte. ⁵ *Initialen rød*. ⁶ all *mgl. i B*. ⁷⁻⁷ tha branner, *B*. ⁸⁻⁸ flier werkendh, *B*. ⁹ næthæn *mgl. i B*. ¹⁰⁻¹⁰ *Mgl. B*. ¹¹ rodh *B*. ¹²⁻¹² borth fraa huze *B*.

Af calamus. xiii.¹ (S, 108, B, 37).

Calamus² ær holt oc gult. oc smat. Warthær thæt thiurt
oc nithæt³ smat mællæ hændær⁴ tha hauær thæt söt
dön. ⁵oc thæt waxær .i. indiæ. oc .i. pærside. tho ær thæt
hetær thær combær af indiæ. het oc thiurt .i. annæn trappæ². 5
Drykær man thæt tha dughær thæt for lyuær wærk. oc ma-
K 167 ghæ wærc. ⁵Warthær⁶ thæt sothet oc lauth || with bæ-
rænde tha helær thæt hænnæ byld⁵. Gangær thær⁴ eem af
tyl⁷ manz bryst tha dughær thæt for gamæl hostæ.

M 109

Af cipres. xiiii.¹ (S, 102, B, 38).

10

Ciperus⁸. thyr. oc heet .i. annæn trappæ. Drykær man
hænnæ. tha dughær⁴ hun for steen. oc rymmær allæ
wæghæ thær nættæ ⁹gær ut⁹. oc thæt kombær ut döt barn
of konæ bakær syk mæth thæt watn thær hun siuthæs .i.
Fangær heel man af hænnæ rök. tha warthær han fast oc 15
lættær. ⁵Hun thyrrær af¹⁰ mykel wætæ of man drykær
K 168 hæn||næ oftæ⁵. Warthær hun stampæth sma oc ælt mæth
hunugh tha rensær hun storlyk. boldæ oc fulæ saar. ⁵oc
hælst dughær thæt saar mun. Drykær¹¹ man hænnæ tha⁵
styrkær hun krank maghæ. oc thæt dughær for watn sot. 20
⁵oc hun rensær watn full *hunska¹² mæth nættæ⁵. Stampæs
hun mæth ædikæ tha helær hun¹³ sma boldæ oc menær
them at sprethæs

Af hwitwith. xv¹ (S, 114, B, 39).

Cammomilla¹⁴ hwitwith. Hun ær besk oc dönær yllæ oc 25
hun ær thrynnækyns. oc hwærtherræ ma¹⁵ kænnaes af
K 169 therræ blomstær. Oc || allæ hauæ the gult blomstær .i. mit.

¹ Overskriften rød. ³ Initialen grøn og rød; efter Calamus tilføjer B
rør. ⁴ Linieskifte. ⁵ gnedhet B. ⁵⁻⁵ Mgl. B. ⁶ Intet rødt i W. ⁷ tyl
udelader B. ⁸ Initialen er rød. ⁹⁻⁹ geinæ B. ¹⁰ Sål. hdskr. ¹¹ Hul i perg.
¹² hunfk-|kæ hdskr. ¹³ smaa bleyner tilføjer B. ¹⁴ Initialen grøn og rød.
¹⁵ mø B.

Blathen umkryng ær summæ hwitæ oc summæ brunæ. oc summæ swartæ. Anthemis hetær en thær brun hauær¹ blathæ. oc hun ær mæst oc starkæst. Thæn thær hwitæ blathæ hauær ^{*}hetær leucantemeon². Thæn thær swartæ **M 110**
 5 blathær⁸ hauær hetær crisantemon³. Allæ æræ the hetæ oc thyrræ .i. førstæ trappæ. Thæssæ allæ taknæ mæth win gør at pissæ⁴ oc brytær steen .i. blæthræ. oc dughær for writh .i. buuk. Drickær⁴ man hænnæ soth tha dughær thæt for gulæ-sot. ⁵Dryks hun mæth win. tha kombær hun ut forwar-||
 10 thæt barn⁵. ⁶Siuthær man hænnæ .i. oli oc smør thæn thær **K 170**
 rythæ hauær. tha gaar bathæ kuld burt oc rythæ. Stampæs hun oc lægs with fulæ saar tha hiælpær thæt. Oc⁷ hun dughær siuct houæth sothen grøn .i. oli. oc smurh⁸ houæth mæth. Ær hun æi grøn tha skal hun .i. ædikæ skæræs oc
 15 houæth skal thær .i. twa⁸. Oc ængih⁸ smøræls ær bætræ with houæth.

Af othyr. xv.⁹ (S, 119, B, 40).

Cicuta¹⁰. othyr. Hun ær kald sum etær. Drikær man hænnæ tha ma han døø ⁵slyk sammæ æns af etær.
 20 Hwa sum af hænnæ dør⁴ tha ær hans huuth smittugh⁵. || Hwa sum af thænnæ yrt hauær⁴ skathæ fangæt. drykæ laat **K 171**
 starkt win oc thæt hiælpær. Stampæs hænnæ blathæ oc lægs uppa øghn ællær smøræs thæt dughær for gund. oc for bryn. oc for thæn illæ eld¹¹ Smytær¹² mø hænnæ oos **M 111**
 25 ofnæ sinæ spinæ tha styuæ the først oc sithen standæ the iafnlik. ⁵Stampær man hænnæ oc smitær .a. spinæ tha thirrær thæt miælk .i. spinæ⁵. Stampær man hænnæ oc læggær ouæn with manz anboth tha fortakær⁴ thæt quinnæ lyst. ⁵oc thæn sæth thær barn skal af fœthæs⁵. Stampæs hun mæth
 30 qwiksyf oc talgh¹³. tha ær thæt got for fotæsot.

¹ Hul i perg. ²⁻² lentantemeon K, hwn hedher lententemis B. ³ crescentemeon B. ⁴ Linieskifte. ⁵⁻⁵ Mgl. B. ⁶ Det følgende forkortet i B. ⁷ Intet rødt i O. ⁸ Sål. hdskr. ⁹ Overskriften rød; NB galt kapiteltal. ¹⁰ Initialen rød. I randen m. sen hd. skarn|tyde. ¹¹ Efter eld hul i perg., som også ses på foreg. s. foran dughær (l. 13). ¹² gnidher B. ¹³ taligh B.

K 172

Af kalkælym. xvi¹ (S, 127, B, 41).

Calx². kalkælym. het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. Blændæs thæt mæth fet af oli tha dughær thæt for blenæ oc for rotnæ boldæ. oc thæt kombær saar samæn⁴ oc alt thær skoret ær ællær huggæt ær.

5

Af cipres. xvii¹ (S, 136, B, 42).

Cipressus³ heet oc thyr .i. førstæ *trappæ⁵. Hænnæ grønæ oc æpplæ ær gothæ til lækydom thær⁶ the æræ grønæ. ⁷Thæt helær nyskoræt saar. oc thæt thær riuet ær⁷. Gørs plastær af hænnæ grenæ⁸ oc hænnæ æplæ. oc lægs mællæ ¹⁰ræthiæn⁴ tha helær thæt rupturas. Warthær hænnæ grenæ stampæth mæth lyt myrræ. oc drukæn mæth win thæt du-
K 173 ghær at fensær⁹ blæthræ. oc helær || strangriroam¹⁰. Cipres blændæth mæth biugmyæl ⁷oc ædikæ⁷ dughær for thæn
M 112 yllæ eld. Cypræs æplæ ⁷grønæ drukæn mæth win⁷ dughær ¹⁵for hostæ. Stampæs hænnæ grenæ mæth ædik oc wax oc oli. oc laugh with maghæ. tha styrkær thæt maghæ.

Af dyttan¹¹. xviii.¹² (S, 94, B, 43).

Diptannum¹³. dyttan het oc thiurt .i. thrithi trappæ. Hun rensær saar af¹⁴ ond hunskæ. Warthær hænnæ oos ²⁰
K 174 druken. ⁷ællær næthæn lawt¹⁵ || undær⁷. tha kombær hun döt barn ut. oc thæt skyn thær um barnæt war ⁷æns hynnæ⁷.

Af dracontea. xix.¹² (S, 105, B, 44).

Dracontea¹³. hwa sum stampær hænnæ røtær oc smør sic mæth tha dughær thæt for manyghkyns siucdom. Dri- ²⁵

¹ A grönt, resten rødt. ² Initialen grøn og rød; i randen senere tegnet en hånd. ⁴ Linieskifte. ³ Initialen rød. ⁴⁵ Mgl. K. ⁶ thighær S, nar B. ⁷⁻⁷ Mgl. B. ⁸ grønæ B, S. ⁹ styrkæ rigtigt S, rense B, N. ¹⁰ Sål. også B. ¹¹ Næppe dyctan. ¹² A blåt, resten rødt. ¹³ Initialen blå og rød. ¹⁴ oc B. ¹⁵ Under siden rød signatur .xi.

kær man thæt tha far man løsn .i. qwith. Hun dughær for
houæth wærk of hun blændæs mæth ædikæ¹. oc thæt ren-
sær ²fulæ saar. oc fyllær² diupæ saar. ²oc thæt hiælpær
wæl³ || thæt thær brænd ær af eld². Haldær man thæt **K 175**
5 længy .i. sin mun. tha dughær thæt for tanwærk⁵

Af halzyrt. xx.⁶ (S, 110, B, 45).

Enula⁷. halz yrt^{8,4} hun ær wat .i. førstæ ⁹trappæ. oc het .i.
annæn⁹. Drikær man hænnæ tha gør hun at pissæ. oc
kombær ut döt barn oc gør løsn. Stampæs hænnæ rot oc
10 lægs with larwærc. tha dughær thæt. Siuthæs hænnæ blathæ **M 113**
mæth win. tha dughær thæt for niuræ wærk. of thæt lægs
with. Stampær man hænnæ rötær mæth hunugh oc ætær.
thæt spækær hostæ.

Af thung.⁴ .xx.i.¹⁰ (S, 120, B, 46).

K 176

15 **E**lleborus¹¹. thung het oc thiurt .i. thrithi trappæ⁴ Hun
ær twinnækyns. hwit oc swart. Thæn hwitæ hauær
starkær¹² kraft. Hwilkæ lund¹³ thæssæ undær lægs. tha gør
thæt döt barn ut at kommæ. ¹⁴Draghær man¹⁴ thæt til
næsæ tha gør thæt at nysæ. Lats hun with øghæ smøræls.
20 tha dughær hun myket. Warthær hun stampæth sma oc
laugh .i. grøt¹⁵. oc castæth for ¹⁶ryttær ællær¹⁶ mys. tha
dø the. Warthær hun mæth miælk stampæth tha dræpær⁴
hun flughær. Gyfs hun .i. spy-||drykæ tha lethær hun ut the **K 177**
indærst hunskæ. Hun dughær brotfællyngh. oc hinæ thær hauæ
25 watnsot ²oc lykwærthing sot helær hun². oc gamblæ hostæ.
oc for qwartanæ. oc for rythæ thær manygh wintær hauær
wæræt. dughær hun. Plinius amminnær⁴ at hwa sum thænnæ
yrt wil takæ .i. lækydom. han skal syu daghæ fyrræ bo syk

¹ win B. ²⁻² Mgl. B. ³ Under siden rød signatur .xii. ⁵ tendwerk B.
⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ Initialen rød og blå. ⁸ hak yrt B. ⁹⁻⁹ oc andhen
trappæ B. ¹⁰ A og opoisningstegn blåt, resten rødt. ¹¹ Initialen blå og rød.
¹² stærker B. ¹³ qwinne B. ¹⁴⁻¹⁴ haldhes B. ¹⁵ = B, III; grønt S.
¹⁶⁻¹⁶ Mgl. III. ⁴ Linieskifte.

wethær oc tæmpræ. oc thæn aftæn æi ætæ thær han takær
M 114 hænnæ um morughæn. oc skal tha wæræ skært oc myket¹
 wæthær oc warmt. Thæn thær⁴ thæt glømar ællær forhaar.
K 178 han || far mykel skathæ thær af. ²Man skal takæ hænnæ i.
 grøot thær til gorth. ællær mæth wællyngh tha skathær ha- 5
 num æi². Æi³ skal hænnæ takæ gamælt folk. oc æi bōrn.
 oc æi blōtæ mæn .i. therræ naturæ. oc æi ræddæ oc the
 thær quinnæ hiartæ hauæ. oc æi skarpæ mæn. ²Hwa sum
 hænnæ ællær andær etærfull yrtær wil takæ til lækýdom.
 the skulæ warlyk gōræ thæt at the fangæ æi dōot thær af. 10
 ællær annæn wathæ². Thæn⁵ annæn thær swart ær. hun
K 179 ær æi swa kraftugh⁶. oc swa wathælyk. oc || hun skal siu-
 thæs .i. wællyngh⁷. Hun dughær them thær witlōs æræ. oc
 for fotæsot. oc watnsot. oc hun gōr løsn. Stampær man
 hænnæ mæth biug miæl thæt dughær thæn byld ær kom- 15
 bær af watnsot. Latær man thæt næthæn til quinnæ. tha
 rensær thæt therræ blothrunæ oc kombær ut dōt barn. Læg-
 gær dōf man thung .i. øræ twa daghæ ællær thre⁸. thæt
 dughær. Siuthær man thung .i. ædikæ oc swalpær⁹ .i. sin
 mun. thæt dughær for tanwærc ¹⁰Plinius bōth at giuæ æky 20
K 180 meræ æn en draghmæ wæt. oc thæt løsær || quith lætlyk.
 oc han forbōth at takæ meræ samæn æn tolf obulorum wæt

M 115 Af bukarue. xxii.¹¹ (S, 82, B, 47).

Fumus¹² terre. bukarue. het .i. førstæ trappæ oc thyr .i.
 annæn. Thæt styrkær maghæ oc dughær for siuc dom .i. 25
 liuær. Warthær ¹³hænnæ oos¹³ raa drukæn tha rensær hun
 likum af skab. oc af blenæ. Hun rensær oc ont bloth
 af mykel wætæ. Hun gōr skært bloth. oc mæst of hun
¹⁴warthær blænd¹⁴ mæth miro balsamus¹⁵. Thænnæ yrt
 rensær lykum af alkyns rōtæ thær af ont bloth kombær. 30

¹ = B. ⁴ Linieskifte. ²⁻² Mgl. B. ³ Intet rōdt i Æ. ⁵ T rōdt. ⁶ kras-
 stegh B. ⁷ oc sva takæs ællær innæn æggi blomæ udeladt i K, B, findes i
 S, III. ⁸ oc takær sithæn burt S, III, mgl. K, B. ⁹ Sål. hdskr. ¹⁰ Herfra
 mgl. B. ¹¹ A blåt, resten rōdt. ¹² Initialen rōd og blå. ¹³⁻¹³ ozen B.
¹⁴⁻¹⁴ wæther blæynæ B. ¹⁵ mitrobalsaus B; sml. S.

[Kap. 22 bis]¹ (S, 130, B, 48).

Ferrum². iærn. thæt ær kalt oc thiurt .i. thrithi trappæ. **K 181**
 Warthær thæt glohet oc sloct. ³tha dughær thæt for
 mykel løsn. oc for bolen mylt³. Oc galienus sæghær at
 5 thættæ watn hiælpær them thær æi witæ ⁵thær af⁵.

Af yærnruth. xxiii.⁶ (S, 131, B, 49).

Ferrugo⁷. iærnrwth⁸ kalt oc thiurt .i. trithi⁹ trappæ. Thæt
 styrkær synær. oc helær thæt kœt thær fornæthæn waxær
 .i. manz baklot. Thæt hæftær qwinnæ¹⁰ blothrunæ oc gør
 10 at the muæ æi fœthæ. Warthær thæt sothet .i. ædyk oc
 drœpt .i. øræ. tha thyr-||rær¹¹ thæt al thæn wærk .i. øræn **K 182**
 warthær. Drykær man thæt tha warthær man thung. Drikær
 man yærnruth oc takær æi en exagrum¹² af syghæl steen **M 116**
 tæmpræth mæth win. tha gør thæt dœth. Tæmprær man
 15 thæt mæth ædyk. oc læggær with hetæ boldæ. thæt duær¹³.
 Warthær thæt smurth .a. skuruæt houæth tha waxær thær
 haar up .a.¹⁴

Af bylne. xxiiii.⁶ (S, 122, B, 50).

Ivsquiamus¹⁵ bylne⁴ Hun ær thrinnækyns. oc hauær kald na-
 20 turæ. En hauær || hwit frø. oc annæn rœt. oc thrithi **K 183**
 swart. Thæn thær hwit frø hauær hun ær bæst .i. læky-
 dom. Thæn mæth swartæ frø hafs æi .i. lækidom. Stam-
 pæs hænnæ blathæ thær⁴ hwit frø hauær mæth polenta¹⁶.
 thæt dughær for fotæsot. Hænnæ oos latæn .i. manz øræ.
 25 dughær for therræ wærk. Haldær man thæn ædikæ .i. sin
 mun thær hænnæ rœtær ¹⁷siuthæs .i. thæt ¹⁷hiælpær for tan-
 wærk. Oos ¹⁸af stampæth bylnæ frø smiten¹⁸ um øghn du-

¹ Der er plads til overskrift s. 180 ned., men den har aldrig stået der.

² Initialen blå og rød. ³⁻³ = B, II, f. ⁵⁻⁵ Sål. B, af thær med omflytnings-
 tegn K. ⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ Initialen rød. ⁸ rødh i jern B. ⁹ Sål.
 hdskr. ¹⁰ baglodh oc tilf. B. ¹¹ thærer B. ¹² Sål. K. ¹³ du-|ær hdskr.
¹⁴ I randen m. ung hd. Haar paa. ¹⁵ Initialen blå og rød; efter de tre første
 linier rødkantet hul i perg. ⁴ Linieskifte. ¹⁶ planthe B. ¹⁷ Foran disse ord
 og wærk hul i perg. ¹⁸⁻¹⁸ stampet met frœth smorth B.

K 184 ghær for wærk .i. øghn. || Stampær man bylne frø .i. win. thæt hiælpær ¹bolnæ spinæ withær laugh. oc for bolnæ koddæ¹. Latæs hun til øghn smøræls tha dughær hun for hetæ². oc for byld .i. øghn.

Af louæstyky. xxv.³ (S, 93, B, 51).

5

Leuisticum⁵ louæstyky heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun gør mat at smæltæ oc dughær liuær thær siuk ær ⁶af **M 117** kuld oc wætæ⁶. oc hun minskær wærk .i. maghæ oc løsær ond wæthær oc rutlæn⁷ oc writh oc upwaxæls .i. buuk. oc hun gør at pissæ.

10

Af akærull. xxvi.⁸ (S, 98 og 141, B, 52).

K 185 **L**igustrum⁹. akærull het oc thyr .i. || thrithi trappæ. Hænnæ kraft ær mæst .i. rotæn. oc .i. frøt. Hauær⁴ man bolen maghæ tha drickæ hænnæ mæth win. Hun smæltær oc mat oc hiælpær alt thæt thær for innæn ær. for allæ siuc domæ. ¹⁵ Thæssæ lund rensær oc konær af therræ urensæl næthæn oc tho foræ. Stampær man hænnæ oc drikær mæth win. oc ofnæ ændætharm læggær. thæt dughær them ær thær hauær wærk .i. Oc al thæn yrt standær gen etær¹⁰.

K 186 Af skræppæ. xxvii.³ (S, 111, B, 53).

20

Lappacium⁵ skræppæ. hun ær fyrækyns. oc allæ hauæ the muxæn en *kraft¹¹. oc allæ æræ the hetæ oc thyrræ. The styrkæ maghæ oc ræpæ ut ondt wæthær .i. maghæ luct. Ætær man skræppæ kaal tha *bindær¹² thæt manz quith¹³. Bakær man syk mæth hænnæ oos la. tha flyr af ²⁵ hanum skurf oc klathæ. Sqwalpær man *skræppæ oos¹⁴ .i.

¹⁻¹ Omvendt orden i B. ² bulde tilf. B. ³ A blåt, resten rødt. ⁵ Initialen blå og rød. ⁶⁻⁶ Mgl. B. ⁷ ridhe B. ⁸ A grönt, resten rødt. ⁹ Initialen rød og grøn. ⁴ Linieskifte. ¹⁰ Under siden rød signatur .xii. ¹¹ kra-|aft hdskr. ¹² bi-|indær hdskr. ¹³ Senere tegnet en hånd i randen. ¹⁴ fkræ-|pæ oos K, men efter første æ er et p udraderet; oossen B.

sin mun. tha dughær thæt for drypæl oc for tanwærk.¹ ||

²Drykær man skræppæ oos thæt dughær for bloth sot.² K 187
M 118

Siuthær man skræppæ rötær mæth win ællær watn. oc drykær. thæt wrakær sten af blæthræ oc ær thæt got for gulæso.

5 Af klyntæ. xxviii.³ (S, 83 og 140, B, 54).

Lolium⁵ klyntæ. het oc thyr .i. annæn trappæ. Thæt styrkær maghæ oc løsær buuk oc gør at pissæ. Warthær thæt stampæt oc .a. bolen øghn laugh tha hiælpær thæt.

Af lupinus. xxix.⁶ (S, 142, B, 55).

10 **L**upinus⁷ ær et kyns.⁴ legumen het oc thiurt .i. førstæ trappæ. Hun rensær yuærwætæs⁸ bloth. oc dughær for wærc || .i. liuær. oc for boldæ oc for watn sot. oc helær thæn quith K 188
thær haft hauær. ²Driks hænnæ oos ra. tha dughær thæt æn meræ. oc hun helær gulæso.² Hun wætær quith oc for
15 takær hetæ. Lægs hun stampæth .a. mylt. tha takær thæt wærc sköt af hænnæ. Dröpæs hænnæ oos .i. øræn. tha rensær hun them af all rötæ. Warthær hænnæ oos tæmpræth mæth cli af rosæ. tha hiælpær hun them ær brænd ær.

Af myothyrt. xxx.⁶ (S, 103, B, 56).

20 **M**arochus⁹. miothyrt. Thænnæ yrt ær by harthlæ kær K 189
M 119
for allæ andræ || yrtær. oc hun ær tryg for hug orm. Drikær man hænnæ mæth win. tha helær thæt hug orms byt. Wætær man af hænnæ oos ull oc latær til næsæ. thæt dughær for en siucdom thær man far .a. næsæ. Oc hænnæ
25 oos ær mykel lækidom for cancer. Stampær man hænnæ rötær. tha dughær thæn oos for myrk øghn. oc for manighkyns siuc dom thær øghn fangæ. Warthær hænnæ blomstær

¹ Under siden rød signatur .xiii. Dærunder med hånd fra o. 1700 Ole Holmboe. ²⁻² Mgl. B. ³ H grönt, resten rødt. ⁵ Initialen rød og grøn.

⁶ A blåt, resten rødt. ⁷ Initialen blå og rød; i randen med ung hd. fwl|erth.

⁸ Rettet ved æ i tæs. ⁹ Initialen rød; moracus B; sml. S.

fangæt konæ til næsæ at dønæ .a. thær mæth barnæ ær.
K 190 tha kastær hun barnæt. oc swa of hænnæ root knusæs oc ||
 læggæs undær bærændæt. Warthær⁴ hænnæ root stampæth
 mæth hunugh oc ætæn. tha spækær hun hostæ. Thæt du-
 ghær them thær bloth spittæ. oc fortakær al ond hunskæ .i. 5
 bryst. ¹Oc for allæ thæssæ ær rotæn stekt goth². Drikær
 man thæt thær roten siuthæs .i. thæt dughær alt thæt
 sammæ¹. Stampær man rotæn mæth win oc drikær thæt
 gør lyst til quinnæ. oc thæt gør at pissæ. Blændær man
 hænnæ mæth ædikæ tha hiælpær hun saræ fõtær thær frost 10
 gangær .i.

Af sighælsten xxxi.³ (S, 129, B, 57).

K 191 **M**agnes⁵ sighælsten. || Hun⁶ hittæs .i. indiæ. oc hauær
 het naturæ. oc ær thyr .i. thrithi trappæ. Hun dræ-
M 120 ghær iærn til syk oc for thi mughæ thyt æi skyp komæ 15
 thær iærn hauæ. Drykær man thæt mæth lyt miælk. tha du-
 ghær thæt til *them¹⁴ thær skathæ hauær *fangæt⁷ af iærnruth.
 ællær thæm thær⁴ skathæ hauær fangæt af etærgutæt⁸ wapn.
 Warthær thænnæ steen stampæth .i. plastær oc with saar
 laugh tha draghæ ⁹hunt ut skøte⁹ af saræt. Thænnæ steen 20
 styrkær oc them thær hauæ kald naturæ bloth. oc thyr. oc
K 192 takær fra them || ræzlæ. oc ond auct¹⁰.

Af pors. xxxii.³ (S, 138, B, 58).

Mirtus¹¹. pors. kalt .i. førstæ trappæ *oc thiurt .i. an-
 næn¹². Hænnæ døøn stær geen en heet røøk thær fli- 25
 ghær¹³ .i. manz houæth. ¹Stampæth pors *drøpt i øræ¹⁴
 thyrær thæn wætæ .i. them æræ¹. Pors urt ær goth for
 blothrun oc for annæn løsn. Pors stampæth grøn oc mæth
 ædikæ blænd. stæmmær¹⁵ *bloth¹⁶ af næsæ¹⁷ of thæt læg-

¹⁻¹ Mgl. B. ² I randen senere tegnet en hånd. ³ A blåt, resten rødt.
⁵ Initialen blå og rød. ⁶ han B. ⁷ fang-gæt hdskr. ⁸ iærn eller tilf. B.
⁹⁻⁹ Sål. K, thet hunske skøth B. ¹⁰ Sål. også B. ¹¹ Initialen rød. ¹²⁻¹² Mgl.
 K, B. ¹³ flyer B. ¹⁴ Mgl. i K. ¹⁵ stedhmer B. ¹⁶ blo-oth K. ¹⁷ Her-
 fra mgl. B.

gæs .a. houæth. Thwar man houæth mæth pors oli. tha styrkær thæt *har¹ at waxæ meræ.

Af blindæ nætlæ xxxiii.² (S, 116, B, 59).

5 **M**arubium^{3,4} blindæ nætlæ. Hun ær thyr oc heet .i. an-
næn trappæ. Drykær man || hænnæ for brystwærk. **K 193**
tha dughær thæt mykæt. oc for ængæ oc for hostæ. Hun **M 121**
skyndær barnbyrth. oc⁵ kombær ut barnæ skyn. Latær man
hunugh with hænnæ. tha rensær hun oc saræ boldæ. oc
saar. Drikær man hænnæ tha dughær hun for sithæwærk.
10 Blændær man hænnæ oos mæth win oc hunugh. tha dughær
thæt myrk øghn. oc swa dughær thæt for gulæsot. Oc ær
hun them⁶ goth thær siucdom hauæ .i. blæthræ

Af karsæ. xxxiiii.⁷ (S, 109, B, 60).

15 **N**asturcium⁸. karsæ. het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ. ⁹Thæt
binder || lyst til quinnæ⁹. Stampæs karsæ mæt suræ¹⁰ **K 194**
oc lægs with boldæ. tha draghær thæt waar ut. oc minskær
wærkæn. ¹¹Karsæ oos haldær aftær th. haar ær af fallæ.
oc¹¹ ær goth for tanwærk of hænnæ oos giutæs .i. thæt øræ ær
wærkæn ær næst. Karsæ frø ær starkæræ⁴ æn yrtæn ær
20 siælf. Karsæ¹² wrakær¹³ ut af mothær döt barn oc ondæ
ormæ af manz quith. Stampær man karsæ frø mæth win
oc drykær tha dughær thæt for etær. ⁹Fa ormæ døøn af
brænd karsæ. tha fly the⁹. Drikkær man || karsæ mæth **K 195**
ædykæ. thæt ¹⁴ær got¹⁴ with siuk mylt. Stampæs hun
25 mæth ædikæ oc lægs with larwærc⁴ tha hiælpær thæt.
Stampær man karsæ mæth gasæ *istær¹⁵ thæt ær got ¹⁶for
sarøky¹⁶ .i. houæth. oc for klathæ. Siuthær man karsæ **M 122**
ællær karsæ frø mæth söt gõtæ miælk. tha dughær thæt for

*¹ Tilføjet; mgl. K. ² A blåt, resten rødt. ³ Initialen blå og rød.

⁴ Linieskifte. ⁵ Noget rettet i hdskr.; her ud for med ung hd. Hostæ. ⁶ Sml. S. ⁷ Overskriften rød. ⁸ Initialen rød. ⁹⁻⁹ Mgl. B. ¹⁰ syre B, S.
¹¹⁻¹¹ Oozen B. ¹² Intet rødt i K. ¹³ verker engh B. ¹⁴⁻¹⁴ got ær med om-
sætningstegn, hdskr. ¹⁵ istrær K. ¹⁶⁻¹⁶ sorlieth B.

alkyns brystwærk. Stampær man karsæ frø oc drikær osæn en dragmæ¹ wæt. thæt dughær at fangæ løsn. Stampær man karsæ frø mæth hunugh oc ætær. thæt dughær for hostæ².

Af dudæ korn. xxxv.³ || (S, 118, B, 61).

K 196 **N**igella⁵. dudækorn⁶. Stampæs hun mæth pipær root oc 5
lit salt. thæt dughær for cancer. withær⁴ lauth. swa oc lykwærthing. Siuthær man hænnæ .i. atæ lotæ watn oc nindæ lot win. mæth røkæls oc safran. thæt dughær for larwærc. Røkær⁷ konæ mæth barnæ sik fornæthæn mæth thænnæ yrt. tha læggær hun skøt syn byrthæ⁸. 10

Af kunung. xxx.vi.³ (S, 88, B, 62).

Origamus⁹ ær kunung. heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Siuthær man hænnæ .i. win oc drikær sithæn thæt
K 197 wiin oftæ. tha dughær thæt for hwær-||kyns kwaldryk. Blændær man¹⁰ nindæ lot win¹¹. mæth atændæ¹² lot watn oc 15
drikær hænnæ swa thær mæth. thæt hiælpær for *alkyns¹³ etær oc for watnsot. ¹⁴Warthær hun sma stampæth æns duft mæth hunugh. tha dughær thæt for hostæ. oc hun hiælpær for gulæsot¹⁴. Stampær man hænnæ oc drykær thæn grønæ
M 123 oos⁴ tha hiælpær thæt bolæn qwærkæ⁴ Oc tyggær¹⁵ man 20
hanum ¹⁴mællæ sinæ tændær¹⁴ tha ær thæt got for tanwærk. Hænnæ oos drukæn dughær for spol orm. oc hun skærær myrkæ øghn.

Af ostriz. xxxvii.³ || (S, 99, B, 63).

25

K 198 **O**stricum¹⁶ ostryz. het oc thyr. Stampæs hænnæ røtær mæth win. oc dryks. thæt dughær for siuk liuær. oc

¹ drægme B. ² I randen m. ung hd. Hoste. ³ A blåt, resten rødt.
⁵ Initialen blå og rød. ⁶ dødher B. ⁴ Linieskifte. ⁷ Ryker B. ⁸ birdh B.
⁹ Initialen rød og blå; vist opr. Origanum; B har: Origanus er konningh.
¹⁰ henna mæt B. ¹¹ eller tilf. B. ¹² ædhende B (skal være atæ, se S).
^{*13} alkyn hdskr. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. B. ¹⁵ tuggher B. ¹⁶ Initialen blå og rød; over siden m. ung hd. |: mesther yrth.

for gulæsot. oc wrakær burt steen af blæthræ. oc dughær
for hostæ¹. Lægs thæt fornæthæn with quinnæ. tha kom-
bær thæt ut döt barn. *Blændær² man thæt with ædikæ
oc polenta. tha rensær thæt lykwærthing sot³. Stampæs
5 hænnæ oos mæth bigsoth⁵ oc lægs ofnæ blænæ. tha for-
warthæ the. Stampæs hun mæth hunugh. tha rensær hun
hunskae af houæth. Stampæs hun tha gør hænnæ døn at
nysæ. Hænnæ oos blænd || mæth konæ miælk. oc in at **K 199**
næsæ draghæn dughær for gulæsot storlyk

10 Af portulaca. xxxviii.⁶ (S, 97, B, 64).

Portulaca⁷ ær kald .i. annæn trappæ. oc wat⁸ .i. thrithi.
Hun dughær for rithæ of hænnæ oos dryks. Drikær man
hænnæ ællær ætær tha hæftær hun mikæt blothrunæ af quith.
oc swa annæt ær skathælict ær. Stampæs hun oc lægs with
15 tanwærk⁴ tha dughær thæt. Swa hiælpær hun oc kranc
øghæn. Ætær man hænnæ um summær tha skathær⁴ ha-
num æi mikel hetæ. Hun gør blöt quith blænd mæth salt. **M 124**
oc || win. Ætær man hænnæ. tha hiælpær hun for steen **K 200**
.i. blæthræ⁴ Og dughær hun swa thæn thær bloth spittæ⁹.
20 Thænnæ yrt oc accidula hauæ likæ kraft. oc gøræ lykæ giær-
ningæ.

Peonia. xxx.ix.¹⁰ (S, 117, B, 65).

Peonia¹¹ ær heet oc thyr .i. annæn trappæ. Hun ær goth
with mylt of hun takæs mæth atæ¹² lotæ watn oc nindæ
25 lot win. Hauær barn steen .i. blæthræ oc drikær hænnæ
tha ¹³warthær¹⁴ han¹³ burtæ. Drykær man hænnæ frø oftæ¹⁵
tha dughær thæt for maræ. Hauær thæn || man hænnæ **K 201**
root um syn hals thær fallær .i. brot. tha hiælpær thæt. oc

¹ I randen m. ung hd. Hostæ. ² Blænd-[dær hdskr.; herfra til ³ mgl. B. ⁵ g rettet fra u; linieskifte efter g. ⁶ Overskriften rød. ⁷ Initialen rød; i randen m. ung hd. syræ. ⁸ thør B. ⁴ Linieskifte. ⁹ Herfra mgl. B. ¹⁰ P blåt, resten rødt. ¹¹ Initialen blå og rød. ¹² ædhene B. ¹³⁻¹⁵ Mgl. B (!). ¹⁴ Her er noget (a . .) raderet i K. ¹⁵ Mgl. B.

of man drykær hænnæ⁴ ¹Thæt prouæth galienus læky at wære sænt¹. Hun rensær oc konær æftær barnbyrth of hun drykæs mæth win.

Af bly. xl.² (S, 132, B, 66).

Plumbum³. bly. kalt .i. annæn trappæ. oc hauær nokæt ⁵
swa af wætæ. Gør man en mortæl oc stæmpæl af bly
K 202 oc latær thær .i. win oc oli af rosæ⁵ ællær pors⁶ || oli. ællær
oos af huslök oc portulaca. oc æltær thæt thre daghæ. gen
M 125 sool ællær het *wæthær⁷. tha warthær thæt goth smøræls
for hetæ boldæ. oc for saar .a. manz anboth. oc for spinæ ¹⁰
boldæ oc for cancer.

af haghænthorn. xli.⁸ (S, 135, B, 67).

Rampnus⁹. haghænthorn. kald .i. førstæ trappæ oc thyr .i.
annæn. Thæt dughær for blenæ .i. mun. oc for wærk
.i. quith⁴ oc helær krankæ maghæ. Lægs thæt with thæn ¹⁵
illæ eld stampæth. tha dughær thæt. Lats hænnæ oos¹⁰ ||
K 202 .i. øghn smøræls. tha dughær thæt for hinnæ thær yuær
øghn gær. Drikær man hænnæ oos⁴ tha forkumbær thæt
sten .i. niuræ.

* Af pipærroot¹¹ (B, 68; II, 35, VII, 434 [C, 54, III, 32]). ²⁰

* **R**aphanum¹². pipær root. oc hun ær storlyk heet. oc kal-
læs forthy root⁴ at swa sum andræ yrtæ waxæ^{*13} up.
swa waxær hun giærnæ nithær .i.¹⁴ yorth. Hwa sum hænnæ

Isidori Etymol. XVII, 10.

⁴ Linieskifte. ¹⁻¹ Mgl. B. ² A blåt, resten rødt. ³ Initialen rød.
⁵ rozen B. ⁶ Under siden rød signatur .xiii. ^{*7} Sål. B, wæthæ K. ⁸ Over-
skriften rød. ⁹ Initialen grøn og rød. ¹⁰ Ingen signatur. Med ung hd. står
under siden Hanis (?) Holmboe. ^{*11} A og kapiteltal mgl., resten rødt. ^{*12} R
langt senere tilskrevet. ^{*13} r udraderet; hun tilf. K, B; mgl. II, VII. ¹⁴ roodh
oc tilf. B.

frø ¹syndær nithær¹ mællæ sinæ hænder oc ²smøræ them
 mæth². tha ma han takæ hugorm utæn skathæ. ³Takær man
 thæn||næ root. oc læggær mæth fils been thær røt ær af⁵ **K 204**
 ællæ. tha warthær thæt hwit.⁶ Warthær hun takæn .i. mat.
 5 oc ætæn. tha stær hun gen etær³. Hun ær oc mykæt hel-
 sum at ætæ fastænd .i. marz⁷ manæth oc annæn timæ. for
 thi at hun rensær .i. man thæt ondæ bloth thær man far af
 wintærs kuld. oc thyrrær thæt at thæt skathær⁴ æi man.
⁸Stampær man pipær root oc dudækorn mæth lit salt. oc **M 126**
 10 læggær with cancer tha dughær thæt. ²Swa⁹ dughæ thæt²
 oc || for lykwærthing soot. **K 205**

af scampuny. xliii.¹⁰ (S, 87, B, 69).

Scamonea¹¹ siue senecion⁴ scampuniæ. Hun ær kald. oc
 hænnæ root ær æi goth til lækidom. Stampær man
 15 hænnæ blomstær oc blathæ mæth söt win. thæt dughær for
 boldæ. Latær man thær røkæls til⁴ tha helær thæt alkyns
 saar oc siuc dom .i. synær. oc siuc dom .i. koddæ. Hænnæ
 sma houæth gør alt thæt sammæ. Æn æi ma hun drikæs for
 thi at hun ær wathælik with lyf. Æn thæt saghæ plinius at
 20 han gaf hænnæ mæth win for || gulæsot. oc for hiartæ wærc. **K 206**
 oc for ilt .i. quith. Stampæs hun mæth salt oc lægs ofnæ
 oxl. tha hiælpær thæt.

Af kolnæ. xliiii.¹² (S, 91, B, 70).

Serpillum¹³. kolnæ. heet oc thyr. Stampær man hænnæ
 25 mæth ædikæ oc latær til oli af rosæ¹³ oc smør anlæt
 mæth⁴ thæt dughær for houæth wærc. Brænnær man hænnæ
 tha fly alkyns ormæ fra hænnæ røøk. oc swa diur. thær
 etær hauæ. oc for thi ær thæt want¹⁵ at siuthæ hænnæ .i.

¹⁻¹ gnidher B. ²⁻² Mgl. B. ³⁻³ Mgl. II, VII. ⁵ mæt B. ⁶ Kun hertil
 = Isidor. ⁷ may II, VII. ⁴ Linieskifte. ⁸ Herfra mgl. II, VII. ⁹ Intet
 rødt i S. ¹⁰ Overskriften rød. ¹¹ Initialen rød. ¹² A grönt, resten rødt.
¹³ Initialen grøn; med hd. fra 14. (?) årh. i randen tilf. woggehalm. ¹⁴ rozen
 B. ¹⁵ watn om man B.

manz mat. at man far æi skathæ of man ¹souær utæ¹ .a. ||
 K 207 markæ. af diur ællær ormæ. Ær man etærbytæn ællær stun-
 M 127 gæn. oc drikær hænnæ. ællær læggær with undæn². tha
 hiælpær thæt. oc hun dughær of man spittær bloth. Drikær
 man thæt mæth win. tha hiælpær thæt for ilt .i. liuær. 5

af sauinæ. xlv.³ (S, 107, B, 71).

Sauinæ⁵ ær het oc thyr .i. thrithi trappæ. Blændær man
 hænnæ mæth hunugh. tha thyrrær hun skathælyk saar
 oc boldæ. oc rensær therræ fylsnæ. Stampæs hun oc lægs
 K 208 with bærænde ællær of hun driks mæth win || tha draghær 10
 hun forwrthæt⁶ barn fœthæls. ⁷Lats hun with hwit win⁴ tha
 gôr hun skinændæ huuth. oc thæt dughær allæ the siuc dom
 thær⁴ af kuld kombær⁷. Thwas houæth .i. hænnæ soth. æl-
 lær læggær man hænnæ with thynningh. tha helær hun
 houæth wærk. 15

af brænnæsteen. xlvi.⁸ (S, 125, B, 72).

Sulphur⁹ brænnæ.⁴ steen het oc thiurt .i. fiarthæ trappæ.
 Thæt hetær man oc kombær ut war af bryst. Warthær⁴
 thæt mæth ædikæ blænd. tha hiælpær thæt for skab oc
 K 209 blenæ. Warthær thæt stampæth. oc stœth¹⁰ .a.¹¹ || manz 20
 lykum. tha fortakær thæt swet. Warthær thæt blænd mæth
 nitro oc watn. thæt dughær for heet siuc dom .i. fœtær.

M 128 af hyllæ. xlvii.³ (S, 133, B, 73).

Sambuca⁵. hyllæ. heet .i. fœrstæ trappæ. oc thyr .i. annæn.
 Hun gôr synær at blœtnæ oc maghæ oc hun gôr at spy. 25
 Siuthær man hyllæ løf oc læggær with spinæ boldæ. tha
 dughær thæt. Oli *gørth¹² af hyllæ helær skab. oc opnær

¹⁻¹ ude er B. ² Sål. K, B; mgl. S. ³ Overskriften rød. ⁵ Initialen
 rød. ⁶ h rettet fra æ. ⁷⁻⁷ Mgl. B. ⁴ Linieskifte. ⁸ Overskriften rød med
 grønt opvisningstegn. ⁹ Initialen grøn. ¹⁰ Sål. K, B, II. ¹¹ i B. ¹² gorth hdskr.

luct saar oc lynær ørnæ wærk. Hænnæ oos drukæn dughær for spol ormæ. ¹Thæt rensær for næthæn ondæ siucdomæ thær || warthær af kald naturæ oc wat.¹

K 210

af pilæ. xlviii.² (S, 134, B, 74).

5 **S**alix³. pilæ. kald .i. annnæn trappæ. oc thyr .i. *førstæ⁵.
Hænnæ oos lataen .i. ⁶næsæ thyrlæ⁶ ær goth for houæth-
wærk. Pilæbarc brænd oc tæmpræth mæth ædik⁷ takær
burt wartær⁸. Pilæ oos dughær for blothrunæ. Takær man
⁹miælk af pilæ bark⁹. thaghær hun blomstræs thæt skærær¹⁰
10 øghn oc styrkær them. Pilæ grønæ¹¹ oos oc pilæ æplæ oos
drukæn menær barn føthæls.

af liusæbrand. xlix.² (S, 123, B, 75).

Tapsia¹² liusæbrand. heet oc thyr || .i. fiarthæ trappæ. **K 211**
Thæt ¹³thynnær thiuk¹³ hunskæ oc dughær for larwærk
15 oc ¹⁴fõtæ sarøki¹⁴. oc hun rensær ¹ondæ hunskæ af kuld oc
wætæ oc hun rensær¹ skab.

af titimal.⁴ .l.¹⁵ (S, 124, B, 76).

M 129

Titimallus³ heet.⁴ oc thyr .i. thrithi trappæ⁴ Hun rensær
ont kalt bloth bathæ wat oc thiurt. oc ¹⁶thæt watn^{*17}
20 thær¹⁶ watnsot hauær⁴ Thænnæ yrt ær tho angærful oc⁴ for
thi takær man mikæt samæn af hænnæ tha giuær hun døth.

af uirga pastoris. li.² (S, 84, B, 77).

Virga¹⁸ pastoris || ær en yrt thær quistæ hauær grønæ oc **K 212**
røtær røthæ oc lit suart with. oc hun ær kald oc thyr

¹⁻¹ Mgl. B. ² Overskriften rød. ³ Initialen grøn. ⁵ førstæ hdskr.
⁶⁻⁶ næsse B. ⁷ oc lawdh wet worthe tilf. B. ⁸ Rettet under skrivningen ved
æ og vist også ved w; over dette står et halvt ombytningstegn. ⁹⁻⁹ pilæ ooss aff
bark B. ¹⁰ Rettet under skrivningen fra skæræs. ¹¹ grøn B. ¹² Initialen rød.
¹³⁻¹³ thører thyndh B. ¹⁴⁻¹⁴ fodhe saar B. ¹⁵ Overskriften rød; dærunder m.
nyere hånd beed vrt. ⁴ Linieskifte. ¹⁶⁻¹⁶ thæn B. ^{*17} thæt watn gentaget efter
linieskifte i K. ¹⁸ Initialen rød; under siden m. nyere hd. |; blod vrth.

.i. thrithi trappæ. Stampær man hænnæ oc læggær with manz houæth tha hiælpær thæt for houæthwærk. oc for hetæ .i. maghæ. Blændær man hænnæ mæth camphora thæt hæftær^{*1} blothrunæ² af næsæ. Dröpæs hænnæ oos .i. ørnæ. tha helær³ thæt³ blenæ³ i øræn. Warthær hun dru- 5
kæn⁴ tha dughær hun konær for therræ blothrunæ². Hun
K 213 løsar hetæ || boldæ. oc enkyns røthæ boldæ. thær⁴ hetær flæghmon of thæt siuthæs oc lægs with. Hænnæ oos helær oc bloth sot

af vlgago. lii.⁵ (S, 101, B, 78).

10

Vlgago⁶ ær heet oc thyr .i. thrithi trappæ. Hun gør at pissæ. oc rensær liuær thær siuk ær⁴. Drikær man oftæ hænnæ tha hiælpær hun for watnsot oc for gulæsot. Hun rensær oc hiartæ røtær mæth upkastning.

M 130

af iærnyrt. liii.⁵ (S, 104, B, 79).

15

K 214 Vербена⁷ iærnyrt. hun ær twinnækyn⁴ oc bathæ gøræ the moxæn et. || Drikær man hænnæ oftæ mæth win tha hiælpær thæt for gulæsot. Stampæs hun oc lægs with etærbit. tha dughær thæt. oc hænnæ oos rensær mun of hun sqwalpræs⁸ warm .i. mun. Stampær man hænnæ oc 20 læggær⁹ with⁹ grøn saar. tha dræghær thær saræt samæn. Stampær man thre røtær oc thri blathæ af hænnæ mæth watn oc drikær for acces. hwær annæn dagh tha hiælpær thæt for rithæ. Swa dughær thæt oc for qwartanæ of man ||
K 215 takær fyræ røtær oc fyræ blathæ oc drikær them sothæn .i. 25 win. ¹⁰Strør man hænnæ .i. bland thær the drikæ tha¹¹ warthæ the¹¹ glathæ. Bær man thænnæ yrt .i. syn hand oc spær siuk man at horæ han ma. swarær han wæl tha gar han undæn. Æn sighær han illæ tha ær æi won til

^{*1} hun tilf. K (ikke B).

²⁻² Mgl. B.

^{*3} thæ K.

⁴ Linieskifte.

⁵ Overskriften rød.

⁶ Initialen grøn.

⁷ Initialen rød.

⁸ sqwalpes B.

^{*9} wih (går ud i randen), K.

¹⁰ Ud herfor og ned til Plinius (s. 172²) strækker sig et rødt N, vist tegnet af den oprindelige rubrikator; også en senere tegnet hånd.

^{*11} warthe hdskr.

liif. Gør man sæpeel af thænnæ yrt oc sætær .a. siukmanz⁴ houæth. tha far han skøt hiælp. Plinius sauthe at thænnæ yrt ær helsum allæ innulf oc sithæwærk oc siucdom .i. li-uær. ok || bryst. oc mæst for lungæsot. Latær man mille- **K 216**
 5 folium¹ oc betonicam iæfnt with thæn yrt oc siuthær them samæn oc drikkær² thæt. tha dughær *ænctæ³ meræ *for steen⁵ .i. blæthræ. Hun stær .i. gen alkyns siucdom.

af glaar. liiii.⁶ (S, 137, B, 80).

M 131

10 * Vitrum⁷. glar het .i. thrithi trappæ oc thiur .i. fiarthæ. Warthær thæt mikæt smat stampæth oc mæth ædikæ⁸ drukæt tha brytær thæt steen .i. blæthræ. Latær man thæt .i. plastær ællær smøræls tha dug-||hær thæt for houæth siuc- **K 217**
 dom. oc for smætælik⁹ lokkæ.

af yris lv⁶ (S, 100, B, 81).

15 Yris¹⁰. hauær bla lyt⁴ oc ær heet oc thiurt .i. annæn trappæ oc hænnæ kraft ær al .i. rotæn. Man skal skæræ hænnæ syndær .i. siwæl lotæ. oc riuæ .a. thrath. *hwær lot¹¹ fra annæn. oc hængæ them .i. skyggi¹² for thi at *the¹³ thyr-ræs æi .i. iæmlyngæ¹⁴. Mæth win dughær hun for hostæ
 20 oc gør at souæ. Ær boldæ oc waar¹⁵ || .i. hiartæ røtær. **K 218** tha hiælpær thænnæ yrt sma stampæth oc drukæn mæth win. Drikær man hænnæ mæth watn oc litæt win. tha wra-kær¹⁶ hun burt und huns-kæ oc drukæn mæth ædikæ dughær hun for writh .i. buuk¹⁷. Swa dughær thæt oc for etær.
 25 Stampæs hun sma oc driks mæth win tha dughær hun for krampæ. Stampæs rotæn oc driks. tha bløtær thæt hart **M 132** bærændæ. Warthær hun lauth with manz baklot tha dughær thæt for laruærk¹⁸. tho scal¹⁹ || hun stoppæs in. Stampæs **K 219**

⁴ Linieskifte. ¹ mille-folium med senere tilsat bindestreg, hdskr. ² drik-kær hdskr. ³ Tilføjet; mgl. K, B. ⁵ for-steen hdskr. ⁶ Overskriften rød. ⁷ Initialen mangler. ⁸ d rettet fra noget andet under skrivningen. ⁹ smittelik B. ¹⁰ Initialen rød; i randen m. yngre hd. blaa liller. ¹¹ I ét ord, K. ¹² flicke B. ¹³ Mgl. K. ¹⁴ ielmingh B. ¹⁵ Læg ender uden signatur. ¹⁶ werker B. ¹⁷ bu-uk hdskr. ¹⁸ r tilsat over linien. ¹⁹ Ingen signatur.

rotæn Mæth hunugh oc læggæs for næthæn with⁴ tha kom-
bær hun barnæ skin uut.⁴ Stampæs hun mæth hunugh oc
lægs .a. ben thær æi hauær køt. thā fyllær thæt køt. Mæn-
gær man thrithing af hwit thung oc twa lotæ af thænnæ
yrt mæth hunugh¹ oc læggær with anlæt tha rensær thæt af 5
lentigine oc wrækær burt allæ the smittæ.

Ændæs annæn yrtæbok²

⁴ Linieskifte. ¹ Over det andet u en skrå streg. ² Slutskriften rød. Jfr.
s. 174 note ¹. På næste (upaginerede) blads forside står med to hænder fra
det 16. (el. 17.) årh.: Tag nyde kerne Oc støb Oc lab i Honning m̃z yfop
oc Ingefer Tag d̃z affthen oc morghen Narsturcium 34 Marochus, pr454c1t
f42t5m 30 Nigella 35. ostricium 37 peonia 39 sauina (herefter overstreget 38)
45 pulegium 53. Satureia 72 Nepta vel calamentum lib. 2. lit. n. 12. Herba
Cammomilla 15 Enula 20. Elleborus 21. Ferrugo 23. Salix 48. — Lön-
skriften efter Marochus består blot i at betegne vokalerne med tal. Bladets bag-
side er tom.

**Byriær formal af en book thær hetær stenbok gorth M 133
af en kunugh af arabia til nero keysær¹.**

Evax² konugh af arabie land skrøf til nero keysær³ hwilkæ³ **K 1**
ærlikæ stenæ æræ. oc af therræ dugh hwær særlæst. oc
5 af therræ lyt oc therræ nafn. oc horæ the mughæ hittæs oc
hware.

Allæ⁵ rættæ stenæ hauæ therræ dugh utæn twiuæl thær
bokæn syghær. of the hauæ æi dugh tha æræ the æi
rættæ stenæ. num utæn the æræ glaar⁴ lætæth oc gøræ them
10 innæn gothæ stenæ lykæ. for swik.⁶ ||

Bæræs⁷ oc æi gothæ stenæ swa sum them hørær oc bo- **K 2**
kæn biuthær⁴ the innæn gull thær gull hørær. oc. the
annæt. thær annæt hørær⁴ oc the .i. winstræ waghæ. oc
the .i. høræ waghæ thær thær høræ⁴ tha hauæ the æi
15 fullælekæ therræ dugh. oc therræ kraft. Thæssæ⁸ ær the
stenæ oc therræ nafn⁴ thær bokæn sæghær aaf.

ændæs fortalæ af stenbok.⁹

¹⁰**Byriæs capitula af stenbok.**

M 134

Capitulum. primum.¹⁰ ||

20 Ametistus¹¹. .i.¹²

Achates¹¹. iii.

K 3 a

Adamas¹³. .ii.

Allectorius¹³. .iiii.

Marbod, Prologus — —.

¹ B grönt, resten rødt; dette står under under urtebogens s. 219. ² Initialen rød, blå og rød. ³ hwilkæ|kæ hdskr. ⁴ Initialen rød og grøn. ⁵ Linieskifte. ⁶ Linien udfyldt med rød krølle. ⁷ Initialen rød. ⁸ T rødt. ⁹ Underskriften rød. I stedet for denne fortale har B: Incipit compendium notabile lapidum preciosorum necnon diuersarum herbarum ac arborum. Et primo de lapidibus. ¹⁰⁻¹⁰ B og C blå, resten rødt. ¹¹ Første bogstav blåt. ¹² Tallene alle røde. ¹³ Første bogstav rødt.

	Alabandina ¹ . v.		Gelacia ⁷ . xxxiiii.	
	Abeston ² . vi.		Galactida ⁸ .	
	Absidos ¹ . vii		Iaspis ⁹ . xxxv.	
	Berillus ² . viii.		Iacinctus. xxxvi.	
	Calcedonius ¹ . ix.		Ligurius ¹⁰ . xxxvii.	5
	Crisolitus ² . x.		Liprea. xxxviii.	
	Crisoprassus ¹ . .xi.	K 4 b	Magnes ² . xxxix.	
	Celidonium ² xii.		Medus ¹ . xl.	
	Corallus ¹ . xiii.		Medus ² . xli.	
K 3 b	Corneolus ² . xiiii.		Melochites ¹ . xlii.	10
	Carbunculus ¹ . xv.		Nicomans ² . xliii.	
	Ceraunius ² . xvi.		Noseth ¹ . xliiii.	
	Cristallus ¹ . xvii.		Orites ² . xlv.	
	Calcofanos ² . xviii.		Onix ⁵ . xlvi.	
	Cegolites ¹ . xix.		Panites ² . xlvii.	15
	Crisolectus ² . xx.		Prasius ⁵ . xlviii.	
	Crisopacion ¹ . xxi.		Pantherus ² . xlix.	
	Cabrates ² . xxii.		Quirin ⁵ l.	
	Diadocos ¹ . xxiii.		Radaim ² . li.	
	Dionisia ² . xxiiii.	K 5 a	Saphirus ⁵ . lii.	20
	Demonius ¹ . xxv.		Smaragdus ² . liii.	
	Echites ³ . xxvi		Sardonius ⁵ . liiii.	
K 4 a	Eliotropia ² . xxvii.		Sardius ² . lv.	
	Epistites ⁵ . xxviii.		Selenites ⁵ . lvi.	
	Exconcalius ² . xxix.		Silinites ² . lvii.	25
	Eindros ⁵ . xxx.		Sedda ¹¹ . lviii	
	Gagates ⁶ . xxxi.		Topazius ⁵ . lix	
	Gagatromeus. xxxii.		*Unio ¹² . lx.	
	Gerachites. xxxiii.		Yena ¹³ . lxi.	
			Yris ² . lxii	30

ændæs capitula¹⁴. ||

¹ Første bogstav blå. ² Første bogstav rødt. ³ Eller Ethites; første bogstav rødt. ⁵ Første bogstav grönt. ⁶ G rødt. ⁷ G grönt. ⁸ Se nedenfor kap. 17 note ⁰. ⁹ I rødt. ¹⁰ L grönt. ¹¹ Hele linien (på rasur) rød. ¹² Snio m. rødt S hdskr. ¹³ Y grönt og rødt. ¹⁴ Underskriften rød.

Ametistus. i.¹ (B, 1; s, 18, J¹, 13).

M 135
K 5b

Ametistus² hetær³ en ærlyk sten oc hauær røthælyk bla lût. æns uiolæ. oc rosæ. summæ ær oc bløkær⁵. Thænnæ sten ma grauæs. oc ær .i. mot drukænskap oc han kombær
5 af india land. ⁶Han æltær burt ondæ hygælse⁷. || *giuær⁸ K 6
goth undærstandælse oc gør man⁹ at wakæ.

Adamas. ii.¹ (B, 2; s, 1, J¹, 17).

Adamas¹⁰. ær en goth steen. oc ær fyræ kyns. En hauær
A lût sum cristallæ oc kombær af india land. Han ma
10 æi brytæs utæn mæth⁹ buckæ bloth. æi mæth iærn. æi
mæth eld. oc warthær æi meræ æn¹¹ en nut. Thæn thær
hanum bær wærthær¹² lûtstugh oc *gomæs¹³ fran ondæ
drømæ. oc han wæriær hanum for etær. oc minskær sænnæ
oc strith⁴ oc ær goth for giæld. oc forwindær¹⁴ || .u. winæ¹⁵. K 7
15 Han skal .i. sylf lækæs^{16,4} oc .a. winstræ wagh¹⁷ bæræs.
Thæn¹⁸ annæn adamas kombær af arabæ⁴ oc ær æi swa
harth oc æi swa lius⁴ oc æi swa dær. oc ær¹⁹ meræ steen.
Thrithi¹⁸ adamas kombær af kypær. Fyarthæ²⁰ adamas ær
*lûtæth²¹ æns syndær. Allæ thæssæ dræghæ iærn tyl sik.

20

Achates. iii.¹ (B, 3; s, 2).

Achates²² ær en ærlyk steen. oc kombær af en²³ floth⁴
A hetær achates. Han²³ ær⁴ swart oc hauær hwitæ ||

Marbod 16 med tillæg, 1, 2.

¹ Overskriften rød. ² Initialen grøn, rød og grøn. ³ ær B. ⁵ bleghere B. ⁶ Tilsvarende til den følgende sætning findes i et Marbod-håndskrift (såvel som hos Arnold, V. B. VIII, 44). ⁷ hughskudh B. ⁸ guær hdskr. ⁹ Udeladt i B. ¹⁰ Initialen rød. ¹¹ engh B. ¹² Sål. hdskr. ¹³ gomæs hdskr. ⁴ Linieskifte. ¹⁴ reuerberat Marbod. ¹⁵ v winindhe B. ¹⁶ lægis B. ¹⁷ sidhe B. ¹⁸ T rødt. ¹⁹ æy tilf. B. ²⁰ F rødt. ²¹ lût-tæth K, lidhe B. ²² Initialen grøn og rød. ²³ Efter disse ord og hwi i hwitæ hul i perg.

^{K 8}
^{M 136} drægh¹ .a. sik. skapæth æns folc oc dyur. ²oc thæn thær
hanum bær ma nimmæ³ alskyns lyst. utæn kiænnæls. oc
utæn mœthæ². Thæn⁵ annæn achates kombær af et land
hetær kreta. oc ær rœth. oc hauær gulæ brauthæ⁶. Thæn⁵
thrithi kombær af india land. oc han slœckær thœrst. oc gœr ⁵
skæræ œghn. oc wrækær⁷ burt etær. Han ær oc goth til
styrky. oc han ær goth til⁸ wærn. oc gœr man wæl⁸ mælt
^{K 9} oc thockælik⁹. || oc goth lœt

Allectorius. iii. ¹⁰ (B, 4; s, 3, J¹, 18).

Alectorius¹¹ hetær en ærlyk sten⁴ thæn thær innæn kapun ¹⁰
warthær fra thre¹² wintær oc til syundæ⁴ wintær. Thænnæ
steen warthær⁴ æi mer æns¹³ en bœnæ. ¹⁴Han ær .i. lyt
æns kristallæ. oc hauær en grœn dæmmæls¹⁴. Thænnæ sten
gœr man at fangæ sighær. han mynskær thœrst ¹⁵oc gœr nœ
æræ¹⁶. oc gœr man gamæl¹⁵. oc ær goth at bithiæ mæth. ¹⁵
oc gœr goth thockæ. oc ær goth til ælskugh. oc qwinnæ ||
^{K 10} ær han goth thær sinæ bœndær⁴ wilæ wæræ gæteli¹⁷.

Alabandina. .v. ¹⁰ (; s, 23).

Alabandina¹¹ hetær en steen⁴ oc hauær rœth lœt. ¹⁸Han
gœr ræt domær¹⁸. oc han kombær af et land thær hetær ²⁰
alabandina¹⁹

Marbod 2, 3, 21.

¹ zonis *Marbod*, draw *B.* ²⁻² *Misforståelse af Marbods beskrivelse (efter Plinius) af Pyrrhus' agat: Cuius plana nouem signabat pagina musas, et stans in medio cytharam tangebatur Apollon; nature, non artis opus, mirabile dictu.* ³ nwmme *B.* ⁵ T rœdt. ⁶ venis *Marbod*, brandhe *B.* ⁷ elther *B.* ⁸ *Efter styr i styrky og disse ord hul i perg.* ⁹ gratum *Marbod*, tickeligh *B.* ¹⁰ *Overskriften rød.* ¹¹ *Initialen rød.* ¹² tredie *B.* ⁴ *Linieskifte.* ¹³ engh *B.* ¹⁴⁻¹⁴ *Marbod: Cristallo similis, uel aque, cum limpida paret; sidste ord: dw-melsse B.* ^{15 15} *Marbod: acquiritque nouos, ueteresque reformat honores; gœr man fejl for gœmær?* ¹⁶ *Herfra mgl. B.* ¹⁷ grata marito *Marbod.* ¹⁸⁻¹⁸ *Marbod: cuius lux œmula sardi iudicis ambiguum de nomine fallit acumen.* ¹⁹ *Alabanda Marbod.*

Abeston. vi.¹ (; s, 34).

M 137

A^{beston}² hetær en steen. oc hauær lût æns iærn⁴ Sættæs
eld .i. hanum tha slickæs han aldre. Thænnæ steen
kombær af archadia.

5 * Absictos³. vii.¹ (; s, 43).

A^{bsidos}⁵ hetær en sten oc hauær swart lût mæth røthæ ||
garæ⁶. Warthær han warm with eld. tha ær han warm K 11
.i. siu daghæ.

Berillus. viii.¹ (; s, 12, J¹, 9 [B, 47]).

10 B^{erillus}² ær en ærlyk steen. Han hauær lût æns hafs
watn. ællær oli. oc gangær en bleknæ⁷ .i. hanum.
Thænne steen ær goth for .u. winæ. oc for wathæ. oc .i.
strith. oc gør man .u. winnælyk. oc myld. han *gør⁸ got
næmæ. oc menær houæth wærk. oc lætæ⁹. oc ær goth
15 watæ¹⁰ øghn oc for hostæ. oc for *thrangt¹¹ bræst. oc thæn
thær hanum bær waldugh gør thæn || steen. ¹²oc tændær K 12
eld af syk of han wændæs oftæ geen sool¹². Thæn sten
ær bæst thær ær blekæst.

Calcedonius. ix.¹ (; s, 7, J¹, 3 [B, 45]).

20 C^{alcedonius}¹³ hetær en ærlik steen. Han hauær en ¹⁴dum
blek¹⁴ lût. Warthær han gømæn boræth. oc um hals
hængdh. tha dughær han for ¹⁵wilningh. oc gyæld¹⁵. oc for-
windær allæ sakæ. oc ¹⁶gømær manz dygh thær hanum bærær¹⁶.

Marbod 33, 52, 12, (6), Arnold V. B. VIII, 47, 50.

¹ Overskriften rød. ² Initialen grøn og rød. ⁴ Linieskifte. ^{*3} Absidos K.
⁵ Initialen rød. ⁶ venis Marbod. ⁷ pallor inesse uidetur, Marbod. ^{*8} Mgl.
K. ⁹ pigritiem Arnold. ¹⁰ humidus Arnold. ^{*11} thangt hdskr. ¹²⁻¹² Arnold:
Si oculo solis opponitur oc rotundatur, ignem accendit. ¹³ Initialen rød,
us-tegnet over rasur. ¹⁴⁻¹⁴ pallidus Arnold; hebeti pallore refulgens Marbod.
¹⁵⁻¹⁵ illusiones diabolicas Arnold. ^{16 16} uirtutes conseruat Arnold.

M¹³⁸Crisolitus. x.¹ (; s, 13, J¹, 8).

K 13 **C**risolitus² hetær en ærlyk steen. Han ær røth .i. læt skynænd æns gull. || oc giuær af sik gnistæ gen sool.
³Oc innæn hanum ær grønæ stripæ. lytæth æns haf³. Han skal bæræs innæn gull. oc ær goth for trollæ oc for ræzlæ. 5
 Thænnæ steen kombær⁴ fra blamannæ land. oc skal .a. winstræ wagh bæræs.

Crisoprassus. xi.¹ (; J¹, 11).

Crisoprassus⁵ hetær en ærlyk sten. oc ær skriuænde mæth^{*6} manugh gulæ spottæ. ⁷oc gør manz søn skiær. 10
 oc wrækær burt nythings skap. oc *gør⁸ at wæræ statygh
 K 14 .i. gothæ⁷. ⁹Thæn swet || af hanum gaar thæuær æns læk⁹.
 Thænnæ steen ær af indiæ land.

Celidonus. xii.¹ (; s, 19, J¹, 19).

Celidonus⁵ hetær en ærlyk sten. Han waxær innæn 15
 swalæ oc ær lytel oc forsynlæk¹⁰. Thænnæ steen ær twinnækyns. En ær røth ¹¹oc ær goth for giæld. oc for thra sot¹¹. oc for goth ynnæ. Han skal .i. lynæn klut bæ-ræs. unde winstræ arm. **A**nnæn¹² ær swart oc skal bæres .i. guul ullen¹³ klut. Thænnæ sten fulkumbær ærænd. oc 20
 K 15 menær wrethe. oc hozlæ¹⁴. oc ær goth || for rithæ sot oc for tanwærk.

Marbod 11, 15, 17.

¹ Overskriften rød. ² Initialen grøn og rød. ³⁻³ Marbod: Iste mari similis, quoddamque viroris adumbrans. ⁴ Linieskifte. ⁵ Initialen rød. ^{*6} mæth gentaget ved linieskifte. ⁷⁻⁷ Dette stykke, som ikke findes hos Marbod, skal have til dels tilsvarende i andre stenbøger (Cornarii note til Marbod). ^{*8} gør hdskr. ⁹⁻⁹ Marbod: Hic porri succum referens. ¹⁰ informis Marbod. ¹¹⁻¹¹ insanos et languores diuturnos Marbod. ¹² A rødt. ¹³ lini Marbod, men måske har oversætteren læst lanē. ¹⁴ minis Marbod.

Corallus. xiii.¹ (; s, 22 [B, 46]).

M 139

Corallus² hetær en goth steen. Han kombær fra hafs botn mæth næt up oc ær tha grön. oc sithæn harthnær han til steen thær færræ war æns træ oc fangær røth lyt. ³Han 5 dughær for storm. oc spækær diært wæthær³. oc han dughær for trollæ oc for thordæn. Warthær han cast .i. win garth ællær annæn stæth tha warthær therræ fruct mikæl.

Corneolus. xiiii.¹ || (; s, 24 [B, 49]).

Corneolus⁵ hetær en goth steen. ⁶han hauær røth lyt **K 16**
10 æns *blothught⁷ kæt. oc han dughær for blothrun⁶.
oc for quinnæ siuc dom⁴ oc for wrethe.

Carbunculus. xv.⁸ (; s, 25).

Carbunculus⁹ hetær en ærlyk steen. oc han ær røthær æn nokær annæn steen. Han¹⁰ giuær af syk lyus .i. myrky
15 æns eld.

Ceraunius. xvi.⁸ (; s, 30).

Ceraunius⁵ ær en ærlyk steen thæn thær faldær mæth liughnæth nithær oc ær goth for troldom oc for liugn-|| **K 17**
næth. oc for storm .a. haf. oc ær goth innæn orlogh. oc gør
20 blythæ synnæ^{11, 4} oc faghræ drømæ. Han¹⁰ ær *twinnækyns¹². **M 140**
En ær lætæth æns cristallæ. oc annæn ær guul æns piropus.

Marbod 20, 22, 23, 28.

¹ Overskriften rød. ² Initialen grøn og rød. ³⁻³ typhonas tempestatesque repellit *Marbod*. ⁵ Initialen rød og grøn. ⁶⁻⁶ *Marbod*: Quique lauatur carnīs par esse uidetur, sanguinis ex membro sistit quocunque fluorem. ^{*7} bloth-tught *hdskr*. ⁴ Linieskifte. ⁸ C blåt, resten rødt. ⁹ Initialen blå og rød. ¹⁰ Intet rødt i H. ¹¹ Fejl for syfnæ, somnos *Marbod*. ^{*12} twinnæc-kyns *hdskr*.

Cristallus. xvii.¹ (; s, 15 [B, 48]).

Cristallus² hetær en ærlyk steen. Han warthær af enkyngs gameliiz. oc thær af hauær han bathæ læt oc kuld. Af thæn cristallæ thær trynd ær. læggæs han ællær haldæs han gen sool. mæth tundær³. tha giuær han eld af syk. Han
 K 18 dughær for thærst || oc for hetæ. ⁵Of han warthær knusæth syndær .i. hunugh oc druckæn⁶. tha fællær han spinæ mæth miælk. Latæs thær .i. en ullæn thrath oc bindæs om bæ-rændæ⁴ tha løsæs thæt⁷. Latæs hun with salt oc watn. oc stænkæs .a. gøtær oc faar. tha dughær thæt for skab. oc
 the fangæ mikæl miælc. Æn smæltæs hun .i. mun. tha
⁸drøuæs manz hugh⁸. Han ⁹thæuær æns miælk⁹ oc han kombær af en floth thær hetær nilus.

K 19 Calcophanos. xviii.¹

Calcophanos¹⁰ hetær en steen. Han ær .i. lyt swart⁴ oc
¹¹han hyttæs .i. øør¹¹. Hin thær hanum bær fangær skær røst oc søøt.

*Cegolitus¹². xix.¹

Cegolites² hetær en steen oc ær æns en nut oc man kal-lær hanum dactil¹³. Han brætær steen .i. blæthær oc
 .i. niuræ.

M 141 *Crisolectrus.¹⁴ xx.⁴

Crisolectus¹⁰ hetær en steen. Han hauær læt æns gull. Han ær um morwenlius oc faghær. oc annæn timæ
 K 20 swa¹⁵. oc han loghær brathælik || of han kombær nær eld

Marbod 41, 42, 53, 55 (59), Arnold V. B. VIII 59.

¹ Overskriften rød. ² Initialen rød. ³ fungos *Marbod*. ⁵ *Herfra Marbod 42, galactites.* ⁶ druc-|kæn *hdskr.* ⁴ *Linieskifte.* ⁷ dat *facilem partum Marbod.* ⁸⁻⁸ *turbat mentem Marbod.* ⁹⁻⁹ *Lactis dat . . . saporem Marbod.* ¹⁰ *Initialen grøn og rød.* ¹¹⁻¹¹ *pulsata refert tinnitibus gra Marbod; læst ora for gra?* ¹² *Cegolites K.* ¹³ *oliug Marbod.* ¹⁴ *Crisolectus K.* ¹⁵⁻¹⁵ *per omnia dissimilis Arnold.*

Crisopacion. xx i.¹ (; s, 9, J, 14).

Crisopacion² hetær en steen. Han ær .i. myrk lius oc ær .i. liusæ *myrk³ æns forgamælt æek⁵. ællær en orm thær hetær noctiluca. oc han kombær af indiae land. oc bla-
5 mannæ land⁶.

Cabrates. xx ii.¹ (B, 5).

Cabrates⁷ hetær en steen. Han ær lyk cristallæ. ⁸Han røctær manz æræ oc giuær faghær framførælse⁸. oc wæriær fra alt thæt thær⁴ skathælict ær oc ær goth for
10 watn sot.

Diadocos. xx iii.¹ || (B, 6).

Diadocos² hetær en steen⁹ .i. lyt æns carbunculus¹⁰. Thæn **K 21** thær hanum bær ma kallæ trollæ. oc huær them biuthæ. Læggær man thænnæ steen .a. ¹¹døth lyk¹¹. tha tapær han
15 sin kraft.

Dionisia. xx iii.¹ (B, 7; s, 41).

Dionisia¹² hetær en steen. oc hauær swart lyt oc røthæ spottæ¹³. Latæs han .i. watn tha dønær han æns win. Hanum flyr alt drukænskap.

20

Demonius. xx v.¹ (B, 8).

M 142

Demonius² hetær en steen twilutæth¹⁴. Han æltær burt etær || oc gør tryggæls oc gør at fangæ¹⁵ sighær. **K 22**

Arnold V.B.VIII, 61, 78, Marbod (60), 57, 58, Arnold V.B.VIII, 64.

¹ Overskriften rød. ² Initialen rød. ³ tenebrescit Arnold; mgl. i K.
⁵ quercu putrefacta Arnold. ⁶ ethiopia Arnold. ⁷ Initialen grøn og rød; B Gabeates. ⁸⁻⁸ eloquenciam et honorem . . . dat Arnold. ⁹ han er tilf. B.
¹⁰ Både Marbod og Arnold har berillo, ikke carbunculo. ¹¹⁻¹¹ defuncto Marbod. ¹² Initialen grøn og rød. ¹³ spetther B, guttis Marbod. ¹⁴ oc haffuer two lydhe B, bicolor Arnold. ¹⁵ forughe B.

*Ethites. xx vi.¹ (B, 9; s, 27).

Echites² hetær en goth steen. oc hauær røth lēt. Thænnæ sten bæræ ørnæ af pærsis land. oc ær goth konær⁵ thær bœrn føddæ. ⁶at the æi forwarthæ. oc thær mæth æi pinæs⁶. Thænnæ steen skal bæræs .a. winstræ wagh⁷. oc han ær ⁵ goth til hælsæn. til rykdom. til gothæ ynnæ⁸. oc til sighær. oc *gømær⁹ man fra skam. oc bœrn fra wathæ. Of han lægs **K 23** with .u.¹⁰ wi-||ns mat. tha ma han æi siunkæ¹¹.

Eliotropia.⁴ .xxvii.¹² (B, 10; s, 31).

Eliotropia¹³ hetær en ærlyk steen. Han ær grøn æns sma- ¹⁰ ragdus¹⁴ oc hauær hwitæ spottæ¹⁵. ¹⁶Of han latæs .i. et kaar mæth watn oc sættæs innæn solskyn. tha wældær thæt watn. oc løpær tuær. oc gør æns¹⁷ thokæ¹⁶. Mæth thænnæ steen ma man spa⁴ oc han gør goth frægh¹⁸ oc lanct liif. styllær bloth. oc wrækær¹⁹ etær. oc swik²⁰. Læk- ¹⁵ **K 24** kær man hanum .i. sin hand. mæth thæn yrt thær || swa hetær. tha ær han *.u.²¹ synlyk.

M 143

*Ephestites. xxviii.²² (B, 11; s, 32).

Epistites²³ hetær en ærlyk steen. oc ær .i. lyt røth skynænd. Of han latæs innæn walm²⁴.⁴ tha sættæs walmæn. Of ²⁰

Marbod 25, 29, Arnold V. B. VIII, 67, Macer 29.

*¹ E grönt, resten rødt; Echites vistnok K. ² Initialen grøn og rød; Achites B. ³ før B. ⁵ quinne B. ⁶⁻⁶ Marbod: Ne uel abortiuum faciant partuue laborent. ⁷ sidhe B. ⁸ amari coget habentem Marbod. *⁹ gøm-|mær hdskr. ¹⁰ u på rasur, i randen .: ¹¹ Her tilføjer Marbod: si fraus (sc. ueneni) corde subest. ¹² E grönt, resten rødt. ¹³ Initialen rød; Aliotropia B. ¹⁴ g rettet (fra b?) under skrivningen. ¹⁵ spætther B; sanguinis aspersam guttis Marbod. ¹⁶⁻¹⁶ Efter Arnold. ¹⁷ røgh lighe som B. ¹⁸ bonø famø Marbod, fredh efter overstreget fræg, som først har været rettet til fryg, B. ¹⁹ verker B. ²⁰ siugdum B; nec falli poterit Marbod. *²¹ Punkt efter u tilføjet. *²² Rød overskrift; Epistites K, Apistites B. ²³ Initialen grøn og rød. ²⁴ feruenti aheno Marbod. ⁴ Linieskifte.

han lægs geen sool tha gangær af hanum eld. oc skyn. ¹han leggær *thræte^{2,1}. ³Of han ær innæn hunugh⁵ blændæth tha ær han goth with saræ øghn³.

*Exacontalitus. xx ix.⁶ (B, 12; s, 39).

5 **E**xconcalius⁷ hetær en steen. Han hauær manighkyns lyt. oc ær faghær⁴ for allæ stenæ. Han kombær af lybia. ||

*Enidros. xxx.⁸ (B, 13).

K 25

Eindros⁹ hetær en steen. Hans dygh wet man æi for utæn fæghrænd enæ. Han warthær af hugorm writh¹⁰.

10 **G**agates. xxx i.¹¹ (B, 14; s, 20).

Gagates⁷ ær en ærlyk steen. oc ær .i. lyt swart oc ær en lœth¹² steen oc kombær af brittanni land. Of han warthær warm tha draghær han til sik grand ¹³Warthær *han¹⁴ .i. win thwaghæn. ællær oli. tha warthær han heth¹³.
15 Han dughær for tanwærk. oc watn sot. oc for bloth sot. oc quin||næ sot. oc for hald oc for trollæ. oc for barnbyrth. oc
gømær mødom. oc rønær af¹⁵ iuncfrugh ær skær mø ællær æi.

K 26
M 144

Gagatromeus. xxx ii.¹¹ (B, 15; s, 29).

20 **G**agatromeus⁹ ær en goth steen. oc ær .i. lœt flackæth¹⁶.
Hwilk hœfthyng hanum .a. syk bær .i. strijth. tha fangær han sighær.⁴

Macer 31 (+ 32), 38 [46], 18 + Arnold V. B. VIII, 22, Marbod 27.

¹⁻¹ Mgl. B, compescit seditiones Marbod. ² thre hdskr. ³⁻³ Af Marbod 32, ematites: Mixtus melle potest oculos sanare dolentes. ⁵ laudh eller tilf. B. ⁶ Overskriften rød; Exconcalius K, B. ⁷ Initialen rød. ⁴ Linieskifte. ⁸ Overskriften rød; Eindros K, B. ⁹ Initialen grøn og rød. ¹⁰ Henførelsen til Enhydros (Marbod 46) er ganske usikker, da der ingen lighed findes i indholdet. ¹¹ Overskriften rød. ¹² 3: leth; leuissimus Marbod og Arnold, også i s oversat ledest; B lidhen. ¹³⁻¹³ Intet rødt i W; Marbod: ardet aqua lotus, restinguitur unctus oliuo. ¹⁴ Mgl. K. ¹⁵ aff rettet til om, B. ¹⁶ diuersicolor Marbod.

Ierachites. xxx iii.¹ (B, 16; s, 4, J¹, 15).

Gerachites² hetær en goth sten⁴ oc hauær swart lût.
Hwa sum⁴ thænnæ sten³ lykær innæn ren mun³. tha
K 27 ma han sighæ hwat || man⁵ hyggær um hanum. Oc thæn
thær hanum bær sæns⁶ æi af quinnæ hwat sum han af them 5
bythær⁷.

Gelacia .xxx iii.⁸ (B, 17; s, 44).

Gelacia² hetær en steen. oc han ær lûtæth⁹ æns haghæl-
steen oc ær kald. Han wærmæs æi with eld. oc bræ-
tæs æi af hog. 10

Iaspis .xxx v.⁸ (B, 18; s, 5, J¹, 1).

Iaspis¹⁰ hetær en ærlyk steen. Han hauær iæfn grøn lyt.
gømæn skynænd. Bæræs han renlyk¹¹ .i. sylf. tha ær han
K 28 goth for rithæst. oc watnsot. || oc ær goth konær thær børn
fæthæ⁴ oc gære tryggæls¹² oc goth ynnæ. oc mæth hanum 15
giuæs wald. ¹³oc trollæ se with hanum¹⁸.

M 145 Iacinctus .xxx.vi.⁸ (B, 19; s, 17, J¹, 12).

Iacinctus¹⁰ hetær en ærlyk sten. oc ær thrynnæ kyns. En
hetær grenat oc ær røth. Annæn hetær citrin oc ær guul¹⁴
æns wax. Thrithi hetær venæt. oc hauær⁴ en bleklæ¹⁵ lyt. 20
af thæssæ ær grenat bæst. Han styrkær lykum oc ¹⁶æltær
burt ryghlik. oc ondæ wæntæ¹⁶. Hauær man hanum um ||

Marbod 30, 37, 4, 14, Arnold V.B. VIII, 76.

¹ Overskriften rød (både ierachites og gerachites forekommer i Marbod-
hdskr. for det rigtige geranites). ² Initialen grøn og rød. ⁴ Linieskifte.
³⁻³ abluto . . gestauerit ore Marbod; B leggher for lykær. ⁵ alter Marbod.
⁶ prohibere Marbod, swnyes B, sønnie s. ⁷ bedhes B. ⁸ Overskriften rød.
⁹ lidhen B, men candorem Marbod. ¹⁰ Initialen rød. ¹¹ caste Marbod.
¹² tutamentum Marbod. ¹³⁻¹³ phantasmata noxia pellit Marbod, udeladt i B.
¹⁴ Farverne andre for de to sidste hos Marbod; cæruleus (!) gælder venet. ¹⁵ pal-
lida (om citrin) Marbod. ¹⁶⁻¹⁶ tristiciam fugat et suspiciones uanas Arnold.

hals ællær .a. fyngær. tha gør han man ¹ vryg². oc trygh¹. **K 29**
oc ³wærtugh mæth gæstæ³. Han gør at souæ. oc giuær
lymmæ styrky. oc styrkær sinær. Venæt⁵ giuær. at fangæ
rykdom. oc star .i. mot etær.

5 Ligurius. xxx vii.⁶ (B, 20; s, 26).

Ligurius⁷ hetær en goth steen thær warthær af et diurs
L nættæ. thær hetær linx. Han ær lætæth⁸ æns ⁹gull.
gømaen glaar⁹. oc ær goth for bolæn quith. ¹⁰oc goth for
ut sot. oc for ormæ || slagh¹⁰. oc dræghær stra til syk. **K 30**

10 *Liparea¹¹. xxxviii.¹² (B, 21; s, 42).

Lipprea¹³ hetær en steen thær diur alkæ¹⁴. ¹⁵Hwa sum
L thænnæ sten hauær.⁴ .a. sik. tha bitæ diur æi hanum¹⁵.

Magnes. xxx ix.¹⁶ (B, 22; s, 21, J¹, 16).

M 146

15 M¹⁷agnes¹⁷ hetær en goth steen lætæth⁸ æns¹⁸ sændær oc
iærnyth. Han dughær til ¹⁹koplæ spyl¹⁹ oc troldom.
Wil man witæ of manz konæ gør hoor²⁰. læggæ thænnæ
steen undær hænnæ houæth. ær hun æi skældugh um hoor
tha latær hun || wæl with²¹ bondæn. hauær hun hoor gørth **K 31**
²²tha latær hun illæ .i. syfne²². Kastæ thiuuæ thænnæ

Arnold V. B. VIII, 76, Marbod 14, 24, 45, 19.

¹⁻¹ securum ab hostibus Arnold. ² ærigh B. ³⁻³ Misforståelse af Marbods: hospitibus censebere dignus honore; vordigh B. ⁵ V rødt; denne sætning mangler tilsvarende i Marbod og Arnold. ⁶ Overskriften rød. ⁷ Initialen grøn og rød. ⁸ lydhe B. ⁹⁻⁹ electro Marbod. ¹⁰⁻¹⁰ Svarende hertil har Marbod: ictericis etiam priscum reparare colorem, et perturbati compescere rheumata uentris. ^{*11} Liprea K. ¹² L blåt, resten rødt. ¹³ Initialen rød. ¹⁴ Sål. også B; skal det være ælskæ? ad quem properat Marbod. ⁴ Linieskifte. ¹⁵⁻¹⁵ Misforståelse af Marbods: Non eget ergo canum cursu curaue sagaci saltus perlustrans, lapidem qui gesserit istum. ¹⁶ M blåt, resten rødt. ¹⁷ Initialen blå og rød. ¹⁸ smedie tilføjer B; ferruginei coloris Marbod. ¹⁹⁻¹⁹ Fejl for koklæ spyl; magica arte Marbod, koghelspel B. ²⁰ ho-|or K. ²¹ om B; petit amplexura maritum Marbod. ²²⁻²² cadit lecto Marbod.

steen innæn eld. tha ¹lyggæ allæ thær .i. husæt ær .i. dwalæ¹.
Thænnæ steen ær goth for watnsot. oc gøræ² konæ sat with
sin bondæ.

Medus xl.³ (B, 23, s, 36).

Medus⁵ hetær en goth steen. Han ær grøn æns cinotellæ⁶.
oc kombær fra medos. Of han thwas mæth konæ
miælk thær swenbarn hauær fangæt. a hwæt sten. oc lats .i.
K 32 øghn || tha fangæ the bætræ⁷. Æn⁸ of han thwas mæth
faræ miælk thær wæthær lamb hauær fangæt. tha ær thæt
got with fotæbyld. oc got for ængæ. oc got for lændæwærk
of thæt giuæs fastændæ at drickæ.

Medus. annæn. xli.⁹ (B, 24; s, 36).

Medus¹⁰ annæn hetær en steen⁴ oc han ær .i. lût swart.
M 147 nithæs¹¹ han til hwæt steen mæth watn. oc thwa man
sinæ øghn .i. thæt watn tha bristæ the ut. oc hwa sum
K 33 thættæ watn drikær. || tha spyr han sin lungæ.

Melochites. xlii.¹² (B, 25).

Melochites¹⁰ hetær en steen oc hauær grøn lût. æns sma-
ragdus. Han combær fra arabie land. Thænnæ steen
dughær at gømæ børn ¹³fra .u. lykkæ oc fra wathæ¹³.

Nicomman xliii.¹² (B, 26).

Nicomman¹⁴. ællær alabastrum hetær en steen. Han hauær hwit
lût. oc dughær til sighær at fangæ. oc winskap at gømæ.

Marbod 19, 36, 54; Alb. Magnus i Libellus de virt. lap.

¹⁻¹ fugantur *Marbod*. ² *Sål. hdskr.*; gøræ sat svarer til *Marbods* con-
ciliare. ³ *M blåt, resten rødt.* ⁵ *Initialen rød og blå.* ⁶ *synotella B; de*
latinske kilder har ikke noget tilsvarende ord. ⁷ *bodh B.* ⁸ *Intet rødt i Æ.*
⁹ *M grønt, resten rødt.* ¹⁰ *Initialen grøn og rød.* ¹¹ *gnydhes B.* ¹² *Over-*
skriften rød. ¹³⁻¹³ *fran wodhe B.* ¹⁴ *Initialen rød.*

Nosæth. xl.⁴.iiii.¹ (B, 27).

Noseth² hetær en steen. Han ær gralyk hwit || ællær **K 34**
 hauer ³ymestæ lyt³. Han taks af paddæ houæth
⁵færræ æn nær watn⁵. ællær drickær. Thænnæ sten dughær
 5 for etær.⁴ oc ormæ stung. Ær⁶ etær nær tha swetæs thænnæ
 steen oc han brænnær hans fingær thær hanum halnær. oc
 for thi skal han wære ⁷innæ luctt⁷.

Orites. xl.v.¹.

Orites⁸ hetær en goth sten. oc ær thrinnækyns. En ær
 10 swart. Of han blændæs with oli *af oliuæ⁹. tha helær
 han styng || oc byt. Annæn¹⁰ ær grøn. oc gømær fra ondæ **K 35**
 diur. oc ormæ. Thæn thrithi hauer lût sum iærn. oc ær **M 148**
 annæn wagh slæt. oc annæn wagh hwas. han gør at konæ
 fangær æi barn. Warthær han oc .a. thæn konæ *hængd¹¹
 15 thær ær mæth barne. tha tapær hun barnæt.

Onix. xl vi.¹ (B, 28; s, 11, J¹, 6).

Onix² hetær en sten oc ær swart mæth hwitæ garæ¹².
 Han ¹³gør man ryg. oc ræd¹³. og gør at se trollæ .i.
 syne¹⁴. oc rører sænnæ oc strith. oc gør || børn mykæt at saklæ. **K 36**

20 *Peanites¹⁵. xl.vii.¹ (B, 29; s, 35).

Panites² hetær en goth steen. oc fæthær slyk samæ en
 annæn steen af syk ¹⁶.i. syn tymæ¹⁶. Thænnæ steen

*Arnold V.B. VIII, 49, Marbod 43, Arnold V.B. VIII, 87, 90,
 Marbod (9), 34.*

¹ Overskiften rød. ² Initialen grøn og rød. ³⁻³ ymærstæ lytæ B; varium
Arnold. ⁵⁻⁵ før hwn naar watn B. ⁴ Linieskifte. ⁶ Intet rødt i Æ. ⁷⁻⁷ Sål.
 K; ambo siuuul includendi sunt *Arnold*, indhen i kludh B. ⁸ Initialen rød.
⁹ of oliuæ K, roseo *Marbod*. ¹⁰ A rødt. ¹¹ appensus *Marbod*, mgl. K.
¹² goorrer B, venis *Arnold*. ¹³⁻¹³ tristitiam et timorem excitat *Arnold*. ¹⁴ i søfnæ
 B, in somno *Arnold*. ¹⁵ Panites K, B. ¹⁶⁻¹⁶ certo tempore *Marbod*, *Arnold*.

kombær af macedonia. oc dughær⁴ the konær thær mæth barnæ æræ.

Prasius. xl viii.¹ (B, 30).

Prasius² hetær en steen. han ær thrynnækyns. Grøn oc ³spaklæth with³. oc ær faghær sten. Af hans dygh wet 5 man æi utæn at han ær faghær.

Panterus xli ix.¹ || (B, 31; s, 37).

K 37 Panterus⁵ hetær en steen. oc hauær mangkyns lyt. røth. grøn. wit⁶ oc bla. Hwa¹¹ sum thænnæ steen seer arlyk⁷ um morwæn. tha ma han thæn dagh innæn strijth æi for- 10 winæs.

M 149

Quirin .i.¹ (B, 32).

Quirin² hetær en sten. han hittæs .i. wipæ⁸ rethæ. ⁹Han¹¹ gør at sighæ thæt ær lönlyct ær. oc at se .i. syfne mangt ær undærlyct ær⁹. 15

*Radaim¹⁰. li.¹ (B, 33).

K 38 Radaim⁵ hetær en sten oc han ær .i. lyt swart || gømæn skynændæ. Han dughær at fangæ sum man bethæs. Han¹¹ hyttæs .i. syokok¹² houæth.

Saphirus. lii.¹ (B, 34; s, 6, J¹, 2).

20

Saphirus² hetær en ærlyk steen. Han hauær lius bla lût. æns skær himmæn. Thæn fra medos kombær ær bæst.

Marbod 34, 40, 51, Arnold V.B. VIII, 90, 91, 92, Marbod 5.

⁴ Linieskifte. ¹ Overskriften rød. ² Initialen rød. ³⁻³ spragleth wedh B, vist fejl for spraklæth oc hwit, sml. Marbod. ⁵ Initialen grøn og rød. ⁶ hwid B, pallens Marbod. ⁷ Prik over r; arle om moruæ B. ⁸ vpe B, upupe Arnold. ⁹⁻⁹ Arnold omvendt: hic secretorum proditor in somno est et phantasmata auget. ¹⁰ R mgl. i K. ¹¹ Intet rødt i H. ¹² syocoth B, galli maris Arnold.

oc thæn thær hanum bæræ. skal ¹reen .i. syk¹ wæræ. oc han ær goth with øghn oc wisnæ limmæ. oc hanum skathær æi swik. oc æi auænd. oc æi ræzlæ. oc hanum wetæs bøn. oc ær guth thaklyk². oc han ær go-||oth ³til frithmaal. oc **K 39**
 5 sættæ³. Han⁵ helær lykum oc styllær swet. rensær øghn. oc menær houæth wærk. of han thwas .i. miælk. oc latæs han .a. byld. tha helær thæt.

Smaragdus liii.⁶ (B, 35; s, 8, J¹, 4).

Smaragdus⁷ hetær en ærlyk sten. Han hauær grønæræ
 10 læt æn nokæt annæt thær til ær. antygh yrtæ ællær færæ. oc han ær fleræ kyns. En ær *sciticus⁸. oc en ær **M 150**
 *bactrianus⁹. oc en ær || *niliacus¹⁰. *Scyticus¹¹ ær bæst. **K 40**
 Thænnæ steen takær¹² fra gryp. etkyns folc thær hetæ *eremaspi¹³. Hanum hafthæ nero keysær til speghæl ¹⁴thæ-
 15 ghær han skulde¹⁵ orlugh hauæ¹⁴. thær .i. sa han¹⁶ at han skuldæ sighær fangæ. Thænnæ steen økær rykdom oc wal-
 dær¹⁷ got answar. oc wrækær¹⁸ *burt¹⁹ .u. lyckæ. oc helær brotfællyngh. oc ²⁰hwilær thrættæ²⁰ øghn. Han skal thwas .i. win. oc oli af oliuæ.

20 Sardius. liiii.⁵ (B, 36; s, 12, J¹, 7).

Sardius²¹ || hetær en ærlyk steen oc ær røth .i. lyt oc **K 41**
 faghær. Han æltær burt alt thæt illæ²² thær onix gør²³.

Marbod 5, 7, 10, 9.

¹⁻¹ castissimus *Marbod*. ² placatum *Marbod*, teckeligh *B*. ³⁻³ ad pacem reconciliandam *Marbod*. ⁵ Intet rødt i *H*. ⁶ Overskriften rød. ⁷ Initialen grøn og rød. ⁸ citicus *K*, *B*. ⁹ bractarius *K*, *B*. ¹⁰ uiliacus *K*, viliacus *B*. ¹¹ Cyticus *K*, Citicus *B*. ¹² man tilf. *B*. ¹³ eremassi *K*. ¹⁴⁻¹⁴ Misforståelse af *Marbod*: cum gladiatorum pugnas spectare liberet. ¹⁵ de sammenskrevet. ¹⁶ sahan med adskillellestegn *K*, swo han *B*. ¹⁷ wærffuer *B*. ¹⁸ verker *B*. ¹⁹ bur *K*. ²⁰⁻²⁰ heller krank *B*, emendat fessos visus *Marbod*. ²¹ Initialen rød; først skrevet Sardonijs, men don overstreget med rødt. ²² ondhe *B*. ²³ Hele det følgende, også det urigtige hjemsted, er taget fra *Marbods* kap. 9, Onyx, sml. foran kap. 44.

swa sum ondæ drømæ. ræzlæ. oc dryuæls. sænnæ. striith. sma børn saklæ. Thænnæ steen kombær af indie land. oc af arabia.¹

*Sardonix². lv.³ (B, 37; s, 8, J¹, 5).

Sardonius⁵ hetær en ærlyk steen. ⁶Han ær for næthæn 5
swart. oc tha hwit. oc ouærst røth with⁶. Thænnæ steen
K 42 fæstæs æi wax || with. sum with andræ stenæ. ⁷Thæn hanum
bær warthær myld. reen. oc blith⁷. Han kombær af arabie
land. oc af india.

M 151

*Chelonites⁸. lvi.³ (B, 38).

10

Silenites⁹ hetær en steen. oc føthæs af en snæghæl¹⁰ i.
brittanni land¹¹. Han ær blalyk røth. Haldær man hanum
undær ren tungæ. tha ma han spa. Thænnæ steen ma æi eld
skathæ.

*Selenites¹² lvii.³ (B, 39; s, 28).

15

K 43 Silinites⁵ ær en ærlyk steen. oc ær grøn || æns yrtæ. Han
mynskæs oc waxær sum mane¹³. Han dughær til ¹⁴win-
skap oc til ælskugh¹⁴ at fangæ. oc helær langh¹⁵ thra. Thænnæ
steen kombær af pærsis land.

*Sadda¹⁶. lviii.³ (B, 40).

20

Sedda⁹. hetær en steen. Han kombær fra hafs botn undær
skyps botn¹⁷ oc ær brun^{18, 4} oc ær skypmæn goth¹⁹.

Marbod 9, 8, 39, 26, 35.

¹ I randen senere sat +++. ² Sardonius K, B. ³ Overskriften rød.
⁵ Initialen grøn og rød. ⁶⁻⁶ Marbod: Albus in his nigro, rubens supereminet
albo. ⁷⁻⁷ Marbod: Hic humilem castumque decet vultuque pudentem. ⁸ Si-
lenites K, Celenites B. ⁹ Initialen rød. ¹⁰ snigel B, men testudo Marbod.
¹¹ Indica Marbod. ¹² Silinites K, Sylinites B. ¹³ maanen B. ¹⁴⁻¹⁴ elsku
B, amorem Marbod. ¹⁵ 1 rettet fra t under skrivniugen. ¹⁶ Sedda K.
Seddhe B. ¹⁷ botn udraderet men læseligt, skiffs bon B. ¹⁸ prasinus
Marbod. ¹⁹ Fejl for goz? merx ignaris data nautis Marbod.

Topazius¹ lix.² (B, 41; s, 16, J¹, 10).

Topazius³ hetær en ærlyk steen. oc ær twinnækyns. En⁵ hauær lyt sum || ⁶skært sylf⁶. Annæn⁷ ær lūtæth⁸ sum⁴ K 44 haf⁹ oc ær grønlyk *gul¹⁰. Thænnæ sten kombær af arabie land⁴ oc ær goth for quinnæ sot. oc brotfællingh. oc læggær burt¹¹ uræt¹². oc ryglek¹³ oc dughær for al brathælyk skathæ. oc for giæld¹⁴. oc for¹¹ brath døth. oc spækær^{4,15} wællændæ¹⁶ watn. oc menær thæt at wællæ¹⁷. Oc sigs at mane waxær oc minskæs for hanum¹⁸.

10

Vnio lx.² (B, 41).

K 45

Vnio³ hetær en steen thær man kallæ || pærlæ. Han M 152 waxær innæn en skyælfysk .i. brittanni land. oc warthær æi meræ æn¹⁹ en half nut^{19,4}. Thænnæ steen warthær dum .i. thordun²⁰. oc warthær skær²¹ .i. morwen dæg²².

15

*Yenia²³. lxi.² (B, 43).

Yena³. hetær en sten thær tacs af et dyurs øghæ thær oc hetær yena. Hwa sum thænnæ steen hauær undær ren²⁴ tungæ. tha ma han spa.

Arnold V. B. VIII, 106, Marbod (13), 50, 44.

¹ Topsius B. ² Overskriften rød. ³ Initialen grøn og rød. ⁴ Intet rødt i E. ⁵⁻⁶ swort sølluff B, auro Arnold. ⁷ Intet rødt i A. ⁸ lydhe B. ⁹ Linieskifte. ¹⁰ Både Marbod og Arnold har clarior tenuisque magis; B sølluff. ¹¹⁻¹² gull K. ¹¹⁻¹² wredh oc reff i bugh oc dughær B. ¹² iram Arnold. ¹³ tristitiam Arnold. ¹⁴ phrenesim Arnold. ¹⁵ p skrevet med opr. hånd over raderet k. ¹⁶ ryndyndhe B, ferventes Arnold. ¹⁷ ryndhe B, bullire Arnold. ¹⁸ Til den sidste sætning findes intet tilsvarende hos Arnold eller Marbod. ¹⁹⁻¹⁹ seminucem de fleste Marbod-hdskr. for semuncem; en halluff ærth B. ²⁰ thordun er måske fejl for aftæn dug, sml. Marbod: ros vespertinus fetos solet edere fuscus. ²¹ klaar B. ²² † er måske fremkommet ved, at strengen var tiltænkt u i thordun lige oven over. ²³ Yena K, Vena B. ²⁴ Oversætteren må have læst loto i Marbod (loto Beckmann).

Yris. lxii.¹ (B, 44; s, 38).

K 46 **Y**ris². hetær en sten. Han kombær fra *thæt³ røthæ || haf.
oc ær sæx slyndæth. oc ær skær æns cristallæ. Haldæs
han i windugh gen sool ⁵tha warthær han annæn waghæn
æns ræghænbvghæ⁵.

5

M 153
K 47 ⁶Thæssæ æræ egnæ⁷ stenæ brandan hwilkin thær hetær
yris. oc hanum sighæs mangæ dyghæ at hauæ hwilkæ thær
berillus hauær. Han dughær ok gen vwinæ⁸ wothæ oc gen
strithæ. Han giuær ok goth næmmæ⁴ han dughær oc gen en
soth hetær epatis⁹. Han gør goth¹⁰ ælskugh oc || gør them wæl ¹⁰
samæn at wæræ. Thæn steen giuær af sin naturæ gen sol innæn
.i. et hus swa sum en rægnbughæ. ¹¹oc swo sum ysidorus withnær.¹¹
worthær thænnæ sten nithæn¹² oc kast .i. watn tha skal kunæ
thyz skytær fōthæ. ællær oc pinæ af barnbyrth ma bæthær tholæ.
oc af dōz wothæ skōth¹³ at frælsæ. Oc tho skal¹⁴ kunæ woræs ¹⁵
for at hun skal æi foræ timæn ær¹⁵ at fōthæ takæ thæn¹⁶ puluær.
K 48 at hun skal æi fordæruæs || for fōthæls timæ. Thænnæ steen
dughær gen thordæn. oc gen lyugnæth oc skin. Worthær thænnæ
steen lagh innæn .i. ent winkar⁴ tha worthær thæt win aldrik
vnæth¹⁷. Ok hwo sum thænnæ¹⁸ bær a sik han gør hannum ren ²⁰
*lifnæth¹⁹.

Marbod 47.

¹ Overskriften rød. ² Initialen rød. ³ thæ hdskr. ⁵⁻⁵ Marbod:
proximus inficitur paries, varioque colore arcum cęlestem depingit. ⁶ Dette
stykke i K og B, som i K er skrevet med noget yngre hånd, har intet tilsvarende
hos Marbod eller Arnold. ⁷ æghna B. ⁸ vvindhe B. ⁴ Linieskifte. ⁹ epacis?
¹⁰ oc for goth B. ¹¹⁻¹¹ Mgl. B. ¹² nøth B. ¹³ snarth B. ¹⁴ skal tilføjet
over linien med anden hånd. ¹⁵ ær tilføjet, vist med opr. hånd. ¹⁶ thet B.
¹⁷ fordærffuet B. ¹⁸ steen tilf. B. ¹⁹ lifn|næth K.

Incipit libellus de arte coquinaria¹

K 1
M 154

1. Quomodo fiet oleum de nucibus¹ (Q, 1).

Man² skal takæ en dysk mæth nutæ³ kyærnæ. oc en æggy
skalæ full mæth salt. *oc en æggy skalæ full mæth
5 het watn.⁵ oc lataæ them samæn .i. en heet mortel oc stampæ
thæt wæl oc writhæ gømæn et klæthæ tha warthær thæt oly.

2. Quomodo fiet oleum de amigdalibus⁶ (Q, 2).

Man⁷ skal takæ ammandæls kiærnæ oc lataæ .i. het watn
til the skalæs oc thørræ them ⁸sithæn || .a. et⁸ klæthæ **K 2**
10 oc stampæ them .i. en mortæl. oc writhæ gømæn et klæthæ.
thæn oly ær goth til alkyns mat.

3. Quomodo fit butirum de amigdalibus⁹ (Q, 3).

Man⁷ skal takæ ammandæls kiærnæ oc gør af myælk oc
lataæ til watn. oc lataæ .i. en grætæ oc gøræ thæt warmt
15 .a. gløthæ. oc lataæ til safran wæl writhæt. oc salt. oc ædyk
til mataæ oc gør thæt heet alt til thæt thiuknær. Thæn timæ
thæt ær yuært thiukt. lataæ thæt .i. et klæthæ syth samæn **M 155**
sum posæ oc hængæ thæt .a. en wæg alt til watlæn ær af
sykt. oc take sithæn || thæt ut¹⁰ oc gør af smørslagh. **K 3**

20 4. Quomodo conficiuntur amigdala in pastello¹.

Man¹¹ skal gøræ thiuk miælk af ammandæls kiærnæ oc
gøræ en grytæ af deg¹². oc late .i. thæn miælk oc
lykkæ hænnæ ouæn mæth thæn sammæ deg¹². oc saltæ thæt
oc bakæ thæt .i. en heet *ouæn¹³.

¹ Overskriften rød. ² Initialen rød, grøn og rød. ³ wal nutæ Q. ⁵ Tilføjet efter Q, mgl. K. ⁶ Nedvisningstegn foran amigdalibus grønt, resten af overskriften rødt. ⁷ Initialen rød. ⁸⁻⁸ yuær gløthæ i et hæet Q. ⁹ Q grønt, resten rødt. ¹⁰ .oc late thær sithæn hunugh til bør måske tilføjes, sml. Q. ¹¹ Initialen blå og rød. ¹² Efter deg¹² åben plads i hdskr. ¹³ guæn hdskr.

5. *Quomodo fit lac acetuosum de amigdalīs*¹ (Q, 4).

Aftær² skal man takæ ammandæls kiærne oc gør thær af thiuk miælk oc latæ thær til ædikæ ællær win oc sætæ .a. hetæ gløthæ. alt til thæt thiuknær. thæt ær æm got sum suur faræ miælk³.

5

K 4 6. *Quomodo temperetur* || *salsum dominorum*
et ⁵quam diu⁵ durat⁶. (Q, 5).

Man⁷ skal takæ gørfærs naghæl. oc muscat. cardemomum⁴. pipær. cinamomum thæt ær kaniæl. oc ingifær. allæ iæfn wæghnæ. tho swa at kaniæl ær æm mykæt sum allæ¹⁰ hinæ andræ. oc slyk tu stekt brøth⁸ sum allæ hinæ andræ. oc stotæ them allæ samæn. oc malæ mæth stærk ædykæ oc latæ .i. en læghæl. Thæt ær hærræ salsæ. oc ær goth et halft aar.

7. *Quomodo condiantur assature in salso supradicto*⁹. (Q, 6). 15

K 5 T hawær² man wil af hænnæ hauæ. tha skal man wællæ
M 156 hænnæ || wæl .i. en pannæ ofnæ hetæ gløthær utæn
brandæ. oc skal man takæ brathæ af hiort ællær ra. wæl spækkæth oc stekæ them wæl. oc skæræ them wæl brethæ. oc thæn timæ thæn salsæ ær kald tha skal wilðbrath .i.²⁰ læggæs mæth litæt salt⁴ oc thæt ma lyggæ thre ukæ. Swa mughæ man haldæ goth hiortæ *brath¹⁰. giæs oc ændær. of man skær⁴ them thiokkæ. Thættæ ær the bæstæ salsæ thær hærræmæn hauæ.

8. *Item de aliis salsis*¹¹. (Q, 7).

25

K 6 Man¹² skal takæ synup oc latæ til fiarthædeld hunugh oc
malæ hænnæ mæth goth || ædik. Thænnæ ær fyrætiughæ daghæ goth.

¹ Q og nedvisningstegn blåt, resten rødt. ² Initialen rød. ³ thær thæt wrthær kalt tilf. Q. ⁵⁻⁵ quamdiu med adskillelsestegn hdskr. ⁶ Q og opvisningstegn blåt, resten rødt. ⁷ Initialen blå og rød. ⁴ Linieskifte. ⁸ hwith brøthæ Q. ⁹ Q og opvisningstegn grønt, resten rødt. ¹⁰ *bra-|ath hdskr. ¹¹ I og nedvisningstegn grønne, resten rødt. ¹² Initialen grøn og rød.

9. Item de aliis¹. (Q, 8).

Mal² aftær sinup oc lat til thrithi deld hunugh oc tyndæ deld aniz oc ³slikæ tu³ kaniæl oc mal hænnæ mæth goth ædikæ oc lat .i. læghæl. Thæt ær got thre manæth.

5 10. Quomodo condiantur pisces in salso sibi adoptato⁵.

Man⁶ skal takæ brasn. oc gæddæ oc allæ fyskæ⁴ oc stekæ them wæl oc dröpæ mæth thæn oli thær først ær af saugh. Thæn timæ the æræ wæl stektæ. swa takæ af thæn oli oc stötæ mæth ædykæ oc writhæ gø-||mæn et klæthæ. **K 7**
¹⁰ Thæssæ salsæ kallær man Inder iæght. hun ær goth for allæ handæ fyskæ

11. De salso minimi ualoris⁷. (Q, 9).

M157

Man² skal takæ cipul oc skæræ sma sum⁴ ærtær. oc æm mikæt af pætærsili oc giutæ thær up .a.⁸ soth oc latæ ¹⁵ thær til fiarthæ deld af ædik⁹. Thæssæ salsæ sæliæ mæn.

12. De salso ualente ad quosdam pisciculos¹⁰. (Q, 10).

Pipær¹¹ oc kloflek skal man takæ iæfnæ oc malæ mæth ædikæ oc salt. Thænnæ salsæ ær goth til ¹²stect alnæ oc næghær øghen¹².

20 13. De salso ualente ad tres || dies et non amplius⁵. (Q, 11). **K 8**

Man¹³ skal takæ mintæ oc pætærsili oc kaniæl. oc pipær allæ iæuæn. oc malæ them mæth¹⁴ ædikæ allæ *samæn¹⁵. Thænnæ salsæ ær thre dagh⁴ goth.

¹ I grönt, resten rødt. ² Initialen grøn og rød. ³⁻³ tysæ æmmykit . . . æssæ anis ær Q. ⁵ Q grönt, resten rødt. ⁶ Initialen rød og grøn. ⁴ Linieskifte. ⁷ D og nedvisningstegn grønne, resten rødt. ⁸ swinæ tilf. Q. ⁹ win Q. ¹⁰ D grönt, resten rødt. ¹¹ Initialen rød. ¹²⁻¹² als kyns steek Q. ¹³ Initialen grøn. ¹⁴ salt oc tilf. Q. ¹⁵ sam-|mæn hdskr.

14. De salso ad carnes recentas apto¹. (Q, 12).

K lofløk² skal man stötæ mæth n³ winbær oc salt. Thæn
salsæ ær goth en dagh til gaas oc *grønt³ flæsk. oc
nötæ køt.

15. Quomodo temperetur cibus qui uocatur hwit moos⁵ (Q, 14). 5

Man⁶ skal takæ sötmiælk. oc wæl writhet hwetebrøth. oc
slaghnæ æg. oc wæl writhæt safran. oc lataæ thæt wællæ
K 9 til thæt warthær thiuct. || Sithen lataæ thæt up .a. dysk. oc
kastæ .i. smør. oc strø .a. puluær af kaniæl. Thæt hetær
hwitmoos. 10

M 158 16. De cibo qui uocatur kaliis¹. (Q, 15).

Man² skal takæ söt miælk. oc skæræ thær .i. skorpæn. af
huetebrøth swa smat sum tærning. oc siuthæ thæt .i.
en pannæ. oc lataæ thær til æggi blomæ wæl slaghnæ. Thæt
hetær kalijs. 15

17. Quomodo conficiatur pastellum de medullis ceruorum⁵.

K 10 **M**an⁶ skal siuthæ hiortæ been oc sla them syndær thawær
the æræ kaldæ. oc gøæ en degg af hwe-||te miælk. oc
kalt watn. oc lataæ thær⁴ til salt oc pipær. oc kaniæl. oc lataæ
marghæn til af the been oc gø af en pastel oc bakæ .i. en 20
*het ouæn⁷.

18. De pullis simpliciter temperandis⁸. (Q, 19).

Man² skal*⁹ takæ et¹⁰ unct hōns oc siuthæ mæth spæk
oc kōlæ thæt oc lithæ thæt syndær oc wællæ .i. en
pannæ¹¹. Thæssæ hōns ær gothæ at ætæ warmæ. 25

¹ D grönt, resten rødt. ² Initialen rød. ³ *grø-|ønt hdskr. ⁵ Q grönt, resten rødt. ⁶ Initialen grøn. ⁴ Linieskifte. ⁷ houæn hdskr. ⁸ D og opvisningstegn blå, resten rødt. ⁹ æi tilf. K. ¹⁰ Herefter udraderet hwetebrøth (?) K. ¹¹ mæth smolt. oc pipær. oc wiin oc salt tilf. Q.

19. *Quomodo temperentur pulli cum diuersis speciebus*¹.

Man² skal skæræ et høns .i. sma styki oc siuthæ thæt .i. watn. Oc malæ pipær || .kaniæl. saffran. oc hwetebreth **K 11** oc siuthæ liuæræn oc latae thær tyl smolt oc ædikæ oc salt
5 til matae.

20. *De cibo qui dicitur kloten en honær*³. (Q, 21).

Man⁵ skal siuthæ et gamælt⁶ høns alt helt. oc takæ et annæt raat høns. oc splittæ thæt⁷ wæl smat. oc latae thær til spæk skoren wæl sma swa sum ærtær⁴ oc malæt **M 159** kumiæn. safran. oc win. swinæ smolt oc salt til matae. oc
10 blomæ af æg. swa at the ær iæfn thiukæ bathæ. Thættæ hetær kloten en honær.

21. *De cibo qui uocatur honær inder iæghæt*⁸. (Q, 22).

Man² skal stekæ et høns oc skæræ thæt || .i. syndær. oc **K 12** malæ klofløk. oc latae til het soth. ⁹oc smolt.⁹ win. oc salt. oc æggi blomæ wæl slaghnæ. ¹⁰oc liuæræn oc maghæ.¹⁰
15 oc skal thæt høns thær .i. wæl wællæ. Thættæ hetær en honer inder iæghæt.

22. *De cibo qui dicitur spæk honer*³. (Q, 24).

Man⁵ skal siuthæ et høns ¹¹mæth helæ¹¹ saluiæ blath oc spæk wæl skoren sma sum ærtær⁴ oc ædykæ. oc salt
20 til matae. Thæt hetær⁴ spæk honer.

23. **Item aliud temperamentum pullorum*¹². (Q, 25).

Man² skal skiæræ et høns alt .i. styki oc malæ pipær oc kaniæl oc cardemomum allæ iæfnæ. oc takæ thæt hwitæ

¹ Q blåt, resten rød. ² Initialen blå. ³ D blåt, resten rød. ⁵ Initialen rød. ⁶ Linien udfyldt med rød krølle. ⁷ Det sidste t på rasur. ⁴ Linieskifte. ⁸ D og nedvisningstegn blå, resten rød. ⁹⁻⁹ smolt oc med omflytningstegn K; herefter tilføjer Q oc lit klof løk. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. Q. ¹¹⁻¹¹ alt helt mæt Q. ¹² I mangler i hdskr., resten rød.

K 13 af æg sothæt hart. oc skær smat. oc latae || til blomæn al
heel. safran oc ædyk⁴ oc gøræ thæt thiuct mæth æggi blomæ.
oc salt til matae.

24. Quomodo condiatur pullus in pastello¹. (Q, 26).

Man² skal et unct hōns .i. tu skæræ oc swepæ thær um 5
helæ saluiæ blath. oc skær .i. spæk. oc salt. oc hyli
M 160 thæt hōns mæth degħ. oc latae *bakæ³ i en *ogn⁵ swa sum
brōth. ⁶Swa mugħæ man gøræ allæ handæ fiskæ pastel. oc
fughlæ oc annæt kōt⁶.

25. De cibo qui dicitur koken wan honer⁷. (Q, 27). 10

Man⁸ skal gøræ en grytæ af degħ. oc skær et hōns thær
.i. alt .i. styki. oc latae thær .i. spæk wæl skoren sum
K 14 ærtær. || pipær oc komiæn oc æggi blomæ. wæl slagħæn
mæth safran.⁹ oc takæ thæn grytæ oc latae bakæ .i. en ofn.
Thæt hetær kokæn wan honær. 15

Explicit libellus de arte coquinaria. Tu autem
domine? miserere nostri. Deo gracias¹⁰.

Explicit per manum¹¹.

Explicit explicet ludere scriptor eat¹⁰.

amen¹²

20

⁴ Linieskifte. ¹ Q blåt, resten rødt. ² Initialen rød. *³ Sål. Q, bathæ K.
*⁵ hogn K. ⁶⁻⁶ Mgl. Q. ⁷ D og to opvisningstegn grønne, resten rødt.
⁸ Initialen grøn. ⁹ oc salt tilf. Q. ¹⁰ E grönt, resten rødt. ¹¹ E blåt, resten
rødt; derefter i to linier (med grönt opvisningstegn) rasur, i anden linie synes
det udslettede ord at være yuul, i første linie kan sporene ikke bestemmes.
¹² Rødt.

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

haf. oc ær sær slindæth. oc ær
 skær æn cristallæ. haldæs han
 .i. windugh gen sool tha war
 thær han annæn waghæn
 æns ræghenboghæ.

Thæssa ær eguæ stænæ brandan
 hwilken thær hetær yris. oc han
 sighæs mæge dyghæ at haux hwil
 kæ thær beirillus haux. han dug
 hæ ok gen wwinæ wothæ oc gen
 sturthæ. han guær bē goth næmmæ
 han dughæ oc gen en soth hetær
 epas. han gōz goth ælskugh oc

that the Lord is with us
and we shall be saved
for ever and ever
Amen
The Lord is with us
and we shall be saved
for ever and ever
Amen
The Lord is with us
and we shall be saved
for ever and ever
Amen
The Lord is with us
and we shall be saved
for ever and ever
Amen

HÅNSKRIFTET T 67, NR. 199

I

LINKÖPINGS GYMNASIEBIBLIOTEK

(EX DONATIONE C. J. BENZELII)

HANDSKRIFTET T. 67. NR. 100

LIVKÖPINGS GYMNASIBIBLIOTEK

FR. JOHANSSON & S. HENRIKSSON

1. (S, 6).

1* **A**bsinthium¹ ær malyrt. hwilkæ lund man drikker hennæ 5
 eller ætær tha styrker hwn maghæ. tho best. vm man
 sywther henne i rent² watn. oc skyæres sithen ok kyøles
 ywer en dagh. før en han drikker henne. thessæ lund ælter
 hwn bort spolorm. thessæ lund maa hwn hyælpæ manskwns
 siwkdom ther man fanger i maghæ⁴ ok thessæ lund løser 10
 hwn manz qwit. ok duger før mangkwns ilt ther mangæ men
 fangæ i sin qwith. ok quinnæ bathæ. hwn dwgher ok til at
 pissæ. Stamper man hennæ meth ætikæ ok smør sik meth
 tha fly hanum lopper ok flwgher af hennæ døn. Blender man
 hennæ meth merky. ok temprerer vsothen⁴ tha dugher hwn 15
 føræ gulæ soot. Malyrt dugher ok før eter. ther man fanger
 af othæ yrter ok af eter bit. Later man hwnagh wyth malyrt
 1* tha skærer thæt øghen ther || smyoryes³ meth. Malyrt⁵ er
 goth with *grøn⁶ saar⁴ of hun stampes ok legs⁷ wether them.
 Hwn duger ok før klathæ um man thwaar⁸ sik ihennæ soth. 20
 Man spyr ey a haf. wm man drikker hennæ før meth annen
 dryk. Stamper man malyrt oc bynder um manz bolit anbuth
 tha duger *thet⁹. Leger man malyrt hos sin syeng. tha duger
 hwn før søfn. Oc hwar sum malyrt legs i klæthæ tha skathær
 them ey møl. Stamper man hennæ meth hvnøgh¹⁰ tha dugher 25
 thet før tungæ byld. oc før blenæ ther um øghøn³ cumbær.
 før ørnæ sang er hun goth. Er manz nywræ hart læggæ
 malyrt weth. Sywther man henne raa meth grøn olya oc
 smør utæn gen maghen tha hielper thet mikit før mangæ
 handæ sywkdom ther i maghæ er. Mws æter ey then book 30

*¹ Initialen er ikke tilskrevet i hdskr. ² rægnh K, rigt. ⁴ Linieskifte.
³ Sål. hdskr. ⁵ På denne og de følgende to sider er der rød streg i de store
 bogstaver. ⁶ grøn hdskr. ⁷ e tilf. over linien med opr. hånd. ⁸ Hdskr. har
 mellem th og aa et v over linien. ⁹ ther hdskr. ¹⁰ Næppe honøgh.

ther skrifts meth thet blek ther meth malyrt sywthes. Romæræ gawæ man malyrt at drikkæ før manz helsæ oc prisæthæ hennæ haluæ¹ meræ en gul eller sylf

2. (S, 8).

5 **A**brótanus² ær abrut hwn dughær før al || werk i bryst. 2
oc i syner. of man drikker thet hwn syws i swa dughær
thet før angæ. oc før hostæ. oc før werk i lynd. Stamper
man abrwæt meth win swa raat oc drikker thet. tha dughær
thet før thet sammæ. Thet renser oc nette oc dughær til
10 hyertæ røtær. oc til werk i laar. Døn af abrwæt elter bort
hwgormæ. oc er got før eter³ um man drikker hennæ³. Abrut
er got før kaldæ *sot⁵ of man drikker thet i watn⁴ Swa of
man smør sik meth then oliæ ther abrwæt⁶ er sothen i.
Drikker man abrut oftæ⁴ tha dughær thet før spolorm. Syw-
15 ther man abrut i watn oc læger with øgnæ werk tha dughær
thet. Abrut. stampeth meth etik oc druken dughær them
ther taler i søfnæ

3. Artumesia ær bunæ⁷. (S, 9).

20 **D**rikker⁸ then *konæ⁹ bunæ ther gaar meth død barn.
tha skils thet with hennæ¹⁰. then yrt dughær oc at
pissæ. oc løser sten i blethær. Hwn dughær ok før gulæ
*soot¹¹ of man drikker hennæ meth win. Stamper man bonæ
meth yster ok -leg || wether oxl. tha dughær thet. of man 2*
drikker bonæ meth win tha faar man ey skathæ af nokor
25 køns lækædom. oc ey af dywrbit

4. Plantago thet er weghbrethæ.¹² (S, 10).

Ueghbrethæ¹³ hwn thyrrer saar thet wætæ hawer oc *renser¹⁴
then fylnsk¹⁵ oc then rotæ¹⁵ i saar er of hun tempres

¹ haluæ mgl. S, K, A, C, II, IV, VII, 451; hele sidsts punktum mgl. i de øvrige. ² Initialen rød; ro er betegnet ved en 9-lignende krølle. ³⁻³ Samme misforståelse i III, men anderledes udtrykt. ⁵ søt hdskr. ⁴ Linieskifte. ⁶ t over w, hdskr. ⁷ Overskr. rød, afskåret fra midt i n, så at slutn. af n og æ mangler. ⁸ Den røde initial er urigtigt A i hdskr. ⁹ konæ hdskr. ¹⁰ Punkt tilføjet, mgl. i hdskr. ¹¹ søot hdskr. ¹² Overskriften rød. ¹³ Initialen rød. ¹⁴ rensen hdskr. ¹⁵ Sål. hdskr.

meth honagh oc legs with⁴ Sywther man hænæ ensum kaal
meth salt oc etik. tha dugher thet *fôr¹ mikin løsn i bwk.²
cumber ther gryn tel tha er thet betræ. Stamper man hennæ
oc legger with blothrunæ tha stemmes han. Tempres thet
meth egæ klar⁴ tha dugher thet storlik fôr thet ther brent 5
er. Legs thet with hundæ bit tha dugher thet. sywther³
man henne ensum kaal oc æter tha dugher thet *fôr¹ watn
soot oc fôr angæ⁵. oc swa *fôr¹ brofelling⁵. Skwalper⁶ man
hennæ oos i sin mun tha dugher hwn fôr allæ fulæ sarkæ
ther⁵ manz mun æræ. Hennæ vs⁵ er goth fôræ⁵ ilt i 10
øren. oc goth fôr alkuns byld oc hete i øghen. Stamper⁷
3 man hennæ || oc leger with bolen tangerth ful meth bloth⁴
tha dugher thet fôr tannæ werk. Drikker man hennæ tha
dugher hun fôr werk i *blethræ⁸ oc i nywræ.

⁹ thet er twennæ wegbrethæ en en
er minnæ ok lengræ hwn dugher
fôr thet sammæ. ther then annen⁹

15

O^c¹⁰ hun¹¹ er goth fôr buldæ hos næsæ elles⁵ hos øghen
wm hwn legs with meth bløt wl ni daua⁵ e sæny. thor¹²
man sin quith meth hennæ laa oos. tha dugher hwn fôr 20
mikil werk i quit. Hennæ oos druken elter bort spol orm.¹³
stamper man hennæ meth gamalt⁵ swinæ yster tha dugher
thet til harthæ boldæ oc storæ of thet *smørs¹⁴ meth. Hwa
sum hawer quartan drikkæ then minnæ wegbrethæ oos twa
timæ¹⁵ tha fanger han goth hyelp. fanger man fotæ soot af 25
mykil gang tha hyelper wegbrethæ tempræth meth ætik.
Stamper man wegbrethæ frø meth thet win ther gyorthes af
the wynber ther geen sol æræ thorra⁵ eller wyth eld tha duger
thet wither mangkyns sywkdoom ther i blethræ kan commæ¹⁶.||.

⁴ Linieskifte. ¹ for hdskr. ² Punkt tilf., linieskifte. ³ Hdskr. har rødt i f. ⁵ Sål. hdskr. ⁶ w tilf. over linien. ⁷ Hermed ophører de røde mærker i de store bogstaver. ⁸ brethæ hdskr. ⁹⁻⁹ Dette stykke står med rødt i hdskr. ¹⁰ Rød initial gennem to linier. ¹¹ Efter hun punkt foran det røde indskud. ¹² or utydelige. ¹³ Punkt tilf. ¹⁴ smørs hdskr. ¹⁵ fôræ el. fyrræ bør tilføjes, sml. S, K. ¹⁶ Rød krølle udfylder linien.

5. Apium thet ær merky¹ (S, 12).

3*

*Merky² dwgher *fôr³ sywk løwer. oc dragher fram nette⁴
 Merky frø gyør man haft. Galienus en mester sigher
 at then konæ ther æter merky i barnbywrth tha fanger thet
 5 barn vten twefl buldæ oc mykyl sarkæ. Stamper man merky
 meth hwetæbrøthz crummæ. oc leger weth bolen *øghen⁵
 um naat tha fa the hyelp. oc er got fôr spynæ boldæ.
 Merky dugher fôr eter oc fôr ormstying eller dywrbyt of
 man drikker hennæ frø. Thet dugher en meer⁴ Æter man
 oftæ merky raat tha fanger man syn rætæ lyt. Blender man
 10 merky oos meth watn oc drikker han fôr en rythæ soot taker
 hanum tha⁶ hyelper thet. Blender man oc watn meth merky
 oos oc dryker⁷ thæ⁸ dugher thet fôr mikin løsn. stamper
 man fænikel meth merky oc drikker then oos tha er thet
 got fôr watn soot. oc bolen liwer oc bolen milt. Gyør man
 15 plaster af merky meth thet hwyttæ af egget tha || dugher⁴
 thet fôr saar oc buldæ.

6. Allium klofløk¹ (S, 22).

*Hwa⁹ sum smør sik meth clofløk. eller æter han. tha
 Heler han hwgormæ byt oc skorpio stying. oc allæ
 20 skathelikæ ormæ fly fôr hans døn. Sywther man klofløk i
 oliæ. Tha er then smørelsæ goth fôr al eter byt. oc thet er
 got fôr buldæ eller werk i blethra. Sywther man clofløk i
 hunagh oc driccher thet dugher fôr lungæ soot. oc swa wm
 man æter clofløk meth etikæ. *Æter¹⁰ man *clofløk¹¹ meth
 25 centaurea en yrt tha duger thet mykit fôr watn sot, klofløk
 meth win dugher fôr løsn oc fôr gulæ soot. Stamper man
 klofløk meth gæsæ⁸ ystær oc later i øren tha¹² dwgher thet
 fôr ørnæ werk. warther klofløk sothen tha *hyelper¹³ thet
 fôr hostæ. oc wrakær bort sywkdom. oc thet gør skyer *røst¹⁴

¹ Overskriften rød. ² Initialen mgl. ³ fôr hdskr. ⁴ Linieskifte.
⁵ øghen hdskr. ⁶ Efter tha er i hdskr. udraderet et t. ⁷ d rettet fra t under
 skrivningen. ⁸ Sål. hdskr. ⁹ hwæ efter åbent rum hdskr. ¹⁰ Ater hdskr.
¹¹ cløfløk hdskr. ¹² Måske rettet fra thæ. ¹³ Foran h et t i hdskr.
¹⁴ *røst hdskr.

bathæ swthen oc raa. oc thy meræ sothen. Sywther man *klofløk¹ i grøt tha dughær thet før hald oc eter. Stamper man hanum² met swinæ ister tha dughær thet *før³ byld
⁴um thet legs with || æter man klofløk fastendæ. tha skather hanum ey drywk⁵.

5

7. Aristologia thet er hwlyrt⁶ (S, 35).

Hwlyrt⁷ hwn er twennæ⁸ kyns. then førstæ hawer lang root. oc heter forthy lang. then annen hawer sywol root. oc heter *forthy siwol. oc then thrithiæ heter clemetis. then sywol driks hwn meth wyn. tha dwgher hwn før eter oc
 10cumber ut thet skyn ther barnæt lygger i. Hwlyrt dughær før angæ oc *før³ hostæ. oe før sithæ werk. of hun driks meth watn. hwn dughær oc før rythæ oc *før³ fotæ sot of man drikker henne oftæ⁴ oc dughær hwn brotfellyng. oc *før³ mikin werk i quith. hwn er goth før geld.¹⁰ meth hennæ
 15root helær man en sywkdoom ther heter fistula. Al then sammæ kraft hawer then langæ hwlyrt ther then siuolæ hauer⁴ oc tho er hun kranker oc skal swa mikit meer takes af *hennæ¹¹ til lækyædoom at thrennæ legges wether *før¹² twennæ.

8. Ceba sypol⁶ (S, 23).

20

Sipol⁷ er then goth ther kald naturæ hawer

*¹ klofløk *hdskr.* ² *Efter u et udprikket n i hdskr.* ³ for *hdskr.* ⁵ *Sml. S, K.* ⁶ *Rød overskrift.* ⁷ *Initialen rød.* ⁸ *Sål. hdskr.* ⁹ forthy *hdskr.* ⁴ *Linieskifte.* ¹⁰ *Punkt tilf.* ¹¹ henna *hdskr.* ¹² for er skrevet over twennæ.

werk i byst. oc i syner. of man dukkev thet
 hwn sywl i swa dughev thet for anga. oc for
 hosta. oc for werk i lynd. Stamp man abrut
 meth win swa vaar oc dukkev thet. tha dugh
 45 ev thet for thet samma. Thet venser oc nette
 oc duger til hwerre rotar. oc til werk i laar
 14 Don af abrut elter bort hwegornar. oc er got
 for eter um man dukk hennar. Abrut ev
 got for kaldar set. of man dukk thet i wam
 50 Swa of man smer sik meth theu oha theu a
 brut ev sothen i. Dukker man abrut ofta
 tha dughev thet for spolom. Sywther man
 abrut i wam oc lagger with agnar wev tha
 dughev thet. Abrut stampeth meth euk oc
 55 duhen dughev them thj taler i sofar

Aukker then kona | Arcumelia ar bur
 bunar theu gaar meth dot barn tha
 skils thet with hennar then yro dughev oc ar
 pullar. oc loser sten i blethva. hwn dughev ok
 60 for gula soot of man dukkev hennar meth
 win. Stamp man bunar meth yster ok leg

HÅNDSKRIFTET
NY KGL. SAMLING 70 R, 8vo.

NY KGL. SAMLING Jo R. 8.vo.
HÅNDSKRIFTET

Q 1^a
HT 540

1. (K, 1).

Mæn¹ sculæ takæ² en ren disk² mæth walnutæ kiarnæ.
oc en æggi scal full mæt⁴ salt. oc en æggi scal ful
mæth hæt watnæ⁴ oc latæ thæt samæn i en hieth murtær.
oc stampæ thæt wæl. oc writhæ thæt gømæn eth linnæth 5
klæthæ. thæt hetær enskyns oli⁷

2. (K, 2).

Mæn¹ sculæ lætæ almandærs kiarnæ i hæth watnæ. swa at
mæn mughæ skylæ³ thæm⁴ oc sithæn the ær renæ gorthæ
thyrre thæm yuær gløthæ i et hæt klæthæ. oc stampæ thæm 10
i en murtær. oc writhæ thæræ most af. thæn oli ær goth til
alkyns math⁷

3. (K, 3).

Mæn sculæ latæ mialk. thær gorth ær af almandæl kiarnæ.
warmæ i en grytæ vp a hetæ gløthæ. oc latæ thær til safran 15
wæl stampæth oc salt oc littæ ædik. swa at thæt ma løpæs
vt a eld. oc latæ thæt alt samen i en⁵ posæ. æssæ en wox
posæ. oc hængæ vp⁵ a en naglæ til thæssæ watnæ ær alt⁵
af siknæt. oc latær thær sithæn hunnung⁵ til. oc sla thær
Q 2 sithæn af et got⁶ || smør.⁷ 20

HT 541

4. (K, 5).

Mæn¹ sculæ⁸ gøæ thiuk⁸ mælk af almandærs kiarnæ. oc
latæ thær til ædik. æth wiin oc sættæ vp a gløthæ. til thæt
ær løpt. thæt ær gooth skyr thær thæt wrthær kalt.⁷

¹ Rød initial.

² k-erne i disse ord er »pyntede« med krøller og rødt.

⁴ Linieskifte. ³ K vist rigtigere skalæ. ⁵ Sammensyet rævne i pergamentet

gennem fire linier. ⁶ Under siden signatur x i rød ramme. ⁷ Punkt tilf.,

mgl. i hdskr. ⁸ l og k pyntede.

5. (K, 6).

Mæn¹ sculæ takæ gærofærs naghlae. muskat pipær. oc ingæfær. af hwær theræ æm mykæt. oc æm mykæt af cinamomum. æssæ the æræ allæ samæn. oc tysæ æmmykæt af
 5 hwith brøthæ.² stækt æssæ thæt ær alt oc støthæ³ thæt samæn mæth ædik. thænnæ salsæ haldæ mæn goth i eth halft aar i en læghlae⁸

6. (K, 7).

Wilæ⁵ mæn syltæ thær nokæt i. tha latæ thæt wællæ. oc
 10 sithæn thæt ær full kalt⁴ tha skulæ mæn stækt wild brath kalt hiort⁴ ra. gaas. æth annæn wild brath. skoræth i stykki læggæ thæræ i mæth lit salt. thæn sylt mughæ mæn gømæ thre vkæ.⁶

7. (K, 8).

15 **L**atæ¹ mæn til sinæp fiarthing swa mykæth hunnung æssæ sinæp ær oc malæ thæt mæth goot ædik. tha haldæ mæn thæt goot sæx vkæ⁸

8. (K, 9).

Latæ¹ mæn sinæp || oc hunung⁷ swa sauth⁷ ær tindæ loot **Q 2***
 20 æmmykit af anis. æssæ thæt ær alt samæn. oc tysæ æmmykit af cinamomum⁴ æssæ anis ær. oc malæ thæt mæth goth **HT 542** ædik. thæt haldæ mæn goth i thre manæt i en læghlae.⁸

9. (K, 11).

Mæn¹ sculæ takæ røot løkæ oc skæræ thæt smath æssæ
 25 ærtæ⁴ oc latæ thær til pætercili oc giutæ vp a swinæ sooth oc ien fiarthing af win. thæn salsæ ær goth wægh farænd mæn⁸

10. (K, 12).

Mæn¹ sculæ takæ pipær oc klouæ løkæ⁴ oc malæ mæth ædik oc salt. thæn sals ær goth til alskyns steek.⁸

¹ Rød initial. ² Punkt bør stå efter stækt, ikke foran. ³ stothæ? hdskr.
⁵ Initialen sort med rød streg. ⁴ Linieskifte. ⁶ Ikke punkt, men liniefyldende rød slyngning i hdskr. ⁷ h-erne pyntede. ⁸ Punkt tilf., mgl. i hdskr.

11. (K, 13).

Mæn¹ sculæ takæ muntæ pætercili oc cinamomum oc pipær alt æm mykæt af. oc malæ thæth⁴ mæth salt oc ædik. thæn salsæ ær goth thre daghæ.²

12. (K, 14).

5

Mæn¹ sculæ stotæ klof løøk mæth wærgius oc mæth salt. thæn sals ær goth vm morghæn til gaas. oc til grønt nōtæ kiōth. oc dughær en dagh.²

13.

Q 3 **Mæn**¹ sculæ takæ coln oc salui pætærcili || oc cinamomum¹⁰ oc malæ³ thæm mæth ædik⁴ thæn salsæ ær goth til faræ kiōth. oc dughær attæ daghæ **g**⁵ Klogæ løøk gorth vm marghæn. dughær ækki vm aftæn.⁶

14. (K, 15).

Mæn sculæ takæ *sōoth⁷ mialk oc latæ thær i smulæth¹⁵ **IT 543** *⁸ hwæth brōth. oc slaghæn æggæ. oc stampæth safran oc latæ thæt siuthæ e til thæt thiukkæs. oc sættæ thæt sithæn vp. oc latæ thær smør i oc latæ thær vp a puluær af cinamomum sithæn thæt cumær a disk. tha mughæ mæn thæt ætæ.²

15. (K, 16).

20

Mæn¹ sculæ takæ rind af hwith brōth oc skæræ thæt storth æssæ tærning⁴ oc latæ thær i æggi duddær oc sōot mialk⁴ oc siuthæ thæt oc ætæ.²

16.

Mæn¹ sculæ takæ sōot mialk oc latæ thær i slaghæn æg²⁵ oc latæ thær til flæsk scoræth æm storth æssæ tærning. oc latæ thær i stampæth bark safran oc latæ alt samæn wællæ.

¹ Rød initial. ⁴ Linieskifte. ² Punht tilf., mgl. i hdskr. ³ 1 pyntet.
⁵ Rødt §-tegn, anmærkningen hører egentlig til kap. 10 og 12. ⁶ ikke punkt, men lodret streg i hdskr. ⁷ sooth i hdskr. ⁸ i tilf. hdskr. urigtigt.

oc sættæ thæt sithæn vp. oc latae thæt cölæs oc hylæ thæt
wæl mæthæn thæt cölæs. oc || *latae¹ sithæn² sighæ af alt Q 3*
thæt² watnæ thær i ær³ thuingæ thæt i eth klæthæ at alt
løpær af thæt thær watn ær. oc skæræ thæt thær æftær ær
5 i skiuae. oc læggæ thunnæ spanæ vp a en rist. oc stekæ thæt
thær a. thæt hetær spæckæt mialk⁵.

17.

Thænæ⁶ samæ mialk sculæ mæn hylæ i deegh thær gorth
ær af mial. oc af safran. oc af slagghæn æg. oc latae thæt
10 bakæ i smolt. ællær i smør. thæt hethær blomæth mialk.⁵

18.

Mæn⁶ sculæ takæ hōns oc scaldæ thæm. oc lithæ thæm
syndær⁴ oc skæræ alt kiøth fra been. oc riuæ thæt smath.
oc siuthæ the been. oc takæ thæm sithæn af soth oc windæ HT 544
15 kiøth thær vm. oc strø thær puluær a. af cinamomum. oc
læggæ thæt sithæn i deegh thær gorth ær af hwetæ mial
oc slagghæn æg oc bakæ thæt sithæn i smør æth smolt. thæt
hethær blomæth hōns.⁵

19. (K, 18).

20 Mæn⁶ sculæ siuthæ vngæ hōns mæth || spæk oc latae⁷
thæm sithæn kōlæ⁸ oc lithæ thæm sithæn syndær oc latae Q 4
thæm wællæ i en pannæ mæth smolt oc pipær. oc wiin oc
salt.⁵ thæt gør man wæl ætænd.⁵

20.

25 Mæn⁶ sculæ takæ fullcumæn hōns oc skæræ thæn i twinning
oc latae thæm siuthæ i en grytæ vtæn watnæ. a gløthæ. oc
latae sithæn til thæt soth thær thæræ wrthær⁴ af pætercili
mintæ pipær. oc smolt. oc ædik⁴ oc salt.⁵

¹ ltæ hdskr. ² h-erne pyntede. ³ Der er ikke plads til oc i hdskr., men
der synes at have stået et bogstav. ⁵ Punkt tilf., mgl. i hdskr. ⁶ Rød initial.
⁴ Linieskifte. ⁷ l pyntet. ⁸ k pyntet.

21. (K, 20).

Mæn¹ sculæ takæ en gamæl hønæ all heel. oc siuthæ. oc lithæ thæt sithæn syndær. oc takæ sithæn et raat hons oc riwæ kiøoth i sma stikkæ oc lathæ thær flæsk til smath skoræt æssæ ærtæ. oc puluær af cumin, oc gøræ thær sma 5 loot af. oc lataæ thæt i thæn sothæn honsæ soth. oc lataæ thær til cumin. oc wiin oc safran. oc smolt matælik oc salt oc thiukkæ thæt mæth æggi dydær. oc siuthæ thæt.³

22. (K, 21).

Mæn¹ sculæ steek eth hons oc skæræ thæt i stykki oc 10 Q 4* lataæ thær til ant soth oc smolt oc lit klof løøk || oc wiin oc salt² oc æggi dydær oc wællæ thæt hons thær i.³

1545

23.

Mæn² sculæ lithæ et stækt hons syndær oc lataæ thær til røoth løøk smath scoræth bakæth i smolt. oc lataæ thær *til⁴ 15 wiin oc pipær. oc æggi dydær oc wællæ thæt hons thær i.³

24. (K, 22).

Mæn¹ sculæ siuthæ hons alt helt mæt salui blathæ. oc flæsk scoræth æssæ ærtæ ac æddik oc salt.³

25. (K, 23).

20

Mæn¹ sculæ skæræ eth hons alt i stykki. oc siuthæ thæt. oc takæ malæn pipær oc cinamomum. oc kardæmomum. alt æm mykæt. oc skæræ thæt hwitæ af æg sothæt⁵ hart stort æssæ bønæ. oc lataæ æggi dydær alt helt thæræ til. oc takæ sithæn safran oc ædik. oc malæ thæt thiukt mæt raa æggi 25 dydær og mæt salt. oc lataæ thæt wællæ samæn.³

26. (K, 24).

Mæn¹ sculæ skæræ et raat høns ændæ lang syndær oc takæ hwetæ deegh. oc gøræ thæræ af en flathæ. oc skæræ smath flæsk i oc læggæ salui blath allæ helæ. oc malæn || 30

¹ Rød initial. ² 1 pyntet. ³ Punkt tilf., mgl. i hdskr. ⁴ Mgl. i hdskr., linieskifte. ⁵ so thæt måske hdskr.

pipær oc salt oc windæ thet¹ hœns i thæn¹ deegh swa at **Q 5**
thæt ær alt helt vtæn. oc latae thæt bakæ æm mykæt sum
ant brøth.³

27. (K, 25).

5 **Mæn**² sculæ gøræ af deegh. æssæ et kar⁴ oc lithæ et
hœns alt i stykki. oc læggæ thær i. oc latae thær til flæsk.
scoræth æssæ ærtæ⁴ oc pipær. oc cumin. oc æggi dydær
slaghæn oc safran oc salt. oc hylæ thæt owæn mæth degg.
oc latae thæt bakæ æmmykæt æssæ brøth.³

10

28.

Mæn² sculæ takæ hœns kiøth af bryst⁴ thær thæt ær
søthæth. oc riuæ thæt smath oc latae thær til almandærs
mialk. i en grytæ⁴ oc en fiarthing swo mykæt zukær. æssæ **HT 5**
kiøth ær. oc æm mykæt smolt æssæ sukær ær. oc salt. oc
15 latae thæt siuthæ samæn vp a gløthæ oc røræ thæt fast.

29.

Eth² sothæt hœns sculæ mæn stothæ. oc latae thær søth
vp a. oc writhæ thæt gømæn et klæthæ oc latae thær til
krummæ af hwetæ brøth oc latae thæt wællæ. thæt ær got
20 with siuk man.³

30.

Mæn² sculæ riuæ eth sothæt hœns || smath. oc latae⁵ thær **Q 5***
til swinæ kiøth⁶ smat hakæ⁷ oc hwetæ brøth krummæ wæl
smath writhæt. oc wiin. oc latae siuthæ i en pannæ. oc gøræ
25 thæt thiuk mæth slaghæn æggi dydær. oc strø thær a puluær
af cinamomum. thær thæt ær vp ræth.⁸ thæt hetær mortræas.³

31.

Mæn² sculæ takæ hœns kiøth swa sum sauth ær. oc swinæ
kiøth oc latae til harthæ æg hackæth. oc ra æg slaghæn wæl
30 swo mykæt æssæ kiøth⁹ ær oc latae thær til cinamomum.
oc pipær. oc safran stampæth. oc salt oc wællæ thæt samæn.¹⁰

¹ h-erne pyntede. ² Rød initial. ⁴ Linieskifte. ³ Punkt tilf., mgl. i hdskr.
⁵ l pyntet. ⁶ k pyntet. ⁷ ha utydeligt. ⁸ Punkt mgl. i kdskr. ⁹ kiøth?, lidt
utydeligt. ¹⁰ Herunder dels med kursivhånd fra det 14. årh. . . . perdon tetra-
gramaton, dels et bånd med ulæselig skrift, vist samtidig med hovedhånden.

oc hnuig swa sauth er tunda loot
æmmykt af ams. ælle thæt er alt sa
man. oc tyla æmmykt af cinamonu
ælle ams er. oc mala thæt mæth goth
ædli. thæt halda man goth i thre ma
nat i en laghla. **M**æn scula taka root
lopha oc shæra thæt smath ælle ættæ
oc lata th til paterali oc giuta vp a swi
ua sooth oc ien framthing af win. thæn
salsa er goth wægh færend man

Mæn scula taka pipari oc blona loha
oc mala mæth ædli oc salt. thæn sals
er goth til alkjns steck. **M**æn scula ta
ke munta paterali oc cinamonu oc pi
par alt æmmykt af. oc mala thæt
mæth salt oc ædli. thæn salsa er goth
thre dagha. **M**æn scula stota hlof loch
mæth wargius oc mat salt. thæn sals
er goth um morthæn til gaas. oc til
grent notæ lioth. oc dughær en dagh

Mæn scula taka ælu oc salin paterali

STENBOGEN I DET
STOCKHOLMSKE HÅNDSKRIFT

K 4.

STOCKHOLMSKE HANDSKRIFT
STENBOGEN I DET

K. 4.

21 a

1. En dyrebar sten.¹ (K, 2).

A Damas hedhær en steen thær hittess a yderstæ indiælandh.
Thæn sten *ær² framerst i tall dygtælige stene Han
 ær at siwn fagher sosom cristalle, oc lygh at lyt sligdh iern³
Æn maan funne hannum ickæ støræ æn een heslæ nyth⁵
 han ær toch mectuch, at iern moa hannum icke skadhæ, ock
 ey synderhugge wten han wordær lagt innen heth bucke
 blodh, tha moa han syndersloas vp *a et⁶ stæth mæt hamber,
 oc mæt thee flise thær aff hannum bryste thær gøra mæn
 slæt mæt, oc skygiæ alle nature stene ther icke biter *stal⁷
 vp a, **A**nnen kyns adamas finnæ mæn innen *arabia⁸, oc
 han ær meræ och ledær i lyth⁹, oc han mao brydes forwten
 blodh, **I** greklandh¹⁰ fynnes, oc teskynss stene och soa j
 kypær **A**lle haue thee om megel mact at draghe jern til sikh

21 b **O**c forti || æræ the sterker æn magnates at the draghe thæt
 iern fran hannum ther han hauer fanget, **A**damas ær godh
 foræ forgerningh¹¹ ok han gyuer mykit mægen then hannum
 bær, **H**an fordriffuer *hægomlig¹² drøme oc ætær oc for-
 winnær *uwinæ¹³ thrættæ oc gyueer thom wit effter ther syth
 with haue misth **M**æn sculæ hannum leggi heterligh innen gull
 eller sølf oc mæn sculde hannum bære a venstræ handh.

2. En sten, Acates.¹⁴ (K, 3).

Acates war firstæ synne funnen j sikil øø, **T**henne sten ær
 dyr at værthæ oc kær at nature.¹⁵ **H**an ær swort ath
 lyth oc ganger j hwide randhæ, **I** hannum fynnes af nature

¹ Overskr. rød. ² Mgl. i hdskr. ³ ferruginei coloris Marb. ⁵ auellana
 nuce major Marb. ⁶ at hdskr. ⁷ ikall hdskr. ⁸ ambia hdskr. ⁹ nec par
 huic nitor est Marb. ¹⁰ ferraria vena Philippis Marb. ¹¹ ad magicas artes
 Marb. ¹² Sål. J¹, legomlig hdskr., men somnia vana Marbod. ¹³ nwmæ
 hdskr. ¹⁴ Overskr. rød, i randen med mindre skrift Aca . . . ¹⁵ Foruden det
 sorte punkt er der her et rødt komma i hdskr.

dygth oc ickæ af lysth sløgth¹ ænse bilæthe skapnet effter
 konningh oc mænnighe handæ thing, **g'** **Annen** acates ær
 røteligh brun oc gange ense gulæ athre j **Hannum** foa || men **21 c**
 i thæn ø thær krit hedær Han fordriffuer thæt edhær thær
 5 af orme kommer **g'** **Innen** india fynne men thæn tredie
 acathess, **Innen** hannum finnes løff **oc** skog diur² Han skærær
 siwn, oc slyckær tørst **g'** **Thæn** fiardæ teskyns sten gyuer
 mirræ tæff oc døn. **Then** femtæ ær rødflæckit **g'** **Thæn** siætæ
 ær gull oc the æræ flestæ oc tho *udyræst³. **g'** **Acates**
 10 værier⁵ thæn hannum bær **Han** gør man witer⁶, oc teckeligh
 alle men **Han** gyuer man godh lydh och gør man narathulig,
 oc loff⁷ til gudh, ok soa til man, Mæt thænne stenss hielp
 tha kom *eneas⁸ **konningh** aff mænnighe honde vadæ,

3. Alektorius⁹. (K, 4).

15 **A**lectorius¹⁰ fødæs j thæn hane maghæ thær tree winthær
 hauer cappun været **Æn** stenen voxær ee til han¹¹ ær
 siw vinter gammell. **Han** wordær icke merææ ense en bøn
Oc ath lyd ær han ense en reen vatnz || drobe **Mæt** thænne **21 d**
 stenss dygdh haue mange konninghe sighær stridh j orloff
 20 **Forti** at han ær sighær gæff, ock giffuer man gode snillæ,
 oc gør man sanfagher j sin ordh, oc aflær man ee meræ
 æræ. **Haan** slicker tørst oc gør man stadugh **Kommer** thæn
 man till strid¹² thær siit fæderss land hauer mist **han** gør
 man stærck oc thæn konæ thær hannum ælskær hiarteligh
 25 kiær **Han** ær oc god thæn konæ thær wil at henne husbondæ
 hauer henne kiær, **Will** man at thænne steen hauer naturlig
 dygd, tha skal han haue hannum luth vti syn mwn. ¹³**Soa**
 mao man och thænne steen rønæ thæt maan bindær hannum

¹ *Sml. s. 177 note 2.* ² *nunc nemorum frondes, nunc dantem signa ferarum Marb.* ³ *uderæst hdskr., vilis Marb.* ⁵ *munit Marb.* ⁶ *facundum Marb.* ⁷ *Fejl for leff? sml. Marb.: persuasorem, mundoque deoque placentem.* ⁸ *encas hdskr., Anchisiades Marb.; forvekslingen af agat og den tro Achates er Marbods.* ⁹ *Overskr. rød.* ¹⁰ *I den røde initial et lille sort a.* ¹¹ *o: hanen, som den latinske tekst viser.* ¹² *Misforståelse; expulsum reductor Marb.* ¹³ *Herfra mgl. i Marbod.*

om thææn hane halss thær gerne stridær **A**ff han ær ræth
tha strider han om allæ andræ haner.

4. *Geranites.¹ (K, 33).

22 a **G**enatites ær sworth at lyth mæt fager naturæ **T**hæn man
thær syn mwn toær reen. || ok lægger hannum vnder 5
syn twngæ røtær, thaa moa han sygæ huat annen man hygger
om hannum, **E**ngen kone mo sønnie hannum huat han beedes
thær hannum hauer vti syn mwn g' **T**hænne stenss naturee
moa man soa prøffue **M**an skal tagee⁴ meilk, oc hornnugh,
oc blændæ sammen, oc strighe vp a siit baræ *harænd², 10
thær som manninge flughær æræ **E** mæten han hauer stenen
vppa sik tha kommer fluger ickæ nær hanss haar³, **T**hagen
han lader bort stenen tha flyge the till sosom the mwghe
aldræ flest.

5. (K, 35).

***I**aspis⁵ hauer manninge lyd Haan ær manninge stædæ, ææn 15
thæn ær rent mæth sterkest naturæ, thær lius ær gren⁶
ok skær thæff man ser syn skugge i hannum, **I**aspis⁷ vræker
kolde soth bort, oc ⁸vatn calf⁸ *Of⁹ han ær vigg¹⁰, oc ren-
ligh hauet Han stæmmer blodh oc gømer man fore troldom,
22 b || **H**an giuer qwinne hielp innen barn birth Hans nature ær 20
at ligæ j *silf¹¹ for thy tha ær hans nature sterckæræ.

6. Saphirus.¹² (K, 52).

Saphir sømer wæll konnings fingærn for *¹³fægrændes sake,
oc digd **F**orti, at han ær aff naturligh dygdh sogth

*¹ Genatites (rødt) hdskr., og det samme med fin sort skrift under den røde.
⁴ Linieskifte. ² haræd hdskr., corpus Marb. ³ Fejl for harænd? ⁵ Hdskr.
Aspis sidst i linien, uden antydning af kapitelskifte. ⁶ Fejl for grøn? sml.
viridi translucentique colore Marb. ⁷ Urigtig initial gennem to linier. ⁸⁻⁸ = ⁸ ¹,
hydropem Marb. ⁹ Oc hdskr. ¹⁰ consecratus Marb. ¹¹ lik hdskr., argento
Marb. ¹² Overskr. rød, yderst i randen t. h. med fin skrift Saph. . . ¹³ for
gentaget i hdskr.

*framerst¹ sten Han ær ligh at lidh himen thær ²menniske
 ey see² **Aa** libia landh hittes thæn liusæ saphir thær vræcks
 vp mæt sandh aff hafuit innen storm mellion the menføræ
 thær *sirtes³ hetæ, **Oc** hedær han forti a annet naffn *sir-
 5 tites³. Thæn bestee saphir for man **a** media land han hauer
 naturlig dygd ower allæ naturlige stene **Han** stirker mans
 legome, oc gømmer *hans⁵ lymme helæ **Han** forwinnær
 auend, oc falst rod. **Oc** driffuer bort angesth tho at man ær
 angelighe stædh g' Thænne steen ær soa mectugh at han
 10 løser bondh, oc ladhær vpp || fiædræ slaar vp dørræ tho ath **22 c**
 the æræ j losæ ledhær thom vt aff haft thær j mirke stwæ
 æræ sætte **Han** ær nøttig till at bindæ fridh **Oc** han gør
 thæn tackelich til gudh thær hannum hauer renlich, **Saphir**
 ær craftugh at resee vp gasthæ mæt, ok vithe af thom huat
 15 wordæ skal || **Han** køler innen man siuklich hedhæ, oc
 stæmmer af megell swet **Æn** om haan wordær malen, oc
 tempræt mæt melk, tha helær han ⁶thæn boldæ thær hwæær
 man skal sighne sig foræ⁶ **Han** fordriffuer houeth verck, oc
 skimell foræ øghen, ok læger vell thæt manzs twnge moa
 20 skadæ **Thæn** skall væræ rætfærdugh, oc wel tictugh thær
 hannum skal bæræ a syn handh.

7. Calcedonium.⁷ (K, 9).

Thæt ær sagt **Ath** thæn thær calcedonium bær om syn
 halss eller i syn hand thær gemmen ær boræt **Thæt** han
 25 forwynner alle stræter⁸ mæt syn ordh. **Och** || worder høghlig **22 d**
 wird vppa allæ stefnæ, **Theskins** stenæ haue threnne lydh
⁹**Thæn** thær liusligh ær grøn the fynne man flestæ.

8. Smaragdus En Sten.¹⁰ (K, 53).

Smaragdus forwinnær all grøn lydh mæt fæghærlse han ær
 30 liusligh grøn, **The** hande stene fynne men **oc** innen

*¹ fraa|merst *hdskr.*, vilior est nullo *Marb.* ²⁻² Fejl for mæn skæræst se?,
sml. puro simillima celo *Marb.* *³ firtices *hdskr.* *⁵ hans gentaget i *hdskr.*
⁶⁻⁶ ulcera *Marbod.* ⁷ *Overskr. rød, yderst i randen t.v. med fin skrift . . do-*
num. ⁸ Fejl for træter?, *sml.* ⁹ mal, *Marb. causam.* ⁹ Herfra *mgl. Marb.*
¹⁰ *Overskr. rød; n i Sten bortskåret.*

egypte landh **oc** innen ænglandh¹, **oc** i kōper iordh **En** thæn
bestæ smaragdus fynne mæn innen sithia land oc han hittes
j gamme redæ Han lucter² soa veæn at i thæt huss thær
han ær innæ thær siunes grønt alle vegne af hannum **Han**
ær, oc soa skær thæt man mo see sin skugge vti hannum 5
Han tabær icki sin fagerlich for mirc sake æller thær som
lyuss ær inne **Smaragdus** ær godh til galder, oc han økær
thæn mans godzs thær hannum bær Han gør skær manss
siwn, oc holdhær man aff ondæ lustæ, **The** j brot fallæ fa
23 a bōtær aff hannum **Han** forwræ-||ker storm oc unt væther 10
Man skal two hannum j viin, oc striken³ oftæ mæt oleo,
thæt hans farghæe⁴ ær thiss væner.

9. Crisopassus.⁵

* **C**risopasius⁶ hauerr⁴ soa vnderlic fægrælse thæt han giuer
om nat af sigh fagre gisle **Æn** om liuss dagh tabær 15
han siit liuss.

10. Sardonius.⁵ (K, 55).

Sardonius kommer af arabia, oc aff india **Han** hauer fanget
nafn oc lyth af andree two stene **En** heder ***Sardius**⁷
oc annen onix, oc the ære fleste thær tre liwdhe⁸ haffue 20
mæt rød lyd **Oc** hwid ok sworth **g** **En** thæn ær fægerst,
oc best thær tessæ tre lydæ haue ublænde, **Hans** nature ær
ickæ annen vtæn vox festis ey veth hannum **Som** with alle
andree naturlige stene

11. **g** Onix.⁵ (K, 46).

25

23 b **O**nix hauer vnitlic naturæ forti **Ath** huilken thær hannum
hauer om hals eller i handh || tha *tes⁹ hannum foræ

Marbod 60.

¹ Britanni nogle hdskr. af Marb., fejl for Bactriani (rigt. i K, 3¹).

² Sml. kap. 20 og 25; mnt. luchten. ³ perunctus Marb. ⁵ Overskr. rød.

⁶ Srisopraffus hdskr. ⁴ Linieskifte, ⁷ Sardmus hdskr. ⁸ Sål. hdskr.

⁹ Mgl. i hdskr.

i drøme alle honde thær vnderlict ær oc hæggum **S**o at man drøuis thær storligh aff. Han gør man *ilgerne¹ oc trættæ gerne

12. Sardius.² (K, 54).

5 **S**ardius hauer rødh lydh, oc fanytlic mæct, **F**orti thæt hans naturæ ær ængin annen **V**ten onix taber al sin genwordelic naturæ thær sardius ær nær hannum

13. En sten Crisolitus.³ (K, 10).

10 **C**risolitus hauer liuss lyth, oc tho grøn vether I hannum siwnes sosom en blinkende stierne ligh røt gull **H**an kommer aff ethiopia, hannum filger thæn nature thæt han giuer then man trøsth thær ræd ær j myrc thæt han tørff ikki nath trol rædiss **Æ**r haan boræt, oc draghen gemmen
15 mæt asne hoar, oc hafth a **V**instræ hand tha se diæflæ vith, oc allæ ondæ vatæ,

14. Berillus En sten.⁵ (K, 8).

Berillus hauer sex eggi oc han ær liuslich blegh a lyth **S**iden eggien ær af slippeth tha ær han skær sosom
20 *olia⁶ tar eller vatn aff || haff **H**ans nature giffuer godh 23 c mæghen thæn hannum bær, oc holdær ælskugh thu hion i melliom Han brænner thæn mans hand thær hannum qrister
*⁷fast, oc ær godh ath thuo soræ øghen mæth thæt vatn thær berillus ligger j **D**ricker man thæt vatn, tha for han
25 bodh aff hesæ, ok aff all wanhelsen thær vti hans liiff⁸ ær.

15. Cristallus.⁹ (K, 17).

Mange actende mææn hygge at cristallus vorter aff thæn iis thær mange wintere ligger vsmelth **Æ**n somme mælæ

¹ *ilgerningh hdskr. ² Overskr. rød, yderst i randen t. v. Sardius med fin skrift. ³ Overskr. rød, yderst i randen t. v. Crisolit. . med fin skrift. ⁴ Overskr. rød; yderst i randen Berillus med fin skrift. ⁵ folen hdskr., oleo Marbod. ⁶ Foran fast et udstreget forit i hdskr. ⁷ Fejl for liuær, hepatis dolores Marbod. ⁸ Med rødt i randen, ikke som overskrift. ⁹

thær igeen oc sighæ ath han hittess innen manninge the
 stadhæ thær iis kommer ey j thæn thær lenge ligger **Thoch**
 hwarm¹ at thæt ær twiuelict huar aff han wordær tha ær
 thæt vten ^{*2}twiuell At han hauer fagher nature Forti ath
 dyppær man hannum i vatn, oc holdær hannum vp vti sol- 5
 gisle tha dryper brennendiss eldh af hannum jnnen tunder
 eller annet thær men taghe eld mæt **Thochwarm**¹ thæt han
23 d ær selff caldære æn iis thær han ær ey nær solgis||læ **V**order
 han ok malen ok tempræt mæt hunugh oc giuen barn foster
 ath ædhe tha fange the megel melck. 10

16. Topacius.³ (K, 59).

Topacius finne mæn⁵ thær thæt samme nafn hauer, oc
 han ær e this kiærer thæt men thom fære fynne **H**an ær
 ligh røt gul a lyt, **O**c somme ær nogeth soa liuser ⁶**O**ch
 han ær godh thom thær lunetici æræ som ære villæ⁶ oc kaste 15
 men hannum j en vellende kædel tha veller han ey lenger

17. Jacinctus.⁷ (K, 36).

Af ethiopia kommer iacinctus thrinnekins oc mæt thre lydhe
Rød lyth oc blo oc liuslic blegh **T**hæn rødæ jacinctus
 ær dyresth Forti at han ær sial sywnist **Æ**n then blekest ær 20
 letest oc forti vkærst, thoc the haue alle anderlic⁸ nature.
Bloa iacinctus skipær sik efter wæterlic jnnen fagert vætær
 ær han liuss, oc i mirt vädær ær han myrch han ær oc
 tiskolder thæt han ær lengee j manz mwn och so harth thæt
24 a ænskyns bythær **A** hannum vten the || flise thær brotne ære 25
 af adamas **H**uilken af tesse thre stene man hauer om syn
 hals eller a syn hand tha moa han vrædh⁹ faræ om land

¹ Sål. hdskr. ^{*2} vten gentoget i hdskr. ³ Rød overskrift; i randen med fin skrift topac. . . ⁵ Tilføj: i en ø, sml. Marbod nominis eiusdem topazion insula gignit. ⁶⁻⁶ Må være misforståelse af Marbod (med læsefejlen lunam for limam), som efter Plinius meddeler, at denne sten kan files. ⁷ Rød overskrift; i randen med fin skrift Jacinctus. ⁸ lig hverandre?, Marbod har confortatiue virtutis. ⁹ Opr. skrevet vræth, t rettet til d med rødt, og endnu et (sort) d skrevet oven over.

thæt hannum vorder engen vfridh at menæ men helder vorder hannum goth hærberg ock hannum søns icke ræt bøn

18. Ametistus.¹ (K, 1).

Ametistus hauer ligh lyt en drope af røt win tho finne mæn
5 fleste nogeth soa liwser sosom røth vin blænd mæt vatn
Thænne sten waræ kiær vare the ey soa mænninge for thi at
hannum filger nytlic nature mact **H**an formener man megel
druckenscap ²**D**ricker man thæt vatn thær han ær skuldh j,
tha stæmmer thæt vth soth.

10 19. Celidonius. En sten.³ (K, 12).

Celidonius ær funnen j swolemage han hauer two lydæ
rødh oc swort han ær lytell, oc ledh at see aa oc han
hauer *tho⁵ fagree nature oc megell crafft, Thæn rødhæ
swole sten scall man bindæ innen linklæde, oc bære hannum
15 vnder vinstær hand, tha *forgør⁶ han thæn soth || thær luna- 24 b
tici haue **H**an gør man snial oc hughet ock giffuer vit løs
men vit, oc fordriffuer thra soth⁷ Thæn suortæ celidonius
scal man thæn samme lundh bære han ær lykke at til tagen
syslæ oc drøuer af mikill hetæ ok høftinge vredæ Thæt vatn
20 thær han vorder toæn j ær meget hielpelict fore øghne verck,
Han ær oc god fore kolde sot, ⁸oc fore mod soth⁸, oc for
ilhunske om han ær swept j gult linclæde.

20. *Gagates.⁹ (K, 31).

Gagates¹⁰ finne mæn a licia landh æn thæn beste j eng-
25 landh **H**an ær swort oc tho lictende¹¹ oc alle stenee
ledest¹² vnd andhe stygges vith hannum oc orme af hans

¹ Den røde Overskrift står ovenpå et Ametistus med fin sort skrift.

² Herfra mangler tilsvarende i Marbod. ³ Rød overskrift; En sten, som står ovenfor Celidonius, er skrevet ovenpå Celidonius, skrevet med fin sort skrift.

⁵ two hdskr. ⁶ forgør hdskr. ⁷ languores diuturnos Marbod. ⁸⁻⁸ Intet tilsvarende i Marbod. ⁹ Agates, rødt, trods det i randen med fin skrift skrevne Gagates.

¹⁰ Aagates hdskr. ¹¹ lucidus Marbod. ¹² Sml. s. 184 note ¹².

røgh **Han** forkommer troldom, oc galder **Han** brenner om
 han døbes j vatn, oc han *¹slickes om han katis j eldh
 om han ær salueth mæt smør² **Ny**thær man hannum til han
 hedh vordær tha drager han til sek affn eller stroa aff *³
 halm, **Han** hiælper then thær bolen ær j liffuit **Han** hiælper 5
 oc thom thær mekell humske haue mælæ⁵ huth, oc hold,
 24 c oc thæt man skauer aff hannum mæt. || vatn tempræth fæster
 mans tændær thær løsæ æræ **Ær** han tænd tha faller thæn
 man *æi⁶ j brot thær thæn sot haue **Han** ær oc god fore
 thæn sot thær quinne haue **Soa** ær oc sagt thæt mæt hannum 10
 mo man proue mødom **Om** hun⁵ vordær scauet j vatn, oc
 drucken ellær thæt vatn thær han hauer læghæt j thre nætter
 thæt ær scøth løsn the *⁷quinnæ thær pynes mæt barne.

21. Magnates En sten.⁸ (K, 39).

Then sten ær mectugh thær magnates hedær **Hannum** 15
 finne men j india land han hauer lig lyt vith iern **Oc**
 hans nature ær at drage iern til sig han ær god til galder
 oc til forgering aldre stene best **Vil** man sin husfruæ proue
 tha legghe thænne sten vnder hennis hoffuit thær hun sower
 fast **Hauer** hun sith hioneth renlich gømd oc ærligh thagen⁵ 20
 hun vockner tha tager hwn hannum mynnelic vti syn faghen
Hauer hun oc annen j lønd vnder hannum hauet, tha faller
 hun aff sengen ense hun vare skoten af sengen mæt manz
 hender **Comer** tiuff in oc castær hans smolæ vp a brennende
 24 d gløtæ tha rymme the alle vth aff huset thær inne || ære oc 25
 taghen⁵ røgen kommer vp til taket tha mo han taghe huat
 han vill **Thenne** sten holder tu hion sæt oc samrath j mel-
 liom **Han** øghær godæ licke oc tycker mans ordh **Han** dræ-
 per vatn *calf⁹ om han ær tempret mæt most oc drucken
Thæt thær scaueth vorder af hannum kaste mæn thær aa 30

*¹ Foran slickes har været begyndt på et ord (oc?). ² oliuo Marbod.

*³ Her har hdskr. et udstreget hannum. ⁵ Sål. hdskr. *⁶ æi glemt (ved linie-
 skifte) i hdskr. *⁷ qwin i hdskr., men da blækket er løbet ud, har skriveren
 gentaget ordet. ⁸ Rød overskrift; i randen med fin skrift . . . tes. *⁹ calx
 hdskr.

som brænd ær tha tagher thæt swiden aff oc læger thæt
snarligh

22. Coralius.¹ (K, 13).

Enkins thangh voxærr⁴ j hauet thær icke rører storm meget
5 **T**hagen² thæn thangh vorder vpdrageth af vatnet tha
vorder thæt hart oc skifter lyt oc vorder røt sten af grønt
thang Han heder coralius Thænne sten trøster huær man
thær hannum bær Soa at hannum scadher icki tordon eller
liuneth Gaste see vether hannum oc alle onde vætæ oc a
10 alle ting giffuer han got vphoff oc lyctær mæt goth endæ.

23. Alabandina.³ (K, 5).

Alabandina kommer af thæt folk a serckland⁵ thær alabanda
hedher Han ær soa fagher oc lik a lyt *Sardio⁶ at
thæt ær mykit for at kenne en fore then annen⁷.

15 24. Corneolus.⁸ || (K, 14).

Corneolus ær brun at lyth han haueer then nature thæt 25 a
han gør man hoffsom oc forslæær⁹ wrede tho at man
ær wret j sech Corneolus stemmer alle honde blodrin ok
aldræ helzt thæn thær quinne tabe sinæ farughe aff

20 25. Carbunculus.¹⁰ (K, 15).

Carbunculus ær fagher ywer alle naturlige stene liouest
at haue, oc dyresth at verthæ Han hauer naffn af *kull¹¹
forti at han hauer lyt ligh ¹²loghendæ gløth¹² oc lictær j
hannum brennende gisle Thænne sten hittes thære ænsæ libiaa
25 landh, oc ethiopia mōthes Han ær soa fager at dagens lyuss

¹ Rød overskrift; foran denne står coralius med fin sort skrift. ⁴ Linie-
skifte. ² Sål. hdskr. ³ Rød overskrift. ⁵ Asiae Marbod. ⁶ Cardio hdskr.

⁷ Annen (med rødt i A) hdskr., fordi det står forrest i sidens sidste linie.

⁸ Foran den røde overskrift står Corneolus med fin skrift. ⁹ mitigat Marbod.

¹⁰ Den røde overskrift skrevet oven på et Carbunculus med fin sort skrift.

¹¹ gull hdskr. ¹²⁻¹² ignitus carbo Marbod.

mo *hannum* ey fagher gøra, oc myrc moa *hannum* ey hyndre mæn *han* siwnes noget soa fægræ om myrc nath æn om lyus dag,

26. Ligurius en sten.¹ (K, 37).

Linx hedær eth dywr aff hans vrina voxær thæn steen thær 5
Ligurius heder, ²**H**an fordriffuer beth oc stæmmer vth soth², **O**c thom thær gulæ soth haue tha giuer hun oftær³ thylic lyt sosom the fyrræ haftæ **L**igurius hauer ligh lyth thæt silff thær gull ær ey⁵ blænd mæt ||

27. Echites.⁶ (K, 26).

10

²⁵ **E**chites hedær en sten *han* hittes oftest innen ørne rede
Thænne sten bæræ ørne til sin rede fran yderst værældz ændhe at væræ⁷ thom mæt oc theris vnge **E**chites ær rødth ath lyth, oc en litel sten skalder⁸ i *hannum* The quinne thær lenge pynes j barne sengh fo hielp af *hannum* om *han* 15 ær bunden om there venstre arm **H**an øgher mans *godz⁹ oc fordriffuer druckenscap, oc gør man winsælug, oc hofsum oc sighær sæl, **H**an hægner børn for illee tilkome oc ær mykil bot vetær brotfall soth **E**n om man ræthæs thæt noger man vill *hannum* forgive tha legge thenne sten vnder thæn 20 disk thær han ædær af **F**or han forgerning fore sech, tha gythær engi bitte nyter sunket thær han ædær af thæn dysk thær stenen ligger vnder før æn han ær bortæ

28. Sinolites.¹⁰ (K, 57).

Sinolites hauer grøn lyt sosom grees, oc *han* kommer af 25 thæt landh thær persida hedær. **H**an filger mikill sith

¹ Foran den røde overskrift står med fin skrift *Ligurius quidam lapis*.

²⁻² *stomachi placare dolorem . . . et . . . compescere rheumata ventris Marbod.*

³ o: aftær (*reparare colorem Marbod*). ⁵ ey urigtigt; *Marbod* har *electro similem*, hvor *electro* dog betyder rav, ikke sølvblandet guld. ⁶ Oven over den røde overskrift står med omtr. samtidig hånd *spardey*. ⁷ *defensore* *Marbod*.

⁸ *Sml. alio [lapide] velut in utero sonante, Plinius 10,3.* ⁹ gord hdskr.

¹⁰ Den røde overskrift skrevet ovenpå et *Sinolites* med fin sort skrift.

effter manen¹ **Forti** ath han voxær j ny thær monen voxer
Han gør ælskugh || **ok** godwillie folk i melliom **och** han ær 25 c
 bodh wit allæ honde siukdom och megel hielp.

29. Gagatromeus.² (K, 32).

5 **G** Agatromeus haffuer pinklæt³ lyth hannum fylger soa
 megel craft til sigher thæt enge vuenne hær moa bi-
 stande thæn høfdingh, thær hannum hauer vppa sech.

30. Cerameus.⁵ (K, 16).

10 **T** hæt ær sagt at cerauneus⁶ faller nedher aff skyæn mæt
 liuffneth **Forti** at han hittes engen stadh vten thær som
 liuffnet hauer skade giorth eller torden slageth **g'** **Thenne**
 sten hauer hartlæ nitlich mact om han ær renligh oc well
 gømdh **Forti** at huare som man hannum a land eller a vatn
 eller j huss haue mæt sikh tha mo thom icke liufneth skadæ
 15 eller torden eller storm, **Thenne** sten giffuer sigher j strid,
 oc sød søffn oc ynnelic drøme

31. Elytropia En sten.⁷ (K, 27).

E litropia ær grøn at lyt mæt rødhæ spotte **Han** kommer
 af affrica landh, oc af ethiopia oc aff thæn øø thær kipær
 20 hethær, **Om** thenne sten worder i vatn lagt **Och** sæt omod
 soleen tha worder solen soa rødh sosom blodh **Siden** tha
 dryper vatnet vp aff karet sosom thiuk *rægn⁸ **Thæn** thær
 thenne || sten a kan mange hande thingh sighe thær worde 25 d
 scall **Han** stæmmer blod **oc** giuer hællic bot for etær **oc**
 25 swiklich roth **Æn** om han ær laten vithær thæn yrt thær thæt
 samme naffn hauer **oc** tald the ordh ywer thær thæræ hørær
 till tha tager han thæn hannum hauer aff alle mæns ogen
 siwn ⁹sosom han haffde holænz hiælm aa siit hoffuith⁹ **g'**

¹ Hdskr. har snarest mauen. ² Rød overskrift. ³ Sål. hdskr., diversicolor Marbod. ⁴ Rød overskrift; yderst i randen står to gange slutningen . . . meus og . . . rameus, første gang med den sædvanlige fine skrift. ⁵ Måske ceranneus hdskr. ⁶ Rød overskrift; yderst i venstre rand med fin skrift . . . ia. ⁷ ⁸ dægn hdskr., imbre Marbod. ⁹⁻⁹ Tilsvarende mgl. hos Marbod.

32. Epistites En sten.¹ (K, 28).

Epistites ær rød ath lyt oc fagher at siune **H**an kommer af thæn borgh j grecland thær corinthus hedær **A**f thænne sten castes innen kætell thær han velliær tha ladær han af at velle oc kôlis snart **H**older man hannum vp amodh solen 5 tha gifs eldh vtaff hannum oc so fager gisle thæt mans ogen crankis thær vtaf om man ser lenge vppa hannum ²**H**an fordrøuer vset ok forkommer vrede **H**an giuer alle men trøst *thær³ j angest æræ stædde Hannum sculæ mæn vinstræ wæghen vppa segh haue thær hiartet ligger 10

33. Ematites.⁵

26 a **M**anugh kyns nytlic nature filger thæn steen thær ematites hedær **H**an || liuser mans siwn tho at thær ær skimbel ywer gangeth oc gør hwaluen miuk om the ære umiuke⁶ **A**f hannum mo gøræs gode øghn smøræls om han vorder 15 slipeth a heen mæt rao æblæ most, oc thæt hvide aff ægh **O**m han ær mæt vatn tæmpræt tha hiælpær han thom thær blod spittæ oc helær boldæ vorder thæt vp a stroket **S**kaf aff hannum ædær dœtkiœt aff alle honde soar thær thæt kommer j **H**an stæmmer vt sot⁷ om man dricker hannum ydelig 20 mæt win **W**ordher han malen mæt watn tha heler han the soar thær orme haffue stunget **O**c hielper thæn thær sten føder, **E**matites ær lig rustugt jern han kommer aff affrica land oc af arabia oc aff ethiopia.

Marbod 32.

¹ Foran den røde overskrift står med fin skrift epistites. ² Herfra mgl. tilsvarende hos Marbod. ³ thære hdskr. i linieslutning. ⁵ Foran den røde overskrift ematites med fin skrift. ⁶ Sål. må håndskriftets 8 streger + ke læses, men om skriveren selv har vidst, hvad han skrev, er tvivlsomt; jfr. Marbod palpebrarum asperitatem. ⁷ patitur quem femina fluxum Marbod.

34. Abeston.¹ (K, 6).

Af arabia² kommer abeston Han hauer thæn naturæ thæt han brenner iafnlic **S**oa thæt man for hannum icke slot vorter han *et³ sin i eld lagth.

5

35. Peanites.⁵ (K, 47).

Peanites ær mikil løsn oc hielp the quinnæ thær pynes mæt barnæ, || **H**anss naturæ ær, oc migith effter quinne **n**ature Forthy at innen hannum woxær en annen lidell sten oc thæn foder han *⁶thær hans *timæ⁷ kommer.

10

36. Medus En sten.⁸ (K, 40—41).

Medus hauer nafn fanget af media land **F**orti at thære finne man hannum **M**æt thænne stens mact moa man megel hielp gøræ sinæ venne oc grummelige ræfsæ syne wuenne **F**orti at hannum⁹ filger bode dygd, oc lasth, **h**elic bod, ok soa lifs vodæ, **N**ydær man thænne sten mæt grøn limæ¹⁰ veter thæn kone melk thær første barn hauer fødth, oc *tho swenbarn¹¹ tha giffuer han siun the thær icke kunne see **O**m han lader hannum ydelige innen synæ øghen **Æ**n om han ær nitæn mæt a mialc thæn thær firstæ wæthær lamb hauer boræth, tha heler han gamell fotæ særæ¹¹, oc fordriffuer lænde werc **o**k stirker athær **N**ydær mæn hannum mæt vatn, oc blændæ vither aff malen heen **t**ha gør han hannum skøtlig blind, tho thæt han hauer godæ øghen haffth, Dricker man hannum so till || giort **t**ha forderffuis hans lwnge **s**oa at caster hannum vp, oc taber snart siit liff thær aff.

¹ Rød overskrift; i randen med fin skrift abeston.

² Arcadię Marbod.

*³ oc hdskr., sml. semel accensum Marbod. ⁵ Foran den røde overskrift med fin skrift peanites.

*⁶ Oc woxær innen hannum een annen sten gentaget i hdskr. *⁷ nature hdskr. ⁸ Overskriften rød; i randen med fin skrift medus.

⁹ Under det overskrevne m rød streg. ¹⁰ cos viridis Marbod, men forvansket i mange hdskr. *¹¹ two swenbørn hdskr. ¹² podagram Marbod.

37. Pantera Eth diwr.¹ (K, 49).

Pantera heder eth dyur a india landh thæt hauer man-
 ninge honde lyt **T**hæt ær soa grimth thæt læghæ ræthæs
 hans røst, oc allæ hondæ diur hauer angist for thæt, **P**anterus
 hauer naffn af thætte samme diur **F**orti at thæt lighes han- 5
 num mæt lyth, oc mæct **E**ngen man moa hannum sighær stridæ
 aff thær seer aa hannum thær soll gor vp først tha for han
 sigher huar som han ær stadh j orloff eller i annen vodæ.

38. Iris En steen.² (K, 62).

Jnnen thæt røde haff fødes thæn steen thær yris heder han 10
 hauer sex slinder, oc ær fagher ath siunæ **H**an hauer
 nafn fanget aff rægnbogh forti at holder man hannum vp j
 solen tha skigges aff hannum slig samme lytæ ense siunes
 j regnboghe

39. En lyden sten.¹ (K, 29).

15

Exacantalitos ær en litel sten han hauer i seck thristiuge
 lyde oc liknes alle fleste nature stene.

40. Optalius En sten.³ ||

126 d **O**ptalius lius thæn mans siun thær hannum hauer vp a
 sek, oc dragher mirc foræ alle there øgen thær mæt 20
 hannum ær soa at han moa haues at huat han vill oc engen
 ser thæt thær mæt hannum ær.

41. Dyonisia.⁵ (K, 24).

Dyonisia ær swort oc røtspotteth **V**ordær han malen mæt
 vatn tha vorder vin tæff a vatnet, tho gør man ekki 25
 drucken ense vin num helder taker thæt druckenskap af the
 thær mikith æræ drukken.

Marbod 49.

¹ Rød overskrift. ² Rød overskrift; under Iris ses med fin skrift yris.

³ Rød overskrift. En sten gentaget efter spalteskifte; under Optalius ses med fin skrift optalius. ⁵ Foran den røde overskrift med fin skrift dionisia.

42. Liparea.¹ (K, 38).

Then iagher thærff ækki snaræ sættæ oc ey hunde samne
 thær liparea a **F**orti at thit samnis alle vilde diur thær
 han ær oc mo han soa foa af thom so manninge **S**om han
 5 vill,

43. Absictos.² (K, 7).

Røthæ randæ mæt swort lyth hauer thæn steen thær ab-
 sictos heter **V**order han holden til eld, oc warm giort
 tha holder han thæn hedæ innen seck en sønter³,

10

44. Gelacia.⁶ (K, 34).

Gelacia ær sligh same ænse hagell **H**an hauer soa koldhe
 nature thæt engen eld gytær hannum hetgiort, **H**an
 ær, ok soa hord thæt engen || man gydær hannum søndær 27 a
 brodet⁶.

¹ Foran den røde overskrift med fin skrift Liparea. ² Foran den røde
 overskrift med fin skrift Absictos. ³ septem durare diebus Marbod. ⁵ Foran
 den røde overskrift med fin skrift Gelacia. ⁶ Herefter den røde overskrift
 (Om joachim oc anna oc maria) til Jesu barndomshistorie, som begynder i
 linie 3.

A Dainas En dyrebar sten
 hedder en steen
 thar hittess a yder
 stix indialandh. Tha sten
 framvixt i tall dygtalige
 stene ha ar at sillon faght
 spom cristalle lor lygh at
 lyt slugdh iern An maan
 finne ham ick stoxa en
 een hesla mth ha ar toth
 metugth iat iern moa ha
 min ick stadha ioch en
 ynderhugge vaten ham
 wordar lagt inne heth
 bucke blodh i tha moa ha
 ynder sloas vp at stath
 m3 hamber ior m3 thee
 dyt thar aff ham byste
 thar gora man flat mat
 c stygia alle nature ste
 re the ick biter shall
 p a Ammen kyng ada
 mas finna man inne am
 ma ior han ar mera orh
 edhar i lyth ior ha ma
 rydes foreten blodh i
 grucklandh fyneblo
 restymss stene orh pa
 ypar Alle haue the
 m megel mmet at dra
 he iern til sigth or forti

ara the sterker an mag
 nates at the draghe the
 iern fran ham the han
 haue fanget Adamas
 ar godh fora forgeringh
 ok ha gyuer myket magn
 thn ham bar ha for
 Druffuer legomelig dy
 me or atar or forwmdar
 noma thratte or gyuer
 thm vort efter the syth
 vith haue misth man su
 la ham leggi het lygh
 inne gull eller sylf or ma
 skulde ham bare a ven
 fra handh En sten / Arates etc
A rates war fuffa sy
 ne finen i sileil or
 thme sten ar dyt at vae
 tha or kar at nature i
 ha ar sloort ath lyth or
 gager i hvide vandha
 i ham fyneblo af natu
 dygth or ick af lyth
 slooth anse bilathe ste
 net efter koningh or ma
 nighe hada thing / **A**
 Ammen arates ar vete
 ugh brun or gange enge
 gula athre i ham for

URTEBOGEN I HÅNDSKRIFTERNE

THOTTSKE SAMLING 710, 4TO

OG

NY KGL. SAMLING 314 B, 4TO

URTEBOGEN I HÅNDSKRIFTERNE

THOTTKE SAMLING No. 4to

NY KGL. SAMLING No. 4to

A 42
C A 1
DM 109 Hæræ byrghes¹ lægæ bogh aa danskæ, then² ther mæster
henrik harpestræng aff syth møklæ mæsterskap dik-
tæthe³.

AC, 1. (S, 6).

Absintium⁵ eer malyrt hun eer heth⁶ jnnen førstæ trappæ, 5
oc tør j ænnen trappæ², Hwilkæ lwndæ⁷ man æder
hennæ eller drykker tha styrker hun mawæ⁸ oc hun dughet
for⁹ mankøns ylt⁹ ther eer j mawæ¹⁰ Fanggher man oc ylt
j qwit tha dughet hun¹⁰ oc gør at pissæ¹¹ Stamper man
hennæ meth ædikæ oc smør sech meth tha fly hannum lop- 10
per¹² oc¹³ fluer fly for¹³ hennæ døn¹⁴ Blandher man hennæ
DM 110 meth ædykæ¹⁵ oc tempreth, oc giffwæ saa osothen tha dughet
hun for gulæ soth¹⁶, oc thet¹⁷ heler løwer¹⁷ om man ladher
nardus oc malyrth sammen Blander man ædykæ meth malyrt
oc drikker¹⁸ tha hielper thet for nyre Malyrt dughet for 15

Øverst paa siden i A med lidt senere skrift; thette skall siwdis j win eller gammelt øll fore indwortis bwld vdi mawæ lewer eller mylt primo absintium, røde byncke, arisistolochia, isopus, origanum, pollegium, rudæ, loden saluia, oc verbenæ cum centaurea.

Øverst på siden i C står med hovedhånden: In Nomine Domini Amen.

¹ begynnes C. ² Mgl. C. ³ I C med hånd fra 18. årh. (ved henvisningstegn indført foran Harpestrængs navn): Primus omnium Medicorum quorum in Danicis Annalibus facta mentio fuit Henricus Harpestreng, Medicus et Canonicus Roëschildensis, qvi fatis cessit 1244. Vid. Thom. Barth. de Medicina Domestica in addit. p. 526. ⁵ thet tilf. C (= S). ⁶ woet C urigt. ⁷ I begge rande af A findes noter med lidt yngre hænder; her i ydre rand: mawæ. ⁸ Sml. S. ⁹⁻⁹ manghe hænde ont C. ¹⁰⁻¹⁰ oc i bwghen C. ¹¹ effther tilf. C; i ydre rand i A: pissæ. ¹² I ydre rand: lopper|fore flwer. ¹³⁻¹³ dø aff C urigt. ¹⁴ Item indskyder C her og ofte i flg. ved ny periodes begyndelse. ¹⁵ merckæ C rigt. ¹⁶ I indre rand: fore lewer att|helæ; i ydre rand: for gulæ|sooth|løffuer. ¹⁷⁻¹⁷ helner liffwet C urigt. ¹⁸ I indre rand: fore nyre soth.

edher¹ ²oc worter² oc for spæther³ ther man fangher aff byth
 Blandher man honnigh meth malyrt⁶ tha skærer⁷ thet ⁸øgen
 ther smørs meth⁸, Then eem⁹ aff sothen malyrt gaar¹⁰ ¹¹fræl-
 ser saar øren¹¹ ther som wath¹² er j Malyrt eer goth weth
 5 grøn¹³ saar om hun stampes oc lægs weth, Oc hun dugher
 for klodæ¹⁴ om man twor sech jnnen thet hun siwdes j
 Stamper man malyrt meth honnigh tha dugher thet for
 tynninggæ¹⁵ byld, oc the swartæ blegnæ¹⁷ om øgn ¹⁶Man
 spyer ey aff haff ther hennæ drikker meth annen dryk før¹⁶
 10 Stamper man malyrt och byndher om¹⁸ buleth anbuth meth
 lynen klwt tha hielper thet Læggher man malyrt weth manz¹⁹
 sengh tha dugher hun for søffn at fanggæ, Och hwar som
 malyrth lægs jnnen kledher them skaer²⁰ ey møll For øræn
 sang²¹ eer malyrt goth meth oxæ gallæ, Er manz nywræ²²
 15 hart leggæ malyrt weth Siwdher man malyrt meth olyæ oc
 smør ²³wden geen²³ mawen tha hielper thet mōghet²⁴ Mws
 æder ey then bogh ther²⁵ skrywæs meth thet bleg²⁶ ther
 malyrt²⁷ kommer tel, Romæræ men gawæ therræ forman || A 42*
 malyrt ath drykkæ ²⁸for hans hællændæ *²⁹ gømslæ²⁸ och
 20 ³⁰prisæ the hennæ³⁰ meræ en gul oc sølff ||

AC, 2. (S, 8).

A brotanus hedher abruth³¹, thet eer heet oc tywrt j trithiæ **CA 1***
 trappæ ¹⁶oc hennæ frø ær en hederæ¹⁶ Oc hun dugher

¹ *I ydre rand:* eder | vorter. ²⁻² = C, fejl for af othyrt. ³ = C, fejl for edher. ⁵ lader C. ⁶ i øghen tilf. C. ⁷ klarer C. ⁸⁻⁸ them eller om the smøryes ther meth C, urigt.; i A i indre rand: Atth schære øgen | ther dwmmæ ære, i ydre rand: øghen. ⁹ eller røg tilf. C. ¹⁰ = C, K, II, IV; gørs S. ¹¹⁻¹¹ hielper saræ øghen C urigt.; A i ydre rand: ørnæ. ¹² Fejl for war (C: ther altid vodhe ære). ¹³ *I ydre rand:* grøne | saar, i indre rand: fore grønth saar; C ferskæ. ¹⁴ *I indre rand:* fore klodhe, i ydre rand: febris. ¹⁵ = C, fejl for tungæ; A i indre rand: fore tinningh | byldh, i ydre rand: tympora ¹⁶⁻¹⁶ Mgl. C. ¹⁷ blanæn S, IV rigt. ¹⁸ weth C urigt.; i A i ydre rand: and-both, i indre rand: fore bolet anboth. ¹⁹ siin C; i A i ydre rand: søffn, i indre rand: fore søffn atth | fanghæ. ²⁰ ædher C urigt. ²¹ *I indre rand:* fore øren sang, i ydre rand: ørensang. ²² *I ydre rand:* nyre. ²³⁻²³ oc legger wdhen paa bwghen moed C urigt. ²⁴ Ulæseligt ord i ydre rand. ²⁵ malwrt er i eller tilf. C urigt. ²⁶ blek C rigt. ²⁷ oess tilf. C. ²⁸⁻²⁸ at forware therris swndhet meth C. ²⁹ oc tilf. A urigt. ³⁰⁻³⁰ prisedhe thet C rigt. ³¹ Over a sat en streg med andet blæk; ligeså s. 247 l. 6, 10, 12 og 13.

for all wærk j bryst oc j senær¹ om man drykker thet abruth
 siwdes j, Oc thet dugher for ængæ⁴ for hostæ² oc for wærk
 jnnen lyndæ, Om thet stampes j wyn oc driks tha dugher
 thet for thet samæ oc renser ³nættæ oc³ hiærtæ rødher oc
 dugher for wærk j laar ⁵Døn aff abruth eltær bort⁵ hugormæ 5
 oc er thet got for eder om man hawer thet drukketh Abruth
 er goth for koldæ⁶ sot om man drykker thet jnnen wan⁷ oc
 swa om man smør sinæ lemmæ meth then olyæ ther abrut
 er sothen j^{8,4} drykker⁹ man abrut oftæ thet dugher for spol-
 orm¹⁰ Siwdher man abrut j watn oc lægher weth ogn thet 10
 DM 111 dugher¹¹ oc swa om man stamper meth talg oc smort meth
 Abruth stampeth meth ædykæ oc drukkit thet dugher¹¹
 them ther mōghet moghæ talæ j søffn, Læggher man abrw
 ondær howeth om nath, tha maa han mōghet meth quinnæ
 wære Om man drykker hennæ tha ¹²menær hun meth quinnæ 15
 at wære¹²

AC, 3. (S, 9).

Artemesia ær bynkæ drykker quinnæ hennæ ther dōt barn
 hawer tha ¹³kommer barn wdh aff hennæ¹³, thennæ yrt
 gør at pissæ, oc løser steen j blætræ, hun dugher oc for 20
 gwlæ sot, om man drikker hennæ oftæ meth wyn ¹⁴eller
 øl tha dugher thet bothæ ther meth, oc gør goth tefft Oc for
 the siwdomæ som sagthæ æræ ath thet¹⁴ styrker mawæ oc
 heler hierthæ rødher oc eer hun nyttælygh tel ¹⁵mangæ
 andræ handæ tyngh¹⁵.

¹ I ydre rand: fore werck i bryst och i senær; C indskyder over linien, men med opr. hånd: oc i lendh oc hold oc hafft i blere. ⁴ Linieskifte. ² I st. for for ængæ, som er udeladt. har C her: oc for bryst trang; A i ydre rand: fore ænghe oc hoste. ³⁻³ Mgl. C urigt. ⁵⁻⁵ Item for hennes lwct flyr C. ⁶ klodhæ C urigt. ⁷ Rettet under skrivningen fra wyn; S, C: watn. ⁸ thet hielper for werck tilf. C urigt. ⁹ I ydre rand: fore spolorme. ¹⁰ C tilf. (over linien): Item hwn styrker mawen. ¹¹ hielper C. ¹²⁻¹² hielper hun for wkyskhet C. ¹³⁻¹³ skylies the wel ath C. ¹⁴⁻¹⁴ C tilf. over linien: oc for want soet, og fortsætter: Item dricker man hennæ meth wiin tha maa han ey skadhe faa aff nogher lægedom Item vordher bynckæ stampet met wiin eller øl tha gør hwn god smagh oc; sml. S. ¹⁵⁻¹⁵ meghet andhet C.

AC, 4. (S, 10).

Arnoglossa eller plantago er wæybrethæ hun eer kold j
 førstæ trappe oc thør j annen, hun tørrer saar ther
 møghet wædæ¹ hawæ oc renser² then fulsnæ oc² then rødæ
 5 j saar æræ om hun stampes meth honning oc legs || aa saar || A 43
 Siwdher man hennæ oc læggher a saar thet dughæ³ Siwdher C A II
 man kaal aff hennæ meth salt oc ædikæ oc ælter sammen
 thet dughæ møghet for løs bugh kommer gryen tel tha
 10 5worther thet en bætræ⁵ Stamper man wæybredhæ oc læg-
 gher a saar tha stiller thet blot Stamper man hennæ meth
 klar⁶ aff egh tha dughæ thet storligæ thet brent eer, Leggæs
 hun weth hundæ byth tha dughæ thet Sywdher man⁷ hennæ
 som kaal⁷ oc æder thet er got for watn sot, ²oc swa for
 engæ², oc for brothfallyng, Sqwalper man hennæ j mwndh
 15 tha dughæ hun for allæ⁸ fulæ sarækæ⁸ j mwn, Hennæ os
 eer goth for ilt⁹ j øgn, oc øren¹⁰, oc for then illæ¹¹ eld, Oc
 hun er goth for alkøns¹² byldh, oc hethæ j øgen ther meth
 worthæ smordæ, Om hun knwses oc legs weth tangherd ther
 bulen æær hun dughæ¹³ oc for tanwerk, Drikker man hennæ
 20 tha dughæ hun for wærk *¹⁴ j bletræ oc j nywræ, Ther eer
 en een myndræ wætbrethæ¹⁵, hun eer længræ oc hun dughæ
 alt thet samæ ther then annen, oc eer got weth buldæ ther hos
 næsæ eller øgn worther om hun lægs weth meth bløth wl j¹⁶
 ix dagæ, ¹⁷Thoer man qwit¹⁷ meth hennæ os tha er thet got
 25 for wreth j qwit Stamper man hennæ meth gammæl swynæ
 ystræ, tha dughæ thet for hardæ buldæ oc storæ om the
 smørghes ther meth Then ther hawær quartanæ drykker han
 os aff mynnæ waybrethæ¹⁵ two tymmæ¹⁸ tel foren¹⁸, tha foer DM 112
 han goth hielp, Fangher man wærk j føddher aff moghel¹⁵
 30 gangh tha hielper wæbrethæ tempret meth ædikæ Stamper man
 wæybretæ¹⁵ frø meth thet win ther giort er aff the *wynber¹⁹

¹ vetskæ C. ²⁻² Mgl. C. ³ hielper oc meghet C. ⁵⁻⁵ bøther thet, C, sml. S.
⁶ thet hwidhæ C. ⁷⁻⁷ koel aff hennæ C. ⁸⁻⁸ whwmskæ C. ⁹ icht C, urigt.
¹⁰ I ydre rand; aures. ¹¹ ondhe C. ¹² allæ hondhe C. ¹³ ther faare tilføjer
 C. ¹⁴ oc udslettet i hdskr. ¹⁵ Således A. ¹⁶ viij eller tilf. C. ¹⁷⁻¹⁷ hwor
 man gnidher C. ¹⁸⁻¹⁸ før hwn tagher hannum C. ¹⁹ wiinber C, wyn-
 bergh A.

ther geen solen æræ tywrthæ eller wedher eld tha dughet
thet mankøns siwkdom ther j blætræ worther ||

AC, 5. (S, 12).

CA II* **A**pium ær mærkæ thet er¹ tyurth j trittia trappæ hun
A 43* **A**dugher siukh lower oc drawer fram nættæ, Mær||kæ frø 5
thet eer bæst, galienus han sigher at the quinnæ meth børn
æræ, oc æræ wonæ tel at ædæ merkæ, therræ børn wden
twiffl fangæ buldæ oc fulæ saer, Oc for thi forbywdher lægæ
the quinnæ meth børn æræ, ²oc the ther børn giffuæ at² dij,
³At ædæ mærkæ Stampes hwetæ brøs krommæ met merkæ 10
oc lægs om nat weth øgn thet er got for øgn wærk, oc er got
For spinæ buldh, Oc mærkæ dughet bulæn mawæ, oc for
*wæther⁵ oc eder oc all siwknet j mawæ, oc æltær thet bort
meth sweth, merkæ gør at pissæ oc mest om rødernæ siwdes
meth Merkæ dughet for edær oc ormæ styng eller dywræ 15
bith⁶, Dryker man hennæ tha hielper hun for hostæ, oc
hennæs frø dughet en bætræ, Ædær man oftæ mærkæ raa⁷
tha fanger man syn rætæ lydh⁸ Blandher man ædykæ oc
watn meth mærkæ os oc drykker thet dughet for møghel
løsen Stamper man fænækaal meth mærkæ oc drikker then os 20
thet dughet for watn soth, oc bulen lower oc bulen mylt
Gør man plaster aff mærkæ meth hwit aff ægh oc læggher⁹
aa tha dughet thet for saar oc for buldh

AC, 6. (S, 35).

* **A**ristrologia¹⁰ er holyrth hun ær trennæ handæ køns oc 25
æræ allæ j fiærthæ trappæ therræ oc hethæ j annen
trappe The førstæ holyrt hauer langh roth oc hedher for thi
langrot Annen hauer sywol rot, oc træthiæ hedher clementis

¹ heed oc tilf. C. ²⁻² at ey giffue theris børn C. ³ eller C. ⁵ Sål. S,
worther C, orther A. ⁶ oc for syg mawe tilføjer C over linien med opr. hånd.
⁷ rod C. ⁸ Item hwn er god for spy oc vemmelse tilføjer C med opr. hånd
over linien. ⁹ oftæ tilføjer S, C. ¹⁰ Initial mgl. i A; C har rigtigt Aristologia.

Dryks siwol holyrt *meth* wyn tha dughet *hun* for || eder fwl **CAIII**
 bydh oc for edær, Oc saa kommer *hun* oc fran quinnæ thet
 skyn¹ ther jnnen them ær, Holyrt dughet for engæ oc for
 hostæ oc for sythæ wærk om *hun* stampes oc lægs *weth*,
 5 worther *hun meth* honigh stampet *tha² renser *hun* saar *Hun*³
 løser byldh⁵ om *hun* drigs *meth* watn, oc *hun* dughet⁶ oc for
 rydæ⁶, oc for fodæ soth om *man* drikker hennæ oftæ, Oc **DM 113**
hun dughet for brathfalling sooth, oc mōghel wærk i bugh,
 Meth hennæ rodh heles oc een siwkdom *man* kaller fistel
 10 om the renses || wel oc stoppæs jnnen, Oc hikken spegæs **A 44**
 om *hun* ædæs eller driks

AC, 7. (S, 22).

* **A**lium⁷ eer klofflōgh⁸ *han* er hæth oc tør i fiærthæ trappæ
 Smør *man* sech mæth *hannum* eller æder *hanum* tha
 15 heler *han* hugormæ byth oc scorpius sting Allæ ormæ fly
 for *hans* dōn⁶ Siwdher *man* klofflōg *meth* olyæ tha er then
 smørielsæ for allæ eder fullæ byth⁶ Siwdher *man* klofflōg *meth*
 honnig oc drykker thet hielper for lwngæ soth, oc saa om
man æder *hannum* oftæ Gywæs klofflōg *meth* centaurea⁹, er
 20 en yrth oc them ther watn soth hawæ tha tørrer thet therre
 mōklæ watn¹⁰ ther the hawæ j them, Klofflōg *meth* wyn drukken
 gør løsen, oc dughet thet for gwæ soth Siwthær *man* klofflōg
meth bōnær oc smør thynnigh *meth* tha eer thet got for houeth
 wærk Stampæ gasæ ystræ *meth* klofflōg oc gywdh j øræ tha
 25 dughet thet mōghet for *¹¹ øræ¹² wærk wordher klofflōgh
 sothen tha hielper thet for hostæ oc wræghet bort synkelsæ¹³
 oc thet gør skæær¹⁴ rōst¹⁵ bothæ sothen oc raa togh meræ
 om¹⁵ *man* æder thet sothet Siwdher *man* klofflōgh j grōth
 oc ædær thet hielper for hold¹⁶, Stamper *man* klofflōg *meth*

¹ I C er over skiin med opr. hånd skrevet sliim. ² thæ A. ³ lidt for-
 skrevet, men kan ikke læses anænderledes. ⁵ aff milth tilf. C, sml. S. ⁶⁻⁶ Mgl.
 i C. ⁷ Initial mgl. i A. ⁸ pa tydske oc hwideløg paa danske tilføjer C.
⁹ som tilføjer C. ¹⁰ watnsoet C. ¹¹ ødæ, igen udslettet, i A. ¹² I randen
 auris med yngre hånd. ¹³ sygdom C, som dærefter indskyder over linien: sliim
 oc vedskæ. ¹⁴ clar C. ¹⁵⁻¹⁵ oc mest nar C. ¹⁶ I randen hold med nyere
 hånd.

swinæ¹ ystræ oc lægghe^a*² byldh³ tha dughet³, Hwo som fastendæ ædær kloffløg^h hannum skadher ey dryk aff wkunwt⁵ watn om man kommer j wghen⁶ stat ||

A III*

AC, 8. (S, 89).

* **A**netum⁷ eer dyl hun er het oc thør j annen trappæ 5
 Driker man heænæ os oftæ tha⁸ skærer thet syn⁸ oc hun tørrer then *sæth⁹ ther man skal fødes aff Tørrer man dylfrø oc stamper smat oc leggher weth^{*10} drypel¹¹ thet eer storlygæ got¹², Tørrer man dyl roth oc stamper sma tha hielper thet for døth^{*13} koth j saar oc thet helær fulæ saar 10 oc buldæ Stamper man dyl rødher oc leggher weth^{*} øghen thet hielper for meghen hedhe i øghen oc¹⁴ for houeth wærk, och thet wrægher bwrth kuldh¹⁵.

AC, 9. (S, 43).

* **A**nisum⁷ er anis han eer heeth oc tør j trythæ trappæ || 15
 A 44* ¹Thet gør at ræbæ¹, thet dughet siwkh løwer oc mylt, thet dughet for spolorm, thet øgher quinnæ mōlk, oc thet gør løst tel quinnæ Brendher man thet oc gangher rōgh op DM 114 j howeth aff thet j næsæ tha dughet thet for howeth wærk For wærk j øren¹⁶ dughet thet wyn, thet stampes mæth i olyæ 20 oc ladis j øren¹⁷.

AC, 10. (S, 62).

* **A**lumen⁷ eer alwn, thet eer hæet oc tywrt j *fiærdæ¹⁸
 trappæ, thet renser øgn og gør skær¹⁹ syn Alwn tem-

¹ Mgl. C. ² bylg, igen udslettet, i A. ³⁻³ thet hielper meghe C.
⁵ wmeget C. ⁶ fremmedhe C. ⁷ Initialen ikke udført i A. ⁸⁻⁸ clarer thet øghen (thet tilf. over linien) C. ⁹ Sål. C, stat A. ¹⁰ dryble, igen udslettet, i A. ¹¹ C: drøwel j mwndhen. I randen på A drypel med yngre hånd.
¹² I randen af C (17 årh.?): brend vand aff diil oc smør paa krømp met en fieder ved en — — jld saa for gaa dett. om noget er fallet j øget da gjør plaster aff annis oc de huid aff eg oc leg offuer øyet da drager de vd.
¹³ goth, igen udslettet, i A. ¹⁴ Sål. C; øffn oc for øgen wærk A. ¹⁵ C byld urigt. ¹⁶ I randen auris med yngre hånd. ¹⁷ C tilføjer (vist efter skrivningen af følg., men med opr. hånd): Item anis køler oc giffwer god smag.
¹⁸ fiærdæ A. ¹⁹ klaer C.

pret *meth* ædikæ oc honnig thet styrkær tendher ther løsæ æræ oc fester, oc dughær bulen tangerdh oc byndher *blod¹ aff mwn flydher Alwn heler blegnæ oc skab om the thoes ther j thet watn alwn smæltæ j

5 AC. 11. (S, 60).

* Aloe² er swart oc *annet* eer røt thet swartæ er bætræ³
A Aloe renser grøn⁵ saar aff⁶ al røthæ om hun stampes
 sma oc strøs j saar, Thagher man aloe enæ tha løser hun
 7 qwit oc ey møghet⁷, Oc hun gør at kastæ op then siwkdom
 10 man hawer j sech Drikker man aloe *meth* wyn oc lyth honnig
 tha renser thet hannum aff ond siwkne⁸ Æffther natwordæ⁹
 skal thet drykes thet seyær eburasius at hwa som thet gør
 han skal ey oftæ fanggæ howeth *wærk¹⁰ || oc ey øgen wærk **CAI**
 oc sygher han jngtæ er bætræ ther for

15 A, 12. (S, 56).¹¹

* Amra¹² er hwalsøkæ then er bæst ther smørugh er oc
A flakket hun er heth oc tør j annen trappæ hun styrk-
 ker mawæ oc qwit oc alle lemmæ for jnnen och mest a
 gammelt folk oc then ther kald hawer naturæ oc helst om
 20 winther, hauer man ey amra, tha tag cardemomum

A, 13. (S, 59).¹¹

* Amigdala¹² er mandelskærnæ han eer tør oc heth j annen
A trappæ, oc han eer goth weth siwk mylt oc lewer oc
 rensær bryst Drykker man them met wyn tha hefftæ the
 25 blotrunnæ Then olyæ ther gørs aff them dughær alt thet samæ
 Blandher man then olyæ *meth* honigh thet dughær for hard
 mylt Drykker man wyn ther mandel eer stampeth j thet
 dughær for hostæ, och brydher steen Paulus sagdæ at malyrt
 dughær alt thet samæ ||

*¹ Sål. C, buld(*meth*, igen udslettet) A urigt. *² Initialen ikke udført i A. ³ besth C. ⁵ nyhwghet C. ⁶ oc C. ⁷⁻⁷ bwg C. ⁸ sywdom C. ⁹ nathet wordhe eller nathz wordhe C. *¹⁰ wark A. ¹¹ Mgl. i C. ¹² Initialen ikke udført.

A, 14, C, 12. (S, 96).

A 45 * **B**etonica er¹ jorthumblæ hun gør at pissæ oc hun for-
driffwer steen j blædræ ²Meth honigh oc wyn blandeth
och drwkken² tha dugher hun for watn soth Fanggher man
hug a øgn oc gør man plaster aff hennæ blat och leggher a 5
thet hielper Blandher man hennæ oos meth olyæ aff rosen oc
drøbær j øræn tha dugher thet for *ørænwærk³ Stamper man
thennæ yrth wel sma oc blandher weth sothet honnig thet
M 115 hielper for hostæ oc siwknæth⁵ j mawæ Teel grønæ⁶ saar
skal man hennæ blat meth salt stampæ oc leggæ weth tha 10
heles the Stampes hun enæ oc lægs weth brwthet howeth tha
hielper thet Æder man thennæ yrth eller drykker tha hielper
hun ⁷møghet for øgn ther rynnæ⁷ ⁸Oc dugher hun storligæ
mørk øgen Stamper man hennæ jæffnt weth rudæ oc drikker
hennæ meth laat watn tha wraghes⁹ bort thet blot ther øgen 15
skather oc swa frelses øgen Drikker man hennæ meth laat
watn tha renses bryst¹⁰ oc mawæ aff all *siwkneth¹¹, lower
oc mylt hielpes aff hennæ drik ¹²taghen hun worther sothen¹²
Drykker man laat watn meth hennæ tha dugher thet for mögæl
wræth j qwit¹³ ¹⁴For hwer dags rithæ¹⁴ tagh een loth aff 20
wæybredhæ oc two lothæ aff thennæ yrth oc stampæ oc dryk
meth laat watn ¹⁵oc dryk thet før en kulden tagher tech thet
hielper¹⁵ Stampes hun oc dryks ytheligh warm¹² tha *¹⁶
dugher hun for watn soth¹⁷ Stamper man hennæ roth oc
drikker meth watn oc lythet wyn thet renser ¹⁸ond hunskæ¹³ 25
meth opkastning Drikker man hennæ blat eller hennæ frø
tempret meth wyn thet dugher for edær Driks hun meth laat
wyn thet dugher for¹⁹ gulæ soeth worther hun tywrth oc

¹ Initialen ikke udført i A. ²⁻² Henføres i C urigt. til foreg. sætning.

*³ ørænwærk A, i randen auris. ⁵ æ i siwknæth ligner mest et ø. ⁶ ny-
hugne C. ⁷⁻⁷ øwen ther meghet rinnæ C. ⁸ Oc, opr. O, men straks rettet
af skriveren; sætningen mangler i C. ⁹ driffwer hwn C. ¹⁰ aff hennes drick
tilføjer C urigt. ¹¹ siwgdome C, siwlneth A. ¹²⁻¹² Mgl. i C. ¹³ I randen
writh j qwith. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. i C. I A i randen febris quotidiana. ¹⁵⁻¹⁵ tha hielper
thet for then kollæ sywghæ C. ¹⁶ Foran dugher er udslettet et forskrævet
ord (degg. .). ¹⁷ I randen wantn soot. ¹⁸⁻¹⁸ bwghen C. ¹⁹ for tilf. over
linien.

stampeth oc ælt *meth* honnigh oc ædæn swa mōghet som een
 bōn effther ¹natwōrth tha dughet thet mawæ at math maa
 wel smeltes j hannum¹, worther een krynglæ² giort aff thennæ
 jrth tha ³tōrre ormæ aldræ ywer hennæ fare wdhen || the A 45
 5 bydæ hwer hen annen || oc slaa met therre halæ ee tel the C A II
 æræ dōdhæ³ Hwa hennæ a sech bær han maa aff jnggen
 *skathæligh⁵ lækædom fangæ skathæ⁶ oc then ther hennæ
 ythelyghæ drykker ⁷tha gangær bort blægnæ oc⁷ fanghet
 bætræ lyt

10

A, 15, C, 13. (S, 112).

*B uglossæ⁸ eer ⁹skræppæ hun eer ensæ twngæ⁹, Hun eer
 B goth *meth* wyn taken them ther *æræ¹⁰ mōghet hethæ
 oc torræ Om man drykker hennæ *meth* laath watn tha drawær
 hun fra lwngæ alt thet hennæ skathelikt ær thet wyn hun
 15 stapes j gōr ¹¹got ammynelsæ¹¹

A, 16, C, 14. (S, 63).

*Bacca⁸ eer lawærber thet eer heth oc tywrt i annen
 B trappæ, thet dughet for siwkh mawæ oc siwkh lōwer
 thet ¹²styrker them oc løser¹² byldh oc gōr at pissæ Gōr man
 20 plaster aff thet, tha dughet thet for øgn byldh¹³

A, 17, C, 15. (S, 23).

*Cepa⁸ eer rōthelōgh ⁶oc thet er vnium⁶ oc han er them
 C goth ther hawæ kald naturæ ⁶oc wath⁶ oc eer goth j
 mawæ oc gōr them fagher lyt ther hannum ædæ, Hwa som
 25 hannum ædær¹⁴ fastendæ eller drykker tha fangghet han then

¹⁻¹ natworæ thet gōr god digestionem 3: forthærælsæ C. ² ring C.
³⁻³ goer ther icke orme offwer hannum wdhen man bedher hannum oc the
 skulle sla huerandhen || (*gentaget fra oc efter sideskifte, men igen udstreget*)
 met theris halæ inthel the dō C. ⁵⁻⁵ skathaligh A. ⁶ Mgl. i C. ⁷⁻⁷ han C.
⁸⁻⁸ Initialen ikke udført i A. ⁹⁻⁹ tordhenskreppæ C. ¹⁰⁻¹⁰ Sål. C, mgl. A.
¹¹⁻¹¹ hiernæ got Oc got gōr i hwgkommelsæ C. ¹²⁻¹² lener C. ¹³ Herefter
 senere, men med samme hånd, tilføjet i C: Item støt met salt og varmt wijn
 oc drucket tha taghet thet ont fran hierte; jfr. VII, 369. ¹⁴ r tilf. over linien.

DM 116 dagh jugged wærk, wniens lōgh gōr at sowæ oc lōsen the
 ther hannum ædæ, oc wniūm hielper ¹thet aff hundhæ eer
 bydhet¹ om han stampes ²met honnigh eller ædikæ² oc lægs
 weth ²j tre dagæ Stamper man rōt lōgh oc salt tel sammen
 thet eer got for hugormæ biit ²wniūm oc quinnæ mōlk sam- 5
 men blandet thet æltær³ bort mōghen wærk aff øræn⁵ Drikker
 man vniens os meth watn ⁶thet eer them got ther brathelyk
 mestær maal ^{*7} Drawer man op j syn næsæ sypuls os tha
 eltær⁶ thet bort aff howeth skatælygh wæthæ⁸, ⁹thet ther
 hardæ solæ eller hoser hawa knwset a fōddher, ther for 10
 dugher sipuls os met hōns ystræ oftæ smort⁹, Hwo som synæ
 tendher twor ²om morgenen² meth vniens os fanggher aldrygh
 tanwærk Æder man ^{*vnien}¹⁰ meth brōth thet ¹¹dugher saar
 mwn oc bulen¹¹ Siwdher man ^{*vnien}¹⁰ met olyæ eller smør
 A 46 oc ædær thet dugher for blotsoth¹² Aff vniens os fangher 15
 man faghært haar, ^{*wnien}¹³ er goth for ondh dōn aff mwn
 oc thet tagher bort lethæ, wniens os dugher for myrk øwæn
 blandæth meth honnigh ||

A, 18, C, 16. (S, 15).

CAV ^{*}Celidonia¹⁴ ²er surgunnæ² nar hun standher j blomster 20
 tha skal hennæ os siuthes met honnig j koper kar weth
 lythen eld tel froden er al aff oc thet worther tykt¹⁵ som
 honnig smørs ther øgn meth oftæ tha dugher jngthæ bætræ
 for myrkæ øgn Stampes hennæ rodh met ædykæ tha er hun
 goth for gulæ soth om man drykker hennæ meth hwit wyn, 25
 oc hun ær goth for tanwærk om hun stampes oc lægs weth
 tangærdh Stampær man hennæ blat meth wyn oc lægggher weth
 tha dugher thet for smyttæ¹⁶

¹⁻¹ hwndebijð C. ²⁻² Mgl. i C. ³ driffuer C. ⁵ I randen auris. ⁶⁻⁶ tha
 driffwer C. ^{*7} Efter maal udslettet Drik- i hdskr. ⁸ weske C. ⁹⁻⁹ Item
 smories skognaff met henne oess oc hōnsse isther tha hielper thet C. ^{*10} vniens
 A. ¹¹⁻¹¹ hielper for saar mwnd C. ¹² Item vni er god for ond dōn indskyder
 C over linien. ^{*13} wniens A; herfra mangler i C. ¹³ Initialen ikke udført i
 A. ¹⁵ tynth C. ¹⁶ sort pā tendherne C.

A, 19, C, 17. (S, 31).

* Cerifolium¹ eer kyrwel han er tør oc mōghet heet wordher
han² stampet³ meth honnigh och aa lagt³ tha hyelper
thet for een siwknæt ther hedher cancer Drikker man kyrwel
5 meth⁵ wyn tha er thet goth for sithæ wærk⁶ om ther lades
honnig tel⁷ Drikker man kyrwæl meth watn oc lythet wyn
thet dughet for ond hunskæ sammen dragen j mwn⁷, Siwdes
hun j *olyæ⁸ oc smørs meth tha hielper thet for kuld⁹ Stam-
pes hun meth stark ædykæ oc driks thet dughet for spolorm,
10 Drykkær man hennæ meth wyn tha gør hun at pissæ oc rensen
quinnæ siwkneth¹⁰ Ædær man hennæ meth stark ædykæ tha
dughet thet for løes¹¹ bugh oc for wemmælsæ om man
drykker kyrwel¹².

A, 20, C, 18. (S, 40).

15 * Ciminum¹ er thythet kommyen thet eer heet oc tywrt
j førstæ trappæ thet løser ond wæther oc blest j mans
mawæ oc gør at pissæ, thet dughet och for kuld¹³ j løwær,
worther thet tywrth⁷ eller sprakt⁷ oc stampet⁷ meth ædykæ⁷ tha DM 117
dughet thet for mōgel løsen j qwit¹⁴ oc thet er got for ænghæ¹⁵
20 Drykker man thet win hun wordher soten j tha dughet thet
for ormæ styng, Kommyen meth || gammel olyæ thet er got A 46*
for blot¹⁶ runnæ¹⁷ || Och thettæ¹⁸ kommyen gør¹⁸ løstæ tel C A V*
qwinne, om thet er stampet meth bønær oc honnyg tha dughet
thet for¹⁹ bulæth anbuth¹⁹, Om man eder kommyen oftæ
25 tha dughær thet for blekh lyt *²⁰ Item worder komen stōth met
wiin oc bwndhen paa hoffwet al hoffwet *werk²¹ minsker ther
Item wordher komen idhelige lwcthet om morghen tha styrker

¹ Initialen ikke udført i A. ² hwn C. ³⁻³ A: och aa lagt met honnigh med omsætningstegn foran och og met. ⁵ watn oc lidhet tilføjer C urigt.

⁶ I randen sidhe werk. ⁷⁻⁷ Mgl. i C. ⁸ olyæ A. ⁹ byld C urigt. ¹⁰ sygdom C. ¹¹ løssn i C urigt. ¹² Item hwn er god for quittorm tilføjer C.

¹³ byld S, C urigt. ¹⁴ bwg C. ¹⁵ brysthtrangh C. ¹⁶ Rettet under skrivningen fra bo . . . ¹⁷ gang C. ¹⁸⁻¹⁸ bloth for menær S, komen formener C.

¹⁹⁻¹⁹ bwlæ koddhæ C (= S). ²⁰ Det følgende findes kun i C og har intet tilsvarende i Macer eller de nordiske urtebøger ellers, jfr. dog VII, 1172.

²¹ merk C.

thet hiernen oc læther hannum Item vordher hun sødhen met wiin oc drucken om morghen warm al werk wdkører hwn mellom skindh oc been

A, 21, C, 19. (S, 44).

* **C**inamomum¹ er kanyel² han er trefaldh heedh³ och han 5
er goth for watnsot Ladæs thet i øgn smørrelsæ⁴ tha mynskær thet ywerwæthes wæthæ j øgen *⁵Item ædes han om morghen tha er han god for hoste Oc renser bryst Oc læther⁶ hoffwet oc øwen Oc borthdriffwer hesæ

A, 22. (S, 51).

10

* **C**rocus¹ er safran thet er heet oc tywrt j førstæ trappæ, thet forkommær siwkdom oc gør howet twngt oc gør at sauæ, thet helær saræ inwlwæ oc løsen i qwit *minskær han⁷

A, 23. (S, 50).

* **C**obebæ¹ eer een køns peperkorn oc er tempret met het 15
oc kalt, Hun gør manz hugh glath oc giffwer goth døn bothæ aff mwn oc mawæ oc dughet for mægæl løsen, oc er thet got for alt thet j manz⁸ lygomæ er bwndhet oc gør at pissæ oc brydher steen j nyræ

A, 24, C, 20. (S, 30).

20

* **D**yaltea¹ er dyaltæ wordher hennæ blomstær sothet j watn
oc wyn tha renser thet saar, thagher man dyalteæ blomster oc stamper met wyn oc læggher weth manz⁹ bakloth ther wærk er jnnen⁹ tha hielper thet¹⁰ Sywdher man hennæ³ rodh oc stamper sithen meth swynæ *ysteræ^{11,3} thet helær 25
buld oc andræ wærkæ oc saa hielper hun senær⁸ Allæ tessæ hielpes meth soten dyaltæ, oc lemmæ qweghnæs oftæ meth hennæ laa³ Drikker¹² man hennæ rødher met wyn tha dughet

*¹ Initialen ikke udført i A. ² kanelebark C. ³ Mgl. i C. ⁴ Linieskifte efter smør-. I randen: Fore øgnæ som ryndæ. *⁵ Det følg. kun i C, jfr. III, 23, VII, 221. ⁶ Rettet fra læthet. *⁷ Mgl. i A, sml. S. ⁸ Det noget udløbne z gentaget over linien. ⁹⁻⁹ bagløth C. ¹⁰ Oc thet dughet thet som gnidhet ær tilføjer C (sml. S). ¹¹ yster-ræ hdskr. ¹² Sywdher C.

thet for blot soth oc thet kommer oc¹ skyn aff barn, oc
 dugher for steen j blætræ, oc for siwknæth j blætræ. Siwdher
 man dyaltæ meth two loder watn oc trethyngen wyn oc dryk-
 ker thet hielper for eder Worder hun søten oc stampet met
 5 honnig tha fyller hun holæ saar² om thet lægs offtæ aa, tha
 lenær thet² Siwdher man dyaltæ blat j olyæ oc leggher weth
 thet dugher for alkøns eder^{*3} fulæ byt oc thet ther brænt æær

A, 25, C, 21. (S, 110).

10 *Enula⁵ er holzyrt hun er wath j førstæ trappæ, oc || heedh A 47¹²
 j annen, hennæ rodh om hun stamppes oc lægs a laar
 tha dugher hun for laar wærk Om holz|yrtæ blat siwtæ meth CAVI
 wyn thet dugher for nyræ wærk om thet lægs ther weth⁶
 Stampper man hennæ rødher meth honnig oc æder thet spægher
 15 hostæ och thet gør ath pissæ

A, 26, C, 22. (S, 33).

DM 118

*Eruca⁵ eer agherkaal han eer matheligh² heyt oc² tør,
 han smælther math j mawæ oc gør at pissæ om man
 drikker eller ædær hannum, Æder man hannum møghet tha
 20 wrægher¹³ han bort hostæ, worther han meth honnig ælt tha
 renser han manz hwth aff smittæ oc gør anledhæ renth,
 wordher hennæ roth sothen oc sythen sma stamppeth oc lagt
 weth brudhet been tha kommer thet brwdhet been wdh,
 wordher hennæ rood stamppet meth win oc saa drukken tha
 25 dugher thet for hwærkøns⁷ *wathelekh⁸ hug, wordher hun
 stamppet meth oxæ gallæ oc smort paa tha renser thet swartæ
 smitther, wordher hun met wyn fastælighæ⁹ drukken tha maa
 han¹⁰ tholæ bardagæ och hun gør lystæ tel quinnæ Blandes
 lactuca¹¹ meth hennæ och ædæs swa tha wordher thet heel-
 30 sumth

¹ wd C. ²⁻² Mgl. i C. ⁴⁻⁸ oc tilføjer A urigt. ⁴⁻⁵ Initialen ikke udført i A. ⁶ brysthet tilføjer C over linien. ⁷ alle C. ⁸⁻⁸ wathekh står der urigt. i A (i linieslutning). ⁹ fastinde C urigt. ¹⁰ hwn C urigt. ¹¹ ædikæ C urigt. ¹² Overst på siden med yngre hånd: laarwerk. ¹³ driffwer C.

A, 27, C, 23. (S, 13).

***F**eniculum¹ er fænækal han² er heet oc tør j annen trappæ
 Drykker man fænækols oos oc wyn sammen thet dughet
 for alt edær Fænækols roth stampet och osen³ blandet meth
 honnig thet hielpær øgn aff alt myrk om the smøries offtæ 5
 ther meth, Thagher man grøn fænækal frø oc stampper, oc
 tørrer⁵ modh soel, os ther kommer aff *dughet⁶ for alkøns
 siwknæt j øgen, oc fænækals oos drepper⁷ orm j øgn,
 Fænækols rooth⁸ sothen j bygsoth⁹ dughet for siwknæth j
 *¹⁰ nyræ Drikker man fænækols os oc wyn thet dughet for 10
 trutnæ¹¹ lemmæ oc wantsoth oc saa dughet thet for edær
 byth, oc for lungæ soth, oc for siwk lewær, oc swa giffwer
 thet fosther modher møghel myelk, Fænækols roth sothen j
 A 47* wyn eller watn tha er || hun goth drukken for soth j blætræ
 oc rensen manz nættæ Drykkær man hennæ raa meth wyn 15
 thet dughet foræ wærk j manz anbutth oc¹² thet kwekhs
 C A VI* ther meth, eller meth then *¹³ smørelsæ ther || er giort aff,
 Tempræ fænækols roth met ædykæ thet dughet for hwer-
 køns¹⁴ buldh Fænækols frø tempreth¹⁵ met wyn gør lystæ
 tel quinnæ, oc saa dughet thet for sithæ wærk¹⁶, Eller om 20
 man drykker thet watn ther hun siwdes j, hugormæ ther¹⁷
 the ællæs¹⁸ tha ædæ the fænækal oc wordæ wngæ, och for
 thet ma¹⁹ thet dughæ gammelt folk møghet

A, 28, C, 24. (S, 68).

***F**loseris¹ er koperrøgh han er heet oc tør j fæerthæ trappæ 25
 thet nøkhær²⁰ ywerwæthes²¹ køth, oc thet forkommer
 DM 119 eeth køth ther woxer j næsæ²² oc j bakloot, om thet stampes

¹ Initialen ikke udført i A. ² hwn C. ³ osindh C. ⁵ met salt tilføjer C. ⁶ du-|dughet A. ⁷ dræwer C. ⁸ oes tilføjer C. ⁹ øl C. ¹⁰ Foran nyræ er slettet øgen. ¹¹ hoffne C. ¹² Sål. også C. ¹³ sno igen udstreget i A. ¹⁴ allehonde C. ¹⁵ blandhet C. ¹⁶ I randen: sidhe werk. ¹⁷ nar C. ¹⁸ eller vordhe gamble tilf. C. ¹⁹ Bindestreg efter ma i A. ²⁰ Foran nøkhær et udstreget nøh i A; borttagher C. ²¹ for megthet C. ²² I randen: fore drøbel.

met wyn tha eer thet bætræ¹ Thempres² koperrøgh meth
honnig oc smør gomen³ ther met tha lægher thet siwkneth
a drøpel oc ⁵then ther jnnen mwn wordher⁵

A, 29, C, 25. (S, 46).

- 5 * **G**ariofolus⁶ eer gørførsnawlæ⁷ han gør lystæ tel quinnæ,
worther han ⁸stampet oc meth komelk drukket⁸ tha
dugher thet for manz hiærne oc ammynelsæ

A, 30. (S, 45).

- 10 * **G**aliga⁶ ær heet oc thør trefald, hwn dugher fore kald
mawæ oc gør math at smæltæ j mawæ oc mwn wel
at dønæ oc gør løst tel quinnæ oc for bulen anbuth

*⁹C, 26. (III, 19, VII, 223).

- 15 **G**algana vel galanga ¹⁴Galgath vel Galiga¹⁴ Hwn er vood¹⁰ oc
heed Om naghen wel ladhe seg ladhe blod oc tyggher hennæ
eller holdher hennæ wndher tunghen tha kører hwn vdh thet ondhe
blod oc thet godhe ladher hwn met siin gode dyd bliffue wet
hierthet Item hwn rensen mawen oc gør hannum wel helbredhæ
20 Item ædhes hwn om morghen al ond lucth fran tendherne for-
driffwer hwn¹¹ Item vordher hwn ædhen j fastinde mawe alth
onth wædher som flyer oc far i kroppen thet wdkører hwn oc
thet kommer ey thel ichten Item ho som hennæ ædher idelige
snød¹² oc rødmæ som gaar fra hiernen oc fra lwnghen thet for-
25 driffwer hwn Item hwn er god for lungehoste oc gør een wel
ædhennæ om hwn ædhes fastindhe

A, 31, C, 27. (S, 17).

- * **I**sopus⁶ er ysop han eer tør oc heeth j trethyæ trappæ,
Ysop eer goth for hesæ om man || ¹³holder hennæ j syn **CAVI**
30 mwn¹³, Om man drykker ysop tha dugher thet for spolorm

¹ best C. ² Stampes C. ³ gømen? A. ⁵ for mwndsoet er thet oc got C.
⁶ Initialen ikke udført i A. ⁷ giffersnaglæ C. ⁸⁻⁸ tempererith met komelk
oc drucket C rigt. ⁹ I stedet for foreg. har C dette stykke. ¹⁰ tørt III rigt.
¹¹ Det følgende stemmer ikke med nogen anden nordisk urtebog. ¹² snød rettet
fra snør ved underprikning og tilføjelse over linien. ¹³⁻¹³ ædher hennæ C.
¹⁴⁻¹⁴ Tilf. over linien og understreget.

oc for hostæ¹ oc for al siwknet j lungæ, Allæ tessæ dugher
 ysop stampet meth honnig, Stamper man ysop grøn² meth
 two lodæ³ ædykæ oc træthyngen honnig oc drykker thet, tha
 løser thet bugh, æn lather⁴ han tw kaar⁵ tel thet løser bugh
 æn mæ, om man drikker thet⁶ grønthe en tywrt⁶ ²Stampes ⁵
 han meth fyken tha gør han fagher lyth², Ysop dugher oc
 bulen mylt oc For watnsoth om han siwthes oc lægs paa
 A 48 Drykker man || ysop meth wyn tha lægher⁷ thet hiartæ⁸ rødher
 ther tandæ æræ, oc al *skatheligh⁹ buldh² for jnnæn æræ
 gangæ bort², Om man twor tændher meth ædikæ ther ysop ¹⁰
 siwdes j tha er thet got for tandwærk Sywdher man ysop oc
 lather j manz øræ eller j næsæ thet er got for wærk j øren¹⁰
 om olyæ aff rosen blandes weth oc lades j øren

A, 32. (S, 41).

Karui¹¹ er dansk kommyen thet dræber spolorm ¹⁵

A, 33, C, 28. (S, 26).

*Lilium¹² er liliæ Stamper man thet howet j liliæ rodh ær
 L met olyæ aff olyuæ tha er thet got for thet ther worther
 brent aff eldh² om thet *lægs¹³ aa² Siwdher man liliæ blat
 oc leggher aa thet er got for brendæ lemmæ oc for hugormæ ²⁰
 byth Stamper man liliæ howet oc siwdher meth wyn oc leg-
 gher weth thet¹⁴ illæ *¹⁵næglæ ther aff fødher op rysæ tree
 daghæ om oc løser ey før thet dugher Siwdher man thet meth
 olyæ eller swynæ² ystræ oc smør thet ther ¹⁶som bart er¹⁶
 thet dugher for har wæxt Drykker man liliæ meth wyn thet ²⁵
 renser skathelykt¹⁷ blot aff manz qwit¹⁸ oc for mylt Blandher
 man liliæ blat meth honnig oc ædikæ oc læggher aa the senær

¹ oc for hold tilføjer C over linien. ² Mgl. i C. ³ delæ C. ⁵⁻⁶ = C: han thw kar, S har det rigtige: thu karsæ. ⁶⁻⁶ fersth C; tywrt en grønthe med omsætningstegn A. ⁷ slagner C rigt. ⁸ Sål. hdskr. ⁹ skaleligh A. ¹⁰ I randen auris; C tilføjer efter øræ: oc hoffwet over linien. ¹¹ Begynder inde i en linie, uden plads til initial. ¹² Initialen ikke udført i A. ¹³ lags A. ¹⁴ the C. ¹⁵ næglæ først forskrevet og udstreget. ¹⁶⁻¹⁶ met C. ¹⁷ byld eller tilføjer C. ¹⁸ bwg C.

ther hugnæ æræ, tha skullæ fæm lothæ aff osen wæræ oc DM 120
too aff honnyg oc ædikæ oc swa siwthes, howet aff lilæ roth
sothet oc blandhet meth oliæ thet meth wax er giorth thet
dugher for rynkkæ j anledhæ oc alkøns smittæ ||

5 A, 34, C, 29. (S, 27).

C A V

***L**ectuca¹ er lectuca² hun dugher for mawæ oc gør ath
sowæ oc løser qwit¹⁰, oc mest dugher hun om hun wor-
dher sothen, Lectuca frø eer got for ondæ drømæ Drykker
man lectuca meth wyn thet er got for ³løst qwit³ Ædær
10 foster modher oftæ lectuca tha fanggher hun mægæl melk,
The ther oftæ ædæ lectuca the fangæ gernæ myrkkæ
øghen ||

A, 35, C, 30. (S, 83).

A 48

15 ***L**olium¹ er clyntæ ⁵hun er heet oc *tør⁶ jnnen annen
trappæ⁵ worther hun stampet oc a lagth tha løser hun
byld aa øgen æær

A, 36, C, 31. (S, III).

***L**appæ⁷ eer skreppæ hun eer firæ køns⁸ oc the hawæ allæ
een makt⁹ j læghedom oc allæ æræ the hethe oc tørræ,
20 Om man æder skreppæ kal tha byndher thet manz qwit¹⁰
Møghel klodæ oc skurff som huden rywer søndher the fly
for laa skreppæ oos om the bages ther meth Skreppæ rødher
¹¹knysses the meth wyn sotnæ, oc wether lagtæ the dughæ¹¹
for een ¹²siwkneeth ther j øræ worther ensæ nõt¹² wordher
25 laa¹³ skreppæ os oftæ j mwn sqwalpeth tha dugher thet for
bulen drøpel oc tanwærk, Drykker man skreppæ os thet
dugher for blotsoth For bulen mylt dugher *skreppæ¹⁴ rødher
¹⁵stampet oc møghet j stark ædikæ sothen oc swa pa lagt¹⁵

*¹ Initialen ikke udført i A. ² Hwn er meget kold oc wodh Hoo
hennæ ædher tilføjer C rigt. ³⁻³ løssen i bwg C. ⁵⁻⁵ Mgl. i C. ⁶ Mgl. A,
tilf. efter S. ⁷ Initial mgl. i A; også C har urigt. Lappa. ⁸ honde køn C.
⁹ = C, III; kraft S, K, II, VII. ¹⁰ bwg(h) C. ¹¹⁻¹¹ = S, sodhnæ i wiin
thet hielper C. ¹²⁻¹² = S, som man plæyer at faa i (øghen slettet) ørn C.
¹³ Mgl. C. ¹⁴ skre|pæ, ved ilniskifte, A. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl. C.

Sywdher man skreppæ rødher meth wyn eller watn oc drykker, thet ¹dugher, oc wragher¹ steen wth aff blætræ, oc dugher for gwlæ soth

A, 37. (S, 49).

* **L**iquericia² er lykrytzæ hun eer mathelygh heet oc wat oc 5
hauer j sech sœtmæ, hun er goth for hostæ, oc wæder manz bryst oc strwpæ oc lunggæ oc mynsker hun tørst oc dugher for alt thet ther man skal syn andæ meth draghæ

A, 38, C, 32. (S, 37).

* **M**aurella³ helgeberyth hun er storlyghæ kaldh Drøpær 10
man hennæ os j øræ tha dugher thet møghet⁵ for ilt
j øren⁶ Worther hun stampet oc laght weth thet ther woxer
j manz ⁷øgnæ nesth enkøns som⁷ worthæ tha hielper thet.
Blandher man salt oc brøth weth thennæ yrt oc læggher weth,
CA VIII thet hielper oc thet ther woxer j øræ som⁸ lyten nyt, || Om 15
DM 121 hennæs os smøries⁹ pa thet ther møgel klathæ hauer, tha
hielper thet, ¹⁰Hennæ os for nethen laght dugher quinnæ for
A 49 therre siwknæth oc blotrunnæ¹⁰ || Stamppæ hennæ blat oc
lath¹¹ polentæ¹² weth thet dugher for then ildæ eldh, En¹³
lathes ther tel siulffrøtæ¹⁴ oc olyæ aff rosen tha ¹⁵dugher 20
thet en meræ¹⁵, worther hun stampet och lagt weth hetæ
buldæ, thet hielper bodæ jnnen oc swa wden oc mæst for
buldæ j lyffwet¹⁶ Om man drykker hennæ oos eller æder raa
eller soten tha dugher thet¹⁷

A, 39, C, 33. (S, 18).

25

* **M**enta¹⁸ eer myntæ hun er tør oc heeth j annen trappæ,
aff hennæ dryk smeltær mat j mawæ oc styrker mawæ
oc menær ath spy oc æltær bort spolormæ Myntæ hielper

¹⁻¹ bortkasther C, wrækær S, K, III. *² Initial ikke tilskrevet. *³ Initial mgl. i A, Minrella C. ⁵ storligæ C, S, K. ⁶ I randen auris. ⁷⁻⁷ øwæ retth som thet varæ en C. ⁸ thet voræ en tilf. C. ⁹ smides C, S, K. ¹⁰⁻¹⁰ Mgl. C. ¹¹ r. t. lawt (urigt.) i C. ¹² pulatæ C. ¹³ Men C. ¹⁴ siulff røthe C, silf frothæ S. ¹⁵⁻¹⁵ = S, er thet en bedræ C. ¹⁶ = C, linær S, K. ¹⁷ meghet tilf. C. *¹⁸ Initial mgl. i A.

¹lønlygh tyng¹ for mankøns² siwkdom om the ³kwekhes meth³ thet watn ther myntæ siwdes j Stamper man myntæ oc leggher weth spenæ tha løser thet møketh brenth⁵ i spenæ Myntæ os blandet meth honnig oc drøpt j øræ thet ær got
5 for øræ⁶ wærk oc ⁷sarakæ aff twnggæ flydher⁷ om hun giwdes⁸ oftæ meth myntæ⁹, Myntæ stampet meth salt oc lagth weth thet dugher for hundhæ byth Mintæ blandet meth ædikæ hielper for blotrunnæ¹⁰

A, 40, C, 34. (S, 36).

¹⁰ *Malua¹¹ eer salyrt æller *kathostæ¹² tagher man hennæ som kaal tha løser hun quit¹³, Oc swa dugher hun blætræ, oc swa dugher hun for eder dryk Stamper man pilæ løff oc salyrtæ¹⁴ blat jeffnt sammen tha hielper¹⁵ thet blothelyghæ¹⁶ saar, ⁹Meer en *dyræ¹⁷ plasther⁹ worther hun stamp-
15 pet meth gammel ystræ, tha dugher¹⁸ thet ther knysset¹⁹ æær oc thet ther brwdhet eer Siwthes salyrtæ²⁰ blat oc ²¹blandes meth²¹ olyæ oc ⁹lægs aa⁹ oc bagæs ther meth, thet dugher thet brent eer²²

A, 41, C, 35. (S, 58).

²⁰ *Myrra¹¹ eer mirræ hun eer heet oc tør j annen trappæ, hun er goth for spolorm, och hun kommer dœth barn
²³fran mother²³, Lather man ey meræ en een bœn j || ²⁴drik CA VIII⁹ tha er thet got for langh⁹ hostæ oc trangh andæ oc || for A 49^{*} wærk j sythæ oc j²⁵ bryst oc for mœghel løsen, oc om manz
25 inwluæ²⁶ æræ²⁷ saræ, Holder²⁸ man myrræ wndher syn twnggæ oc swelgher hennæ ²⁹j then tymæ²⁹ hun rynder oc wæthæs

¹⁻¹ koddæ C, S. ^{*2} mangehonde C. ³⁻³ = S, bages i C. ⁵ = S, hedhæ C (se noterne til S). ⁶ I randen auris. ⁷⁻⁷ saar gaar bort paa twngghæ C, flydher i A er fejl for flyr. ⁸ nithæs S, vædes ther C. ⁹⁻⁹ Mgl. C. ¹⁰ blodgang C. ^{*11} Initial mgl. i A. ^{*12} Sål. C, kastostæ A. ¹³ bwg C. ¹⁴ kastoste (l) C. ¹⁵ lægher C, helær S. ¹⁶ blodige C, S. ¹⁷ dyræ A ¹⁸ hielper hwn C. ¹⁹ gnidhet C. ²⁰ kattostæ C. ²¹⁻²¹ legges i C. ²² Anden ordstilling i C. ²³⁻²³ aff modhers liiff C. ²⁴ mantz tilf. S, C. ²⁵ for C. I randen af A: sidhe werk. ²⁶ indwol C. ²⁷ bwlæ eller tilf. C. ²⁸ ladher C. ²⁹⁻²⁹ nar C.

tha løsæs then krangheth¹ ther twngæ rødher hawæ oc gør manz røst skær² Mirra renser sarth³ bryst oc strwbe⁵ oc al carræ⁵, Thagher man ey meræ en een bøen aff myrra før en rythæ⁶ kommer hannum tha⁷ dughet thet for rithæ⁷, Tempres⁸ mirra meth wyn och lades⁹ pa howeth, thet dughet 5
DM 122 for howeth wærk, worther hun blandhet weth øgæn smørelsæ tha¹⁰ dughet thet oc gør¹⁰ skæræ syn oc hun renser sar, oc lener¹¹ hwassæ brynær¹¹.

A, 42. (S, 53).

* Muscatum¹² er muscat Thet er tywrt oc heth j annen¹⁰ 10
M trappæ, thet styrkær lewær oc mawæ oc løser byldh
13 j bugh¹³, j mylt j lewær oc smæltær mat j mawæ.

A, 43. (S, 54).

* Matta¹² eer muscataëblommæ oc Thet eer enkøns bark
M aff grenæ aff muscat træ j jndyæ landh thet eer heet 15
oc tywrt j annen trappæ oc thet styrker leuær mylt oc mawæ
oc renser therre fulsnæ.

*¹⁴ C, 36 (; III, 21, VII, 219).

M^{vscatum} Thet er muskat Bliffwer han *ædhen¹⁵ om morghen
tha styrker hand hoffwet oc ickæ thelstædher at ond sweth 20
kommer i hoffwet Item han styrker mawæ oc wddriffwer ont
vædher aff mawæ oc indwol Item han styrker oc megheet hierthet
om han ædhes eller hanss blomsther. oc besyndherlige om thet
blandes meth wiin

C, 37 ([S, 116]).

25

M^{arabium} Thet er blinde nellæ Vordher hwn saadhen meth
wiin oc drucken varm tha gør hwn at pissæ oc er god for
kollepis Item vordher hwn sødhen meth ædickæ oc honig oc om
morghen warm drucken tha er hwn quinner god for theres sywge
oc renser them om the taghe thel them een skeed fwld. oc hwn 30
renser menniskens bledræ oc ondh lweth

¹ hwaslec S. ² klaer C. ³ Mgl. C. ⁵ Mgl. C, S, *men omnia vasa Const.*
⁶ kollæsywge C. ⁷⁻⁷ hielper thet C. ⁸ Stampes C. ⁹ legges C. ^{10 10} gør hwn
C, S. ¹¹⁻¹¹ megel brynnæ C urigt. ^{*12} Initial mgl. i A. ¹³⁻¹³ Mgl. S.
¹⁴ *I stedet for det foregående stykke har C de fire følgende. ^{*15} ædher C.

C, 38 (III, 53).

Millefolium Thet er Rølicke Vordher stœeth meth thet hwide
 aff eg oc lidhet honig oc bundhet pa et saar tha vddragher
 hwn vrenhet oc minsker verk oc sting ¹Item vordher hwn sœdhen
 5 meth wiin oc drucken om morghen tha borttager hwn paralisim
 oc igen holder blodganh ||

C, 39 (; S, 138).

Mirtum Thet er porss Stamper man grœn porss tha dugher han **C A II**
 i œrnæ for œrnæ werk Item stampes pors meth œdickæ tha
 10 stemmæ thet blod aff næsæ om man legger thet weth hoffwet

A, 44, C, 40. (S, 109).

***N**arstucium² eer karsæ Hun eer heth oc tør j fiærthe
 trappæ, thet byndher lystæ tel quinnæ Stampes karsæ
 meth syræ oc lægs a buldæ tha dragher thet wth wor oc
 15 mynsker wærk, karsæ os eer goth for har fællæn³, karsæ
 wragher⁵ bort aff mother dœt barn, Om man stamper karsæ
 frœ meth wyn oc drykker oc swa dugher thet for hugormæ
⁶byt oc⁶ eder Fanghæ ormæ dœn aff brendh karsæ ⁷j eldh⁷
 tha fly the Drykker man oftæ karsæ meth œdikæ tha dugher
 20 thet for sywkh mylt Stampes karsæ eller karsæ frœ oc lægs
 aa laar wærk thet hielper, Kommæ mœghel klathæ eller
 sarækæ⁸ a howeth tha skal thet oftæ smœries meth gasæ
 ystræ oc karsæ stampet sammen tha dugher thet for bothæ ||
 Sywdher man ⁷karsæ eller⁷ karsæfrœ meth sœth gedæ mœlk **A 50**
 25 oc drykker ⁹swo laat⁹ thet eer got for alkœns brystwærk
 Stamper karsæ¹⁰ oc honnigh oc drykker eller œdær thet
¹¹dugher for¹¹ hostæ

A, 45, C, 41. (S, 70).

Naupego¹² er bekh, thet er heth oc tywrt j trethie¹³ trappe
 30 Thagher man een skedh meth bekh og honnig thet

¹ Herfra afvigende i III.² Sål. C, initial mgl. i A.³ horfellæ C.⁵ driffwer C.⁶⁻⁸ Mgl. C, S.⁷⁻¹ Mgl. C.⁸ onde saar C, und sarœki S.⁹⁻⁹ varmt C.¹⁰ frœ tilf. C, S.¹¹⁻¹¹ spægher C, S.¹² I A er initialen N(bagvendt) senere indføjet. ¹³ andhen C urigt.

hielper¹ for krankt andæfangh Blandes bekh meth honnigh
tha helær² thet fulæ saar³

A, 46, C, 42. (S, 88).

DM 130 **O**riganus⁵ eer konningh, hun er heth oc tør j annen
trappæ⁶ Blandher man ny lodher wyn oc atæ lather⁶ 5
aff konning oc drykker thet hielper hannum ther edær hawæ
druket oc swa for alkøns edær Thet hielper watnsot om man
drykker hennæ meth watn oc lydheth wyn⁷ oc swa renses man
aff eth ont bloth thywrt oc kalt⁷, Oc hun dugher for qwinnæ
siwknæth⁷ for næthen⁷ om hun⁸ knysses eller siwdes⁸ oc 10
lægs næthen tel, eller baghes meth⁹, wordher hun sma
CA IX* stampet || som dyst meth honnig tha dugher hun for hostæ¹⁰,
Twor man sech oftæ j thet watn [oftæ]¹¹ ther hun siwdæs j
thet hielper for klathæ, oc æltær¹² bort al then smyttæ ther
a manz likomæ eer, wden worther¹³, oc hun hielper for gwæ 15
soth Stamper man¹⁴ hennæ oc drykker¹⁴ hennæ grønæ os
tha hielper hun bulnæ qwerkæ oc drøpel, och holdher man
*henne¹⁵ j mwn, tha helær hun saar mwn¹⁶ Blandher man
hennæ meth myelk oc gywdher¹⁷ j øræ thet dugher for øræ
wærk, Knyssær¹⁸ man hennæ søndher¹⁹ meth tendher tha 20
dugher hun for tanwærk oc hun skærer²⁰ øgen.

A, 47, C, 43. (S, 21).

Porrus er purløgh, han er goth tel lægedom, purløgh os
er them goth ath drykkæ ther blot spyttæ eller²¹ for
næthen wdhlather²¹, Thagher man purløgs frø²² oc røkelsæ²² 25

¹ I randen med senere hånd: fore krancht andhefangh. ² helner C. ³ oc renser tilf. C, S. ⁵ O senere tilføjet, og det samme gælder de følgende initialer i A. ⁶⁻⁶ Ladher man lidhet wiin oc meræ delin C; A har i randen m. senere hånd: fore then ther edder hauer drucket. ⁷⁻⁷ Mgl. C. ⁸⁻⁸ vordher sadhen C, i randen i A med senere hånd: fore quinnæ siwchnæth. ⁹⁻⁹ nædhen thel C. ¹⁰ I randen: fore hoste. ¹¹ Sål. A. ¹² driffuer C, i randen af A: fore klode. ¹³ Den samme misforståelse i C. ¹⁴⁻¹⁴ Mgl. C; i randen af A: drypel. ¹⁵ hennen A. ¹⁶ I randen: fore saar mwn. ¹⁷ ladher C. ¹⁸ Tyggher C. ¹⁹ lidhet C. ²⁰ gør klaræ C. ²¹⁻²¹ ther blodgang haffwer C; i randen af A: fore blod spittilsse. ²²⁻²² Mgl. C; i randen af A: fore blodh sott.

meth lythet myrra oc stamper alt sammen || oc drukketh thet A 50[•]
 dugher ¹oc for bloth sot¹ Stamper man purløgh meth wyn
 oc drykker thet løser bugh Stamper man thet meth honnig
 oc lægggher weth buldæ tha hielper thet ²Gyffwer man pur-
 5 løgh at drykkæ² then ther skad er aff hugorm tha hielper
 thet, oc for alt eder Drykker man purløgh os meth quinnæ
 mølk sammen blandhet thet dugher for gammæl hostæ³ oc DM 131
 for ⁵mankøns *lwnggæ⁶ siwkneht⁵ Blander man gedæ gallæ
 meth purløgs os, thet dugher foræ wærk j øræ, Blandher man
 10 two lodher⁷ aff purløgs os oc trethinggen honnig oc lather
 laat⁸ j næsæ eller j øræ tha dugher thet for møghel houeth
 wærk, Læggher man stampet purløgh weth ⁹bruthet been⁹
 tha heler¹⁰ thet skøt¹¹, oc lenær ¹²thet hart eer¹², Om man
 ædær raa purløgh thet er got for drukken skap, oc gør quinnæ
 15 løstæ || ¹²oc blødher hardh bugh¹²

CAX

A, 48, C, 44. (S, 20).

Pastinaca¹⁸ eer moræ, Hennæ rødher, oc hennæ frø æræ
 gothæ Siwdher man moræ rødher i wyn meth lythet
 honnig oc drykker thet eer goth for siwkh mylt Siwdher
 20 man moræ rødher j mylk oc ædær eller drykker, thet sooth
 dugher for ængæ¹⁴, oc er got for løs¹⁵ bugh¹⁶, Them ther
 moræ bær pa sech eller ædær them ma ey hugormæ skathæ
 Om man ædær for møghet aff moræ tha fanggher han lystæ
 tel quinnæ¹⁷, Om man smør synæ tendher oftæ meth moræ
 25 rødher tha lenes tanwærk¹⁸ Drykker man moræ os tha er
 thet got for scorpius styng Æn stamper man moræ meth
 honnig oc lægggher weth qwith¹⁹ then ther dyer²⁰ er tha
 hielper thet

¹ then ther blodgang haffwer C, sml. S. ²⁻² Sywdher man purløg meth wiin C. ³ I randen: fore gammel hosthe. ⁵⁻⁵ lunge soet C. ^{*6} liwnggæ A; i randen: fore werch i øre, og et par linier længere nede: auris. ⁷ delæ C. ⁸ warmt C. ⁹⁻⁹ been brot C, S; i randen af A: fore brudet been. ¹⁰ helner C. ¹¹ snart C. ¹²⁻¹² Mgl. C. ¹³ Mora C. ¹⁴ trang i bryst C, i randen af A: fore ænghe oc fore løs bug. ¹⁵ løsn i C. ¹⁶ Item moræ rod hengt om halss thet dugher for bwlne koddhe tilf; C, S. ¹⁷ I randen: lycth til quinnæ. ¹⁸ I randen: fore tandwerch. ¹⁹ bwg C. ²⁰ hoffind C.

A 49, C, 45. (S, 28).

Pullegium er polleyæ, Hun er tør og heet j tredyæ trappæ,
¹Om quinnæ meth barn eer thager aff hennæ oftæ tha
 ma hun døth barn fanggæ, Drykker man hennæ meth laat²
 wyn tha dragher hun wth the skyn ther om barn æræ³ Æræ 5
 the skyn lengghræ jnnæ en naturen kræwer tha fangher hun
A 51 syn døth Stamper man hennæ meth salt och⁵ || blandher
 honnigh weth thet dugher the lemmæ ther krwmpnæ æræ
 Worther hun meth honnig stampet oc ædæn eller drukken
 tha dugher hun bryst, ⁶oc for thet som lym eer j manz bryst⁶ 10
 Drykker man⁷ meth wyn tha dugher hun for eder byth, oc
 for ondh blot ⁶tywrt oc kalt⁶, ¹⁰Oc then ther siwkh eer aff
 rydhæ⁸ eller aff möghel blotrwnnæ⁹ eller andræ lwndæ tha
 skal thennæ yrth stampes meth stark ædykæ oc ladhæ tel
 hans næsæ, oc aff døen ma then ther liggher fanggæ bætræ¹⁰, 15
 worther hun tywrth oc stampeth sma thet fæster løsæ tan-
 gerdæ¹¹ Lægs hun weth fodæ siwkhdom eller annen byldh
 thet eer got, Polleyæ stampet ⁶meth wyn⁶ thet hielper wisnæ
C A X lemmæ om thet lægs weth Stampes hun meth salt || och lægs
 wthen aa tha dugher hun mylt, Om man thoes oftæ j thet 20
DM 132 watn hun sywthes j thet dugher for klothæ¹² Drykker man
 hennæ meth laat¹³ wyn, tha dugher hun for hostæ, oc gør
 hun möghet at pissæ oc meer om hun siwthes j wyn eller
 olyæ ⁶oc stampeth weth⁶, worther hennæs roth stampet ¹⁸och
 lagt j *swrth¹⁴ wyn eller ædykæ thet dugher storlyghæ for 25
 alkøns¹⁵ byldæ, Dryks hun meth wyn tha dugher hun for *¹⁶
 æder oc gør lystæ tel quinnæ, oc eer goth tel lunggæ oc
 løwer, oc gyffwær fosther mother möghel myelk Stampes
 hun grøn meth honnig oc lægs weth tha dugher hun for
 hundæbyth eller om hun drygs meth wyn¹⁷ 30

¹ I randen er her og ved to af de nærmest følgende linier sat: nota.
² varmt C. ³ i modhers liff tilf. C, sml. S. ⁵ I randen: fore krwmpnæ læm-
 mær. ⁶⁻⁶ Mgl. C. ⁷ henne tilf. C, S. ⁸ kollæsygæ C; i randen af A: fore
 kallæ siwge och fore blotrun. ⁹ blodgang C. ¹⁰⁻¹⁰ Helt omskrevet, men med
 samme indhold, i C. ¹¹ tendher C, i randen af A: Att fæsthe løsæ tender.
¹² I randen: fore klode og ud for næste linie: fore hosthe. ¹³ lot C. ¹⁴ Jfr.
 S; A: siwrth, C: swort; i randen af A: fore alschens bylldh. ¹⁵ allehonde C.
¹⁶ komma i A. ¹⁷ I randen; fore hwnnæ bidh. ¹⁸ Rettet i A fra hun stampet.

A, 50, C, 46. (S, 32).

Papauer er walmwæ hun eer kaldh oc tør Hun er ¹trennæ
 lwndh¹ Een hauer hwit blomster, oc annen røt, oc tredyæ
 eer mynst, och hun waxer j agræ oc hauer blekh lydh, oc
 5 brwnth blomster, ²The ære best ther hwith hawæ blomsther²,
 Aff the ther brwnth hawæ blomsther gørs olyæ aff hennes
 frø thet gør man ath sowæ och glath, ¹⁰Och then ther røth
 hauer blomster¹⁰ gør oc søffn saa som the andræ Drykker
 man then brwnæ walmwæ os meth wyn || tha gør hun ³hefft, A 51•
 10 oc byndher then siwknæt³ ther quinnæ hawæ aff blotrwnnæ,
 Drikker man thet tha dughet thet tel søffn⁵ oc thet spegher
 hostæ, Een pænnings wæth⁶ skal man aff thettæ frø tagæ,
⁷worther thet mere tha ma man syn døth aff hennæ fangæ⁷
 Stampær man walmwæ blat oc lægher weth tha dughet thet
 15 ⁸møghet bulnæ qwerkæ⁸ Oc swa dughet hun then ildæ⁹ eldh
¹⁰Then hwithæ walmwæ¹⁰ eer møghet bætræ en the andræ
 two, Lather man thettæ frø oc yrthen, oc quinnæ mōlk, oc
 safran oc lægh weth skab a fødher tha hielper thet.

A, 51, C, 47. (S, 14 [C, 72, III, 44]).

20 Petrocilium er pærsiliæ hun er tør oc het j tredyæ trappæ
 Stamper man hennæ oc leggher a blegnæ thet eer goth,
 oc¹¹ gør at pissæ, oc løsær || wædher oc ondh blæst, och C B I
 dughet for watnsoth, oc for ridhæ¹² oc for wærk j blætræ
 og renser leuer oc saar oc hun kommer dēt barn aff quinnæ

25 C, 48 (III, 25, VII, 224; S, 38).

Piper Thet er peffwer Hand er thør oc heed Han fordriffwer
 P ond veskæ oc renser mawen oc hedmer hannem Oc bort
 driffwer fra hierthet edher oc forgiftelsæ Oc gør got i bryst oc
 øghen¹³ Men han gør them icke got som æræ sanguinei æller
 30 colerici thel naturæ.

¹⁻¹ trefold C. ²⁻² Understreget i A, mgl. i C. ³⁻³ hold paa then blod-
 gang C; i randen af A: contra menstruum remedium. ⁵ løsn C. urigt.
⁶ weckt C. ⁷⁻⁷ Mgl. C. ⁸⁻⁸ qwerkæbyld C. ⁹⁻⁹ ondhe C. ¹⁰⁻¹⁰ Understreget
 i A. ¹¹ hennæ frø tilf. C, S. ¹² kolde soeth C. ¹³ Afvigende i III, som
 også mangler den sidste sætning.

C, 49 (III, 37).

Pisa Thet er Erth Hwn er thør oc varm Bliffwer hwn sadhen
oc ædhen hwn gør god smæltelssæ oc vermer maffuæ Men
haffuæ the byld eller blegner eller ont i øghen tha dughe the ey
at ædhæ thi ath the øghæ ildske oc fødhe byldher oc meghet 5
vædher oc wswndhet i mantz liiff oc sting Oc ighen holde ondh
vedskæ i øghen at han ey kand flydhe

C, 50 (AC, 4).

Plantago Thet er weybredhæ Hwn oc saa hedher Arnoglossa
som thel forn er skreffuet aa 10

C, 51 (III, 58; VII, 70, Tillæg II, 1).

Pipinella Thet er Quesyrt¹ Thet er en lidhen rod oc meghet
nyttelig Hwn dwgher for hierte sorghe eller we ædher man
hennæ Sywdher man hennæ i vatn oc ædher om morghen tha
er hwn god for blodsoeth oc for paralisiss Item ædher man hennæ 15
tha er hwn got for hostæ som skrøbelig gør hoffuet oc brysth
Item hwn rensser bryst oc vermer thet.

A 52, C, 52. (S, 11).

Ruta² eer rudæ, Hun eer tør oc heth j annen³ trappæ,
Hun dugher mawæ⁵ om hun dryks oftæ, oc menær 20
lystæ til quinnæ, oc spægher hostæ Siwdher man hennæ j
watn och ædykæ thet dugher for ⁶wreth j qu⁶ oc thet hielper
C B I• lwngæ oc bryst, Oc thet dugher for || wærk j ryff eller j
sythæ, oc for ⁷rythæ soth⁷ om man drykker hennæ, Eller
siwdher hennæ grøn⁸ j olyæ, oc thet er goth for bullæ j 25
jnwluæ⁹ om man drykker hennæ Ædær man hennæ raa tha
DM 133 dugher hun myrk øffn Blandher man hennæ oos sammen
meth fænækals¹⁰ os, oc honsæ galle oc honnig, oc smør
* oftæ¹¹ øghen meth tha lywsær thet manz øghen Lather man
sammen rudæ os oc ædikæ thet dugher for howeth wærk 30
Om man lather rwdæ os j næsæ tha styllær thet blotrwnnæ¹

¹ brystyrth III. I randen: ruta. ² tredie C, S. ³ meghet C. ⁴⁻⁶ werk
i bugh C. ⁷⁻⁷ kollesoet C. ⁸ Rettet fra tør. ⁹ indwol C. ¹⁰ fennicke C.
¹¹ offta hdskr., i randen: fore myreck øghen. ¹² blod C; i randen af A: fore
blodrunnæ.

Drykkær *man* rudæ os eller ædær hennæ raa, tha ma hannum ey edær skathæ, ¹oc thet kænne *weslæ² For thi ath naer the¹ skullæ wether hugormæ strythæ tha³ ædæ the før aff rudæ⁵ Sywdher *man* rudæ j olyæ eller lythet smør tha dughet
 5 thet ⁶bulen lönlygh tyng⁶ oc annen byldh for jnnen oc sywkhdom

A, 53, C, 53. (S, 25).

Rosa er rosæ, Hun er tør oc kaldh j førstæ trappæ, Hwar som then illæ⁷ eld kommer oc stamper *man* rosen oc
 10 *lægg⁸ aa || tha dughet thet Rosæ oc wyn stampeth sam- A 52
 men oc drukketh thet dughet for möghel⁹ løsen Allæ øgn smørelsæ skullæ allæ flesten os aff rosen hawæ Thørre *man* rosæn och stampe sma tha dughet thet saar mwn, Oc saa om *man* blander hennæ meth honnigh Stampes grön rosæ
 15 oc lægs weth tha dughet hun for alkøns hetmæ eller meth houeth¹⁰ om hun dryks, Hwo som bij stökkæ wæther meth rosen os tha fly by ey, ¹¹och lades melk tel tha er thet got for thet eder coppæ hawæ skat thet heler rosen¹¹, Stamper *man* rosen oc salt sammen oc lægger a oxel tha dughet thet
 20 tho at thet eer gammelt, *¹²Quinnæ ma oc renses meth rosen os sothen meth salt Drykker *man* thet tha for orther skathelekt blot ¹¹for jnnen¹¹, och thet dughet for blotsot Rosen oc salt stampet sammen thet dughet for hundæbyth, || Holder C B II
man rosen os j mwn thet eer got for tænder Stamper *man*
 25 rosen weth honnig oc smør øgn meth, tha gør thet ¹³øgen wel at see¹³

¹⁻¹ The ther C. ^{*2} wellæ hdskr. ³ the skullæ C. ⁵ tha maa edher them ey skadhæ tilf. C. ⁶⁻⁶ bwlne koddæ C, S; i randen af A: fore bullen lönlig tingh. ⁷ ondhe C. ^{*8} længgher A. ⁹ Mgl. C, i randen af A: fore megill løssen. ¹⁰ honig C, S; i randen af A: fore hiedæ. ¹¹⁻¹¹ Mgl. C. ^{*12} Foran quinnæ er udstreget Oc, og ud for linien står nota i randen. ¹³⁻¹³ klar sywn C; i randen i A: Ath schære øghen.

C, 54 (III, 32—33, VII, 230—31, [K, ²42; V, 54]).

Raphanus Thet er Peberrod¹ Vordher hwn ædhen om
 morghen fastindes meth salt hwn giffwer vermæ ²Item
 vordher hwn stot oc om morghen æth tha kommer hwn thel
 at ræbæ Oc vermer bryst Oc løsser haar vedskæ² Item
 bliffwer hwn sødhen oc skoren i delæ och strød meth salt ⁵
 saa lenghe ath hwn vdgiffwer sin vedskæ aff seg thet vedskæ
 skal syæs i gemmen et kledæ oc lades i øræ thet bort driffwer
 al døffhed oc thet skal gøress i thre daghe ²Item vordher
 hwn skoret i stöckæ oc blandhet meth haffræ oc salt oc ¹⁰
 giffuet hest eller andhet creatur tha dør the orme i bwghen
 æræ²

C, 55 (III, 34, VII, 232).

Rapula Thet er Roæ Hwn er heed oc woed Wordher
 hwn sødhen oc ædhen al vedske indwortes i mantz bryst ¹⁵
 then minsker hwn. Item hoo hennes soed ³ædher eller³ dricker
 al rodme⁵ oc skadelssæ oc thør hoste fordriffwer hwn Item
 vordher hwn ædhen meth olyæ eller andhen fedmæ al wsmelth
 mad i maffue forthærer hwn

A 54, C 56. (S, 19).

Synapis er senop, Hun⁶ er heth oc tør j fyærthæ trappe ²⁰
 oc hennæ frø hauer een ⁷stærk krafft⁷ Synop ⁸gør man
 hwast with oc⁸ løser bugh oc bryder steen ⁸oc renser nettæ⁸
 Stamper man senop meth laat⁹ watn oc lather j mwn oc
 *gomen¹⁰ geen sool thet renser howeth, meth næsæ Æder ²⁵
 man senop tha styrker thet mawæ, ⁸oc lætær synkelsæ⁸
 Senop stampeth meth ædykæ helær¹¹ hugormæ byth om thet
 lægs ther aa Senop ⁸brænnær manz huth oc gør man dull
 oc han⁸ er goth ⁸weth øgn oc howeth oc wærk j blædræ,
 M 134 oc j laar, oc⁸ for lunggæ oc mawæ, oc hostæ, oc weth buldæ ³⁰

¹ I randen med betydelig senere hånd: Peberrod osse er en besynderlig
 god legedom til dem som haffue suindesott ~ ²⁻² Disse stykker svarer til

III, 33, VII, 231: Raphanus minor. ³⁻³ Bøge disse ord er understregede i
 hdskr., det første tillige gennemstreget; III har kun supit. ⁵ røtilse III, VII.

⁶ Han C (ligeså han, hans i flg.). ⁷⁻⁷ stoer maeth C. ⁸⁻⁸ Mgl. C. ⁹ loth C.

¹⁰ Sål. C, gømen A. ¹¹ helnær C.

j mylt² Swa eer oc om man stamper senops frø oc krommæ
 aff hwethebrødh saa at senops frø eer two || lothæ³, hwethe- C B II
 brødh trethingh oc ther tel skal man lathæ tørre fyken oc
 honnig oc ædykæ, oc e thes mere ther er weth aff fyken oc
 5 honnig oc myndræ aff krommæ, saa mōghet worther thet
 bætræ thettæ er oftæ prōffwet, tho skullæ man ey læggæ
 thet weth hwer siwkdom¹ wden weth mōglæ store siwkdomæ¹
 Legger || man senops frø oc rōdher j most swa at thet fangher A 52⁹
 krafften aff senopen tha er then dryk mōghel helsom oc
 10 dwgher thet manz qwerkæ oc mawa oc øgn, oc mankøns
 wærk j howeth Aff senops frø gøres olyæ, hun dughet⁵ lyndæ
 wærk oc sydhæ wærk³ Os aff grøn oc mōr senop om man
 ædær thet¹ tywrth tha¹ dughet thet tanwærk Om man æder
 senops frø tha lenær thet manz rōst Senops rōkh⁶ dughet
 15 mōghet brutfalling Stamper man senop meth fiken oc leggher
 a raketh howeth tha dughet thet for gælnæ eller om man
 smør oftæ synæ fōdher Stampes senops frø meth⁷ thet smø-
 rykth eer oc smør⁷ a skurff oftæ tha hielper thet Stampes
 senop oc ædikæ tel samen thar enser thet ligwærtwngæ¹ saar
 20 om the *smøryes⁸ ther meth Æder man senops frø nar rythæ⁹
 thager hannum thet dughet for rithæ¹⁰

A, 55, C, 57. (S, 24).

Satureya eer sather thet eer mōghet heth oc tyurth, Thet
 S gør at pissæ¹¹, Oc kommer dōt barn wdh, och renser
 25 ¹²quinnæ for jnnen¹², Thōrrer man sather oc stamper smat
 oc blander weth¹³ honnigh oc æder eller drykker thet meth
 wyn thet dughet for bryst wærk Meth¹⁴ laat wyn¹⁴ eer thet
 got for wreth j qwit¹⁵, om man drykker thet mōghet tha for-
 bywther thet¹⁶ søffn gernæ¹⁶ Sather gør¹⁷ man mōghet at

¹⁻¹ *Angl. C.* ² oc lewer oc weth gamel mawe sywge tilf. *C, S* (*urigt. angivet s. 18 note 16*). ³ delæ *C.* ⁵⁻⁵ lend oc senæwerk *C, S.* ⁶ rod *C.*
⁷⁻⁷ smøroc stryges *C.* ⁸ smoryes *A.* ⁹ koldæ sywge *C.* ¹⁰ hennæ *C.* ¹¹ Han
 dnger tilf. *C.* ¹²⁻¹² quinnæ sywghæ *C.* ¹³ sodhet tilf. *C, S;* i randen af *A:*
 fore bryst werch. ¹⁴⁻¹⁴ loth vatn *C urigt.* ¹⁵ bwg *C.* ¹⁶⁻¹⁶ løsn *C* (*jfr. S*);
 i randen af *A:* fore Att fange søffn oc roo. ¹⁷⁻¹⁷ søffn *C.*

souæ¹⁷ om man sywther thet j ædykæ, oc qwekher² howeth
ther meth Qwynnæ the ther meth barn æræ, skullæ³ wether
see sather ok hun mestær ey syt barn Drykker man sather
B III meth wyn eller ædær j ægh || thet⁸ er goth for vemelsæ Om
man drikker sather⁶ tha gør thet lystæ tel quinnæ 5

A 56, C, 58. (S, 16).

Saluia eer saluiæ hun dugher manz leuær, Worther hun
S stamppeth oc weth lagt tha dugher hun for eder fullæ
biith, Lægh stamppeth saluiæ a saar⁷ ther mōghet bløther
tha styller thet blot Drikker man raa saluiæ os⁸ meth wyn 10
DM 135 tha dugher thet for gammel⁹ hostæ oc for sythæ¹⁰ wærk,
¹¹Fangher man clathæ a anbwth, tha er thet wyn ther tel
got ther saluiæ siwdes j om thet qwekhes ther meth oc wor¹²
A 53 har swort aff hennæ os¹¹ || *¹³ Item vordher hwn støt meth salt
thre eller firæ aff hennes blad oc ædhen tha borttagher hwn al 15
wrenhet aff blodzenss offuerflødelssæ oc allæ ondhe skwd som
skywdes i kroppen borttagher hwn Vordher hwn vel sødhen i viin
oc drucken om morghen tha fornyer hwn menniskens indwol oc
styrker hennæ oc bortkører al wreenhet oc sygdom aff mennesken
Oc ther aff sigher mesteren Galienus Hwi dør mennesken men 20
saluiæ woxer i wrthægardhen¹⁴

C, 59 ([A, 59, S, 143; II, 52; V, 26]).

Solsequium Thet er Soelsickæ Vordher hwn sødhen i ædickæ
S oc drucken om morghen tha bortdriffwer hwn bryst werk oc
hietewerk oc ond vetskæ aff kroppen Item vordher hwn sødhen 25
meth vatn oc drucken tha fordriffuer hwn then kolde sywghæ

A, 57, C, 60. (S, 133).

Sambuca er hyl, ¹⁵hun er het j førstæ trappæ oc tør j
S annen Hun gør senær at bløtnæ, oc mawæ, oc hun gør
at spy¹⁵ Siwdher man hillæ løff oc læggher a spynæ buldh 30

¹⁷ se s. 274. ² thoer C. ³⁻⁸ ey ædhæ sadher Oc || sadher C. ⁵ ædher C.
⁶ meghet tilf. C, S. ⁷ I randen af A: Att stillæ saar som blødhe. ⁸ Mgl. C.
⁹ Mgl. C; i randen af A: fore gammel hoste. ¹⁰ Mgl. C; i randen af A: sidhæ
werk. ¹¹⁻¹¹ I stedet for dette stykke har C det følgende. ¹² Efter wor udslettet
saa i A. ¹³ Jfr. III, 41 [ikke V, 20, VII, 235—236]. ¹⁴ Derefter med stærkt
afbleget sen skrift (Thet er?) stor Jernvrt. ¹⁵⁻¹⁵ Mgl. C: A stemmer med K.

tha dugh¹er thet, Olyæ giort aff hillæ, ²helær ³skab, oc opnæ luctæ saar, oc lener ørnæ wærk, Hennæ os drukken dugh⁴er for spolormæ⁵

A, 58, C, 61. (S, 134).

5 Salyx ⁶eer pilæ ⁷hun er tør j førstæ trappe oc kald j *annen*⁷ hennæ os laten j næsæ ⁸boræ er goth⁸ for howeth wærk Pilæ bark brent oc temp^{reth} meth ædykæ fordriffwer⁹ worther Pilæ os¹⁰ dugh^{er} for blot runnæ || ⁷Pilæ grenæ os oc pilæ eblæ drukken mener barn føthelse oc lystæ

10 A, 59 (S, 143 [C, 59]).

Sponsa solis er solsequium Hun er kaldh oc tør j *nnen* *annen* trappæ, Hun styrkker mawæ oc dugh^{er} for hugorm¹¹ byth, oc alle andræ ondæ ormæ ther man ma skathæ

A, 60 (S, 42 [C, 66]).

15 Sedefe^r er trefaldh het oc eenfaldh¹² thør thet dugh^{er} for edær oc ormstyngh oc styrkker mawæ oc gør lystæ tel math, oc løser ond wæther j mawæ oc tagher ondh døn aff mwn ther worther aff lōgh thet gør at ræpæ Drikker man thet tha dræper thet spolormæ⁷

20 A, 61, C, 62. (S, 61).

Thus er røgelsæ thet er heth oc tywrth j *annen* trappe **C B II**
 Stamper man thet⁷ oc temp^{reth} meth claar eller⁷ quinnæ-
 mølk thet skærer¹³ øgn Stamper man røgelsæ meth¹⁴ feeth
 aff swyn, eller meth wætræ talgh¹⁴ tha dugh^{er} thet for thet
 25 brenth er¹⁵ ¹⁶Themprær man¹⁶ thet meth laat¹⁷ wyn oc lathæ

¹ hjælper C; i randen af A: fore spennebyld. ² I C indskudt over linien: er got for blegner. ³ bwld, som har været skrevet her, er igen slettet. ⁴ I randen: fore spolorme. ⁵ ee hdskr. ⁶⁻⁷ Mgl. C. ⁸⁻⁸ duger C; i randen af A: fore worter att fordriffue. ⁹ tager bort C, S. ¹⁰ løff C urigt.; i randen af A: fore barnfødelssæ. ¹¹ Med yngre hånd er tilføjet ss. ¹² Her er heet igen skrevet og slettet. ¹³ clarer C. ¹⁴⁻¹⁴ seeth aff viin C. ¹⁵ meth veyræ talyæ tilf. C (sml. S). ¹⁶⁻¹⁶ Item stampes (sål. også i flg.) C. ¹⁷ loot C.

thet j øræn thet dughet for øræ wærk Tempreth man thet
meth wyn eller ædikæ¹ oc drykker¹, thet dughet mest² fore
blot sot, Tempret man thet meth quinnæ melk oc læggher a
byldh³ ther worther for næthen manz bakhloth eller annen
stat tha læghes thet ther aff³, Stampes røgelsæ oc aloe meth⁵
hwit aff ægh saa at thet worther tywkt oc lægs pa atræ ther
syndher er⁵ huggen, ⁶eller a beenbrwth⁶, eller a the saar ther
møghet bløthæ, oc byndes tel, och løses ey før en⁷ thet eer
sammen ganghet² ther syndher er hugghet², oc lægges ather
A 53• weth⁸ saa som fœrræ e⁸ thel thet worther helth || ⁹tha hielper¹⁰
thet⁹ Røkelsæ² eer goth for blotrwnnæ och² stirkær manz
OM 136 mynnæ meth syn døen Hwo som æder røgelsæ meth een jrth
hedher konningh han ma spyttæ al siwkdø¹⁰ aff syt howeth,
oc thet sammæ løser¹¹ twnggæ aff¹² syn siwkdø

A, 62, C, 63. (S, 104).

15

Uerbena eer jernyrth hun eer thwinæ køns oc bodæ gøre
the moxen eth¹³ Dryks hun¹³ oftæ meth wyn thet
hielper for gulæ soth Stampes hun oc lægs a edher byth
thet dughet¹⁴, tho skal thet firæ daghæ¹⁵ meth wyn¹⁵ gøres,
¹⁶Hwat køns¹⁶ hunskæ man hawer j mwn tha gangher hun²⁰
borth om hun skwalpes j mwn ther hun er warm Stampes
hun oc lægs a grøn saar tha¹⁸ drawer hun saar sammen¹⁸,
Drykker man hennæ meth wyn tha¹⁹ standher hun geen¹⁹
B IIII alkøns edher, Stamper || man tree rødher oc thry²⁰ blat aff
hennæ meth watn, oc drykker før en rythæ²¹ tagher, ²²hwer²⁵
annen dagh²² tha hielper thet, oc swa dughet oc for quartana,

¹⁻¹ Mgl. C; i randen af A: fore blodhsoth, dærover igen skrevet auris.
² A-gl. C. ³⁻³ thet hielper C, i randen af A ud for det følgende: fore aræ
som igiemmel(?) er slaghen eller the saar ther møget blødhe. ⁵ eller urigt. C.
⁶⁻⁶ Mgl. C, sml. S, K. ⁷ han wed ath tilf. C, S. ⁸⁻⁸ then sammæ lægædom
C, sml. S. ⁹⁻⁹ Mgl. C, S. ¹⁰ sywgnet C, S. ¹¹ lægher C, lættær S. ¹² al
tilf. C. ¹³⁻¹³ Sywdher man henne C; i randen af A: for gulle soth. ¹⁴ hiel-
per C. ¹⁵⁻¹⁵ viin understreget, og over linien skrevet ved i C. ¹⁶⁻¹⁶ Hwatskens
C. ¹⁷ I A' fw slettet foran skwalpes. ¹⁸⁻¹⁸ duger hwn ther thel C; i A i
randen: for grøntih soor att læge. ¹⁹⁻¹⁹ hielper hwn for C. ²⁰ thre C; i
randen af A: for kole siwghe. ²¹ then kolde sywge C. ²²⁻²² hannum C.

Om man strør thennæ yrth j blan folk ¹ther som¹ the sidæ
oc dryk² tha wordæ the gladæ Bær man hennæ j sin hand,
oc spørgh sywkh man hwar hannum lyther ³eller hwar han
ma³ swarer han wel tha lewer han en⁵ swarer han illæ, tha
5 eer ⁶thet ey lyffs won⁶ Gør man sæpel⁷ aff thennæ yrth oc
setther a ⁸sywkh manz⁸ howeth tha fangher han⁹ *skøth¹⁰
hielp, Plinius sagdæ Ath hun er helsom ¹¹allæ jnwluæ, sythæ
wærk oc siwkhneith j lówær oc j bryst, oc mest for lunggæ
soot¹¹ Stampes hun meth gasæ¹² ystræ thet dughet for een
10 siwkneth ther woxer j øræ ¹³ensæ nyt¹³ Lather man mille-
folium oc betonicam jæffntt weth thennæ yrth oc siwther sam-
men oc drykker, ¹⁴jngtæ dughet meer¹⁴ for steen j blæthre¹⁵
Item siær Galienus at ho som hennæ sywdher meth wiin oc dricker
hennæ fastindes om morghen then dag er han fri fra then fallinde
15 soet Item vordher støet meth rosen oc then oess vordher døpt i
eth glaskar oc gømt ther i thel morwen oc tage tha eth reent
klæde oc vædhæ ther wdij oc binde om øwen al werk oc hedhæ
wddrager thet.

A, 63, C, 64. (S, 29).

20 **U**iola er violæ hun er wat oc kaldh j førstæ trappæ, oc
hun eer ¹⁶thrynnæ handæ køns¹⁶, oc ¹⁷hwer ma¹⁷ ken-
næs a syt blomsther, For thi sommæ æræ brwnæ, oc sommæ
hwitæ, oc sommæ swartæ, j blomsther, oc alle hawæ the
mwæn een krafft¹⁸, The helpæ ¹⁹them ther brændæ æræ¹⁹
25 om the stam||pes och lægges aa, Wyola dughet for hugormæ **A 54**
meth syn døn eller om ⁵man hawæ siæpel aff hennæ, eller⁵
drykker hennæ os ²⁰Wiola ther hawær brwn²¹ blomster²⁰, ||
dughet *brwthfalling²² oc helst²³ brænth om man drykker **C B I**
hennæ ²⁴meth watn²⁴ Stampæ wiola rødher meth myrra oc

¹⁻¹ nar C. ² Mellem dryk og tha er spor af en forbindelse. ³⁻³ Mgl. C;
jfr. S. ⁵⁻⁵ Mgl. C. ⁶⁻⁶ thwil om C. ⁷ krantz C. ⁸⁻⁸ sywct C. ⁹ thet C.
¹⁰ støth A, snart C. ¹¹⁻¹¹ for al sywgdom i indwol C, i randen af A: sidhe
werk. ¹² gamel C, S; i randen af A: nota. ¹³⁻¹³ som thet varæ en nød C.
¹⁴⁻¹⁴ thet er best C; i randen af A: fore steen. ¹⁵ C tilføjer det følgende,
jfr. III, 56 (s. 94 flg.), VII, 401. ¹⁶⁻¹⁶ threfold C. ¹⁷⁻¹⁷ hwn C. ¹⁸ macht C.
¹⁹⁻¹⁹ then ther brender er C. ²⁰⁻²⁰ Understreget i A. ²¹ brwnt C. ²² brwth-
fällig A, bratfalling C. ²³ for tilf. C (sml. S). ²⁴⁻²⁴ Mgl. C; i randen af A:
for hiede vtj øgne.

sywth oc læg *weth* øgen om nath ther mōghel hetmæ hawæ *thet* hielper, lægs violæ *weth* blegnæ *thet* hielper¹ Stampes viola *meth* ædykæ och dryks tha hielper *thet*, Eller om man leggher
 DM 137 *thet* wden aa swa dugher *thet* for byldh Drikker man viola *meth* rent watn, eller blomster, eller osen, *thet* hielper lunggæ och 5 blødher ryff for siwkneth² ther kommer aff eth het blot och wath³ Olyæ aff wyola⁴ gyudes⁵ *thet* j øræ tha dugher *thet*⁶ for øræ sooth⁶ oc for øræ wærk oc *thet* dugher for alkøns hetmæ j howeth, och *thet* dugher for spolormæ om man drykker hennæ⁶ eller smørs *meth* hennæ⁶ ⁷Holdæs hwit⁸ wiola rodh jnnen⁷ 10 mwn oc swælgher jn eller⁹ hennæ os, tha¹⁰ stiller *thet* bloth¹⁰ j saar ther mōghet¹¹ moghæ blødhæ¹¹ For *thet* samæ dugher lykhryzæ *¹²Item vordher hwn støt oc laght i eth klæde oc bondhen paa saar al werk lener hwn Wordher hennes vedskæ lath i et saar alt ont kød wddriffwer hwn Item vord herhwn støet *meth* viin eller 15 ædickæ oc bwndhen i eth klædhæ oc lagt paa sywcht hoffwet al werck wddriffwer hwn aff hoffuet

A, 64, C, 65. (S, 7).

Urtica eer nætlæ, Hun eer mōghet heth Hun dugher for gulæ soot om man stamper hennæ *meth* wyn oc drykker 20 Nætlæ frø wælt j honnig *thet* dugher for¹⁴ siwknæth j lonlygh tyng¹⁴, oc¹⁵ *thet* helær gammæl¹⁵ hostæ om man drykker *thet* oftæ¹⁶, Oc *thet* wragher¹⁷ bort kuldh¹⁸ aff lunggæ ||
 C B V oc er got til bulen qwit, For allæ tessæ er nætlæ got *meth* honnig, eller om man drikker oftæ grøn nætlæ oos Stamper 25 man salt *weth* nætlæ blath, tha er *thet* got tel hullæ¹⁹ oc fwlæ saar, Oc *thet* eer got for tendær och hundæ byth, oc ther *meth* skabes²⁰ bothæ køth²¹ oc bloth ther borthæ er aff

¹ dugher C, S. ² sijen C. ³ watn C. ⁴⁻⁵ er ligerwiis som then ther kommer aff rosen Hwn duger for sywgdome Oc hwn er god for mangelhondæ sywgdome, Lades C, sml. S. ⁶⁻⁸ Mgl. C. ⁷⁻⁷ Understreget i A. ⁸ Mgl. C; i randen af A: fore blod att stille i saar. ⁹ al C. ¹⁰⁻¹⁰ stilles C. ¹¹⁻¹¹ rindhæ C, sml. S. *¹² Det følgende kun i C, jfr. III, 40 (s. 80²⁶). ¹³ I randen: fore gule sott. ¹⁴⁻¹⁴ sywgdome i koddhæ C, jfr. S. ¹⁵⁻¹⁵ hwn er god for C; i randen af A: for gammel hosthe. ¹⁶ affthen C. ¹⁷ driffwer C. ¹⁸ byld C, S urigt. ¹⁹ bullæ C; A har i randen: fore hule saar. ²⁰ stemess C. ²¹ Rettet fra gøth.

been¹, Oc ²nætlæ frø² stampeth meth ædikæ thet dughet
for ³byldh j³ mylt, oc for fodæ byldh oc for alle sywkdomæ
j manz liiff Oc for alle thessæ dughet ath siwthæ roden j
olyæ oc smøriæ ther meth, Læggher man næt||læ eller heznæ A 54*
5 os j⁵ næsæ tha blødher hun⁶, Thel bloth ath styllæ tha smør
antlædhæ⁷ meth nællæ os, For byld j ⁸riff oc for sythæ
wærk⁸, oc for byld j lunggæ er nætlæ frø got stampeth j
honnig oc smør offtæ meth, ⁹Kaal sothen aff grøn nætlæ,
gør løsen j qwyth, Oc⁸ nætlæ oos ⁹om han sqwalpes længæ
10 j mwn tha dughet hun for bwlen⁹ drøpel*¹⁰ Item vordher
hwn sødhen meth ædickæ eller stot meth salt al sliim wddriffwer
hwn aff mawen oc ormæ oc dræwer them Item vordhæ the støttæ
meth salt oc thet hwide aff egh oc haffuæ thet i bath tha bort
tagæ klode oc skab oc thet skal gøris i thre daghæ

15 C, 66 (III, 24; VII, 222 [S, 42, A, 60]).

Zedhæfer | Zeduarium Han er heed oc woed Vordher han
ædhen han renser bryst Oc thørræ vedskæ oc spith oc læther
mantz ondefang Oc fordriffwer thet som er i mawen wfortæret
oc vddriffwer thet

20 C, 67 (III, 20; VII, 218 [S, 39]).

Zinciber Thet er Ingefer Han er heed oc woed Bliffwer han
ædhen om morghen tha rensser han bryst oc wddriffwer ond
vedskæ oc spyt Oc hedmæ¹¹ mawen Oc fortærer madhen Oc gør
ædhen Oc mesth om han ædes meth viin Oc han gør klaræ oc
25 lywsæ øwen ||

C, 68 (III, 64).

Agrimonia Thet er Aghermonæ Bliffwer hwn sødhen meth ædickæ C B V*
oc heed drucken al stoppelssæ driffwer hwn fra hierthet Oc
fordriffwer blegner oc bwller induortes Bliffwer hwn sødhen i watn
30 oc hoffwet ther meth toffuet om morghen tha bort driffwer hwn
wrenhet oc skab aff howet oc minsker werk Oc bliffwer hwn
drucken tha minskær hwn bryst werk.

¹ Oc thører allæ skadeligæ vædhæ tilf. C, S. ²⁻² nellerod C, S. ³⁻³ Mgl. C. ⁵ weth C. ⁶ ickæ er (lidt senere) tilføjet i randen af C. ⁷ strax tilf. C. ⁸⁻⁸ sidhæ C; i randen af A: sidhe wærk. ⁹⁻⁹ er god for C. ¹⁰ Det følgende kun i C; intet nordisk sidestykke kendt. ¹¹ Rettet til hedmer?

C, 69 (III, 38).

Canopum Thet er Hamp Han er voed oc varm Bliffwer han
sødhen oc ædhen edher oc wsundhet oc wrenheet fordriffwer
han aff mawen oc hierthet Oc bliffwer han søndher kryst i mellom
hendhernæ oc vordher laght paa ormebijd tha fordriffwer han 5
edher Oc thet merkes meth hiorthen nar han skywds tha løber
han strax thit som hamp staer oc tagher meth sind mwnd oc
legger paa sith saar oc saa gaar skwddit wd oc saaret heles
ther aff

C, 70 ([S, 93]).

Libesticum thet er lowæ stickæ Hwn gør skønt haar oc giffwer 10
god døn¹

C, 71.

Beta Thet er Bedhæ Hwn er got for blodsoet Oc for hæfft i
blædræ Oc for hostæ Oc trang bryst Oc for maffwæ werk
Oc aff hennæ maa mand spij Hwn gjør skære øghn Oc swinder 15
mad i maffwæ Oc er god for lendhæ byld. oc for milth dricker
mand hennæ meth wiin for haft oc for ridhæ soet meth vatn

C, 72 ([S, 14, A, 51]).

Petrocilium Thet er Persilyæ Hwn er god for edher Oc for
madhledæ Oc for haft Oc for ridesoot Hoste Trangbryst 20
Saar maffwæ At spij Klare øghen byld Milth meth wiin drucken
Flere hennes dyder. *quere supra.*

A 56

A, 65 (S, 1)².

Aurum eer gwl thet hieler³ krank mawæ Och thet styrker
then krankt hierthæ hawær oc rede æræ j them Gwl 25
styrkker them ther kaldæ oc tørre æræ och krank hawe na-
turæ, Hwilket saar ther helnes⁵ meth gwl ther j kommer ey
rødhæ, Gwl fraadh hielper for øgnæ, Oc for hynnæ ther dragx
ower øgnæ oc for mōghen wæthæ j øgnæ Gwl gømmer och
the sener om⁶ ligger j braar 30

¹ Herefter en tom linie i C. ² De følgende tre urtebogsstykker står efter
nogle lægeråd og trylleråd, der er skrevne med samme hånd som urtebogen.
Også disse stykker er med en meget lignende hånd, men med andet blæk.

³ hialpæ S. ⁵ hanles S, halnes K. ⁶ thær S.

A, 66 (S, 82).

Fumus terre bogarwæ¹ thet styrkker mawæ oc dughet for
siwkdom j lōwær, Wordher hennæ os² raa drwkken tha
renser hun lykomæ aff skab oc aff blegnæ, Hun renser, onth
5 bloth aff mōghel wæthæ Hun gør skært bloth, oc mest om
hun wordher blendh meth myrrabalsamum, thennæ yrt renser
lykom aff allkøns rōdhæ ther aff onth bloth kommer

A, 67 (V, 60 [J¹ 9; VII, 1164]).

10 Grana juniperi³ .vij. vel nouem data commedi jejuno sto-
macho cerebrum confortant: sensus fortificant: visus
custodiunt: pectus mundificant: vocem clarificant: ventosi-
tatem depellunt: stomachum confortant: cibum degerunt (!):
remanentia dissoluunt.: contra venenum et dolorem renuum(?)
valent: et contra paralypsim: lapidem frangunt: medullas
15 ossium calefaciunt: anhelitum bonum reddant:

¹ Gennemstreget. ² I randen: fore schab och blegner. ³ Dette stykke er stærkt aføleget; i randen Juniperus med ung hånd.

TILLÆG
FRA FORSKELLIGE HÅNSKRIFTER.

FRA FØRSKILLIGE HÅNDSKRIFTER.

TILLEG

I.

(Fra Thottske Saml. 249, 8vo).

([S, 36]).

- B 37 * **C**atteosth¹ er koldh oc thør Han fortærer døth kødh aff
 saar er hwn blandeth meth rosen watn tha er then 5
 godh salffue til bleyner som op gaa wdi saar aff hedhen oc
 til thet haff i øghen oc til the bleyner er thet oc goth thij
 B 38 thet renser thum meth hwedemel oc spek tha er || thet eth
 goth plaster the saar som orm er wdhi thum dødher thet
 oc heler² 10

II.

(Fra Ny kgl. Saml. 134, 4to).

1. Pipinella (; III, 58, C, 51).

Pipinella bedæyrth comesta valet contra dolorem pectoris
 et contra fluxum sanguinis Item cui os semper est hu- 15
 midum et aquosum maxime valet pipinella de mane comesta
 Item ieiune comesta omnes humores pectoris exsiccat et ex-
 pellit Item decocta in aqua et de mane potata valet contra
 debilitatem precordiorum Et valet contra idropisim

2. Serpentina (; III, 60; jfr. S, 96, 105).

Serpentina est herba valde bona et utilis in domo et habet 20
 fere rotunda folia que contusa et super morsum serpentis
 ligata statim venenum de vulnere sua virtute compellit exire
 Item quicunque eam super se portaverit serpentes ab eo
 fugiunt Item si circulum circa serpentes in terra facias cum 25

*¹ Hdskr. Datteosth. ² I randen med ung hd. bleiner.

illa herba dicendo in nomine patris et filii et spiritus sancti et legendo Istum versiculum Super aspidem etc.¹ serpens de illo circulo nequaquam poterit exire Item serpentina decocta cum vino et bibita. si serpens in ventre hominis fuerit statim
 5 exhibit Item si quis eam decoctam cum vino potaverit quicquid² in corpore per immundos humores connexum fuerit per huius decoctionis virtutem resolvatur

4. Zinziber (III, 20, C, 67 [S, 39]).

Zinziber est calidum et humidum et habet has virtutes
 10 Siquis comederit ex zinzibero purgat pectus et humores malos expellit Item de mane ieiune sumptus illuminat oculos et flegma expurgat stomachumque infrigidatum calefacit et reformat Item zinziber comestus cum vino claro humores malos a pectore expellit et appetitum comedendi reddit Item
 15 particulatim comestus bene digerit et naturam educit

III.

(Fra Thottske Saml. 249, 8vo).

45. ([K, 9]).

Calcedonius est lapis palidus et ebetem pretendens colorem **B 152**
 20 quasi medium inter berillum et iacinctum ut dicitur in lapidario Nascitur autem apud nasonios³ ut ferunt dinino ymbre et invenitur ad repercussum lune plene ut dicit Isidorus libro XVI. non invenitur nisi tricolor, ut dicit lapidarius Omnia eius genera sculpture resistunt calefactum paleam
 25 adtrahit. Isidorus. Hic lapis perforatus et portatus facit vincere causas et valet contra illusiones demonum et virtutes confirmat⁵

Barth. Angl. XVI, 28.

¹ *Salme 91 (Vulgata 90) v. 19:* Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculpabis leonem et draconem. ² *Sål. hdskr.* ³ *Nasamos Barth.* ⁵ *conservat Barth.*

46. ([K, 13]).

B 153 **C**orallus nascitur in mari rubeo et quam diu tegitur aquis lignum est sed statim quum protrahitur || et tangitur aere in lapidem induratur sunt autem rami eius sub aqua candidi et molles extracti cum rethibus rubescunt et lapidificantur Item dicit Isidorus in lapidario¹ ipsius est ut ayt Soroastes mira potestas fulmina thiphonas potestasque² repellit Est autem duplex alba et ruffa et nunquam ultra semipedem longius invenitur Ruffa maxime valet contra omnem fluxum sanguinis contra epilenciam et contra diabolica et varia monstra multiplicat fructus et propedit fines et principia negotiorum

47. ([K, 8]).

B 154 **B**erillus lapis est indicus viriditate similis smaragdo sed cum palore Politur ab indis in sexangulas formas ut coloris || ebetudo repercusso angulorum excitetur aliter autem politus non habet fulgorem Genera autem eius sunt decem ut dicit Isidorus capite de viridibus gemmis ubi eciam statim subditur.³ crisoberillus species est berilli cuius pallida viriditas in aureum colorem resplendet et hunc etiam India mittit nobis Berilli virtutes describit Dioscorides dicens inter berillos que magis pollet mellior est virtus eius contra pericula hostium et contra lites invictum reddit et mitem ingenium bonum adhibet Valet contra vicia epatis et contra suspiria et contra eructaciones humidos oculos sanat manum gestantis⁵ exurit si solis radio apponatur Hominem magnificat et amorem diligit⁶ conjugialem

48. ([K, 17]).

B 155 **C**ristallus lapis est relucens clarus et colore aquosa Creditur quod sit nix vel glacies per multorum annorum

Barth. Angl. XVI, 38, 21, 31.

¹ Her er udeladt en hel del af Barth.s tekst. ² tempestatesque Barth. Punktum tilføjet. ⁵ gestatus hdskr. ⁶ coniungit Barth.

spacium indurata Unde et nomen ei greci dederunt Gignitur
 in Asia et Cipro maxime in ceptentrionalibus¹ alpibus ubi
 in estate sol ferventissimus invenitur Et ideo quod annosa et
 diuturna est ibi glacies ideo reddit hanc speciem que cri-
 5 stallus appellatur Is appositus solis radiis adeo capit flammam
 ut aridis fungis ignem prebeat Usus eius ad pocula destinatur
 Nichil aliud quam frigidum pati potest Hucusque² item Isi-
 dorus. De cristallo aliter dicit Dyascorides cristal-||lus non vi B 156
 frigoris tantum sed vi magis terrestreitatis in lapidem indu-
 10 ratur color autem illius glaciei est similis huius virtus est
 contra sitim et ardorem que tritus melle et potatus lacte
 replet ubera si ex causa calida lac prius sit amissum Et
 eciam sumptus in potu valet contra colericam et viscorum
 passionem si non assit constipacio Lapis est luci pervius
 15 Unde literas et alia que in eo ponuntur manifestat Quod
 autem ex aqua materialiter fiat cristallus dicit Gregorius super
 primum Ezechielis: habet inquit aqua ex se fluitatem sed
 per frigoris vehementiam in cristalli convertitur firmitatem.
 unde in Ecclesiastico scribitur Flavuit ventus aquilo et con-
 20 gelavit cristallum || Et huius assignat Aristoteles rationem in B 157
 libris metheororum. ibi. lapidea de substanciis mineralibus
 materialiter sunt aqua ut dicit Ricardus Rufus. lapides mine-
 ralia sunt de aqua Sed vim quod habent de terra siccitate
 plusquam liquabilia Ideo non congelantur solo frigore aquosa
 25 sed eciam terrea siccitate que permutat aquosum terreum in
 vitreum quando super aquam dominatur et vincit frigitas (!)
 superducta ex quo patet que vera est ratio Gregorio et
 ecclesiaste qui dicunt quod ex aqua potest cristallus generari

49. ([K, 14]).

30 C orne[o]lus lapis est ruffus et obscurus utilis tamen est et
 preciosus qui in collo suspensus vel digito portatus in || B 158

Barth. Angl. XVI, 31, 34.

¹ Sål. hdskr. ² Ordet kan ikke læses sål. i hdskr., men hvad skriveren har ment, er ufatteligt.

disceptando surgentes mitigat iras Sanguinis ex membro sistit
quamcumque fluorem precipue talem patitur si femina fluxum
ut dicitur in lapidario

50.

Turchogis sive turkois est lapis flavus in albidum colorem 5
vergens dictus a regione turchorum in qua nascitur con-
servat visum et confortat et hilaritatem generat

51.

Arsenicum vel auripigmentum ere tvinde slages rødt oc
gulafftig then gulafftig brugis 10

52.

Borax er hvidt o jnden wdj brunfaruet mandt finder oc
the ther plettet ere the tagis aff puggers hoffuit

53. ([s, 33]).

B 159

Ematites bloedstenn

15

54.

Lasuli er hemmelblaa, oc gvldfarueth placke

55.

litargirum sølffwer skum

56.

20

Sal armoniacum er graaafftig oc klar som cristall

57. ([S, 61]).

Tura er trindeslagis hvidt grøn gull then huide brugis

Barth. Angl. XVI, 34, 97 [6, Vinc. B. VIII, 49].

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

The standard is intended to be used in conjunction with the standard for the purpose of the standard.

REGISTRE.

1. PLANTER, PLANTEDELE OG PLANTESAFTER.
 2. MINERALIER OG FASTE DYRISKE SEKRETIONER.
 3. DYR OC PRODUKTER AF DYR.
 4. GEOGRAFISKE NAVNE.
-

For *S* tilsigter disse registre fuldstændighed, dog ikke for de hyppigst nævnte stoffer, af de andre håndskrifter er alt medtaget, som giver ny oplysninger.

Vidtløftigst er registret over planter (1), hvor jeg også har medtaget henvisninger til AM 187, 8vo (Såbys udgave), dog uden sidetal, da glossaret giver de fornødne oplysninger, og til Gld. gl. (2: AM 202, 8vo, udg. af M. Lorenzen, Småstykker nr. 2, s. 22—66), ligesom også et par henvisninger til Vald. jb. (Kong Valdemar II.s jordebog, udg. af O. Nielsen). □ er sat som artikler, hvor urten ikke omtales i de her udgivne værker, og om opslagsord, der ikke findes i teksten. Titelord er sat med halvfed, andre opslagsord med spærret skrift. Af praktiske hensyn er opslagsordene latinske, undtagen ved dyr (3), hvor så at sige ingen latinske navne findes i teksterne.

15 Af de svenske og norske Harpestræng-håndskrifter anføres kun navne, der angives at være danske.

Hvor et navn skrives ens i register og tekst, citeres registret ikke.

Med hensyn til den alfabetiske orden bemærkes, at *e*, *æ* og *æ* 20 regnes for ét (står som *e*), og at *h* efter *c*, *r* og *t* ikke regnes i den alfabetiske orden. Dærimod er — noget inkonsekvent — *h* i forlyd, *ph* og *y* indordnede på deres alfabetiske plads.

Til bestemmelse af plantenavnenes værdi er foruden Horne-
manns, Langes og Rostrups floraer og E. Fries'es og Jens-
25 sen-Tusch'es (citeret som JT.) navnesamlinger benyttet O. Olaf-
sens afhandling, Havebrug og Frugtavl i Norge i Middelalderen,
Christiania 1898 (citeret som Ol.) og Chr. Pedersens anmæl-
delse af denne i Bot. Tidsskr. 23, s. XXXIV flg., og ikke mindst
J. Langes Oversigt over de i den nyere Tid til Danmark ind-
30 vandrede Planter (Bot. T. 20, s. 240 flg.).

1. PLANTER, PLANTEDELE OG PLANTESAFTER.

Abrotanum, dansk *abrot* S, 8 — *ambrot* K¹, 4 — *abrut*, *abrw* L, 2; C, 2 — *abruth* A, 2 — *abrud* 187 (hertil *hanæ kamb* 187 s. 7¹??) er *Artemisia Abrotanum* L., ambra, som endnu dyrkes i bønderhaver som »lugtetøj». 5

Absinthium, dansk *malyrt* S 6, 59; K¹, 3, 13; L, 1; A, 1; 187 — *malwrt* C, 1 er *Artemisia Absinthium* L., malurt; dyrket meget i gammel tid, forvildet alm. på Bornholm og Låland, ellers sjælden.

Acidula, dansk *syræ* S, 115 — *suræ* K², 5 (uden dansk navn S, 97; K², 38) betegner hos Macer en *Sedum*-art (måske *S. acre* L., bidende stenurt, der iflg. Horn. bruges som husråd i Norge og på Island); men rimeligvis er det af Harp. opfattet som *Rumex acetosa* el. *acetosella*, syre. Bægge disse planter er vildt voksende i Danmark. Dærimod er den anden art rigtig forstået, dansk 15 *husløk* S, 115, 132; K², 5, 40, d. v. s. *Sempervivum tectorum* L., husløg (sml. *husloch*, *barba Iovis*, Gld. gl.); endnu ret hyppig plantet på stråtage og stenhøje (*syræ* S, 109; *suræ* K², 34 er surdej, sml. noten s. 74⁷).

Agaricus, se *Tubera*!

Agrimonia, dansk *aghermonæ* C, 68, er *Agrimonia Eupatoria* L., alm. agermåne, vokser vild over hele Danmark; sml. *Eupatorium* nedenfor. 20

Allium, dansk *klofløk*, *clofløk* S, 22; K¹, 8; L, 6; 187; kogeb. K, 14, 21; — *kloflek* kogeb. K, 12 — *klogæ løk* Q, 13 — *klouæ* 25 *lokæ* Q, 10 — *klof løk* Q, 12, 22 — *kloffløgh*, *cloffløgh* AC, 7 er *Allium sativum* L., hvidløg; hertil vel også *løk thær hwitæ æræ* S, 21, *hwitæ løch* 187. (I 187 nævnes også *getæ lochæ*, som må være den vildtvoksende *A. Scorodoprasmus* L., bornh. gjed- daløj JT., eller *Allium ursinum* L., ramsløg). *A. sativum* bru- 30

ges stadig i medicinen og husholdningen, det sidste dog ikke meget her i landet. (*løk* uden nærmere bestemmelse S, 42; K, stenb. 11 — *løk* K¹, 81).

Aloe, uden dansk navn S, 60; K¹, 14, AC, 11; indført ind-
5 tørret saft af forskellige løgvækster, især *Aloe succotrina* L., som vokser i Afrika.

Althæa, dansk *dialtiæ*, *dialte* S, 30 — *dyaltea*, *dyaltæ* A, 24 — *dialtea* C, 20 — uden dansk navn K¹, 9, er *Althæa officinalis* L. Planten findes vildtvoksende eller forvildet på strand-
10 bred enkelte steder, men har været dyrket. Det danske navn (som også findes på tysk) er vist dannet efter græskformede navne på di- til sammensatte mediciner.

Amomum, uden dansk navn S, 86; K², 2 (urigt. Ammonium) er de indførte frø af en indisk plante, *Myrtus Pimenta*, alle-
15 hælde (för brugt i apoteket, nu kun som krydderi). Det tilføjede danske navn i B: *duue foedt* må bero på en fejltagelse, da duefod både i Dansk og Svensk er navnet på en art storkenæb, *Geranium columbinum* L.; jfr. *Grana paradisi* nedenfor.

Amygdala, dansk *amandæl*, *mandæl* S, 59, 70; K¹, 13 jfr.
20 *ammandæls kiærne* kogeb. K 2-5, *almandæl*, *almandærs kiærne* Q 2-4, *almandærs mialk* Q 28 — *mandel* A, 13, indførte frø af et træ, *Prunus Amygdalus* D. C., mandel.

Anethum, dansk *dil* S, 89; 187 — *dillæ*, *dyllæ* K², 3 — *dyl* A, 8 — *dijl* C, 8; 187 s. 5², er *Anethum graveolens* L.,
25 dild, som endnu dyrkes som krydderurt og undertiden findes forvildet.

Anisum, dansk *anis* S, 43; K¹, 11; A, 9; Q, 8 — *aniz* kogeb. K, 9 — *anijss* C, 9, er måske *Pimpinella Anisum* L. (sål. Ol.), men snarere opfattet som *Myrrhis odorata* SCOP.,
30 spansk kørvel, som endnu findes dyrket og forvildet i ældre haver, og som på sine steder kaldes aniskål.

Apium, dansk *mærki*, *mærkæ* S, 6, 12 — *mærky* K¹, 7 — *merky* L, 5 — *mærkæ* A, 5 — *merkæ* C, 5, er *Apium graveolens* L., selleri, som alm. dyrkes i køkkenhaver, men forhen
35 brugtes i medicinen. Den findes enkelte steder vild eller forvildet på strandbred.

Aristolochia, dansk *holyrt* S, 35; K¹, 10 — *holyrth* A, 6 — *hulyrt* 187 — *hwlyrt* L, 7; C, 6, er forskellige arter (bl. a. *rotunda* og *clematitis*) af *Aristolochia* L.; *A. clematitis* findes hist og her forvildet efter gammel dyrkning.

Arnoglossa, dansk *wæghbrethæ*, *wæghæbrethæ* S, 10, 96 — 5
wæghbreth K¹, 6 — *wæghbrethæ* K², 8; 187 — *weghbrethæ* L, 4 —
wæybrethæ A, 4; 187 — *weybredhæ* C, 4 — *wægebrede* Sv. III, 54,
forskellige, vist alle vildtvoksende, arter af *Plantago* L., vejbred.

Artemisia, dansk *bynkæ* S, 9; K¹, 5; AC, 3 — *bunæ* K¹, 5;
L, 3 — *bonæ* L, 3 er *Artemisia vulgaris* (og *campestris*?) 10
L., gråbynke, alm. vildtvoksende.

Asa, uden dansk navn S, 85; K², 1, indført saft af roden af
den afrikanske skærmpilte *Ferula Asa foetida* L., dyvelsdræk.

Asparagus (*Aspergus* nævnes S, 78 = K¹, 42), *Aspara-*
gus officinalis L., som alm. dyrkes, men også findes vildt- 15
voksende hist og her på strandbred.

Atriplex, dansk *mældæ* S 113 — *meld* K², 4, er en art *Atri-*
plex, snarest *A. hortensis* L., eller *Blitum capitatum* L.,
der dyrkes eller har været dyrket som spinat og findes forvildede.
Det danske navn mælde bruges nu af botanikerne for slægten 20
Atriplex (*Spinacia oleracea* L., spinat, er først indført i Ev-
ropa i 16. årh., så den kan ikke være ment; Lange, Bot. T. XX, 255).

[*Avellanus*] *haslæ træ* 187, *Corylus Avellanus* L., has-
sel (hertil *nutæ kyærnæ* kogeb. K, 1?, jfr. *Juglans*; som størrelses-
bestemmelse *nut* S, 111 o. fl. st. stenb. K 2, 19, 50, *heslæ nyth* s 1). 25

[*Avena*] *haffræ* C, 54, *Avena sativa* L., havre.

Bacca lauri, dansk *lauerbær* S, 63; K¹, 18 — *lauerbær* 187
— *lawærber* A, 16; C, 14, frugten af *Laurus nobilis* L., lavr-
bær; indført vare fra Sydevropa (men hele stykket er tvivlsomt,
da Constantin intet tilsvarende har); jfr. *Laurus*. 30

Balaustia, uden dansk navn S, 146, skal være de affaldne
blostre af *Punica Granatum* L., granatæble, de må være ind-
ført fra Sydeuropa.

Balsamus, uden dansk navn S, 55; K¹, 17; indførte plantedele
og planteharpiks af *Balsamodendron gileadense* KUNTH 35
(*Amyris* L.), Mekkabalsam.

Barroculus er hos Macer formodentlig *Melissa officinalis* L., hjærtensfryd, som endnu dyrkes i haver og findes forvildet her i landet. Det danske navn *miothyrt*, *myothyrt* K², 30 (og yngre tilføjelse *mød yrt* til S, 103) viser imidlertid, at det er blevet forstået som *Spiræa Ulmaria* L., mjødurt, som er en indenlandsk plante (jfr. stednavnet *myod yrtædal* Vald. jb. 56) jfr. *Borrage*. For øvrigt er stykket en sammenblanding af to stykker hos Macer, se indledn.

Basilica, se *Gentiana*!

10 **Berberis**, uden dansk navn S, 5; K¹, 16, er *Berberis vulgaris* L., som har været dyrket og trods energisk forfølgelse endnu findes forvildet hist og her i hegn.

Beta, dansk *betæ* 187; *bedhæ* C, 71, afarter af *Beta vulgaris* L., rødbede og runkelroe, måske også bladbede, haveplanter.

15 **Betonica**, uden dansk navn S, 104; K², 53 — *iorth humlæ* S, 96 — *iorth*-, *yorth humblæ* K², 8 — *iorthumblæ* A, 14 — *iordhumblæ* C, 12; *Betonica officinalis* L., findes vildtvoksende hist og her, især i Lålands egeskove, men har også været dyrket som lægeplante. Det danske navn kunde dog tyde på, at Harp.
20 ikke har holdt *Betonica* ude fra nærbeslægtede arter af slægterne *Origanum* og *Glechoma*.

Boletus, se *Fungus*!

Borrage, uden dansk navn S, 92 — *borake* K², 7 — *boras* tilføjet i S register. — *skarley* tilf. i B; *Borrage officinalis* L.,
25 *boras*, findes hist og her forvildet og dyrkes vel endnu. Tilføjelsen i B tyder på, at det dær er opfattet som en af læbeblomsterne *Melissa* (se *Barroculus*) eller *Salvia Sclarea* L.

Brassica, se *Caulis*!

Buglossa, dansk *oxe tungæ* S, tilf. i registr. — *oxæ tungæ*
30 K², 9, sml. S, 112; A, 15 *Anchusa officinalis* L., oksetunge, må nu regnes for vildtvoksende, men der er forhold i dens udbredelse, som tyder på, at den snarere er forvildet i gammel tid, end oprindelig hjemmehørende her; dette taler for, at det er den, der her er tale om. Men det andet danske navn, *thor*-, *thorth*-,
35 *thorhskræppæ* S 112; K², 9 — *tordhenskræppæ* C, 13, viser i en hel anden retning, nemlig mod *Tussilago Petasites* L. (*Pe-*

tasites officinalis MÖNCH.), hestehov, en plante, som både med hensyn til medicinsk brug og udbredelse fuldstændig står på linie med *Anchusa*. [Navnet *houæ* for det franske cavalpiet, følfod, 187 s. 45, 17, er vist ikke folkeligt, så lidt som *Tussilago Farfara* L. i det hele har været meget udbredt i ældre tid; jfr. Festskr. til Feilberg s. 56 ned.].

Calamentum, dansk *mintæ* S, 106 og registr. — *næpta* S, 106; K², 12 — *horse mynte* S, tilf. til registr. — *wather mytte* K², 12 tilf. — *katthe mynthe* tilf. i B, er utvivlsomt en læbeblomst, men hvilken? Efter de latinske og danske navne ligger det nærmest at tænke på *Acinos* MÖNCH (som også kaldes *Calamintha* BENTH.), voldtimian, eller *Nepeta Cataria* L., katteurt, snarest den sidste, hvis udbredelse taler stærkt for, at den er forvildet i gammel tid. C. Pedersen (Bot. T. 23, XXXVI) antager, at der er ment *Glechoma* L., men *Nepeta* synes mig mere rimelig.

Calamus, dansk *calmus* S, tilf. i registr. — uden dansk navn S, 108; K², 13 — *mægæ rot* 187 s. 15³. *Acorus calamus* L., kalmus, har, ligesom de nys nævnte *Anchusa*, *Petasites* og *Nepeta*, en udbredelse, der tyder på gammel dyrkning og forvildelse; men den kan vel ikke være ment her, da Indien og Persien udtrykkelig angives som hjemland.

Chamædrys (forvansket til *Germandrea* S, 73; K¹, 46). Af de planter, som har båret dette navn, er *Teucrium Chamædrys* L. en sydevropæisk lægeplante, som vel har været dyrket her, da den findes forvildet i Vemmetofte dyrehave. *Thymus Chamædrys* FR. er den ene af vore vilde timiansarter, men den har også været dyrket. *Veronica Chamædrys* L., tveskægget ærenspris, er den eneste, der i folkemunde kaldes gamander; men den første er den mest medicinske. Om *Thymus Ch.* er der næppe tale, men *Teucrium* er på ingen måde umulig. Tilføjelsen *løy* i S, registr. er i alle tilfælde urigtig.

Chamomilla, dansk *commelleblome* S, tilf. i registr., må efter beskrivelsen være arter af slægterne *Anthemis*, *Matricaria* og *Chrysanthemum*, og en af dem er utvivlsomt enten den sydevropæiske *Anthemis nobilis* L., romersk kamille, eller Ma-

tricarica Chamomilla L., den ægte kamilleblomst, som findes vildt voksende næsten over hele landet, men ganske vist på steder, der kunde tyde på, at den er forvildet i gammel tid. Det danske navn *hvitæ tighæ* S, 114 bruges i det vestl. Sverige om en *Anthemis*-art (JT.); men *hvitwith* K², 15 er i Skåne, Halland og Sydjylland til Randers endnu levende navn for *Anemone nemorosa* L., hvidsimmer, og det må vist være en forvanskning i K fra det mere ukendte *hvitæ tighæ*.

Camphora, uden dansk navn S, 57; K¹, 31, 55; K², 51 —
10 *camphor* S, 52, 84; indført krystalliseret saft af *Cinnamomum Camphora* NEES & EBERM.

Cannabis, dansk *hamp* C, 69 — *hampæ frø* 187, er *Cannabis sativa* L., dyrket også her i landet.

Capparis, uden dansk navn S, 145, *Capparis spinosa* L.,
15 kapers, som ikke har været dyrket her; barken har för været officinel.

Cardamomum, uden dansk navn S, 48; K¹, 12, 40; kogeb.
6, 23; Q, 25 — dansk *kardæmomæ*, *kardemomæ* S, 56, 76; K¹,
28; indført vare, frøene af flere arter af *Cardamomum* SALISB.
20 i Indien.

Carica, se *Ficus*!

Carvi, dansk *karui* K, 26 — *danst kumin* sst. og S, 41 —
dansk *kommyen* A, 32; er skærmlplanten *Carum Carvi* L., vildt-
voksende her i landet, men også dyrket, kaldes i Norge karve,
25 men i Danmark kommen (hertil formodentlig *kumiæn* kogeb. K,
20, *komien* K, 25, *cummin* Q, 21, 27).

Caryophyllum, dansk *geroforsnag(h)læ* S, 46 — *gerfærs*-,
gerfærslæ, *-naghlæ*, *-naghlæ* K¹, 45, kogeb., 6 — *gerofærs naghlæ* Q, 5
— *gerofærs*-, *gerfærs*-, *geffers naghlæ* 187 — *gerfærslæ* A, 29
30 *giffersnaghlæ* C, 25. Indført vare, blomsterknopperne af *Eugenia*
Pimenta DEC., kryddernellike.

Cassia, uden dansk navn S, 62, 64; K¹, 15, 32. Indført vare,
den tørrede bark af *Cinnamomum Cassia* BLUME, alm. kanel.

[*Castanea*, *castanee barch* 187, *Castanea vesca* GÄRTN.,
35 ægte kastanie].

Caulis, dansk *kal* S, 10, 34, 60; 187 — *kaal* K¹, 6, 24, 27,

dyrkede former af *Brassica oleracea* L., kål; i 187 nævnes særlig *roth kal* s. 34³. (Ordet *kal* bruges også om grønsuppe, sål. (*skræppæ*) *kal* S, 7, 10, 111; K¹, 6, 76, ²27; A, 65).

Chelidonium, dansk *surgunnæ ællær brænyrt* K¹, 21 — *surgurinæ* S, 15 — *schelyrt* (svensk?) tilf. S, registr.; er *Chelidonium majus* L., svaleurt, alm. vild eller efter voksestederne at dømme snarere forvildet plante her i landet. Jfr. *Titymallus* (urigtigt i 187 »eruginem thæt ær brænnæ yrt«).

Centaurea, dansk *auryn* S, tilf. i registr., uden dansk navn S, 22, 72; K¹, 34; er den vildtvoksende *Erythræa Centaureum* PERS., tusindgylden. 10

Cepa, dansk *rothløk* S, 23 — *root løkæ* Q, 9 — *roeth look* Q, 23 — *rotheløgh* A, 17 — *rødlogh* C, 15 — *uni* S, 23; C, 15 — *uniæn* K¹, 22; C, 15 — *unium*, *uniens* A, 17 — *ynian* 187 — *cipul* S, 23; K¹, 22, kogeb. 11; A, 17; *sipol* L, 8. *Allium Cepa* L., rødløg, almindelig køkkenurt. 15

[*Cerasus*, dansk *kirsæbær*, 187].

Cerefolium, dansk *kiruæl* S, 31 — *kyruæl* K¹, 23 — *kirwel*, *kyrwel* A, 19; C, 17; er *Anthriscus Cerefolium* HOFFM., kørvel, dyrket som køkkenurt og ofte forvildet. 20

Cerotum (urigtigt *cerusa* S, 107) gengives på dansk med *hvit win* (jfr. *Vinum*); men det må betyde vokssalve.

Cicuta, dansk *othyrt* S, 119; K², 15 bis — *othæ yrt* 187 s. 15² — *odurt* N, 9, er efter beskrivelsen ikke den vildtvoksende *Cicuta virosa* L., gifttyde, men den vildtvoksende (forvildede?) 25 *ruderat*plante *Conium maculatum* L., skarntyde. (Navnet skarn tyde bruges vist af almuen mest om *Anthriscus silvestris* HOFFM., ikke om *Conium*. I 187 menes med *dunc* måske *Cicuta*, jfr. C. Pedersen, Bot. T. 23, XXXV. Jfr. *Helleborus*!).

Cinnamomum, dansk *kanel* S, registr.; K¹, 27 — *kaniel*, *kaniæl* S, 44, 64; K¹, 27, 32, kogeb. 6, 9, 13 osv.; A, 21 — *kanele-bark* C, 19 — uden dansk navn Q, 5, 8, 11 osv. Indført vare fra Indien, den tørrede bark af *Cinnamomum ceylanicum* BREYNE, ægte kanel. 30

Clematis, se *Aristolochia*.

Coriandrum, uden dansk navn S, 34, 95 — *coriandær* K², 35

11 — *calender* S, tilf. i registr., er skærmpflanzen *Coriandrum sativum* L., dyrket og undertiden forvildet.

Corylus, se *Avellanus*!

Costus, uden dansk navn S, 66; K¹, 33; indført vare, *Costus arabicus* L., som aldrig har været dyrket her.

Crocus, dansk *saphran* S, 32, 51, 52, 118 — *safran* K¹, 30, kogeb. 3, 15 o. fl.; Q, 3, 14 o. fl.; A, 22 — *saffran* K kogeb. 19; støvvejene af *Crocus sativa* L., den alm. haveplante, som også kan forekomme forvildet; men sikkert indført orientalsk vare, lige-
10 som nu.

Cubeba, uden dansk navn S, 50; K¹, 29, en peberart, *Piper Cubeba* L. FIL., halepeber; indført vare fra Indien.

Cyminum, dansk *thythæst kumin*, *thithest k.* S, 40; K¹, 25 — *thythest kommyen* A, 20 — *tysth kommen* C, 18. Planten *Cuminum* Cyminum L., romersk kommen, synes ikke at have været
15 dyrket her i landet; den har til ny tid været officinel.

[*Cynoglossum*, dansk *hundæ tungæ* 187, er *Cynoglossum officinale* L., som sikkert har været dyrket som lægeplante i middelalderen; nu alm. vild (forvildet?) omkring beboede steder].

20 **Cyperus**, uden dansk navn S, 102, er halvgræsset *Cyperus longus* L., men dette har næppe været kendt her i landet; for-
danskningen *cipres* K², 14 er urigtig, se følg.!

Cypressus, dansk *cipræs*, *cipres* S, 136; K², 17, er nåletræet *Cupressus sempervirens* L.; hvorfor Ol. mener, at det skal
25 forstås som *Santalinum Chamæcyparissus* L., ved jeg ikke, så meget mindre, som denne plante ikke heller er indenlandsk, medens cypressen trives godt på friland i Danmark, hvor den ofte findes plantet i nyere tid.

Dactylus, *dactil* K, stenb. 19, må være fejl for *oliva*.

30 **Diptamnum**, dansk *diktani* S, 94 — *dyttan* K², 18, er for-
modentlig, som Ol. mener, *Dictamnus albus* L., den mærke-
lige haveplante, der udsondrer ætherisk olie i så store mængder,
at den fordampende olie kan antændes.

Dracontea, uden dansk navn S, 105; K², 19, er snarest en
35 *Arum*, måske *Arum maculatum* L., dansk ingefær, vildtvok-
ende eller måske snarere fra gammel tid forvildet i Østjylland og

øerne. Man kunde også tænke på *Polygonum Bistorta* L., slangerod-pileurt, som findes forvildet hist og her efter tidligere dyrkning som lægeplante. Dærimod afviser C. Pedersen (Bot. T. 23, XXXV) med rette Ol.s forslag om at opfatte det som *Artemisia Dracunculus* L., estragon; jfr. *Serpentina*. 5

Enula, se *Inula*!

Eruca, dansk *akærkal*, -kaal S, 33, 76; K¹, 36 — *agher kaal* A, 26 — *agherkoel* C, 22 opfatter Ol. som *Brassica Eruca* L. (*Eruca sativa* LAM.), der skal have været dyrket som lægeplante i middelalderen. Der findes dog mig bekendt ingen spor af den i Danmark, og måske er der snarere tænkt på den dyrkede og ofte forvildede *Sinapis alba* L., hvid senop, sml. *Sinapis*. 10

Eupatorium, uden dansk navn S, 3; K¹, 35, er iflg. Ol. *Agrimonia Eupatoria* (se *Agrimonia*!); *Eupatorium cannabinum* L., hjortetrøst, en vildtvoksende kurvblomst, var dog også en mulighed, men da *Agrimonia* er husråd for sår iflg. Horn, er det snarest den. 15

[*Faba*], dansk *bøn* (kun som størrelsebest.) S, 58, 96; s, 3 — *bønæ* K, stenb. 4; Q, 25 — flt. *bønæ* S, 22, 40, 95; K¹, 8, ²11; 187 — *bønær* K¹, 25; frø af en ærteblomst, måske snarest *Vicia Faba* L., hestebønne (sml. Ol. s. 50). 20

[*Fagus*, dansk *bøkæ løf* 187, løv af *Fagus silvatica* L., bøg].

Foeniculum, dansk *fenikæl* S, registr. — *fænikæl* S, 11, 12, 13, 78; K¹, 38, 68 — *fænicul*, *fenicul* 187 — *fænækol* A, 27 — *fennicke* C, 23; er krydderurten *Foeniculum officinale* ALL., 25 fennikel, som dyrkes i Sydsverige og vel også til medicinsk brug i Danmark.

[*Ficus*], dansk *fikæ* S, 17, 19, 85, 90; K¹, 71, 79 — *fyken* A, 31, 54 — *fighen* C, 56; frugtstanden af *Ficus Carica* L., figentræet, der dyrkes i Sydevropa. Den tørrede frugtstand kaldes også *Carica*, se S, 88. 30

[*Fraxinus*, dansk *askæ træ*, jfr. *æskæ os*, *æskæ staf* 187, *Fraxinus excelsior* L., ask]. 35

Fumus terræ er den vildtvoksende, endnu officinelle *Fumaria officinalis* L., jordrøg, og hertil passer det tilføjede navn i B, 47: *wildt rwdhe*, måske også *wil arwæ* i 187. Dær-

imod er det i K, III, A indkomne danske navn *bukaruæ* K², 22 — *bogarwæ* A, 66 (S, 82 har intet dansk navn) sikkert en misforståelse, da det kun kan være *Asperula odorata* L., skovmærke el. bukkar (Festskr. til Feilberg s. 45 note¹).

- 5 [Fungus], dansk *tundær* K stenb. 17 — *tunder* s, 15, *Boletus* (*Polyporus*) *igniarius* L., fyrsvamp, tønder.

[Fucus], dansk *thang* s, 22, tang; jfr. *thang*, *alga maris* Gld. gl. 30, 7.

- Gaisdus**, uden dansk navn S, 74 (rettere *Gaisdo*) er kurv-
10 blomsten *Isatis tinctoria* L., farvevæjd, som hist og her findes forvildet.

Galanga (*galiga*, *galliga* S, 45; K¹, 44; A, 30; C, 26 — *galgana*, *galgath* C, 26 er næppe at opfatte som danske navne), den indførte rodstock af *Alpinia officinarum* HANCE., *galanga*-
15 rod, fra Østasien; navneændringerne kunde tyde på, at den er blevet forvekslet med ærteblomsten *Galega officinalis* L. fra østerlandene, der dyrkes her i landet som prydblante og en sjælden gang findes forvildet.

Gariofilum, se *Caryophyllum*!

- 20 **Gentiana (Basilica)**, dansk *skærsøtæ* S, 60; K², 10 — *skærsøt* K¹, 14, er en art *Gentiana* L.; flere udenlandske arter er endnu officinelle.

Germandrea, se *Chamædrysl*!

- Glycyrrhiza**, dansk *likriz(s)æ* S, 49 — *likræzsæ* S, 29 —
25 *lykriz*, *lykrizzæ* K¹, 50 — *lykryz* K¹, 78 — *lykrytzæ* A, 37, den indførte rodstock af *Glycyrrhiza glabra* L., lakritsrod.

[Gramen], grees s, 28, græs.

[Grana paradisi, dansk *paradijs korn* 187, frøene af en *Amomum*-art, var endnu for kort siden officinel].

- 30 [Hedera, dansk *witbændæ* 187, sml. *witbænde* Gld. gl., *Hedera Helix* L., vedbend].

Helleborus, dansk *thung* S, 100, 120; K², 21 er muligvis (sål. C. Pedersen Bot. T. 23, XXXV) *Veratrum album* og *nigrum* L., nyserod; dog kan den ene art nok være *Helle-*
35 *borus niger* L., sort julerose. Den plattyske form *dunc*, som svarer til *thung*, er måske i 187 brugt om en anden plante; da

den siges at vokse i vand, har C. Pedersen (a. st.) vel ret i at opfatte den som gifttyde, se *Cicuta*!

[*Hordeum*], dansk *biug*, *biøg* 187, sml. *biugmiæl*, *biugmyæl* S, 34, K², 17, 21 — *biogmiæl* S, 120, 136, *Hordeum* L., byg.

Hyoscyamus, dansk *bylnæ*, *bylne* S, 122; K², 24 — *bølme-fred* S, tilf., se s. 5⁵, er den vildtvoksende eller snarere fra gammel tid forvildede ruderatplante *Hyoscyamus niger* L., bulmeurt.

Hyssopus, dansk *ysop* S, 17, 67, 90; K¹, 74, 79; A, 31; C, 27; 187, haveplanten *Hyssopus officinalis* L., isop.

Inula, dansk *halzyrt* S, 110; K², 20 — *holzyrt* 187; A, 25 — *holtzwrth* C, 21 — *holdtzyrth* B, tilføjet — *clempanne* S, tilf. i registr., er den fra gammel tid forvildede *Inula Helenium* L., alant, ellensrod.

Iris, dansk *mægæ thær hwit blomstær hauer* 187 — *gule lilie* S, tilf. i registr. — *blaa liller* K², 55 tilf. — *blo lilie* B tilf. — 15 uden dansk navn S, 100; K², 55; arter af slægten *Iris* L. (én vildtvoksende); jfr. *mækæ*, *ulva paludis* Gld. gl. 30, 7.

Jusquiāmus, se *Hyoscyamus*!

[*Juglans*], dansk *walnutæ kiarnæ* Q, 1 — *walnøtæ oleum* 187; nu dyrkes *Juglans regia* L., valnøddetræet, jævnligt plantet her 20 i landet, men hvor gammel dyrkningen er, er uvist.

[*Juniperus*, dansk *enæbær* 187, *Juniperus communis* L., ene].

Lactorius, se *Tuberal*!

Lactuca, dansk *lectukæ*, *læctukæ* S, 27; K¹, 49 — *lectucæ* 25 A, 34 — *lectyckæ* C, 29, er snarest den dyrkede og undertiden forvildede *Lactuca sativa* L., havesalat; en anden art, *Lactuca virosa* L., er endnu officinel.

Lapathium, dansk *skræppæ*, *skreppæ* S, 77, 111; K¹, 41, ²27; A, 36; 187; C, 31, er vist ment hos Macer, som det er opfattet 30 hos Harp., som *Rumex*-arter (dog næppe *acetosa*, syre, som heller ikke nu kaldes skræppe); en gammel synonymliste har *Lapathium* = *Rumex*. I A og C er det vist opfattet som *Lappa* TOURN., burre, der også kaldes skræppeblade, og i overensstemmelse hermed er det latinske navn ændret til **Lappa**. 35

[*Laurus*], dansk *lauærbær træ* S, 38, jfr. *Bacca*.

Legumen, se *Lupinus*!

Levisticum, dansk *louæstikkæ*, *lowæstikkæ* S, 93 — *louæstykkæ*, *louæstyky* K², 25 — *liuestich*, *louæstykkæ* 187 — *lowæstickæ* C, 70, er skærmpflanzen *Ligusticum Levisticum* L. (*Levisticum officinale* KOCH), løvstikke, dyrket hist og her og (vist fra gammel tid) forvildet.

Ligustrum, uden dansk navn S, 98, 141, skyldes en fejl i det til grund liggende Macer-håndskrift og er egentlig den samme plante som foreg. Måske er det forbindelsen *alba ligustra* i Vergils *Bucolica*, der har forledet en afskriver til at fordanske det til *akærull* (K², 26), som vel må betegne *Eriophorum* L., kæruld.

Lilium, dansk *lilie* S, 26, 118; A, 33; C, 28; 187 — *lylie*, *lyli* K¹, 48, sikkert *Lilium candidum* L., lilje.

[*Linum*], dansk *hør frø* S, 67; K¹, 74 — *lin* 187 (hertil *linæn* S, 6; K, stenb. 12, 13 o. fl.), *Linum usitatissimum* L., hør.

Liquiritia, se *Glycyrrhiza*!

Lolium, er egentlig navn på en giftig græsart, *Lolium temulentum* L., hejre; men de danske navne *klintæ* S, 83, 140 — *elintæ* 187 — *klyntæ* K², 28 — *klinthe* C, 30 — *clyntæ* A, 35 viser, at det her (som *zizania* i bibelen) urigtigt er forstået som *Agrostemma Githago* L., klinte. Jfr. *Nigella*.

Lupinus, uden dansk navn S, 142; K², 29, er, som tilføjelsen legumen viser, den dyrkede ærteblomst *Lupinus* L., lupin, vel snarest *L. luteus* (hertil ikke *houæth* i *leguminibus* K¹, 25 80, hvor *legumina* blot betyder grønsager).

Macis, dansk *muskat blomæ* S, 54 — *muscatæ blomæ*, *blomme* K¹, 56; A, 43; 187; indført vare, de tørrede frøkapper af *Myristica moschata* THUNB., muskatblomme; jfr. *Nux moschata*.

[*Malus*], *apæld* 187, *Pyrus Malus* L., abild; frugten deraf *æblæ* s, 33 (i sms. *æblæ most*). (Dærimod betyder *æplæ* S, 134, 136; K², 17, 48 — *æblæ* A, 58 frugt i almindelighed).

Malva, dansk *salyrt* S, 36; K¹, 53; A, 40; C, 34 — *malyrt* (!) K¹, 53 — *kattæ ost* K¹, 53 — *datteosth* B, se s. 285 — *katost* B, tilf. til 7 (og Gld. gl. s. 28) — *kattostæ*, *kathostæ*, *kastostæ* C, 34; A, 40 — (dansk eller) tysk navn *poplen*, B, tilf. til 7. *Malva silvestris* L., rød katost, som er vildtvoksende, har til ny tid været officinel.

Marochus, se Barroculus

Marrubium, dansk *blindæ nætlæ* S, 116; K², 33 — *blinde nellæ* C, 37. De danske navne viser nærmest hen til *Lamium album* L., døvnælde, en meget udbredt ruderatplante i største delen af landet; men det latinske tyder snarere på de nær be- 5 slægtede *Marrubium vulgare* L., marrube eller *Leonurus* (snarest *Marrubiastrum*) L., hjertespan, der findes forvildede efter tidligere dyrkning. På grund af bladenes form er *Leonurus Cardiaca* L. mindre rimelig.

Mastix, uden dansk navn S, 4; K¹, 51; stivnet harpiks af 10 *Pistacia Lentiscus* L., mastix; indført vare fra syden.

Maurella, dansk *hælghæbær* S, 37; K¹, 54 — *helgeber* A, 38; C, 32 — *hundebær* K¹, 54 — *hondeber* tilf. sst. *Maurella* bruges både om *Solanum*-arter og andre nærstående planter (senere overført til søde kirsebær), og hertil kan de danske navne nok 15 passe. *Solanum Dulcamara* L., bittersød, som er vildtvoksende, brugtes op i den nyeste tid officinelt; *S. nigrum* L. er en velkendt ruderatplante, men om den nogensinde har været dyrket, er tvivlsomt. Der kunde også tænkes på *Atropa Belladonna* L., galnebær; hist og her forvildet fra gammel dyrkning som 20 lægeplante (er den kendt så tidlig?).

Melissa, se Barroculus, Borrageol

Mentha, dansk *mintæ*, *myntæ* S, 18; K¹, 52, kogeb. 13; Q, 20; 187; A, 39 — *mintæ* S, 59 — *muntæ* Q, 11 — *mynthe* C, 33; snarest, som Ol. mener, *Mentha viridis* L., sisenbrand, der hist 25 og her findes forvildet efter gammel dyrkning.

• *Mercurialis*, uden dansk navn S, 77; K¹, 41; *Mercurialis perennis* L., bingelurt, er en alm. skovbundsplante, men skal forhen (Ol. s. 49) have været dyrket i haver; den har været brugt som brækmiddel. (Oversættelsen *rothkal*, 187 s. 46² må 30 være en fejl).

Mirobalani (forvansket til *miro balsamus* K², 22; A, 66; næsten rigtigt S, 82) skal være frugter af en art *Phoenix*, dadel; indført vare.

Millefolium, dansk *rolikæ* 187, s. 17¹ — *relicke* C, 38 — 35 *rolika* sv. III, 53 — uden dansk navn S, 104; K², 53; den vildt-

voksende *Achillea Millefolium* L., røllike, som endnu for kort tid siden var officinel.

Myrrha, dansk *mirræ*, *myrræ* (S, 21, 29, 58, 136; K¹, 57, ²17; A, 35; s, 2); indtørret saft af *Balsamus Myrrha* LINK.,
5 et træ i Asien og Afrika.

Myrtus er hos Const. ment som *Myrtus communis* L., myrtebusken; men i middelalderen regnede man også med den såkaldte *Myrtus Brabantica* o: *Ledum palustre* L. eller *Myrica Gale* L., sål. hos Harpestrængs samtidige, grev Albert
10 den store (1193—1280), biskop i Regensburg¹. Her, som i Vald. jb. s. 53 og Gld. gl. s. 33, er utvivlsomt ment *Myrica Gale* L., pors, her i Norden vildt voksende (sml. det hallandske stednavn *pors syo* Vald. jb. s. 59). Hertil svarer det danske navn *pors* S, 138; K², 32; C, 39, jfr. *pors oli* S, 132; K², 40.

15 **Nasturtium**, dansk *karsæ* S, 17, 79, 109; K¹, 40, 79, ²34; A, 44; 187; Gld. gl. s. 28 — *karsse*, *karssæ* C, 40; B, tilføjelse; enten den dyrkede havekarse, *Lepidium sativum* L., eller den vildtvoksende *Nasturtium officinale* R. BR., brøndkarse.

Naupego, se Pix!

20 **Nigella**, urigtigt hos Macer = *Lolium* (»thær summæ sighthæ at *klint ær*« S, 118, jfr. *klinth*, tilf. i B), altså en græsart, er ligesom L. blevet misforstået. De danske navne *dudrækorn* S, 118 — *dudæ korn* K², 35, 42 tyder nærmest (C. Pedersen, Bot. T. 23, XXXIV flg.) på *Camelina sativa* L., dodder.

25 **Nux moschata**, dansk *muscat*, *muskat* S, 53; K¹, 58, kogeb. 6; Q, 5; A, 42; C, 36, er frugten af *Myristica moschata* THUNB., se Macis!

[*Olibanum*, se Tus!]

30 *Oliva*, i *oli af oliuæ* S, 26; K¹, 36, 48, stenb. 45, 58 — *fet af oli* K², 16, alm. blot *oli*, *olie* (*smør* s, 20 svarer til lat. *oliva*); olivenolie af *Olea europæa* L., olietræet, indført vare.

Origanum, dansk *kunung* S, 88; K², 36 — *konning*, *konningh*, *konig*, *konnig* A, 64; C, 46, 62; tilf. i B — tysk *wolgemoet* tilf. i B — uden dansk navn S, 61; K¹, 75. Den vildtvoksende *Origanum*
35 *vulgare* L., vild merian.

¹ Meyer, Gesch. der Botanik IV, 70.

Ostruthium, uden dansk navn S, 99 — dansk *ostryz*, *ostriz* K², 37 — *ostertei* (?) tilf. i B — *mæsterurt* tilf. i K på inderbladet bag i bogen — *mesteru* . . tilf. i B; er efter de danske navne at dømme *Imperatoria Ostruthium* L., mesterrod, der længe har været dyrket på Bornholm og måske også andensteds. Choulant opfatter *Ostruthium* hos Macer som *Saponaria officinalis* L., sæbeurt, der er en fra gammel tid forvildet lægeplante her i landet; men navnene taler imod denne opfattelse.

Papaver, dansk *walmughæ* S, 32, 128 — *walmugh* Gld. gl. s. 27 — *walmuæ*, *walmwæ*, K¹, 64; 187; A, 50; C, 46; er forskellige arter af *Papaver*, valmue, måske særlig de forvildede *P. somniferum* L., opiatvalmue, og *P. Rhoeas* L., kornvalmue; også andre arter har dog været officinelle.

Pastinaca var vel i middelalderen fællesnavn for den vildtvoksende og dyrkede *Daucus Carota* L., gulerod og den vildtvoksende (måske snarere fra gammel tid forvildede) og dyrkede *Pastinaca sativa* L., pastinak. Det danske navn *moræ* S, 20; K¹, 61; A, 48; C, 44¹ tyder dog afgjort på den første, og i samme retning peger *brekanne rod* S, 20 tilføjelse.

Pæonia, uden dansk navn K², 39 — dansk *peon*, *pæonien* S, tilf. i registr.; B, tilf.; hermed mentes hos Macer *Pæonia officinalis* L., bonderose, som dyrkedes både for sin skønhed og sine medicinske egenskaber (endnu sympatiråd ved tandbruddet). Ol. mener, at den har været dyrket her i middelalderen, skønt den først skal være kommen til England i 1548 (1562?); det er dog ikke sikkert, da det danske navn *kryzæ*, *krycæ yrt* S, 117 tyder på, at den er opfattet som *Polygala amara* L., mælkurt, der til ny tid har været officinel og ser ud til at være forvildet fra gammel dyrkning.

[*Persica*, dansk *pessic* 187, *Amygdalus persica* L., fersken].

Petroselinum, dansk *pætærciliæ*, *pætærceliæ* S, 14 — *pætærcili*, *pætærcili* Q, 9, 11, 13, 20 — *pætærsyliæ*, *pætærsili* K¹, 60, kogeb. 11, 13 — *pærsiliæ* A, 51 — *percillæ*, *persilyæ* C, 47, 72; er køkkenplanten *Petroselinum sativum* HOFFM., persille.

¹ Kalder den — mod den alfabetiske orden — Mora på latin!

Pimpinella, dansk *quesyrt* 187 s. 7¹; C, 51 — *bedæyrt* Till. II, 1; snarest *Sanguisorba officinalis* L., som har haft alle disse navne (sml. JT. s. 217), og har været tidlig dyrket som lægeurt (hist og her forvildet i Sønderjylland). Mindre rimeligt
5 er det at opfatte det som den vildtvoksende *Pimpinella Saxifraga* L., som næppe har været så anset. *Poterium dictyocarpum* SPACH kan der næppe være tale om, skønt også den findes forvildet efter gammel dyrkning.

Piper, dansk *pipær* S, 24, 38, 39; K¹, 65, 80, kgeb. 6, 12,
10 13 osv.; Q, 5, 10, 19 osv. — *peffwer* C, 48, omfatter mindst to forskellige indførte varer, dels tørrede frugter af flere ostindiske arter af slægten *Piper* L., dels af *Habzelia*-arter på peberkysten i Guinea (næppe dærimod spansk peber, af *Capsicum annuum* L.).

Pisum, dansk *erth* C, 49, sml. *ærtæ miel* 187; som størrelses-
15 bestemmelse flt. *ærtær* K, kgeb. 11, 20, 22 — *ærtæ* Q, 9, 21, 24, 27; dyrkede arter af *Pisum* L., ært.

Pix, dansk *bik*, *byk* S, 70; K¹, 67 — *bijch* 187 — *bekh* A, 45 — *bæk* C, 41 — *tiæræ*, *tyæræ* K¹, 67; destillat af nåletræer, beg, tjære.

20 **Plantago**, se *Arnoglossa*!

Porrus, dansk *purløk* S, 21; K¹, 62; 187 — *purlogh*, *purløg* A, 47; C, 43; er ment som *Allium Porrum* L., porre, men muligvis opfattet som *A. Schoenoprasum* L., græsløg (dette sidste gælder temmelig sikkert *bisloch* i 187).

25 **Portulaca**, uden dansk navn S, 97, 132; K², 38, 40, er køkkenurten *Portulaca oleracea* L., portulak.

Pulegium, uden dansk navn S, 28 — *pulegi*, *pulegy* K¹, 63 — *polleye* A, 49; C, 45; *Mentha Pulegium* L., har været brugt som lægeplante og vist dyrket (sml. navnet vild polej om *Mentha*
30 *arvensis* L. hos JT.), en enkelt gang er den fundet vildtvoksende på Sydfalster.

Pyrethrum, dansk *bertrafn*, *bærtrafn* S, 47 — *bertram*, *bærtram* K¹, 66; snarest den dyrkede og ofte forvildede *Chrysanthemum Parthenium* PERS. (*Pyrethrum Parthenium* SM.),
35 matrem (jfr. Festskr. til Feilberg s. 44).

[*Quercus*], dansk *æek* K, stenb. 21; *Quercus* L., eg.

Rhamnus, dansk *haghun*-, *haghæn thorn* S, 135; K², 41 — *hauenthorn* 187; skönt det danske navn snarest tyder på *Crataegus Oxyacantha* L., hvidtjörn, er det måske af Harp. rigtigt forstået som den endnu officinelle vildtvoksende busk *Rhamnus catharticus* L., vrietorn. 5

Raphanus, dansk *pipærrot*, -root S, 76, 118; K¹, 40, ²35, 42 — *peberrod* C, 54 — (dansk eller) tysk *merretick* B, tilf.; er, som de danske navne viser, køkkenurten *Nasturtium Armoracia* FR., peberrod (medens *Raphanus minor* III, 33 er ræddike, *Raphanus sativus* L.). 10

Rapula, dansk *roæ* C, 55, er den dyrkede *Brassica Rapa* L., roe.

[*Resina*], dansk *qwathæ* S, 61; K¹, 75, saft af nåletræer, harpiks.

Rosa, dansk *rosæ* S, 25 og ofte; K¹, 69 osv.; A, 53 — 15 *rosen* A, 38; C, 53, 63; forskellige vilde og dyrkede arter af *Rosa* L., rose (men Harp. har blandet to artikler af *Macer* sammen).

Rubea, må være *Rubia tinctorum* L., krap, eller *Polygonum Bistorta* L., (sml. *Dracontea*); det danske navn *humblæ*¹ S, 139, jfr. *humblæ*, *corimbus* Gld. gl. s. 33, må imidlertid gælde 20 *Humulus Lupulus* L., humle, den kendte krydderplante, om hvis dyrkning i ældre tid kan henvises til O. Olafsen, (Norsk) Hist. tidsskr. 4 r. VI s. 432 flg. og V. Bröndal, Danske Studier 1915 s. 185.

Ruta, dansk *rutæ* S, 11, 96; K¹, 68; 187 — *rudæ*, *rudhæ* 25 A, 52; C, 52; *Ruta graveolens* L., vinrude, var forhen alm. dyrket, men synes ikke at have forvildet sig her i landet.

Sabina, uden dansk navn, S, 107 — *sauinæ* K², 45; det sydevropæiske nåletræ *Juniperus Sabina* L., sevenbom, der jævnlig forekommer dyrket. 30

Salix, dansk *pilæ* S, 36, 134; K¹, 53, ²48; A, 58 — *pil*, *piil* 187; C, 61; arter af *Salix* L., piletræ, vildtvoksende og plantede.

Salvia, dansk *saluicæ* S, 16, 79; K¹, 70, køgeb. 22, 24; A, 56; C, 58 — *salui* Q, 13, 24, 26 — stor *jernvort* C, 58 tilf.;

¹ Skyldes det en fejlagtig opfattelse af *rubea* som *rubus*, ranke? 35

er *Salvia officinalis* L., salvie, måske middelalderens berömteste lægeurt (i C, 58 hentydes til verset: *Cur moriatur homo cui salvia crescit in horticis?* — som en tvivler ganske vist har givet tilføjelsen: *Contra vim mortis non est medicamen in horticis*). Den ægte salvie synes ikke at forekomme forvildet i Danmark, skönt den har været dyrket her.

Sambucus, dansk *hyllæ* S, 133; K², 47 — *hyl*, *hillæ* A, 57 — *hyld* C, 60 — *hyllæ træ* 187. Dette sidste navn bekræfter, hvad der på forhånd er rimeligt, at her er ment *Sambucus nigra* L., hyldetræ, der vist er opr. vildtvoksende og alm. dyrket og ofte brugt til husråd (se f. eks. Junge, *Den nordsiæll. Landalmue*, udg. af Ellekilde, s. 190¹).

Satureia, dansk *satheriæ* S, 24 — *sather* K¹, 72; A, 55 — *sadher* C, 57; den sjældent dyrkede køkkenurt *Satureia hortensis* L., sar, der ikke synes at forekomme forvildet.

Scammonea, uden dansk navn, S, 121, er vel den indførte rod af den stærkt laxative *Convolvulus Scammonia* L.

[*Scilla*, »squille thæt ær *græsloch*» 187; det er usikkert, om der er ment en art *Scilla* eller *Allium*].

[*Secale*, dansk *rugh*, *ru* 187, *Secale cereale* L., rug].

Senecio, dansk *scampuni* S, 87 — *scampuniæ*, *scampuny* K², 43; hos Macer er sikkert ment en kurvblomst (*Senecio vulgaris*, Stolt Hendrik, *Erigeron*, bakketidsel, en *Centaurea*-art?), men hvad Harp. har ment, er ganske usikkert; måske = *Scammonea*.

Serpentina, Till. II, 2; måske en *Aristolochia* eller *Polygonum Bistorta* L., se *Dracontea*.

Serpyllum, dansk *kolnæ* S, 91; K², 44 — *coln* Q, 13 — *woggehalm* tilf. i K², 44; er *Thymus Serpyllum* L., bakketimian (som på tysk kaldes veldkonele i modsætning til gartkonele 3: *Satureia*), vildtvoksende.

Sinapis, dansk *sinup* S, 19; K¹, 71, kogeb. 8, 9 — *sinæp* K¹, 71; Q, 7, 8 — *synup*, *synap*, *synæp* K¹, 71 — *synop*, *senop* A, 54 — *senep* C, 56; er *Sinapis* (alba? og) *nigra* L., senop; jfr. *Eruca*.

¹ Bukkeblade sst. note 11 er ikke *Caprifolium*, men *Menyanthes trifoliatum* L.

Spica (**Nardus** og **celtica** S, 65; K¹, 73), er den ostindiske krydder og lægeplante *Nardostachys Jatamansi* DEC. (jfr. Dahlerup og Johnsson, Arkiv f. nord. filol. XXIX, 91 flg.).

Sponsa solis (**solsequium** A, 59), dansk *solyrt* S, 143 — *soelsickæ* C, 59; medens navnet i C vel betyder *Helianthus annuus* L., 5 solsikke, er det muligt, at der i S er tænkt på en anden kurvblomst, måske *Cichorium Intybus* L., cikorie, eller *C. Endivia* L., endiviesalat, som efter gammel synonymik kaldes *Sponsa solis*.

[*Symphoriaca*? »simphoniace — *hvide klockær* 187 s. 32¹ 10 tilf., vel snarest *Linnæa borealis* L.; i så fald en mærkelig floristisk oplysning].

Tapsia, dansk *liusbrand*, *lysbrand* S, 123 — *liusæbrand* K², 49; er vist rigtigt forstået som *Verbascum* (*Thapsus* og) *Lychnitis* L., kongelys, vildtvoksende og forvildede fra gammel 15 dyrkning og endnu officinelle.

Titymallus, uden dansk navn K², 50 — *brænnæyrt* S, 55, 124 — *beed vrt* tilf. i K.; arter af *Euphorbia* L., vortemælk, vilde og dyrkede. Med hensyn til de danske navne jfr. *Chelidonia* og *Pimpinella*! 20

[*Triticum*], dansk *hvetæ* 187, jfr. *hvetæ mæl* K, kgeb. 17; *Triticum vulgare* VILL., hvede.

[*Tubera*, dansk *pipærling* 187 s. 57¹, *Lactarius pipertus* SCOP., pebermælkehat. Navnet viser, ligesom oversættelsen af *Symphoriaca*, snarest hen til egne østen for Øresund]. 25

Tus, uden dansk navn B (Till. III, 57) — dansk *røkæls* S, registr., K¹, 62, 75, ²35, 43 — *røkælsæ* S, 21, 118, K¹, 75; 187 [også *Olibanum*, *hvit røkælsæ* 12¹] — *røkælsø*, *rekælse* K¹, 75 — *røkilsæ* S, 61, 87 — *røgelsæ* A, 61; C, 62; harpiks af indiske *Boswellia*-arter, indført vare. 30

Urtica, dansk *nætlæ* S, 7; K¹, 76; A, 64; 187 — *næthlæ* 187 — *nellæ* C, 65, er de vildtvoksende *Urtica dioica* & *urens* L., brændenælder.

[*Uva*], dansk *winbær* S, 10, 87; K¹, 6, kgeb. 14 — *wynber* L, 4, frugter af *Vitis vinifera* L., vinranke, indført vare. 35 Jfr. *Vinum*!

Verbena, dansk *iarn-, yarnyr*t S, 104 — *iærnyrt* K², 53 — *iærnyrt(h)* A, 62; C, 63; *Verbena officinalis* L., jærnurt, dyrket og vild eller snarere fra gammel tid forvildet især i Syddanmark.

[*Vinum*], dansk *win* ofte; gæret saft af frugterne af *Vitis* 5 *vinifera* L., sml. Uva! Saften af umodne bær kaldes *wærgius*, fransk vertjuis, Q, 12. Jfr. *Cerotum*!

Viola, dansk *violæ, wiolæ* S, 29; A, 63 — *violæ* K¹, 78 — *wiol* C, 64; som C. Pedersen (Bot. T. 23, XXXV) gör opmærksom på, er her foruden *Viola odorata* L., martsviol, ment adskillige 10 andre stærkt duftende blomster, som *Cheiranthus Chéiri* L., gyldenlak; *Matthiola* R. BR., levkøj; *Hesperis matronalis* L., natviol og muligvis flere. Nogle af disse haveplanter, som viol og *Hesperis*, forekommer også forvildede; jfr. Festskr. til Feil- berg s. 51.

15 **Virga pastoris**, uden dansk navn S, 84; K², 51, er *Dipsacus fullonum* L., eller måske snarere *Cephalaria pilosa* SCHRAD., håret kartebolle, som hist og her er forvildet i det syd- lige Danmark. Det senere tilføjede danske navn *blodørth* K², 51 kunde tyde på, at det er opfattet som *Potentilla Tormen-* 20 *tilla* NECK., blodrod (jfr. sv. VII, 544).

Vitrum, (dansk *glar, glaar* S, 137; K², 54 er stoffet glas, men *Vitrum* er nok fejllæsning for et plantenavn hos Constantin).

Vulgago, uden dansk navn S, 101; K², 52, svarer til *Asa-* rum hos Macer; *Asarum europæum* L., hasselurt, som findes 25 enkelte steder (forvildet?) her i landet, var et alm. brækmiddel för i tiden.

Zedoarium, dansk *sidyuær, sidouær* S, 42 — *zedwar* K¹, 81 — *sedefer* A, 60 — *zedhæfer* C, 66; indført vare, rodstocken af den ostindiske plante *Curcuma Zedoaria* ROSC.

30 **Zingiber**, dansk *ingefær, ingæfær* S, 39; Q, 5 — *yingifær, ingifær* K¹, 80, kogeb. 6 — *ingefær* C, 67; indført vare, roden af den østerlandske *Zingiber officinale* ROSC., ingefær.

[*Zuccharum*], dansk *sukær, zukær* S, 92; K², 7; Q, 28 — *succær* 187, krystalliseret saft af det orientalske *Saccharum* 35 *officinatum* L., sukkerrør; indført vare.

2. MINERALIER OG FASTE DYRISKE SEKRETIONER.

Achates, K, stenb. 3; s, 2; ædelsten, agat (siliciumoxyd), har navn fra floden Achates på Sicilien.

Adamas, K, stenb. 2; s, 1, 17; ligesom det græske *ἄδამας* dels en ædelsten, diamant (rent krystalliseret kulstof), dels hærdet stål (dansk *scall* (!) s, 1).

Aëtitis, dansk *spardey* s, 27 tilf. — uden dansk navn K, stenb. 26; s, 27; »örnesten« (af gr. *ἀετός*, örn); efter beskrivelsen de såk. ranglesten.

Alabandina, K, stenb. 5; s, 23; ædelsten fra Alabanda i 10 Medien, blodrød granat (silicium-oxyd).

Alabastrum, se Nicoman.

Alectorius, K, stenb. 4; s, 3; »hanesten« (af gr. *ἀλέκτωρ*, hane).

Alumen, dansk *alun* S, 34, 62; K¹, 15 — *alwn* A, 10, C, 15 10; jordart, alun (kalium-aluminium-sulfat).

Ambra, dansk *hvalæ*-, *hvala scot* S, 56 — *hvalsøky* K¹, 12 — *hvalsøkæ* A, 12; hvalrav, grå ambra (sekretion af kaskelot-hvalen, *Physeter macrocephalus*).

Amethystus, K, stenb. 1; s, 18; ædelsten, ametyst (af gr. *ἀμέθυστος*, beroligende — silicium-oxyd).

Apsyctus, K, stenb. 7; s, 43; ædelsten (af gr. *ἄψυκτος*, som ikke afkøles).

Argentum, dansk *silf*, *sylf* S, 2, 67; K¹, 2, 74, stenb. 2; s, 5, 26 — *sølf* s, 1; metallet sølv (Argentum). 25

Argentum vivum, dansk *quicsilf* S, 119, 126 — *quik*-, *qwik-sylf* K², 6, 15 bis; metallet kvægsølv (Hydrargyrum).

Arsenicum vel **Auripigmentum**, B (till. III, 51); det røde formodentlig realgar (arsensulfid), det gulagtige auripigment (arsen-trisulfid). 30

Asbestus, K, stenb. 6; s, 34 (af gr. *ἄσβεστος*, uslukket, uudslukkelig) — om det har noget at gøre med stoffet asbest (magnesiumsilicat), er vel tvivlsomt.

Aurum, dansk *gull* S, 1, 67; K¹, 74, stenb. indl., 10, 20, 37; s, 1, 26 — *gul* K¹, 1 — *gwl* A, 65; metallet guld (Aurum). 35

Beryllus, K, stenb. 8, 62 till.; s, 14; B (till. III, 47), ædelsten, beryl (beryllium-aluminium-silikat).

Bitumen judaicum, dansk *iuthæ bik*, *iuthæbyk* S, 71; K¹, 19; jordarten asfalt, jordbeg.

5 **Borax**, se Nosl

Cabrates, K, stenb. 22; efter beskrivelsen snarest en art krystal; navnet måske arabisk.

Chalazias, K, stenb. 34; s, 44; »haglsten« (af gr. *χάλαζα*, hagl). Forvanskningen Gelacia skyldes formodentlig gelu-kulde.

10 **Chalcedonius**, K, stenb. 9; s, 7; ædelsten (siliciumoxyd) fra *Χαλκηδών* i Bithynien.

Chalcophonos, K, stenb. 18; (af gr. *χαλκόφωνος*, malmklingende).

Calx, dansk *kalkæ lim*, *-lym* S, 127; K², 16 — *lim*, *lyim* 15 S, 35; K¹, 8; kalk (kalciumkarbonat). Dærimod er *lim*, *lyim* S, 2, 38; K¹, 2, 65 dyrisk lim (Gelatina).

[Carbo], dansk *gull*, s, 25 (skal være kul).

Carbunculus, K, stenb. 15, 23; s, 25; ædelsten, pyrop, rød granat (navnet dannet af carbo, kul, oversættelse af gr. *ἀνθρακίτης*).

20 **Carneolus**, se Corneolus!

Cegolites, se Tecolithus!

Chelidonium, K, stenb. 12; s, 19 — *swole steen* s, 17; »svalesten« (gr. *χελιδών*, svale).

Chelonites, K, stenb. 56; »skildpaddesten« (gr. *χελώνη*, skild- 25 padde = lat. testudo, som den danske oversætter har forvandlet til et andet skaldyr).

[Cera] dansk *wax* K¹, 23 — *wox* S, 26, 136; voks; *nyt wox* S, 31 er *cera virginea*, ukogt voks.

Ceraunius, K, stenb. 11; s, 30; »tordensten« 3: stenalders- 30 økse?, forstenet søburre? (gr. *κεραυνός*, lyn); jfr. C. Blinkenberg, Festskr. til Feilberg s. 58 flg.

Cinotella?, K, stenb. 40.

Citrinus, en art hyacint, se Hyacinthus.

Corallus, K, stenb. 13; s, 22; kalkskelettet af koraldyr.

35 **Corneolus**, (el. Carneolus, formen og oprindelsen usikker), K, stenb. 14; s, 24; ædelsten, karneol (siliciumoxyd).

[Cos], dansk *hvetsten* K, stenb. 40, 41 — *heen* s, 36 (— *limæ* sst.); slibesten.

[Creta], dansk *kriit* S, 61; *kretæ* K¹, 75, kridt (Creta alba, 3: kalciumkarbonat).

Chryselectrus, K, stenb. 20; måske en art rav (gr. *χρυσήλεκτρος*). 5

Chrysolithus, K, stenb. 10; s, 13; ædelsten, krysolit (magnium-ferrosilikat; af gr. *χρυσόλιθος* — guldsten).

Chrysopasios (navnet tvivlsomt), K, stenb. 21; s, 9 — hvilken sten Marbod her har tænkt på, er ukendt.

Chrysoprasius, K, stenb. 11; ædelsten, krysopras, grøn kry- 10
stal (siliciumoxyd). Navnet kommer af gr. *χρυσός*, guld, og *πράσιος*, løggrøn.

Crystallus, dansk *cristallæ* K, stenb. 2, 4, 16 osv.; s, 1 — uden dansk navn K, stenb. 17; s, 15; B (till. III, 48); bjærgkrystal (siliciumoxyd). Det gr. *κρύσταλλος* betyder egentlig is. 15

[Cuprum], dansk *kopær* S, 15, 69; K¹, 21; A, 18; C, 16; metallet kobber (Cuprum).

Dæmonius, K, stenb. 25; — navnet af gr. *δαιμόνιος*, dæmonisk.

Diadochos, K, stenb. 23; måske en fosfor-jærnforbindelse 20
(diadochit); navnet af gr. *διάδοχος*, stedfortræder.

Dionysia, K, stenb. 24; s, 41; har navn efter Dionysos, Bacchus.

Enhydros? eindros K, stenb. 30 — henførelsen til gr. *ἔνυδρος*, vandholdig, er overmåde tvivlsom; snarere kunde man 25
tænke på en »slangesten« (echidna?), men en sådan med tilsvarende beskrivelse kender jeg ikke.

Æs ustum, dansk *grøn færwæ* S, registr. — *grønt færghæ* S, 69 — *spænst grønt* K¹, 37; spansk grønt (ærugo, basisk kobberkarbonat). 30

Ferrum, dansk *iarn*, *iærn*, *iæn* S, 129, 130; K², 22 bis, 31 — *iærn* s, 1, 22; metallet jærn (ferrum). (Om redskaber bruges *iarn*, *iærn* S, 147, 149).

Ferrugo, dansk *iærnruth*, S, 129, K², 31 — *iærnruth* S, 131 — *iærnrwth*, *yærnruth* K², 23 — *iærnruth* K, stenb. 39 — *rustigt* 35
iærn s, 33; rust (ferro-hydroxyd); jfr. Squama!

Flos æris, dansk *kopærrøk* S, registr.; K¹, 39 — *kopærok* S, 68; K¹, 39 — *kopperrøgh* A, 29 — *koberrøg* C, 24; vitriol, blåsten (svovlsurt kobberoxyd).

Gagates, K, stenb. 31; s, 20; gagat, jet (blankt stenkul).

5 **Gagatromeus** (el. Gagatronicus, form og oprindelse usikker), K, stenb., 32; s, 29.

[**Galactites**] — se K, stenb. 17 (s. 181 note ⁵).

Gelacia, se Chalazias.

Geranites, K, stenb. 33; s, 4; »tranesten« (af gr. γέρανος, 10 trane).

[**Glacies**], *is* S, 75 — *iis* K¹, 59; s, 15 — *iiz* K, stenb. 17; *is*; — *haghælsteen* (grandines) K, stenb. 34.

Granatus, en art hyacint, s. Hyacinthus!

Heliotropion, K, stenb. 27; s, 31; ædelsten, heliotrop (sili- 15 cium-oxyd). Navnet kommer af gr. ἡλιοτρόπιον, som vender sig efter solen.

Hæmatites, dansk *bloedstenn* B (till. III, 53; s, 33; se K, stenb. 17 (s. 184 note ³); blodsten (af gr. αἷμα blod; ferroxyd).

Hephæstites, K, stenb. 28; s, 32; stenart (af gudenavnet 20 Ἥφαιστος).

Hexakontalithus, K, stenb. 29; s, 39, egl. den 60-kantede el. -farvede sten (af gr. ἑξήκοντα — 60).

Hyacinthus, K, stenb. 36; s, 17; ædelsten, hyacint (navnet, som er = blomsternavnet, gr. ὑάκινθος, bruges dels om en art 25 granat, dels om et zirkon-silikat).

Hyæna, K, stenb. 61; en sten (= dyrenavnet, gr. ὕαινα).

Iris, K, stenb. 62; s, 38; en sten (= navnet på regnbuen, gr. ἶρις).

Jaspis, K, stenb. 35; s, 5; ædelsten, jaspis (silicium oxyd).

30 **Lazuli**, B (till. III, 54); ultramarin (svovlholdigt natrium-aluminium-silikat).

Ligurius (el. Lyncurius; navnets form og oprindelse usikker, folkeetymologisk sat i forb. med λύγξ, los), K, stenb. 37; s, 26.

Liparea, K, stenb. 38; s, 42 (navnets oprindelse og betyd- 35 ning usikker, gr. λιπαράϊος).

Lyncurius, se Ligurius!

Lithargyrum, dansk *sølfvuer skum* B (till. III, 55) — *silfs frothæ*, *sylfs frothæ* S, 2; K¹, 2, 54 — *silf frothæ* S, 37 — *siulff frætæ* A, 38 — *siulff rothe* C, 32 — *gulz frothæ* K¹, 2 — *gull frothæ* S, 2 — uden dansk navn S, 126; K², 6; sølverglød (blyoxyd).

Magnates, uden dansk navn S, 129, 131; s, 1, 21 — *sighæl*, 5 *syghæl steen* K², 23, 31 — *seylsten* S, tilf. i registr. — *magneten steen* tilf. i B; hertil også magnes K, stenb. 39; magnetjærnsten (magnetisk ferroxyd). Navnet stammer fra byen Magnes i Lilleasien.

Malachites (el. Molochites), K, stenb. 42; malakit (kobberkarbonat; har navn af sin malva-grønne farve, gr. *μάλαχη* el. *μόλοχη* — katost).

Margarita, se Unio!

Medus (el. Medius), K, stenb. 40—41; s, 36; en ædelsten (gr. *μήδιος*, fordi den kom fra Medien).

Moschus, uden dansk navn S, 52; K¹, 55; moskus, sekre- 15 tion af en drøvtygger, moskushjorten (*Moschus moschiferus*).

Nicomman (Alabastrum), K, stenb. 43; alabast (calciumsulfat). Navnet Nicoman er formodentlig arabisk.

Nitrum, S, 17, 79, 90, 113, 125; K¹, 59 osv.; soda (kulsurt natron) eller måske snarere salpeter (salpetersurt kali). 20

Nose(th) (Borax); K, stenb. 44; B (till. III, 52); boraks (natriumborat).

Onyx; K, stenb. 46, 54; s, 11; ædelsten, onyx (siliciumoxyd; har navn på grund af lighed med en negl, gr. *ὄνυξ*).

Optallius el. **Ophthalmius**, s, 40, er vist en folkeetymologisk 25 ændring af opallius (gr. *ὀπάλλιος*), opal (siliciumhydroxyd), efter *ὀφθαλμός*, øje.

[Orichalcum], dansk *mæssing* S, 69; messing, legering af kobber og zink.

Orites, K, stenb. 45; sten (gr. *ὀρείτης* af ukendt oprindelse). 30

Pantherus, K, stenb. 49; s, 37; navnet er = dyrenavnet (gr. *πάνθηρος*).

Pæanites, K, stenb. 47; s 35; har måske navn efter guden *Παίαν*.

Plumbum, dansk *blii*, *bli* S, 132 — *bly* K², 40; metallet bly 35 (Plumbum).

Prasius, K, stenb. 48; ædelsten (af gr. *πράσιος*, löggrön).

Psagda (Sedda), K, stenb. 58; skal have navn efter en ægyptisk salve (*ψάγδας*); synes at være dyret rur (Balanus), eller en havplante.

5 **Pyropus**, K, stenb. 16, en ædelsten (af gr. *πυρρός*, ild-rød); se Carbunculus.

Quirin (Quirites), K, stenb. 50; skal have navn efter Romulus (Quirinus).

Radai(m), K, stenb. 51; navnet er vist arabisk.

10 **Sal**, dansk *salt* S, 7, 18, 21, 67 osv., K¹, 74 osv.; i reglen menes køkkensalt (natriumklorid); særskilt nævnes **sal ammoniacum** S, 67; K¹, 74; B (till. III, 56), salmiak, ammoniumklorid.

Sapphirus, K, stenb. 52; s, 6; ædelsten, safir (siliciumoxyd).

Sardius, K, stenb. 54; s, 12, 23; ædelsten, omtr. = cor-
15 neolus (siliciumoxyd; navnet efter den lydiske hovedstad Sardes).

Sardonyx (sardius + onyx), K, stenb. 55; s, 10; ædelsten, sardonyks (siliciumoxyd).

Sedda, se Psagda!

Selenites (jfr. Chelonites), K, stenb. 57; s, 28; »månesten«,
20 feldspat (orthoklas, kalium-aluminium-silikat). Navnet af gudinde-
navnet Selene.

Smaragdus, K, stenb. 53; s, 8; ædelsten, smaragd (beryllium-aluminium-silikat).

[Squama], dansk *synder*, *sønder* K, stenb. 2, 39 — *sligdh*
25 *iern* s, 1, slagge, hammerskæl.

Sulphur, dansk *brænnæsten* S, registr. — *brænnæ sten* S, 70,
118, 125 — *brænnæ steen* K¹, 67, 246; svovl (Sulphur).

Syrtites, s, 6; en art jaspis, s. d.

Tecolithus, K, Stenb. 19; (af gr. *τηκόλιθος*, smelttesten).

30 **Terra sigillata** S, 137; stemplede kager af stærkt jærnholdigt
ler (se Kålund, Vid. Selsk. Skr. 6 R., Hist. og filos. Afd. VI, 4
s. 27), omtr. = Bolus armenus, der til nylig har været officinel.

Topazius, K, stenb. 49; s, 16; ædelsten, topas (fluor-aluminium-silikat).

35 **Turkis**, B (till. III, 50); ædelsten, turkis (aluminium-fosfat).

Unio, dansk *pærlæ* K, stenb. 60; ægte perle, sekretion af perlemuslingen (*Meleagrina margaritifera*).

Venetus, en art hyacint, se *Hyacinthus*!

Vitrum (sml. reg. 1), *glar* S, 4 (om stivnet plantesaft) — *glaar* K, stenb. indledn., 37 glas (som stof); — *glaskar* C, 63. 5

3. DYR OG PRODUKTER AF DYR (UNDTAGEN FASTE SEKRETIONER, SE 2).

Alne, fl. *alnæ* K, kogeb. 12, jfr. *alæn*, esox Gld. gl. s. 35, 1; en laksefisk (se Gld. gl. s. 60).

And, fl. *ændær*, K, kogeb. 7. 10

Asen, *asnæ hoar* s, 13; æselshår.

Bi, fl. *bi* K¹, 53, — *bæ* K¹, 69 — fl. *bir* S, 25, 36, — *bistok*, *bystok* S, 25, K¹, 69.

Brasen, *brasn* K, kogeb. 10, jfr. *brasn*, *allosa* Gld. gl. s. 35, 5.

Due; — *duuæ muk* S, 118. 15

Buk; — *buckæ bloth* K, stenb. 2, jfr. s, 1. *bukkæ gallæ* S, 79, K¹, 43.

Dyr (i alm., især vilde) *diur* K¹, 5, 55, ²44, stenb. 37, 38 o. fl. — *dyr* S, 9, 12.

Edderkop, *etærkop* S, 25; K¹, 69. 20

Fedt, *fet* S, 61, 127.

Fil (elefant); *filæ been* K², 42, elfenben.

Fisk, *fisk* K¹, 80 — fl. *fiskæ* S, 39; Q, 24 — *fyskæ* K, kogeb. 10.

Flue, fl. *flughu* S, 6 — *flughær* S, 120; K¹, 3, ²21; L, 1; s, 4.

Fugl, fl. *fughlæ*, Q, 24. 25

Får, *faar* K, stenb. 17; — *faræ kiøth* Q, 13; — *faræ miælk* K, kogeb. 5, stenb. 40,

Galde, se buk, ged, höns, okse.

Gam (grib); *gamme redhe* s, 8.

Ged, fl. *gøtær* K, stenb. 7; — *gætæ gallæ* S, 79; K¹, 62; 30 *gætæ miælk* S, 109 — *gætæ miælk* K², 34.

Gedde, *gæddæ* K, kogeb. 7; jfr. *giæddæ*, *lucius* Gld. gl. s. 35, 3.

Gås, *gaas* Q, 6, 12; fl. *giæs* K, kogeb. 7; — *gasæ istær* (*istræ*, *ystræ*) S, 22, 61, 109; K¹, 8, 71, ²34 — *gæsæ ystær* L, 6.

- Hane, *hanæ*, *hane*, fl. *hanær* s, 3; jfr. søkok!
- Hjort, *hiort* Q, 6; — *hiortæ brath*, *been* K, kogebl. 7, 17.
- Honning, *hunugh* *hunagh*, *honnig* osv. S, 7, 10, 11, osv.
- Hugorm, *hugorm bit*, *stying* K², 10, 42, stenb. 30; *hughorm* —
 5 K¹, 4, 78, ²12; gen. *hugorms* K¹, 22, 71 o. fl.; fl. *hugormæ* S, 20
 29 o. fl.; *hugormæ bit*, *stying* S, 8, 13 osv.
- Hund, gen. *hundz* S, 25, 144; fl. *hunde* s, 42; *hundæ bit*
 S, 7, 10 osv.
- Hval, se Ambra reg. 2.
- 10 Hyæne, *yena* K, stenb. 61.
- Höne, *honæ* Q, 21; det plattyske fl. *honær* K, kogebl. 20,
 21, 22, 25.
- Höns, et *høns* K, kogebl. 18, 19, 20; Q, 21, 22, 23 osv. —
høøns Q, 27; fl. *høns* K, kogebl. 18; — *hønsæ gallæ* S, 11; K¹,
 15 68; *hønsæ istær* S, 23; *hønsæ kiøth* Q, 28, 31.
- Ister, *istær* S, 9, 31, 34 osv., se gås, höns, svin!
- Kalv; *kaluæ margh* S, 79; K¹, 43.
- Kapun, *kapun* K, stenb. 4 — *cappun* s, 3.
- Ko; *ko mialk*, *miælk* S, 46; K¹, 45.
- 20 Koral, se Corallus, reg. 2!
- Lam, se vædder.
- Loppe, fl. *loppæ* K¹, 3 — *loppær* K², 6; L, 1 — *luppæ* S, 6.
- Los, lat. *linx* K, stenb. 37; s, 26.
- Lus, fl. *lyss* S, 126 — *lys* K², 6.
- 25 Løve, *læghæ* s, 37.
- Moskus, se Moschus reg. 2!
- Mus, fl. (coll.) *mus* S, 6, 120 — *muus*, *mws* K¹, 3; L, 1 —
mys K², 21.
- Mælk, *miælk*, *mialk* S, 61, 88, 120; — *søt miælk* K, kogebl.
 30 15, 16; *søøt mialk* Q, 14, 15, 16 — *kunæ*, *quinnæ m.* S, 21, 23,
 32, 61 osv.; se ged, ko!
- Møg, *muk* S, 38, se due!
- Møl (tinea), *møl* S, 6; K¹, 3; L, 1; jfr. Absinthium reg. 1.
- Negenöje (lampret), *næghær øghen* K, kogebl. 12; jfr. *næyæn-*
 35 *ouen*, *murena* Gld. gl. s. 35, 8.
- Noctiluca (St. Hans-orm) K, stenb. 21.

- Nød (kvæg); *nōtæ kioth* Q, 12.
 Okse; *oxæ gallæ* S, 6, 33; K¹, 3, 36.
 Orm 1) slange, *orm* S, 12; *ormæ styng* o. lign. S, 40, 44, 67 osv.; se hugorm! 2) orm, insekt *orm* S, 38, K, stenb. 21; fl. *ormæ* S, 91, 102; K¹, 65; L, 6 osv.; se spolorm! 5
 Padde; *padde houæth* K, stenb. 44.
 Panter, lat. *pantera*, s, 37.
 Puge (padde), fl. gen. *puggers* B (till. III, 52).
 Rotte, fl. *ryttær* S, 120; K², 21.
 Rå, *ra* Q, 6; — *rabuk* S, 52. 10
 Skorpion, *scorpion* S, 115, 143; K¹, 7, ²5 — *skorpio* L, 6; gen. *scorpions* S, 20, 22.
 Skælfisk (musling), *skyælfysk* K, stenb. 60; jfr. Unio reg. 2!
 Smolt (afsmæltet fedt), *smolt* Q, 22; se svin.
 Smör, *smör* S, 11, 23; jfr. Oliva reg. 1. 15
 Snegl, *snæghæl* K, stenb. 56; jfr. Chelonites reg. 2.
 Spolorm; koll. *spolorm* S, 10; K¹, 3, 4 osv. — fl. *spolormæ* S, 6, 8 osv.; K¹, 6, 24, ²47.
 Svale, *swalæ* K, stenb. 2; — *swolemage* s, 9; *swalæ rethæ iorth* S, 79; K¹, 43, sml. at jord fra bunden af svalerede hos 20
 Lapperne bruges som middel mod blodflod, Turi-Demant, Muit-talus Samid birra s. 191.
 Svin, *swin*, *swiin* S, 61; K¹, 75; — *swinæ ister* S, 3, 10, 22 osv.; — *swinæ kioth* Q, 30; — *swinæ smolt* K, koge. 20; — *swinæ soth* Q, 9. 25
 Søkok, *syokok* K, stenb. 51 (måske misforståelse, da galli maris kan være gen. af gallus mas i modsætning til kapun).
 Talg, *talgh* S, 8, 119; K¹, 4, ²15 bis; se vædder.
 Uld, *ul*, *ull* S, 10, 103; K¹, 6, ²30.
 Vibe; *wipæ rethæ* (samme urigtige oversættelse af upupa som 30 i Dyrerimene, Peder Låle o. fl.) K, stenb. 50.
 Vædder; *wæthær lamb* K, stenb. 40; — *wæthær talgh* S, 61 — *wæthær talugh* K¹, 75.
 Væsel, fl. *wæslæ* S, 11.
 Æg, *ægh* A, 55 *stek* *æg* S, 85; K², 1; *slaghen æg* Q, 16, 35 17, 18; — *æggi blomæ* S, 120; K, koge. 21, 23, 25 — *æggi*

duddær Q, 15 — *æggi dydær* Q, 21, 22 osv.; — *clar (klaar)* af *æg* S, 10, 61; K¹, 6 = *thæt hwitæ af æg* S, 12, 61, 74; K¹, 7, 75, kogebl. 23; Q, 25; — *æggy skalæ* K, kogebl. 1 — *æggi scal* Q, 1.
Örn, fl. *ornæ* K, stenb. 26; s, 27; — *ørne rede* s, 27.

5

4. GEOGRAFISKE NAVNE.

- Achates, K, stenb. 3, flod på Sicilien.
Affrica *landh* s, 31, 33.
Alabanda; s, 23 (i Medien); alabandina K, stenb. 4.
Arabia, K¹, 33, stenb. 54; s, 10, 33, 34 jfr. 1 — *arabie*
10 K, stenb. 2 — *arabia land* S, 66, 75 — *arabie land* K,
stenb. 42, 55, 59.
Archadia (i Grækenland), K, stenb. 6.
Arimaspi (fabelfolk i Afrika); eremassi K, stenb. 53.
Armenia; *ærmeni land* S, 75.
15 [Asia]; *serckland* s, 23.
[Bactria]; bractarius K, stenb. 53.
Britannia; *brittanni land* K, stenb. 31, 56, 60 — *æng-*
landh s, 8 — *englandh* s, 20.
Corinthus (fejl for Corycus hos Marbod), s, 32.
20 Creta; *kreta*, K, stenb. 3 — *krit* s, 2.
Cyprus; *kypær* K, stenb. 2; s, 1 — *kipær* s, 31.
Egyptus; *egyptæ land* K¹, 17; s, 8 — *egipt land* S, 55.
England, se Britannia!
Ereماسpi, se Arimaspi!
25 Ethiopia, s, 13, 17, 25, 31, 33 — *blamannæ land* K, stenb.
10, 21.
[Græcia], *greklandh* s, 1, 32.
India, K, stenb. 55; s, 10 — *india land* S, 52, 54, 55,
57, 65, 66, 108, 129; s, 2, 21, 37 — *india* K², 13 — *india*
30 *land* K¹, 55, stenb. 1, 2, 3, 11, 21, 54; s, 1 — *indi, indy land*
K¹, 17, 33, 56. — *in montibus indie* K¹, 31.
Libya; *lybia* K, stenb. 29 — *libia landh* s, 6, 25.
Lycia; *licia landh* s, 24.
Macedonia, K, stenb. 47.

- [Mare rubrum]; *thæt røthæ haf* K, stenb. 62; s, 38.
 Media land s, 6, 36 — medos K, stenb. 40, 52.
 Nilus, K, stenb. 17; uiliacus K, stenb. 53.
 Persis; *pærsis land* K, stenb. 26, 57 — persida s, 28
 — *pærside* K², 13 — *pærsia land* S, 108. 5
 [Romani]; *romæræ* S, 6; L, 1 — *rommær* K¹, 3.
 Scythia; *sithia land* s, 8 — cyticus K, stenb. 53.
 [Sicilia]; *sikil oo* s, 2.
 [Syrtes]; *sirtices* s, 6.
 Topazius (fabelø i Det røde hav) s, 16. 10

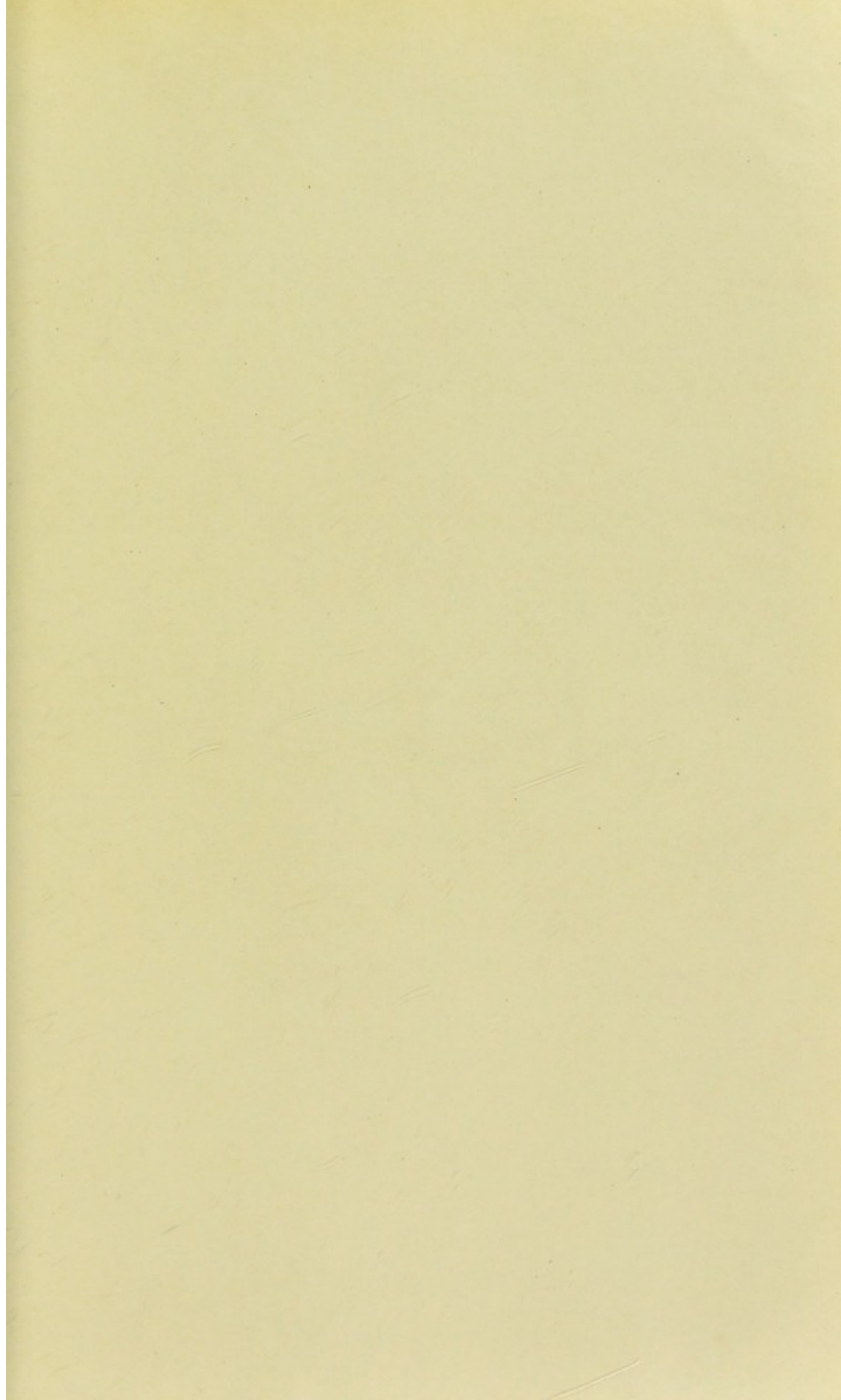
RETTELSE OG TILFÖJELSE.

- S. I, *Håndskriftet Gl. kgl. Saml. 3656, 8vo* (ikke 3659) er fundet igen (Brøndum-Nielsens E³ i udgaven af Skånske Lov).
 — III, note², læs: Således som . . .
 — XLVII, note³, læs: Se s. XLIV.
 — 7, l. 1, læs: (K¹, 1, A, 65).
 — 8, note¹³, læs: mgl. A, V, VII.
 — 9, note¹⁵⁻¹⁵; mangler ikke i AC, men står tidligere, efter sothæn i l. 13.
 — 10, l. 3—4, initialen er efter sin form U, ikke V, men det lille mærkebogstav, skriveren har sat til vejledning for rubricator, er v; således også ved senere U-initialer.
 — 10, note¹, læs: Sål. A, III, IV, VII buld S, C, V . . .
 — 12, not. ⁹, ¹¹, ¹⁹ og 13, not. ², ³ stemmer L med K.
 — 13, note⁶. Stjærnen skal slettes.
 — 15, l. 2, *hvitæ*, læs: *hwitæ*.
 — 17, l. 18, og læs: *oc*.
 — 17, note², læs: VII, 433.
 — 18, note¹⁶, læs: Mgl. A.
 — 19, l. 19, *det andet of* slettes.
 — 19, note³⁻³, læs: = A, Macer, mgl. K, C, II, IV.
 — 21, note¹⁵⁻¹⁵, læs: Mgl. AC
 — 27, l. 28 og note¹⁶, slettes stjærnen.
 — 31, note¹⁰⁻¹⁰, læs: = AC, III; K har of man ætær thæt efter hostæ.
 — 33, l. 18, *trøst*, læs: *trøft*.
 — 34, note²³, læs: tilf. K, AC, III.
 — 36, l. 21 sættes henvisningstal ¹⁵⁻¹⁵ foran of og efter træ.

- S. 37, l. 3, a i hauær er af skriveren selv rettet fra u.
 — 37, l. 9, læs: III, 101; II, 74.
 — 38, l. 21—22, stykket for wærk — howæth wærk slettes.
 — 39, l. 27, læs: Constantin s. 368, 372, 357; —
 — 41, l. 16 og note⁸, J¹, læs: J² (Sýnisb. s. 472²⁸); note⁸ læs: Coagulato.
 — 42, l. 21, trysetiughæ, læs: thrysetiughæ.
 — 43, l. 21, tilføj: J¹, 5.
 — 44, l. 18, man burde vist, med K, ændres til thær.
 — 46, l. 8 og 16, temprær er skrevet temp med streg gennem p.
 — 46, note¹⁷, tilføj: jfr. dog *ƒ* s. 12¹, *ƒ*¹ s. 67²² og *ƒ*² s. 473².
 — 48, l. 1, henvisningstallet¹⁵ skal stå efter ær.
 — 48, l. 16, der er rettet ved innæn.
 — 48, note⁹; den fuldstændige form af det latinske vers:
 Omnia dat dominus, non habet ergo minus
 findes i Erfurt-annalerne, se Kålund, Arkiv 25, 307.
 — 50, note¹²; måske står der Hugh (= drøbel), ikke Huigh.
 — 52, note³; mangler ikke i K, men står foran graden.
 — 53, l. 20, tempæræs er skrevet temps med streg gennem p.
 — 54, l. 6 og 68, l. 9 og 10, innæn er skrevet innæ med streg både over i og æ.
 — 55, l. 10—11, henvisningstallene⁵ står ikke helt rigtigt, sml. K.
 — 55, l. 17, i randen med yngre hånd ara.
 — 56—57, kap. 81, sml. indledn. s. XXII.
 — 59, l. 25, henvisningstallet¹² skal være¹⁷.
 — 61, l. 15, og, læs: oc.
 — 63, l. 1, Lataes, s står over æ.
 — 63, l. 9, jfr. *ƒy. Saml. VI*, 162, nr. 145.
 — 66, l. 2, æ i thæt er rettet (fra i?) under skrivningen.
 — 66, l. 13, yuær, håndskriftet har ynær.
 — 66, l. 14, r i yrt er rettet fra n under skrivningen.
 — 70, l. 15, der er under skrivningen rettet ved gør.
 — 71, l. 1, læs: A 62.
 — 74, l. 1, læs: K², 13.
 — 74, note⁵, stjerne mangler.
 — 78, foran sidste note er udfaldet tallet⁴.
 — 80, note⁵; punkt står foran i linien, hvor der måske ikke er plads til §-tegn.
 — 80, note¹¹, læs: mgl. K, N, III.
 — 81, l. 11, wit, sål. håndskr.
 — 81, l. 12, grønt rettere grøot K, III, pultibus Macer.
 — 84, note¹⁵, læs: oc loppær tilf. K.
 — 89, l. 5, henvisningstallet⁵ skal være².
 — 89, note¹²⁻¹², Aron skal bægge gange være Aros.

- S. 92, note ², tilføj: *da skriveren ellers går uden om hullet.*
- 96, l. 11, *det andet k i krankæ er rettet fra o el. e under skrivningen.*
- 97, l. 8, *der er rettet lidt ved æ i andæ.*
- 106, l. 9 margen; *der er kun to streger mellem q og th, men der er i - streg over den sidste.*
- 109, l. 22, løsn, og 113, l. 23, mønær, *stregen gennem ø er rød.*
- 109, l. 30, *bindestreg mangler i håndskr. efter skathæ.*
- 113, note ⁹, læs: *sml. s. 108¹².*
- 114, l. 13, *der er rettet ved s i æns, dog hverken til eller fra z.*
- 116, indholdslisten; *i det store H og de 4 første blå A er der en rød streg.*
- 118, l. 6—7, *der er raderet i w i watn og i um.*
- 118, l. 10, therra, læs: *therræ.*
- 119, note ², *B har nok træfft (sml. til s. 127).*
- 122, l. 12, lut¹⁷, læs: *lut¹⁶.*
- 122, note ⁵, *skriveren har forsøgt at skrive æ på rænnen, men opgivet det og skrevet æ bagefter.*
- 124, l. 3, *oc er rettet af skriveren fra dc.*
- 127, l. 29, længi, læs: *længi .i.*
- 127, note ¹², *B har nok løfft (sml. til 119, note ²).*
- 136, l. 4 margen, clæthæ, læs: *clathæ.*
- 137, l. 12, witn, læs: *with.*
- 138, l. 18, bløthær⁸, læs: *bløthær⁹.*
- 140, l. 7 b, *tallet lxxiii er fejl i håndskriftet.*
- 142, l. 9, theræ, læs: *therræ.*
- 143, note ¹⁵, *efter de fire punkter står i håndskr. ≠; på lignende måde er s. 144, l. 15 (foran man), s. 145, l. 14 (mellem sit og ho-), s. 145, l. 25 (foran man) og s. 150, l. 23 (foran røk) nogle stregforbindelser (nyere?).*
- 150, l. 14 (efter thæt) og s. 153, l. 7 (efter mæt) *er der vist begyndt på et h, som dog aldrig er blevet fuldt skrevet.*
- 162, l. 2, *D i Drykær er næsten bortraderet.*
- 164, l. 13, *A i Af er skrevet på rasur.*
- 167, l. 17 margen, **202**, læs: **203.**
- 177, l. 13, *der er raderet ved ð i dæmmæls, måske for at ændre det til u.*
- 178, note ¹²⁻¹², *oc, læs: ac.*
- 179, l. 1; *punktet efter x er bortraderet.*
- 179, note ⁷, *stykket findes hos Arnold.*
- 181, l. 26; *parentesen sættes om det andet 59, ikke om det første, da Marbod er hovedkilden.*
- 183, l. 21, *Macer 29, læs: Marbod 31.*
- 184, l. 22, *Macer, læs: Marbod.*

- S. 186, note ⁵, sætningen findes hos Arnold.
 — 186, note ¹⁴, tilføj: jfr. Jessen, Nord. tidsskr. f. filologi 3. række XIV, 97.
 — 187, l. 24 og s. 192, note ¹⁸, se indledn. s. XLV.
 — 206, note ⁹ mangler stjerne.
 — 209, l. 12, oe, læs: oc.
 — 219, l. 28, over aa i raat står to fine skrå streger (sål. også over oo i hoor på første side af håndskriftet).
 — 225, note ^{*12}, håndskriftet har legomelig.
 — 229, note ^{*6}, læs: Srisoprassus.
 — 235, l. 20; forgive, læs: forgiue.
 — 240, l. 10, ⁶, læs: ⁵.
 — 250, l. 13; fiærthæ, C har førsthæ.
 — 285, l. 4; initialen er udfyldt D, skönt man tydeligt ser skriverens vejledende c.
 — 299, l. 5; schelyrt er ialfald tysk schelwort.
 — 304, l. 22 mangler: fwl erth tilf. i K², 29.
 — 313 flg., sml. indledn. s. XLVI, note ³.

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., U.S.A.

Vol. 12, No. 1, January 1, 1921

Subscription price, \$5.00 per annum

Single copies, 15 cents

Entered as second-class matter, May 2, 1917

Postpaid by mail, at special rate of postage

provided for newspapers by Act of Congress

of October 3, 1917

Accepted for mailing at special rate

of postage provided for in Act of

October 3, 1917

Postmaster: Send address changes

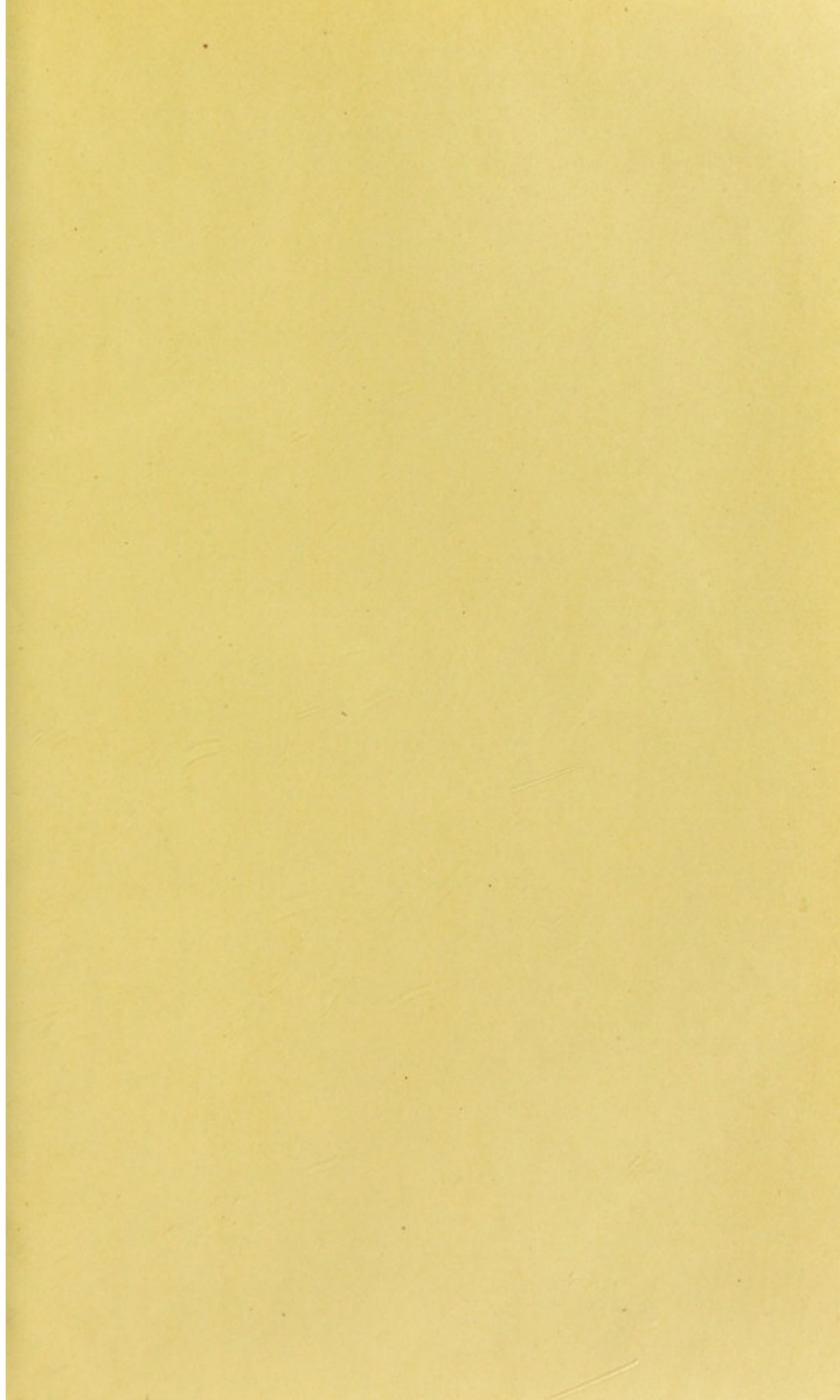
to THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

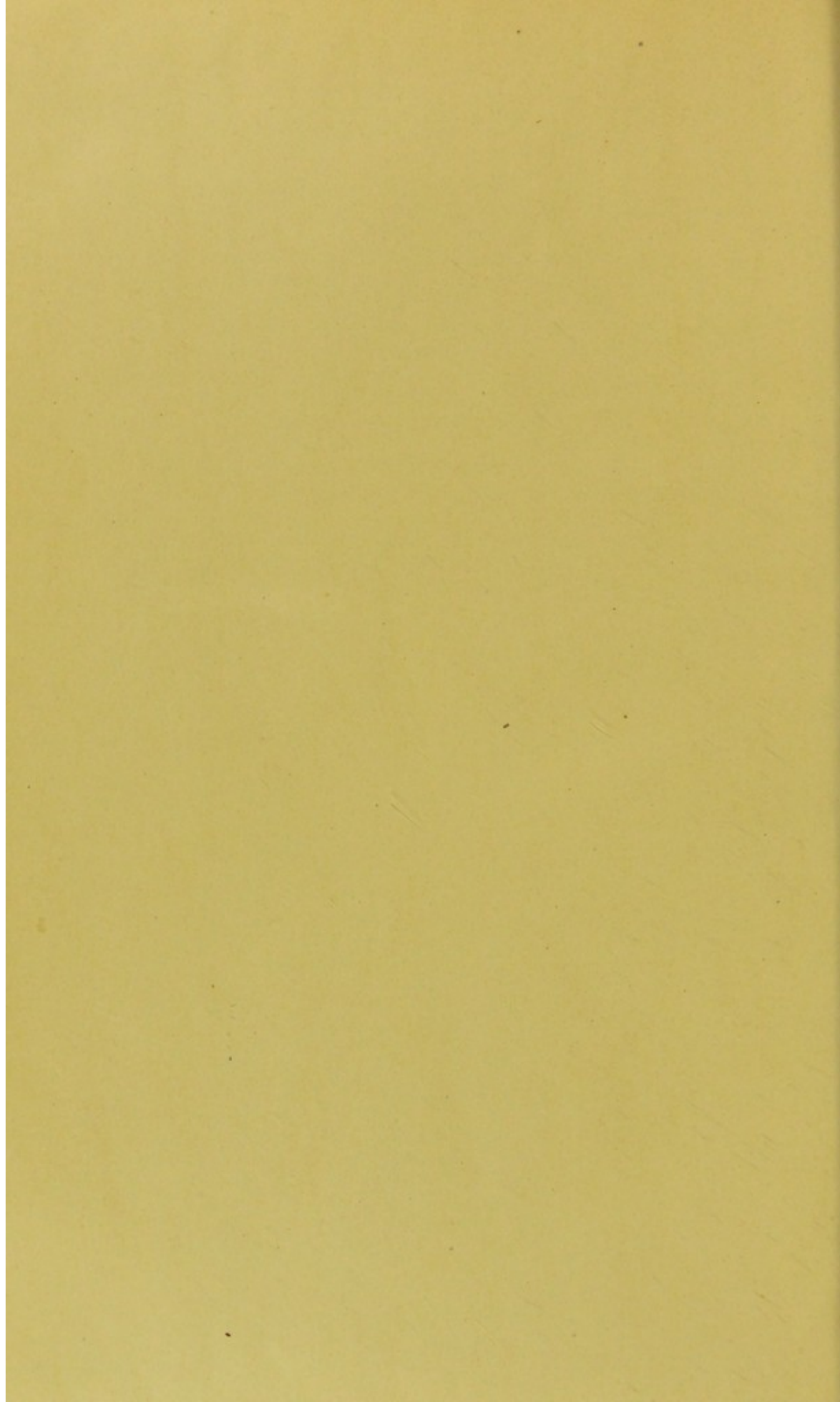
535 North Dearborn Street

Chicago, Ill., U.S.A.

Second-class postage paid at Chicago, Ill.

and at additional mailing offices

5-12-29
JW

